A. ZEKİ VELİDİ TOGAN

BÜTÜN ESERLERİ 1

UMUMİ TÜRK TARİHİNE GİRİŞ

HAŞİYELER VE İZAHLAR

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

2. basım

Levent Şahverdi Arşivi

Genel Yayın: 4415

Levent Şahverdi Arşivi

TARİH

ORD. PROF. DR. A. ZEKİ VELİDİ TOGAN
UMUMİ TÜRK TARİHİNE GİRİŞ
EN ESKİ DEVİRLERDEN 16. ASRA KADAR
HAŞİYELER VE İZAHLAR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

DANIŞMAN
İSENBİKE TOGAN

EDİTÖRLER
EMRE YALÇIN
PINAR GÜVEN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTMEN VE DİZİNİ HAZIRLAYAN
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: İSMAİL AKGÜN MATBAASI, İSTANBUL, 1946

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
1. BASIM: ŞUBAT 2019, İSTANBUL
2. BASIM: MAYIS 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-731-8

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN / İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 22826

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Levent Şahverdi Arşivi

Ord. Prof. Dr. A. Zeki Velidi Togan

Umumi Türk Tarihine Giriş

En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar

HAŞİYELER VE İZAHLAR

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

HAŞİYELER ve İZAHLAR

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş
(sayfa 1-11)

[1a] [Bu halkın adı Moğolcada Kökçuluutlar olarak geçer ve anlamı "mavi boncuklular"dır. Daha sonra Kazaklar bu halka Monçoklar adını vermiş, bu kelime Moğolcaya Moltsog olarak geçmiştir (Enkhbat Avirmed).]

[1b] Bu kayıt yanlış olarak 28.000 diye yazılmıştır. Aristov'a (1896:405) göre Stavropol Türkmenlerinin sayısı ancak 26.674'tür.

[2] 17 Aralık 1926 nüfus tahriri neticelerine dair resmi Sovyet neşriyatında (bkz. *Soyuznaya perepis 1926 goda. Kratkiye svodki, voyp, IV, Narodnost i rodnoy yazık naselenya SSSR*, Moskova, 1928, s. vii-xiii, 10 ["Araplar"] ve s. 14-18); [verilen sayılar] toplandıkta "kavmiyet itibariyle" umumi sayıları 117.042.098 tutan "millet"lerin münferit sayıları şudur:
Çuvaşlar: 1.117.403; *Kırım Türkleri*: 187.424 (o cümleden *Tatarlar*: 179.100; *Karayimler*: 8.324); *Kazan Türkleri*: 3.104.505 (o cümleden *Tatarlar*: 2.737.168; *Mişerler*: 242.640; Tobul vilayetindeki *Bukharlılar*: 12.012; tanassur etmiş *Nogaybekler*: 11.219; tanassur etmiş "Kreşin"ler: 101.466; Batı Sibirya'daki "*Tümen" Türkleri* de "Tatar"lardan sayılmıştır); *Özbekler* ve *Kent Türkleri*: 4.017.696 (o cümleden *Kurama*: 50.218; *Kıpçak*:

Levent Şahverdi Arşivi

33.502; "*Türk*": 537; Özbeklerin "*Araplar*" kabilesi: 28.963); *Kazak Kırgızlar*: 4.874.917 (o cümleden *Kırgız*: 768.761; *Karakalpak*: 146.317); *Başkurtlar*: 741.098 (o cümleden *Tipterler*: 27.414); Rusya'daki *Doğu Türkistanlılar*: 118.575 (o cümleden *Kaşgarlı:* 13.010; *Uygur*: 42.555; *Tarançı:* 53.010); *Şimali Kafkasya Türkleri*: 185.940 (o cümleden *Nogaylar*: 36.274; *Karaçaylar*: 55.124; *Kumuklar*: 94.542; aşağıda Türkmenler sırasında sayılan ve sayıları şimdi ancak 4.065 gösterilen "Stavropol *Türkmenleri*" de buraya ilave edilirse Şimali Kafkasya Türklerinin sayısı 190.005 eder); *Türkmenler*: 686.068; *Azerbaycan Türkleri*: 1.712.877 (o cümleden *Karapapahlar*: 6.317); Basarabya'nın Rus kısmındaki* *Gagavuzlar*: 848; *Osmanlı Türkleri*: 8.563; Sibirya Türklerinden *Yakutlar*: 214.774; *Altay Türkleri*: 44.496 (o cümleden nefsi† *Altaylı* ismindekiler: 37.645; *Telengütler*: 3.415; *Televütler*: 1.898); *Oyratlar*: 1.538; Tomsk tarafında "*Çernevıy Tatarlar*": 12; *Sagaylar*: 21; *Şorlar*: 12.601; *Kızıllar*: 22; *Kaçı Tatarları*: 204; *Koyballar*: 67; *Soyotlar:* 229; *Karağaçlar*: 2.825; *Barabalar*: 39; nihayet *Hakaslar*: 4.559; Komandılar: 6.335.

3 Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı, 1935-36.*

4 Kornilov (1903:226-230) 1903'te Doğu Türkistan'ın nüfusunu, muhtelif vilayetlere taksim etmek üzere, 1.625.700 olarak tespit etmiştir. Çinlilerin 1915 resmi kayıtlarına göre, Turfan, Peçin ve Komul vilayetleri de dahil olmak üzere, Doğu Türkistan'ın nüfusu 2.094.344'tür (*Stranı Vostoka*, Moskova, 1929:682-83). Bütün Sinkiang'ın (yani Doğu Türkistan ile beraber İli vilayeti, Cungarya, Tarbagatay ve Çin Altay'ının nüfusu 4 milyon (*Novıy Vostok* 26 [1929]:106) ile 6 milyon (*China Yearbook*, 1936) tahmin ediliyor; Sven Hedin'in 1930 senesinde verdiği malumata göre Sinkiang'ın nüfusu 6.400.000'dir. Türkler (Kazak 1937:11) yahut Müslümanlar [Grebe 1937:5] bu ülke ahalisinin yüzde 80'ini teşkil ettiğine göre 1930'da Türklerin nüfusu 5.120.000 olarak

* Bugün Moldova Cumhuriyeti

† Herhalde buradaki *nefsi* sözüyle "kendisini Altaylı sayanlar" denmek istenmiştir. (İ.T.) Buradaki "nfsi" sözcüğünü nüfusu diye de okumak bir başka yoldur (Ahat Salihov).

Levent Şahverdi Arşivi

kabul edilebilir; bu da 1942 senesine kadar en az tezayüt* ile 5,5 milyon teşkil edebilir. Bugün bu ülkede bilfiil hâkim olan Sovyetler† Sinkiang ahalisinin [nüfusu] 3.600.000 olup bundan Uygurların 2.400.000, Çinlilerin 480.000, Moğolların 350.000 Kazakların 410.000, Döngenlerin 240.000, Kırgızların 60.000, Rusların 30.000, Taciklerin 20.000, Özbeklerin 15.000 nüfus teşkil ettiğini kaydediyorlar (bkz. Sotsekgiz‡ Moskova, 1936, s. 333).

5 Özbekler A. Snesarev'e (1921:116) göre 800.000, Türkmenler, Reisner'e (1929:266) göre 200.000'dir. Nadir Şah'la gelen Kızılbaşlar, Bellew'e (1862:17) göre yine 200.000'dir. Bu memlekette yaşayan diğer Türk uruklarının,§ Kıpçaklar, Çağatay, Kazak, Kırgız, Karakalpak ve Karluklar ile Kohistan Türklerinin (bunlar hakkında bkz. Jarring 1939:65-78) sayısı da en az 300.000 tutar.

6 İran Azerbaycanı'nda nüfus 2.000.000¶ (bkz. M. Keyhan 1932, III:151; Şevket 1925:11'e göre yalnız Türkler 2 milyon); Kaplan dağı güneyinde Irak-ı Acem'de (Zencan, Kazvin, Hemedan ve Sultanabad vilayetlerinde) 1.500.000; Güney İran vilayetlerindeki Türk kabileleri, Afşar, İnallu, Kaşkai vs. (bunlar hakkında bkz. H. Elied 1939), Doğu İran'daki Türkmenler de takriben bir milyon (Şevket 1925:11-12) sayılmaktadır.

7 Irak'ta Türk ve Türkmenler 1919 ve 1921 hesaplarına göre 339.000** (o cümleden Musul vilayetlerinde 146.960, Erbil'de: 15.000; Kerkük'te, Süleymaniye'de: 32.900, Mezopotamya'nın diğer kısımlarında: 110.000 (bkz. *Société des Nations*, 1925:31-34); Suriye'de Hatay'da 150.000 ila 200.000 (bkz. F. Türkmen

---

* artış

† Z.V. Togan bu haşiyeyi hazırlarken bugün Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi adını taşıyan bu bölgenin 1942 yılındaki durumundan söz etmektedir. O dönemde (1933-1944) bu bölgeyi bir derebeyi gibi idare eden vali Sheng Shicai, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne yakınlık gösteriyor ve dolayısıyla Sovyetler'in bu bölgede bilfiil hâkimiyet sağlamasını temin etmiş oluyordu.

‡ Sotsekgiz, yayınları ile dikkati çeken devlete bağlı bir yayınevinin adıdır. Yayınevinin kataloğuna göre 1936 yılında bu konularla ilgili iki eser yayımlanmıştır. Bunların adları Kaynakçada *Sotsekgiz* altında gösterilmiştir. Bu bilgiler için Emir Yuldaşbayev'e (Ufa) teşekkür ederim. İ.T.

§ boylarının

¶ Plebisit öncesi

** Plebisit öncesi

Levent Şahverdi Arşivi

1939, I:93, 223-24; Türkiye hesabına göre Türkler 240.000; Fransızların hesabına göre Türk: 87.000, Aleviler 59.000* = demek ceman 145.000'dir).

8 Yunanistan'da Türkler 1928'de 303.900 (*The Statesmen's Year-book*, 1929); Bulgaristan'da, 1926 nüfus tahririne göre: 607.763 (bkz. Aybar 1935:23 ve *Annuaire du royaume du Bulgarie*, 1934); Yugoslavya'da 31 Mart 1931 nüfus tahririne göre: 132.000 (bkz. *La Yugoslavie d'aujourd'hui*, 1935:86); Romanya'da; 1930 hesabına [göre] 230.000 (o cümleden 95.000 Gagavuz), 1938 nüfus tahririne göre de: 273.000 (o cümleden 106.000 Gagvauz).

8a Umumi Türklerin kavmi teşkilatı hakkında okunacak eserler şunlardır. Vambery 1882; Aristov 1896.

* Önceki edisyonlarda 5.900 olarak verilen bu rakam Yerasimos (1995:194) ve Satloff'a (1986) göre düzeltilmiştir. Bu konuda yardımcı olan Nesim Şeker'e teşekkür ederim. İ.T.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm 1
(sayfa 15-76)

1 Bu hafriyatın raporu Pumpelly ve Schmidt'te (1908) bulunmaktadır. Bu eserin tarih bakımından tahlili Barthold tarafından yapılmıştır (1907a:83-97). Bu tetkikata ait mütalaalar Poisson'un eserinde (1939:150-155) ve eserin sonundaki bibliyografyada bulunmaktadır. Burada medeniyet tabakaları: Anau I. tabaka: MÖ 3900-3300; Anau II. tabaka MÖ 3300-2750 olarak kabul olunuyor. Yine bkz. G. Contenau 1927, I:416, 419 vd.

2 Anau'un merkez olduğu fikrini Pumpelly ve Toung Dekien (1922) temsil ediyorlar; Childe (1935:121, 167, 192) ise bu medeniyetin Ön Asya'dan ve Hind'den geldiği fikrindedir.

3 Bkz Poisson 1939:153-155. Bunlar Doğu Avrupa'da Ukrayna'da Kiev* yanındaki Tripolye'de bulunmuştur ve MÖ 3000'e ait oldukları sanılıyor.†

4 Hind Aryanileri muhacereti için MÖ 1700 kabul olunuyor; bkz. J. Strzygowski 1917:187; bkz. yine Hüsing 1916. G. Poisson (1939:225-55) ise Anau'u ilk Aryani medeniyet merkezi telakki eder.

---

* Bu eserin önceki edisyonlarında Z.V. Togan'ın özel isimler için kullandığı imladan ayrılan terim ve ad imlaları için bkz. Dizin.

† Her iki edisyonda "MÖ 300" yazılmış olan bu ibare MÖ 3000 olarak düzeltilmiştir. Bkz. A. Parpola 2007.

Levent Şahverdi Arşivi

5 [Bu konuda] bkz. W. König 1934:8 ve Çiniyatçı (sinolog) G. Haloun 1924:246. Madison Grant (1926:259-60) şimdiki Türkistan'a "Turkestan" denilmesini tarihi bakımdan haksız görüyor (*le nom sinistre de Turkestan...*!). Meselenin İran ve Slav nazariyatçıları bakımından bibliyografyası ve hülasası için bkz. Zdenko Vinski 1940.

6 Türk tipi mutedil mongoloyit tiptir ki milattan önceki zamanlara ait ve Orta Asya'da bulunan numuneler için bkz. Tolstoy-Kondakov 1891-1899 (resim N. 25-28); İ. Smirnov bunları Rusça "Çudskiye drevnosti" maddesinde (1903:20-23) güzel hulasa etmiş ve N. Veselovskiy'nin 1887'de Semerkand'daki Afrasyab harabelerinde bulduğu eserlerle birleştirmiştir. Bu tip, Hipokrat'ın (MÖ 5. asır) Pontus İskitleri için söylediği gibi dar gözlü, elmacıkkemikleri çıkık, küçük burunlu tiptir (Hippocrates 1840, II). Pontus İskitlerinde Tanais harabelerindeki kabartma süvari resmi de buna aittir (Rostovtzeff 1926). Bu tip Türkler için Ujfalvy'nin eseri (1879, Levha 53, 54, 55, 56 ve Şekil 27, 28) misal olarak gösterilebilir. Türk cevelan* sahalarında bulunan balballar, oymalar, Doğu Türkistan'da bulunan minyatürler [duvar resimleri], eski Arap ve İran kaynaklarında Türklerin tasviri, Türk tipi hakkında hiç şüpheye mahal bırakmamaktadır. Yalnız deri ve göz rengi, kumrallık yahut sarışınlık ve boylarının uzunluk ve kısalığı itibariyle Türkler tek tip teşkil etmemişler, muhtelif kavimlerle ihtilat† neticesinde bu renklerin ve uzunluğun hepsi de Türklerde bulunmuştur. A. Legendre'nin (1920:226-230), Hunların milattan önce Çinlilerle temasları sırasındaki tiplerinin, uzun boylu, beyaz vücutlu ve ela gözlü bir ırk olduğuna dair ortaya attığı nazariye Çin kayıtlarına dayanmaktadır. Çiniyatçı (sinolog) F. Hirth'in (1899b:2) eski Türk kavimleri arasında sarışın unsurun bulunduğuna dair Çin haberlerini izam‡ etmemek gerektiğine ve bunları Orta Asya'da Aryani kavimlerin tarihi için vesika saymanın yanlış olacağına dair ya-

* dolaşım
† karışma
‡ abartma, büyütme

Levent Şahverdi Arşivi

zılarına rağmen, bu nazariyeler hâlâ yaşatılmaktadır. Mesela Grum-Grjimaylo (1926, II:9, 15, 22, 29-32 ve saire) Orta Asya tarihine dair bütün tetkikatını bu safhaya dökmüştür. Oğuzların bir kısmının uzun boylu, diğerlerinin onlara nispeten kısa boylu olduğu, Selçukluların ve Gaznelilerin gözlerinin dar, fakat Hoten Türklerinin gözlerinin daha da dar olduğu menbalarımızdan (Mes'udi ve Utbi) öğrenebildiğimiz hakikatlerdir. Çengiz ve oğulları sarışın ve ela gözlü idiler. Gerek bunlar ve gerekse Temür ve oğulları uzun boylu idiler. Çin kaynaklarının birçok Orta Asya kavimleri hakkında "maymuna benzer insanlar" demeleri onların Aryani olduklarına hiç delalet etmez, Çinlilerin sözlerini onların kendi görüşleri bakımından mütalaa etmek gerekir. Türklerin burnu Çinlilere nispetle daha büyük ve saçları daha fazladır. Türklere ait Arap tasvirleri için bkz. W. Hoenerbach 1938:118-120.

7 Parker 1924:98; Ramstedt: 1928:453 ve aynı müellif 1935:81-91.*

8 Németh 1940:299-306, 509-518 ve 1947:57-102.

9 G. Almasy 1902:179-201; Necip Üçok 1943:7-18. Benim fikirlerim ise 1928'de litograf olarak çıkan *Türk Tarihi* unvanlı derslerimde anlatılmıştır.†

10 O. Mengen 1928a:8-11 ve 1928b:289-301. P. Schmidt [1900], Czermak [1931a, b] ve saireye ait bibliyografya da oradadır.

11 W. Brandenstein 1943.

12 A. Nehring 1936; W. Koppers 1936:279-411 ve 1941:481-525.‡ Altay-Ural'dan yayılan brakisefal *homo-alpinus*, Avrupa'daki dolikosefal *homo-nordicus*'ların yontma taş devrinde hayvancılık, çiftçilik, çanakçılık ve dokumacılıkları hakkında bkz. C. Autran 1925:140.

13 İsmail Hami Danişmend 1935, 1936. T. Kowalski 1934.

14 H. Jacobsohn 1922. Dr. August V. Edlinger 1922:56. Mesela Almanca *valeriana*=Türkçe "baldırgan". Bu müellife göre, İn-

---

* Söz konusu eserler Kaynakça'da gösterilmiştir.

† Koppers ile ilgili sayfalar ileride haşiye 12'de gösterilmiştir.

‡ Dr. Fr. Flor'un eseri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

do-Germenlerin Türk kavimleri ile tarihten önceki temasları Orta Volga ve Hazar Denizi sahasında vaki olmuştur.

15 Sümerlerin konglomeradan* meydana geldiğini O. Mengen (1928b) de ileri sürmektedir.

16 Fr. Hommel 1885, I:252 ve 1928:67-74.

17 V. Christian 1932; B. Landsberger 1943:95-96.

18 W. Koppers 1941:488.

19 Hamit Zübeyir Koşay 1937; W. Koppers 1941:524.

20 W. Koppers 1935:[1-31] ve [Hermes 1936:369-394].

21 E. Forrer 1930:227-252 ve G. Conteneau 1934:79; Mustafa Selçuk Ar 1944:515-566.

22 Mitannilerden Kikkuli isminde birisinin Hitit kralı namına at terbiyesine ait bir eseri kısmen bize kadar gelmiştir, bkz. G. Conteneau 1934:89; Huttal atlarına ait Ebu Yakup el-Huttali'nin eserleri için bkz. Ritter (1929):120-121. Selçuklular devrinde at terbiyesine ait eserler için bkz. ileride B3 haşiye 330-331 ve B4 haşiye 106. Ön Asya'dan geçen Vedik Aryanilerin dini tesirine maruz kalan bu Mitannilerin Plinius'ta (VI, 16) mezkûr "Sogdiana Matian'ları ile Ermenistan Maitian'larının bir olması" ötesinde (bkz. Sandalgian 1917, I:182), onlar tarihlerde mezkûr ve bugün büyük bir Özbek uruğu sıfatıyla mevcut olan Mitan uruğu (bkz. Aristov 1896:222) ile de birleştirilebilir.

23 Mohenjo Daro medeniyetinin esas birinci tabakası MÖ 4000'e aittir. Bu Anau, Sus ve Sümer (Ur) medeniyetleriyle temas neticelerini arz eder. Mütehassısların fikrince, bu medeniyeti Hindistan'a dışarıdan gelen bir kavim kurmuş, sonra bu kavim Dravid, ve bazı yerli Zenci kavimleri ile karışarak gittikçe gerilemiştir (Will Durant 1937). Bunların medeniyeti Sümerlerinki ile aşağı yukarı aynı seviyede bulunmaktadır; fakat aynı devirdeki Babil ve Mısır medeniyetinden yüksek idi. Mamafih Ur'daki evler Mohenjo Daro'dakine nispeten daha basit ve iptidaidir. Mohenjo Daro'da mükemmel kanallar, evler ve hamamlar vardı. Bunların Sümerler ve Babillilerle ticari, dini ve sanat münasebetleri olmuştur. Sanskrit yazısı Ön Asya'dan ilk Vedik Aryaniler tara-

* kümeler

Levent Şahverdi Arşivi

fından geliştirilmiş olacağı gibi, daha onlardan önceki Mohenjo Daro devrindeki temaslar neticesinde gelmiş de olabilir. Mohenjo Daro harabelerinde Orta Asya Türkleri tipinde heykelcikler bulunmuştur. Bu heykelcikleri içinde bulunduran tabaka MÖ 3000-1300 seneleri arasına ait kültürleri arz eder. Şerit takmak Yunanlılarda da olmuşsa da burada bulunan resimdeki şeridin bağlanışı, Çengiz'in Çin ustası tarafından yapılan resmindeki şeridi hatırlatıyor. Gordon Childe'ın tetkikatına göre (1935:192) Mohenjo Daro ahalisi ırk itibariyle karışık olmuştur. Burada 1) Avustralyalı unsur ile birlikte, 2) Sümer tipinde, fakat uzun başlı insanlar, 3) kısa başlı Alpin tipi, Ermeni tipi, Kiş ve Akad'da olduğu gibi, 4) Mongol ve mongoloyit tiplerin kafatasları bulunmaktadır. Aynı müellife göre (1935:270) Anau, Mohenjo Daro ve Sus kültürleri arasında temas Sîstan yoluyla vaki olmuştur.*

24 Eski Hind'de su kültü için bkz. Sir John Marshall 1931, I:75-76; Oğuzlarda ve Hazarlarda su kültü için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 226 ve Z.V. Togan 1938b:115. Harezmlilerde su kültü olduğu El-Biruni'de zikredilmiştir (bkz. *Al-Athār al-bāqiya* 1923:237 ve Barthold 1914:71). El-Biruni Harezm su feriştesi ismi olan *Vokhuş* ismi ile *Vakhş* nehri ismini birleştirmiş, fakat Harezmlilerin dilindeki bu kelimenin Türkçe *Ögüz* kelimesiyle münasebeti olacağını zannetmemiştir. Bugün Vakhş nehrinde yaşayan Karluk ve saire Türklerin telaffuzu *Oguş*'tur. Harezmliler hiçbir zaman Amuderya'nın baş taraflarında bulunmamış oldukları için *Okhuş* ismi onların dilindeki bir kelime olamaz. Bence *Oguş* sözü Harezm ve Tohar dillerinde *Ögüz* [yani nehir] sözünün guttural (gırtlaksıl)† telaffuzundan ibarettir.

25 Németh 1940a:509-510.

26 El-Biruni'nin yayımlanmış *Al-Athār al-bāqiya* nüshasında (1923:206) eksik olan bu kayıt bu kitabın Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nde 4667 no'da kayıtlı yazma nüshasında, s. 208'de bulunmaktadır.

---

* Mohenjo Daro ve Harappa araştırmalarının günümüzdeki durumu için bkz. Gregory Possehl, *The Indus Civilization: A Contemporary Perspective*, Alta-Mira Press: 2002.

† damaksıl, gırtlaksıl; ayrıca "kalın ve ince sıra" tabirleri de kullanılmaktadır (bkz..O. Sertkaya 2009:14).

Levent Şahverdi Arşivi

Burada El-Biruni Çin ve Hind Budizmini Tokuz-oğuzların Şamanizmi ile birleştirmiştir ve "insanlar edyanın* zuhurundan ve *bodisatva*'ların† hurucundan önce hep şamani idiler ve arzın doğu kısımlarını işgal ediyorlardı, *vathan*'lara‡ taparlardı; Hind, Çin ve Tokuzoğuzlarda bunların bakiyeleri vardır" demiştir. Eski Şamanizm ve Budizm münasebeti meselesi için bkz. G. Supka 1917:217-237.

27 W. Ruben 1943b:117-124.

28 W. Ruben 1943a:237. Bu Asur kabilesinin Ön Asya Asurileri ile alakası yoktur.

29a Dil mütehassısı olmayan Dr. Hevesy'nin (1932) eseri dil mütehassıslarının tetkiklerine göre (bkz. L.R. Turner 1934:799 vd.) kıymetsizdir. Hamid Zübeyir [Koşay] da bu eserde Türkçenin ihmal edildiğini ve Munda dillerindeki Arapça sözlerin Ural-Altay kelimeleri sanıldığını göstermiştir (Koşay 1939a:107-126). Koppers de Hindistan'ın yerli dillerinde, bilhassa Türkçenin tesiri olduğunu ve bunun MÖ 2500-1500 seneleri arasında, yani Aryanilerin Güney Asya'ya gelmelerinden evvelki bin senede vaki olduğu fikrindedir (Koppers 1949b:225). Fakat Dravid dilleri ile Ural-Altay dilleri arasında yakın münasebet bulunduğu hakkında geçen asırda Max Müller (1854) ve Caldwell (1856) tarafından ortaya atılan fikirler Fin lisaniyatçısı§ O. Donner tarafından (1889) 4. Müsteşrikler Kongresi'ndeki raporunda "halis fantezi mahsulü" olarak tavsif edilmiş, 1925'te F.O. Schrader tarafından tekrar ele alınarak, Ural dilleri ile Dravid dilleri arasında tarihten önceki devirlerdeki temasların aradaki müşterek kelimelerle sabit olduğu ileri sürülmüştür (1925:81-112). Şimdi son olarak İngiliz Hindoloğu T. Burrow bu meseleyi yeni baştan ele alarak, bu karabeti Dravid dillerinin

---

* dinler

† Her iki edisyonda burada sadece *budasfin* yazılmışsa da, bu ibareyi "bodisatvaların hurucundan önce..." اقبل خروج البوذاسفين = *qabl khurūc al-Būdhāsafīn* şeklinde düzeltmek yerinde olur. Mateessüf Beyazıt Umumi Kütüphanesi'nin restorasyonundan dolayı bu elyazmasına ulaşılamadı (İ.E.B.).

‡ putlar

§ dilbilimci

Levent Şahverdi Arşivi

en iptidai mefhumları bildiren sözlerinde ve dilin esasını teşkil eden kısımlarında (*among the most primitive and essential elements of language*) bulunduğunu ve bu karabetin muhakkak olduğunu (*thorough going correspondance* yahut *unambiguous Dravidian and Uralian correspondances*) tespit etmiştir. Ona göre Ural kavimleri Hindistan'a iki grup olarak gelmiş, bunlardan bir kolu Dravidlerin, diğeri de Kolariaların dilleri üzerinde müessir olmuştur (bkz. Burrow 1944:328-356).

29b Kuzey Çin'de Shaanxi* vilayetinde, Sarı Nehir boyunda, onun batı ve kuzeyine uzanarak ve Çinlilere komşu olarak milattan önceki devirlerde yaşamış olan kavimlerin kuzeyi Çin kaynaklarında *Tik*† (yahut *Di*) ve batısı da *Jung* [*Rong*]‡ isimleriyle tesmiye edilmişlerdir. Bu iki isim iki kardeş kavme itlak§ olunmuş gibi geliyor (bkz. E. Chavannes 1905:519-571). Bunlardan bahseden *Shiji* tarihi menkıbevi mahiyettedir. Herhalde Çinliler bu iki isim altında kendilerinden olmayan kuzey ve batı komşu kavimlerini zikretmişlerdir. Sarı Irmağın güneyinde oturan bir Tibet kavmi de *Tik* (*Di*) tesmiye edilmiştir (W. Eberhard 1942a:118 ve Chavannes 1905:519-571). Çin'in batı sınırlarına kadar uzanan Aryani ırkından kavimler bulunduğu ve onlara da Tik (Di) denildiği Grum-Grjimaylo tarafından iddia olunmuş ve onun bu Aryanilere ve onların kadim Uzakdoğu

---

* Eserin 1970 edisyonuna yapılan bu ilave haşiyede "Şansi" ifadesi vardır, ancak burada Şansi karşılığı Shanxi değil de, eski ifade ile Şensi karşılığı Shaanxi kastedilmektedir. Her iki edisyonda burada "Şansi" yazılmışsa da, eski yazılışla Şensi karşılığı bir dizim hatası ile karşı karşıya olduğumuzu düşündürüyor. Bu edisyonda "Şensi" bugünkü yazılışla "Shaanxi" olarak düzeltilmiştir.

† Z.V. Togan bugün *pinyin* ile "Di" olarak okunan imin, eskiden Avrupa edebiyatında kadim okunuşlarına dayanarak yazılan "Tik" şeklini kullanmıştır. Bu edisyonda genellikle ekteki Çince imlerle ilgili tablodan görülebileceği gibi bu isimlerin bugünkü *pinyin* transkripsiyon sistemine göre okunuşları verilmiştir. Ancak, haşiye 29b'den görülebileceği gibi Z.V. Togan kendisi de bu im için bir yerde "Tik (veya Di)" diğer bir yerde de "Tik (veya Dik)" ifadesini kullanmış ve ileri sürdüğü fikirler açısından "Tik" şeklini benimsemiştir.

‡ Bu haşiyede olduğu gibi, ileri sürülen fikirler açısından önem taşıyan Çince imler eski transkripsiyonlarla yazılmış kaynaklara dayandığı zaman, *pinyin* yazılışları köşeli parantez içinde gösterilmiştir.

§ için düşünülmüş, telakki edilmiş

Levent Şahverdi Arşivi

kavimlerinin mukadderatı üzerinde tesirlerine dair geniş ve hayal mahsulü faraziyelere dalmasına yol açmıştır (Grum-Grjimaylo 1926, II:9-10 ve isimler fihristi). Bu Tiklere ait malumatta Türkler bariz bir şekilde ayrılmaktadır. Tik ve Ronglara ait ilk kayıt MÖ 1328'de (bkz. Grum-Grjimaylo 1926, II:45) yahut daha sonra vaki hadiselerle başlar. "Tik" şeklinde okunan Çince işaretin "Terk" bunun da "Türk" demek olduğu zan olunuyor.* Umumiyetle bu Tiklerin Türk olduğu fikri şayidir (bkz. Terrien de Lacouperie 1887:138.† A.F. Legendre 1926:225-230; Fr. Hirth 1908:186). Viyanalı Çiniyatçı (sinolog) Dr. Maenchen-Helfen *Dik* yahut *Tik* sözünün Çinlilerce daha muahhar zamanlarda *Dingling* şeklinde yazılan Türk kavmi isminin‡ kısaltılmış şekli olduğu fikrindedir. Herhalde Tiklerin muahharen *Dingling* ismiyle maruf kavimlerin ataları olduğu sabittir. Bu Tikler (Dingling) MÖ 463 hududunda kuzeye göç ettiler (Grum-Grijmaylo 1926:44), bunların bir kısmı Selenge nehri havzasında MÖ 200-85 arasında gözüküyorlar ve bu 85 senesinde de Hunlar tarafından mağlup ve tâbi edilmiş oldular. Dinglinglerin diğer garbi kısmını, aynı senelerde Sırderya ile Irtış nehri arasındaki sahaları, yani şimdiki Kazakistan'ı işgal eden büyük bir kavim olarak görüyoruz. Selenge Dinglinglerinin (Tik) Uygurların ceddi olduğu muhakkaktır; Sırderya-Irtış Dinglinglerini de G. Németh "Türk"lerin, yani Tiyanşan'da muahharen büyük devlet kuran Göktürklerin ceddi sayıyor. Göktürk-Türgiş hakanı Kürsol'a ait Arap kayıtlarından öğrendiğimiz gibi, eti naht§ ederek kemiklerinden ayırmak yahut Kırgızlarda olduğu gibi, yakarak kemiği cesetten ayırmak âdeti Tiklerde de olmuştur (Grum-Grjimaylo 1926:47-48). Cücen'ler

* Daha sonraları bu fikirleri destekleyen bir çalışma için bkz. Maso Mori 1978:iii-xv.

† Metinde, "Terrien de Lacouperie 1887, Museon, s. 138" şeklinde verilmiş olan bu referanstaki sayfa numarasında bir yanlışlık olması muhtemeldir. Herhalde burada aynı yazarın aşağıdaki makalesi söz konusudur: "Les langues de la Chine avant les chinois", *Museon* (1888), 28-29.

‡ Bu kısım 1946 edisyonuna göre düzeltildi.

§ keserek, parçalayarak

Levent Şahverdi Arşivi

(Avar) Usunları Tiyanşan'ın cenubundan tazyik edip çıkardıktan sonra ([Biçurin] 1851, III:162) bu Türkler (Dingling) Orta Tiyanşan'da onların yerini tutmuş olabilirler. Göktürklerin On Ok kabilesinin cedleri olarak kabul edilmek icap eden on *kam*'a (şaman) ait rivayetlerde bunlar Çin'den gelmiş ve oradan Orta Tiyanşan'a çömlekçilik, kazancılık ve saire sanatları getirmiş olarak tasvir edilmişlerdir (Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, *4-*16, s. 281-295 ve *saqaliba* eki s. 295-313). Yani bu rivayetler Göktürklerin, cedlerinden (ihtimal Şu'lardan) 10 kabilenin bir zamanlar Çin taraflarında yaşayıp oradan buraya dönüp geldiğini anlatsa gerektir. Kıpçakların cedleri de Dingling (Tik) olarak kabul olunuyor (Grum-Grjimaylo 1926:54, 59). Tikler (Di) hakkında daha şu Çin kayıtları mühimdir: "Xiongnu'lar hangi dilde konuşuyorlarsa Gaoche (Huihe, yani Uygurlar) ile Dinglingler de aynı dilde konuşuyorlar" (Wei sülalesi tarihinden naklen, Eberhard 1942a:118).* "Gaoche'lar (Huihe yani Uygur) Kızıl Dilerin (Tik) bir kısmıdır, bu cihetten bunların ilk adı Dili idi. Dinglinglerle bunlar ve Xiongnu hemen hemen aynı dilde konuşuyorlardı" (*Beishi*'den *[Beişu]* naklen Eberhard 1942a:72).† Xiongnu'lara "Dağ Jongları" [Dağ Rongları: *shan rong*] da denilmiştir (Grum-Grjimaylo 1926:84). Eberhard'a göre, Çinlilerin "Di" (Tik) için kullandıkları işaret köpeğe delalet eder, bundan kurda da intikal edilir ki Xiongnu'ların totemidir. Ronglarda köpek efsanesi olmuş, bu yolla Di (Tik) ve Ronglar Xiongnu'larla bağlanabilirler (Eberhard 1942a:119). Tik ve Rongların MÖ 5. asır ortasında Moğolistan'a ve Türkistan'a taşınmalarından önceki hayatlarına Çin kayıtlarından bir de şu husus mühimdir: Ronglar ve Tikler MÖ 781-771 senelerinde Çin'de büyük sarsıntıları mucip olan büyük iç hadiselere sebep oldular (de Groot 1921:9). Tikler Çin'in kuzey ve batı

* Makalenin aslındaki Çince isimler burada Pinyin ile yazılmıştır. Eberhard bu isimleri Hiun-nu, Kao-che şeklinde yazmıştır.

† W. Eberhard'ın Türkçe yazdığı makaleden yapılan alıntılardaki Çince kelimelerin yazılışları *pinyin* okunuşları altında Çince İmler Tablosu'nda gösterilmiştir. *Pinyin* okunuşlar: Kao-che ve Gav-çig için bkz. Gaoche.

Levent Şahverdi Arşivi

taraflarında Shaanxi (Şanşi) vilayetinin kuzey ve güneyinde müteaddit büyük vilayetlere malik idiler. Çinliler buralarını Tiklerden almak için uğraştılar. Bu Rongların Kien Rong [Quan Rong] denilen bir kısmı daha 7. asrın son rubunda* Xiongnu denilerek tesmiye ediliyordu (de Groot 1921:21). [MÖ] 627'de beyaz Tiklerin beyi Kio-k'üe [Xique] isminde birisi idi (de Groot 1921:23). Bu isim "kök" demek olacak. MÖ 670-660 seneleri hadiselerinde Tiklerin büyük bir kısmına Suban [Souman] (herhalde Subar) denildiği (de Groot 1921:24); MÖ 593 senesi hadiselerinde Kızıl Tiklerin büyük bir kısmının Liuhu, diğerinin Tok-sin [Duochen] isimlerindeki kabileler olduğu zikrediliyor (de Groot 1921:28). Burada zikredilen "Toksin" Orta Tiyanşan'daki Göktürk kabilelerinden "Tuhsi"leri hatırlatıyor,† ki bu "*-in*" edatı eski Türkçede kavim isimlerine eklenmiştir. (Bu *-in* eki için bkz. ileride B1 haşiye 105; B3 haşiye 300 ve de Groot 1921:28-29).‡ Kızıl Tikler Çin kaynaklarında son defa olarak MÖ 588'de, Beyaz Tikler de yine son defa olarak MÖ 453'te zikredilmişlerdir (de Groot 1921:29, 32). Yani Tikler bu tarihten sonra Moğolistan ve Türkistan taraflarına taşınmışlardır.

30 Tik=Türk için bkz. Edkins 1887:228; de Groot 1921:5. Bu birleştirmenin aleyhindeki görüşler için bkz. Grum-Grjimaylo 1926, II:147.

31 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §74a s. 215; K. Kretschmer, Plinius ve Mela'da *Yurkai* yerine *Turcae*§ [adının görülmesinin bu kaynakların] Herodotos'tan müstakil bir menbadan istifade edilmiş olmasının neticesi olduğunu söylemiştir (1923:925).¶ MÖ 900

---

* çeyreğinde

† Buradaki benzetme bugün pinyin ile *duochen* okunan imlerin arkaik Çince okunuşlarıyla açıklanabilir (bkz. Pulleyblank 1991:85, 53).

‡ Haşiyenin bu kısmında, "Burada yine Tiklerin bir kısmı olmak üzere Tsots'u-an isminde bir kabile zikredilmiştir (de Groot 1921:28-29)" şeklinde bir cümle bulunmaktadır. Söz konusu cümle de Groot'un (1929:29) kullandığı müphem ifade tarzından kaynaklanmaktadır.

§ Son zamanlarda Denis Sinor da Plinius ve Mela'da geçen adları Türk adının erken tezahürleri olarak değerlendirmiştir (1990:285-286 ve 2000:385).

¶ Her iki edisyonda burada verilen *Pauly-Wissowa. Real-Encyclopaedie der Klassischen Altertumswissenschaft* 21(1921):922 referansı, *Pauly-Wissowa.*

Levent Şahverdi Arşivi

senelerinden evvelki zamanları anlatan Çin rivayetleri efsanevi mahiyettedir; fakat onlardan diğer kayıtlar ve vesikalarla karşılaştırma yoluyla istifade edebilmektedir.

31a ["Tik" meselesinde olduğu gibi burada da Z.V. Togan MÖ 1100-249 arasında Çin'de hüküm sürmüş olan bu sülaleyi Çu adıyla zikretmektedir. Türkçede *coğ* okunan ve *pinyin* ile *Zhou* şeklinde yazılan bu ad ile eski transkripsiyon şekli *Chou* ve *Çu* okunuşları arasındaki fark, ileri sürülen fikir açısından büyük bir fark yaratmadığı için, bu edisyonda *pinyin* kullanılışı ile Zhou şekli verilmiştir.]

32 Zhou'ların Türklüğü fikrini kabul eden Harlez'dir (1891:128 ve 1892:336). Bu Zhou'ların Mou (Mu) isminde bir prensinin MÖ 7. asırda [yaptığı] Türkistan seyahati dolayısıyla bunların menşeinin Türk olduğu söylenmiştir (bkz. Leopold de Saussure 1920:153-154) ve Franke 1930, I:94-119.

33 Zhou'ların eski Çin dinini değiştirerek [yerine] natüralizm ve kahraman kültünü yerleştirmeleri meselesi için bkz. Grum-Grjimaylo 1926, II:52-53 ve Darmesteter 1882:130-131;* Uzakdoğu'da demir kültürü için bkz. Grum-Grjimaylo, 1926 II:48-49, Münsterberg 1910:31-77.

34 Ogawa için bkz. Koppers 1941:494.

35 Koppers 1941:493-494.

36 Bkz. G. Haloun 1924:88, 107. Burada Haloun Zhou'ların şecere sisteminin de Türklerin şecere sistemi ile bir olduğunu söylemiştir.

37 Wang-Pun-Son 1936:322-327.†

[37a]‡ Eduard Erkes 1954:12. Burada Zhou (Çu) hükümdarının 45.000 tutan esas kuvvetinin *Hufan*, yani "yolbars [gibi] hızlı

Real-Encyclopaedie der Klassischen Altertumswissenschaft II A(1923), 925'te "Scythae" olarak düzeltilmiştir.

* Haşiyelerde bu makale için "Darmesteter *JA* 1882, s. 130-132" bilgisi verilmişse de, 1882 cildinde bu yazarın makalesine rastlanmamıştır.

† Wang-Pu-Son makalesinde sözü edilen Ton adlı hükümdarın kimliği tespit edilememiştir. Onun için de metinde soru işareti konmuştur.

‡ Bu ilave 1946 edisyonu s. 15'e kurşunkalemle yazılmış derkenar notu şeklindedir. Bu türlü notlardan bazıları 1970 edisyonuna girmişse de, bazıları gir- -

Levent Şahverdi Arşivi

denilen"* Türkler olduğu ve Zhou'ların esas mesnetlerini bu *Hufan*'ların teşkil ettiği anlatılmıştır. Prof. Dumézil, 18 Kasım 1955'te İstanbul Üniversitesi'nde verdiği konferansta, bu eski zamanlarda rastladığımız dil bakiyelerinin ekserisinin ŞAZ Türkçesinden olduğunu ileri sürmüştür.

38 Legge, *The Chinese Classics*, c. V, Part, I:40.

39 Koppers 1941:523.

40 Eberhard 1943:32-36.†

41 Ramstedt bu fikirlerini yukarıda haşiye 7'de zikredilen makalesinde ve *Journal de la Societe Finno-Ougrienne*'deki (ileride kısaltma ile *JSFOu*) makalesinde (1937:18-19) bahis mevzu etmiştir.

42 Toung-Dekien (1922:23-25). Yerlilerden Huronların lehçesinde "güneş" manasında *kon*; Alguquin lehçesinde bu kelime *jour* manasında‡ kullanılıyor. Luli lehçesinde "ev" manasında *yuva*,

---

meden kalmıştır. Bundan sonra bu tür ilave notlar "derkenar notu" olarak tanıtılacaktır. Derkenar notu haşiye (1946:388).

* Bu haşiyedeki "*Yolbars* hizbî Türkleri" ifadesi 1970 edisyonuna ilave edilmiştir. Z.V. Togan'ın derkenar notuna (1946:388) ve gösterilen kaynağa (Erkes 1954:12) göre yukarıdaki ifade "*yolbars* [gibi] hızlı denilen" şeklinde düzeltilmiştir. İç Asya'daki parslar çizgili pars olduğu için Z.V. Togan onlardan "yolbars" diye söz etmiştir. Z.V. Togan Eduard Erkes'in (1954:12) "*Hu-fen Tiger-schnellen" bestehende eigentliche (türkische) Streitmacht der Chou* yani, "Zhou'ların, Yolbars gibi hızlı Hu-fen'lerden oluşan savaş gücü" şeklindeki ifadesinden esinlenmiştir. Ancak Erkes'in ifadesini dayandırdığı *Shiji*'de bu kuvvetlerin 45.000 değil de 3.000 olduğu görülür (*SJ* 4:121). *Shiji*'nin yeni çevirisini yapan Nienhauser'in eserinde bulunan bu pasaj için bkz. 1994:60. Orada bu tabirin "muhafız alayı" olarak çevrildiğini görürüz (1994:60, n. 59). Nienhauser bu çeviri için J. Legge'nin klasik çevirisine (2000, III:549-550) dayanmıştır. Burada transkripsiyonu *hufan* şeklinde verilen imler için bkz. Çince İmler Tablosu: *pinyin* ile *huben*.

† Shang ve Zhou sülaleleri döneminin şimdi bildiğimiz Çin medeniyetinin oluşmasındaki rolü ve MÖ 3. yüzyılda merkezi devletin kurulması konusunda evvelce W. Eberhard etnik köken bağlantılarından söz etmişti. Son dönem çalışmalarında –örneğin K.C. Chang 1983 ve Sarah Allan 1991– bu konuda, İç Asya uygarlıkları ile oluşum açısından yakınlıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Öte yandan günümüz üniversitelerinde yaygınlıkla okutulan "dünya uygarlıkları" kitaplarından Stearns, Adas, Schwartz ve Gilbert'in müştereken yayımladıkları eserde Eberhard'ın fikirlerinin yeniden geçerlilik kazanmış olduğunu görüyoruz (2007:59).

‡ yani gün

Levent Şahverdi Arşivi

keza "ırmak" manasında *atil*, Meksika hiyerogliflerinde "su" manasında aynı *atil* görülmektedir.

43 F. Röck (1927:1-21; 1928:610-628 ve 1930:254-88); [ayrıca] aynı müellif [bu mevzularda] daha mufassal olarak [yazdığı] *Mitteilungen der Wiener Anthropologischen Gesellschaft* [tarafından yayımlanan makalesinde] bu meseleyi Doğu menbalarına da, kısmen de olsa müracaat ederek izah etmiştir (1922b:90-135).

44 F. Röck 1922:73.

45 René Grousset 1929, I:176-178 (Arne'den); yine Koppers 1941:492 (Götz'den).

46 Kotwitz 1919-24:220-240 ve 1926.108-166.

47 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, *4, *9 s. 280, 295 ve "Saqaliba" eki *13-16, s. 310-314. *Mujma'a'l-tavārīkh va'l qiṣaṣ* müellifi bu malumatı *Masālik al-mamālik*'ten aldığını söylemektedir ki 740 hududunda yazılmış olan İbn Hurdadbih'in eseri olacak; bir de 759'da vefat eden Abdullah b. Mukaffa'nın [bkz. "İbnülmukaffa"] *İ.A.* V/2:864-868 eserinden aldığını kaydetmiştir.

48 Çin rivayetinde zikri geçen Çu'yu Aristov Altay'daki bir nehirle birleştirmiştir. Isıgart meselesi için bkz. Z.V. Togan 1947:6-7 [ayrıca bkz. haşiye 159 ve 175].

49 Yafenç şehri Mahmud Kaşgari'de zikredilmektedir; fakat Moğullar* zamanında bu şehir artık yoktur.

50 Reşideddin'in "Tarih-i Alem" [yani 2. cilt] kısmından alarak ve müteaddit nüshalarla tab'a hazırlamış olduğum [*Oğuzname*] nüshasında, s. 1-2, Yalgız Yıgaç (bu isim metinde yanlış olarak "Uzun Yıgaç" basılmıştır), s. 59.†

51 "Şu" rivayeti için bkz. Mahmud Kaşgari III:305.‡ Tunga Alp rivayetinde Ordukent Kaşgar için bkz. aynı eser I:288. Bu "Tunga Alp rivayetleri"nin Oğuz destanının temelini teşkil ettiği hakkında

---

* Doğu Çağataylılara Moğullar da denir.

† [Z.V. Togan'ın vefatından sonra Tuncer Baykara tarafından yayımlanan *Oğuz Destanı*'nda bu isim "Yalguz Ağaç" şeklinde doğru olarak basılmıştır (1972:47). Ayrıca bu konuda bir de açıklaması bulunmaktadır (1972:95, 505a notu).]

‡ Z.V. Togan eserin Arapça aslını kullanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

mütalaalarım "Eski İran-Turan mücadelelerine ait İran ve Türk destanları arasında münasebet" mevzuu üzerine 10 Mayıs 1940'ta Ankara Dil ve Tarih Fakültesi'nde verdiğim konferansta izahat verilmiştir, şimdiye kadar neşredilmemiştir. MÖ 1150-1123'te hükümdarlık eden Zhou Wang hakkındaki efsanelerin (*Fengshen yanyi*) İranlıların *Kavus** hakkındaki rivayetlerine benzer umumi motiflere malik olması Orta Asya tesiri ile izah edilmektedir; bkz. Sir J.C. Coyajee 1936:99-134, 153-159. Bu zat (1936:130) gerek İranlılara ve gerek Çinlilere destan motiflerini veren milletin Sakalar olduğunu iddia etmiştir.

52 Şaberan'da Afrasyab'a dair rivayet Zekeriya Kazvini'de (1848-49:403) bulunmaktadır. Şaberan kelimesi de, Sabir'in ş ile söylenen şeklinin cem'i olsa gerektir.

53 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §72b, s. 196-198.

54 Kimak Deryası ve Keng Diz hakkında bkz. Marquart 1914:111. [O, bu bölgeyi] Volga-Emba arası zannetmiştir ki yanlıştır. Bunun doğrusunu bulmak için *Şehname* rivayetlerinde Derya-i Kimak'a ait tezatları karşılaştırmak icap eder ki burası yeri değildir.

55 Bkz. Z.V. Togan 1940b:40. Bal'amî'nin rivayeti [onun] Taberi tercümesinde (Ayasofya nüshası N. 3049) "Nuh" kıssasında da bulunuyor.

56 Bal'amî, aynı eser, "Haris b. Şeddad" kıssasında: U ba Adharbycân şud u ân zamân hama dar dest-i turkân andar bûd, hama az işân bisitad u işânrâ maqhûr kard, u an zamân az işân girift.

57 Mahmud Kaşgari, III:111: *Fa-lammâ kathura a'l-fursu sârat kaannahâ bilâd al-'acam.*

58 Stanislas Julien 1853:61.

59 Bkz. J. Marquart 1903:356-360† ve E. Budge 1889:144-150.

60 Vahab b. Münebbih'in rivayetleri için bkz. Marquart 1903:186; asıl metinleri İbn Hişam'ın eserinde (1928) intişar etmiştir.

61 Taberi 1879-1901, I:348.

---

* Keykavus

† Marquart Suriyeli *Zacharias Rhetor*'un *Kilise Tarihi* diye bilinen eserin, K. Ahrens ve G. Krüger tarafından yapılan çevirisini kullanmıştır (Marquart 1903:357, n. 1).

Levent Şahverdi Arşivi

62 İbnülfakih (Meşhed nüshası, vr. 171a,) fotoğraf nüshası bende vardır.

63 A. Toynbee 1934:409-12.

64 Yafeth=Apet oğul için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 314.*

65 Flavius Josephus 1899:53: *Zambran, Yazar, Madan, Madyan, Yosubak, Su* ve *Su*'nun oğulları: *Dadan* ve *Saban.* Bunlardan ancak *Yosbak* ismi MÖ 859'da Salmanazar devrine ait Asuri kitabesinde Kuzey Suriye'de Kargamış ile birlikte bir krallık veya ülkesinin ismi olarak zikredilen *Yastaq* ile birleştirilebiliyor. Bkz. Delitsch 1885:92. Martinhagen, *Lexicon Biblicum*, "Yesbak" maddesi.†

‡ Bu rivayetlerdeki Chetura'yı bizim tarihçilerimiz *kan tura* okuyup asılsız iddialara saplanmışlardır, bkz. Murad Remzi 1908:12-22. [Bu konuda yapılan yeni bir araştırma için bkz. J. Pfeiffer 2011.]

66 Dr. Baar, Yahudi rivayetleri ve *Bibl* (İncil) mütehassısı idi ve Bonn'da Prof. P. Kahle ile birlikte *İncil*'in İbranicesinin tenkidi neşrini yaptılar. Kazan Türklerinde Sak ile Suk [isminde] iki kardeş hakkında bir rivayet vardır (bkz. M.A. Vasilyev 1924:169-170), ki bir demir ok yüzünden kavga ederek annelerinin kargışını§ almışlar ve iki kuşa çevrilerek bir yüksek dağın iki tarafında yaşamışlar ve hayatlarında artık görüşmemişler. İhtimal bunda bir büyük dağın (mesela Tiyanşan'ın) iki tarafında yaşayan Sak ve Suk isminde iki kavme ait hatıra gizlenmektedir; bu rivayete göre Sak dağın doğusunda, Suk batısında bulunurmuş. "Göktürk-Çin rivayeti"nde de ilk Türk'ün dört oğlundan birisi kuşa munkalip¶ olmuştur, bkz. N. Aristov 1896:279.

---

* 1946 ve 1970 yayınlarında bu haşiye "Z.V. Togan, 34" şeklinde başlarsa da, hangi eserden bahsedildiği açık değildir.

† Yukarıdaki referanslardan Flavius Josephus'ta (1899:53) *Yosubak* şeklinde görülen bu adın Yastak ve Yesbak şeklinde ifade edilen şekilleri ile karşılaştırılması yapılamadı. Zira Delitsch 1885:92 ve Martinhagen, *Lexicon Bibliqucum*, "Yesbak" maddesine erişilemedi.

‡ Flavius Josephus'un eserinde *Yosubak* (1899:53, Almanca yazılışı ile *Josubak* şeklinde verilen bu ismi diğer kaynaklardan kontrol etme imkânımız olmadı).

§ beddua

¶ dönüşmüş

Levent Şahverdi Arşivi

67 Bkz. J. Marquart 1903:186; yazarların ve bir Bulgar uruğu olan Barsulaların (Borocoğlu) Harezmlilerle birlikte bulunduklarına dair İbn el-Kalbi'nin rivayeti (Yakut, "Harezm" maddesi). Tatar (yani Bulgar) ve Mişerlerin atalarının Buhara civarında yaşayıp bu şehri bina eden *Kenco* isminde birisi olduğuna dair Başkurt halk rivayeti vardır (Muhammed Selim Ümidbayev 1898:46-47).

68 Bunlardan *otak* "uçmak" kelimesi Soğdcada da bulunduğundan Soğd sözü olarak, *tümen* kelimesi Toharcada da bulunduğundan Toharca olarak izah edilmektedir.

69 Bkz. H. Lüders 1933:998-1022;* E. Chavannes (1911:74) buna rağmen bu takvimi Türk eseri olarak kabul etmektedir.

70 Hazarların dilinin de LIR olduğu hakkında bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §73a, s. 200. Semerkand ismi Semizkend'in R'li şekli olarak izah edilmiştir. Bu isme ait bu nevi halk etimolojileri için bkz. Marquart 1929:94. Yakut-Çuvaş dillerinde A~I değişmesi için bkz. Németh 1940:513-514.

71 Bak. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, Mukaddime [Giriş], s. xxxi.

72 Çigiller için bkz. yine Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 220-226. Burada bu ismin Türkçe "iç oğlan" mukabili olarak *iç-gil* demek olabileceğini zannettiğimi ilave edeyim; fakat Taşkent'teki Çatkal dağının Arap menbalarındaki Çadhgal şekli de Çigil isminin bir eski şeklini muhafaza ediyor gibi görünüyor. Subar-Suvar'lar meselesi için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr.† §73b, 4*-6*, s. 207-210. Ön Asya'da Subar ve Subariler (bence bu iki şekil *sub-er*, *sub-eri* demek olacağı gibi, *sü-er* ve *sü-eri* demek de olabilir) için bkz. Sandalgian 1917:187-188. Yine Conteneau (1934:74-78) Subarların Hintlilere karışanları "Subar oğulları"nın *Regvida*'da ve Asuri kitabelerindeki kayıtları için bkz. Sandalgian 1917, I:182-8. Hindistan'da Suvarların bakiyesi Munda kavimlerinin dağınık oymağı sıfatıyla Madras-Kalküta

---

* Heinrich Lüders'in 12 hayvanlı takvim konusundaki "Zur Geschichte des ostasiatischen Tierkreises", *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philol.-hist. Klasse* (1933), 998-1022 makalesinin sayfaları her iki edisyonda 14-15 olarak verilmiştir.

† Zeki Velidi Togan, *İbn Fadlan's Reisebericht* adlı eserinde "Exkurs" adını verdiği haşiyelerden "h.ş.r." şeklinde söz etmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

arasında yaşamaktadır (bkz. W. Hevesy 1932:353-369). Malum olduğu üzere "Sibir" kelimesi de Subar'ın bir [başka] şeklinden ibarettir, ki bunları Németh (1930) ve Marquart (1924:272-273) izah etmişlerdir. Ön Asya'da Abarlar (yahut Obarlar) için bkz. Ptolemaios, *Geographia* VI, 17 §3 = Sandalgian 1917, I:182; Azerbaycan'da Gökçe Göl'ün batısında Abaran nahiyesi vardır (Saint Martin 1819, I:145). Milattan önce 7. asırda Yunanlıların Apollon ibadethanesinde Abarius isminde bir şaman zikrolunuyor, bkz. Moravcsik 1936:105-118; Abarların Sibirya'da yayılmaları meselesi için Németh mezkûr eserinde malumat vermiştir.

Kang'lara (Keng) gelince, Kang kelimesi, milattan sonraki zamanlara ait Çin kayıtlarında sadece, "Derin gözlü, yüksek burunlu, tüccar Soğdlular" manasında kullanıldığından (bkz. E. Chavannes 1903:132-147; Eberhard 1942c:141, 147: *K'ang-çu* [*Kangzhou*] ve *K'ang-kuo* [*Kangguo*] şekillerinde) bazı âlimlerin (W. Schott 1844:154; N. Aristov 1896:292; Franke 1930 III:185'ten Shiratori), milattan önceki ve Hunlar zamanındaki "Kang"ların Türk kabilesi olan "Kanglı" ve "Kenger"lerle bir olacakları hakkındaki fikirleri, bazı âlimler tarafından (bkz. Marquart 1914:168, 1938:187-188: "K'ang" İrani "Kanha"dır diyerek) reddedilmiş, diğer bazıları (mesela Barthold 1898b:348) tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Buna rağmen *Kangar*, *Kenger* (Peçeneklerde), *Kanglı* (Kırgızlarda: *Kangdı*) ve *Kınglı* (bkz. Mübarekşah Guri 1927:47) aşiretleri ve coğrafi isim *Keng Diz* ve *Keng Deh* (bkz. Tomaschek 1877:135-36) ve *Kenger* (Orta ve Yukarı Sırderya'da, bkz. Marquart 1898a:5, 10) isimlerinin hep aynı "Kank" yahut "Kenk" (*Geng*) kavmine ait olduğu aşikârdır. Zira bir taraftan Çinliler eskiden Türklerden öğrendikleri Batı Türkistan kavim ismi olan "Kang"ı Soğdlulara da itlak ettikleri* halde, Sogdianalıların kendilerinin "Kank" yahut "Keng" tesmiye olunduklarına ait hiçbir kayıt yoktur. Bilakis bu isim hep Türk kavimlerinin ismi olarak görülmektedir.

* Soğdlular için de kullandıkları

Levent Şahverdi Arşivi

Oğuz destanında (benim mukabele ettiğim nüsha* s. 60-61) Oğuz Han batı seferinden dönüşünde Kanglı ve Uygur beyleri kendisini Semerkand'a istikbal ediyor. Oğuz Han bu şehri Kanglıların reislerinden Yuşı Hoca ile oğlu Kara Sülük'e† veriyor. Yani Semerkand'ın efsanevi zamanlardan beri Kanglıların idaresinde bulunduğu, Türklerin en eski rivayetlerine geçen bir keyfiyettir. Diğer taraftan Wei sülalesi tarihinde "Kang" hükümdarlarının MS 435-39 arasında Çin'e elçi gönderdiği ve bu hükümdarın "Tujue Dadu Kağan"‡ yani Türklerin (Tujue) kadim cedleri olan Dadu Kağan'ın neslinden geldikleri hakkında sarih bir kayıt vardır; bunu Chavannes (1903:100) Göktürkler ancak 6. asırda zuhur etmişler davasıyla boşuna tevil etmiştir. MS 1121-1124 arasında Karahanlılar Karluk ve Kanglı uruklarına dayandılar. Karahıtayların reisi Karahanlıları mağlup edip ülkelerine hâkim olunca kendisini eski Çin tabiriyle "*Kangguo*§ hükümdarı" tesmiye etti (Bretschneider 1888, I:216). [Yine] 11. asırda Çağanyan-Huttelan arasında Baba dağında Karategin Kümidh'lerine (Kumiçi) komşu olarak oturan Kencine Türk kabilesi (bkz. Minorsky 1937:120, 361-362) Karluklar ile birlikte eski Eftalit kabilesi sayılmıştır (bkz. Z.V. Togan 1928a:100-106). Bu Kencine Kengine demektir, nasıl ki Edigene, Tegine, Oragına vardır. Kaşgar'da, Talas ve Çu havzalarında tarihi kaynaklarda köy yahut kabile ismi olarak zikrolunan *Kencek*'lerin ismi de *Keng-çek* demek olsa gerektir (bkz. ileride B3 haşiye 228-235). Ogurlar için bkz. B. Munkacsi 1896; Kümidh'ler (Kümiçi) için bkz. Z.V. Togan 1947:51-52. Buna ilave olarak daha Yakut'ta (1866-73, IV:330) mezkûr Taberistan'daki Kümidh kalesini, Buhara yanındaki Kümiçkend'i (Mukaddesi 1877:49, 268), keza Kafkasya'da Derbend yanındaki Kümiçleri (Marquart 1929:98; aynı müellif 1914:74) zikretmek gerekir.

---

* karşılaştırdığım nüsha anlamında bkz. Z.V. Togan 1972:48.

† Her iki edisyonda Yuşi Hoca'nın oğlunun adı Kara Sülek olarak verilmiştir. Ancak Z.V. Togan daha sonra Tuncer Baykara tarafından yayımlanan *Oğuz Destanı*'nında bu adı "Kara Sülük" olarak okumuştur (1972.23).

‡ Chavannes'deki bu ifade "Tou-kiu Ta-tu Kagan" şeklinde yazılmıştır.

§ Bretschneider *K'ang-kuo* şeklini kullanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kümiçler Yenisey Kırgızları arasında da olmuştur (bkz. Minorsky 1937:286). Hoten-Saka-Brahmi yazılarında Dunhuang'ın yanında Kummiçu şehri zikredilmektedir (bkz. Bailey 1937:884). Doğu Türkistan'da Bay şehrinin eski ismi de *Kü-mit* şeklinde yazılmıştır (bkz. Marquart-de Groot 1915:260).

73 Kumadh'ın *-r*'li şekli olan Kumar Ön Asya Türklerinde pek çok görülüyor, bu neviden Anadolu'daki köy isimleri için bkz. *Köylerimiz* (1933:500): *Kumari*, *Kumarı*, *Kumarlar*, *Kumarlı* maddeleri. Ptolemaios'ta Kumarlar Fergane'nin güneyinde kaydedilmişlerdir, onlar da Kümidh'ler gibi Sakalardan sayılmıştır. Bu isim *Çangar* ve *Kongır* isimleri ile bir olsa gerektir. Bu isimde çok kuvvetli bir kabile, Buhara'nın doğusundaki Baysun civarında bulunmuştur. Onlara sonradan "*-at*" çoğul edatıyla Kongrat da denilmiştir. Bunlar *Alpbamsı* destanını zamanımıza kadar yaşatan bir kabiledir. Güya Alpamsı bu kabiledenmiş. Bu uzun bir meseledir. Yalnız Ebülgazi Han'da zikrolunan Kumarlıoğlu adlı kabileyi bu sözlere ilave edelim.

74 Bu meseleye *İbn Fadlan*, §78a, 4*, s. 225'te işaret etmiştim.

75 N. Aristov 1896:409-410; Eduard Meyer 1925-58, I:905.

76 Saka-Türk münasebeti meselesine *Bugünkü Türkili* (*Türkistan*) *ve Yakın Mazisi*'nde (1942:86-91) yazdıklarımı biraz ikmal ederek burada da hulasa etmek icap ediyor. İran'ın Ahameniş hükümdarı Kuroş* ve Daryuş† I ve İskender (Makedonyalı Aleksandr) zamanında Türkistan'ı idare eden Sakalardan kalan bazı isimler (mesela *cartasis=kardaş* bkz. Gutschmid 1888:2 ve G. Németh 1923:274 keza *saruk*, *sirak*, *sarina*, *kidrey*) Türkçe ile izah ediliyor; İran destanında ve Türk rivayetlerinde (Mahmud Kaşgari I:28; III:272) Kaşgar'ı (Ordukent) ve "Çu" havzasını merkez karargâhı bulunduran büyük hükümdar Afrasyab (=Tunga Alp), Medya ve Asur kırallarının muasırı gösteriliyor; eski Hind rivayetlerinde (*Bundahish*, F. Justi [yay.], 1868: Cap. XXX, 39-40) ise o [Afrasyab], doğrudan doğruya "Saka hü-

* Büyük Kiros veya Kyrus olarak bilinen bu hükümdar (MÖ 560 veya 590-529) aynı zamanda II. Kiros ve Büyük Keyhusrev olarak da bilinir.

† Darius I.

Levent Şahverdi Arşivi

kümdarı" tesmiye ediliyor; bununla beraber bu Hind menbaları "Saka", "Turuska" (Türk) ve "Huna" (Hun) isimleriyle aynı Türk kavimlerini tesmiye ediyorlar (bkz. O. Franke 1904:60). Bunları itibar nazarına alan âlimler Sakaları kuvvetli bir ihtimalle (Aristov ve Eduard Meyer) yahut kati olarak (bkz. Mordtmann 1870:61, 77, 79, 82) Türk telakki ediyorlar. Aristov ise Yakutları, Sibirya'daki "Sagay" Türklerini ve Kırgızların "Sayak" kabilesini bu eski Sakaların bakiyeleri olarak kabul ediyor (1900b:63-64). Maamafih "Saka" ismi Sakalara tâbi İrani kavimlere, Soğdlara da itlak olunarak, kavimden ziyade bir memleket ismi şeklini aldığından, keza göçebe, hâkim Sakalar İranlı tebaalarının medeni tesirine düşerek (muahhar Karahanlılar, Selçuklular ve Moğollarda olduğu gibi) İran dillerinden alınma şahıs isimleri kullanmış olduklarından (bkz. F.W. Thomas 1906:181 vd., 460 vd.), Kuroş'un idaresine giren Pamir, "Amirgioi" Sakalarının ülkesinde, bugün bile eski Ρωζανακη ismini hatırlatan "Roşan" (Şugnan ve Vakhan) Tacikleri oturduğundan, zamanımızın âlimleri kadim Sakaları da bunların ve Hoten Taciklerinin ceddi bilirler. Hatta Hoten taraflarında kazılarda bulunan ve bir eski İran şivesinde yazılan yazıları da muasır İraniyatçılar "Saka dili yadigârı" olarak kabul ederler. Hatta bu dilin şimdi neşredilen grameri bile "Saka dili grameri" (Sten Konov 1941) tesmiye edilmiştir. Hoten vesikalarında *sakana*, *sanira*, yani Sakaların *sanira*'sı tabiri (Burrow 1940:293), diğer vesikalarda *Sakaraja*, yani "Saka padişahı" tabiri (H. Lüders 1922:255) vardır; Yarkent nehrinin Çince ismi olan "Suoju"nun da "Saka" kelimesinden gelmiş olacağı zannolunuyor. Fakat bunlar Sakaların, hele Sîstan ve Hind Sakalarının, İranileşmesinden ve Hintlileşmeden önceki eski Sakaların ve İranlı kavim olduğuna asla delil olamaz. Hindistan'ı fetheden Sakaların İrani bir dil konuştukları lehine Heinrich Lüders tarafından ileri sürülen nazariyedeki (bkz. 1913:414) "*z*" yerine "*ys*", ancak Garbi Hindistan'da yaşamış olan bir İran kavminin dilini gösterir. Sten Konov (1949:67) Lüders'in delillerini nakletmekten ileri gidememiştir. Macar âlimi Harmatta da bu Hoten İranlılarının diline, aynı Bai-

Levent Şahverdi Arşivi

ley gibi "Hoten dili" demekle iktifa ediyor (bkz. yine A.A. Freimann 1952:26). Fakat bu dilin Sakaların dili olduğunu yahut bunların Türkçeyi unuttuktan sonra konuştukları İrani dilin bu lehçe olduğunu gösteren hiçbir delil yoktur. Sakaların ismini alan Sîstan (=Sakastan, Segistan, Secistan) ülkesinde konuşulan İrani dilden El-Biruni, nüshası Bursa Orhan kütüphanesinde bulunan *Saydana* kitabında, *Seczi* yani Segistan dilinden 44, Zabulca'dan 12 kelime nakletmiştir. Bu "seczî" dilinde de (vr. 122 b) "eski *secizice*" ve "yeni *secizice*" diye iki şive bulunduğunu kaydetmiştir. Bu "eski *secizice*" de Sakaların MÖ 2. asırda Türkistan'dan getirdikleri bir dil olmayıp Sîstan'ın yerli İran lehçesinin 11. asırda unutulmakta olan eski bir şivesi olabilir; bu kayıt ancak Sîstan'da dillerin değiştiğini gösterir. Herhalde Sîstan İranileri için "Sakastan" tabiri Frankların isminden kalan "França" tabirinin tıpkısıdır. Yani "Sîstan" (Sakastan) ismi bu ülkeye ve Kuzeybatı Hindistan'a gelerek, buralarını hükümleri altına almış ve yerlilere ancak isim bırakarak temessül etmiş olan Sakaların dili hakkında bir hüküm vermek için delil teşkil edemez.

Bütün bunlar pek vazıh olduğu halde, Sakaları bir İran kavmi tanımaktaki kanaat zamanımızda o kadar ileri gidiyor, ki bunlara ait başlıca tetkikatın müellifi olan Albert Herrmann (1920:1611-1620; 1920a:1770-1806 ve 1920b:1807-1811) bu kavmin tarihi hakkında tarihi menbalarda bulunmayan malumatı kendi hayalhanesinden ikmal etmekten bile çekinmemiş (bkz. s. 1795: *wegen ihrer iranischen Herkunf müssen die Saken blond gewesen sein**) ve bütün bu büyük cihangir kavmin tarihini ıssız Pamir'e sığdırmaya çalışmıştır. Hakikatte ise bu kavmin (doğrusu "Saka *Tigrakhuda*"nın) vatanı daha MÖ 160 senelerinde Çinlilerin kaydettiği gibi, Kaşgar ve Orta Tiyanşan tarafları olmuş, Pamir Sakaları (Amirgioi) ise ancak Göktürkler zamanında burada yaşamış olan Karlukların "Toharistan yabğu-

* Bu cümle "İrani kökenli olmuş olmalarından dolayı sarışın olmuş olmalılar" anlamındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

luğu"nun (bkz. Chavannes 1903:155-160) yerini tutmuş, yani büyük bir devletin küçük bir parçasını teşkil etmiştir.

Tarihi menbalarımızda Orta Tiyanşan'da "Saka" ve "Şu" isimleri aynı kavmin siyasi kudretini bilmünavebe* belirten iki kolunu ifade etmiş olsa gerektir. "Şu" ismini bir nehir adı olarak muhafaza eden "Çu" ismi Kazak ve Kırgızların şivesinde "Şu" telaffuz olunmaktadır. Göktürkleri Çinliler "Suo"ların (bkz. De Guignes 1923, II:273; Çince işareti F. Hirth 1899a:42) ahfadı diye tanıttıkları gibi, Bizans müellifi Menander Protektor (de Boor [yay.] 1903:192 = Marquart 1901:63; bkz. yine K. Dietrich 1911, II:17) de bunları sarih olarak Sakaların ahfadı tesmiye etmiş ve "bunlara eskiden Saka diyorlardı" demiştir (cümlenin Yunancası Franke 1904:58). Ptolemaios'ta (*Geographia*, VI, 13 §2) Fergane civarında Sakaların şubeleri olarak sayılan kavimlerden Κωμηδαι (yani "Kümidhler", bkz. yukarıda haşiye 72) Türk oldukları gibi Καρατaι ("Karat"lar), Κομαροι ("Kumar"lar) ve Τοορνοι (yani "Turun"lar) da tarihte olduğu gibi zamanımızdaki Türk kabileleriyle de birleştirilebiliyorlar: Καρατ için bkz. "Karat-ay", Naymanların şubesi (Aristov 1896:360); "Karay", *Mujmal al-tavārīkh-i nādiriye*, O. Mann (yay.), 1891-1896:49, 62; "Kara-yıt" Reşideddin/Berezin, I (metin), 1868:121. Κομαρ (=herhalde Kumadh'ın (yani Kümidh) *-r*'li şekli) için bkz. Bulgarların ceddi "Kümari", Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. [16*] s. 312; yine Plinius Secundus (VI, 16, 18); "Comare" ve "Comanae"; Pomponius Mela (D, I, 40; 1722, edisyonu, s. 19): "Comari" ve "Coamani". Bu kavim de bugün Türkler arasında "Komarlı" (yahut "Kumarlı") kabilesi bakiyeleriyle birleştirilebilir, ki haşiye 73'te zikri geçti. Kelimenin "Kümer" "Kümir" şekli için de misaller vardır. Plinius ve Mela'da Komar'larla beraber zikredilen "Coamanae" ise Pamir Kırgızları arasında hâlâ yaşamakta olan (bkz. Aristov 1896:436) "Kun" ve "Kuman"larla bir olsa gerektir. Τοορν için bkz. Kazaklardan Elimolu şubesi "Turum" (Aristov 1896:380) ve Türk-

* nöbetleşe

Levent Şahverdi Arşivi

menlerde "Durum"; kelime τοορκοι'den (Türkler) nüsha yanlışı da olabilir.

Bunun gibi, Sakaların mühim bir kısmını MÖ 2. asırda Sîstan tarafına gittikten sonra Çinlilerin bahsettiği Kümidh'lerin (Çin işaretleri *Jumi* ve *Jumituo* okunuyor, bkz. E. Chavannes 1903:164) yanında Fergane ile Kaşgar arasında yaşayıp kalan Saka kabileleri "Xiuxun" ile "Juandu"lar (bkz. Franke 1904:48-51) ise şüphesiz Türk urukları idiler (bugün yine aynı mıntıkalarda yaşayan Kırgız urukları "Üsen" ve "Konçu" için bkz. İgd al-juman Bartoldu, 1927:292, 299). Sîstan'a kendi isimlerini veren Sakaların başkentleri o zamanın kayıtlarında (İsidor de Charax'te) "Sigil" yazılmış, ki "Çigil" demek olacak (krş. Kandahar'ın eski ismi olan "Çigilabad", Marquart ve de Groot 1915:276); bundan başka yine "Min (=Ming) ve "Palas-kent" isimleri geçiyor. Bunları N. Aristov da (Aristov 1900a:28) "şüphesiz Türkçe" buluyor. Araplar zamanında da burada Zerenc'in içkalesi Orta Asya Türk şivelerinde "saltanat ve icrai emr, yani hükümet" (bkz. Mahmud Kaşgari, I:45), "hükümet mevkii ve konağı" manalarını ifade eden Türkçe "Erk" ismini taşımıştır (bkz. İstahri 1870:241; *Tārīkh-i Sīstān,* 1935:11); "Ok", "Pargın", "Tekin" (Tekinabad) ve "Üreng" (yani "beyaz") isimleri de var. Hindistan'da Sakalardan kalan bitik taşların Orhun'da bulunan Türk bitik taşlarına benzediği (bkz. S. Levi ve E. Chavannes, 1895:42) de kayda değer. Çinliler, Sakaların Fergane'deki bakiyeleri sıfatıyla bahsettikleri Xiuxun'ler hakkında bunların "âdet, kıyafet, sima ve karakter itibariyle Usunlardan farksız" olduklarını kaydetmişlerdir (bkz. Franke 1904:53). Halbuki kabilelerin mebdelerine ait hatıraları bize ilk Türklere ait hikâyeler şeklinde anlatan Türk destanlarında adı geçen Usunlar tarihlerimizde (bkz. Reşideddin: "Huşin"="Uşin") olduğu gibi, bugün de aynı ülkelerde yaşamaktadır (bkz. Aristov 1896:352). Dede Korkut Oğuzların ilk Türklere ait hatıralarını daha Türkistan'dan ayrılmadıkları zamana ait bir şekilde naklediyor, ki bunlardan Uşun Hoca, Kanglı Hoca ve Salur (yani Salgur) Kazan mühimdir. Bu destanda Uşun'un (Uysun) oğulları

Levent Şahverdi Arşivi

sıfatıyla zikredilen "İgrek" ve "Şigrek" de Türk kabileleri sıfatıyla tarihi menbalarımızda mezkûrdur (*Dede Korkut* yay. Orhan Şaik 1938:98'de *İgrek* ve *Şigrek*; *Baburname* yay. Beveridge 1905: vr. 228a, 250b: *İgrek*, vr. 32a: *Çigrek*; Haydar Mirza Duğlat, *Târih-i Reşidî*, Denison Ross [çev.], 1895:162: *Cagirak*. Aynı isimler kalın, guttural (gırtlaksıl) olarak Mahmud Kaşgari'de ve Cuveyni, Kazvini (yay.) 1915, II:138: *Iğraq* [Barthold 1930], *Ḥudūd al-'ālam*, Faksimile 6a, 17a: *Iğrakh* yerine yanlış olarak *Iğrac*). Çigrekler bugün bile büyük bir kabile halinde eski yerlerinde yaşamaktadırlar (bkz. Kırgız kabilesi "Çigrek" yahut "Çirek" ve "Çerik", bkz. İgd al-juman Bartoldu, 1927:291-92 ve "Çirik" bkz. Aristov 1894:441). Çigreklerin Ön Asya'ya da gelmiş olduğu coğrafi isimlerden (mesela Aziz Esterabadi, *Bazm u razm*, 1928:314, 317, 372 ve *Köylerimiz*, s. 175: Muş, Erzincan, Malatya ve Erzurum taraflarındaki Çirik=Çiğrik'ler) görülmektedir. Sakalar Çinlilerin anlattığı gibi kavmiyet itibariyle "Usunlardan farksız" olmuş iseler, o halde Türk oldukları bence şüphesiz olan Usunlar gibi Sakaların da Türk olmaları icap eder. Milattan önce Türkistan'da cihanşümul bir devlet kuran milletin Türkler olduğunu ispat zımnında, İran ve Türk destanlarında bunların fütuhatına ait ileride bu haşiyelerde de temas edeceğimiz rivayetlerin MÖ 7. asra ait olduğuna dair deliller; İskender'in zamanında Türkistan'ı idare eden hâkim kavmin Türk olduğu hakkında tekmil Callisten taklidi (Pseudocallisthene) İskender kıssalarının, ezcümle Süryani ve Arap rivayetlerinin Türkçe isimleri bile tasrih ederek (bkz. Mesela Gotha kütüphanesindeki Arabi nüsha, N. 2391, vr. 85a: İskender'e karşı Semerkand'ı müdafaa eden "Türk hükümdarı"nın ismi "Khutlancin" galiba "Kutlançin") kıyafetle, simaya ve hayat tarzına ait teferruatı anlatan şahadetleri (bunların bir kısmı tarihi Hun ve Türklerden alınmış oldukları halde dahi) ihmal edilemez. Eğer Türkistan'da İran unsurunun bir zaman Pamir merkez olmak üzere, büyük bir göçebe imparatorluk kurduğu ve devletin asırlarca yaşamış olduğu bir tarihi hakikat olsa idi, onu bize 8-10. asırlarda Türkistan'da eskiden hâkim olan milletler hakkında muhtelif ve biri diğerinden müstakil yollardan gelen

Levent Şahverdi Arşivi

rivayetleri bilen ve bunu bize kitaplarında nakleden Doğu İranlı (Horasan ve Maveraünnehir) âlimler ve raviler muhakkak işitmiş olurlardı; halbuki bu âlimler ve raviler (Dakiki, Nesefi, Bal'amî, Nerşahi, Se'âlibî vs.) o eski mazide ancak Türk kavimlerinin hâkim olduğundan bahsederler. Sakaların milattan önce Sîstan'a ve Hindistan'a gidenlerinin oralardaki İranlı ve Hintli kavimlere temessül* ederek kayboldukları muhakkaktır; fakat 8-10. asırlarda Arap hâkimiyeti zamanında Sakaların Pamir'de oturanları (Kümidh'ler) daha Türklüklerini muhafaza etmiş oldukları gibi, onların Sîstan'daki bakiyeleri de belki daha Türk addedilmişlerdir. Bunu gösteren deliller de vardır. Muhammed b. Sellâm el-Cumahî (1916:135-36) şair Ubeydullah b. Kays'ın Arap emiri Mus'ab b. Zübeyr'i methederken Sîstan'ın merkezi olan Zerencin şatolarını muhasara ederek istihkamlarından sürü sürü Türk kızları indirdiklerini (yani esir aldıklarını) zikreder:

*Calab al-khayla min Tahâmate† hatta * varadat hayluhu qusûra zaranc*

*Anzalû min husûnihinna banâti t-turki * Ta'tîna 'aracun ba'da 'arac.*

Sakaların tarihi bugün yeni baştan tetkike muhtaç bir haldedir. Buna dair yegâne bitaraf tetkik O. Franke'nin tetkikidir (1904:46-61); fakat 1904'te çıkan bu eser de çok eskimiştir. Bence Soğdlar tarihte Saka heyetine dahil olduğu gibi Doğu Türkistan'da Yarkent, Hoten taraflarında yaşadıklarını hafriyatta bulunan vesikalardan öğrendiğimiz eski İranlı kavimlere de "Saka İranileri" denilebilir. Fakat Sakaların esas unsuru Türk olduğuna göre biz sadece Sakalar demekle "Saka Türkleri"ni ifade ediyoruz. Zamanımızda Sakaları bir İran kavmi zanneden İraniyatçılardan Sten Konow, K. Lüders, W. Henning, H.W. Bailey, W. König, Çiniyatçı (sinolog) Otto Menchen-Helfen, G. Haloun şahsen görüp bildiğim zevattır. Kendileri ile konuşurken davalarını ispat yolunda bugüne kadar yazdıklarından fazla bir delil ve vesika göstermedikleri gibi, bu yolda fazla bir iddialarda da bulunmadılar. İraniyat, Sanskrit (indoloji) ve Çiniyat (sino-

* asimile olarak

† Her iki edisyonda burada *Tahamâte* yazılmıştır (Ramazan Şeşen).

Levent Şahverdi Arşivi

loji) mütahassısları öyle oldukları halde Türkiyatçı W. Bang'ın (1917-18:123) Sakalarla Yakutları birleştirenlere (Blau 1877:505) karşı Th. Nöldeke'nin küçük bir notuna (1879b:153, haşiye 1) dayanarak tehevvürle* idari kelam etmesi, çok vakit "çürük yumurta"† olmaktan ileri gitmeyen filoloji oyunlarına alışmış ve bunun en yüksek ilim olduğuna inanmış adamlara yakışır. Meselenin tam içinde bulunan ve bunu filoloji gibi, tarihi ve etnografik esaslardan tetkik etmek imkânına malik olan herkes bilir ki Sakaların menşei meselesi asla hükümde tehevvürü mazur kılacak duruma girmiş değildir. Bu durum 1872'de bu meseleye tahsis ederek ayrı eser yazan Rus müsteşriki V. Grigoriyev için olduğu gibi, bugün dahi birçok zevat için hissi esasta mütalaalar dermeyan etmeye müsait olmaktan ileri gitmemiştir. Bu yüzden O. Franke ve E. Meyer gibi bu meseleyi ihtiyatla müzakere edenler en doğru yolda bulunmaktadırlar.

77 Masagetlerin esas unsurunun Türklüğü bazı Yunan menbalarından (Theophanes Confessor, Photius ve Ermeni müellifi Sebeos'un kayıt ve ifadeleri, bkz. Marquart 1901:65, A.3), Yahudi ve Türk rivayetlerinin mukayesesinden (bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §89h, s. 244), Peçenek ve Guzların eski Masagetler devrinde Amuderya havzasında yaşadıkları ise Yunan menbalarındaki kayıtlarla eski Harezmlilerin El-Biruni'de naklolunan rivayetlerinin karşılaştırılmasından (bkz. *İbn Fadlan*, hşr. §95a, s. 265) öğrenilmektedir. Eski Masaget hükümdarının Heredotos'ta zikredilen ismi Tomiris'in Türkçe Temir'den gelmesi ihtimali hakkında bkz. P. Wittek 1925a:405. Bazı Masaget akidelerinin İranilerinki ile müşabeheti‡ (bkz. Marquart 1938:186) Masaget heyetine dahil olan İranlı unsurlara ait olsa gerektir; yoksa Masagetlere nispet edilen âdetlerin çoğu Türk ve Moğol kavimlerinin âdeti ile birdir. Masaget kelimesinin sonundaki

---

* öfkelenerek

† Burada, çürük yumurtadan bahseden W. Bang'a gönderme yapılıyor. Bang'ın tenkidi yazısında bu konuda *da die Zeiten für Jongleurstückchen mit faulen Eiern zu ernst ist* yani "günümüzde öyle şeyler oluyor ki, çürük yumurtalarla hokkabazlık yapmanın zamanı değil" demektedir. Bu çeviride yardımları için Sn. Şara Sayın'a teşekkür ederim.

‡ benzerliği

Levent Şahverdi Arşivi

get'te Cermen kavimlerinden Get'leri keşfetmek (K. Ritter) yahut bunda "balık yiyen" manasında bir İrani kelime görmek (Marquart 1901:63, aynı müellif 1920:293) bunların Aryani bir kavim olduğuna dair beslenen akideye dayanmaktadır. Ben ise bu kelimenin Hazar-İran ve Yahudi rivayetlerinde Yafes'in oğlu ve Oğuz'un pederi gösterilen Mesek'in isminin *et*'li cem' şekli olduğunu ileri sürdüm (*İbn Fadlan,* hşr. §89h, s. 244). Bunu takviye edecek deliller de vardır. Eski Masagetlerin cevelan* yeri olan Aral–Hazar arasında, "Cim" (Emba) nehri mıntıkasında bugün Bayoli kabilesinin büyük bir boyu Maskar yaşamaktadır. Bu Maskar isminin Masak isminin *er* ile birleşmiş, yani *Masak-er* şeklinden geldiği kolay anlaşılır; zira Maskar heyetine dahil olan ayrıca Masak uruğu da vardır (bkz. Aristov 1896:380). Bu Masak, Maskarların diğer bir kısmı Bökey Orda'da da bulunuyor (Aristov 1896:385 ve kendi topladığım malumat). Kelimenin eski *-et*'li şeklini de zamanımıza kadar muhafaza ettiği anlaşılıyor: Aynı Cim nehri boyunda yaşadıklarından Cimboylık ismini alan Nogay uruğundan Kırım'a hicret eden kollarından biri Mesgit'tir (*İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii,* vıp, 48, s. 87, 101-3).† Özbek uruklarından *Mesit*'in (bkz. Aristov 1896:423) de Mesgit'in başka bir şekli olduğunda şüphe yoktur. Bu ismin *Mesek-it* demek olduğunu zannederim. Derbend civarında tarihlerde, eski Hazar ve Savirlarla münasebetle zikri geçen *Maskat* da (bkz. Minorsky, *Hudûd,* 1937:455 ve Marquart 1929:78) Masaget ismiyle ilgili olabilir. İranlı Aslar ile Harezmliler de Masaget heyetine dahil idi. Bu da Ammianus Marcellinus'un Masagetlerin tavsifine‡ aksetmiştir.

78 Kaspiler için bkz. *Pauly-Wissowa*'da "Caspi" maddesi. Bunları Ermenilere akraba çıkarmak yolunda fazla gayret sarf eden İ. Sandalgian'ın topladığı malumat (1917, I:187-7) bu kavme ait kaynakları öğrenmek bakımından faydalıdır.

---

* dolaşım

† Bu komisyon raporlarında s. 87-88 arasındaki yazının yazarı gösterilmemiştir; s. 100-104 yazının yazarı Kont de Mezon'dur. Bu yazıların tümü çeşitli memur ve askeri subayların raporları esasında Nogay yerleşim yerleri ve nüfus sayısı hakkında bilgileri içermektedir (Emir Yuldaşbayev).

‡ betimleme

Levent Şahverdi Arşivi

79 E. Herzfeld 1928:33-67.

80 Buruşakların eski Kaspilerin bakiyesi olması için bkz. W. Tomaschek, 1888 I:776; Marquart 1896-1905, II:141 ve Barbour 1921. Bu dil hakkında başlıca eser L.R. Lorimer 1935.

81 Ross 1936:701, 703.*

82 Zarubin 1927:333. Bu kelime *azık*'tan (*azıg*) gelse gerektir.

83 Z.V. Togan 1935. Burada J.W. McCrindle'de (1893:347, 368-9) mezkûr iki kabile (*Sibi* ve *Kathaioi*) bahis mevzuudur. İran'da Kücatlar Fars Kürtleri arasında *Kücatiye* şeklinde (İstahri, de Goeje [yay.] 1870:115) ve Taberistan'da *Kücet* şeklinde zikredilmektedir; bu kabile Harezm'in en eski medeni Türk uruğudur, bkz. Mahmud Kaşgari I:289; Beyhaki, Morley (yay.) 1862:394, 398-859.

84 Bkz. Arne'nin maruzatı 1934:603-8.

85 Onuncu asır müellifi Mukaddesi 1877/1906:285-6 Harezmliler tarafından söylenen bir eski rivayeti nakletmiştir. Buna göre Harezmliler komşu Türklerden tip itibariyle farklı olmak, onlar gibi esir olarak satılmamak için çocuklarının kafataslarını genişletici şekilde yukarıdan sıkıştırmışlardır. Buna bakılırsa çok kısa, hatta yana genişletilmiş kafalı Harezmlilere komşu olan Aşağı Amuderya Türklerinin kafatasları uzun olmuştur. Bu rivayet Türkmenlerin eskiden çocuklarının başlarını uzatma âdeti olduğuna dair Türkmen halk rivayetlerini teyit etmektedir. (Mukaddesi'de "İslam memleketlerine satılmamak" sözü, İslam'dan önceki devirlerdeki satılmak hususuna ait haberin İslam devrine ait gibi gösterilmesinden ileri gelmiştir.) Bkz. Prof. L. Oşanin 1926, 1928. Strabon (xi, 11, §8) ise, Derbiklere komşu kavimlerin kafalarını suni olarak uzunlaştırdıklarını zikreder.

86 P. Kozlov 1925.

87 Bkz. A. İnan 1943:142-51; M. Griaznov ve A. Golomshtok 1933.

88 W. Meister 1936:51-61.

89 Mahmud Kaşgari'nin (III:306) rivayeti Talas, İsficab ve Balasagun, yani Talas ve Çu havzaları ahalisine aittir. Ahmed el-Ti-

---

* Her iki edisyonda buradaki sayfa numaraları 701, 203 olarak gösterilmişse de, makale 699-704 sayfaları arasındadır. Büyük bir olasılıkla Arap rakamları ile yazılmış metnin dizilmesinde, ٧٠٣ (yani 203) 703 olarak okunmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

ni'nin (bunun için bkz. Marquart 1914:57) sözleri Şemseddin el-Dimaşki'de (1866:95, 223) naklolunmuştur.

90 Zikri geçen Batı Türkistan şehirlerine dair rivayetler Maveraünnehirli ve Horasanlı âlimlerden Bal'amî, Se'âlibî, Nerşahi, Zer mahşari (Merv hakkında *Rabi al-abrār va nusūs al-akhbār* eserinde) ve El-Biruni'nin eserlerinde naklolunmuştur. Semerkand'ın İslam'dan önceki eski şehri şimdi dahi Afrasyab ismi ile maruftur. Anau'daki sulama eserleri dolayısıyla, tarihten önceki Altay'da dahi bu sulama kültürünün bulunduğunu zikretmeliyim, bkz. W. Radloff 1893, II:135.

91 Bu "Taşkale"yi El-Biruni "Taşkent" ile birleştirmiştir, bkz. Z.V. Togan 1940b:49; bunun şimdiki Karategin'de, eski Kümidh'lerin memleketinde olduğunu vazıh olarak Sir Aurel Stein (1932:21-24) göstermiştir.

91a [Burada değişik yazarların bu adı farklı şekillerde yazmaları aynen aksettirilmeye çalışılmış olduğu için, aynı isim farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Z.V. Togan'ın metninde bir değişiklik yapılmamış, bu farklar olduğu gibi bırakılmıştır.]

92 Dr. H. Triedler 1914:281 ve Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, s. 281. Bunların dilinden Herodot'ta naklolunan *asxu* kelimesinin, Németh'in şüpheciliğine* (1940a:515) rağmen Tomaschek (1888, II:60) tarafından *asghu* ve Müllenhoff (1892, III:15) tarafından *aci* olarak izah edilmesini küçük görmek olmaz. Bence bu kelime *saxu*'dan galat olabilir, ki sakız demek olabilir. Fakat Aristeas'ın tavsif ettiği ağaç Ural ve Tiyanşan dağlarında bol bulunan "balan" (*prunus padus,* yabani kiraz) olacağından bunun meyvelerinin ismi olarak zikrettiği *asxu* kelimesinin de ekşi demek üzre *aççı* (acı) demek olması daha muhtemeldir.

93 "Tüyün" (*tüzün* ve *turun* şekillerinde de kullanılarak) Göktürk, Hazar ve saire Türklerde kullanılmış, Hazarlardan yahut daha önce Hunlardan Skandinav Cermenlerine de geçmiştir. Tomaschek'in bu Argimpaylar devletine dair mütalaası *Kritik der ältesten Nachrichten über die Skytischen Norden* adlı eserinde (1888, II:63) münderecdir. Aristeas'ın bunları burunları basık ve

* Metinde burada "skyptek'ine rağmen" ifadesi bulunmaktadır. Herhalde burada *skeptisizm* denmek istenmiştir; muhtemelen bir dizgi hatası ile karşılaşmaktayız.

Levent Şahverdi Arşivi

başları (herhalde yüzleri) kadınlarınki gibi yaradılıştan tüysüz diye tavsif etmesine göre, bu sözlerin sadece tüyleri az Türklerin tavsifinden ibaret olduğu anlaşılır. Aristeas bunların burunlarının basık olduğunu, yani tiplerinin mongoloyit olduğunu ayrıca kaydetmiştir.

93a [Bugünkü haritalarda Kuça şeklinde yazılan bu isim, İslam kaynaklarında *kef* ك ile yazılmaktadır. Z.V. Togan da ileride açıkladığı gibi bu ismi Küsen/Kuşan ile ilgili gördüğü için Küça şeklini kullanmaktadır.]

94 Şakik-i Belhi'nin hikâyesi Muhammed Avfi'nin *Javāmi al-ḥikāyāt*'ında naklolunmuştur, bkz. Barthold 1898b, I:83.

95 Barsğan şehirleri İbnülfakih, Kudame, İdrisi ve saire Arap kaynaklarında Nuşecan ve Barsacan şeklinde de yazılarak zikredilir. Barsğan'ın (Isıkgöl'deki) sualtı şehirleri de, Arap kaynaklarında geçer (bkz. Barthold 1907a:090-91 ve Barthold 1897b:46*). İlak Türkleri için bkz. Z.V. Togan 1947:55; Şaş Türkleri için yine orada, s. 59. Şaş Türklerinin reisi de "Tüyün" idi (El-Biruni 1923:101). Keş sahibi Tudun, Taberi'de geçer. Barskhan yani barsğan sahibi Tüyin, *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*'ta (1940:421) mezkûrdur. Çigil ve Tuhal† şehirleri *Ḥudūd al-'ālam* (Minorsky 1937:297-304), Mahmud Kaşgari, Mukaddesi ve sair eserlerde mezkûrdur.

[Bu tarihlerde Orta Asya'da Yukarı ve Aşağı Barsğan diye iki yerleşim görülüyor. Bunlardan doğudaki Isıkgöl'ün güney sahilindeki Yukarı Barsğan'ın Mahmud Kaşgari'nin doğduğu yer olduğu anlaşılıyor. Aşağı Barsğan ise buradan 500 km batıda bugünkü Kazakistan'ın güneybatısında Jambul eyaletinin başkenti Taraz şehri yakınlarında bulunuyordu (Minorsky 1948:290).

Ancak *Umumi Türk Tarihine Giriş* metninde bu ad yalnız bir yer adı olarak değil, aynı zamanda şahıs adı (Afrasyab'ın kardeşi) ve kabile adı olarak da geçmektedir.]

---

* Burada verilen sayfa numarası ile bu makalenin künyesi için verilen s. 78-126 arasında bir fark olduğu görülmektedir.

† *Ḥudūd al-'ālam*'da bu yerleşim yerleri "Tukhs" altında toplanmıştır (Minorsky 1937:300-304).

Levent Şahverdi Arşivi

[96] Cumuklar için bkz. Togan 1947:54. Cuğraklar medeni unsur olup Harezm'de yaşamışlardır, bkz. Beyhaki (1862:91, 398).* Ebülgazi Han'a göre Ürgenç şehri ahalisine Özbekler *Cıgrık* derlermiş. İstahri'de bu isim *Cıgragır*, İdrisi'de *Cıgragun* yazılmış, Ebülfida'da (1846:216) Azak Denizi yanında *Cukrak* şehir ve kavmine ait kayıt var. Mahmud Kaşgari (1917, I: 318, 388) ve saire menbalarında (bkz. yine W. Henning 1938:557) Doğu Türkistan'da Barçuk şehri sekenesi olarak zikredilen *Caruk* yahut *Curuk* da bu Cuğrak ve yukarıda haşiye 76'da zikri geçen Çigrek'lerle bir olabilir. Bence bu isim A~I değişmesine ve palatal-gutturalt telaffuzlara göre *çağrak, çığrak, çegrek, çigrek* şekillerini almıştır.‡

[96a] [Her iki edisyonda 98 no. ile gösterilen bu haşiye için verilen El-biruni referansı haşiye 97'de bulunmaktadır.]

[97] Bkz. Gerdizi, Barthold neşri (1897b:89); El-Biruni, Z.V. Togan (1940b:107); *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ* (1940:100).

[98] Rus âlimlerinin Kırgızistan'da yaptıkları tetkikat esnasında bulunan bu eserler hakkında ancak A. Trenojkin'in (1938:204-215) "Kazakistan ve Kırgızistan'da arkeoloji tetkikatı" nam yazısını ve A. Bernstam'ın 1940'ta intişar eden "Kırgızistan'da Arkeoloji Tetkikatı" unvanlı makalesini (Bernştam 1940a:47-48) görmüşümdür.

[99] Gerdizi'nin haberinin tarihi V. Minorsky'nin *Ḥudūd al-ʿālam* neşrinde (1937:227-34) daha sonraya alınmışsa da bunun çoğunun yine Tamim b. Bahr ile aynı zamana ait olduğu muhakkaktır. Bu meseleyi ben henüz neşrolunmayan "Türkler hakkında İbnülfakih" isimli eserimde izah etmişimdir. Tamim b. Bahr'ın seyahati herhalde Tokuzoğuz hakanı Moyunçur'un zamanında vaki olmuştur. Gerdizi'nin menbaı da malumatını Tamim b. Bahr'dan yahut onun muasırı olan diğer bir Arap seyahat notlarından almıştır.

[100] Buna ait kayıtların kaynağı, *Türkili Tarihi*'nde (Z.V. Togan 1947:55) gösterilmiştir.

---

* Her iki edisyonda burada sayfa no olarak 81 verilmişse de, bu referans s. 91'dedir. Cuğrak'ın yazılışında da orijinal metne uyulmuştur.

† damaksıl, gırtlaksıl

‡ Z.V. Togan isimlerin "guttaral" yani gırtlaksıl oldukları zaman ğayn (ġ) harfi ile yazılmış olacaklarını söz etmektedir. Ancak kendisi (ġ) için –*g*– kullanmıştır. Bu edisyonda (ġ) için –*ğ*– kullanılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

101 Tamim b. Bahr'ın haberleri bugüne kadar ancak Yakut Hamevi'nin "Türkistan" maddesinde kısmen nakledilen parçalardan malum olduğundan, zaman tayini hususu Barthold'un (1935:54) bu haberlerin "760'tan önceye ait olamayacağı"na dair fikrine ve Minorsky'nin (1937:481) mütalaalarına münhasır kalmıştır.*

102 Bu haberler kısmen Barthold'un "Orta Asya'da Hıristiyanlık" makalesinde (1893:1-32 ve Türkçesi 1925:54-82) zikredilmiş; diğer kayıtlar Chavannes (1903) ve Hyacinth-Biçurin'de (1851) bulunmaktadır. Bütün bu kayıtlar tarafımdan "*Türkili'nin Tarihi Coğrafyası*" isimli gayri matbu eserimde toplanıp tahlil edilmiştir. Arap ve İran âlimlerinin kayıtlarını son zamanlarda Minorsky *Ḥudūd al-'ālam* şerhlerinde† tahlil etmiştir.

103 Türk kavimleri Ön Asya'dan gelen fatihlerin taarruzuna maruz kalmaları dolayısıyla Yahudi ve Süryani rivayetlerinde yahut kendi fütuhatlarından bahsedilmeleri dolayısıyla Türk destanlarında (*Oğuz-name*'de) ve Çin kaynaklarında (mesela ilk Hunlar hakkında) hep 4, 6 ve 24'e bölünerek idare edilen ve hareket eden bir millet olarak anlatılmıştır. Türk, Süryani ve Arap rivayetlerinde bir tek "İskender"in şahsiyeti altında birleştirilmiş olan Ön Asya fatihleri Türk rivayetlerinde, "Farsça konuşan bir İran padişahı İskender" olarak tavsif edilir. Bu rivayetlerde Türkistan Türk hükümdarına tâbi 24 kabileden biri (Kudame b. Cafer 1889:263-65 ve İbnülfakih 1888:298) olan "Türk" (Kudame'ye göre "medeni Türk") yahut ikisi olan "iki Halac uruğu" (Mahmud Kaşgari III:304-307) ve 22 uruk İskender'in metbuiyetini kabul ederek yerlerinde kalıyorlar. Mahmud Kaşgari'nin rivayetine göre Şu padişahına, yani [Şu] sülalesine dayanç olan 24 uruk "Türkmen"dir. Bu heyete dahil olan 22 Oğuz kabilesi ayrıca sayılıyor (I:56-57); bunlar iki kabile Halac ile birlikte "24 uruk Türkmen" oluyorlar. Müstevli [yani İskender] ile anlaşanın "Türk" olmayıp "Türkmen" olduğunu anlatan rivayet, istilaya uğrandığı vakit Oğuzların değil Türklerin hâkim olduğu devre ait bir hatırayı bildirse gerektir. Herhalde Oğuz-Türkmen grubu gibi, Türk grubu da "24 uruk Türk"ü teşkil etmiş gibi görünüyor. Yalnız hangisi hâkim ise, ötekileri bu 24'e dahil olmuşlar;

* Minorsky daha sonra (1948) bu seyahatnameyi yayımlamıştır.

† açıklamalarında

Levent Şahverdi Arşivi

Süryani İskender Romanı MS 628 yılında yazılmıştır. Bunda 22 uruk Yahudi efsanelerindeki Yecüc, Mecüc, Eskinaz ve saire ile karışık bir şekilde böyle sıralanmıştır: *Gog, Magog, Naval, Eskinaz, Denafar, Patkaye, Welotaye* (ihtimal Balt), *Hümnayî, Paryazî, Daklâyî, Thaubelâyî, Darnetâyî, Kavkebâyî, Cynocephali* (köpekbaşlılar), *Emderâthâ, Ğarmîdô, Cannibalis* (yani adam yiyen), *Therkâyê* (Türk), Alanâyt (Alanlar), *Pisilon* (ihtimal Peçenek), *Denkâyî* ve *Saltrâyî* (E. Budge 1889:128). Bu romanın 6. asırda yaşayan müellifi, İskender tarafından ancak ikisi itaat altına alınan ve kalan 22'sinin "Demirkapı'nın ötesinde" bırakılmış olduğu kavimlerden Hun ismi altında bahseder. Bu eseri Th. Nöldeke (1890) ve Marquart (1903:357-360) tetkik etmişlerdir. Bu romanın rivayetlerinin İbn Hişam'ın *Kitāb al-Tijān* adlı eseri ve Gotha yazması İskender romanı (N. 2385-2393) ile karşılaştırmak gerekir. Bu nevi rivayetlerle eski Türk tarihinde "Türk" ile "Oğuz"un hâkimiyet münavebelerine* dair Türk rivayetleri biri diğerini tamamlıyorlar. Bu rivayetlerin Taberi Tefsir'indeki (Mısır tabı, c. 16:15-18) varyantında, "dört uruk", İbnülfakih'in varyantında (matbu nüsha, 1888:298-9) "altı uruk" sayılmış ve hepsinin [beraberce] 24 uruk olduğu tasrih edilmiştir. Gotha kütüphanesindeki rivayetlerde Türklere ait kısmı N. 2391, 2392, 2393 numaralı defterlerde bulunmaktadır.

104 Mahmud Kaşgari I:31.

105 Bu benim nazariyemdir; *-an* ve *-en* (*oğul*, *er* ve *kay*'dan *oğlan*, *eren* ve *kayan* gibi) belgi edatıdır. Németh Gyula bunu *denominal-suffix* tesmiye ediyor (1940b:108-109; W. Bang 1916-17:127 ve 1927:38-39). Suvar'dan da Mahmud Kaşgari Suvarin şeklini veriyor. Ptolemaios'taki (III 5, §20) Avarin de Avar'dan gelse gerektir. Marquart ise (1903:107) Arap kaynaklarındaki *Bulgarin* şeklini ancak bir "s*lavischen Ethnikum im Singular*" diye izah etmiştir. Türklerde böyle *-an* ve *-in* ile biten uruk isimleri vardır. (*Möyten, Agıran, Kazkın, Uysun, Kuysun, Kundagaçın, Kara Goytun, Alçın, Katagan, Tabın, Barın* vs.) *Argim-paioi* şeklini Tomaschek (1888, II:63) nakletmiştir. Bkz. yine Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, s. 281.

---

* değişikliklerine

Levent Şahverdi Arşivi

106 "Arğın Türkmenleri" için bkz. Barthold, 1918b:129-130. Çu havzasındaki bir Türk şehri "Türkmen şehir" olarak zikredilmiştir (Mukaddesi 1877:274-5), ki Arğuların ve Halacların memleketidir. Mahmud Kaşgari'ye göre Karluklar da Türkmen heyetine dahildi.

107 *Bay* ve *bek* unvanı Usunlarda *Kunbi* [<*kunmi*] yahut *Kunbak* [<*kunmo*]* şeklinde okunan hükümdar isminde görülüyor, bkz. de Groot 1921:192, 194, 198 ve Marquart 1914:68-9; "Kunbay" lakabının kullanıldığı bir yerde "Arğınbay" da pekâlâ kullanılmış olabilir.

108 Türgişler için "hakiki Türk" tabiri İdrisi'de bulunuyor, bkz. Z.V. Togan 1947:54 haşiye 59. Tujue'lerin [yani Göktürklerin] Avarlara demircilik yaptığına dair kaynaklar Z.V. Togan 1925:132'de gösterilmiştir.

109 Türkistan'da demir işlenen yerler hep Tiyanşan sahalarında, Göktürk uruklarının bulunduğu yerlerde bulunmuştur, Z.V. Togan 1936:34-37. Bkz. yine J. Marquart 1920:298-9 ve W. Tomaschek 1888 I:59, II:40-42.

110 Türk'ün cemi Türküt için bkz. P. Pelliot 1915:687-9.†

111 *Kurç* sözü için bkz. Eberhard 1945:334-37 [B. Atalay 1943:380, *Dizin*] ve Wang-Pun-Son 1936:322.‡ Bu muasır Çinlilerin yazılarını mütehassıslar tarafından kontrol edilmedikçe kabul etmek güçtür, bu zat *qazan* ve *çoyın* kelimelerinin Çinlilere çok eskiden malum olduğunu kaydetmiştir; fakat Türkçedeki "vav-ı atıf"ın§ Arapçadan alınmış olduğunu bilmemiştir.

111a [Söz konusu Hirth referansı Kao Ch'ü-hsün (1959-60:223, n. 4) tarafından "Hirth 1908" olarak verilmiştir.]

112 Çud madencilik ve sanatı meselesine ait nazariyeler Kazan Üniversitesi profesörü İ. Smirnov tarafından (1903:20-23) güzel hu-

---

* Buradaki *Kunbi* ve *Kunbok* okunuşları Marquart'tan (1914:68) gelmektedir. Bu imlerin bugünkü okunuşları köşeli parantezde gösterilmiştir.

† Bu konudaki son görüşler için bkz. Beckwith 2005.

‡ Yukarıda haşiye 37'de söz edildiği gibi, Wang-Pun-Son'un makalesi 322-327 sayfaları arasındadır. Ancak bu makalede metindeki *ciğün* ve haşiyedeki *qazan* ve *çoyın* kelimeleri görülmemektedir; herhalde aynı yazarın başka bir makalesine gönderme yapılmaktadır.

§ "ve" bağlacı

Levent Şahverdi Arşivi

lasa edilmiştir. Bazılarınca ancak Doğu Avrupa'nın tarihten önceki sanatının efsanevi hamili olarak kabul edilen (bkz. Gotye 1930) bu "Çud devri" diğer âlimler tarafından bütün Sibirya ve Orta Asya'ya şamil sanat olarak kabul ediliyor. Bu sanatı bir İran kavminin eseri olarak tetkik eden R. Grousset (1939:24-25, 623-637) kendi fikrini teyit eden tetkikatın bibliyografyasını vermiştir. Sibirya'da demir devrinin en eski çağının muhakkak atlı bir kavme ait olması gerektiğini ve bu kavmi Türk olarak kabul etmek imkânından ilk söz edenlerden birisi W. Radloff olmuştur (1893, II:132). İ. Tolstoy ve N. Kondakov (1891-99, III) bu sanatın İranlılarla birlikte Ön Asya'dan gelen Asur kültür eseri olduğunu iddia etmekle beraber, Orta Asya, Sibirya ve Ural taraflarındaki bu tarih öncesi medeniyetin tek bir medeniyetin eseri olduğunu ilk olarak tespit etmişlerdir. Zikri geçen İ. Smirnov ise, bu eserlerde görülen mutedil mongoloyit tipler ve Yakutların eserlerini ele alarak bunların Türk eseri olduğunu tespit etmektedir. Meseleye ait en yeni tetkiklerin bibliyografisi A.M. Tallgren tarafından (1938:52-60) verilmiştir. *Çud* isminin Orta Asya ve Yenisey demir ocaklarına itlakı doğru ise bunun *Çu-ut* demek olacağını zannetmek yerinde olur; aksi takdirde, *çud* sırf Doğu Avrupa'nın kuzeydoğusunun tarihten önceki devrine ait, fakat aslı ne olduğu malum olmayan bir ıstılah olur kalır. Çok geniş sahaya yayılmış olan "boyalı keramik kültürü" (bkz. Poisson 1939:153-5 ve Dr. Arif Müfid Mansel 1937:657-71) ile muvazi olarak hususi mahiyetlere malik olan Orta ve Kuzey Asya prehistorik sanatı için muayyen bir isim bulmak kolay olmamıştır. M. Rostovtzeff (1926:255-256), Orta Asya sanat eserlerini muhakkak İran malı olarak kabul etmekle beraber, bunlarda nebati ve hendesi şekillere ve boyaya rağbetin hâkim olduğunu kaydetmiştir, ki bunlar daha muahhar zamanlarda inkişaf eden Türk sanatının ana vasıflarıdır. Tarihten önceki Doğu ve Orta Asya sanatı münasebetleri için bkz. O. Monsterberg 1910, I:31; yine bkz. L. Buxton 1925. *Çügün* kelimesi hakkında bkz. Wang-Pun-Son 1936.*

113 Bkz. W. Ruben 1943a: 237-243.

* Bu bağlamda bkz. yukarıda haşiye 111'e düşülen not.

Levent Şahverdi Arşivi

[114] Bkz. yukarıda haşiye 108'de gösterilen eserlere. Yine bkz. Bretschneider, 1888, II:42. İdrisi'nin kayıtlarındaki Başkurtlarda demircilik hakkındaki malumat *Başkurtların Tarihi* nam eserimde tetkik ve tahlil olunmuştur, daha neşredilmemiştir.* Zannımca Yenisey havzasında bulunan eski Türk yazılı taşlarda "Karakhan"-ların zikredilmesi (Hüseyin Namık Orkun 1936-41, III:142, 170) Tiyanşan gibi Sayan'da da (Yenisey başında Kırgızlar ilinde) demir işlenen sahaların da demirci hanların idaresinde bulunduğunu gösterse gerektir.

[115] "Pulad" şehri için bkz. Z.V. Togan 1936a:34. Türk ülkelerinden İslam memleketlerine getirilen "demir saçlar" için bkz. İbn Hurdadbih (de Goeje [yay.] 1889:38. Türk kılıçlarının Horasan şehirlerine ihracı için bkz. Mukaddesi, de Goeje [yay.] 1877:325). Bu kılıçlardan *karaçuri* ve *bilge tegini* kılıçları† gibi meşhur nevileri

---

* Bu eser aynı adla 2003 yılında Türksoy (Ankara) tarafından yayımlanmıştır.

† Burada söz konusu edilen kılıç türleri Fakhr –i Mudabbir'in *Kitāb ādāb al-harb va al- shajā'a* adlı eserinde قلاجوری ve بیلکا تکینی şeklinde yazılmıştır (Ananiasz Zajaczkowski 1969: vr. 107b). Bu kılıç türlerini *bilge tegin* ve *karaçor* kılıçları olarak anlayan Z.V. Togan bir anlamda metindeki iki hatayı düzeltmiştir. Aslında Z.V. Togan Zajaczkowski tarafından yayımlanan eserin kendisini görmemiş; ancak I. Shafi (1938) tarafından yayımlanan makaleyi görebilmiştir. Eserin Fakhr al-Din Ghuri'ye değil de Fakhr-i Mudabbir'e ait olduğu daha sonra anlaşılmıştır. Zayaçkovsky metnindeki cümle aşağıdaki gibidir:
سلطان فرخزاد بناجخ جنگ کردی سلطان رضی ابراهیم بنیزه و تیر جنگ کردی سلطان مسعود کریم بیلکا تکینی و قلاجوری جنگ کردی
Dikkat edilecek olursa Farsça cümlede her silahtan evvel "ile" anlamına gelen *b-* bulunmaktadır. Ancak bu kılıç türünün adı *bilge tegin* olarak okunduğu takdirde, bu sözcükten önce *b*'nin yani *ile*'nin bulunmaması bir problem teşkil etmektedir. Z.V. Togan bu problem üzerinde durmamış, metni düzelterek okumuştur.
Öte yandan metni yukarıda olduğu gibi okuyacak olursak, "yele" şekliyle zamanımıza kadar gelmiş olan ve "boyun" anlamına da gelen *yelge/yelke* "kelimesinin kullanıldığını düşünmek icap eder (*yelge/yelke* için bkz. Doerfer IV: §1888). Metnin orijinaline sadık kalarak doğru çeviri yapılacak olursa, o zaman "Sultan Ferrukhzad balta ile savaştı; Sultan Razi İbrahim mızrak ve ok ile savaştı; Sultan Mes'ud *yelge* (*yele*) *tegin* ve *kalaçor* [kılıçları] ile savaştı" demek daha doğru olurdu.
Ancak bu ikinci tür kılıçların *kalaçori* değil de *karaçori* diye bilindikleri malumdur (örneğin Steingass 961a جوری قرا). Z.V. Togan da Farsça metinde *kalaçuri* olarak yazılmış olan kelimeyi yaygın olarak bilinen *karaçuri* veya *karaçori* şeklini göz önüne alarak düzeltmiştir. Bu haliyle bu kelime *kara* ve bir unvan olan *çor* sözcüğüne nisbet belirten (yay-ı nisbet) *-i* harfinin gelmesi ile açıkla-

Levent Şahverdi Arşivi

de olmuştur (bkz. Shafi 1938:215-216). Kübeçilere dair haberler Ebu Hamid el-Endelüsi tarafından (bkz. G. Ferrand [yay.] 1925:84-86) nakledilmiştir.

Bu haberleri, Barthold'un yaptığı gibi (1901:114-117)* şüphe ile karşılamaya mahal yoktur. İbnülfakih'te dahi (1888:50) beynelmilel ticaret maddeleri arasında "Hazar süngüleri, ile Hazar atları ve Sabir zırhları, Şaş (Taşkent) okları, Türk yay kirişleri, Çin ipekleri, Soğd hançerleri" bir arada sayılmışlardır. Burada meşhur Kübeçi (*zırıhgeran*) zırhlarını yapan millet Sabir tesmiye edilmiştir. Zaten Hazarlar kendileri hakkında Mes'udi'de (1894:83), "Bunlara Türkçe Sibir, Farsça *Khazaran* (hazaran) denilmektedir" demiştir. Mahmud Kaşgari'de de Hazarlar ancak Suvar ve Suvarin ismi altında Bulgar Suvarları ile birleştirilerek zikredil-

---

nabilmektedir; yani *karaçor* unvanlı bir kahramana nisbet edilen bir kılıç anlamındadır ("kara" için ayrıca bkz. Pritsak 1955:269-277).

Ayrıca *Umumi Türk Tarihine Giriş* metninde gördüğümüz gibi birkaç yerde geçen "bilge" sözcüğünün *bîlgâ* بيلگا (Barthold 1898, I:130) şeklinde yazıldığını görüyoruz. Bu unvan Karahanlı paralarında *bilgâ* بلگا şeklinde görülmektedir (Koçnev 1997:273 kaydı için bkz. Hunkan 2007:95, n. 166). Metnin orijinalindeki BYLKA بيلگا şeklini BBLKA ببلگا olarak, yani "bilge ile" diye okuduğumuz zaman cümle yapısı açısından bütünüyle uyum sağlanmış olur. Zaten metinde *karaçori* kelimesinin yazılışında bir istinsah hatası olduğu yukarıda belirtilmişti; *bilge* kelimesinin de farklı bir şekilde yazılmış olduğunu görüyoruz. Z.V. Togan'ın bu türlü açıklamalara girmeden metni düzelttiği görülüyor.

Ayrıca Z.V. Togan'ın *bilgâ teğin* şeklini kullanması ise "bilge" kelimesinin sonunun elifle bittiğini göstermek içindir. Batılı türkologların da burada bir –açık e– ile karşı karşıya olduğumuzu göstermek için bilge'yi *–ä–* ile *bilgä* şeklinde yazdıkları görülür. Dizinden anlaşılabileceği gibi Z.V. Togan çeşitli yerlerde sistematik olarak "bilge" yerine *bilga/bilgâ* şekillerini kullanmıştır. Öte yandan Z.V. Togan *tegin* kelimesini de *teğin* şeklinde yazmıştır. Bazı belgelerde görülebileceği gibi, 1930'lı yıllarda Arap harflerindeki *kef*'i ifade etmek için *ğ* kullananlar olmuştur. Anlaşılan bir Bilge Tegin'e nispet edildikleri için *bilge teginî* adını almış olan bu kılıçlar için Türkçede yay-ı nisbet kullanmak gerekmediğinden dolayı Z.V. Togan bu terimin sonundaki –i'yi kullanmamıştır. Zeki Velidi Togan eserin kendisini görmemiş, Miss Iqbal Shafi'nin (1937:189-204) söz konusu *Kitāb ādāb al-harb va al- shajā'a* adlı eserden yaptığı uzunca bir iktibasa (M. Shafi' 1937:65-82) dayanmış ve söz konusu olan kılıçlarla ilgili terimleri *qalachûr* ve *bilgatakini* şeklinde vermiştir (1937: 215-216). İ.E.B. ve İ.T.

* Burada Z.V. Togan Barthold'un makalesini "*ZVORAO* XIII, s. II-IV" olarak vermektedir. Ancak Barthold, *Soçineniya* (bütün eserleri), c. 1, s. 647'e göre Z.V. Togan'ın kullandığı *ZVORAO* XIII kısaltması 1901 tarihli yukarıda künyesi düzeltilmiş olarak verilen tenkidi yazıya (s. 114-117) aittir.

Levent Şahverdi Arşivi

mişe benziyor. Çünkü bu müellifte "Hazar" kelimesi haritasında birer İran eserinden alınarak naklolunduğu görülen "*Derbend-i Hazaran*" kaydından başka bir yerde geçmiyor. Bu kadar büyük ve kudretli bir kavmin Mahmud Kaşgari'de Türk kavimleri arasında zikredilmemesi imkânsızdır; halbuki bu müellif Suvarinlere, ticaretlerine ve dillerine dair epeyi kıymetli malumat vermiştir. Bugün Farsça konuşan Kübeçilerin Farsça ve Türkçeleri, İran ve Türk şiveleri arasında ayrı bir mevki tutmaktadır (L. Markov 1930:255-281); Kübeçi şivesindeki Türkçe kelimeler üzerinde yapılan bir etüt varsa da daha neşredilmemiştir. Fakat bugün Farsçası galip gelen bu dilin Mahmud Kaşgari'de Suvar diline dair verilen kayıtlarla ilgisi ayrıca araştırılmaya layık bir mevzudur. Ebu Hamid el-Endelüsi zırhgeran, yani Kübeçilerin kılıç, kalkan, ok başlıkları ve saire işlediklerini ve bunlara diğer insanların dokunmadıklarını, dokunanlara zarar geldiğini Derbend hâkiminin ağzından nakletmiştir. Bu zatın *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb*'da da geçtiğinden rivayetin böyle bir Derbendli tarafından nakli keyfiyeti asla varidi şüphe değildir. Demek Kübeçiler de tıpkı eski Argimpaylar gibi "mukaddes bilginler" olmuşlardır.

116 Bkz. Aspelin 1877-84:45; Reinecke 1897:141-163; Grum-Grjimaylo 1926, II:74-76.

117 Bunu böyle yapan da Grum-Grjimaylo 1926, II:iii ve bütün eser.

118 Derbek'ler ve Sind=Gürgan meseleleri için bkz. Sandalgian 1917, I:187.

119 Demir silahlarla mücehhez kavimlerin Mısır'a ilk defa Küçük Asya sahillerinden MÖ 1229'da geldiği malumdur. G. Poisson, 1939:305-307. Vedik Aryanilerin muhacereti meselelerini daha yakından inceleyen âlim Viyanalı Heine-Geldern'dir, fakat eseri İstanbul'da bulunmaz.

120 "Maşrık padişahı" tabiri Mukaddesi'nin rivayetindendir (bkz. yine K. İnostrantsev 1911:302); El-Biruni ise "Türk padişahı"ndan söz eder (1923:35, satır 8).

121 Yukarıda haşiye 29b'de gösterilen kaynaklara bakılmalıdır. İlk temasları MÖ 1328'e çıkaran Plath (1874:457-458, 463) bu te-

Levent Şahverdi Arşivi

masların Zhou [Çu] sülalesi teşekkülünden az evvel kuvvetlendiğini anlatmıştır.

122 Harezm takvimleri Selevkos takviminden önce 980'de başlamıştır. Bu takvimi El-Biruni'nin ilmi hesapla uydurduğu hakkında Th. Nöldeke (1873:487-489) ve W. Barthold (1915c:273) tarafından ileri sürülen fikirler aynı şekilde bu iki âlimin kendi "ilmi hesap"ları neticesi olacaktır. El-Biruni'nin verdiği malumatın eski İran rivayetlerinde Siyavuş kıssasında verilen hesaplara uygun çıkması Harezm takviminin bundan uydurulduğunu göstermez, ancak iki hesap arasındaki tevafuku* gösterir. Zhou [Çu]'ların mensup olduğu Tiklerin Çinlilerle temasları tarihi olan MÖ 1328 senesi Harezmlilerin ülkelerini işgal tarihinden 36 yıl önce,† fakat Zhou [Çu] sülalesinin 1116'da teessüsü bu tarihten 186 yıl sonra vaki olmuşsa, bundan Ön Asya'dan gelen Aryani tazyiki neticesinde Orta Asya kavimlerinin bir kısmının Uzakdoğu'ya hicretinin de MÖ 14-13 asırlarda vaki olmuş olduğunu istidlal etmek mümkün olur.

123 İrani dillerden Türkçeye gelen kelimeler için bkz. W. Bang 1917-18:2-29.‡ Türkçedeki "tam" sözü de Hintçeden İranlılar vasıtasıyla gelmiş olabilir. Doğu Türkistan'da bulunan Soğdca vesikalara ilave olarak 1932'de Semerkand'ın 120 km doğusunda vaki Muğ Tepe'de keşf olunan 81 vesikadan sekizi Çince, biri Arapça, diğeri mahiyeti anlaşılmayan başka bir dilde olduğu halde, kalanın Soğdca olması, bu kavmin Orta ve Doğu Asya'da oynadığı rolü mübalağa ile tasvir etmeye vesile olmuştur. Bu keşfiyattan vukufla bahseden Richard Frye (1943:14-16) "Ural-Altay kavimlerinin Sibirya ormanlarında yaşadıkları zamanda Moğolistan'daki Noin-Ula gibi bütün step sahalarını bizim (yani Aryanilerin) ecdadımız olan kavimler işgal etmişler" dedikten sonra Sir Denison Ross'un bir mektep kitabında, hiç mehaz göstermeden,

---

* uyum

† Burada sözü edilen 36 yıl önce ile Harezm takviminin başladığı MÖ 1292 yılı kastedilmektedir.

‡ Her iki edisyonda da burada sayfa numarası "7-23" olarak gösterilmişse de, makale 2-24 arasındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

yazdığı "Hazar Denizi'nden Çin Denizi'ne kadar sahada hep Soğdca konuşulmuştur" sözünü nakletmiştir. Yani bu geniş sahalarda konuşulan umumi dili W. König gibiler İrani dillerin Alan (As) şivesi olarak gösterdiği halde, bazıları da Soğd şivesi olarak gösterirler. Fakat Muğ Tepe'de bulunan Arapça vesika miladi 717-719 senelerine, yani Göktürk ve Arap mücadelesi zamanına aittir; 12. asırda Merv'de Selçuk sultanı Sencer'in ve Cürcaniye'deki Türk Harezmşahların Farsça ile yazılmış vesikaları gibi 8. asırda Göktürklere tâbi Maveraünnehir zimamdarlarının Soğdca yazması da geniş hükümler çıkarmaya müsait bir hal değildir.

123a [Burada Strabon Homer'e atfen Zeus'un bakışını aksettirmektedir. Bkz. Strabon 1831, I: VII. Kitap, 3. bölüm, §9.]

124 Hicri 110/miladi 728'de vefat eden ilk İslam tarih rivayetçisi Vahab b. Münebbih'ten alarak İbn Hişam'ın *Kitāb al-Tījān fī mulūk-i Ḥimyar* adlı eserinde (1928:100-105) naklolunan rivayetler daha önce Lidzbarski tarafından (1892:104-116) neşredilmişti. Bu Lidzbarski (s. 104)* burada İskender muasırı olarak gösterilen Türklerin ismini, yani "*al-Tarjumāniyīn*"i† Türkmen diye anlamıştır, ki bu kavim isminin Yahudi rivayetlerindeki *Targuma* ile birleştirilmesinden ibaret olduğundan şüphe etmem. Taberi'nin "Tercüman" ismini zikretmeden naklettiği fakat mahiyeti aynı olan rivayetler bu müellifin *Tafsīr*'inde (Mısır tabı, c. XVI, s. 15-18 de) münderiçtir. Bunlar İskitlere, onların âdet ve ahlakına ait eski Yunan kayıtları ile karşılaştırılmaya değer rivayetlerdir. MÖ 5. asırda "Kharçınoğlu Dargman" ismindeki Harezmli askerin Ahamenişlerin Mısır seferine iştirak ettiği ve Nil nehrinin garbi sahilinde Asvan'ın karşısında Yet (yani Fil)‡ şehrinde *şahne* olduğu, bununla Asvan Syene şehrinde Ahemenidlerin hizmetinde bulunan Yahudilerin arasında niza çıktığına

---

* Eserin her iki edisyonunda burada verilen sayfa numarası 304'tür. Ancak makalenin künyesinde sayfalar 104-116 şeklindedir. Herhalde 104 yerine 304 yazılmıştır.

† الترجمانيين (İlker Evrim Binbaş)

‡ Söz konusu kaynak olan Meyer'in eserinde (1912:28) Fil şehri için "Elephantine" adı geçmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

[dair bilgiler] bu Yet harabelerinde 1907'de keşf olunan papirüs üzerine yazılmış Yahudi vesikalarında bulunuyor. *Kharçın* kelimesi de Türkçe olabilir; Radloff böyle bir kelimeyi kaydetmiştir. "Dargman" tesmiye olunan Harezm askerlerinin Ahamenişlerin Mısır seferlerine iştirak ettiği Mısır papirüslerinden anlaşılıyor (bkz. Ed. Meyer 1912:28). Bu münasebetle Barthold (1922b:365) *Dargman* isminin Orta Asya'da daha sonraları da kullanılmış olduğunu [düşünerek] Taberi'de (1879-1901, III:1562 ve 1595) zikri geçen "el-Dargmân el-Fergâni"yi zikretmiştir. Dargman ile, Vahab b. Münebbih'teki *Tarcüman* (yani Süryani yahut İbranicedeki *g* >Arapçadaki *c*'ye çevirerek söylenen *Targüman*) ve *Türkman* arasında menşe birliği pek mümkündür.

125 *Karım paluk* ve *Temerinda* için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, Giriş, s. xxx. Alanların da, reislerini, Türkler gibi, hakan tesmiye ettikleri görülüyor, bkz. Gregoire 1934:484-488. Bu da Alanların çok eskiden Türklerin tesirine düştüğünü gösteren bir vesikadır. Alan-As'lar için bkz. Z.V. Togan, *İslam Ansiklopedisi*, "Allan" maddesi; "Sakait" ismi için bkz. Reşideddin, *Jāmi' al-tavārīkh*. Reşideddin'in kendi zamanında yazılan Topkapı Saray ı, No: 1518 nüshası için Reşideddin/Topkapı kısaltması kullanılmıştır.

126 F.H. Weissbach 1911:72 vd.; bunun Sırderya kuzeyindekilerine (yani sivri börklü *Saka tigrakhuda*'ya) ait kısmın yeni okunuşu için bkz. Hinz 1939:365-6.

127 MÖ 989 senesine ait Çin kaydında "Sü'lerden Jung"lar "[Xu'lerden Ronglar]" ibaresi vardır, ki bu Sü'ler fikrimce Sakalardır. Çinlilerden Jin sülalesinin hükümdarı* bu "Sü-Jung" [Xu Rong]'larla harbetti (de Groot 1921:19). Aynı Çin kaynaklarına göre, MÖ 650'de Su (bu da Sakaların Kuzeybatı Çin'deki bir kısmı demek olsa gerektir) ile Çinlilerin arası açılmış, bu Su'lar Tiklerle birleşmiş, sonra bu Su'lar ile Tiklerin arası açılıp aralarında savaşlar olmuş. Bu hadiselerden sonra 646'da Tiklerin bir

* Burada söz konusu olan beyliğin adı eski transkripsiyonla Tsin şeklinde yazılıyordu. Zhou devrindeki bu beyliğin konumu A. Herrmann atlasında da "Tsin" olarak gösterilmiştir (1966:5, 3C).

Levent Şahverdi Arşivi

daha doğuya doğru hareketlerini görüyoruz (de Groot 1921:15). İhtimal Su=Sakalar batıdan gelerek onları doğuya doğru sıvışmaya mecbur etmişlerdir. Çince *sü* (se)* ve *su* okunan işaretler ayrıdır,† bunları Franke ve F.W.K. Müler'den alarak 1928'de çıkan Türk tarihi derslerimde (1928a:67-68) nakletmiş ve Su şeklinde yazılan ismin *sok* da okunduğunu ve bununla Göktürklerin ataları olan kavmin tersim edilmiş olduğunu da orada Çiniyatçılardan alarak anlatmıştım.

128 Bunun için bkz. Z.V. Togan 1932c:852-4 ve Frye ve Sayılı 1943:202. Keza Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* hşr. 100a, s. 279. Sir J.C. Coyajee (1936:217-231) Afrasyab'a ait Türkler arasında bilinen rivayetlerden habersiz olduğu için bu hükümdarın ne zamanlar yaşadığına dair kendi başına faraziyeler yürütmüştür. Onun fikrince Afrasyab miladi 46-51 yılları arasında Partlarla harb eden Kuşan hükümdarıdır. Aynı esere göre (1936:128) Afrasyab'a ait olanın İran destanı, Çinlilerdeki *Fengshen yanyi* ismindeki Çin destanı da eski Sakalara aittir. Ona göre İran destanındaki Gotarzis (Guderz) de bir Part hükümdarı olacaktır. Bu da miladi 46-51 yıllarında hüküm sürmüştür. Rüstem Sîstanlı bir Saka kahramanıdır. Guderz'in oğlu onun damadıydı. Rüstem miladi 75 senesine kadar hayatta imiş. Rüstem'in baş düşmanı 60 yılında Kâbil'i işgal eden Kuşanlar imiş (s. 224).

129 Türk rivayetlerinden parçalar Mahmud Kaşgari'de şu sayfalarda bulunuyor: I:44, 94, 140, 164, 208, 403; II:184, 269; III:74, 224 (bunları C. Brockelmann 1923:3-24 ve 1925:22-44 ayrıca neşretmiştir). Aynı Mahmud Kaşgari'nin Afrasyab=Tunga Alp'a ait diğer kayıtları I:318 388; III:110-111, 272-273, 308'de bulunuyor. *Kutadgu Bilig*'de de bu kahramanın Türkçe adı Tunga Alp olduğu halde Taciklerin kendisini Afrasyab tesmiye ettikleri (Fergane nüshası, s. 32) kaydedilip bu Tunga Alp'tan birkaç hikmetli sözler naklolunmuştur. Bu Tunga'ya ait Uygur ve Nayman rivayetleri de olmuştur.

---

* Z.V. Togan burada *sü* (*se*) derken bu *xu* iminin eski Çincedeki *shiə* şeklindeki okunuşunu kastetmiştir (Pulleyblank 1991:348).

† *Su* ve *sü* okunan imler için bkz. Çince İmler Tablosu.

Levent Şahverdi Arşivi

130 İran rivayetleri başlıca Firdevsi'de bulunuyor, ki Dr. Rıza Nur bunları "*Şahname*'de Turan-İran Cenkleri" (1934:1-309) ismi altında ayrı bir eser şeklinde hulasa etmiştir. Bu İran rivayetlerinin Firdevsi versiyonundan birçok noktalarda farklı olan diğer versiyonları (Taberi, Se'âlibî, Şahmerdan b. Ebülhayr, Bal'amî, El-Biruni) daha bir araya toplanmamıştır. Bütün bunları Türk rivayetleri ile karşılaştırarak tekmil destanı yeni baştan ihya etmek mühim bir iş olacaktır.

131 Sakaların Ön Asya seferleri ve Medyalılar, Asurilerle savaşları ve saire münasebetleri ayrı bir mevzudur. Bunlar ileride de görülecektir, bkz. B3 haşiye 279-289. Ayrıca Sakaların batıdaki seferlerinde ilk kumandanları olan Gagu yahut Gager'in Yahudilerde Gog ismini aldığı iddia edilmektedir. Bu Gog ve Magog'lara ait rivayetler, Tevratçıların tayinine göre, MÖ 629-586'da yaşayan İremie ile MÖ 595-575'teki hayatı yine İncilcilerce sabit sanılan Ezekhil (Khazkiya) kıssaları içine sokulmuştur (bkz. Sandalgian 1917, I:368-371). Asurilerin yahut Medyalıların bu Sakaları Kafkasya Derbendi yahut Daryol geçidi kuzeyine tazyik eylemelerine dair söylenmiş olması pek mümkün olan bu rivayetler, sonradan İskender'e atfedilmiştir. Sonra bu seddi, Türk Ergenekon efsaneleri ile de birleştirerek her yerde aramışlardır. Bu da bir büyük mevzudur. Buna ait fikirleri ve kayıtları *İbn Fadlan*'da (hşr. 72b, s. 196-98) toplamışımdır.

132 Shaanxi vilayetini idare eden Qin [Çin okunur] sülalesi hükümdarı Mu (MÖ 659-620) zamanında batıdaki Ronglardan (yani Sü-Jung [Xu Rong]'lardan) sekiz memleketi (yani vilayet değil memleket!) işgal ettiler. Bu Sü-Jung'ların [Xu Rong] başına gelen büyük talihsizlik devri idi. Bu hadise MÖ 626'da olmuştur. Batı Rongları kendileri nezdinde bulunan Youyu ismindeki bir Çinliyi Qin hükümdarına elçi olarak göndermişlerdi, bu da hükümdar Mu'ya Rongların memleketini istila etmenin yollarını ve vasıtalarını öğretmiştir. Hükümdar da 623'te Ronglara karşı bir sefer icra edip onların ceman 12 memleketini kendi memle-

Levent Şahverdi Arşivi

ketine ilhak etmiştir (de Groot 1921:21). Bu Afrasyab devrine ait en eski ve şayan-ı itimat tarihi kayıttır.*

133 De Groot 1921:21, bu sözlerden Zhou'lar† zamanındaki Türkistan'ın, muahhar Hunlar zamanında olduğu gibi, ayrı beyliklerden (krallıklar) teşekkül etmiş (yani bir federasyon) olduğunu istidlal‡ etmiş ve 623 sene hadisesine ait kaydı da "Türkistan tarihine ait ilk mevsuk yazılı kayıt" olarak vasıflandırmıştır.

134 Bkz. haşiye 142.

135 Marquart 1901:155-57, yine Minorsky, "Turan" maddesi", *E.I.*§

136 F. Lenormant 1887:110, 310. Bkz. Yine A. de Gobineau 1869:321.

137 Orta ve eski İran dillerinde *-ik* cem edatı¶ vardır ve bunlarda *Turk* kelimesi bazen Turan'ın müteradifi olarak kullanılmıştır. *Avesta* (Bahman Yaşt II:49)** *Xyon Turk, Çenik, Kopulik* (Kâbilliler), *Subdik* (Soğdlular), *Hromayik*'lerden bahsediyor. (Bu kayıtların yeni izahları için bkz. Bailey 1932:945 ve *Traveaux de Department Orientale de l'Ermitage*, II. Leningrad, 1940:73.) *Aogemaidi*'de de *Turk* kelimesi *Turya*, yani "*Turan* ülkesi" manasında kullanılmıştır (Darmesteter 1893, III:161).

138 *Tuc* ve *Tuj* şekilleri için bkz. El-Biruni 1923:104.

138a [Z.V. Togan'ın daha 1940'larda yapmış olduğu bu önemli tespitte görülen cümle düşüklüğü köşeli parantezlerle tamamlan-

---

* De Groot'un bu konudaki sözleri için bkz. B1 haşiye 133.

† Burada Z.V. Togan Zhou için *Şu* adını değil de, de Groot gibi "Tsu" şeklini kullanmaktadır.

‡ kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma

§ Burada söz konusu olan *Encyclopedia of Islam*'ın ilk şeklidir ve bundan sonra *E.I.*[1] şeklinde gösterilecektir. Bu ilk şekli İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak üç dilde çıkmıştır. Z.V. Togan dil farkı gözetmeden, farklı dillerdeki makaleleri kullanmaktadır. Türkiye'de çıkan *İslam Ansiklopedisi* bu ilk şekline Türklerle ilgili ilavelerle hazırlanmıştır. Halen yaygın olarak kullanılan *E.I.*[2] sadece İngilizce olarak hazırlanmış ve yeni tamamlanmıştır.

¶ çoğul eki

** Burada söz konusu olan *Avesta*'ya sonradan ilave edilen *Yaşt* denilen 22 ilahidir. Zeki Velidi Togan'ın bahsettiği *Bahman Yaşt* da herhalde *Vohuman* veya *Hom Yaşt* da denilen ve 3. beyitten oluşan 20. ilahidir. Buradaki "Bahman Yaşt II" ifadesi ile de buradaki 2. beyit söz konusu olmalıdır. Metin için bkz. Nosherwan 1899; İngilizceye çeviriler için bkz. Darmesteter 1879; Hidāyat 1963 ve de http://www.avesta.org/ka/ka_tc.htm#yashts. Z.V. Togan, Darmesteter'in Fransızca edisyonuna (1892-93) referans vermiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır. Daha sonra Denis Sinor (1990:285-287) benzer fikirler ileri sürmüştür.]

139 Yurkae-Turkae için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, §74a, s. 215.

140 Çigillerin bir kısmı olması mümkün olan Bulgar kabilesi Eşgiller ile Tuhsi ve Kasan için bkz. *İbn Fadlan*, §78a, s. 221-222.

141a Grünwedel 1912, I:72. Diğer fikirler Hüseyin Namık Orkun'un *Türk Sözünün Aslı* adlı eserinde (1940) toplanmış ve orada bibb liyografyada verilmiştir. Ayrıca bkz. L. Delaporte 1936:43. G. Dossin, 1950-51.*

141b [Metne yapılan ilavede bu haşiye için kaynak gösterilmemiştir.]

141c Dossin 1950-51.

142 MÖ 625 senesinde Sakaların reislerinin Medyalılar tarafından öldürülerek, onların Ön Asya'daki hâkim vaziyetine nihayet verilmesi hadisesi ile 546'da Kuroş'un seferi arasında geçen zaman zarfında İranlılar ile Türkler (Sakalar) arasında mücadele devam etmiştir. İran destanında Afrasyab'ın oğlu Ercasp zamanında Horasan ve Maveraünnehir'de vaki olduğu söylenen harpler tarihi hadiselere dayanıyor gibi geliyor. Mağlup olup Türkistan içlerine çekilen Ercasp İran rivayetlerinde "Hiyun"ların padişahı olarak gösterilir (Geiger vd. 1895, II:117, 624). "Hiyun", *Avesta*'da "Hyaona", "Türk", "Hun" bilhassa "Ak Hun" demektir (bkz. J. Marquart 1914:70-1). Ercasp MÖ 563'te ölmüş olan Zoroaster'in (Zerdüşt) muasırı olarak gösteriliyor. O halde Hunların Çin hududunda MÖ 569 senesinde görünmesi çok mühimdir. Biz Türk tarihini MÖ 7. asırda Sakaların kurduğu büyük devlete ait kayıtlarla başlayabiliriz; ancak bu mesele hâlâ aydınlatılmak icap eden bir vaziyette olduğundan buna şimdilik Kuroş'un Türkistan'a seferi hadisesi ile başladık.

143 Hinz 1939:364, 371.

---

* Burada 1946 edisyonuna daktilo ile bir ilave yapılmış, ancak 1970 edisyonuna girmemiş bir ilave kısım ile karşılaşıyoruz. Metinde 141 numara ile gösterilen haşiye, 1946 edisyonuna elle yapılan bir ilave ile haşiye 141a olarak değiştirilmiştir. Bu ilaveye haşiyeler konmuşsa ancak, yukarıda görüldüğü gibi iki haşiyeden birinde kaynak gösterilmemiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

144 *Htğlan* Hakan İbn Hurdadbih ve İbnülfakih'te de zikredilir. Bu isim Kutoğlan olacak. Son zamanlarda bu İndo-Skitler meselesine ait yazılan yazılarda (mesela G. Haloun 1937:243-318 ve Wesendonk 1933:336-346) bu kavimlerin İranlı oldukları katiyetle ileri sürüldü ise de, E. Chavannes ve F. Hirth ve sanat tarihçisi M. Rostovtzeff bunları Türk saymaktadır. "Bekler" ailesi için bkz. Marquart 1901:302. Plinius'un kaydı: *Naturalis Historia*, VI, 55. "Tört Küşen ulus" için F.W.K. Müller 1918:581. *Küçlü* ve *külçür* için H. Lüders 1922:260. El-Biruni'nin sözleri için bkz. *Kitāb fī taḥqiq-i ma li al-Hind*, 207; burada müellif [yani El-Biruni] sülaleye Türk dedikten sonra, "Bazıları bunların aslı Tibet'ten diyorlar" demişse de, diğer eserlerinde (bkz. Z.V. Togan 1940b:46, 72) kati olarak "Kâbil'in İslamiyetten önceki Türk padişahları" diye yazmıştır. "Küşen" yahut "küsen" sözü İran cem edatı ile biten *Kuş* yahut *Kus* ismi olabileceği gibi Türkçe koçan ve öz manasındaki *küsen*'den de gelebilir. Bu kelimenin İrani dillerdeki *Kâşan* ve *Kasan* ile münasebeti olmasa gerektir. *Kiş*, *Kas* ve *Kuş* isimlerini birleştirmek, *Keşmir*, *Kaşgar*, *Küşan*, *Kafkas*, *Hindukuş* ve Hititlerin eski paytahtı olan *Kaşar* şehri ismini (bkz. Mustafa Selçuk Ar 1944:520-21), Tevrat'taki *Kuş* (Habeşistan) ile Hind *Kuş*'larını birleştirmek sırf kelime oyunlarından ibarettir (bkz. Z.V. Togan 1940b:109).

144a [Günümüz araştırmacılarının vardığı sonuçlara göre bu cümleyi "Çin seddi" değil de "Çin'de sedler bina ettikleri malumdur" diye anlamak daha doğru olurdu. Bu konuda bkz. Waldron 1990, Di Cosmo 2006.]

145 Daha de Guignes ve Hyacinth-Biçurin tarafından ileri sürülen bu Oğuz Han=Mete (Modun)* nazariyesini teyit eden deliller bulunmuştur. Tıpkı Oğuz Han gibi, muciz oklara ve atlara malik 4 ve 24 teşkilatlı, oğlu ve büyük halefi Gün Han olan, babasını şikarda† öldürerek padişah olan Mete (Maodun) için de Çen-

---

* Z.V. Togan her iki edisyonda da Mete (Moton) yazmışsa da, bugün kabul gören okunuş *Maodun* ve *Modun*'dur.

† avda

Levent Şahverdi Arşivi

giz'in *Gizli Tarihi* (*Yuanchao mishi*)* tarzında, destani mahiyette bir tarih telif olunmuş olduğu ve bunun Çinliler tarafından istifade edilmiş olduğu Sima Qian'in eserinden (*Se-ma-ts'ien,* Chavannes [yay.], bl. 110) şüphesiz olarak anlaşılmaktadır. Bu husus Amerikalı Owen Lattimore (1940:464-5) tarafından tebarüz ettirilmiştir. Babasını avcılıkta öldürerek han olma motifinin Karahanlılarda da yaşadığı Buğra Han rivayetinden de anlaşılıyor. Bunun babasının Karahan olması gibi, efsanevi Oğuz'un babasının da Karahan ismini taşıması ve Ön Asya seferine ait teferruat Mete destanına Karahanlıların ceddi olan Tunga Alp (Afrasyab) destanından geçen motifler olsa gerektir. Bu meseleler kültür tarihimizin büyük mevzularını teşkil eder. Bkz. yine ileride B3 haşiye 326.

146 Shanyu=yabğu için bkz. J. Marquart 1929:86; W. Eberhard 1945:339 "yü"nün "han" kelimesinin yerini tuttuğunu zannediyor; o halde *shanyu* bizim destanlarımızdaki *Yavğuy-han* demek mi olacak?

147 Mete'nin MÖ 177 seferinde Hazar Denizi'ne kadar varmış olması için bkz. Hyacinth-Biçurin 1828, II:11 ve 1851, I:23; Grum-Grjimaylo 1926, II:96.

148 Bkz. A. Bernştam 1940b:51-77 ve F. Hirth 1899b.

149 Joachim Wenner 1932:43-55; Kingsmill 1882. Bu son eserle Lobnor yanında harabe halinde olan milattan öncelere ait Loulan'ın (=Dardan) doğu-batı ticaretindeki rolü de tebarüz ettirilmiştir, ki Sven Hedin'in hafriyatı da bunu göstermiştir. Aynı zamanlarda (MÖ 128-125 hududunda) Çin generali Zhang Qian Türkistan'da seyahat ederek bu ülkelere ait malumat getirmiştir (bkz. Fr. Hirth 1917).

150 Yunan ve Latin müelliflerinin malumatı tarafımdan ayrı bir eser halinde toplanmıştır. Bunların tahlilinde tutulacak yol J. Marquart'ın *Wehrot und Arang* adlı eserinde (1938:71-72) eksik bir şekilde gösterilmiştir. Bu malumatı tahlilde muvaffak olmak için insanın önce kafasını ırkçılık, o cümleden aryanicilik, *preju-*

* bkz. A. Temir, *Moğolların Gizli Tarihi* (1948).

Levent Şahverdi Arşivi

ge'lerinden* temizlemesi, Türk etnografisini pek iyi bilmesi ilk şarttır.

151 *Çağan* sözü için bkz. Marquart 1914:71. *Baranğar* ve *cuvanğar*† için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, §70b, s. 192-193. Bugünkü Dağıstan Avarlarının eski Avarların ahfadı olması, bugünkü dillerinin eski Avarca ile alakası olmadığı halde, tarihi ve etnografik deliller kâfi olduğundan şüphe edilecek bir mesele değildir. Doğu Avrupa'daki eski Avarlar Herodot'ta (III, 91) Απαρ'υται ve Ptolemaios'ta (III, 2, 20) A'υαιυοι isimlerinde görülebilir (maamafih bkz. H.H. Schaeder 1934:36, 40). Bence Avarlar ve Kırgızlar eski Slav hudutlarında muhafızlık gibi bir vazifede bulunmuşlar (bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* hşr. §64a, s. 187, ve "Anhang" *28, s. 328).‡

152 Hyacinth-Biçurin 1851, I:284.

153 Marquart 1914:32, 69, 74; fakat s. 77'de ihtiyatlı olup onların Türkleşmiş olmalarını da mümkün görmektedir.

154 İgrek ve Çigrek için bkz. yukarıda haşiye 76.

155 Usunların Isıkgöl yanındaki başkenti Çin kaynaklarında Chigu şeklinde yazılmıştır; bu isim Mahmud Kaşgari'de (III:24) "Bars-

---

* önyargı

† Moğolcası ile baranğar (sağ kol), cegünğar>ce'ünğar>cûnğar (sol kol); Arap harfleriyle yazılışından dolayı cuvanğar olarak da okunabilir.

‡ Metinde Z.V. Togan "Ho-gut yahut Huai-hu ismi ile zikr olunuyorlar[151]" diyerek haşiye 151'e gönderme yapmaktadır, ancak referans göstermemiştir. 1946 ve 1970 edisyonlarında burada "Ho-gut (yahut Huaihu)" adı geçmektedir. Burada biz bugünkü *pinyin* okunuşuna göre *Gaoche* şeklini kullandık. Adlarının anlamı "Yüksek Arabalılar" olan bu kavmin adının rekonstrüksiyonu J. Hamilton'a göre *Tegreg* yani tekerlektir; bkz. Hamilton 1962:26 ve Türkçesi 1997:191. Emel Esin de eserlerinde bu şekli benimsemiştir. Uygurların ataları olarak görülen Tegreg'lerin (Gaoche) gelenek görenekleri hakkındaki bölüm (*Beishi* 98:3271) Pulleyblank tarafından İngilizceye çevrilmiştir (1990:24-25). Hogut (Huayhu) şekillerinden nasıl *Gaoche*'ya gelindiği, tarihteki ve bugünkü Çincenin transkripsiyonu ile ilgilidir. Z.V. Togan'ın yararlandığı Biçurin (1851, I:247 ve 1950 I:213) bugün adları *pinyin* ile *Gaoche* şeklinde yazılan bu kavmin ismini Kiril harflerle *Hoyhu* [*Gaogyuy*] şeklinde vermiştir. Aynı eserin 3. cildinde de *Gaoche*'yı oluşturan imler (1953, III:106, 108) 34 ve 47 no'lar altında *gao* ve *gyuy* olarak gösterilmiştir. Biçurin'in çevirdiği metin *Weishu* 103:2307-2313'te bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

ğan yanındaki şehir Yavğu" ile bir olsa gerektir. Burada kitabeler de bulundu (bkz. Kokovtsev 1909:774).

156 Bu kavim ismi Arap kaynaklarında b – ﺒ – harfi y – ﻴ – yazılarak *Haytal* şeklinde meşhur olmuştur, yoksa aslı *Habtal*'dır, diğer yazılış şekli de *Yeftel*'dir, ki bugün dahi maruftur; bunu ilk olarak F.W.K. Müller tespit etmiştir; bkz. yine H.W. Bailey 1937:892.

157 Varvaliz'in Avar isminden geldiği ve Eftalitlerin başkenti olması için bkz. Z.V. Togan 1940b:44.

158 Hyacinth-Biçurin 1851, I:252-3.

159 Ptolemaios, *Geographia*, VI, 15, §2. Οιχαρδ bu ismin Uygur ile birleştirilmesi için bkz. Grigoryev 1873:70. *Pauly-Wissowa*'da yazanlar Ptolemaios zamanında Doğu Türkistan'da Uygurların bulunmadığı zihniyetine sahip olmaları yüzünden bu kelimeyi başka türlü izah etmişlerdir; fakat Oykhard nehrinin menbaı olan Αυζακι ve Koç dağları da –bizim Τοορκοι (Türkler) olmasını muhtemel gördüğümüz Τορρυοι Sakalar gibi Ασκαταγ=Askartag= Azgart tağ Orta Tiyanşan'da olmuştur. Yukarıda [haşiye 48 ve ileride haşiye 175] Izıgart [Isıgart şekliyle] zikredilmişti. Bu [isim] umumiyetle Türk dilinin eski devrinden kalan mühim bir vesika mahiyetindedir; yani Toornoyların dilinden olacak.

159a [Bu isimler her iki edisyonda İstemi, Topu, Şapulyo, Tulan, Tung Yabğu şeklinde yazılmıştır.]

159b [Bu hükümdarın ismi Çince imler tablosunda "Yipi Duolu" altındadır.]

160 Sibirya Türklerinde büyük "kam"lara "tarhan" deniliyor, Yakutlarda dünya ve nebatat ilahı Ana Darhan Hatun'dur (Potanin 1881-1883, II, notlar kısmı, s. 38). Yakutların en kuvvetli uruğunun ceddi İlley de bir demirci idi (A. Seroşevski 1896:189), halbuki o aynı zamanda bir Şaman idi (s. 187). Diğer bir uruğun ceddi *Deli-Darhan* idi (s. 191); bunlardan Çeke Us askerlik talim etmiş, harp silahları yapmış bir şahıs olduğu gibi, aynı zamanda bir hekim, filozoftu (s. 228). Yakutlarda demircilik irsi

Levent Şahverdi Arşivi

idi. Akideye göre bu demirciler dokuzuncu batında fevkattabii* kuvvete malik oluyorlar. Hikâyelerde Darhan sülalesinden "aziz" sayılan muhterem ustalar zikrolunuyor (s. 632). 13-14. asırdaki Çağatay ulusu tarhanları da dokuzuncu batına kadar cezalardan muaf tutulup imtiyazları da dokuzuncu batına kadar yürürlükte kalıyordu (Haydar Dughlat, Denison Ross [yay.] 1895:55-56). Demirciler neslinden gelen Çengiz Han da bazen tarhan tesmiye olunuyor (Potanin 1881-83, IV:803) ve Darhan dağlarında ona nispet edilen "Örs" vardır (*a.e., a.s.*). A. Alföldi gerek hanların, gerekse kamların demirci tarhanlardan türediğini bahis mevzuu etmiştir (1932:327, bkz. yine Alföldi 1943:507-519), fakat yazılarında mehazlarını göstermemiştir. Eberhard'a göre (1947:323-326) tarhanlara ait ilk Çin kaydı MS 399'da görülüyor, halbuki [gene ona göre] "İlek Han" ismi daha MS 250'den itibaren görülür (1945:321 ve 339). Han lakabının ise Hunlarda, daha milat öncesinde mevcut olduğunu aynı Eberhard zannediyor (1945:322 ve 339). Türk menşe efsanelerinin Çin rivayetleri Bahaeddin Ögel tarafından incelenmiştir, bkz. "Uygurların Menşe Efsanesi" (1948:17-26).

161 "23 Türk" ve "22 Türkmen"e, yani gerek Türklerin ve gerek Türkmenlerin 24'er uruktan mürekkep olduğuna dair rivayetlerin (bkz. yukarıda haşiye 103) tarihe uygun olduğunu ispat edebiliyoruz. 22 Türkmen uruğu *Oğuzname*'lerde olduğu gibi Mahmud Kaşgari'de de sayılmıştır (I:26-27), kalan iki uruğun iki Halac uruğu olduğunu da aynı müelliften öğreniyoruz (III:26-27). Türklere gelince bunun *Çigil*, *Barsğan*, *İlak* ve *Tüng* (yahut *Nutal*) ismindeki dört esas kabilesinden (bkz. *İbn Fadlan*, hşr. "Anhang" *16, s. 312-313) ve 10 falcı hünermend uruk (yani Çin kaynaklarındaki† beş *Dulu* ve beş *Nushibi* diye bilinen "On Ok" boyları maruftur. Dululer *Chumukun*, *Huluwu*, *Shesheti*, *Türgiş*, *Sunishi*'lerden, Nushibiler ise *Axijie*, *Geshu*, *Basaigan*,

* tabiatüstü

† Metinde bu isimler: 5 Tulu: *Çu-mugon*, *Hulu-kiu*, *Se-şe-ti*, *Türkiş*, *Su-ni-şi* ve 5 Nu-şe-bi: *Asıg-kiu*, *Ku-şu*, *Basaygan*, *Asige-nişu*, *Ku-şu Çoban* şeklinde yazılmıştır. Bkz. Çince İmler Tablosu.

Levent Şahverdi Arşivi

*Axijie nishu, Geshu chuban** (bkz. Schlegel 1896:111; Hyacinth-Biçurin 1851 I:354-56; de Guignes 1923, II:437-8)† denilen "On Ok" boyları maruftur. Göktürklerin diğer 10 uruğunun keşfi Sanskritçi F.W. Thomas ve Sten Konow'a (1929: [s. 130-131, satır] 10-31 ve F.W. Thomas 1937:13-14) ve tahlili şerefi de Sanskritçi ve İraniyatçı H.W. Bailey (1937:884 vd.) ve W.B. Henning'e (1938:553 vd.) ait olan "Saka-Hoten-Barahmi yazılı kavimler ve coğrafi isimler listesi"dir ki hafriyat esnasında Dunhuang'da bulunmuştur. MS 8. asırdan geç yazılmadığı kabul olunan bu listede "Xizhou"‡ yani Uyguristan'ın "Kumidh-Balık" tesmiye olunan Kamul, "Shazhou" yani Dunhuang ve "Ganzhou" yani Gansu vilayetlerinde yaşayan Göktürk (Tujue) urukları sayılmıştır. Bu vesikanın Orta Asya tarihi için çok büyük kıymeti haiz olduğunu (*the most valuable documents for the history of Central Asia*) kaydeden W. Henning zikredilen kabile isimlerini açmakla H.W. Bailey'in mesaisini ikmal etmiştir. Bu vesikaya göre Doğu "Hakani Türkleri" (*the royal clan*) de on urukmuş. Bunlar beş Tölis: *Yağlakar*, *Busqut*, *Kürabör*, *Korbar*; beş *Tarduş*: *Sikär-Tugara*, *Eyäbör*, *Çarıg*, *Yäbutkär* ve *Yalpagut*'tur. Bu son uruk, yani Yalpagut (yani Alpagut) hakkında "Karatağ'da yaşayan" denilmiştir. Bu Karatağ fikrimce Buruhkuru dağları olacak. Bu on uruktan başka bu Saka-Hoten-Brahmi listesinde "Sülmi'de yaşayan Bayırku ile Çumul" (Çin kaynaklarındaki: Chumi) zikredilmiş ve bu Çumullar şimdiki Manas tarafında yaşamıştır. Burada Tarduş uruklarının başında zikre-

* Beckwith'in rekonstrüksiyonuna (1987:210) göre bunlar *Ärski, Qoşu, Barsqan, Ärski Nizuk, Qoşu ch'u-pan*'dır.

† Bu konuda bkz. C. Beckwith 1987:209-210 ve bu isimlerin o dönemdeki okunuşları için bkz. P. Golden 1992:136. On Ok'lar konusunda ayrıca bkz. S. Stark 2007.

‡ Bugün Xizhou, eskiden Si-chou, Si-tseu şekillerinde yazılan bu yer adını Z.V. Togan sonradan Hoço Uygurlarının memleketi olan bölgenin adı olarak anlamaktadır. Onun için de bu haşiyenin değişik yerlerinde "Xizhou vilayeti", Gaochang, Uyguristan ifadelerini kullanmaktadır. Gerçekten de bu isim Han sülalesi (MÖ 206-MS 220) devrinden başlayarak bölge adıdır (*Zhongguo Gujin Diming Dacidian* 1931:347). Tang sülalesi (618-905) devrinde ise bugün harabeleri görülebilen Turfan yakınındaki Yar-khoto şehrini ifade eder (Minorsky 1937:265, n. 1.

Levent Şahverdi Arşivi

dilen *Tugara* Orta Asya tarihinin büyük meselelerinden birinin halline yardım etmektedir. Bu isim Tohar denilen kavmin ismi olacaktır. Eğer "Toharlar" hakkında bizim yukarıda, s. 56-57'de ileri sürdüğümüz fikir doğru ise, yani "Tohar" aslında bir Türk uruğunun ismi ise; o vakit bu ismi taşıyan İraniler, şimdi eski "Toharistan vilayeti" yerinde bulunan "Katagan vilayeti" Tacikleri gibi olmuşlar, yani bu vilayete kendi ismini veren bir Türk kavminin ismini taşımışlar demek olur. Bir hâkim Türk kavminden "Tohar" ismini alan kavim bir Aryani kavim ise, nasıl olur da "Tohar"ın diğer şekli demek olan "Tugara" ismini taşıyan kavim Göktürklerin bir kabilesi sayılır? Bence bu Göktürk "Tugara"ları Toharistan vilayetine ve oradaki İranilere kendi ismini veren Türk uruğu olsa gerektir. Henning'in kati bir fikir ileri sürmeden kaale aldığı* Oğuz uruğu ismi olan *Tüker* de bu *Tugar*'ın palatal† şekli olabilir. Şayet Tuhar (Tugar) ismi ta bidayetinde‡ dahi bir Türk kavmi ismi olmayıp bir İrani yahut Aryani kavmi ismi olmuş ise, bu Aryani kavmin bir kısmı Göktürklere karışarak Türkleşmiş ve kendi ismini muhafaza etmiş demektir. Bunun emsali çoktur: Batı Göktürk urukları arasındaki Asi-gi,§ yani Ezgiş isminin, As-kişi demek olduğu fikrindeyim. Malum olduğu üzere Aslar pek eskiden Türklere karışmış olan bir İran kavmidir. Daha MÖ 3. asırda Çin kaynaklarında zikredilen 24'lü Xiongnu teşkilatının başında gelen dört esas Hun kabilelerinden birinin ismi *Lan* yahut *Alan*'dı. [Bu isim] de Groot (1921:55) ve Hyacinth-Biçurin'deki (1851, II:15) Alan ile birleştirilebilir. Hazar hakanları yanında bir aralık Astarhan yani As'ların tarhanı birinci mevki tuttuğu gibi Kırım hanlarında da Asların çoktan Türkleşmiş ve "Tatar eşrafı" sayılmış olan şubesi, Şırın'lar ön mevkide idi. Bence As, Alan ve Tohar gibi kavimlerin mühim kısımlarının Türkleşmesi daha Hunlar devrinden çok evvel husule gelmiştir. Fakat Toharların kendi

* söylediği
† damaksıl
‡ başlangıcında, eski zamanlarda
§ *Pinyin* ile Axijie

Levent Şahverdi Arşivi

dillerini muhafaza edenleri de, onlardan kalan yazılardan anlaşıldığına göre, Doğu Türkistan'da bulunmuştur. On uruğun isimlerinin Bailey ve Henning tarafından okunan şekillerine yapılacak teklifler vardır, fakat burası teferruata girmenin yeri değildir. Yalnız Henning'in (1938:5-59) Ganzhou, Shazhou ve Xizhou vilayetlerine "Türk, bilhassa Tölis uruklarının sokulması"nın (*infiltration of Turkish*) vesikanın naşirlerinin (Thomas ile Sten Konow'un) düşündükleri gibi, 8. asrın son yarısından daha önce vaki olduğunu kabul etmesinin ehemmiyetini kaydetmek isterim. Çünkü de Groot'un Hunlar tarihinde Uç-Turfan'ın, eski Çin kaynaklarının milattan öncesine ait kayıtlarında, Wensu ismi altında zikredildiğini ve bu kelimenin Aksu demek olduğunu ileri sürdüğünde, Barthold (1923:266), "Milattan önceki devirlerde Doğu Türkistan'da daha Türkler yoktu, binaenaleyh Aksu gibi halis Türkçe kelime o zaman olamaz" diye reddedivermişti. Şimdi Barthold'un bu mütalaasının yersizliği anlaşılıyor. Saka-Hoten-Brahmi vesikasında beş Tarduş uruğundan biri sıfatıyla zikri geçen Çaruk uruğu Aksu'dan daha güneyde Barçuk, yani Tumşuk'ta yaşamış ve orada da zamanımızın âlimleri tarafından Saka grubuna ithal edilen bir İran kavmi Çarıkların arasında bulunmuş ve Türkler arasında ekalliyet olup yabancı (yani Türkçe) sözler almışlardı (Sten Konow 1935:798). O halde biz Türk (Mahmud Kaşgari ve El-Biruni) ve İran (Firdevsi) rivayetlerinin Kaşgar'ı eski Türk hükümdarları tarafından kurulmuş ve ilk ismi Ordukent olan bir şehir olarak göstermelerini tarihe uygun olduğunu kabul edebiliriz.

Diğer taraftan bu Saka-Hoten-Brahmi vesikasında Uyguristan'ın Uygur yahut Gaochang ülkesi denmeden "Xizhou" ülkesi tesmiye olunması mühimdir. Çünkü isimleri muhtelif şekillerde yazılan mesela *Kiu-che* (Pelliot 1911:674-675); *Che-shi, Kiu-shi* ve *Kü-sze* (De Guignes 1923, I:344); *Çi-şi* (Biçurin 1851, III:88 vd.); *Cu-şi* (Eberhard 1942a:97), *Chü-shih* (Eberhard 1942a:243 ve

Levent Şahverdi Arşivi

saire) bu *Xizhou*'lar milattan önceki devirlerden başlayıp* milattan sonra 460'ta Huihe'lar [Uygurlar] tarafından işgal edilip Gaochang ismini alınca bu eski isimleri bırakıldı yahut eski ehemmiyetini kaybetti. Halbuki Tölis ve Tarduş uruklarının zikredildiği bu Saka-Hoten-Brahmi vesikası yani bu Saka-Hoten vesikası yazıldığı sırada ne Gaochang ve ne de Uygur isimleri vardı. O halde bu vesika MS 480'de bu ülkeye Huihe'lerin kendi valilerini tayin etmelerinden önceki bir devre ait vaziyeti gösterir. Bu vesikanın daha muahhar, mesela 8. asırda yazıldığını gösteren birer mukni† delil meydana çıkarılsa dahi bu keyfiyet vesikanın daha Huihe'lar gelmeden önceki vaziyeti göstermesi ile tenakuz teşkil etmez; 12-13. asır Arap müellifleri dahi Türkistan'daki Türk uruklarını 9. asırdaki İbn Hurdadbih ve 10. asrın Ceyhani'sinden naklen sıralarlar. Herhalde *Doğu Türkistan'ın 8. asra kadar ancak Aryani kavimlerle meskûn olup Türklerin buraya ancak bu devirden sonra gelmeye başladıklarına dair nazariye şimdi bu Saka-Hoten-Brahmi vesikasının keşfi ve tahlili sayesinde suya düşmüş bulunuyor. Keza şark Göktürklerinin Tokuzoğuzlarla aynı kavim olduğuna dair çok ısrarla ileri sürülen fikirler de İngiliz âlimlerinin tahlil ettikleri bu vesika sayesinde boşa çıkmış bulunuyor.* Hülasa 24 Türkmen boyu olduğu gibi, "Türk" ismini taşıyan esas zümrenin boyları da 24 olmuştur.

Isıkgöl'deki Barsğan'ı ve Orhun'daki Tokuzoğuz payitahtını, dört aylık yolu Türk devlet postasında 40 günde kat ederek ziyaret eden Tamim b. Bahr'ın marşrutu‡ gidiş ve dönüş yolları birleştirilerek, nakledilmiştir. Bu elçi "hiç köy ve kasaba bulunmayan" 60 günlük bozkır sahasını 20 günde kat ettikten sonra (yani dönüş yolunda), 60 günlük mamur sahayı 20 günde kat etmiştir. Bu saha muhakkak, ki Kamul-Hoço-Küça ve Barsğan sahasıdır. Tamim'in bu saha ve ahalisi hakkındaki sözleri, "O 20

* Burada söz konusu olan bütün transkripsiyonlar bugün *pinyin* ile *che* ve *shi* olarak yazılan iki imi göstermektedir. Bkz. Çince İmler Tablosu, "*cheshi*". Z.V. Togan da bir önceki dipnotta işaret edildiği gibi, Xizhou adının bu bölge için kullanımının çok daha öncelere ait olduğunu belirtmektedir.

† ikna edici

‡ seyahat yolu

Levent Şahverdi Arşivi

günde biri diğerine bitişik köyler ve mamur ülkeden geçti. Burasının ahalisi kamilen yahut ekseriyetle Türklerdir. Bunların bir kısmı ateşe tapan mecusiler, diğer kısmı da zındık (yani Manihaist)lerdir" şeklinde nakletmiştir (İbnülfakih, Meşhed yazması, vr. 170a: *Thumma sâra [Tamim] ba'da dhâlika 'işrîna yavman fî qurâ muttasila ve 'imârât kathira, ahluhâ kulluhum av aktharuhum atrâk, minhum 'abadat al-nirân 'alâ madhabi 'l-macûs ve minhum zanâdiqa*). Bu kayıt Hicri 8. asrın ortasında Küça-Karaşehir, Hoço-Kamul sahası ahalisinin hepsinin yahut kahir ekseriyetinin Türk olduğunu sarih olarak göstermektedir. Türklerin yanında ekalliyet olarak yaşayan gayritürk unsur da burada bahis mevzuu olan Toharlılar, Soğd müstamerecileri* ve Çinliler olmuştur. Ben bu meseleyi, "Şarki Türkistan'da Kadim Küçalilerin Medeniyeti" unvanıyla *Yeni Türkistan* mecmuasında (1927, N. 7, s. 29-38) neşrolunan yazımda izah etmiştim. Tamim b. Bahr'ın bu sözlerinin hakiki manası şimdi isimleri zikredilen İngiliz âlimleri tarafından tahlil olunan İranlı ve diğer Aryani unsur, Batı Türkistan'dakilerinden farklı olmak üzere, Doğu Türkistan'da "Saka-Hoten-Brahmi listesi"ndeki malumat ile daha iyi anlaşılmış bulunmaktadır. Yani [İrani ve diğer Aryani unsur] daima Türk ekseriyeti arasında bir ekalliyet olarak yaşamışlar ve medeniyetçe Türklere faik olmakla beraber kendi dillerini ancak bazı yerlerde 8. asra kadar muhafaza edebilmiş, sonra Türkleşip kaybolup gitmişlerdir. Dokuzoğuz meselesi son yıllarda Prof. Laszlo (1942-47), Pulleyblank (1955:168-169) ve M. Hamilton tarafından müteaddit defalar ele alındı.

162 Hafriyat esnasında bulunan ve Hoten mıntıkasında konuşulduğu anlaşılan eski bir İran dili "Saka dili" diye tesmiye edildiği gibi, Küça ve Karaşehir mıntıkasında konuşulan diller arasındaki bir Aryani dili de "Tohar dili" ismi ile tesmiye olunuyor. Yani şimdiki ilmi edebiyatta böyle tesmiye ediliyorlar. Fakat bu dillerde konuşan milletlerin bu evrakın bulunduğu yerlerde yaşadıklarına dair açık kayıtlar bulunmadığı gibi, bu kavimlerin

* kolonizatörleri

Levent Şahverdi Arşivi

kendilerini nasıl isimlendirdikleri de pek belli değildir. Fakat Tohar dili meselesine dair tetkikat Sanskritçi ve İraniyatçı F.K. Müller'in "Tohri und Kiuşan" (1918:566-586) nam makalesiyle yola girmiş Sanskritçi ve İraniyatçı H.W. Bailey (1937:883-922), W. Henning (1938:545-571) ve Çiniyatçı G. Haloun (1937:243-318) ve yine Çiniyatçı Maenchen-Helfen (1945:71-81), meydana koydukları makaleleri ile meseleyi aydınlatmak yolunda büyük ilerlemeler elde etmişlerdir. Vardıkları netice itibariyle biri diğerinden az farklı olan bu tetkikat ve faraziyeler sistemine göre, Saka ile Tohar birbirine pek yakın iki Aryani kavmidir. Kuşanlar (yahut Kuşa), Yüeçi [Yuezhi] orda'sındaki Saka eşrafının ismidir. *Kaşgar* kelimesi de Kaş hükümdarı manasında onların dilinde bir isim olacaktır. *Kuşa* da Toharcada eşraf demek olacaktır. Çin menbalarındaki Yüeçiler klasik müelliflerdeki Toharoi ile aynı kavimdir. Toharca yazılar iki şive arz eder. Bunlardan biri *A Toharcası*dır ki Çin kaynaklarında kendisine *Agni* denilen Karaşehir Toharlarının dilidir. Bunlar kendilerine *Arsi* demişler, Uygurlar da bunlara *Twgr* (Tuhrı) demişler. Diğer şive *B Toharcası* olup bu Küça'da yaşayan Aryanilerin dili olmuştur, fakat bunların kendilerini nasıl tesmiye ettikleri meçhuldür. Amuderya'nın yukarılarındaki Toharistan'ın ahalisi bu Tohar dilinin hakiki hamili sayılıyordu. 1936'da Bonn'da in'ikad eden* beynelmilel müsteşrikler kongresi esnasında H.W. Bailey, W. Henning ve G. Haloun'a Toharistan Toharlarının dilinin malum İran dilinin bir şivesinden ibaret olduğunu gösteren bazı kayıtların El-Biruni'nin nüshası Bursa'da Kurşunlu Camii Kütüphanesi'nde bulunan *Saydana* kitabında bulunduğunu haber verip ondan çıkardığım notları gösterdim. İhtimal bunun tesiriyledir ki "Toharistan Toharcası", [artık] Doğu Türkistan Toharcasının temeli sayılmaz oldu (bkz. Bailey 1937:893, W. Henning mezkûr makale 1938:547). Hafriyatta yazılı vesikaları bulunan ve "Dört Tuhri" tesmiye olunan kavmin dili W. Henning'in ve Maenchen-Helfen'in fikrince Karaşehir, Hoço ve Beşbalık taraflarının

* toplanan

Levent Şahverdi Arşivi

Türklerden önce konuşulan dili imiş. Bunlara göre *Usun* (Wusun) ismi bile, *Arswn*, yani *Ars* (*As*) isminin Çinceden muharref şeklinden ibarettir. G. Haloun'a göre, Usun dili Tiyanşan sahasında konuşulan ve kendisince her iki Toharcanın umumi ismi olarak kabul edilen *Arsi* dilidir ve Orhun yazıtlarındaki *Tokuz Ersen* de bunlardır. Aynı Haloun'a göre, Çince *Yüeçi* [Yuezhi] ismi de eski bir telaffuza göre, *Zguya*(*ka*) okunabiliyor ve bu da *Skyth* [yani İskit] demek imiş. İsimlerini zikrettiğim bu tetkikçilere göre bütün bu Batı ve Doğu Türkistan Saka, Usun-Ars, As ve Toharları Sarmat umumi ismi altında maruf olan Alanlardan –yani Aslardan– ibarettir. Çinliler Toharları MÖ 4. asırdan başlayıp Yüeçi ve Daxia isimleri altında tanımışlar. Bunlar MÖ 2. asırda cenuba, Hindistan'a olduğu gibi batıya doğru da hareket edip Don nehrini geçmişler ve milat sırasında batıda Tuna'dan, doğuda Pekin'e kadar uzanan bütün saha bu Alan, As ve Arsi'lerin idaresinde bulunmuştur. Malum olduğu üzere, şimdiki Kafkasya Osetleri eski Asların halefleridir. Maenchen-Helfen'e göre, şimdiki Osetlerin en garbi uruğu olan Digorlar eski Tohar'ların (*Twgr*) bakiyesidir.

Bütün bu ince elenen nazariyelerin dayandığı esas Doğu Türkistan'da bulunan yazmalarda, Enektet (yani Hind) dilinden Tuhriceye çevrilmiş bazı eserlerin sonunda bulunan "Ben Tuhriceye çevirdim" benzeri istinsah kayıtları, Pompeius Trogus'un* zayi olan bir eserinin bize vasıl olan fihristinde 12. ve 42. fasıl başlarında gelen *Tohar* ve *Asiani* isimleri ve Çin kaynaklarındaki bazı müphem kayıtlardır; kalan tarafı ekseriya mütalaa ve faraziyelerden ibarettir. Daha Marquart (1914:77 vs.) Yüeçi [Yuezhi], Kuşan, Kırgız ve Usunların† pek eskiden (*frühzeitig*) Türkleşmiş İndo-Germen kavimleri olmalarını bir ihtimal olarak varit görü-

* Her iki edisyonda bu isim "Torgus, Pompenius" şeklinde görülmektedir. Romalı bir tarihçi olan Pompeius Trogus ise Roma'nın ilk imparatoru olan Augustus'un çağdaşıdır. (MÖ 1. yüzyıl) İskender ve generalleri konusunda *Histroriae Philippicae* adlı bir tarih eseri vardır (Ferit Baz).

† Z.V. Togan burada isimleri önce Marquart'ın kullandığı Çince transkripsiyonlarla, sonra da delalet ettikleri isimlerle vermiştir. Yukarıda metinde bu transkripsiyonlar verilmemiştir. Marquart transkripsiyonuna göre Yuezhi>Goat-si,

Levent Şahverdi Arşivi

yordu. O vakit bunların simalarına ait Çin kayıtlarına dayanılıyordu. Şimdi hafriyatta bulunan lisani vesikaları bu kavimlere atfetmek imkânı hasıl olunca, o kavimlerin Orta ve Doğu Asya'daki medeni rollerini takdir hususunda da mübalağa ediliyor. Tohar meselesi ile meşgul olan Praglı âlim Paul Poucha Toharca'dan Çinceye "bal" manasında "mit" kelimesinin geçmiş olduğunu ispat yolunda inanılması güç faraziyeler ileri sürmektedir (1932:79, 88; 1934:57). Bu gibi yazıları okurken meselede fazla zorlanma olduğu açıkça göze çarpar.

Zikri geçen Pavel Poucha Tohri denilen dilde konuşan kavim ile Tuhri yahut Tohar kavminin başka olduğuna; Toharların İranlı bir kavim olduğuna; –Fransızcanın Frankların dili demek olmayıp romanslaşmış* Keltlerin dili demek olduğu gibi– "Tohar" kelimesinin de, ismi meçhul olup ancak dilinde yazdığı kâğıtları hatıra olarak bırakan bir kavim üzerinde hâkim olan bir İran kavminin ismi olduğuna dair fikirler ortaya atmıştır (Poucha 1939:204). Bence bu fikir doğrudur. Yalnız Toharistan'daki Toharlar bir İran şivesinde konuşan kavim iseler de, onlara o ismi veren kavmin, yukarıda (s. 57) Dr. Feist'in fikrini de naklederek, anlattığım gibi, bir Ural-Altay kavmi olduğu görünüyor. Bunun gibi Karaşehir taraflarında yaşayan Aryani kavme kendi ismini veren kavim de bunların üzerinde hâkim olan ve ismi Saka-Hoten-Brahmi listesinde Doğu Tukiu'larının [Göktürkleri] beş Tarduş uruğundan biri olarak kaydolunduğunu geçen haşiyemizde [hşr. 161] bahis mevzuu ettiğimiz† *Twgr* (yani Tugr) yahut Twgri (Tuhrı) Türk kabilesi olacaktır. Bence As, Alanlar gibi, bir Türk uruğundan *Tugr* ismini alan Aryani kavmi de büyük Türk Saka devleti kurulduğu zaman, ihtimal daha önce MÖ 13. asırda ilk Aryaniler, Harezmliler geldiği sırada Türkistan'a gelen zümrelerdendir. Bunların siyasi zümreleri Türklere karışmış ve Hunlara bir Türk uruğu sıfatıyla karışan Lan (yani Alan) kabilesine

---

Cheshi>Kü-su, Jiankun>Kien-kun, Wusun>Å-sun şekillerinde verilmiştir. Bkz. sırasıyla Marquart 1914:66, 64, 65, 66 ve 77.

* Latin dilleri özellikleri kazanmış.

† Bu konuda haşiye 161'de sözü edilen *Tugara*'ya gönderme yapılmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

bakılırsa bunlar çok eski zamanda Türkleşmişlerdir. Kafkasya'da olduğu gibi, Tiyanşan sahasında da öte beride Türkleşmeden yaşayan kısımları olmuş ve bunlar Hind medeniyeti tesirine düşmüşlerdir. Fakat bunların asıl vatanı Tiyanşan değil, yine Kafkasya'dır. Maenchen-Helfen Moğol uruklarından *Asiut*'u *As-ut*, yani Aslar diye okumuş ve Calayır boyunun bir uruğu olan Tohraut'ların ismini de *Tokur-ut*, yani Tokrlar diye izah etmektedir, ki pek yerinde bir izahtır. Sebebini izah edememekle beraber Bizanslıların Moğolları *Toharoi* tesmiye ettiklerini de zikretmiştir. Bunun gibi Ön Asya'da Akkoyunlular arasında Tuharlu uruğunun bulunduğunu da* zikretmeliyim. Toharistan Toharlarının diline ait El-Biruni'nin *Saydana*'sını da, Orta Asya'nın diğer mahalli dil ve şivelerinden alınan kelimelerle birlikte neşretmek fikrindeyim. Bunu Prof. H.W. Bailey ile birlikte yapacak olmuştuk, harp dolayısıyla geri kaldı. Bu kelimeler arasında "*khiyarek-i bī-ber*" vardır, ki bu şivenin tam bir İran şivesi olduğunu açıklamak için bu kelime bile kâfidir. Bu Toharların diline dair Mukaddesi'nin kaydı vardır. Bunu daha önce Marquart (1901:206) görmüştür, bu da El-Biruni'nin kayıtlarına uygun gelmektedir. Henning'in [görüşleri], Hoço ile Beşbalık şehirlerinin Manihaist vesikalarda, Gerdizi'nin eseri ve *Ḥudūd al-'ālam*'da "Çiniyançkent", "Pencket"† gibi İranlı ahali tarafından kullanılan isimleriyle zikredilmiş olmalarına dayanmaktadır; halbuki bu isimler her iki şehrin hakiki isimlerinin İrani dillerden geldiğini yahut ahalisinin Aryani olduğunu göstermez. Bu ticaret merkezlerinin daha bidayette Türkler, Çinliler ve İranlılar gibi muhtelif unsur tarafından tesis olunduğunu ve her milletin bunlara kendi dilince isim vermiş olduğunu kabul etmek daha doğru olur. Çünkü Çinliler de Beşbalık'a kendi ken-

* Burada bkz. *İslam Ansiklopedisi*, Türkçe neşri, II, s. 252-253 şeklinde verilen *İ.A.* referansı doğru değilse de, burada sözü geçen Tuharlu, Duharlu, Tokarlu boyu için bkz. J. Woods, *Aqqoyunlu*, 1999:189.

† Bugün Tacikistan'da Pencikent olarak bilinen "beş kent" anlamındaki yer ismi. Uygur şehri Beşbalık da beş kent anlamındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

dilerince Beiting, yani "beşşehir"* demişlerdir. Bu isim bu şehrin ahalisinin Çinli olduğunu göstermez.

163 Bkz. Stübe 1910:438; Marquart 1901:90. Fakat kelimenin asıl Sanskritçe şekli olan *çramna* da Türkistan'da kullanılmıştır (Aurel Stein 1907:68). Keza Toharca denilen dilde de şaman sözü "rahip" manasında gelmiştir (S. Levy ve A. Meillet 1912:174). Türk-Kuşanlar devrinde bu kelime ile "Budist Türk"ler ifade edilmiştir (bkz. Dr. G. Supka 1917:222). Prof. Dumézil, 18 Kasım 1955 tarihli konferansında *kam* kelimesinin, eski Amerikalılarda *gham* şeklinde söylendiğini zikretmiştir. Yani kam kelimesi Sibirya'dan eski Amerika yerlilerine geçmiş imiş.

164 Strabon Sarıkamış'ı *Maiotes* diye yazmış, bu cihetten bazıları bu ismi Azak ile karıştırmışlardır.

165 Amuderya'nın Ogurça yakınında Hazar Denizi'ne munsap olduğu devirler için bkz. Z.V. Togan, *İ.A.*, s. 419-426. Arsak'ın Dae'lerden (Dahae) ve İskit olduğunu söyleyen Strabon onun Baktrialı olduğuna dair bir rivayeti de naklettiğinden ve Dae'leri de zamanımızda ismi Dehistan mevkii isminde saklanan bir "göçebe İran kavmi" telakki etmek (bkz. mesela Bailey 1938:899) âdet olduğundan Arsaklıları menşe itibariyle Türk saymak umumun itirafını† kazanmış değildir. Ben de bu hususta kati bir şey söyleyemiyorum. Dahae'lerin Türklüğü hususu ise üzerinde durulmaya değer bir keyfiyettir. Strabon (VII, 3, §12) Dakların ismini kendisinin Dae diye yazdığı Dahae'lerin ismiyle birleştirdiği gibi, bu ülkenin bugünkü sakinleri olan Adaylar da kendilerini bu ülkenin otoktonu sayıp gerek kendileri ve gerek komşuları onların ecdadının efsanevi devirlerinde kurduğu Adağı devletinden, bunun inkırazından bahsederler (bkz. A. Nesterov 1900:95-105). Yoksa eski Dahae'leri Türkmenlerin Teke kabilesinin ismi ile birleştiren Vivien de Saint Martin (1850:267) ve S.P. Tolstov'un (1938b:196) fikirleri daha makuldür, çünkü Teke ismi Azerbaycan *Köroğlu* rivayetlerinde *Taka* şeklinde de zikre-

* Bu ifade Marquart 1914:6'daki ifadeden mülhemdir. Beşbalık'ın Çince adı *beiting* "kuzey ordası", "kuzey sarayı" anlamındadır.

† kabulünü

Levent Şahverdi Arşivi

dilmektedir. Herodot (I, 125) Dahoi'leri yine Margiana'da (Merv) zikredilen *Mard* ve *Dropik*'lerle, diğer bir yerde (VII, 85) menşe ve dil itibariyle Pers oldukları tasrih edilen "*Sagarti*"lerle birlikte "göçebe Pers urukları" sıfatıyla zikretmiştir. Ammianus ise (XXII, 8) Dahae'lere Pontus'da *Kolh*'lara yakın yaşayan *Bizar* ve *Saper* (yani Bizal ve Sabir) dedikten sonra Hazar camiasında görülen iki kabile ile beraber zikretmiştir. Tacitus ise (*Annales* XI, 10) *Sind* tesmiye ettiği *Gürgan* ve cenubundaki kavimleri Aryan, kuzeydeki kavim sıfatıyla Dahia'ları [Dahae'leri] Aryani olmayan kavim olarak zikretmiştir. *Rig-Veda*'da Dahae'ler Dasa, Derbek'ler de *Dribhika* ismi altında zikredilmiştir. Dahae'lerin yanında Baktria–Harezm ile Gürgan (Herkanya) arasında zikredilen kavimlerden, *Attasi*, *Anariak* yani gayri Aryani, *Derbek*, *Khomar*, *Kom* (Kon yahut *Kun*), *Akinak*, *Tamarus*, *Salatar*, *Uran* uruklarının Türk; *Aria*, *Amard*, *Kadusi*, *Astaban*, *Arsit*, *Sirakine*, *Skord*, *Maruki*, *Amarisp*, *Zariasp* kavimlerinin İranlı olduklarını zannederim. Yalnız bu davaların ispatı ile burada meşgul olamıyorum.

166 Bkz. W. Tarn 1938:118, 229; Mahmud Kaşgari, III:307.

167 Hyacinth-Biçurin 1851, III:4.*

168 A. Herrmann 1910.

169 Buna ait rivayetleri W. Barthold (1927d:11-27) toplamıştır.

170 Semerkand'da Çin kâğıtlarına ait kayıtları J.V. Karabacek (1888) toplamıştır. İstanbul'da bulunmaz.

171 Xuanzang için bkz. Stanislas Julien 1857:54-58. [Ayrıca bkz. Nazmiye Togan 1964 ve Samuel Beal 1968.]

172 Tokuzoğuz-Göktürk meselesi için bkz. Barthold 1935:33, 54-5. Lehçeler arasında müşterek bir "Mischdialekt" için bkz. W. Radloff 1911:442-5. Tokuzoğuz-Uygurların Göktürklerden ayrı bir camia olduğu hususu için yukarıda haşiye 161'deki malumatı, 15 Tiele ve 12 Gaoche,† 9 Oğuz ve 10 Uygur uruklarının isimleri

---

* Bu seyahat raporlarının yeni bir açıklamalı çevirisi için bkz. Hulsewé 1979.

† Her iki edisyonda bu haşiyedeki ifade "15 ve 12 Gaoche Huayhu (Ko-kü)" şeklindedir; Z.V. Togan yazımı ile *Tiele* için *Huayhu*, *Gaoche* için *Ko-kü* transkripsiyonu kullanılmıştır. Bu kabileler ile ilgili konulardan daha önce B1 haşiye

Levent Şahverdi Arşivi

(bkz. F. Hirth 1899:36, 132; W. Radloff 1891-1910:lxii [Giriş bölümü]; Marquart 1914:36-37, 59, 76-7, 200-201 ve P. Pelliot 1920:135) ile karşılaştırmak kâfi gelir. "Dokuzoğuz ancak dokuz kabile demektir. Bu meseleyi Liu Mau-tsai (1958:591-93) epey aydınlatmıştır. Ona göre Göktürlere ve Dokuzoğuzlara Uygurlar (Huihe) dahildir. Hatta bu isim Dokuz kabile listesinin başında gelmektedir. Bunlar Tiele kabilelerinin dokuzundan ibarettir. Baştaki yedisi beraberdi, sonra dokuz oldular. Uygurların Dokuzoğuz'u ise başka kabilelerdir. Yani Göktürk Dokuzoğuz'una dahil olan Huihu'ların dokuz kabilesi 713-743 senelerinde zikr olunuyorlar. Bunlar arasındaki Kesa'lar "Guz" olabilir. Bir de Soğdlarda dahi dokuz aşiret olmuş imiş (Pulleyblank 1955). Gansu Uygurlarında Göktürklerin dokuz aşiretinden olan Bugular ve Oğuzlardan Dökerler ve Çarığlılar Hoten vesikalarında zikredilmiştir. Bu Çarığlılar Arap kaynaklarında Harezm'de yaşayan bir Türk kabilesi olarak da zikredilmiştir. Göktürk dokuz uruğundan Bayırkular, keza Töles ve Tarduş teşkilatı,* devletin sağ ve solunu teşkil etmek üzere Gansu Uygurları zamanında dahi mevcudiyetlerini muhafaza etmişlerdir. Prof. F. Laszlo (1947) bu meseleyi bir daha ele almıştır. Ona göre Ediz ve Tongra kabileleri Tiele'lerden oldukları için Dokuzoğuz teşkilatında Uygurlarla aynı zümre dahilinde zikredilmişlerdir. Bu mesele ile Pulleyblank (1955) ve Gansu Uygurlarına dair iki eseriyle J.R. Hamilton da tafsilatlı olarak uğraşmıştır (1955 ve 1962). Bu gayretlere rağmen Dokuzoğuz meselesi tamamıyla halledilmiş sayılmaz.

Göktürk yazıları Ön Asya Arami yazısının ayrı bir kolundan geldiği, yalnız buna Türkler tarafından *q* harfi yerine bir ok alameti gibi bazı şeylerin ilave edildiği kabul olunmaktadır (Barthold 1935:15). Barthold bu yazının Kırgızlara diğer uruklardan

---

161'de söz edilmiş, ancak orada 15 sayısı verilmemişti. Marquart'tan (1914:77) anlaşıldığına göre, burada Türkçede "Tegrek" olarak da tanıtılmış olan *Tiele*'lerin 15 boyundan söz edilmektedir. Bu *Tegreg* (*Tiele*) konfederasyonundan *Gaoche* yani yüksek arabalı adıyla bilinenler Uygurların atalarıdır.

* Genellikle Türkiye'deki tarihçiler Töles ve Tarduş boylarından söz ederler. Aslında mesele Zeki Velidi Togan'ın işaret ettiği gibi bir teşkilat meselesidir. Bu konuda ayrıca bkz. Boodberg 1951.

Levent Şahverdi Arşivi

daha önce malum olduğu fikrindedir. S. Tolstov (1938b:191). Harezm'de bulunan sikkelerin yazısının Orhun yazısına benzediğini kaydederek Göktürk yazısının Harezm yazısından türemiş olması fikrini ileri sürmüştür. A. Freimann Semerkand yukarısında Muğ Tepe'de bulunan Soğd yazıları arasında Göktürk yazısıyla, meçhul bir dilde yazılan vesikadan bahsediyor* (Bailey 1937:918). Bu dilin de Harezmce olduğu anlaşılırsa mesele aydınlanırdı. Harezmlilerin ayrı yazısı olduğu, bu yazı ile yazılan eserlerin Kuteybe b. Muslim tarafından imha edildiği El-Biruni'de (1923:36) mezkûrdur. Harezm'in Türkler arasında Ön Asya kültürünü yaymak hususunda büyük tesiri olmuştur. Doğu Türkistan'a Sanskrit yazısı girmiş, hatta bazen Türkçeye de tatbik edilmiş ise de Batı Türkistan İranlıları ve Soğdlular, herhalde medeniyette daha ileri olduklarından olacak ki ne Sanskriti almış ne de Greko-Baktria devrinde Rum yazısını kabul etmişlerdir. Herhalde bunların daha önce öğrenmiş oldukları bir alfabeleri olmuştur. Harezm'de de öyle olabilir. Hindistan'a Sanskrit yazısını Vedik Aryanilerin MÖ 1700-1200'lerde kendileriyle beraber getirdikleri kabul olunuyor. O halde Orhun yazısına esas olan bir Ön Asya yazısı da ilk Aryaniler, Soğdlar ve Harezmliler geldiği zaman onlarla beraber gelmiş olabilir. Bundan maada MÖ 7. asırda Sakaların Ön Asya'da bulundukları zamanda, oradan bir alfabenin Türkistan'a gelmesine sebep olmuş olmaları ihtimal dahilindedir. Herhalde Orhun (Sibir) yazısının Arami hattının Arsakit meskukatı yazılarında görülen şekliyle bir olduğu katiyetle ileri sürülebiliyor (H. Jensen 1925, I:296). Arsakit yazıları MÖ 256'ya kadar çıkar. Fakat bence Türkler bu yazıları Sakalıların MÖ 7. asırdaki Ön Asya seferlerinde beraberlerinde getirmişlerdir ki bu yazı Orta Asya'nın

* Burada söz konusu olan Freimann'ın makalesi değil de, Bailey'in (1937:918) Freimann'ın mektubuna gönderme yapmasıdır. Bailey'in ifadesine göre A. Freimann kendisine yazdığı mektupta 15 no'lu Soğdca belgenin Göktürk yazısıyla fakat mahiyeti henüz belirlenmemiş bir dilde yazılmış olduğunu bildirmiştir (*A. Friemann has written to inform me that document no 15 of the Sogdiiskii Sbornik is written in Turkish runic script, but in a yet undetermined language*). Bu bilgiyi ulaştıran Murat Yaşar'a teşekkür ederim (İ.T.).

Levent Şahverdi Arşivi

kendisinde tekâmül eden* bir yazıdır. Çünkü aslen Ön Asya yazısı olduğu halde bu alfabe ile yazılan eserler Orta Asya dışında, yani Türklerin, Soğd ve Harezmlilerin yaşadığı ülkelerin dışında görülmemiştir. Doğu Avrupa'da Veslerin kullandığı bir yazının da onlara Türklerden geçmiş olması ihtimalini *İbn Fadlan*'a ait haşiyelerimde (§72a, s. 193-6) bahis mevzuu etmiştim.

173 *Bey* sözü için bkz. Marquart 1914:65 ve Marquart 1938:39.†

174 Karthasis sözü için bkz. A. Gutschmid 1888:2 ve Németh 1923:274; onun aleyhine P. Pelliot 1923:260.

175 Isıkgöl kelimesinin Azik-göl sözünün Izıkgöl‡ şeklinden ibaret olacağı, gölün sıcak olmadığı ve Türklerce mukaddes sayılması yüzünden, hatıra gelir bir keyfiyettir; halbuki gölün ismi daha en eski Çin kaynaklarından *Tangshu*'da "Rehai" "sıcak göl" diye tercüme edilmiştir. El-Biruni de kelimeyi o manada tercüme ederek Isı-göl şeklini vermiştir (Z.V. Togan 1940a:52). *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*'ta bu kelime *āb-i garm* diye tercüme edilerek *skul* şeklinde yazılmıştır (Tahran tabı, s. 100: *skuk*), ki yine El-Biruni'ye mutabık olarak, Isı-köl şeklinin muharrefidir.§

176 Moğol ve Türk dillerinin akrabalık ve eski -LIR Türkçe ve Moğolca münasebetleri tarihi ile meşgul olan N. Poppe'nin yazıları (bkz. *İbn Fadlan*, hşr. §70b, s. 193) bu yoldaki neşriyatın en iyisi ise de, meselenin benim anlatmak istediğim noktadan izahı ayrıca tetkike muhtaç kalmaktadır. Materyal çoktur, fakat kendileriyle ilmi usullere uygun şekilde uğraşacak zevatı bekliyor.

177 Taberi, de Goeje (yay.) 1879-1901, II:1613; Marquart 1938:146 ve Z.V. Togan 1947:54.

178 Derbend yanında *Carag*, Âli'nin *Künhülahbâr*'ında (Yıldız yazma nüshası vr. 497a) zikredilir.

179 Ebülfida 1846:216.

---

* gelişen

† Burada, eserin her iki edisyonda "Barthold'un Marquart'ın Wehrot und Arang" diye bir ifade varsa da, bir karışıklık olduğu açıktır. Marquart'ın eseri 1938 tarihlidir; Barthold o tarihte çoktan vefat etmişti. Ancak Marquart'ın söz konusu eserinde s. 39'da *bey* kelimesi hakkında izahlar bulunmaktadır (İ.E.B.).

‡ Bu konuda bkz. yukarıda haşiye 48 ve 159.

§ bozulmuşu

Levent Şahverdi Arşivi

180 Mahmud Kaşgari'de (I:318) *Caruk* şeklinde yazılan ve Kaşgar'ın doğusundaki Barçuk şehri Türkleri ismi Saka-Hoten listesinde *Caraih* şeklinde yazıldığından (bkz. Henning 1938:557) bunun da eski şeklinin *Cagruk* yahut *Cagrık* olacağını zannediyorum.

181 Bkz. Z.V. Togan 1947:54; şimdiki Çimkent şehrinin ismi Temür tarihlerinde Çümikent diyerek de okunacak şeklinde yazılmıştır. Nasreddin Merğınani'nin *Mashāyīkh al-Turk* adlı eserinde (İstanbul Beyazıt Kütüphanesi, Halis Efendi kısmı N. 199 n. Vr. 32b), Tobul vilayeti ile birlikte "bilad Cümükey" zikredilmiştir, ki Cümüklerin çok geniş sahaya dağılmış olduklarını gösterir.

182 Burada "Şato" yerine "Dulu" okunacak. Bu zümreye mensup beş Göktürk uruğunun başında gelen uruk Çin kaynaklarında (De Guignes 1923, II:437-8; Chavannes 1903:34) Chumukun tesmiye edilmiştir, ki Çümük yahut Çumuk demek olur.

183 Ukrayna'da arabada ticaret yapanlara Çumak denilmesi hakkında bkz. Barthold 1935:92; Uygurlar da Müslümanlara, yani Müslüman Türklere, *cumak* demişlerdir (Mahmud Kaşgari, I:319). Bu da Cumuk, Cümük ile bir olsa gerektir, ki tüccar olan Cümükler en önce İslamiyeti kabul edenlerden olduklarından bu isim Müslüman Türklere tamim* edilmiş olabilir. Cemal Karşi'nin naklettiği bir rivayete göre, İslamiyeti ilk kabul eden Türkler Şaş (yani Taşkent) Türkleri olmuştur (Barthold 1898a:130). Şaş, Çimkent ve Talas tarafları zaten Cümük Türklerinin yaşadığı yerlerdir.

184 Barthold (1935:70) ve Marquart (1920:291-2) bu rivayeti† Yakut'tan almışlardır; bu malumat Yakut'un kaynağı olan İbnülfakih'in Meşhed nüshasında (vr. 168b) bulunmaktadır. Mes'udi'nin ve Ahmed b. Hamdan el-Harrani'nin Göktürk hakanla-

---

* genelleştirilerek Müslüman Türkler için kullanılmış

† Bu rivayet son zamanlarda S. Stark'ın On Oklarla ilgili çalışmasında (2007) ele alınmıştır. Bu rivayette adı geçen Türk hakanı Arap kaynaklarında Ebu Muzâhim (rakiplerin babası) olarak bilinen Türgiş kağanı Sulu (715-739) idi. Ayrıca bkz. Beckwith 1987:84-118, Skaff 2012:181-84. Klyashtorny ve Sultanov (2003:108112) bu adı Suluk olarak yeniden yapılandırmış görünüyorlar. Aslında bu adın ikinci imi ön sıralı olduğu için, ismi *Sülek şeklinde yeniden yapılandırmak daha doğrudur.

Levent Şahverdi Arşivi

rına ait rivayetlerinden hakanın bizzat kam, yani şaman imamı işini gördüğü anlaşılmaktadır, bkz. K. İnostrantsev 1918:153.

185 Tamim b. Bahr'ın raporunun Yakut'takinden de mufassal şekli İbnülfakih'in eserinde (Meşhed nüshası vr. 169b-170b) bulunmaktadır.

186 Said b. el-Hasan el-Semerkandi'nin rivayeti İbnülfakih'in eserinde (Meşhed nüshası vr. 173a-174b) bulunuyor. Bu malumat tarafımdan "İbn al-Fakih'in Türklere ait Haberleri" ismi ile neşredilmiştir (1948:16).

186a [Tamim b. Bahr Seyahatnamesi Minorsky tarafından 1948 yılında yayımlanmıştır.]

187 Ezgiş ve Türklere ait İdrisi ve İbnülfakih'te bulunan kayıtların bazıları Z.V. Togan *Bugünkü Türkili*'nde (1947:54) kısmen nakledilmiştir. Doğu Türkistan'da Kaşgar civarında Kencek kabilesi olmuş Mahmud Kaşgari onların dilinde Türkçeye yabancı unsur bulunduğundan ve Kaşgar'ın bazı rustaklarında* bu dilin konuşulduğundan bahseder (I:31). Barthold da bundan onların Hintli olduğu görüşünü ileri sürmüş ve Mahmud Kaşgari'deki "Kaşgar'da rustaklar vardır" sözünün bazı rustaklar demek olduğunu unutarak, bunu Kaşgar'ın şehir haricindeki bütün nahiyelerine tamim† etmiştir (1935:82, 135; bkz. yine H.W. Bailey 1937:913, 919). Fakat bu Kencekler bence Cevheri-Farabi, *Sihah* ve Muhammed el-Harezmi, *Mafātih al-'Ulūm* de (bkz. Z.V. Togan 1928a:100-102) Karluklarla beraber Eftalit kabilesi olarak zikredilen Kencine ile bir olsalar gerektir. Bunlar Hindistan'da bulunduktan sonra Eftalit devletinin inkırazından sonra Kaşgar'a ve Pamir taraflarına (bkz. *Ḥudūd al-'ālam,* Minorsky [çev.] 1937:361-2) gelerek yerleşmiş olsalar gerektir. Fakat bu Kencekler herhalde artık köylerde yerleşmiş oturak Türklerdi. Bu Kenckelere ait diğer kayıtlar da vardır.

---

* kenar bölgelerinde

† Bütün nahiyeleri için genelleştirmiş yani geçerli addetmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

188 Hazarların devlet teşkilatına dair İstahri, İbn Fadlan ve sairede verilen malumat tarafımdan (*İbn Fadlan*, hşr. §94a, s. 256-259) tahlil edilmiştir.

189 Ebu Hamid el-Endelüsi'nin rivayeti için bkz. G. Ferrand neşri 1925:84-86 bkz. yine haşiyeleri.

190 Göktürk devletine dahil olan feodal meliklerin listesi olarak kabul olunması icap eden listeler El-Biruni'de, *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*'ta, İbn Hurdadbih ve İbnülfakih'te bulunmaktadır. Bundan maada *Hudūd al-'ālam*'da ve Gerdizi'de ve Tang sülalesi tarihinde Batı ve Doğu Türkistan'da ayrı vilayet ve şehirlerin idaresi ve krallarının lakapları, hatta bazılarının menşeleri zikredilmiştir. Bütün bu malzeme ayrıca tetkik istemektedir.

191 Buna ait kayıtlar de Guignes, Hyacinth-Biçurin, Chavannes'in eserlerinde vardır.

192 Buhara'da yerleşen İstahrlılar için bkz. İstahri 1870:314-315; Şelci'deki İsfahanlılar için bkz. Mukaddesi 1877:275.

193 Hazarlarda Aslar için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 218 ve *İslam Ansiklopedisi*, I:376-77 ("Allan" maddesi) ve Marquart 1924:271.

194 Orta Volga ve Perm taraflarında İslam devrindeki Harezmliler için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §76a, s. 219, fakat bu "Büsürman" Harezmliler eskilerinin* arkasından gelmiş olsalar gerektir.

---

* önceden buralara gelmiş olan Harezmliler

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm 2
(sayfa 79-142)

[a] [Bu konuda bkz. ileride B2 haşiye 65, B3 haşiye 324.]

[1] Wellhausen (1902:247-306). H.A.R. Gibb'in *Orta Asya'da Arap Fütuhatı* kitabı Türkçe olarak Türkiyat Enstitüsü tarafından neşredilmiştir (1930).

[2] Reşideddin, *Jāmi' al-tavārīkh,* ikinci cildi, Topkapı Sarayı nüshası, No: 2475, vr. 168b; *Majmu'a-i Ḥafīẓ-i Abrū*, Esad Efendi, N. 919, vr. 197b.

[3] Bkz. İstahri 1870:143.

[4] Bunun için bkz. Z.V. Togan s. 71 ve haşiye 172.

[5] Bu mesele bilhassa Mahmud Kaşgari'nin eserinde Hakanlılar hakkında verilen malumat sayesinde aydınlanmıştır; bu sayede Hakanilere dair İdrisi'de ve Mes'udi'de verilen malumat da *Hudūd al-'ālam*'daki kayıtlarla (bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §99a, s. 269-270 *Asina* kelimesi) izah edilmiştir.

[6] Beşbalık harebeleri bugün Urumçi mıntıkasında Güçin'in [Gucheng] batısında, İmisar* istasyonunun 8 km kuzeyinde (Dolbejev 1915:77), Hoço harabeleri ise bugün Turfan vilayetinde Karahoca tesmiye† olunan kasabanın etrafında bulunuyor.

[7] Bkz. E. Chavannes 1903:310.‡

---

* Burada adı İmisar şeklinde geçen yerleşim genelde literatürde Kıpçak/Moğol telaffuzu ile Jimsa/Jimsar olarak bilinir; Çincesi de Jimusa'dır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. B. Ögel 1978, I:137-139.

† adı verilen

‡ Her iki edisyonda 309 olarak verilen sayfa numarası 310 olarak değiştirilmiştir. Bu bilgiler Chavannes'in Türkçe çevirisinde s. 312 olarak gösterilmiştir (Sirman ve Ermetin 2006:336).

Levent Şahverdi Arşivi

8 René Grousset 1939:178-180.*

8a ["Bazı" kelimesi 1946 edisyonunun derkenar ilavesidir, büyük bir ihtimalle Z.V. Togan Zhao Hong adlı elçinin 1221 yılına ait raporunu içeren *Mengda Beilu* adlı eserindeki kayıttan söz etmektedir. Bkz. Olbricht ve Pinks 1980:3, 5 ve n. 3.]

9 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §99a, s. 268-271.†

10 Bu mesele Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. "Anhang", s. 298-299.

11 Buna dair kayıtlar İbn A'tham el-Kufi ve Turtuşi'de bulunmaktadır.

12 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, s. 271-295.

13 Hazarların dayandıkları kavimler için bkz. Z.V. Togan 1940a: 40-76.

14 Bkz. Marquart 1903:52.

15 Bkz. E. Schwentner 1939:82.

16 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §78a, s. 223.

16a [Burada 1946 edisyonu derkenar düzeltmesinde "nesli" yerine "menşeli" kelimesi kullanılmıştır.]

17 Karahanlıların menşei meselesine ait Barthold ve başkaları tarafından ileri sürülen nazariyeler (bkz. Minorsky 1937: hşr. §100a, *3-4, s. 278-280) tashihe muhtaçtır. Türgiş devletinin inkırazı ve Türk (Tujue) aşiretlerinin üzerindeki hâkimiyetin Karluk yabğuları eline geçmesi hakkında malumat veren Tang sülalesi [yeni] tarihi *Xin Tangshu* [215b:6069],‡

---

* Ayrıca W. Eberhard'ın Çin tarihine dair eserinde (*History of China* 1971:205) bu devre ait bir harita ve Şatolar hakkında (1971:190-191 ve 204-206) bilgi bulunmaktadır.

† Bugün Hazarlarla ilgili çalışmalar için bkz. P. Golden 1980.

‡ *Xin Tangshu*'daki (215b:6069) bu pasajın Biçurin (1851:372; 1854/1950:300) ve Chavannes (1903:85) çevirilerinin farklı olması sonucunda Z.V. Togan'ın Türgişlerin çöküşleri ile ilgili aşağıdaki görüşlerinin (s. 631),

> Türgiş Hakanı Huseluo'ya tâbi iki grup (yani Dulu ve Nushibi) kendilerini zayıf gördüklerinden Karluklara itaat ettiler, kalan Türk (Tujue) aşiretleri Uygur daha (Tokuzoğuz) hakanlarına tâbi oldular (MS 766).

daha çok Biçurin'e dayandırılmış olduğu görülüyor. Ancak bu cümlelerin içinde bulundukları paragrafın bütünlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Türgişlerin sarı ve kara diye iki ayrı *xing* 姓 (*oğ) oluşturduklarını ve bunların bu sırada birbirlerine girmiş olduklarının anlatıldığı bu paragraf şöyle devam etmektedir:

Levent Şahverdi Arşivi

> Dali (766) saltanat devresinden sonra Karluklar güçlendiler ve Suye (Çuy) havzasına göçtüler. [Türgişlerde sarı ve kara diye bilinen] iki *xing* (*oğ) çöküş içinde idi ve [sonuçta] Karluk hâkimiyetine girdiler. Çin kendi iç meseleleriyle meşgul olduğu için [7. asır sonunda Batıtürklerinin başına getirilmiş olan] Husrov'dan (Huseluo) arta kalmış [yani ona bağlı olmuş olan] boylar (*bu* 部) Uygurlara katıldılar."

ifadesini kullanmakta ve ayrıca Uygur Devleti (842'de) bozulduğu zaman bu Türklerden Temenle [Temangle] "isminde bir reis (prens) bir miktar Türk (Tujue) ile gidip Yanqi (Karaşehir) şehrini işgal ve kendisini *yehu* (yani yabğu) ilan etti. Türklerden (Tujue) 200.000 (kişi yahut hane) kadar bir kısmı Jinsuo (yani Şarki Tiyanşan, bkz. Chavannes 1903:97, 338) taraflarına çekildiler" demektedir* (bkz. Parker 1924:186; Hyacinth-Biçurin 1851, I:372 veya 1950, I:300). Chavannes (1903:85-86) Temang-

---

Dali (766) saltanat devresinden sonra Karluklar güçlendiler ve Suye (Çuy) havzasına göçtüler. [Türgişlerde sarı ve kara diye bilinen] iki *xing* (*oğ) çöküş içinde idi ve [sonuçta] Karluk hâkimiyetine girdiler. Çin kendi iç meseleleriyle meşgul olduğu için [7. yüzyılın sonunda Batıtürklerinin başına getirilmiş olan] Husrov'dan (Huseluo) arta kalmış [yani ona bağlı olmuş olan] boylar (*bu* 部) Uygurlara katıldılar.

Chavannes (1903:85, n. 3) buradaki "iki *xing*" sözünü Dulu ve Nuşibi'lerle ilgili olarak anlamıştır. Halbuki genel olarak kaynaklarımız Dulu ve Nuşibi'lerden *shi xing* yani On Ok diye söz ederler. Burada "iki *xing*" (iki *oğ) diye söz edilenler Sarı ve Kara Türgişlerdir. Yenisey yazıtlarında kendilerinden Kara Hanlar diye söz edilen Türgişlerin 766'da artık Karluk idaresine girmişlerdi. Aslen *çor* unvanı taşıyan Türgiş kağanlarının son iki temsilcisini S.G. Klyaştorny Yedisu kitabeleri çerçevesinde ele almıştır (Klyashtorny 2008:259-261). Öte yandan 7. yüzyılda yaşamış olan Husrov (Huseluo) Türgiş Hakanı değil de (Beckwith 1987:50, n. 63, 65, n. 52 ve s. 65, 52) Çin idaresinin emrinde olmuş olan bir Ashina idi. Chavannes ise (1903:4-5, no. 28 ve s. 3. Dizin s. 329) onu Hou-che-lo olarak kaydetmiştir. Yukarıdaki metin Türkçeye, "Diğer Hou-che-lo kabileleri de Houi-hou'lara (Uygurlar) tâbi oldular" şeklinde çevrilmiştir (2006:105 Chavannes 1903:85'in çevirisi olarak çevirisinde; ayrıca bkz. A.Taşağıl 2004:165). Metnin anlaşılmasını güç kılan *xing* ve *bu* imlerinin fark gözetmeden Fransızcaya *tribu*, Türkçeye *kabile*, Rusçaya da *rod* olarak çevrilmesinden ileri gelmektedir (bkz. İ. Togan 2009).

Ashinalardan olan Husrov (Huseluo) aynı zamanda Büri Şad olarak da biliniyordu. Bu konuda bkz. Beckwith 1987:50, n. 65: ayrıca S.G. Klyashtorny ve Sultanov 2003.107.

* Metinde Te-meng-le yazılmışsa da, gönderme yapılan Chavannes'daki (1903:86 v3) isim Tepangle'dir. Bkz. Çince İmler Tablosu.

Levent Şahverdi Arşivi

le'ye ait bu kaydı 766-779 yılı hadiselerine ait gibi anlamıştır. Fakat mesele 850 senelerine ait İslam kaynaklarınca aydınlatılıyor. Bu kayıtlarda Karaşehir, Kürle taraflarında (*Hudūd al-'ālam*, Minorsky 1937: hşr. s. 207, 278; Gerdizi/Barthold 1897b:81-84, *Ezl*=Erk=Kürle) Tokuzoğuz hanlarının yaşadığı, Karahanlıların dayandıkları en büyük aşiretlerden *Yağma*'ların *Tokuzoğuz*'lardan olduğu (Gerdizi/Barthold 1897b:84), bunların "buğra han" lakabını taşıyan (bkz. *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*'tan parça, Barthold 1898a, I:20) hanlarının Tokuzoğuz hanları neslinden olduğu (*Hudūd al-'ālam*, metin, Barthold 1930, vr. 17a, satır 21) zikredilir (Kudame 1889:206 ve Mukaddesi 1877:341 de bunlara ait olmak üzere "Uygur hükümdarı Buğra Hakan"dan bahsederler). Bunun gibi Karahanlı hanlarınca kullanılan "İlik Han" lakabı da "Yağma ve Tatar hanlarının lakabı" olarak zikrediliyor (Ebülferec el-Runi, *Divan*, Tahran tabı, H. 1304 /1934-35:13); bu mıntıkada yaşayan Yağma aşireti Çengiz'in ecdadına ait rivayetlerde, keza Orta Asya Türk destanlarında "*-t*" ile biten cemi edatıyla* "Uymavut" yani "Yağmaut" şeklinde zikredilmiştir. İşte bu Uymavutlara ait rivayetlerde geçen bazı hanlar Karahanlılar olabilir. Fakat bu menbalarda Karahanlıların en ziyade Tokuzoğuzlarla ilişkili, hatta onlardan türemiş bir sülale gibi gösterilmiş olmaları bu hanedanın da eski Göktürk ve Tokuzoğuz hanları ile aynı Açina neslinden gelmiş olmasından ve Türkistan'ın tekmil eski hükümdarlarını bazen Tokuzoğuz'dan saymaktan (krş. *Hudūd al-'ālam* metin vr. 16b, satır 22) ileri gelse gerektir. Bu çerçevede Yağmalar da asıllarında Tokuzoğuzlardan (*Oğuzname* Reşideddin, Paris nüshası Suppl. Pers. N. 1364 vr. 161a'ya göre Babürlü, Bayburlu) sayılmış, onun için de Karahanlılar Tokuzoğuzlarla ilişkilendirilmiş olsalar gerektir. Yoksa "Temangle" vazıhan "Türk" (Tujue)lerden sayıldığı gibi, Yağmaların da diğer Tokuzoğuzlardan ayrılarak Çin hududundan Türgişler memleketine geldikten sonra "Türk hakanı"na (Gerdizi/Barthold 1897b:84, satır 16'da Turkstân yazılan söz *Türkişân* okunmalı) tâbi oldukları tasrih edilmektedir.

---

* çoğul eki

Levent Şahverdi Arşivi

İslam menbalarında "Kaşgar Dihkanı", "Türk padişahı Tarhan" (775-785 senelerinde, bkz. Yakubi 1883, II:479), şimdiki Nemengan yanındaki Kâşan'da yaşamış olan "Fergane padişahı" (aynı eser, II:478), Halife Mu'tasım zamanında Bağdad'a gelen Ahşid "Tuguç"un babaları (İbn Hallikan, I:53-54 Tuguç b. Çuk Yaltegin b. Furan b. Furi b. Hakan; Yakubi 1883, II:465-6: Fran b. Afrak), keza 739'da zikredilen Fergane hükümdarı "Arslan Tarhan" (Chavannes 1903:317 *A-si-lan ta-kan* [Axilan Dagan]; 721 hadisesinde Taberi'de, II:1440 *aslan* yerine, ona benzeyen *altar* şeklinde yanlış okunması),* keza 893'te Samanilere mağlup olan "Türk hükümdarı *Tafkas*" (Mes'udi 1861-1917, VIII:144, 420:*Tfks*) yani "Tavgaç", hepsi Karahanilerin cedleridir. Zikri geçen Fergane hükümdarı Altar, yani Arslan'ın *Biladha* nam oğlunun Esfere valisi olduğu ve onun da İslamlarca maruf bir şahsiyet gibi zikredilen *Anucur*'un babası olduğu söyleniyor (Taberi II:1400). Şu "Anuçur Cemal Karşi'nin Karahanilerin ceddi sıfatıyla zikrettiği "Bilge Nuçur" (Barthold 1898a, I:130: *bilga nuçur* [şeklinde yazılan] kelimesinin aslı "Bilgä Nuçur" olmalı)† olacağı anlaşılıyor. Taşkent ile İsficab da buna tâbi idi; Samani Nuh 840'ta ondan İsficab'ı aldı (Sem'ani 1912:vr. 286b. Ayrıca Fatımiler zamanında Şam valisi "Begçor el-Türki" şeklinde bir isim kaydedilmiş. Hatip Bağdadi'de ise (1931, IV:309) Mısır Ahşidleri meyanında çıkan mutezile aliminin ismi *Ahmed b. Ali b. Beyğçur Ebu Bekr b. el-İhşad* şeklinde yazılmıştır. Fikrimce

* Her iki edisyonda burada "(Chavannes 1903:317, *A-si-lan ta-kan* [Axilan Dagan]; 721 hadisesinde Taberi'de, II:1400 a*slan* yerine ona benzeyen Arap harflerinin yanlış okunması ile *altar*)" ifadesi görülür; bu ifade yukarıda görüldüğü şekilde düzeltilmiştir. Burada Z.V. Togan Taberi'de bu adın Arap alfabesiyle اسلان yerine الطار şeklinde okunmuş olmasını kastetmektedir. Ancak söz konusu yerde sayfa numarası yanlışlıkla 1440 yerine 1400 olarak yazılmıştır. Bu pasaj Taberi'nin eserinde H. 103/721 senesi olaylarında yer almaktadır. Z.V. Togan kendisi Mısır tab'ının kenarlarına elyazısı ile de Goeje sayfalarını işlemiştir. Söz konusu kayıt Mısır tab'ında VIII:169'da de Goeje'de ise II:1440'ta bulunmaktadır.

† Z.V. Togan bu ad veya unvana daha sonra B2 haşiye 64 ve 74'te de değinmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Şam valisinin ismi *Bikçura** demek olacak. Mutezile Ahşidlerden olan Ahmed b. Ali'nin büyükbabasının ismi ise *byuğçur*† yani *boyunçur* demek olabilir. (Bazen bu isim *Bdhunçur* ve *Moyunçur* şekillerinde de yazılır). Karahaniler başlıca Yağma ile Çigil uruklarına dayanarak Türkistan'ın idaresini tekrar kendi ellerinde birleştirebilen hanlardır. Bunlar 842 yılında Uygur-Tokuzoğuz Devleti'nin bozulmasından istifade ederek memleketin idaresini kendi ellerinde birleştirmeye muvaffak olmuşlardır. Yerlerini gösterdiğimiz bu kayıtlardan tam katiyetle anlaşılan bir hakikat varsa, o da, Karahanilerin ta 760 senelerinde mevkilerini Karluk ve Tokuzoğuz hanlarına terk etmekle beraber Yağma, Çigil gibi kabileler arasında yaşayıp Kaşgar, Fergane ve Taşkent taraflarını idare edip gelen eski Hakani evladından oldukları keyfiyetidir. Karahanlılardan "Bilgençur Kağan" 840'ta ve "Tafgaç Kağan" (öteki adı galiba "Oğulçağ" idi) 893'te Samanlılarla harbetti. Samanilerin, 893'te mağlup ederek payitahtını işgal ettikleri (Taberi III:2138, İbnülesir 1851-76, VIII:310 ve sairede zikredilen) "Türk Hakanı"nın ismi Mes'udi'de (1861-77, VIII:144, 240) "Tafkas" yani "Tavgaç" olarak yazılmıştır. Bu hakana karşı yapılan sefer Taraz tarafından yapıldığından (bkz. Nerşahi 1892:84) ve hakanın payitahtının zaptı Taraz'ın istilasından sonra vaki olduğundan, bu şehrin Balasagun yahut Suyab olduğu anlaşılmaktadır. Bu zaman Kaşgar tarafında yaşayarak Samanilerle münasebette bulunan Türk hakanı ise; Cemal Karşi'de (Barthold 1898b, I:130-132) "Oğulçak Kadır Han" tesmiye edilmiştir. Balasagun ve Kaşgar taraflarının tekmilini idare eden bu hakan Karahanilerin diğer "büyük hanları" (hakan) gibi, *tavgaç* lakabını taşımış olacak.

---

* Z.V. Togan Kadim Türk unvanı *çor*'a genellikle daha sonra bilinen şekli *çura* ile işaret etmektedir. B4 haşiye 607'de ise Altın Orda topraklarında artık hizmet erbabı anlamını alan bu terimden *çora* olarak söz etmektedir. Kısacası *töre* ve *türe* için yaptığı ayrımı burada da görmekteyiz.

† Z.V. Togan muhtemelen بيغچور şeklinde yazılmış olan kelimeyi metin içinde *beyğçur* olarak okumakta, sonra da onun *byuğçur* olarak okunabileceğini söylemektedir. Bu ikinci okunuşta kelime ortasında bulunan *nun* (–n–) ن harfi yerine *gayn* غ yazılmış olduğu varsayımı ile bizi *byuğçur*'dan *boyunçur*'a götürmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

18 Bkz. Hüseyin Namık Orkun 1936-41, III:142, 170 ve yukarıda B1 haşiye 9.

19 Bkz. Z.V. Togan 1947:99.

20 Karahanlıların İslamiyeti kabulü tarihi için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, Mukaddime, s. xxiv.

21 Bkz. Nizamülmülk, *Siyasetname*, Bombay tabı, 1911:144-151; burada Karahanlılara halife tarafından gönderilen lakaplara dair vesikanın hiçbir ehemmiyet ve itibar kazanmadığı bildirilmektedir.

22 Bu mesele için bkz. J. Marquart 1915:253, 255.

23 Memuniler için bkz. Barthold, *E.I.*, "Khʷarizm" maddesi; keza Z.V. Togan 1940b:59; el-Seʿâlibî 1867:58, 79, 90.

23a [Çince Tuoba adının Tabgaç karşılığı olduğu C. Beckwith tarafından fonolojik esaslara göre yeniden tespit edilmiştir (2005).]

24 Karakhıtaylar için bkz. Marquart 1914:25, vd.*

25 Bkz. Z.V. Togan 1941b:12.

25a [Çengiz Han'ın en büyük oğlunun adının artık genellikle "Cöçi" olduğu şeklinde görüşler çerçevesinde bu edisyonda bu adın Coçi değil de Cöçi şekli kullanılmıştır. Çincede ve Farsçada ön sıra (ince) ünlüler olmadığı için, Türklerle Moğollara ait isimler hep arka sıra (kalın) ünlüler ile yeniden yapılandırılıyordu. Moğolca metinlerin incelenmesi ve Çince imlerin o dönemdeki değerlerinin anlaşılması ile artık isimlerin Hülegü, Ölceytü gibi ön sıra (ince) ünlü ile okunduğu konusunda görüş birliğine varılmıştır. Bkz. P. Pelliot 1949:10-28; P. Golden 2002:143-151 ve İ. Togan 2002:146-187.]

25b [Bu hükümdar genellikle Moğolca "kazan" anlamına gelen *Toğan* adıyla bilinir; bu isim bu suretle Moğollarda doğum yapan annenin ilk gördüğü eşyanın adını doğan çocuğa verme âdetine uymaktadır. Farsça eserlerde bu ad muhtemelen Türkçenin etkisi ile doğan karşılığı *toğan* طغان şeklinde yazılmıştır. Z.V. Togan İslam kaynaklarının ortografisine sadık kalmıştır.]

26a [Annesinin Merkitler tarafından kaçırılmasından dolayı genelde Moğolca cöçi "misafir" anlamı ile ilişkilendirilen Çengiz Han'ın

* Michal Biran 2005.

Levent Şahverdi Arşivi

büyük oğlunun adının kaynaklarımızda bulunan Tuşı, Tüşi, Töşi şekillerinin bu adın Türkçesi olduğu hakkında bilgiler bulunmaktadır. Paul Pelliot (1949:10-27; Pelliot ve Hambis 1951:95) bu adı Türkçe "döş, töş" ile açıklamıştır. Bu konuda ayrıca bkz. İ. Togan 2002.]

26b Toğmak ve Özbek tabirleri için bkz. Barthold 1927b:4-5 ve Z.V. Togan 1947:31.

26c [*Oragına* olarak bilinen bu hanım aslen Oyratlardandı. O dönemde Oyratlarda Arık Böke'nin hanımı İlçıkmış veya Ögedey Kağan'ın hanımı Törekaymış gibi Türkçe adlar taşıdıkları görülmektedir. Ancak burada söz konusu adın etimolojisi açık değildir. J.A. Boyle bu ismi *Orqi'na* yani "Orkına" olarak okumuş (Boyle 1971:149-151) ise de, Reşideddin'in eserinin yeni Tahran tabında Ruşen ve Musavi ise bu adı Orkana (*orqana*) olarak harekelemişlerdir (1995, I:100).]

26d [1946 edisyonu derkenar notu ile "Temur" düzeltilerek Temür" yapılmıştır.]

27 Temür'ün nesebi, ceddi Karaçar'ın Çengiz'in büyük ceddi olan Buzancar Canılmantak neslinden geldiği Temür'ün mezar taşında* ve resmi tarihlerinde olduğu gibi Reşideddin'in nüshası Topkapı Sarayı'nda (No: 2937) bulunan *Shu'ab-i Panjgāna*'sinde

---

* Temür'ün mezar taşında bu adlardan sadece birincisi *Būdhancar* (Budancar) bulunmaktadır. A. İnan 1968:596 (Evrim Binbaş). Bu isim *Moğolların Gizli Tarihi*'nin Türkçe çevirisinde *Bodançar-mungḥah* şeklinde (A. Temir 1948 §19); İngilizce çevirilerinde ise, bu isim *Bodončar Munqay* (Cleaves 1982, §23) ve *Bodončar Munqaq* şeklinde okunmuştur (Igor de Rachewiltz 2004, II:1119). Bu isim *Shu'ab-i Panjgāna*'de *Būdhancar* şeklinde geçmektedir (Sertkaya 1981:244, Bodançar'ın şeceresinin olduğu sayfayı vr. 97a olarak göstermiştir. Benim kendi fotokopi nüshamda bu şecere vr. 100'de bulunmaktadır. İ.T.). Kısacası Z.V. Togan'da görülen "*Buzancar*" şekli *Shu'ab-i Panjgāna*'ye ve Temür'ün mezar kitabesine uyumludur.

Ancak *Canılmantaq* problemlidir, problemin hallolması ise, Z.V. Togan'ın *Canılmantaq* şeklini gördüğü metnin tespit edilmesine bağlıdır. Bu ad veya lakap *Shu'ab-i Panjgāna*'de "Budancar ve evladı" kısmında (vr. 100) ve Reşiddedin'in *Camiüttevarih*'inde Bodonçar ile ilgili pasajda görülmemektedir (Ruşen ve Musavi I:224, 227, 2823; ayrıca Topkapı Revan 1518'den benim fotokopi nüsham s. 96, İ.T.). Bu lakabı ikiye ayırdığımız zaman, ikinci kısmı olan *mantaq*'ın, منطاق olarak yazılmış olduğunu var sayacak olursak, bunun منقاق "saf" anlamındaki *munqaq*'ın bozulmuş bir şekli olduğunu görmek mümkündür. Birinci

Levent Şahverdi Arşivi

de bulunduğundan artık kati olarak sabittir. *Jāmi' al-tavārīkh*'in Reşideddin'in kendi zamanında yazılan Topkapı nüshasında (No: 1518) vr. 42a, 130 ve bu "*Shu'ab-i Panjgāna*"de Karaçar'ın Çağatay'ın büyük emiri olduğu ve oğlu İcel Noyan zikredilmiş olduğundan Temür tarihlerinde bunun meşhur cedleri sıfatıyla zikrolunan emirler Temür'ün zuhurundan önce İlhanlılar zamanında yazılan eserlerde kayıtlı ve sabit demektir. Halbuki Temür'ün nesebini d'Ohsson ve Barthold gibi müellifler sonradan kendi zamanında uydurulmuş zannediyorlardı.

28 Bu husus İbn Haldun'un şimdilerde neşredilen ve nüshaları Esad Efendi (N. 2268) ve Ayasofya (No. 3200) kütüphanelerinde bulunan *Rihle*'sinde bulunmaktadır.

29 Temür'ün Mahmud Han'ı merasimde han sıfatıyla tahta oturtup kendisinin onun önünde *uluğbey* sıfatıyla yer aldığı Ebülgazi Han'ın [*Şecere-i Türk*]'ünde (1871:154) ve Gıyaseddin Ali'nin Temür'ün Hind seferine ait resmi tarihinde (1915:53-4) bulunmaktadır.

30 *Çte, Cta* şekillerinde yazılan bu kelime Cemal Karşi'de *Cuta* şeklinde harekelenmiştir. Biz de *Çıta* şeklini ihtiyar ettik. Ön Asya ve Balkan Türklerinde kullanılan *Çıtağ* aynı asıldan olsa gerektir.

---

kısmı olan *canıl* ancak orijinal metindeki yazılış şekli tespit edildikten sonra açıklanabilir.

Böylece *munkak* sözünü Rachewiltz gibi *munqaq* şeklinde okumanın daha doğru olduğu görülmektedir. Öte yandan evvelce "ahmak" olarak tercüme edilen *munkak*'ın artık "saf" anlamına geldiği kabul görmektedir (Rachewiltz 2004, II:260). Zira *Moğolların Gizli Tarihi*'nin §121'de aynı Bodonçar'dan *boğdo* "kutsal" olarak söz edilmektedir (Rachewiltz 2004 I:47, 260; Cleaves 1982:52, n. 51). Bu çerçevede *canıl* sözünün *munqaq*'ı tamamlayan bir sıfat olduğu düşünülebilir. Ancak bu adın açıklaması Z.V. Togan'ın bu lakabı nerede gördüğü tespit edildikten sonra kesinleşebilir. Bugün Kırgızcada "Canıl" ile başlayan isimler "yanılmak" fiili ile ilişkili görülmektedir. Örneğin *Janylmyrza* adında, çok oğulları olan bir ailenin ata ruhlarına saygı çerçevesinde ruhlar âlemine, "Mirza yanıl da kız olsun çocuğumuz" şeklinde bir dilekte bulundukları görülmektedir (Janylmyrza Bapaeva). Bu mantıkla hareket edecek olursak Canılmantak da "saf olma, ahmaklık etme" anlamında olabilir. Ancak meseleyi halletmek için Z.V. Togan'ın bu imlayı hangi yazmada gördüğünü bilmemiz gerekmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

30a [Burada başlangıçta bu eserin ders notu olarak kaleme alındığını gösteren bir cümle ile karşılaşmaktayız.]

30b [Z.V. Togan o alanda çalışmaları olan bilginlerden söz ettiği için bu gibi konumlarda eser adı vermemiştir. Eserin bu edisyonuna eklenen kaynakçada bu bilginlerin eserleri gösterilmiştir.]

31a K. Grünbach 1939:305-307 Hıristiyan Önggütlerin (yani Çağan Tatar) 13-14. asra ait Türkçe mezar taşlarını neşretmiştir. Burada *Qwranng ol* ibaresi bulunuyor. Çağan Tatarların Moğol tarihlerinde geçen isimlerinin Türkçe olduğunu P. Pelliot daha önce anlamış ve bunların dil itibariyle Türk olduklarını ileri sürmüştü (1929:125-129, 170). H. Howorth (1879) Güney Moğolistan'da bugün Moğolca konuşan yahut tarihte zikri geçen urukların menşeini Türk sayıyorsa da, bunda bugün o isimleri taşıyan kabilelerin Batı Türkistan'da Türkçe konuşmakta olmalarını davasına esas tuttuğundan, metot itibariyle sakattır, çünkü Moğol yahut gayrıtürk oldukları tarihen sabit olan birçok uruklar asırlar zarfında Türkleşmişlerdir. Kavimlerin menşeine ait tetkikatta: tarihlerde mevcut lisani kayıtlara, örf ve âdete ait kayıtlara, damga ve saire kavmi işaretlere "*uran*" sembollerine, menşee ait tarihi rivayetlere ve halk rivayetlerine dikkat etmek şarttır. Ayrı Türk uruklarının menşe ve karabet münasebetleri bu bakımdan yeni baştan tetkike muhtaç haldedir. Ak ve Çağan Tatarlar, bizim bildiğimiz devirlerde iki ayrı kabile olarak görülüyor (Bkz. P. Pelliot 1951:3-4 ve Eberhard 1944:586). Önggütler ise Aktatarların 15 kabilesinden birisidir.

31b [Birinci (1946) edisyonunda bulunmayan bu cümle 1970 edisyonuna eklenmiş, ancak notlanmamıştır. "Tusmat miski" konusu ileride B2 haşiye 43b'de açıklanmaktadır. Ayrıca bkz. Minorsky 1937:259, 508.]

32 Kimaklarda Tatar uruğu için bkz. Gerdizi/Barthold 1897b:82.*

33 Bu 18 kabile isimleri Marquart (1920:299) ve Bretschneider'in (1888, I:213) eserlerinde naklolunmuştur.†

---

* Tatarlar konusunda bkz. Klyjaštornyj 1992.

† Bu 18 kabileden Dalaguai adı her iki edisyonda Ta-la-çuy şeklinde yazılmıştır; fakat adın aslı bugünkü okunuşla Dalaguai'dir. Bu farklı okuyuş Z.V. Togan'ın

Levent Şahverdi Arşivi

33a [Kongur Çengiz Han'ın hanımı Börte'nin kabilesi Qongrat adının Türkçe aslını yansıtır.]

34 Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:175-178. Harezmşah Muhammed'in annesi Türkan Hatun'un mensup olduğu kabilenin ismi kaynaklarda hem *Bayat* hem de *Bayaut* şeklinde yazılmaktadır.

35 Reşideddin "*Favâ'îd-i Sulṭâniye*" [İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi], Nuruosmaniye, N. 3415, vr. 144b:
Az cumla-i kâmâlât-i Sultan (Olcaytu) khalad allâhu mulkahu dar 'ilm u hunarparvarî u nâm-i nîk andâzî ân ke, in banda-i da'if çûn kitâb-i Câm'al-tavârikh u Kitâb-i Tavdihât u Miftâh al-tafâsir u Favâ'id-i Sultâniye u çand kitâb-i diğar dar mogoli ba nâm-i mubârakaş tamâm kard çandân suyugamişî u marhamat u tavqîr u ihtiram u tarbiyat u 'avâtif dar haqq-i în banda farmûd ke az ibtidâ-i 'âlam tâ aknûn hiç padişahî dar haqq-i hiç kas nafarmûda u dar hiç farikhi na âmada.
Bu sözler *Favâ'id-i Sulṭâniye*'nin Arapça nüshasında da aynen mevcuttur.

36 Klaproth 1826:192-194, II:391-393, 400.

37 Bkz. Z.V. Togan 1941b:8-9; V. Vasilyev *ZVORAO* 4 (1857).380 (=*TVORAO* 4 [1859].137); Pelliot (1929:124, 165-169), Şato'yu=Aktatar ile birleştirmiştir.*

38 Bkz. Vladimirtsev 1930:164 (*Comptes Rendu de l'Academie des Sciences du Russie*, 1930, N. 9, s. 164).† Kâbil yanında bir mağara Sakyaların ceddi olan bir Türk'ün doğduğu yer sıfatıyla

---

faydalandığı Bretschneider'den kaynaklanmaktadır. Bretschneider (1888, I:213) bu isimdeki üçüncü imi guai 乖 yerine chui 垂 olarak okumuştur. Ancak bu bilgilerin kaynağı olan *Liaoshi*'de (30:355) bu kabilenin adı Dalaguai şeklindedir. Bretschneider'deki bu farklılık daha sonraları K. Wittfogel'in eserinde (1949:634) düzeltilmiştir. Wittfogel ismi Wade-Giles transkripsiyon sistemi ile *Ta-la-kuai* (pinyin ile *Dalaguai*) şeklinde vermiştir.

* Her iki edisyonda verilen sayfa numaralarında bir problem görülmektedir. Vasilyev'in çevirdiği *Mengda Beilu* 1859 yılındaki *TVORAO*'da s. 216-235'te yayımlanmıştır. Burada ise her iki edisyonda sayfa numarası 137 olarak gösterilmiştir. Ancak bu bilgiler Zhao Hong'un *Mengda Beilu* adını taşıyan seyahat raporunda bulunmaktadır (Olbricht ve Pinks 1980:3).

† Vladimirtsev için gösterilen sayfalarda böyle bir makale bulunamadı.

Levent Şahverdi Arşivi

El-Biruni'de zikredilmiştir. O bu zatın ismini برختكين şeklinde kaydetmiştir; yazmalarda zamme ile yani *börh* okunacak şekli de yazılmış, Mahmud b. Veli "Börçeğin" ismini بوروتچين şeklinde kaydetmiştir. Yani bu ismin baş tarafı bu müellifin istifade ettiği kaynakta vazıh olarak ve hereke ile بورو şeklinde yazılmıştır. Demek "Börçegin"in isminin ilk yarısı muhakkak ki "Börü" idi. Yine Mahmud b. Veli'nin naklettiğine göre bu isim Çengiz'in babası Yesükey zamanında bu şekilde söylenmiştir (*Bahr al-asrār*, India Office nüshası, vr. 280 b. بوروتچن). Bu sülale sahibinin gözlerinin ela olması, Göktürkler ve Temürlüler devri için de kesin olarak tespit edilebilen bir keyfiyettir.*

39 Kayat şekli için bkz. Schiltberger 1879:179. قيات kelimesi Uygur harfleriyle yazılan şeklinden alınarak Arap harfleriyle de قيغات şeklinde yazılmıştır. Bu Ali Şir Nevai'nin divanında da vardır. Keyfiyet M.P. Pelliot'ca da malumdur (1949:74); demek müfret olarak bu isim *qıyığ* قيغ şeklinde de söylenmiş ve yazılmış. Arap kaynaklarında Buhara'nın İslam'dan önceki hükümdarları için قي ملك خاقان ve karısı için خاقان قيغ yahut خاقان خيك yazılmıştır. Kıy, Kıyat, Kayı isimlerinin aynı kabile olduğunu Kâtip Çelebi de zikretmiştir.

40 El-Biruni 1934:240-41.

41 Parker 1926:99, 150, 223, 233.†

42 Hyacint-Biçurin 1851, I:441.‡ Şimdi Şereffüzzaman Mervezi'nin eserinde keşf olunan kayıtlar dolayısıyla Çin kaynaklarında Kay ve Kun meselesi bir daha tetkik olunmuştur, bkz. V. Minorsky

---

* İkinci edisyonda ana metin kısmında 38a ve 38b haşiyeleri gösterilmişse de, haşiyeler kısmında (s. 641) sadece 38 no'lu bir haşiye görülmektedir. Ayrıca 1946:417'de ise 38b için derkenar notu olarak "Yakinef" yani Biçurin kaynak olarak gösterilmiştir.

† Burada söz konusu edilen *Ghey* adını kullanırken Parker, bugün *xi* olarak okunan imin eski Çincedeki ɤɛj şeklindeki okunuşunu vermek istemiştir. Eski Çince okunuş için bkz. Pulleyblank 1991:329 ve Çince İmler Tablosu "*xi*" altında

‡ Z.V. Togan burada Ulu-Hunlarla (bkz. Tablo) beraber kaydı geçen boyun adını "Giy" şeklinde vermiştir. Hyacinth-Biçurin'den verilen bu referans Çin kaynaklarından *Xin Tangshu*'dan (1975, 217a:6146) alınmıştır. Biçurin'in Rusçaya çevirdiği bu kaynakta Ulu-Hunlarla beraber iki boyun adı geçmektedir. Bunlardan bugün pinyin ile *ju* okunan imi (bkz. Çince İmler Tablosu) Biçurin kiril harflerle *GYUİ* şeklinde ve bugün pinyin ile *gai* okunan imi de *GYAİ* şeklinde

Levent Şahverdi Arşivi

1942:95 99. Bkz. Yine W. Eberhard 1944:567-588 ve ileride B5 haşiye 39.

43a Berezin 1849-1854, I:34.

43ab [1946 basımında bu kısım bulunmamaktadır; 1970 edisyonunda buradaki kabile adı Çümül olarak verilmiştir. Ancak genel olarak Çümük kabilesinden söz edildiği göz önüne alınarak, buradaki *Çümül* ifadesi *Çümük* olarak düzeltilmiştir. Cumul veya Cümüller Dağıstan'da idi. Bkz. B1 haşiye 50.]

43b Çengiz'in ecdadı olan Börçegin hanlarının esas dayandığı ve kendilerinin mensup sayıldıkları kabile Kıyat Börçegin yani Kıyat kabilesinin Börçegin kolu sayılmakla beraber, bu Kıyat'ın da dahil bulunduğu geniş camianın ismi, Çengiz'in kendi zamanında onu Orhun havzasında ziyaret etmiş olan iki Çinli'den biri Zhao Hong tarafından "Şato" tesmiye edilmiştir. Diğer Çin elçisi Peng Daya da bunu Kara Tatar tesmiye etmiştir. Bu Karatatarlar aynı Çin kaynaklarında dokuz kabile olarak gösterilmiştir. *Xin Yuanshi* tarihi de bunları dokuz kabileden ibaret olan Hei Dada yani Kara Tatar olarak anlatır. Kabile isimleri Reşideddin'den alınmıştır.* Fakat ondan ayrılan noktalar da vardır. Mamafih Ürünkay [Urianghay], Kıyat, Kongrat, Uysun, Bayaut, Nüküz, Önggüt ve Kingüt gibi Türk oldukları muhakkak sabit olan kabileler buna dahildir. Bundan Suldus kabilesinin bir ismi halis Türkçe olarak Tamğalık'tır. Bu dokuz Tatar kabilesi arasında dördüncü olarak İgreç,† beşinci olarak Uşun zikredilmiş. Bu "Uşun" tarihen malum olan Batı Göktürklerinin büyük kabilesi, daha milat sıralarından beri malum olan Uysunlardır.‡ İgreçler ise Uysunların Fergane dağlarında yaşayan İgrek ve Çiğrek tesmiye olunan ve *Baburname*'de olduğu gibi bugün

---

okumuştur. Herhalde Z.V. Togan *ju* değil de *gai* adını kastetmiştir düşüncesiyle metinde "Gai" şekli kullanıldı.

* Ke Shaomin (1850-1933) *Xin Yuanshi*'yi hazırlarken Reşideddin'den yararlanmıştır. Bu konuda bkz. Z.V. Togan 1962:60-72.

† Burada Moğol dönemi kaynaklarında İkires şeklinde yazılan kabile adından söz edilmektedir.

‡ Burada Çin kaynaklarından Wusun diye bilinen kabile kastedilmektedir. Bkz. Çince İmler Tablosu, Wusun.

Levent Şahverdi Arşivi

dahi Kırgızlar arasında aynı isim altında yaşayan iki kabilesinden birisidir. Ürünkay ise, eski Türkçede "ak" demek olan *ürüng*'le yapılan bir isim olup Beyaz Kay demektir. Kongurat ise Kongur ve Konguroğlu isimleriyle Arap kaynaklarında zikredilen kabile isminin çoğul şeklidir. Kingüt ise Mahmud Kaşgari'de (III, 261) "Uygur sınırında bir şehir" sıfatıyla zikredilen kabile ismidir. Bu dokuz Tatar kabilesi Çin kaynaklarında ve Hoten vesikalarında zikredilmiştir. Bunlar 10. asırda Şatolarla birlikte Gansu şehrini işgal etmişler; sonra asıl vatanları olan Shazhou (Şacu) yani Dunhuang tarafına dönmüşlerdir. Bu dokuz Tatar kabilesinin asıl vatanının Lobnor ve Shazhou'nun (Şacu) güneyindeki Altındağ ve Lobnor ile Kamul [Hami] arasındaki dağlar olduğu anlaşılıyor ki memleketlerinde yetişip dışarıya ihraç olunan meşhur "Misk-i Tatari"nin sahipleridir. Bu miskin asıl satış yeri, Lobnor'un güneyinde bugün ismiyle maruf ve eskiden Tusmet tesmiye olunan ve Mahmud Kaşgari'de de zikredilen şehir olmuştur ki burasının en yüksek kaliteli miski Tibet yoluyla ihraç edilmekle Tibet miski adıyla şöhret bulduğu Yakubi coğrafyasında zikredilmiştir (H.W. Bailey 1964-65:1).

Prof. L. Ligeti tarafından *Acta Orientalia* mecmuasında (1968: 45-108) neşrolunan Çin vesikalarından anlaşıldığına göre sadece Kara ismini taşıyan bir Türk kabilesi daha muahhar zamanlarda Kamul civarında yaşamıştır. Tatarlardan bir kısmının *Firdevsi Şehnamesi*'nde Belhlilerle birlikte şimdiki Afganistan'da zikredilmesi ve Esedi Tusi'nin *Garshasbnāme*'sinde (Tahran tabı, s. 339) *Khargahiyan* yani Kaşgarlılarla Yugur yani Uygur Hakanı sınırı arasında Tatarların zikredilmesi çok mühimdir. Çünkü Ebu İshak İstahri coğrafyasına esas olan Ebul Abbas Ahmed b. İbrahim el-Farisi'nin vaktiyle Ayasofya'da 2971 numaralı yazma iken İngiltere'de Chester Beatty koleksiyonunda 30007 numarayı alan *Ṣuvar al-aqālim* esas nüshasında Pamir ile Yarkent mıntıkaları arasında Kırgızlarla birlikte Tatarlar zikredilmiştir. Söz konusu İstahri, Ebu İshak İbrahim b. Muhammed İstahri'nin eseridir. Bunun esas kaynağının Ebu Zeyd el-Belhi'nin *Ṣuvar al-aqālim* isminde kitabı olduğu umumiyetle kabul

Levent Şahverdi Arşivi

olunmuştur. Şimdi Chester Beatty nüshasından anlaşılıyor ki Ebu İshak İbrahim [İstahri]'nin eseri olan *Kitāb masālik al-mamālik*, aynı zamanda yaşayan ve Türkistan'da seyahat etmiş olduğu eserinde tasrih edilen Ebul Abbas Ahmed b. İbrahim'in *Ṣuvar al-aqālim* ismindeki eserine dayanmaktadır. İşte Chester Beatty nüshasında (vr. 184b) burada, Pamir'den ayrılarak Keş, Semerkand ve Esruşene taraflarına uzanan Büttem dağı, yani şimdiki Alay, Maça ve Türkistan dağları tavsif edilirken *Khırkhız* ile Tatar beraber zikredilmiştir. Bunların bu dağlardan, ayrıkotu kabilinden küçük yılanlar bulunan bir vadiye (ki bu El-Biruni ve Cabir b. Hayyan tarafından da zikredilen Yarkent nehri başlarıdır) ve daha doğuda Büyük Okyanus'a kadar uzanan bozkırlarda yaşadıkları ve Büttem dağında, Kırgızların yaşadıkları yerlerde nişadır madeni çıktığı uzun uzadıya bahis mevzuu edilmiştir. Demek Tatarlar 9. asırda Kırgızların Moğolistan'da hâkim oldukları devirlerde, onlarla birlikte Fergane güneyindeki dağlara kadar gelmiş bulunuyorlardı. Bu 10. asırda yani Hoten vesikalarında Tatarların Şatolarla birlikte Lobnor ile Gansu arasında çok faal bir rol oynadıkları bir zamanda zikredilmiştir.

Şatolara gelince, bunların tarihi Chavannes tarafından aydınlatılmış ve Batı Göktürklerinden Çümükyan [Chuyue] aşiretinin bir kolu oldukları Çin kaynaklarına göre tespit edilmiştir.* Bunlar Gansu ve Kökenor mıntıkasında 10. asırda çok faal rol oynamışlar, sonra Tibetlilerin ve Tangutların tazyikiyle Moğolistan'ın kuzeyine, Orhun havzasına çekilmişlerdir. Rus sinologlarından Y.A. Zuyev Çin tarihinde ayrı mevki olan Şatoların hakikaten Çümüklerden olduğunu ve bunların ismi olan Şato kelimesinin tüccar manasına geldiğini anlatmıştır (1960:127). Çümüklerin ticaretle meşgul olmalarına dair kayıtlar vaktiyle Barthold'un da dikkatini çekmişti (1935:92). Aktatarların hü-

* Şatolar için bkz. Chavannes 1903:68n, 96, 97, 98, 272, 310, 320. *Xin Tanshu* 218'den yapılan bu çevirinin Türkçesi, Fransızca transkripsiyona uyularak, "Cha-t'o" başlığıyla verilmiştir (Sirman 2006:117-120).
Z.V. Togan, bu konuda özellikle Chavannes'in (1903:96) Şatoların Çumuk ve Chuyue'ler arasında yaşaması ve Şatoların Chuyue'lerin bir kolu olması konusundaki bilgilerini (1903:310) değerlendirmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

kümdarları da Şatoların neslinden geliyordu. Şato ve Kara Tatarların 11. asrın başında Tangut devleti kurulduğu sırada Güneydoğu Moğolistan'dan kuzeydoğuya hicret etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Yani bu hadise Çengiz devletinin kurulduğu zamandan 200 sene evvel vaki olmuş görülüyor ve bu kadar az bir zamanda bu kabilelerin çoğu sonradan Moğol ismini alan Şivey [Shiwei] dilini kabul etmişlerdir.

43c Şato kelimesinin tüccar manasında olan Hintçe "sart" kelimesinin Çince tahrifinden ibaret olduğu daha Prof. Vasiliyev tarafından ileriye sürülmüştü. Şato heyetine dahil olan Börüçeginler aynı zamanda Kara Tatarlardan sayılmışlar ve bunları cedlerinin *cabğu* lakabını taşıdıkları Çin imparatorunun Aktatarlara *Tegit Kuru* yani "Teginlerin mayası", Çengiz'e de *Cavğut Kuru* yani "Cavğuların mayası"* lakabını vermesinden görülmektedir. Tatarlar arasında *Cabğu* lakabının kullanıldığı *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*'ta Tatar hükümdarları lakabı sıfatıyla ختار يوى سيمون kelimesi kullanılmasından ve bunun نتار يبوى سيمون yani Yabğu demek olacağını Marquart anlatmıştır (1914:95 ve bana şahsi ifadesi). Burada Simyon kelimesi Hıristiyan Tatarların reisinin ismi olacaktır ki bunlar Kireyitlerdir. Kamul [Hami] ile Dunhuang arasında yaşayan Çumul aşiretinin reisleri de *Yavğu* lakabını taşımıştır. Kıyat aşiretinin reisleri ise her yerde *Cavğu* lakabını taşıyordu. Bu cihetten gerek Ak ve gerekse Kara Tatar beylerine Çin hükümdar sarayının Türkçe olarak *Teğit Kuru* ve *Cavğut Kuru* gibi Türk lakabı vermesi çok mühimdir. *Börçeginler* ecdadının Doğu Türkistan ve Tibet sınırlarından kuzeydoğuya gitmelerinin en büyük delili, Ergenekon hikâyeleri ve kabilelerden birisinin dağ mağarası manasıyla Öngüz isminin taşımış olmasıdır ki sonradan Nüküz denilmiştir.

44 Minhac Cüzcani 1864:353.

45 Cuveyni 1912:181 = Reşideddin/Blochet 1911:64.

---

* 1970 edisyonundaki "Cavuların mayası" ifadesi burada *cavğu*'lardan (~*yabğu*) söz edilmesi dolayısıyla düzeltilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

[46] Cüzcani 1856:353.*

[47] Bkz. Barthold 1898b, I:162. Çengiz'in konuşma dilinin ancak Türkçe ve Moğolca olduğuna dair Cuveyni'de naklolunan ve bundan Reşideddin ve Cüzcani'ye geçen hikâyenin asıl metni, Cuveyni tarihinin Lahore nüshasına göre Wang-zin-şan tarafından *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*'nde (2 [1958]:266) neşredilmiştir.

[47a] Çengiz'e ait Moğolca kitabenin bibliyografisi için bkz. B. Laufer, 1927:27-28; Moğolca kitabesi için bkz. Poppe 1961:14-18.†

[48] [Güyük Han'ın Papa'ya yazdığı Farsça mektubun Latince çevirisi için bkz. Pelliot 1923:15-16; Dawson 1980:83-84 ve Morgan 1986:24. Metinde bu ibare şu şekilde yazılmıştır: الغ اولوس تنگ تالوی نونگ خان یرلغمز]‡ (İ.E.B.)]

[49] Çengiz'in Türkçe sikkesi için bkz. Z.V. Togan 1915:303 (=Ch. Fraehn 1832:60): *Qaan al-adil Çengiz Khanıng yarlıqı.*

[49a] [Şimdi artık Batı literatüründe Doğu Çağataylıları Moğollardan ayırmak için onlardan "Moğul" diye söz edilmektedir. Ancak Arap harfleriyle yazarken o dönemde böyle bir ayrımın mümkün olmadığı açıktır.]

[50] Hazarların ülkesinde Türgiş ve Ezgiş'ler için bkz. Şemseddin Dimaşki, Mehren (yay.) 1866:146, 263; Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §99a s. 270; Dağıstan'da Andirey (=Belencer) yanında "Cumul" yahut "Cümül" karyesi bulunuyor bkz. Tahir el-Mevlevi, 1334 H.R. /1918:19.

[51] Bkz. El-Se'âlibî, *Ghurarakhbār mulūk al-furs vasiyarihim*§ (1900:617).

[52] Mes'udi 1861-1917, II:236.

---

* Z.V. Togan Cüzcani metninde (1864:353) اغری şeklinde yazılmış olan bu ibareyi اوغری yani "oğrı" şeklinde düzelterek Cüzcani metninin sayfa kenarına yazmıştır.

† Z.V. Togan genelde her iki edisyonda haşiye numaralarını aynı tutmaya gayret göstermiştir; 1970 edisyonuna yapılan ilaveler 47a, 47b şeklinde gösterilmiştir. Burada söz konusu not 1946 edisyonuna ilave olduğu için burada 47a olarak gösterilmiştir (1970 edisyonunda buradaki haşiye numaralarında karışıklık vardır).

‡ Her iki edisyonda da bu not atlanmıştır.

§ Metinde bu eserden kısaltılmış olarak *Ghurar muluk al-'acam* şeklinde söz edilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

52a [Behram Çubin ve onun 588'de Türk hakanını öldürmesi İran edebiyatında büyük yankı uyandırmıştır. Batıtürklerinin 558'de Eftalitleri idareleri altına almalarından sonraki gelişmelerde meydana gelen isim ve olay karışıklıklarına Czegledy Ermeni tarihçisi Sebeos'un verdiği bilgiler ışığında açıklık getirmektedir (1958:22-44 ve özellikle s. 24 ve n. 14). Bu olaylar batıda cereyan ettiği için, Çin kaynakları bu savaş hakkında bilgi vermezler, sadece Chuluohou Bağa Kağan'ın bir okla alnından yaralanıp öldüğünü bildirirler (Liu Mau-tsai 1958, I: 55, 102 ve *Suishu* 84:1871). Ayrıca *Suishu*'da bulunan Zhangsun Sheng biyografisinde Chuluohou Bağa Kağan daha geniş bağlamda ele alınmaktadır, bkz. Liu Mau-tsai 1958, I:96-110. Sasani kaynaklarında Türk hakanınından Z.V. Togan'ın okuyuşuyla "Şabe"den söz edilmesi hakkında bkz. A.Sh. Shahbazi, "Bahrām VI Čōbīn", *Encyclopaedia Iranica on-line,* c. III, fasikül 5, s. 514-522.]

52b [Her iki edisyonda *"seh Türk-ü su-turk"* yazılmış olan bu mısranın tamamı *Zi khāqāniyān-i ān sa Turk-i suturg* (ز خاقانیان آن سه ترک سترگ) şeklindedir; bkz. Firdevsi 1935, IX:2702. İ.E. Binbaş.]

53 Yakut Hamevi, "Kadisiya" maddesi.*

54 De Guignes 1923, II:326.†

55 Marquart 1901:61-65.

55a [Bu konuda bkz. L. Gumilev 1970/1987].

---

* Burada söz konusu olan olaylarda, gençken Çulu [Çincesi ile Chuluohou], hakan olduktan sonra da Bağa Han olarak bilinen bu hükümdarın Behram Çubin ile 588 yılında yaptığı savaşta bir okla vurulması ve ölmesi için bkz. Chavannes 1903:242/2006:242 ve Gumilöv 1999:165.

† Her iki edisyon metninde de bu olaylar için 561 tarihi (ve II:236 sayfası) verilmişse de bu olaylar 591'den sonra vuku bulmuştur. Behram Çubin 591'de yenilmiş ve sonra da Dulan Kağana sığınmıştır (Chavannes 1903/2006:244-245); Yang Qin ise 593'te Türkler tarafına geçmiş bulunuyordu.
Ayrıca her iki edisyon haşiyelerinde verilen sayfa numarası c. II, s. 236 olarak gösterilmişse de, söz konusu olaylar De Guignes'in eserinde (1923, c. II) s. 312-330 arasında ele alınmaktadır. Ancak Çinli generalin adı orada geçmemektedir. Zaten her iki edisyonda verilen *y*'yi *j* ile ifade eden *Jang-khin* şeklindeki transkripsiyon da bu adın yazılışının De Guignes'den gelmediğini göstermektedir. Bu generalle ilgili bilgiler için bkz. Liu Mau-tsai 1958, I:96 ve *Suishu* 51:1332. Ayrıca bkz. Taşağıl 1995:88.

Levent Şahverdi Arşivi

56 Chavannes 1903:171.

57 Bkz. İbn el-Belhi 1921:109; İbn Kuteybe 1882:226.

58 Bu şiirler T. Kowalski (1932:38-41) ve Ernest Mainz (1933:279-285) tarafından tahlil ve neşredilmiştir.

59 Muslim [el-Haccac el-Kuşeyri], *Sahîh* [*Muslim*], İstanbul 1914, III:171.

[59a] Z.V. Togan derkenar notu (1946:71).

60 İbn Hişam 1828:436.

61 Bkz. Wellhausen 1902:247-306.

62 Gurek'in Çin imparatoruna mektubu için bkz. Chavannes 1903:204-205; Barthold 1907:0140-0147.

63 *Türkkeş* İbn A'tham el-Kufi'de *Traş* şeklinde yazılmıştır.

64 Bu Bayçuroğullarının nesebi için bkz. Marquart 1901:300-303. Bunların isimleri yazmalarda muhtelif şekilde yazıldığından *Beni Macur*, *Beni Anucur*, *Bayuncur* ve saire şekillerde yazılmıştır. Bkz. İbn Yunus 1803:120-122; Yakubi 1883, II:465, 575.

65 Maveraünnehir'in İslamiyetten önceki mahalli melik-krallarının menşeleri meselesine ait araştırmalarım "Göktürkler Devrinde Feodallar" ismi altında tertip ettiğim bir eserde tafsilat verilmiştir, daha tab' olunmamıştır.

66 Semerkand yanında *Tukhs(iy)ancket* ve *Tukhsici* ismindeki köyler Yakut tarafından (1866-73, I:828) zikredilmektedir, ki Tuhsi uruğuna mensup olsalar gerektir. Xuanzang'a göre İslamiyetten önce Semerkand hükümdarının ordusu cesur ve fedakar Zhejie* kavmine mensuptu (Julien 1857:19), ki bunun Çigil olduğunda şüphe yoktur. Yani Semerkand şehrinde yerleşen Türkler olarak Çigiller kaydedilmektedir. Çigil, Tuhsi ve Karluk hep bir arada yaşayan Çu ve Orta Tiyanşan uruklarıdır.

67 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* Mukaddime, s. xxii.

68 İbn Haldun 1867, IV:339.

---

* Z.V. Togan burada bu imlerle Çigil adı arasında bağlantı kurarken eski okunuşlarından esinlenmiştir. Bu adı Stanislas Julien (1857:19) *Tche-kie* (*Tchakas?*) şeklinde, Samual Beal ise (1968: 323) *Chih-kia* olarak okumuştur. Söz konusu imler için bkz. Çince İmler Tablosu.

Levent Şahverdi Arşivi

[69] Bu bahislere ait tafsilat ve mehazlar için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* Mukaddime, s. xviii-xxv.

[70] Oğuzların reisi Küdherkin'in Müslüman olduktan sonra irtidadı (Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 26); Hazar hakanlarının bir defa 737'de Müslümanlığı kabul ettikten sonra Yahudileşmesi (Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §101, s. 102 ve "Anhang", 2*, s. 302), sonra 965 hududunda Harezmşahlara müracaat ederek tekrar Müslüman olmaları için bkz. Barthold 1935:65, İbn Miskeveyh'ten.

[71] Mahmud Gaznevi hakkında bkz. İbn Hallikan 1882, II:113; İlhanlılar Teküder zamanında Müslüman olmuştur. Ölceytü için bkz. Hafız Ebru 1938:48, 52. Altın Orda hanları da Berke zamanında Müslüman olmuştu. Sonra Şamanlığa döndüler, sonra Özbek zamanında tekrar Müslüman oldular.*

[72] İslam medeniyetine Yunan medeniyetinin devamı gibi bakan El-Biruni'nin sözleri için bkz. Z.V. Togan 1940b:62.

[72a] [Bu eser daha sonra yayımlanmıştır: Muḥammad ibn Aḥmad Bīrūnī, *Taḥdīd nihāyat al-amākin: litaṣḥīḥ masāfāt al-masākin,* ed. P.G. Bulgakov, Kahire, 1964 (Emre Yalçın).]

[73] [Bkz. Peschel, 1877.] Bu mütalaalar tarafımdan "Der İslam und die geographische Wissenschaft" unvanlı makalemde 1934'te ve aynı senede İngilizce olarak Hayderabad-Dekkan'da münteşir *İslamic Culture* mecmuasında neşredilmiştir.

[74] Yabaku-Halluh (Karluk) için bkz. Gerdizi/Barthold 1897b:81-82.

[75] Bilge Nuç-çur da okunabilir, bkz. yukarıda haşiye 17.

[76] Bu hadise Arslan Han Muhammed b. Süleyman zamanında olmuştur, bkz. İbnülesir 1851-76, XI:55-56; Barthold 1928:286.

[77] Bkz. Mahmud Kaşgari I:10, satır 3-4 ve I:127 "alımga" maddesi. Her iki yerde "sultan" ve "salatin" derken Selçukluların kastedilmiş olduğu fikrindeyim.

[78] Bkz. Huart 1914:607-627.

[79] Harezm dili için bkz. Z.V. Togan 1927c:190-213 ve 1936b:27-30; W. Henning 1936:30-34.

---

* İlhanlılar ve Altın Orda'da İslamiyetin kabulü ve mezhepler meseleleri için bkz. De Weese 1994 ve Pfeiffer 2003.

Levent Şahverdi Arşivi

80 Bkz. Z.V. Togan 1947:60-61, 111.

81 Soğdca isimler (*Estaberdad*, *Rivdâd*, *Dehinuy*, *Masendan*, *Furfarakh*, *Rustagfin*, *Zagrsavzan* vs.) Barthold'da (1928:121-133) listede bulunur; Temür zamanında Tüye-Tartar kanalları sahasındakilerin isimleri (*Belgüvüt*, *Kafçagay*, *Taş Arık*, *Akar*, *Üç tepe*, *Kul Biye Tepe, Akkaş*) hep Türkçe veya Temür'ün emirlerinin isimleridir (*Uzun Şemseddin*, *Altan Kan*, *Hudaydad, Hinduşah Hazin*, *Küçe Melik*, *Behlul*). Bunun gibi Murğab nehrinden Temür'ün emriyle çıkarılan kanallardan 20 kadarını Hafız Ebru *Coğrafya*'sında zikretmiştir, ki bunlardan dokuzu Temür'ün emirlerinin ismini taşımaktadır. Ben bu meseleyi Temür tarihine ait eserimde mufassalen anlatmışımdır.

82 Bu Karluk (Halluh) köyleri Rus erkânıharbinin 2 *verst*'lik* haritasında mevcut olduğu gibi, oraya dahil olmayanlarını da 1921'de ben bizzat tespit ettim. Aferinkend için bkz. Z.V. Togan 1947:54, 59.

83 Yazar ve Tak-i Hisar hakkında Muhammad b. Necib† "*Jihānnāma*" (Paris, Bibliothèque National yazması, anc. Fond Pers, 384). Merv ile Belh arasında tüccarların nakliyat işlerinde çalışan Türkmen nakliyeciler fıkh kitaplarında zikrolunuyor, bkz. Z.V. Togan 1927c:209. Herhalde şimdiki Andhoy, Ahça ve Şıbırğan taraflarındaki Türkmenler daha Moğollardan önceki devirlerde oturak hayata geçmiş bulunuyorlardı.

84 Bkz. Z.V. Togan 1947:80-81 ve s. 444, hşr. 229.

85 Buna ait tafsilat Seyfi Herevi'nin *Tarikh-i Mulūk-i Kert*'inde bulunmaktadır, ki nüshası Kâbil şehir kütüphanesindedir ve hulasaten Hafız Ebru *Mecmuası*'na da ithal edilmiştir. Bkz. Damad İbrahim Paşa nüshası, N. 919.

86 Yedisu'da keşf olunan Süryanice Hıristiyan mezar taşlarından sonuncusu 1365 senesine aittir, ki P.K. Kokovtsev tarafından okunmuştur (1932).

---

* 1,06 km

† Her iki edisyonda Necib b. Muhammed olarak yazılmış olan bu isim, kataloglarda ve basılmış eserlerinde görüldüğü gibi Muhammed b. Necib olmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

87 Bartrold'un sözleri konferanslarında bulunmaktadır (1935:135). Ayrıca bkz. Otto Alberts 1900:27.

[87a] Z.V. Togan 1939: Exk. §94a (s. 257-258), Exk. §94c (s. 262), Exk. §100a 1* (s. 273), 5* (s. 286).

88 Radloff'un yanlış kıraetleri* *Kutadgu Bilig*, Fergane nüshası ile mukabeleden sonra taayyün† etmiştir. Bu mesele ile şimdilik ancak ben meşgul oldum, daha neşriyat yapmadım.

89 Mahmud Kaşgari için bkz. Z.V. Togan 1932a. Bu son makalede Kaşgari'de münderec bir Türkçe beyitin Ferezdak'tan‡ tercüme olduğu izah edilmiştir. Mahmud Kaşgari'ye dair malumat Prof. A. Caferoğlu tarafından (1943, I:52-58) verilmiştir.

90 Mahmud Zemahşari'nin *Mukaddimetüledeb* (*Muqaddimat al-adab*) kitabı ile benim nezaretim altında Türkistanlı Ait Muhammed meşgul olup tenkidi neşrini hazırlamıştı. Bunda *Mukaddimetüledeb*'in İstanbul kütüphanelerinde mevcut bütün nüshaları karşılaştırılmıştır. Bu eser Türkiyat Enstitüsü tarafından neşredilecekti, nasılsa neşredilmedi. Tab'a§ hazırlanmış nüshanın Köprülü Fuad'ın elinde olacağını zannederim. Bu kitabın Moğolca izahlarını ihtiva eden nüshası Türkçesi ile birlikte N. Poppe tarafından, *Mongolski slovar Mukaddimat al-adab* ismi altında, 1938'de Leningrad Akademisi tarafından neşredilmiştir (*Trudy İnstituta Vostokovedanya*, XIV).¶

91 Mısır'da Uygurca yazanlar için bkz. Z.V. Togan 1928d:336-7. İbn Haldun'un sözü Esad Efendi, N. 2268'deki seyahatnamesindedir. Temür'ün Fransız kralına yazdığı mektup Muhammad Khan Qazvini tarafından yeniden neşredilmiştir (1921:3-6). Temür'ün Altay'daki kitabesi için bkz. N. Cetisbayev 1899:168. Temür'ün Ulutav'daki Uygurca kitabesi için bkz. Z.V. Togan 1943a.

92 Temür'ün vakanüvislerine ait kayıtlar Z.V. Togan 1947:192'de gösterilmiştir.

---

* okumaları

† açığa çıkmıştır, ayan beyan olmuştur

‡ Emeviler devri hiciv şairi Ferezdak için bkz. A. Schaade, "Ferezdak (Al-Farazdak), *İ.A.*, IV:556-558.

§ baskıya

¶ Bu konuda ayrıca bkz. Z.V. Togan 1951 ve 1965.

Levent Şahverdi Arşivi

[93] Ali Şir'in bu şiirlerinin Çağatayca asılları *Türk Yurdu*'nda (Z.V. Togan 1943b:5-6) nakledilmiştir.

[94] Bunları *İslam Ansiklopedisi*'nde "Ali Şir" maddesinde (Z.V. Togan 1941c:356-57) saymışımdır.

[95] Bunların bazılarının menşeini aynı yerde kısaca bahis mevzuu ettim. Buna ait tafsilat İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nce neşrine başlanan ancak yarım kalan *Alişir Nevayi, Hayatı ve Eserleri* nam eserimde bulunuyor.

[96] Sadıki Kitabdar, "*Majma' al-khavāṣ*", İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, N. 4098, vr. 491b.

[96a] [Her iki edisyonda Güng şeklinde yazılmış olan isim Cüneyd olarak düzeltilmiştir. Calayır devrinde tanınan iki önemli ressam vardı. Bunlar Abdulhay Musavvir ve Cüneyd idi. Cüneyd'in Londra'da bulunan imzalı bir eserinden onun üslubuna aşinayız. Burada *Güng* olarak yazılan adın كنك şeklinde yazıldığını varsayarsak, bunun Z.V. Togan'ın eski yazılı müsveddesinden aktarılırken, جنيد'in كنك'ye dönüşmüş olduğu düşünülebilir (Serpil Bağcı).]

[96b] [Burada söz konusu âlimlerin eserleri (Ebu Bekir el-Sul, öl. 946; Feth b. Hakan b. Gertuç [öl. 986]; ibn Türk el-Huttali hariç) kaynakçada bulunmaktadır.]

[97] Sıcak ve soğuk su arasındaki siklet farkı için bkz. E. Wiedemann (1916/1917).1-15. Horasan'da El-Biruni'nin kanalları Hakîm Nişaburi, *Tār'ikh Nīshābur*. Bursa İnebey, Hüseyin Çelebi Kütüphanesi, Tarih yazmaları, N. 8, vr. 65a.

[98] El-Biruni'nin "*Tārikh-i Khʷarezm ve Akhbār-i Khʷarezm*" ismindeki kitabından Yakut Hamevi nakleder, fakat o kitap bize kadar gelmemiştir. Beyhaki *Tārikh*'inde, El-Biruni'nin *Mashāhir-i Khʷarezm* ismindeki eserinden Me'munoğulları Harezmşahlara ait fasılları (1862:836-868, arada kendinden de bazı sözler ilave ederek) nakletmiştir. İhtimal Yakut'un zikrettiği iki isim aynı kitaba ait ise, Beyhaki'nin naklettiği de aynı eserdir.

[99] El-Biruni'nin mutaassıp İran milliyetperveri olduğu hakkında E. Sachau, *Al-Athār al-Bāqiya* metni neşrinin mukaddimesinde (1923:xxvii) ve Mirza Muhammed Khan Kazvini'nin Nizami 'Aruzi, *Chahār maqāle*'sine haşiyelerinde (1920:196) yazmış-

Levent Şahverdi Arşivi

lardır. Kazvini'ye göre El-Biruni "İranlı olan her şeye ve herkese muhabbet, hatta aşk hususunda kendini zapt edemeyecek derecede ihtiyarsız olmuştur." Halbuki El-Biruni'nin eserlerinde buna ima kabilinden olsa dahi hiçbir kelimeye rastlanmaz. Bilakis El-Biruni kendi eserlerinde dil olarak Arapçayı sevdiğini Farsçayı ise bir Kisra efsaneleri, tandırbaşı hikâyeleri dili olarak tanıdığını, bu dile karşı istihza mealinde zikreder (*Kitāb al-Ṣaydana*, vr. 9a). Acemlerden de yalancı ve mübalağacı bir kavmi olarak istihza ile bahseder (bkz. *Al-Jamāhir fī al-javāhir*, Kayseri [Raşit Efendi N. 596], 23a, 37a, 93a). Roma'daki Santo Stefano kilisesinin azametine dair bir rivayeti naklederken, tasvirindeki mübalağaya işaret ederek, "Eğer bu hikâye Fars ülkesine dair (Farslar tarafından) söylenmiş olsaydı, bunun te'vili kolay olurdu" diye Farslarla alay etmiştir. Eski medeni kavimlerden El-Biruni'nin hayranlıkla bahsettiği kavim kendisinin vazıh olarak kaydettiği gibi "Hıristiyanlıktan önceki" Yunanlılar ve Romalılardır. El-Biruni İranlılardan Zerdüştilerin ve Deylemilerin İran milli emellerini tahakkuk ettirmek yolundaki gayretlerinin boşa çıktığını Allah'a şükürler söyleyerek anlatmıştır.

100 [El-Biruni terc.] *Patañjali*, Köprülü Kütüphanesi yazması, N. 1589, N. vr. 408a: *Himam al-nâs fi 'l-dunyâ mukhtalifa ve 'imârat al-'âlami bi ikhtilafihâ muntazama.*

101 El-Biruni 1923:47: *Ahl Khorazm va in kânû ghusnan min davhat al-fursi va nab'atan min sarhatihim.*

102 İhtiyar Türkmene dair kayıtlar: Z.V. Togan 1940b:82, 114.

103 Yakut Hamevi 1923-27, VI:308: *va mâ azunnuhu yurâd bihi illâ annahu min ahli al-rustâq.*

104 Bkz. Z.V. Togan 1940b:66; aynı kayıt El-Biruni *Al-Qānūn al-mas'ūdī*'de (bkz. Veliyeddin Efendi, N. 2277, vr. 104b) bulunuyor.

105 *Khız Tengizi*, *Isı köl*, *Qara tut* gibi kelimeler, *sıçkan*, *od*, *tafışhan*, *yunt*, *koy*, *taguk*, *töngüz* (domuz) gibi yıl isimleri vermiştir. Türkçe 12 ay isminde "törtünc" ve "beşinç" ayların "onunç" aydan sonra gelmesi bir istinsah* hatasından ibarettir.

* kopyalama

Levent Şahverdi Arşivi

Bundan El-Biruni'nin Türkçe bilmediğini istihrac edenler* yanılmışlardır. Listenin sonunda matbu nüshada "*yetinç ay*" yani "yedinci ay" şeklinde yazılan kelime kitabın [yani *Al-Athār al-Bāqiya*]'nın [Beyazıt] Umumi Kütüphanesi ve Topkapı Sarayı nüshalarında "*yknç ay*" şeklinde yazılmıştır, ki "*bir yeğirminç ay*"dan muharref olsa gerektir. "*Altınç*" ve "*sekisinç*" aylar arasında gelen "*başinç*" sözü Umumi Kütüphane nüshasında "*yatinç*" şeklinde de okunduğundan bununla "yedinci ay" belirtilmiştir. 8. ve 9. ayların isimlerinin "*sekisinç*" ve "*toksunç*" ay şeklinde yazılması dikkate değer. Umumiyetle El-Biruni'deki Türkçeler Harezm'de konuşulan Türkçedir, ki Mahmud Zemahşeri'nin eski nüshalarına mutabıktır. Herhalde El-Biruni'nin Türkçesi Németh Gyula'dan (1932:50-59) öğrendiğimiz, Peçenek şivesine yakın bir Türkçedir. Bu ayrıca tetkike değer bir mevzudur. El-Biruni Oğuz, Karluk, Halac ve sairenin adat, akide efsane, sanat ve saire hususlarına dair küçük fakat kıymettar kayıtlar bırakmıştır. Eğer El-Biruni'de bir temayül aranmak lazım gelse, ona "Harezm ve Türk vatan ve el severi" denebilir. El-Biruni kendisinin Harezm tarihine ait eserinde son Harezmşah Ebülabbas Me'mun'a (ki El-Biruni bunun vezir ve müşaviri olmuştur) Türkistan hanları, yani Karahanlılar ile dostluk ve ittifak akdine ve Türkistan (yani Kaşgar) hanları ile Batı Türkistan hanı İlik (Nasır) arasındaki ihtilafları yatıştırarak bu sülaleyi dostlukla elde etmeyi tavsiye ettiğini zikreder (Beyhaki 1862:44). El-Biruni'nin bu sözlerinden onun Türk milliyetperveri olduğunu istidlal etmek yerinde bir dava olurdu; fakat El-Biruni gerek Hind ve eski İran din ve mezheplerini tam bir feragatle öğrenirken, eski Harezm kültürünün Araplar (Kuteybe) tarafından imha edilmesine teessüf ederken, keza Türklerin kültürüne, tarih ve etnografyasına ait malumat toplarken ancak bir hakikat aşıkı olarak hareket etmiştir (Mainz 1933:279-285).

* çıkaranlar

Levent Şahverdi Arşivi

106 E. Sachau 1889:146-162.*

107 *Ulûm-i hikâmî, ke ba taghyîr-i milal u adyân u ikhtilâf-i kalima-i zamân ghubâr-i taghyîr u tabaddul ba harâmil-i ân magardad.*

108 İbn Tiktaka H. 1317/1899/1900:23.

109 Rasathaneye ait Abdürrezzak Semerkandi'nin sözleri için bkz. E. Blochet 1910:88 ve Nakibüleşraf Hasan Hoca Buhari bkz. *Mudhakkir al-ahbāb*, Kâbil nüshası, vr. 38-39; benim istinsah ettiğim nüsha, s. 10-11.

110a *Şecere-i Etrak* hakkında Uluğ Bek'in kendi eseri yahut başka birisi tarafından yazılıp ona ithaf edilmiş dediğinden Barthold bu eserin başka birisinin eseri olacağını zannetmişse de, diğer muasırları eseri Uluğ Beğ'in telifi olarak kaydetmişlerdir. Eserin içinde müellif Temür hakkında bir evlat dili ile tebcil† ettiğinden bunun Uluğ Beğ'in eseri olduğunda şüpheye mahal kalmıyor. Uluğ Bek'in "*Temür Küregen himmetidin Uluğ Bek Küregen sözüm*" yazılı sikkesi Barthold tarafından (1922d:190-192) neşr ve izah edilmiştir.‡

110b Hekim Sana'i, *Divan*, Tahran tabı, 1935, s. 138.

110c [Her iki edisyonda burada "uluş" yazılmışsa da, söz konusu olan *ülüş*'tür. Bu konuda bkz. ileride B4.]

111 Maveraünnehir'de İslamiyetten önce hâkim olan Soğd ve Harezm kültürlerinin hakiki mahiyeti ve onun Türk kültürü ile münasebeti meseleleri daha layıkıyla aydınlanmış değildir. Barthold ve İnostransev'in yazıları (Barthold 1928:180-1 ve 1927a:11-25; İnostrantsev 1916a:133-144) bu ülkelerde hâkim aristokrat tabakasına ve defin merasimine münhasır kalmıştır. Bu aristokrasiden "toprak aristokrasisi" (*territorial aristocracy*) gibi "sermaye aristokrasisi"ne (*moneyed aristocracy*) de Araplarca "melik" denilmiştir (Taberi, II:1444). "Dihkan" tesmiye olunan

---

* Burada metinde Baron von Rosen'in sözlerinden bahsedilmektedir. Ancak gönderme yapılan makale E. Sachau'nun "Al-Beruni's India" adlı yazısıdır ve yazının çıktığı yıl 1888 değil, 1889'dur (Gulchekhra Sultanova).

† yüceltme

‡ Bu ibare تیمور کوبکان هتتی دین الغ بیک کورکان سوزوم şeklinde yazılmıştır. Barthold, *Soçineniya,* IV:364 (E. Binbaş) Moğolca ***küregen*** sözü –açık e– ile yani elifle yazılmış olduğu için Z.V. Togan her iki edisyonda ***küregan*** şeklini kullanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

toprak aristokrasisi eski İran dihkanlarından farklı olarak "taht" ve "mihrab" (*altar*) ile bağlı olmamış, İran padişahları tarafından köylüler kendisine köle olarak verilen müstebit "*dihkan*"lara (bkz. Taberi, I:434) benzememiş, bilakis Buhara feodalı (*Buharkhudat*) ancak eşrafın oğullarından toplanan fahri muhafız kıtalarına dayanmış (Nerşahi 1892:7-8) ve tebaası üzerinde despot kesilmemiş ve dini otoriteye malik olmamıştır. Bu aristokrasinin nüfuzlu olan büyükleri (Buhara, Semerkand, Keş, Şaş, Fergane ve Usrusene dihkanları) menşe itibariyle Türk idiler. Barthold, İran ve Çin ile ticaretten zenginleşen "sermaye aristokrasisi"nin de Buhara'da Cumuk Türklerinden olduğuna ait rivayete dikkati çekmiştir (1928:181, haşiye 5). Ölünün kemiğini etinden ayırdıktan sonra murabba çömlek sandıkçalarda (*ossuarium*) defnetmek âdetine ait tarihi kayıtlar, Zerefşan havzasındaki buluntularla sabit olmuş (İnostrantsev 1907:166-171); fakat bunun daha iptidai ve eski şekli son zamanlarda Talas ve Çu havzasında bulunmuştur (Barthold, 1922:18-19). Diğer İran kavimlerinde bulunmayan bu âdet eski Tiklerde bulunduğu gibi (bkz. yukarıda s. 569 B1 haşiye 29b), Türkişler de kemiği etten tecrit ederek defnetmişlerdir (Taberi, II:472). Sandık çaların üzerinde kuş resmi de bulunduğundan bu âdetin Türklerdeki "ölüm=uçmak" telakkisi ile bağlı olduğu görülüyor. Soğd medeniyetini asıl İran medeniyetinden ayıran, onun Türk medeniyeti ile müşterek cihetlerini teşkil eden bu gibi hususlarla beraber Soğd ve Harezm'deki dihkanın köy ve kasaba ortasında yükselen "kurgan" üzerinde oturması ona köylülerin arasında yaşayarak üzerlerinde kuvvetlice bir hâkimiyet temin etmiş olduğunu zannettirir. İleride B4 haşiye 609'da bahsedilecek *loess* "*marginal zone*"unun Batı Türkistan'daki kısmı da kendi feodal teşkilatını yaşatmıştır. Fakat bunun steplere yakın yerlerde (Yedisu'da ve Uyguristan'da) inkişafı, istibdadı ve dini otoriteyi temin eden İran feodalizminden çok farklı olmuş, *dihkan*'ın Türkçesi demek olan *tarhan*,* zürra',† demirci ve tüccar esnafının şefi, lonca reisi gibi bir şey olmuş

* Bu konuda bkz. B1/h.160.

† ziraatçiler

Levent Şahverdi Arşivi

görünüyor. Şaman dininin *tarhan* ve kam'lara, ahali üzerinde temin ettiği otorite pek gevşek olmuş; fakat Soğd ve Harezm'de Zerdüşt dininin intişarı, oralarda İran tesirini artırmıştır. Oğuzlarda ve Hazarlarda *tarhan*lık için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 30, "Anhang", 2*, s. 296, s. 300.

112 Bkz. Z.V. Togan 1932b.

113 Şahruh hakkında İbn Arabşah 1887:212.

114 *Mu'izz al-Ansāb* (=Reşideddin, *Shu'ab-i Panjgāna*'sine Şahrukh ve Hüseyin Baykara zamanlarında yapılan ilaveli şekli); İlhanlılar devri için bkz. Hafız Ebru "*Dhayl-i jāmi' al-tavārikh dar majmu'a-i Hāfiẓ Abrū*", Nuriosmaniye, N. 3271, vr. 5a: Ölceytü tahta geçince "*ra'āyā-i tācik*" için Reşideddin ile Sadedin Saveci'nin, "*kâr-i leşker ve ulus-i Moğol*" için Kutluğşah ve Çoban Noyanların tayin edildiği kaydedilmiştir.

115 Babür Mirza *Baburname*, Muhammed Salih, *Şibaniname* ve Nasrullahi, *Zubdet al-asār* gibi Çağatayca tarihi eserlerde hep böyledir, yani bunlarda "vezir"lerden pek bahsedilmez, yalnız Türk "bey"lerinden bahsedilir.

116 Türk Uygur ve Moğol kadınları için başlıca menbalar: İbn Fadlan, Wang Yande, Gerdizi, Marco Polo, Rubruck, Plano Carpini, İbn Battuta, Clavijo, Hafız Ebru ve Şerefeddin Yezdi ve sairede çok malumat olduğu gibi Çengiz'in tarihlerinde bilhassa *Yuanchao mishi*'de ve minyatürlerde de istifade edilecek malumat vardır.

117 Stanislas Julien 1847:52-66.*

118 Denison Ross (yay.), *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī* (1927:44-45) ve Z.V. Togan (1932c:855).†

119 Meselenin tarihine ait umumi malumat V. Thomsen (1926:33-36) tarafından verilmiştir. Sven Hedin, Aurel Stein, P. Pelliot, Grünwedel, Le Coq, Oldenburg, Kozlow ve sairenin hafriyatı ve bulunan eserlere ait tetkikatın mufassal bibliyografyası tarafımdan tertip olunmuşsa da daha neşredilmemiştir. Altay Türk

---

* Wang Yande seyahatnamesinin Türkçe çevirisi için bkz. Ö. İzgi 1989.

† Sir Denison Ross'un *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī* adıyla yayımladığı bu kitap aslında Mudabbir'in eseridir. Bkz. yukarıda haşiye 98'e not (İ.E. Binbaş).

Levent Şahverdi Arşivi

şiir vezni için bkz. Rafloff 1866:85-114; T. Kowalski 1922 (sonunda Fransızca olarak hulasa edilmiştir); Mahmud Kaşgari'de bulunan parçalardan maada Uygur şarkıları için de bkz. W. Bang ve A. Gabain 1930:208-210.

120 Cahiz'in Uygurlara ait yazısı, Marquart 1903:91-95.

121 Denison Ross (yay.), *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī*, 1927:46.* Hazarlar İbrani yazısı da kullanmışlar, bkz. El-Nedim (İbn al-Nadīm), *Kitāb al-Fihrist*, Flügel (yay.), 1871-72:20.

122 G. Németh 1932:36-44.

123 Barthold 1935:29-30.

124 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §73a, s. 200.

125 Barthold 1935:66.

126 Bu nevi sikke Y.A. Malov tarafından Kazan Üniversitesi Arkeoloji Cemiyeti'nde (1909:588) bahis mevzuu edilmiştir.

127 Mektuplar Kokovtsev tarafından uzun şerhlerle yeniden neşredilmiştir; mektupların sahte olmadığı Z.V. Togan (1940a:50) tarafından izah edilmiştir.

128 Hazar çadırları için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, § 14a, s. 120-21. Evlenmeler için yine bkz. Brosset 1856, I:257-258. Hazar kılıçları için bkz. Beliayev 1926:159. Fahreddin Kırzıoğlu Kars taraflarında Köroğlu rivayetlerinde "Khazaran kılıçları" ifadesinin söylendiğini haber vermektedir (1942:260).

128a [Z.V. Togan, *İbn Fadlan* 1939:97.]

128b [Z.V. Togan, *İbn Fadlan* 1939:96.]

129 Hazarlarda suni kirpi maniaları kullanılması için bkz. Gerdizi/Barthold neşri, 1897b:96 ve Mervezi/Minorsky 1942: metin s. 21* ve çeviri s. 33.

130 Ruslarda hakan ve "tudun" için bkz. ileride B5 haşiye 194.

131 Hazar hakanlarına ait vecize ve hikâyelerden bazıları Z.V. Togan (*İbn Fadlan*, hşr. §95a, s. 264) tarafından gösterilmiştir.

132 E. Chavannes ve P. Pelliot 1913:176-177.†

---

* Bu konuda bkz. yukarıda B2 haşiye 111'e düşülen not.

† Her iki edisyonda burada E. Chavannes ve P. Pelliot "Un Traité Manichéen retrouvé en Chine" makalesinin 176-177. sayfaları gösterilmiştir. Ancak söz konusu Mushe (Mujak) adı o dönemdeki Fransızca transkripsiyonla *mou-chô* şeklinde 1913 yılında iki kısım olarak *Journal Asiatique*'de çıkan makalenin ikinci kısmında 152-153. sayfalarda bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm 3
(sayfa 145-248)

1 El-Cahiz 1903:40-41, Türk'ün müdrik olduğunu ifade eden cümle, s. 40.*

2 Barthold 1928:461.

3 *Selçukname*, Topkapı nüshası, No: 1391, vr. 16b.

3a [Z.V. Togan burada büyük bir ihtimalle Batı Göktürklerden söz etmektedir.]

4 El-Cahiz 1903:36, 49: *aduvvun şadîdun kalabuhû, qalilun salabuhû;* diğer rivayetler: *şadîdun kalabuhum qalilun salabuhum.*

5 Mahmud Kaşgari I:294; Cuveyni 1912, I:17. Kerimeddin Aksarayi 1944:51-53; Vassaf 1853:43-44.

6 Aksarayi 1944:51-60.†

7 Kurdun rehberliği için bkz. Uygurca Oğuz destanı, Bang-Rachmati (yay.) 1932:17; Süryani Mikail'in rivayeti (Chabot 1899-1924, III:152). Kurdun baba, anne, sütannesi olması ve diğer rivayet farklarının Uysun, Göktürk ve Uygurlarda görülen şekilleri Marquart (1914:30-33) tarafından bahis mevzuu edilmiştir.

8 Yedeciliğe ait kayıtlar için bkz. İbnülfakih Meşhed nüshası, vr. 171a-173a ve Köprülü Fuad'ın "Eski Türklerde Yağmurtaşı" hakkındaki çalışması (1925a:1-11). El-Biruni'nin buna inanmadığını ve birisine tecrübe ettirdiğini anlatan sözleri için bkz. Z.V. Togan 1940b:89-90. Gölden yahut dağdan çıkan atlar meselesi "Türklerde at terbiyesi" ismindeki eserimde mufassalan anlatıl-

---

* Ayrıca bkz. Ramazan Şeşen 1967.

† 1946 ve 1970 edisyonlarında atlanmış olan bu haşiye Tuncer Baykara tarafından tamamlanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

mıştır, daha intişar etmedi (Almancadır); mehazlar için bkz. ileride B3 haşiye 330 ve Németh 1935:345-52. Türk cihangirlik ananesi Tunga Alp Afrasyab hakkında "ajun beği" tabiri kullanılması ile de (bkz. Mahmud Kaşgari III:31) ifade edilmiştir. Mes'udi (Mısır tabı, H. 1303/1885:77) "yırtıcı'ların padişahı ve atlıların padişahı" olmayı Türk hâkimiyetinin sırrı gibi gösterir. M. Rostovtzeff "ilahlaşmış atlı"nın Han sülalesi zamanında Çin'e ve kendisince bir Türk kavmi olarak kabul olunan Kuşanlar vasıtasıyla Hind'e kadar yayılan bir kült olduğunu ispat ettiği halde, bunu bir İran malı göstermektedir (1938:141-146).

9 Z.V. Togan 1939:164-169.

10 "Alp Arız" için bkz. Ridvan Nafiz 1934:243-249.

11 Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut* (1938:22-57).

12 Temür devrinde "Yalgız-Yıgaç" için bkz. Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-8, I:451, 492; bu mevki Hafız Ebru'da zikredilmiştir.

13 D'Ohsson tarafından yanlış olarak *Souboutay* şeklinde okunan bu isim, *Moğolların Gizli Tarihi*'nde (Haenisch 1941:200'deki fihriste bak) yazıldığı gibi, "Sübe'etay" yahut Sübegetey'dir (bkz. yine Vladimirtsev 1944:90-91). Kelimenin aslı *sü-beği-tay* olacaktır.

14 Bayburtlu Osman rivayeti için bkz. Orhan Şaik, *Dede Korkut*, 1938: s. xxxiii.

15 Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-8, II:498.

16 Bizanslıların εκταγ Çinlilerin Ajietian* (Chavannes 1903: έκτάγ 115, 237; Marquart 1938:148), yani Aktağ yanında gösterilen Göktürk karargahları Yulduz yaylaları olacak. İle havzasında bulunan Göktürk yazıtlarında Akdağ Çu-İle dağlarının doğusunda gösterilmiştir (bkz. *İzvestiya* gazetesi, 17 Mart 1936).

17 Bu sözler Mahmud Kaşgari'den başka 'Ali b. Muhammad el-Kaşgari'nin eserinde (bkz. Z.V. Togan 1932:136), keza Bahaeddin Veled'den naklen Eflaki'de (Huart neşri 1918-22, II:478-79) ve Cuveyni'de (Kazvini 1912, I:17) geçmektedir.

18 Cahiz 1903:2-3.

---

* Metinde *Ajietian* Chavannes transkripsiyonuna uyularak *A-kie-t'ien* şeklinde yazılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

[19a] Bkz. Şerefüzzaman Mervezi (Minorsky 1942:24 metin; s. 36, tercüme; s. 121-2 haşiyeler). Hippokrates'in bu sözleri (E. Littre 1839, II:67, 73-77) Mes'udi'ye de geçmiştir (Mısır tabı, H. 1303 /1885:217=1861-1917, I:337).

[19b] H.H. Schaeder'in tashihlerini (1941:4) Barthold yanlış tercüme ederek (1925a:101; yine Barthold 1926:29) "Türkler İranlılardan başka yaşayamazlar" manasında anlamıştır, halbuki Mahmud Kaşgari (I:292, II:224) gayet vazıh olarak İranlı Türk'le ihtilat etmeden yaşayamaz, nasıl, ki börk de ancak bir başa konulacaktır diye izah etmiştir.*

[20] Başkurtlar (bkz. Tiesenhausen 1941, I:382) ve Türkmenlerde kabilelerin umumi reisi kadı olmuştur.

[21] Hanlar nesli hakkında bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a 271-95.

[21a] [*Moğolların Gizli Tarihi*'nde bu yer adı *Barğucin Tegüm* ve *Barkucin Tegüm* şekillerindedir (De Racheviltz 2004:1198). Öte yandan bu isim Reşideddin'de *barkucin* (*barqūjīn*) şeklinde yazılmıştır (Ruşen ve Musavi 1995, IV:2819). Z.V. Togan farklı okumuştur.]

[22] Çengiz'in sözleri: Reşideddin/Berezin III (tercüme) [1888], s. 190, metin 125.† Barthold Çengiz'in dayandığı bu gibi kabileleri "aristokrat" ve onun rakibi olan Camuka'nın dayandığı urukları "demokrat" olarak kabul etmiş ve Moğol devletinin teessüsünü sınıf mücadelesi neticesinde aristokrat unsurun galip gelmesi ile izah etmiş ise de, her iki mücadil‡ tarafın kabilelerinin iktisadi vaziyet bakımından ve devletçiliğe nazarları itibariyle biri diğerinden farksız olduğu sonraki neşriyatta (bilhassa Vla-

---

* Burada bu konu ile ilgili olan ancak çok hafif bir kalemle yazıldığı için açıkça okunamayan bir derkenar notu bulunmaktadır (1946:106).

† Her iki edisyonda burada "Reşiddin/Berezin III" ifadesi kullanılmıştır. Ancak söz konusu sözler Çengiz Hanın *bilig* denen diğer sözleri ile beraber II. ciltte bulunmaktadır. Bu pasaj Behmen Kerimi'de (1959, I:559), Ruşen ve Musavi'de (1995I:588 ve IV:2705) ve Rusça çevirisi ile Smirnova'da (1952, I/2:264) bulunmaktadır. Burada söz konusu olan tuvalet takımı ise B. Kerimi'de گاگونه M. Ruşen ve Musavi'de گلغونه şeklinde yazılmıştır; ancak bu söze Moğol dili lügatlerinde rastlanmamaktadır.

‡ çatışmacı

Levent Şahverdi Arşivi

dimirtsov tarafından) izah edilmiştir. Filhakika Türk ve Moğol uruklarından mühim bir kısmı Açina nesli törelerin değil de kendi beylerinin etrafında toplanmışlar, diğer birçok kabileler siyasetten uzak yaşayarak bu hususta "devletçi" kabilelerin arkasından gitmişlerdir. Kırgız ve Urianghay urukları "kam"ları, Çigil* ve Kıyat urukları "töre"leri kendi aralarında bulundurmuşlar, sınıf farkı ise her kabilenin kendi hayat şartlarına göre gelişmiş; bunların içindeki aristokratlar uruk beyleri ve zenginleri olmuştur. Fakat "aristokrat" uruklarda da kendilerine tâbi uruklar üzerinde iktisadi kudrete dayanan tahakküm ancak büyük fütuhatlardan sonra kendisini göstermiştir. Açina nesli töreleri ise, uruklar arası davaları halleden hakemler olarak tanındığından kendilerine mal u mülksüz olmak bilhassa Hazarlarda hükümlerde ve idarede adil olmanın ilk şartı telakki olunmuştur. Çengiz'in gençliğinde Onon ve Kerülen taraflarında yaşayan "aristokrat" ve "*tülengüt*"† kabileler ve "hanlar" arasında fakr u zaruret umumi olmuştur. Metindeki *bavurçı* yerine *bükevül* okunacak.

23 Ch. Gerard 1939, I:48. Z.V. Togan 1941b:25; dörtlü teşkilat için Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §44a, s. 155-158. Karahıtaylarda da 24 uruk olmuştur, ki bkz. Eberhard 1944:582.

24 Çengiz'in yasası için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* hşr. §24a, s. 132, §34d, s. 143.

24a [Türk dillerinde o/u yöreden yöreye değişim göstermektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri orman kelimesinin Rumeli ağzında *urman* şeklinde söylenmesidir. Burada Z.V. Togan gelenek anlamındaki *töre* kelimesinin Kazak ve Özbek telaffuzuna göre olan *türe* şeklini, geleneği temsil etmelerinden dolayı Çengizli oğlanlar için kullandığını, gelenek için de Türkiye'de de yaygın olan *töre* şeklini kullandığını belirmektedir.]

---

* Her iki edisyonda Gigil şeklinde görülen kabile adı Çigil olarak düzeltilmiştir.

† Ruşen ve Musavi 1995, III:2073 *tülengüt*'ün *Camiüttevarih*'te (I:43) kabile isimleri arasında sayılmasından dolayı burada sadece tek bir kabile adı görmüşlerdir.

Levent Şahverdi Arşivi

[24b] [Z.V. Togan bu adı Tüng olarak okumak eğilimindedir. Bazen de Tung şeklini de kullanır. Biz de burada her iki şeklini olduğu gibi bıraktık. Adın Çincesi bugün pinyin ile *tong* okunuyorsa, 7. yüzyıldaki Orta Çince ile *tüng*'e yakın bir şekilde okunabilir (Pulleyblank 1991:310).]

[25] Çengiz'in Afganistan'da yaptırdığı haritaları ve ona göre hareketlerini tayin ettiği hakkında Seyfi Herevi, *Tarikh-i Mulūk-i Kert*'te [malumat vardır]. Bu eser 1948'de Kalküta'da basıldı. Temür'ün haritaları İbn Arabşah'da (1887:138-139) bulunuyor.

[26a] Miladi 48'de Hun şehzadelerinden Bi, Çinlilere yaranmak ve onların yardımıyla hükümdar olmak için Hun memleketinin bir haritasını gizlice Çinlilere vermiş, yani milletine ihanet etmiştir. Bkz. De Guignes 1923, I:333.

[26b] Temür'ün hileleri için bkz. İbn Arabşah 1887:214; M. İvanin 1875:143-147. Bu son eser sahte *Tüzükat* ile *Melfuzat*'a dayandığından çok eskimiştir.

[27] Strzygowski 1917 ve 1933 ve 1935:1-80.

[28] [Barthold 1918]/Türkçesi 1940:117-118.

[29] Barthold 1926:76.

[29a]* Paris Milli Kütüphanesi Arab MS 6040'ta Aziz Esterabadi'nin 48 varaklık kitabı var. [Bu kitabın] kenarlarına Moğolca yazılmış. [Bu derkenar yazıların] müellifi 'Ata b. Ahmed el-Semerkandî kitap [hakkında] "Kubilay Sultan Prens *Ratna* (رتنا=Ertena) için yazılmış" [demiş]. Blochet, *Catalogue des MS arabes*, 1925:169; Needham, s. 278; L.S. Yang 1955:282-283. Bugün [kitabın] kenarındaki Moğolca haşiyeleri Frye ve Cleaves tetkik ediyorlar.

[30] Z.V. Togan 1934b:365-366. Milattan önce 650'de Orta Asya taraflarında bulunan Prokamisli Aristeas'in (Herodot, IV, 13; 24'te zikredildiği gibi) Argimpaylar memleketini ziyaret edebilmesi de Saka devletinin kurulması sayesinde mümkün olmuştur, bkz. N. Toll 1938:88.†

---

* İlk edisyona (1946:113) yapılmış derkenar notu.

† Her iki baskıda *Seminarium Kondakovianum* dergisinin 1. cildi referans olarak gösterilmişse de, söz konusu makale 1938'de çıkan 11. ciltedir.

Levent Şahverdi Arşivi

31 Pelliot 1927:266-279.*

32 Buna ait kayıt Seyfi Herevi'nin *Tārīkh-i Mulūk-i Kert*'inde bulunmaktadır.

33 Z.V. Togan 1940b 92.

34 Sven Hedin 1916-22, VIII:278-80.

35 Z.V. Togan 1942b:47.

36 F. Hirth ve diğerlerinin eserlerinin isimleri A. Herrmann'ın eserinde (1910:1-2) sayılmıştır.

37 İbn Miskeveyh tarihine zeyilde, Margoliuth, 1920-21, III:138.

38 Barthold 1926:31-32.

39 Ebu Şame 1871-72, I:14.

40 M. Cevdet 1932:108.

41 Kâğıt para *çao* [*chao*] hakkında bkz. Dr. K. Jahn 1938:308-340; H. Franke 1949. Wilhelm Heyd ise Suğdak'tan Çin'e gidenlerin kâğıt *yastuk*'lar alıp gittiklerini naklediyor (1885-86, II:251).

42 Alfons Dopsch 1930:28. Bu müellif burada, H. Consten'e (1919:122-123) dayanmaktadır.

43 *Baliş* ve *sum*'lar hakkında bkz. Z.V. Togan 1930:7; ben ayrıca *İbn Fadlan*'da (s. 117) bazı malumat vermişsem de, bunların ağırlığı ve biri diğerine münasebeti hususunu sonradan daha yakından tetkik ederek esas sikletin 2 kilo 274 gram olduğu fikrine vasıl olmuşumdur. Bunlar "Moğollar devrinde para ve ölçü sistemleri" ismindeki daha basılmayan eserimde izah edilmiştir. *Baliş*'in karşılığı 500 miskal gümüş=75 Dinar-i rüknî gösterildiğinden (Cuveyni, Kazvini [yay.] 1912, I:16, Vassaf 1853:22), bu dinar-i rüknî de, (*İbn Fadlan*, s. 117'de izah ettiğimiz veçhile) 3,072 gramlık Harezm parası demek olduğundan *yastık=baliş*'in 2,274 kiloluk külçe olduğu tahakkuk ediyor ve bu müzelerdeki külçelerin sikletine uygun geliyor. *Baliş*'a ait Avrupalı seyyahların ve Çinlilerin kayıtları H. Yule (1913, II:210-11) ve A. Charignon (1924-1929, II:108-114) tarafından karşılaştırılmış ve izah edilmiştir; fakat bu izahlar şimdi İslam eserlerin-

* Her iki edisyonda bu makale 1917 olarak gösterilmişse de, sayfa numarasına uyan ve konu bakımından uygun olan makale 1927 yılı cildindedir (Abdullah Ülker).

Levent Şahverdi Arşivi

deki kayıtlar ve *baliş*'lerin müzelerdeki mevcutları bakımından eskimiş bulunuyor.

44 *Müseyyebî* ve *tazça* dirhemleri için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 112-114. *Tiyin*, yani sincap derisi (Arapça *dalq*) için bkz. İbn Rusta 1892:142. Bu *tiyin*'ler o zaman 2,5 gümüş dirhem karşılığı olarak kullanılmış. İslam dirhemleri "meta" olarak satın alınmıştır. Bulgarların Hazar hakanına tediye ettikleri vergiler de hane başına bir *tiyin* idi (bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 80).*

45 Nasreddin Tusi, [Muammed b. Muhammed] *Tansūqnāma-i İlkhānī* (Ayasofya yazması, No: 3605, vr. 48a).

46 Mukaddesi 1877:340.

46a [*Sum* yukarıdaki 43 numaralı haşiyede açıklanan baliş/*yastuk*'un yaklaşık onda biri ağırlığında bir birimdir.]

47 Safieddin Belhi, *Fadā'il-i Balkh* için bkz. Ch. Schefer, *Chrestomathie Persane*, 1883-1885, I:96.

48 Gerdizi'nin ibaresini (cam) yanlış anlamışlardır.

49 Muhtarüzzahidi, *Kitāb al-qunya*, Laleli Kütüphanesi yazması, N. 741, vr. 55;† [Burhān al-Dīn (al-Islām) Maḥmūd b. A. b. al-Ṣadr al-Shahīd al-Bukhāri b. Māza] *Kitāb al-Dhakhīra*'dan (yani *Dhakhīrat al-fatava*, bkz. Brockelmann, *GAL* 1898, I:375 ve Suppl. Bd. I:642) naklen *ghitrifi*‡ ve *müseyyebî*'nin çok muteber olduğu zamana, yani Samaniler zamanına ait bir kaydı getirmiştir.

50 Çin sikke ve ölçüleri için bkz. Richard Klimpert 1896; J. Edkins 1890.

51 Rusya'daki külçeler için bkz. A.A. İl'yin 1921. Bu eserde külçeler gayet güzel tasnif olunmuştur.

---

* Z.V. Togan'ın 1946 edisyonunda (s. 116) mürekkepli kalemle yazılmış fakat tam yeri belirtilmemiş notta, gümüşün tedavülü meselesi ile ilgili olarak Robert P. Blake'in (1939) makalesine gönderme yapılmaktadır.

† Bu eserin güncel kaydı şöyledir: Mukhtār Al-Zāhidī. *Kitāb al-qunyat al-munya*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi: Laleli kütüphanesi yazması, No: 741, Ayasofya yazması, No: 1355; Şehid Ali Paşa yazması, N. 909 ve 105.

‡ Her iki edisyonda buradaki terim *'itrifi* şeklinde ise de, *ayn* harfi yerine *gayn* ile yazılan ve Z.V. Togan'ın B3'ün baş taraflarında (1970.127) kullandığı gibi *ghiṭrifī* şekli yaygındır. Bu konuda ayrıca Z.V. Togan'ın yukarıda haşiye 45'e eklediği kaynaklardan R. Blake (1937:301) makalesine bakılabilir.

Levent Şahverdi Arşivi

52 Avrupa müzelerindeki külçeler için en iyi eser N. Bauer (1929): Tafel IV, N. 1850 (94,14 gramlık 1/2 Tatar *sum*'ları). N. 201f (196,97 gramlık *sum*), n. 209b (197,94 gramlık *sum*); Bauer 1939*:81, 82, 92.

53 Haydar Mirza Duğlat, Denison Ross (yay.) 1895:256-7.

54 A. İl'yin'in zikri geçen makalesinde, 1921:46 = *Otçet Arkheograficeskoy Kommisiyi,* 1898, s. 78-9, 187.

55 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*'da (s. 114) "4,54-4,59 gr" diye gösterdiğim Harezm miskalinin İslam âleminde "ince ölçü" (*Feingewicht*, bkz. Zambauer, *E.I.*[1] II:1100, "kırat" maddesi) olarak kullanılan 4,548 gramlık miskalin kendisi olduğu Harezmliler tarafından tasnif olunan fıkıh kitaplarındaki kayıtlarla katiyetle sabit olmaktadır.

Bunlardan Kivameddin Kasi'nin (öl. 1348, bkz. Brockelmann, *GAL*, II:377) *Mi'raj al-Dirāya*'daki (Süleymaniye yazması, No: 556, vr. 158a-158b)† mufassal izahat ve Muhtarüzzahidi'nin eseri *Kitāb al-qunya* kenarlarında (Ayasofya yazması, N. 1355, vr. 55b kenarında; Şehidali Paşa yazması, No: 909 ve 1057 aynı parçanın kenarında) muasırlar tarafından Harezm paralarının kursuna ait yazılan kayıtlar zikredilmek icap eder.

Hicaz, Harezm ve Semerkand miskal ve dirhem farklarını "habbe"lerine kadar incelikle ve dirhem paraların farkını diğer paralarla mukayese ederek gösteren bu kayıtlar "Moğollar devrinde para ve ölçü sistemi" adlı eserimde nakil ve tahlil edilmiştir. Temür'ün 6,142 gramlık büyük teknesi (ki Clavijo

---

* 1946 ve 1970 edisyonlarında bu makalenin yayımlandığı yıl 1931 olarak gösterilmişse de, eser 1939'da çıkmıştır.

† Bugün bu addaki yazma eser Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, N. 34 Atf 976'da bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Sreznevski neşri 1881:316) tarafından "iki Kastelya gümüş ryaline" muadil gösterilmiş ve bu ryal o zaman 3,433 gram ağırlığında olmuştur) 3,071 gramın iki mislidir. Bu da Sümerlerin "su" sisteminden geliyor. 307,1 gram da Altın Orda'nın 153,567 gramlık *sum*'larının iki mislidir (bkz. I. Kaufmann 1906:126, 163). Rus 409,5 gramlık *funt*'unun* ve 4,26 gramlık *zolotnik*'inin (miskal) tarihi için bkz. N. Beliayev 1927:271 vd., fakat Beliayev bu *funt*'un Semerkand'dan geldiğinden habersizdir.

56 Yunanlılarda cari olması için bkz. Beliayev 1931b:200-203. [Türk ölçülerini anlamak için bunun eski Sümer ölçüleriyle münasebetini, yani bunların beynelmilel ağırlık ölçüleri sistemine dahil olduklarını bilmek icap etmektedir: Harezm'de 6480 gramlık *gur* kullanılmıştır. 12,96 gramlık Sümer *beqa*'sının yarısının bin katı demektir. Romalıların MÖ 500 senelerinde, Sümerlerin *beqa*'sından 12,96 gramlık *şekel* çıkmıştır. *Mina* ise 648 gram ağırlığında idi. Sonra bunlar Avrupa'ya geçti. Danimarka'da Kopenhag Markı, 454,13 gram ile 1816'da bütün Alman Marklarının ölçüsü idi, 451,13 gram ise İtalya'da Milano Markı oldu. Bkz. W.F.G. Scinner 1951:230-248.]†

57 Mohenjo Daro ölçüleri için bkz. A.S. Hemmy (1931), Sir John Marshall 1931:589-596. Ayrıca 4,548 gramlık miskal ve 4,411 gramlık dirhem sisteminin Harezm'deki "*ratl*"ı, İbn Fadlullah al-'Umari'ye göre 330 dirhem, yani 1,125 kilo ağırlığında olmuştur gram gram.‡ 1340 senelerinde seyahat eden Pegolotti'ye göre Ürgenç "*men*"i 3 *libre* ve 9 *once*'a muadil idi. On dördüncü asırdaki Ceneviz "*libri*" 316,80 gram ve "*once*"§ da 26,40 gram olduğuna göre bir ürgenç "*men*"i (doğrusu *ratl*'ı) 1,188 gram

---

* Bugün İngilizcede kullanılan *pound*.

† Köşeli parantez ile gösterilen kısım 1946 edisyonunda (1946:426) derkenar not olarak bulunmaktadır ve 1970 edisyonu hazırlanırken, buradaki "6,480 kiloluk" ifadesi 1970 edisyonuna "6480 kilo" olarak aktarılmıştır.

‡ Z.V. Togan her iki edisyonda Fadlullah al-'Umari yazmasını veya Anadolu ile ilgili kısmının Taeschner (1929) neşrini kullanmıştır. Bu eserin Moğollar ve Dört Ulus ile ilgili kısımları 1968 yılında Klaus Lech tarafından yapılan Almanca çeviri ve açıklamalarla yayımlanmıştır.

§ Bugün İngilizcede kullanılan *ounce*.

Levent Şahverdi Arşivi

olur, ki İbn Fadlullah'ın verdiği malumata yakındır. Bunun iki misli olan "men: 2,250 kilo; bunun 24 misli olan *sukh*: 54 kilo; *sukh*'un 12 misli olan *gur*: 648 kilo; bunun 10 misli olan "*gar*" da 6.480 kilo olur (bu ölçüler El-Biruni, Harezmi, Zemahşeri ve saire Harezm âlimleri tarafından tavsif edilmiştir). Bu ölçülerden *sukh* ve *gur*'un eski Hind ölçülerine uyduğunu El-Biruni (*Kitāb mā li al-Hind*, s. 79) bahis mevzuu etmiştir, onun bu sözleri eski Mohenjo Daro ölçülerinde 2,24 ve 320 ve 640'lı ölçülere (bkz. N. Beliayev 1933:153) tevafuk ediyor.

58 *Statir* için bkz. F.W.K. Müller 1919-20:321; Moğolcada: *sijir*,* Vladimirtsov 1925:323. Vassaf (1853:20) "kâğıt *baliş*"in 50 *satir*'e (tabı hatası: sir) taksim edildiğini kaydetmiştir.

59 Eski Sümer ölçüleri için bkz. Beliayev 1927-28:120-153;† ve 1931a:188-191. Sümer ve Mohenjo Daro ölçeleri mukayesesi için N. Beliayev 1933:156 vd.; Beliayev'in (1931a:185-186) 383'lü ölçülerin Türkistan'da yerleşmiş olduğuna dair fikirleri doğru değilse de, Doğu Türkistan'da ve Uyguristan'daki "bakır-gümüş" l *mace*‡ olarak tayin olunmuştur (bkz. F.W.K. Müller 1919-20:320). Yani 383 gramlık ölçüler Çin'e giderken Doğu Türkistan'da da iz bırakmışlardır. Mamafih bugün Doğu Türkistan'da hâkim olan 3,775 gramlık *jin*§ sistemi (bkz. F. Grenard 1929:230) ancak son iki asır Çin hâkimiyeti zamanında yerleş-

---

* F.W.K. Müller söz konusu yazısında *sitir* veya *satir*'in Moğolcasını *sijir* (sicir okunur) olarak vermektedir. Eserin her iki edisyonunda burada *sıtgır* yazılmışsa da, bunun bir dizgi hatası olduğunu düşünmek yerinde olur. Moğolca kelime Müller'in sayfa göstermeden bahsettiği Kowalevski lügatında (1844-49, II:1508b) "saf altın" çevirisiyle bulunmaktadır. Ferdinand Lessing ise (1973:722) saf altın anlamına gelen bu kelimenin Yunanca *stater*'den geldiğini belirtir.

† Burada söz konusu olan makalenin "f.1927/8, c. VIII, 1929; SK, II, 1928, s. 187-222" olarak gösterilen künyesinde bir karışıklık olduğu görülmektedir. "On the Sumerian Mina" adlı makalenin künyesinin açılımı Kaynakça'da gösterilmiştir.

‡ F.K.W. Müller'in söz konusu makalesinde *mace* 1/10 ounce olarak belirtilmiştir. Çin'deki en küçük ağırlık birimlerinden *qian* İngilizceye *mace* olarak çevriliyordu. *Oxford English Dictionary*, *mace*'nin Saskritçeden Malay diline geçmiş bir ağırlık ölçüsü terimi olduğunu söyler.

§ Metinde "*t'sin*" şeklinde yazılmıştır, bkz. Çince İmler Tablosu.

Levent Şahverdi Arşivi

miştir; daha 16. asırda Kaşgar ve Hoten'de *Endican meni*, 4,095 gramlık Semerkand miskalinin 400 misli, 1,638 kiloluk *çarik* ve onun 64 misli olan 104,8 kiloluk *batman* kullanılıyordu (bkz. Haydar Duğlat 1895:327); Tiyanşan Kırgızlarında da zamanımıza kadar 65,520 kiloluk *batman* yani 4,095'li miskalin 16 misli olan *Fergane siri*'nin 10 misli hâkimdi.

60 Ortaklar [yani "ortak" denen tüccarlar] hakkında yukarıda s. 435 ve ileride B4 haşiye 678-689'da malumat verilmiştir.

61 Mahmud Kaşgari I:301, Barthold 1935:118.

62 Mahmud Kaşgari 1:310; *li anna fihî fidḍa*, yani bu para yalnız bakır olmayıp gümüş de karıştırılmıştır.

63 G. Bratianu 1929:241; B. Spuler 1943:331.

64 A. Dopsch 1918a; Kötschke 1924:562; A. Dopsch 1930:178-179.

65 Bu maruzat Viyana Üniversitesi'nin iktisat tarihi seminerinde yapılmıştı, daha neşredilmemiştir.

66 A. Dopsch 1930:74.

67 A.D. Friedmann, 1929:69-74. Çin'de kâğıt paranın tarihi için bkz. K. Jahn 1938:330, haşiye 2'de sayılan eserler, bilhassa, Balasz 1932:33 vd.

68 Mahmud Kaşgari'de (III:52) "Ortak olarak benimle beraber iş kıldı, bana ticaret malları satışdı, sonra *bista* ile anlaşarak bana ihanet etti" mealinde bir şiir naklederken, "*bista* Tuhsi, Yağma ve Çigil Türklerinde tüccarı evine indirerek onun metaını ve koyunlarını satmakta yardım eden ev sahibine derler, ki tüccar giderken satılan koyunların 20'de birini kâr ortaklığı olarak alır" demektedir. Demek tüccar kendi ortağından başka bir de uzak mevzilerde birisinin evini ticaret ve depo yeri olarak kullandığından ev sahibi ile de muayyen bir yüzde karşılığı olarak satış ortaklığı yapmıştır.

69 Yenisey Kırgızları memleketine Müslüman, Karluk ve Uygur tüccar kervanları gelmesi hakkında Hyacinth/Biçurin 1851, I:449 ve Gerdizi/Barthold 1897b:86.

70 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 23-24.

71 Gerdizi/Barthold 1897b:83 ve Marquart 1914:202-206.

72 Mahmud Kaşgari'de (II:73) ve zikri geçen şiiri vs. (III:52).

Levent Şahverdi Arşivi

73 Mahmud Kaşgari'de *sun altun* (III:138).*

74 Besim Atalay tercümesinde (1941, III:138) *süftece* kelimesini tercümesiz bırakmış, indekste ise (*Dizin* 1943:529) manayı tam olarak bozmuş ve "içi dolu maden olan şey" diye yazmıştır; halbuki Brockelmann 1928:182 *Wechsel* demiş ve *Goldbarren?* diye sual alameti koymuştur.

75 Radloff 1888-1911, II:308; G. Ramstedt 1935a:158.

76 Rus *pud*'unun Semerkand *ansır*'ından alındığı daha Rus âlimlerince anlaşılmış değildir. Halbuki İbn Arabşah'da mezkûr 40 okkalık *ratl*'ın (yahut Temürlü tarihlerinin ıstılahiyle "*seng-i kelan*") ta kendisidir. Rusça *pud* kelimesi Türkçe kırma ve kertme manasındaki *pot* ve *put* kelimesinden (bkz. Radloff 1888-1911, IV:1283) alınmış olsa gerektir. *Bezmen*'de ufak ölçüler çivi ile dilinmiş olduğundan *kadak* denildiği gibi, büyük ölçü olan "*seng-i kelan*"a da bu *bezmen*'deki kertmeleri ifade etmek üzere *pud* denilmiş olabilir. *Pud* kelimesi Harezm'de ve Türkmenler arasında da kullanılmıştır, onlara bu kelime Rus istilasından önce gelmiş olamaz. 4,095'li ölçü Semerkand, Fergane, Kaşgar ve bütün stepte (Kazakistan ve Kırgızistan'da) ve Bulgar memleketinde hâkim olduğu gibi, Harezm'de de kullanılmıştır; Hive'nin batmanı 20,475 kilo idi. İhtimal bu batman 4,095 gramlık miskalin 1.000 misli olan bir *men*'in beş misli olmuştur. "*Men*" ve "*bat*" kelimelerinin menşei ciddi tetkike muhtaç kalmaktadır.

77 *Zira*† Samarra hafriyatında tahakkuk ettiğine göre, 51,8 santimetre uzunluğunda olmuştur (bkz. Herzfeld 1914:199); eserini Bağdad'da yazmış olan Mahmud Kaşgari, elbette Bağdad *zira*'ını göz önünde bulundurmuştur.

78a Mahmud Kaşgari'de (I:350) *qamdū*.‡

---

* Z.V. Togan *sun* olarak okumuştur. Atalay (III:138) *son*, Dankoff (II:218) *sun* olarak okumuştur.

† Z.V. Togan arşın için *zira* terimini kullanmaktadır. Buradaki Mahmud Kaşgari'ye yapılan göndermelerde, Besim Atalay'ın "arşın" kelimesini kullandığı görülmektedir.

‡ 1946 edisyonuna kurşunkalemle yapılan ilaveler 1970 edisyonunda biraz karışmıştır. Sonuçta eski 78 no'lu haşiye 78a olmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

78b Aynı müellif (I:74) Suvarların ticaret muamelesinde kullandıkları yine 4 *zira* uzunluğunda ve 1,5 karşı genişlikte olan ve *ekin** tesmiye olunan kumaş parçaları kullandıklarını ayrıca zikretmiştir. Bu nevi kumaş parçalarını para yerinde kullanmak İskandinav memleketlerinde de cari idi.

78c Ubeydullin, Aziz, *Tatar Tarihi* (1922).†

79 Selçuklar devrinde Kâşan'da yapılan çinilerde Uygur sanatı eserleri A. Pope tarafından (1938-39, V:651-709) güzel resimlerle gösterilmişse de bunların Uygur sanatı eserleri olduğu izah edilmemiştir.

80 Mağşuş‡ Soğd (Buhara ve Semerkand paraları Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 9, 111-113); Harezm paraları yine aynı eser, s. 12, 113-114 ve Leningrad Ermitaj Müzesi'nde muhafız§ Fasmer'in 27 Temmuz 933 tarihiyle bana yazdığı mufassal mektupta izah edilmiştir. Mağşuş *tazça* ile temiz gümüş, *tazça* ayrıca benim "Moğollar devrinde para ve ölçü sistemi"nde bahis mevzuu edilmiştir. "Dinarlar meta" olarak kullanılması için bkz. İbn Havkal, Topkapı nüshası, No: 3346, vr. 236: *va nuqûduhum al-darâhim va 'l-danânîr ka'l-'urûdi.*

81 Rubruck'taki *yascut* B. Spuler (1943:330, n. 2) tarafından yanlış anlaşılmıştır.

82 Bu husus için bkz. F. Hirth 1885 ve M. Hvostov 1914. İslam devrinde İran ve Hind tarafları ile Çin arasında deniz ticareti ve diğer kültür münasebetleri için Friedrich Hirth ve W.W. Rockhill tarafından yayımlanmış olan *Chau Ju-Kua* adlı eser (1911) çok mühimdir. Bu deniz yollarına dair İslam kaynaklarının haberleri ise G. Ferrand tarafından *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à L'Extrême Orient*

---

* Besim Atalay *egin* şeklinde okumuştur (*Dizin* 1943:171).

† Buradaki, bilgi derkenar notlardan (1946:428) alınmıştır. 1970 edisyonunda burada not 78b yazılmıştır. Ancak 1946 edisyonunun haşiyelerine kurşunkalemle yapılan derkenar eklemelerde buradaki notun 78c olduğunu görüyoruz.

‡ Burada aslında *Ğitrīfī* adıyla bilinen bu paralar için "mağşuş" yani karışık tabiri kullanılmıştır.

§ Müzede yazma eserlerden sorumlu şahıs.

Levent Şahverdi Arşivi

du VIIIe au XVIIIe siècles (1913-14) nam iki ciltlik eserinde toplanmıştır.

83 Bkz. F. Hirth 1894; W.W. Rockhill 1915; H. Cordier (1911, Moğol devrine ait kısmı s. 483-6). Bir de G. Ferrand'ın (*E.I.*[1], IV, 389-96, 572-9) 15. asır Arap denizcileri Ahmed b. Macit ve Süleyman el-Mihri'ye ait yazıları ve bunlara ait ayrı neşriyatı mühimdir. Moğollardan önce Sumatra ve Java korsanları ve tüccarları Çin ile Garb'ın vasıtasız temaslarına mâni oluyorlardı. Moğollar bu adaları işgal edip İran Moğolları ile denizden temas temin edince, Sumatra ve Java korsanlarının hükmü kalmadı. Moğollar zamanında inkişaf eden deniz ticareti sayesinde Çin gemi inşasında fevkalade bir inkişaf husule geldi. Tayfası 1.000 kişi olup 500 ve 600 kadar yolcu da alan büyük gemiler yapıldı (bkz. G. Safarov 1933:134-135). İpek rekabeti yüzünden Çin'de pamukçuluk inkişaf etmiyordu, fakat Moğol devrinde deniz ticareti sayesinde pamuk galip geldi ve Çin'in deniz ihracat maddelerinden biri oldu (bkz. Safarov 1933:139). Hatta "satin" kelimesi bile H. Yule'in fikrine göre Çin limanı olan "Zeytun"dan (yani Quanzhou, bkz. yukarıda s. 166) geliyor. Bu Zeytun ile batıdaki Hind ve İran limanları ve İskenderiye arasında inkişaf eden ticaret Çin'de demir sanayiinin gelişmesine sebep oldu; bakır kazanlar, demir tel ve çubuk külliyetli miktarda ihraç olundu (Hirth ve Rockhill 1915:131-132, 600; Safarov 1933:138). 1328'den önce ancak 524 tona münhasır kalan demir istihsali 1373'te 4.442 tona çıkmıştır (Safarov, 1933:149, F.R. Tegengren'den 1921-24, II:313 naklen). Çin'e giden kara ticaret yoluna dair malumat H. Yule (1913) tarafından toplanmıştır.*

84 Zehebi'nin sözleri, tarihinin neşredilmeyen kısımlarından naklen Cuveyni'de (Kazvini [yay.] 1912, I: mukaddimesi, *ebced* harfleriyle s. LB de) bulunuyor.

85 Çin'deki imparator kanalları meselesi hakkında, bunları Kaan'ın, yani Kubilay ve Temür Kaanların eseri olarak tavsif eden İbn Battuta'nın ifadelerini bu seyyahın eserinin Uzakdoğu'ya ait

* Moğollar ve ticaret bölgeleri ve yolları konusunda bkz. Abu-Lughod 1989.

Levent Şahverdi Arşivi

kısımlarının sahte olduğunu zanneden H.H. Mžik (1911) uydurma zannetmiştir. Halbuki Çin nehirlerini birleştiren kanallar Moğollardan önce de mevcut ise de, bunun can damarı olan kısımlarının, bilhassa Hanbalık'tan (Pekin) Sarı Irmağa çıkan kısmının Kubilay Kaan tarafından inşa ettirildiği Çin kayıtları ve Reşideddinin mufassal malumatı ile sabittir (bkz. Reşideddin/ Blochet 1911:459-460 ve Safarov 1933:141-2).

86 Çiniyat âlimi Dr. Otto Maenchen-Helfen buna dair malumatını Viyana'da verdiği bir konferansında serdetmiş ve bu Tannu Tuva'daki eski yol inşaatı bakiyelerini *Reise ins asiatische Tuwa* (1931) nam eserinde de anlatmıştır. İran'a Buda ibadethaneleri yapmak için doğudan getirilen ustalar (bilhassa Arğun Han zamanında) Reşideddin'in nehir mecralarını taş duvarlarla tanzim etmek hususunda Kubilay Kaan'ın zamanında elde edildiğini anlattığı usulleri de İran'a getirmişler midir, buna dair bir kayıt daha görmedim. Türk ve Çengizli devri postaları Ali Genceli (1943) tarafından tetkik konusu edilmiştir. Keza bkz. Marco Polo, H. Yule haşiyeleri (1926, I:361-366, 375-377, 412).

87 Aras'ta Temür'ün inşaatı için bkz. Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:394, 505. Temür'ün Çu'daki imarı için bkz. Barthold, A.N. Kurat (çev.), *Uluğbek ve Zamanı*, 1930:44-5, 54; İbn Arabşah 1887:138, 162, 177.

88 Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:39, 184-185.

89 Barthold 1935:226; Arnold Toynbee'nin *A Study of History* (1934) adlı eserinin II. cildinin muhtelif yerlerinde.

90 Cohn-Wiener, *Turan, Islamische Baukunst in Mittelasien* (1930) ismi altında intişar etmiştir.

91 Abdürrazzak Semerkandi, Muhammad Shafi' neşri 1941:185.

92 Cohn-Wiener'in 1924'te Rusların davetiyle gelerek yaptığı tetkikatına ait elyazma olan mufassal raporu Rus İlimler Akademisi'ne verilmiş ve bunu bugüne kadar ancak Barthold görmüştür. Cohn-Wiener'in Merv abidesine ait fikri buna dair *Jahrbuch für asiatische Kunst*'ta (1925) neşredilen makalesinde ayrıca izah edilmiştir ki bunu Barthold görmemiştir. Bu abideleri uzun

Levent Şahverdi Arşivi

zaman ve çok sistematik bir surette tetkik eden Julius Smolik'in vardığı neticeler de (1929) o merkezdedir.

93 Alişir'in bu beyitleri *Hayrat al-abrār*'ında bulunmaktadır. Fatih Kütüphanesi yazmaları, N. 3755, vr. 38b.

94 Bu idam hususu için bkz. İbn Arabşah 1887:158.

95 Sir Thomas Arnold (1930:levha ix-x).

96 Uluğ Bek'in inşaat işlerinde bizzat iştiraki Zeyneddin Mahmud Vasıfi, *Badayi al-vaqāyi*'de mezkûrdur, bkz. Barthold 1930c:99. Alişir'in ve Hüseyin Baykara'nın binalara iştiraki, cami, medrese, ve başka binalardaki müzeyyen yazıları, ayet, hadis ve şiirleri bizzat kendileri intihap ettikleri yine kaynaklarımızda musarrahtır.*

97 *Baburname,* 1852:222, Farsça neşri, 1891:112.†

98 Mübarakşah Guri 1927:36: *Turkān çūn ba İslām ārand, az khāna u cāy u aqrabā bis yād na kunand*,‡ yani Cahiz'in dediğinin tam aksi.§

99 El-Biruni'nin Bulgarlara dair sözü için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §73a s. 200-203. Bulgar mezar taşları için Şehabeddin Mercani 1885, I:16, 27-30.

100 Bu sözler İbn Haldun'un yazma *Rihle*'sindedir, Esad Efendi, N. 2268.

---

* sarih, açık

† Çok nadir bulunan *Baburname*'nin Farsça neşri için bkz. Mano 1996:xli, n. 2 (Eiji Mano).

‡ Bu haşiyede verilen alıntı, aslında eserde ayrıntılı bir şekilde verilen pasajın Z.V. Togan tarafından Farsça olarak yapılmış bir özeti mahiyetindedir. Pasajın aslı ise şöyledir:
Ma'lūm-i ahl-i 'ālam ast ki har cins az aşnāf-i khalq ki hast jā dar miyān-i ahl va 'aşīrat va şahr-i khvīş ast 'azīz va mukarram bāşad va çun dar ğurbat va vilāyat bīgāna uftad khvār va zalīl va bī ḥurmat gardad magar gurūh-i Turk ki ḥāl-i īşān bar żidd-i īn ast ki çun dar miyān-i aqrabā va vilāyat-i khvīş bāşad yakī az a'dād-i Turkān bāşad va basī dastgāh va istiżhāraş nabūd çun az vilāyat-i khud dūrtar uftad qadr va qiymat va bahā-yi u ziyādat gardad.
Öte yandan burada söz konusu edilen ve Sir Denison Ross'un görüp de önsözünü yayımladığı bu kitap (1927) *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī* adıyla bilinir. Z.V. Togan da eserin yazma nüshasını görmemiş, Sir Denison Ross yayınından faydalanmıştır. Ancak daha sonradan eserin yazarının Fakhr-i Mudabbir olduğu ve eserin adının da *Baḥr al-ansāb* olduğu anlaşılmıştır. Yukarıdaki alıntı Denison Ross'un 1927'de yayımladığı *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī* adlı eserinde (s. 36) bulunmaktadır. Bkz. M.S. Khan 1977:127-140 (İ.E. Binbaş).

§ Bu kaynakla ilgili karışıklık için bkz. Kanynakça "Fakhr-i Mudabbir" maddesi.

Levent Şahverdi Arşivi

[101] Şamseddin Kaşani'nin *Şehname-i Çengizi*'sinin Paris yazması için bkz. E. Blochet 1910:102 vd.; bir nüshası İstanbul'da (Hamidiye, Lala Vakfı N. 354.) bulunmaktadır. Ayrıca bkz. Ahmed Tebrizi'nin *Çengizname*'si British Museum, Or. 2780;* Nureddin b. Şemseddin Muhammad, *Gazan-name*, Prof. E. Browne'nin milki† idi (bkz. Browne 1920:103); Hamdullah Kazvini manzum *Zafername*'si, British Museum yazması, Or. 2838. Temürlüler zamanında yazılan roman tipinde eserlerin başında Hatifi, *Temürname* gelmektedir, ki nüshası her yerde vardır.

[102] Barthold 1922c:40.

[103] *Kutadgu Bilik*, Radloff neşri, transkripsiyon 1910:352.

[103a] [Burada tekrar *Kutadgu Bilik*'e gönderme yapılmaktadır. Reşit Rahmeti Arat *bilge bügü* diye okuduğu (Arat 1949, I:xxvii, beyit 191, 192) bu şahısları "âlim hakîm" diye çevirmiştir (Arat 1959, I:beyit 191, 192).]

[103b] [Bu seyahatnamelerin yeni baskıları için bkz. Kaynakça.]

[104] Emir Kazağan'ın sözü, Handmir, *Habīb al-siyar*, Bombay tabı, c. III, cüz 2, s. 75-76; Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:32.

[105] Temür'ün Tacik emirlerine karşı bu nevi muamelesi hususu için bkz. Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:26 ve Handmir, *a.g.e.*, III, 3, s. 62 (burada büyük emirlerden Emir Celal el-İslam'ın suçlanarak tecziye edildiği ve rütbesi tenzil edilerek "başka bir işe müdahale etmemek şartiyle Tacik askerlerine kumandan tayin" edildiği anlatılmaktadır).

[106] Schaeder'in Ali Şir'den nakli için bkz. Schaeder 1941:8.

[107] Ölcey Temür ve Tayzı Oğlan'ın "Uluğ Yurt" için sözleri, Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:148. Bunlar için bkz. yine Clavijo (yay. Sreznevski 1881:246).‡

---

* Burada British Museum yazma numarası verilen eserin künyesi aşağıdaki gibidir: *Aḥmad-e Tabrīzī* (fl. 738/1337-8). *Shāhanshāh-nāma*. Londra British Library Ms. Or. 2780. Zeki Velidi Togan bu eser hakkında bilgiler verirken "*Çingiz-name* ve *Şahinşah-name*"nin bu eserin parçaları olduğunu belirtir. Bkz. Z.V. Togan 1960:144 (İ.E. Binbaş).

† milk yani özel mülk

‡ Bu konuda bkz. Fletcher 1968.

Levent Şahverdi Arşivi

[107a] [Bu adın Moğolcası Bolod Temür şeklindedir. Z.V. Togan bu adı Türkçe şekli ile okumuştur. İslam kaynaklarının kullandığı imla ile her iki şekli mümkündür.]

[107b] [Genelde Tuluy, Toluy, Tuli adları ile bilinen Kubilay, Hülegü ve Möngke Hanların babasının adının Z.V. Togan tarafından iki kez Tüli şeklinde yazılmış olması dikkat çekicidir.]

[108] Anende için Reşideddin/Blochet 1911:595-603.

[108a] [Bu adın Moğolca şekli *Arigh Böke*'dir. İslam kaynakları bu adın birinci kısmını *Arigh/Ariq*, ikinci kısmını ise Böke şeklinde *kef* ك ile yazmışlardır. Z.V. Togan ise bu adı Türkçe ile Arık Boğa şeklinde okuma eğilimindedir. Halen uluslararası literatürde Ariq Böke/Arigh Böke şekilleri yaygındır. Bu edisyonda bu ad artık yerleşmiş olan şekli ile Arık Böke olarak yazılmıştır. Moğolcada boğa anlamına gelen *buqa*'nın yanında, güreşçi anlamına gelen *böke* de vardır; *böke* güreşçi anlamında *Kutadgu Bilig*'de de geçer bkz. Arat 1979 III:105.]

[109] Yine orada, yani Reşideddin/Blochet 1911:570.

[110] Şerefeddin Yezdi'de Müslümanlığı kabul eden prens Tayzı Oğlan'dır, bkz. Barthold (*Uluğbek*, Türkçesi) 1930:43.

[111] René Grousset 1939:581-588.

[111a] [Çuras/Çorasların Müslümanlığı kabul etmeyip önce eski dinde kalan, sonra Budizmi kabul eden kısımları, Çoros boyu olarak Kalmakların (Cungarlar) lider kadrosunu oluşturmuşlardır. İslami kaynaklarda kendilerinden *Qalmaq* olarak söz edilen bu Batı Moğolları da sonraki yüzyıllarda Kalmuk olarak bilinegelmişlerdir. Mesela, Kalmuk (Cungar) hanı Galdan Boşuktu (1671-1697) da Çoroslardandı. (Z.V. Togan 1947:158; Bawden 1968; Zlatkin 1964). İleride (B4 haşiye 541 civarı) bu Çoroslardan bazıları Müslüman olmuş ve "Çoras" olarak bilinmiştir. Bu Müslüman Çoraslardan Seyfullah Bek ile ilgili vakıf fermanlarından söz edilmektedir. Gene bu Müslüman Çoraslardan 17. yüzyılda Kaşgar'da yaşamış olan Şah Mahmud Çoras bir tarihçi idi ve o dönemin ahvalinin tasvirini ona borçluyuz. Bkz. Çurās 1976.]

Levent Şahverdi Arşivi

[112] Uyratların [Oyrat]* Uygur olduğunu önce C. Banzarov ileri sürmüş, sonradan bunu Ramstedt (1915) ispat etmiştir.

[113] Kalmukların ilk tarihi için bkz. Z.V. Togan 1947:157-172.†

[114] Anende için Gazan'ın ideal olması konusunda bkz. Reşideddin/ Blochet 1911:598.

[115] Barthold 1928:311 ve Z.V. Togan, *İbn Fadlan,* §100a, 4* s. 283.

[116a] *Lâla râ goftam siyahdil ûdanat as bahri çiştî. Dar cavab gôft; in çunin ast har ke dar sahrâ naşist.*

[116b] Türkler ve Moğollarda posta inşaatı hakkında bkz. Peter Olbricht (1953); Memlûklar zamanı için J. Sauvaget 1941; bu eserde posta, yam, ulağ, ve serdabeler için bkz. s. 67, levha IV. Emir Laçin'in kervansarayı ve kubbeli serdabesi. Rusya'da posta tarihi, tarih kenarında.‡

[117] E. Haenisch 1940:317-319. Moğolların Çin'deki hâkimiyetinin sona ermesinde başlıca amil: Müslüman (başlıca Türkistanlı, Harezmli, İranlı) ve Hıristiyan tüccarlarına ortak işinde verdikleri fazla salahiyet; bu salahiyetin bir taraftan Çin'in dış ticaretini, sanayini teşkilatlandırmaya geniş mikyasta inkişaf etmesine sebep olması; bunların Step güvenlik geleneğine dayanan Moğol kredi ve kâğıt ve kumaş para sistemini Moğol feodalları ile birlikte suiistimal etmekte dizginsizce hareketleri; diğer taraftan dış ticareti ilerleten, önce ancak mahalli feodallar için çalışan sanatkârları deniz yolları açılıp cihan pazarı ve ihracat için çalışmaya sevk etmesi; bu iktisadi inkılabın iç ticareti Çin tarihinde görülmemiş bir şekilde inkişafa götürmesi; bunun da 1359 senesinde son haddini bulan enfasyon karşısında aciz kalan Moğol hükümetine karşı isyan hareketlerini doğurması olmuştur. Bkz. Williams 1883 II:85 ve Safarov 1933:154-155.

[118] Sir Muhammad İqbal, *Payām-i Mashriqī*, Delhi tabı [1962?: 192]: *Az khal-i Samarqandî tarsam, ke diger khizad * Âşub-i Hulâgûyi u hengâma-i Çengizî.*

---

* Bu halk bugün artık adlarının Moğolca şekli olan "Oyrat" ile tanınır.

† Bu konuda bkz. Zlatkin 1964 ve Rossabi 1975.

‡ Derkenar notu (1946:133). Ancak bu derkenar notunun son cümlesi yarım kalmış gibi görünüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

119 Dr. A. Legendre 1920.

120 Z.V. Togan 1929-40:623.

121 A. Toynbee 1934, II:413-420.

122 Sven Hedin 1916-22, II:172; E. Trinkler 1932:132.

123 A. Stein 1925:478-480 ve 1939.

124 Huntington 1906:352 ve *GJ* 29(1907):674.* Bu zatın hataları hakkında bkz. Albert Herrmann 1910:70, 79; yine Barthold 1907:090-091.

125 H. de Tarra 1930:161-171; daha önce Ruborovsky 1896:1-77.

126 Z.V. Togan 1934a.

127 A. Woeikoff (1908, 1910) ve Leo Berg 1914:53.†

128 F. Grenard 1929:313 ve *Encyclopeadia of Islam*'da (*E.I.*[1]) B. Spuler'in "Aral" ve Barthold'un "Balkhash" maddeleri. Bir de Mahmud Kaşgari'de (I:318) "çabaq Buhayrat al-Turk" yani "Türk gölündeki küçük balık" kaydı mühimdir. Bu göl Temür tarihlerinde (Yezdi 1887-88, I:496) Etrak Göl tesmiye olunan Balkaş olsa gerektir. Tatlı su balığı olan bu "çabak" balıklarının, bugün olduğu gibi, 11. asırda da Balkaş'ta bulunması gölün o zamandan bugüne kadar tatlı kaldığını gösterir. Lobnor gölünün miladi 9. asırdan beri, az çok yer değiştirmekle beraber, aynı halde kaldığını bildiren Çin vesikası Lionel Giles tarafından neşredilmiştir (1932:831).

129 L.A. Molçanov 1929.

130 Albert Penck 1931:12.

131 Bkz. Z.V. Togan, "Amu-Derya", *İ.A.*, I:419-416. Daha mufassal olarak yazılan "Biruni's Bericht über das untere Oxusgebiet" nam eserim daha intişar etmemiştir.

132 Wylie 1880:20 vd.; V. Grigoryev 1873:39-40.

---

* Ancak *Geographical Journal*'in ciltlerinde bu sayfaya tekabül eden bir makale görülememiştir (Nurten Kılıç-Schubel). Bu dergide çıkan diğer makaleler Kaynakça'da gösterilmiştir.

† Her iki edisyonda bulunan "A. Woeikow ve Leo Bergin 1914:53" ifadesinin düzeltilmesi gerekmektedir. Buradaki iklim değişikliklerinden söz eden Leo Berg'dir ve 1914'te çıkan eseri makale değil bir kitapçıktır. Burada adı zikredilen diğer kişinin adı Weikoff olmalıdır ve onun 1908 ve 1910'da çıkmış eserleri Kaynakça'da gösterilmiştir (İ.E.B.).

Levent Şahverdi Arşivi

133 Hyacinth-Biçurin 1851, III:59.

134 Buna dair İbn Hurdadbih ve diğerlerinin kayıtları Z.V. Togan 1938a:425'te tahlil edilmiştir.

135 Z.V. Togan, aynı eser s. 429.

136 Aynı eser s. 428.

137 Aynı eser s. 430.

138 Bu hususlar benim daha basılmamış "Die Übervölkerung als Faktor der Völkerbewegungen im mittelaterlichen Zentralasien" nam eserimde mufassalen anlatılmıştır. Orta Asya'nın lös mıntıkaları (*loess regions*) olağanüstü nüfus kesafetini yaşattığı halde, göçebe hayvan besleme hayatı için müsait olan bozkır mıntıkaları (*steppe regions*) ise nüfus kesafetine karşı fevkalade hassastır. Çok itina ile öğrenilmesi icap eden bu mevzuun ancak lös kısmı Owen Lattimore tarafından tetkik edilmiş; bozkır sahaları için çarlık Rusya'sı Ziraat ministerliği* tarafından Orta Asya'da yapılan step arazi meseleleri üzerinde toplanan ve birçok ciltler teşkil eden "*Materyallar*" (bkz. Z.V. Togan 1947: 302) ve bilhassa Şunan oğlu Elcan'ın *Qazaq Cer Tariqı* (1926) çok istifade edilecek eserlerdir.

139 Yukarıda haşiye 132'de gösterilen eserlerdeki malumat karşılaştırılmalıdır.

140 Hyacinth-Biçurin 1851, I:443.

141 Hyacinth-Biçurin 1851, I:428.

142 Şerefüzzaman Mervezi (Minorsky [yay.] 1942: metin s. 18, terc. 30). Minorsky haşiyelerinde Tiyanşan Kırgızları ile "dört vadide yaşayan" Kırgızların (metin s. 19, terc. 30), yani Yenisey Kırgızlarının aynı zamanda yaşadığını bilmemiştir.

143 *Hudūd al-'ālam* [Barthold 1930]: metin, vr. 18a, satır 10-11].

144 Aynı eser, vr. 17b, satır 1.

145 Aynı eser, vr. 18a, satır 21. Bu husus İstahri ve diğerlerinin İlak (yani Çatkal) dağlarını Kırgız ülkesine bitişik göstermeleri ile de sabittir.

---

* bakanlığı

Levent Şahverdi Arşivi

[146] Halife Mehdi zamanında (775-785) vaki olan bu hareket için bkz. İbnülesir 1851-76, XI:117.

[147] Mes'udi 1894:62 ve Marquart 1903:79.

[148] Belazuri 1866:431.

[149] Mes'udi 1894:180 ve Marquart 1903:63.

[150] Mes'udi 1861-1917, II:58-64 ve Marquart 1903:61; fakat Marquart'ın izahları şimdi eskimiştir.

[151a] Hammer-Purgstall 1827:105-107; Marquart 1914:41; Ziya Gökalp H. 1331/1915-1916:399, 433; Nihal Atsız, [Şükrullah] *Dokuzboy Türkleri*'ne (1939) haşiyeleri; ben de *Türk Tarihi Dersleri* adlı eserimde (1928) bu malumatta "Kun"lara ait sözlerin Mecdeddin Adnan'dan alınmış olduğunu zannetmiş ve Kun kelimesi Oğuzların diğer isim telakki etmişimdir, ki yanlıştır.

[151b] Şerefüzzaman Mervezi (1942: metin, s. 7, 18 terc. s. 19, 29-30). Parantez içindeki sözler benimdir.

[152] "Sancu" Alaşan-Ordos taraflarındaki "Shanzhou"dur, bkz. Minorsky haşiyeler, 1942:73.

[153] Burada Kunlar hakkında "*minhum firqatun*", yani "onlardan bir grup" diye yazılmıştır. Buradaki "onlardan" sözü "büyük kabile Oğuzlar" (*min qabâ'ilihim al-'azîma al-Guziya*) ya dahil gibi görünüyor. Zaten burada "el-Guziya" ismi Oğuz, Ogur, Türkmen, Tokuzoğuz, *İ-gr* (Uygur) ve *Uç-gr* (yani Orhun yazıtlarındaki Uç Oğuz) kabilelerine şamil ve "Tokuzoğuz Hakanına tâbi 12 kabileyi" yani Gaoche kabileleri (bkz. Radloff 1891-1910, "Einleitung", s. LXII, Hyacinth-Biçurin 1851, I:251) çerçevesi gibi 12'li camia görüyor. Avfi'nin naklinde bu "12 kabile" Türklerin 12 kabilesi olarak yazılmış. Mervezi'deki "firka" kelimesi de Avfi de "*mrqa*" şeklinde yazıldığından bu bir ayrı kabilenin ismi telakki olunarak, muhtelif faraziyelere yol açmıştır (en son olarak bkz. G. Németh 1940b:105; bunların tashihi Z.V. Togan 1941:371 ve Schaeder 1942:131). Bu sırada "firka" kelimesi ile (Minorsky 1942: metin s. 21) Hazarlar için de "iki fırka" denildiği gibi "büyük kabile"ye dahil zümreler, yani müstakil uruklar gösterilmiş olsa gerektir. Mervezi'de Türk kabilelerine ait malumat bir de "al-Habaşa" (Minorsky 1942:41, 43-

Levent Şahverdi Arşivi

44) ve "şimal mıntakaları" bahsinde (Minorsky 1942:44-46, Bulgarlar, Suvarlar, Doğu Türkistan'daki Uç ve Kaşgar mıntıkasındaki vahşi develer, Çinançkent, yani Hoço ile Kırgızlar, yani Tiyanşan Kırgızları arasında, herhalde Borohoro mıntıkasında yaşayan bir "vahşi ümmet" ve Kimaklar) zikredilmiştir. Bunları müellif *Kitāb al-masālik va al-mamālik* kitabından, herhalde İbn Hurdadbih yahut Ceyhani'den almış, hatta s. 51'de Ceyhani ayrıca zikredilmektedir.

154 Türkmenlerin Yedisu'daki mevkii El-Biruni'nin eserinden öğrenilmektedir.

155 Karadeniz için "Buhayrat Arminiya" tabirinin kullanılması için bkz. Minorsky 1942:102 (Mervezi'ye haşiyeler), bu tabir El-Biruni'de de vardır, bkz. Z.V. Togan 1940a:B4; *Bahr Buntus al-Armani.*

156 Bu cümle metinde hatalıdır, doğrusu Avfi'nin tercümesidir.

157 Harezm'in batısında Peçenek ve Asların sahası için bkz. Z.V. Togan, *İ.A.*, "Amu-Derya" ve "Allan" maddeleri.

158 Çağrı Tegin'in Horasan'ı zaptı Arabi nüshada bulunmuyor, fakat Avfi'deki buna ait cümle muhakkak Şerefüzzaman'ındır, çünkü Avfi Çağrı Beğ'e kendiliğinden "Çağrı Tegin" diyemez.

159 İkinci b. Koçkar için bkz. Barthold 1928:324.

160 Yayıktaki Peçenekler için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 33, haşiyeler §38b, s. 145-147.

161 Bu Uzlar için bkz. Rasovsky 1933:239-258.

162 El-Biruni *Kitab al-tafhīm,* Wright (yay), 1934:241-242.

163 Çin kayıtları için bkz. De Guignes 1923, II:30-31; De Mailla 1777-1785, VIII:188-189; Grum-Grjimaylo 1896-1907, II:56-57 ve 1926, II 372. Burada zikrolunan Guazhou mevkii, Suzhou ile Shazhou (Dunhuang) arasında Suloho nehri üzerinde Anxi ovasında bugün harabe halinde bulunan şehirdir, ki İslam kaynaklarında *Khaçu* olarak zikredilir. Bkz. Minorsky 1937:233 (*Ḥudūd al-'ālam* haşiyeleri); bkz. yine Bretschneider 1888, I:243.

164 Sarı Yugur Süryani kaynaklarında da zikredilir (Marquart 1903:356). Bence *Salgur* ismi de *Sar(ı)gur* isminin B~L tebed-

Levent Şahverdi Arşivi

dülü* şeklinden ibarettir. Salgur'dan gelen [günümüzde Salar olarak bilinen] Salurlar aynı Suzhou vilayetinde Sarı Yugurlarla komşu olarak yaşamaktadırlar. Fakat bu Salurların batıda önce Salgur, sonra Müslüman olmaları ve tekrar Doğuya dönmeleri ile eski Salgurlukları ve Sarıgurlukları arasında belki pek çok asırlar geçmiştir. Sarı Yugurların bugün Suzhou vilayetinde yaşayanları ancak iki üç bin kişiden ibarettir. Aralarında buradan gelip geçen muhtelif Türk uruklarının bakiyeleri bulunuyor. Mesela: *Kongrat*, *Kırgız*, *Türgiş*, *Bayat*, *Erger*, *Kalka*, *Tümen*, *Çongıl* (yani Çigil) *Togşı* (yani Tuhsi), *Patan*, *Yağlan*. Bunlardan başka Gansu vilayetinde Çinlileşmiş ve Moğollaşmış Sarı Yugurlar vardır. Salurlar yani Salarlar ise Huanghe nehri (Sarı Irmak) boyunda [Malov'un] Sünkhdatin şehri [adıyla zikrettiği ve aslında bugünkü Qinghai eyaletinin Xun Hua özerk ilçesinde bulunan] *Syünhuatina*'da otururlar; bkz. Malov 1912:96.†

165 "Sarı Bağış" ve "Sarılar" ismindeki Kırgız boyları, Türkmenlerde "Sarık" Urianghaylarda "Sarihlar" Kazaklarda "Sarılar" için bkz. Aristov 1896:396-397; 414-415, 348, 352 ve fihrist s. 23.

166 Oppert 1864:91; Marquart (1938) *Wehrot und Arang* mukaddimesinde Barthold'un kayıtları s. 37.

167 Mahmud Kaşgari III:173; bkz. ayrıca yine I:377, II:251. Burada zikri geçen "Bekeç Arslan" ismi Şerefüzzaman'ın rivayetinde de geçer. Bu rivayetin başı Mahmud Kaşgari'de "Karahan" mukaddimesinde ve Avfi'de naklolunmuştur.‡

---

* değişimi

† Her iki edisyonda burada şehir adı "Sünkhdatin" olarak gösterilmiş; bu adın Malov makalesindeki yeri de s. 96 olarak verilmiştir. Malov makalesini temin etmede Mária Ivanics yardımcı olmuştur. Öte yandan Xun Hua imlerinin Sünkhdatin şeklinde yazılmış olmasını açıklamak gerekmektedir. Anlaşılan Malov makalesini Kiril alfabesiyle ve elyazısı ile yazmış, dizgi sırasında –u– yerine –d– yazılmıştır. Böylece Xun Hua, Sunhda şeklini almıştır. Rusça elyazısındaki *–d–* Latin harfli elyazısındaki *–g–* gibi, *–u–* ise *–y–* gibi yazıldığı için bu dizgi hatası oluşmuştur. Malov metnindeki "Sünkhdatin" adının sonundaki *tin* kısmı ise, karakol anlamına gelen *ting* kelimesinden gelmektedir (Luo Xin).

‡ Bu haşiye ile ilgili kısımda geçen adı Z.V. Togan "Büka Büdrüc" şeklinde vermiştir. Bu adı B. Atalay (III:227) "Büke Budraç" olarak, R. Dankoff ise (II:268) "Böke Budraç" olarak okumuşlardır. Bu adın ilk kısmı olan *büke/böke* için

Levent Şahverdi Arşivi

168 Barthold 1904:46-47.

169 Mahmud Kaşgari I:128, 131, 137, 149, 157, 162, 184, 198, 199, 200, 210, 217, 239, 273, 331, 365, 368 (8 mısra), 382, 385, 435, II, 5, 66, 97, 161 (165 tekrar), 171, 228, 251, III:48, 263; Brockelmann 1923:129-133 bu beyitler eksik naklolunmuştur.

170 Ravendi 1921:86.*

171 Cemal Karşi, Barthold (yay.) 1898b:135.

172 Ali Ekber, *Khıtaynāme*, Aşir Efendi nüshası, N. 610, vr. 123.†

173 Cuveyni 1916, II:68, Reşideddin/Berezin, 42, 99, 102.‡

174 Mahmud Kaşgari, I:102'de *qulibat al-khâ'u vâvan*, yani KH~U demek *khudhkhur* sözü *udhkhur*'a münkalip oldu demektir.

175 Munkácsi 1896.

176 Gurlar *Oğuzname*'nin tarafımdan mukabele§ edilen nüshasında, s. 10, Semerkand taraflarında Uygur ve Kanglılar ise, s. 60'ta zikrediliyor [Bkz. Z.V. Togan 1972:22 ve 47].

177 Marquart ve de Groot 1915:257.

178 Navâdir-i Tabrîzî'den naklen Cennabi ve Müneccimbaşı, *Camiüddüvel*, Esad Efendi, N. 2101, vr. 446: *İnna 'l-Ghûriyata tâifatun min al'Atrâki kharacû min al-Khıtâ qadîman ve vasalû ilâ Cibâli 'l-Ghûrî fatasakkanû va 'staghaia [istavâ?] amruhum ve malakû 'l-bilâda.*

Mahmud Kaşgari "ejderha" anlamını veriyorsa da, Clauson (1972:324b) bu anlamın ikincil olduğu ve asıl anlamının Moğolcadaki *böke*'de olduğu gibi mücadeleci, savaşçı ve güreşçi anlamında yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu konuda ayrıca bkz. Arık Böke notu. İkinci kelime için ise bu tür bir açıklama henüz görülmemektedir. Mahmud Kaşgari'nin eserinde bu adla ilgili problemlerin çözülmemiş olduğu görülmektedir.

* 1946 ve 1970 edisyonlarında bu sözlerin Farsçası parantez içinde "*ba hükm-i anbûhii khâne u tengi-i çirâkhôr*" şeklinde verilmiştir. Bu sözler Ravendi'de چراخور تنکی و خانه انبوحی بحکم şeklinde yazılmıştır.

† Bu konuda bkz. Lin Yi-min 1967.

‡ Reşideddin/Berezin şeklinde verilen bu referans için cilt numarası verilmemiştir. Büyük bir ihtimalle Berezin'in ikinci cildine, yani 1888'de yayımlanmış olan Çinggis Han tarihi kısmına atıf yapılmaktadır. Tercümede söz konusu yerler Harezm (1888:42) ve Tangut (1888:99) seferleri hakkındadır.

§ karşılaştırılan

Levent Şahverdi Arşivi

[179] Yugurzadegan için bkz. Muhammed b. Müeyyid el-Bağdadi, *al-Tavassul ila al-tarassul*'den Barthold 1898b, I:79.*

[180] Z.V. Togan 1940b:92.

[181] Mervezi, (Minorsky 1942, metin s. 7, tercüme s. 18, haşiye 76. Burada *şrgul* yazılmış, ki Arabi yazıda R ile L ayrı yazılırken ekseriye karışır.

[182] Z.V. Togan 1940b:92, haşiye.

[183] *Oğuzname*'nin Uzunköprü nüshası, Hüseyin Namık Orkun neşri 1935:275, mısra 187. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. 40a, s. 148 [ayrıca bkz. Eraslan 1973-75 ve 1977-79].

[184] Halacların Türkmen heyetine dahil olması için bkz. Mahmud Kaşgari, III:307; Karlukların Türkmen heyetine dahil olması yine orada, I:80, 337, 393, II:3 ve 220.

[184a] [Her iki edisyonda verilen sülale adları bu kez *pinyin* ile belirtilmiş ve tarihlerde bazı düzeltmeler yapılmıştır. İki dönemden meydana gelen Zhao sülalesi "Önceki Zhao" veya Han/Zhao olarak 304-329 yıllarında, "Sonraki Zhao" olarak da 319-352 yılları arasında hüküm sürmüştür (Moule 1957:35-37, 51 ve Eberhard 1971:123). Tuoba'lar diye söz edilen ilk Dai sülalesi (338-376) hakkında bilgimiz azdır (Eberhard 1971:137). Wei'ler diye söz edilenler de Tuoba'lar tarafından kurulan ve 386-534 yıllarında Kuzey Çin'de hüküm süren Kuzey Wei sülalesidir (Eberhard 1971:136-148). Bu tarihlerde bu sülale Doğu Wei (534-550) ve Batı Wei (535-556) şeklinde ikiye ayrılmıştır. Kısa bir süre sonra bu sülalelerden doğudaki Kuzey Qi (550-577), batıdaki de Kuzey Zhou (557-581) sülalesine dönüşmüşlerdir. Bu son iki sülalenin tarihleri Göktürkler hakkında bize ilk bilgileri verirler. Şatolar hakkında ayrıca bkz. Eberhard 1971:202-208. Bütün bu sülaleleri oluşturan kavimler hakkında bkz. Eberhard 1971:115-152 ve Barfield 1989:128-130).]

[185] A. Legendre'nin yazıları *T'oung Pao* mecmuasında intişar etmiştir; ayrıca bkz. W. Eberhard 1942b ve 1942d.

---

* Bu ifade Bahmanyar edisyonunda (1915-16:158) Barthold'dan farklı olarak *Büğü zādegān* okunmuştur. Ancak Z.V. Togan sayfanın kenarına "Yuğurzadegan" olarak düzeltme yapmış ve Barthold'un okuyuşundan ayrılmamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

186 Döngenler için bkz. Grum-Grjimaylo 1896-1907, II:65-66. Barthold 1898a:357 ve M. Hartmann, *İslam Ansiklopedisi,* "Çin" maddesi (III:400-420).*

187 Cuveyni 1911, I:101 ve Barthold 1928:436.

188 Hindistan'da İskender'den önceki Turanlılar için bkz. yukarıda s. 23-24 haşiyeleri ve Z.V. Togan 1935.

189 Halaclar için bkz. V. Minorsky 1940:417-437.

190 İstahri 1870:249.

191 Minorsky mezkûr makalesi 1940:432, keza Minorsky, *Ḥudūd al-'ālam* haşiyeleri, 1937:348.

192 Mübarakşah Guri,† *Kitāb ādāb al-harb va al-shajā'a*, Muhammad Shafi' 1937:20: *dar vilâyet-i Gaznin çahâr nâhiyat ast, ke anrâ 'Anüc u Khmâr u Lama'ân u Şâhbahâr khonand u ân navâhi iqta' u in'am-i Turkn u Turkbaçagān ast.* Gurları bugün bir İran kavmi saymak âdet olmuşsa da, menşe itibariyle Türk olduklarını gösteren vesikalar çoğalmaktadır. Mes'udi'de Gur ve Karluklara ait kaydı Marquart "Guz" الغور ve Oğuzlar okumak istemiş. Halbuki Oğuzlar Arap kaynaklarında sadece الغزيه diye "vav"sız yazılmaktadır. Şemseddin Dimaşki ise bunları و القلج الغور diye okumuş. Bu Gurlar Çin kaynaklarında da zikredilmiş (Enoki) ve bunların şimdiki Gur memleketi, Toharistan'a gelmiş oldukları da kaydedilmiştir. Mahmud b. Veli Hindistan'daki Delhi sultanlarının ve Kert padişahlarının bu Gurlardan olduğunu ve Kertlerin mensup olduğu kabilenin Yemerkan, yani Yemekan Gurları olduğunu kaydetmiş. Buralarda Bedehşan'da müteaddit yerlerde Yemak Kıpçakları bulunmuştur ki bunlara Oğur denilmiştir. Şeyh Sadi dahi Bostan'ında bir İranlı köylünün Gur hükümdarına, "Ey Türk" diye hitap ettiğine dair bir hikâye nakletmiştir. Fakat bu Gurların çoğu 11. ve 12. asırlarda Farslaşmış bulunuyordu.

193 Bkz. yukarıda B1 haşiye 76.

---

* Döngenler konusundaki en son çalışmalar için bkz. Dru Gladney 1991 ve Jonathan Lippmann 1997.

† Bu konuda bkz. yukarıda B1 haşiye 115 ve B3 haşiye 98'e not (İ.E. Binbaş).

Levent Şahverdi Arşivi

194 Z.V. Togan 1935 ve 1928:122. Bu son eserde verilen malumatın bazıları şimdi tashihe muhtaçtır.*

195 Z.V. Togan 1935.†

195a [Bu konuda bkz. Franz Schurmann 1962.]

196 Z.V. Togan, 1941:29-30. [Çünkü *Şehname*'de bu Belh civarında Tatarlar zikr olunuyor (derkenar notu 1946:145).]

197 Hindistan'daki Müslüman Türk sülaleleri, için bkz. Mubarek Galib 1925 ve Halil Edhem (çev.) 1927:445-516.

198 Sübektegin'in nesebnamesi ve imla ettiği bu malumat için bkz. M. Nazim (1933):605-628 (burada *Tkhsiyan* kelimesi yanlış olarak *Bkhsiyan* okunmuştur).

199 Bkz. Ahmed b. 'Ali b. Babeh, *Ra's mâl al-nadîm*., Nuriosmaniye, 3296, vr. 143.

200 Bkz. Cüzcani 1864:6. *Oğuzname*'de araya Serenk ismi karıştırılmıştır, ki Cok'un lakabı olan *serhenk*'ten muharref olsa gerektir.

201 Beyhaki 1862:107, 235-237.

202 Bkz. Köprülü Fuad 1934:26-32. Gaznelilerin tarihine ait eserlerde olduğu gibi, 'Unsuri, Ferruhi gibi şairlerin eserlerinde de Türk adat ve ananelerine taalluklu istitradi kayıtlara‡ tesadüf edilmektedir.

203 El-Biruni, *Kitāb al-ṣaydana*, Bursa nüshası, vr. 7b (M. Meyerhof neşrindeki mukaddime, 1932:13): *va kâna 'l-amîr Yamin al-Davla 'alâ bughdihi li'l-'arabiyati.*

204 Gazneli Mahmud'a nispet edilmesi mümkün görülen Farsça şiirden Kilisli Rifat, *İkdam*, 26 Ağustos 1921'de bahsetmiştir.

205 Bu eser Sir Denison Ross tarafından neşredilmiş ve tarafımdan (1932:847-858) tahlil edilmiştir. Bkz. yine Köprülü Fuad, aynı eser, 1934:123-154.

---

* Bugün haritalarda Rukhaj şeklinde yazılan bu yer Afganistan'ın güneyinde bulunmaktadır.

† Her iki edisyonda Xuanzang'a atıfla Z.V. Togan "Ki-kan" şeklinde yazmış olduğu bu ismi, burada söz konusu makalede (1935: ayrıbasım s. 3), "Ki-Kiang (bei Marquart Ki-Kiangna)" şeklinde yazmıştır. S. Beal tarafından yayımlanan Xuanzang metninde (1968 tıpkıbasımı, II:282) bu isim Ki-kiang-na (Kikana?) şeklinde yazılmıştır. Metnin Çincesinde (Li Xianlin 200, II:949) bu isim *pinyin* ile *Qijiangna* okunacak şekilde yazılmıştır. Bkz. Çince İmler Tablosu.

‡ ilgili antrparantez kayıtlar

Levent Şahverdi Arşivi

205a [Z.V. Togan genellikle "Ulluborlu, Uluberli" şekillerinde okuduğu bu adı, bu kez burada "Uluborlu (yahut Ulbarlı)" şeklinde okumuştur. Hatta eserin ilk edisyonunda (1946:146) "Uluborlu (yahut Alborlu)" şeklinde geçen adın ikinci kısmını, elyazısıyla "Ulbarlı" şeklinde düzeltmiş, isim de bu düzeltilmiş şekli ile ikinci edisyona (1970:153) girmiştir.]

206 Cüzcani 1864:268, 276, 278, 281. Bu uruk Mısır'daki Kıpçaklar arasında da bulunmuştur.

207 Babür hatıratının, R.R. Arat tarafından [*Vekayi. Babur'un Hâtıratı* adıyla] Batı Türkçesine aktarılan kısmından I. cildi, 1943'te intişar etmiştir. [Eserin II. cildi 1946'da yayımlanmıştır.]*

208 *Punjab Census*, Calcutta, 1881, I:277.

208a [Çincede eskiden mevcut olan transkripsiyon (Wade-Giles) usulünde "j" olarak yazılanlar "r" okunurdu. Bu çerçevede Rouran olarak okunması gereken *Joujan* Türkçeye *Cücen* olarak girmiştir. Bu halkın adının Çince *Rouran*, *Ruru* ve sonra *Nüzhen* şeklinde yazılışları için bkz. Çince İmler Tablosu.]

209 Bkz. V. Besevliyev 1945:213-261. Köprülü Fuad 1939:1-6.

210 *Tarīkh Qaratay al-Khazinadāri*, Gotha arab, 1656, vr. 94a-97a.

211 Khuvalis ve Macaristan'ın diğer Müslümanları için, bkz. Z.V. Togan, *İbn-Fadlan*, hşr. §76a, s. 217-218; Baştav 1942:351 vd.

212 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §40a, s. 147-148. Macar âlimleri Macar, *magyar* kelimesini Ugur dili ile izahta ısrar ediyorlar, hatta bu husus G. Németh ve talebeleri için bir mütearife† şeklini almıştır; fakat kelimenin Ugurca kolay izah edilen şekli *meşgar*'ın Macarlaştıktan sonra aldığı şekli olabileceği unutuluyor. Kelimenin başında *b-* yerine *m-* Kırım Nogay urukları arasında *Maşgır* uruğu isminde muhafaza edilmiştir, bkz. Sergiyev, 1912:87.‡

213 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §94b-94c, s. 260.

214 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §99a, s. 270-271.

---

* Bu konudaki en yeni ve kapsamlı çalışma için bkz. Eiji Mano 1995, 1998.

† aksiyom

‡ Her iki edisyonda burada s. 37 gösterilmişse de, "Maşkir" adının geçtiği yer s. 87'dir (Emir Yuldaşbayev).

Levent Şahverdi Arşivi

215 Németh bunu *A honfoglaló magyarság kialakulása* nam eserinde (1930) izah etmiştir; bkz. 1929:95-97.

216 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 224, hşr. "Anhang" *4.

217a Bu kelimeler Z. Gombocz'un (1912) eserinde toplanmıştır.

[217b] Eserin ilk baskısından derkenar notu (1946:152): Peçenekler: H. 442/1051'de Rumların Peçenekleri mağlup ettikleri zaman Rumlar tarafından esir edilen hükümdarları L.t.kā'nın İstanbul'dan kaçtığı vakit Peçeneklerin ona inanmayıp onu öldürdükleri ve onun yerine oğlu L.n.k.v.ā'yı* hükümdar ilan edip bütün Alanlar ve Rumlarla sulh akdettikleri El-Aẓīmī tarihinde mezkûrdur. Erzi 1950:90.

218 D.A. Rasovsky 1933.

219 V. Rosen. 1878:43, 61.

220 Peçeneklerin dağılma tarihi ve haritaları Rasovsky 1933 ve Akdes Nimet Kurat'ın *Peçenek Tarihi*'nde (1937) bulunmaktadır.

221 Bkz. aynı eserler.

222 Bkz. Németh 1930:141-142 ve 1940b:97.

223 Bkz. J. Marquart 1914:54-56.

224 [Bu haşiye 1946 ve 1970 edisyonlarında atlanmıştır. Moğollar zamanında orduya katılmak üzere Çin'e gelen Kıpçaklar hakkında Z.V. Togan'ın 1946'da hangi referansı kullandığını bilmiyoruz. Kendisi daha sonra 1962-63 yılında verdiği "İç Asya Etnografyası" derslerinde (Ders Notları, s. 61) bu konuya tekrar değinmiştir. Ancak referans vermemiştir. Çin'e gelen Kıpçaklar konusu onların önde gelen kişisinin Çin'deki Moğolların tarihi *Yuanshi*'da (Bl.126) bulunan biyografisinden bilinmektedir. Bahaeddin Ögel bu biyografiyi açıklamalarla Türkçeye çevirmiştir (1964:275-279).]

225 Bu Kumanlar kendilerinin Anta(p)han dağlarından çıktıklarını söylemişler, Aristov bunu Andican dağları demişse de yanlıştır. Marquart (1914:114) Çin Seddi yakınında Jehol [Rehe] mıntıkası olacağını aydınlatmıştır. Yani Batı'ya giden Kunlar kendile-

* Zeki Velidi Togan burada metindeki sözcüğü okumamış, sadece harfleri göstererek transliterasyon yapmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

rinin bir zamanlar Uzakdoğuda yaşamış olduklarını hatırlamışlardır. Plinius, *Naturalis Historia*, XII, 18.

226 Pomponius Mela (1722:19).

227 Marquart 1914:68-69.

228 Aristov 1896:436.

229 Mahmud Kaşgari I:394.

230 Yemgan yahut Yemegân kasabasının isminin Yemeyan demek olduğunu bu ismin Manihaist yazılarında bulunması dolayısıyla C. Salemann söylemiştir.

231 *Naturalis Historia*, XII, 18.

232 Aristov 1896:277-456. Bu Kang-Kanglı meselesi yukarıda (B1 haşiye 72) izah edilmiştir.

233 Marquart 1914:26, 78, 168, Kangaroğlu'nu, Marquart (1914: 157): *Mingür-oğlu*, d'Ohsson 1834, I. 338: *Cungur* okumuşlardır.

234 Kanglı Hoca için bkz. *Dede Korkut* (yay. Orhan Şaik 1938:64-66). Mahmud Kaşgari III:379 "Kanglı-Kıpçak'ın bir uruğu" (*cil* yerine yanlış *racl*).*

235 Bkz. Köprülü Fuad 1934:152-161.

236 Marquart 1914:167.

237 Plano Carpini ve Rubruck'ta böyledir. [Ayrıca Kanglılar hakkında yapılan yeni bir inceleme için bkz. Yorulmaz 2012.]

238 Gerdizi/Barthold 1897b:82.

239 *Dede Korkut* (yay. Orhan Şaik, s. xvii, xxxiii-xxxiv, xliv).

240 Mukaddesi 1877:91.

241 İbn Havkal 1939:14-15, 393.

242 Bkz. *Ḥudūd al-'ālam* (Minorsky 1937:100). Edil ile Irtış arasında yaşayan "Yağsun Yasu" Kimakları Başkurtlardan başka bir kavim değildir; Minorsky (1937:309) karıştırmıştır. *Divanu Lugat al-Turk*'te Başkurt ve Kimakların dili beraber zikredilmiştir.

---

* Buradaki "*cil* yerine yanlış *racl*" ifadesi, Besim Atalay çevirisindeki (III:379) Kanglı maddesinin çevirisi ile ilgilidir. Çeviride, "Kanğlı: Kıpçaklardan büyük bir adamın adıdır" yazılıdır. Zeki Velidi Togan metni burada *racl* yani büyük adam olarak değil de *cil* şeklinde okuyarak "Kanglı Kıpçak'ın bir uruğu" olarak anlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

243 Nasır Husrev, *Divan* (1928:329).

244 Aynı eser, s. 102, 497.

245 *Tārīkh-i Bayhaqī* (1867:91-96).

246 El-Biruni'nin *Akhbar-i Khorezm* kitabından naklen Beyhaki (1867:859).

247 *Divan Lugat al-Turk* 1917-19, I:70 "diyar Kıfçak" haritasından İle nehri ile Karaçık dağları (Sırderya) arasında "*maskan Qıfçaq va'l-Guzz*"; Irtış havzası ile "*Fayâfî Yamak*" ve "*Fayâfî Başqurt*" yazılmıştır.

248 Bu da [Kaşgarlı Mahmud'un *Divan-ü Lugât-i't-Turk*'teki] haritasındadır: *Masakin Qıfçaq şubatun minh*. Bkz. yine Z.V. Togan 1940a:65-6, 76.

249 Plinius, *Naturalis Historia*, VI, 7; bkz. Z.V. Togan 1940a:66.

250 Yine Plinius *Naturalis Historia* VI, 21. Marquart 1914:185 bunu Daryal'a ait zannediyor ve Komanlara ait olmasını imkânsız buluyor, çünkü ona göre daha o zaman Türkler yoktu. Anadolu'da Fırat nehri başlarında MÖ 1118-1093'te Asuri kitabelerinde zikrolunan "Kumani" ile klasik kaynaklarda mezkûr "Komania in Pontus"* vardır. Strabon buradaki "Komania" sözü için bir halk etimolojisini veriyor ki Türkçe değildir.

251 Rudenko 1916:30.

252 Köprülü 1943:227-43; burada Köprülü'nün *Uran*'ı *öreng* ile birleştirmesi yanlıştır.

253 Marquart 1903:15, 56, 489.

254 Müneccinmbaşı (Şair Nedim derl.), *Saḥāif al-akhbār*, I:393, burada *qıq* kelimesi için *qbq* (yani *Qabuq*) yazılması gibi, nasıl *Obkh* (yani *Qabukh*) ismi de *fth* şeklinde yazılmışsa, yanlışlıklara düşülmüştür. "Serir" için bkz. Barthold, "Derbend"(*İ.A.* III:532-539) ve "Dağistan" (*İ.A.* III:447-456) maddeleri.

255 Beydavi, *Niẓām al-tavārīkh*, Nuruosmaniye, N. 3450, vr. 67, 73.

256 *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb*'ın buna dair verdiği malumat bu eseri tahlil ederek yazdığım ve daha neşredilmeyen eserimde bulunmaktadır.

257 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. s. 224; W. Tomaschek 1888, II:39; Ptolemaios'ta Subinler Edil'in doğusunda gösterilmiştir.

---

* Komana Pontica adı ile de bilinen Yeşilırmak kenarındaki bir yerleşim.

Levent Şahverdi Arşivi

[258] Suli, *Akhbār al-Rāḍī billāh wa-al-Muttaqī lillāh*, J. Heyworth-Dunne (yay.), 1935:253.

[259] *Sharafnāma-i Munīrī*, Veliyeddin Efendi yazması, N. 3116. "Yemak" maddesi.

[260] Rudenko 1916, I:28, bu satırların müellifi bunlardan Soklı-Kay oymağına mensuptur.

[261] Coğrafi isimlerden: Kay-Gorod zikredilmelidir.

[262] Bkz. Rudenko (1916, I:22), Sarılar.

[263] Kazan'ın kuzeyindeki Yapançı şehrinin hâkimleri Kun urugundan olmuştur, bkz. Smirnova 1892:182.

[264] Mahmud Kaşgari, I:33, 393, III:108, bkz. yine Minorsky/Mervezi 1942:97.

[265] Bu şiir parçalarından *Divanü Lugat al-Turk*'te (I:33, 393 ve III:242) *yubiledi* sözü hakkkında "bu Oğuz ve Kıpçak sözüdür" denildiğinden, Brockelmann 1923b:117) "Bu kayda göre bu destanın menşeini takribi olarak tayin etmek mümkün olabiliyor" neticesini çıkarmıştır. Bu şiirleri "Tangut Hanı" tarafında bulunarak "Hatun Sını Beği"ne karşı harp eden birisi söylemiştir. Hatun Sını, Etsin Göl yanında zikredilen Kedun cheng (bkz. Minorsky/Mervezi 1942:73 ve benim Mübarekşah Guri hakkındaki yazım:1942c:848) olacak. Orada da 1028 hududunda Tangut beği ile Sarı Yugurlar arasında vaki olan savaşların birinde Kunlar Tangutlar ile müttefik olmuş olacaklardır (bkz. Grum-Grjimaylo 1896-1907, II:56-57 ve Bretschneider 1888, I:243). Bu seferde Tangutlar Ganzhou, Guazhou ve Suzhou'ları aldılar.

[266] Tutarakan, Azak ve Suğdak'taki ticaret yerleri için bkz. İbn Battuta ve G. Bratianu (1929). *Codex Comanicus*'taki bu nevi ıstılahların yalnız Latinceleri Rasovsky tarafından (1929:196-206) nakledilmiş ve mehazları gösterilmiştir. Bu *Codex Comanicus* bugüne kadar sırf filoloji yahut diniyat bakımından tetkik ediliyordu, tarih ve iktisat tarihi bakımından buradaki Türkçe kelimeler Mahmud Kaşgari, Mahmud Zemahşeri ve Uygur vesikaları ile karşılaştırılarak tetkik edilmeye muhtaç bir halde bulunmaktadır. Rubruck'un Kumanların dili Uygurcadan türemiş de-

Levent Şahverdi Arşivi

mesi (Maleyin neşri 1911:110) bunların Doğudan gelmeleri dolayısıyla olsa gerektir, yani Uygurca ile müşterek hususiyetleri göze çarpacak mahiyette olduğundan böyle demiş olacak.

267 Barlı ve Borlı için bkz. Z.V. Togan 1932c:850-851.

268 Bu husus için Şemseddin Dimaşki 1866:264 ve Ebu Hayyan el-Endelüsi'nin, Ayasofya nüshası N. 2945'te* bulunan asıl nüshası karşılaştırılacaktır.

269 Sarı Yugurların urukları yukarıda, B3 haşiye 164'te sayılmıştır.

270 Marquart 1914:79, 140, 212.

271 Németh 1940b:102-103.

272 P. Golubovsky 1884:719.

273 Hunların Kun olduğu Bizans müverrihi Priskus'un 468'de Sasaniler tarafından mağlup edilen Ak Hun (Kidarit) padişahının lakabı Kov'γχαν=Kov'νχαν yani "Kun Han" şeklinde yazmış olması ile sabittir (Marquart 1914:70). "Ak Hun" manasında Hind kaynaklarında "Sveta Huna" denildiği gibi "Kara Hun" manasında da "Hara Huna" tabiri geçmektedir. Gayet vazıh olan bu hususu Marquart (1914:71) başka kayıtlarla karıştırmıştır. *Kun* kelimesinin Arğu şivesinde koyun demek olduğunu nedense ihmal eden Németh bu kelimeyi *ku* ile *n*'nin birleşmesinden hasıl olmuş diye izah etmiştir (1940b:106-109).

274 Bu mesele bilhassa Németh Gyula tarafından müteaddit eserlerde izah edilmiştir.

275 Gagavuz meselesini Bulgar devletçiliği bakımından tahlil eden P. Mutavciyev (1943:81-128) bunların menşe itibariyle Bulgar olduklarını iddia etmiştir. Fakat bu kavmin etnografya ve lisaniyatını en iyi tetkik eden Moşkov bunların eski Uzlardan geldiğini ileri sürmüştür (1902:17 ve 1904:407 vd.) ve Radloff'un *Proben der Volksliteratur der Türkstämme*'nin 10. cildine mukaddimesi.

276 Bkz. L. Rasonyi 1935a:221-253.

277 Tiesenhausen 1884/1937, I:483.

278 Kumanların yayılmaları Rasovsky 1933:VIII, 19 vd. izah edilmiştir.

---

* Bugün bu eser Süleymaniye'de "Ebu Hayyan Muhammed b. Yusuf el-Endelüsi. *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*. Süleymaniye – Ayasofya, No: 126-134" şeklinde kayıtlıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

279 Marquart 1901:121; Strabon II, 1. §14; XI, 7, §2; XI, 14, §4.

280 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §73b, s. 209-203.

281 Gog ve Magog (Yecüc ve Mecüc) kıssası için bkz. *Tevrat*'ta "Hezekiel" babında (XXXVIII, 1-6, 20). Yahudilerden Ermenilere geçen menkibelerde de Gamir, Thubal ve kuzey ülkelerindeki Togarmalar hep bu Goglara tâbi gösterilmiştir, bkz. Sandalgian 1917, I:368-71.

282 Bkz. G. Smith 1871:89.

283 Herodot, I:105, IV:67. K. Neumann 1855:296.

284a Herodot, I:103-106; Strabon'da (XI, 8, §4-5) bu katil hadisesi biraz farklı anlatılmıştır.

284b Bu bayram meselesi için bkz. Gelzer 1874:114 vd. yine Spiegel 1871-78, II:240. El-Biruni, *al-Qanūn al-Mas'ūdī*, Berlin nüshası, Ms. Orient quarta, 1613, vr. 46a; yine o, *Kitāb al-taſhīm*, s. 181; *Al-Athār al-Bāqiya*, Beyazıt Umumi Kütüphanesi yazması, s. 235. Taberi'de ise (I:531), Afrasyab'dan kurtuluş bayramı *Abanmah* ayında, *Ruzaban* gününde vaki olduğuna dair rivayet naklolunmuştur.

285 Katilin Barsğan olduğu Bal'amî'de ve katil hadisesinin Peykend'de olduğu da Taberi'dedir (I:680, II:1186). Mahmud Kaşgari (III:110-111) Siyavuş'un öldürüldüğü yeri Buhara yanında Yenkend'de göstermiş, fakat bu şehrin diğer isminin Diz Ruyin olduğunu da kaydetmiş olduğundan bu Yenkend'in Peykend olduğu anlaşılmaktadır.

286 Bu merasim Nerşahi'de vardır (Schefer neşri 1892:14-15, 21-22) bkz. yine Mahmud Kaşgari III:11-111.

287 Z.V. Togan 1932c:852; Frye ve Sayılı 1943:202.

288 Nerşahi 1892:6, 14.

289 Tunga Tegin'in *Divanu Lugat al-Turk*'teki yoğ parçaları Brockelmann tarafından bir araya toplanmıştır, bkz. 1923:112-119. Afrasyab'a nispet verilen mevkiler için bkz. *İslam Ansiklopedisi* I, 97* [*E.I.*[2] I:236a].

290 Bkz. Sandalgian 1917, I:253.

291 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, Mukaddime, s. xxviii.

---

* Burada kastedilen *E.I.*[1]'dir.

Levent Şahverdi Arşivi

292 Velender meselesi için bkz. Z.V. Togan 1940a:47-51.

293 Ptolemaios'ta Σαβιροι yani Sabir/Savir, Suvarlarla beraber zikrolunan βορονςκοι'nin Boruç demek olacağı hakkında bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §44a, s. 157 ve Marquart 1938:269.

294 *Oğuzname*'de "Bulgar" ismi için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §40a s. 147; Z.V. Togan 1940a:75.

295 Strabon, XI, 8, §8 ve XI, 14, §14. *Tarkhan Uvadhîn* için bkz. Taberi, III:1179, 1192; İbnülfakih 1888:293; Belazuri, s. 203.

296 Bkz. Minorsky, *E.I.*, "Tarum" ve Barthold, "Derbend" maddeleri.

297 Marquart 1901:121 ve 1903:39, 49, 180. Klaproth 1826:234, 260; İnostrantsev 1925:68, 137.

298 Harkary 1875:303.

299 Reşideddin/Topkapı Sarayı Müzesi nüshası vr. 258.

300 Bu mesele için bkz. B1 haşiye 29b, 105.

301 Marquart 1901:96.

302 Marquart 1901:119 ve 1898: 193.

303 *Blasagân* şekli Mukaddesi'dedir, diğerleri *Belasacan* yazarlar; bunun *Balgasun* ile birliği için Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §70b, s. 193.

304 Marquart 1901:96; Saint Martin 1819, II:59-61. Bu kelimeyi *Kalandrun* okumuştur.

305 Belazuri, s. 203, 326.

306 Spiegel 1871-78, III:374. Bunlardan az sonra, 468'de Saragurlar geçmiştir.

307 Herzfeld 1924:17, 133.

308 İbn Bibi (Houtsma [yay.] 1902, III:57, IV:284); Yinanç 1926:94; Khalkhal'da Ağaçeriler için Hamdullah Kazvini 1915, 1919 (Le Strange [yay.], s. 81).*

309 Beş Uygur için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §40a, s. 148.

310 H. Howorth 1892:613-636. 100.000 rakamı galiba Sabirlerin Kuban tarafında yaşayanlarına da aittir, bkz. Kulakovski 1912-15, I:133, II:28-59.

311 Marquart 1898b:193.

312 Belazuri, s. 194; İbnülfakih 1888:287; İbn Hurdadbih 1889:122; Yakubi 1883, I:203.

---

* Bu konuda ayrıca bkz. F. Sümer 1962.

Levent Şahverdi Arşivi

313 Belazuri, s. 194.

314 Taberi 1879-1901, I:884.

315 İstahri 1870:185 haşiye.

316 Belazuri, s. 195; İbnülfakih 1888:287; İbn Hurdadbih 1889:123; Kudame 1889:259.

317 Belazuri, s. 195.

318 Bu mesele için bkz. *İslam Ansiklopedisi*, Z.V. Togan "Azerbaycan" maddesi (*İ.A.* II:99).

319 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §44a, s. 156.

320 Bu husus Ezzahiri, *Kitāb zubdat kashf al-mamālik wa al-ṭurūq wa al-masālik*, Topkapı Sarayı nüshası, III. Ahmed No: 3008, vr. 92'de mezkûrdur.

321 Khorenli Moses'e göre Barsiltler daha milattan önce Bulgarlarla beraber Kür'ün cenubuna geçmişlerdi. Hazar Denizi batısında bir yerde Sasanilere tâbi Burcan isminde bir melik de bulunmuştur ki İbn Hurdadbih'te de bulunduğu zikredilir. Ben bu *Burcân*'ın *Boruç*'un İrani dillerlde yapılan bir cem'i* olduğunu zannediyorum.

322 Şamhur'da Siyavurd'lar olmuştur, bu da İstahri'de (1870:192) geçer. Beylakan'da Hazarca bilen için İbn A'tham el-Kufi, Topkapı Sarayı nüshası, 2956, c. II, vr. 185b.

323a Bu isimler Maveraikafkasya† Rus resmi takvimlerinden ve 1:210.000 mikyaslı Rus Erkânıharp haritasından alınmıştır.

323b Bunlar bir efsane mahiyetinde söylenir, bkz. Sandalgian 1917, I:256.

324 Yazar ve Sul, Taberi'de (1879-1901, I:874) *Bazr* yazılmış. *Sul* kelimesi El-Biruni, *Kitāb al-Ṣaydana* mukaddimesinde (Meierhof neşri 1932:4) *Çul*'un muharrefi olarak izah edilmiştir; Barthold de müstakilen aynı fikre gelmiş ve Çul'u Çur ile birleştirmiştir (Barthold 1929:12-13).‡

325a Reşideddin, Paris nüshası, Suppl. Pers. 1364, vr. 140; Damad İbrahim N. 916, vr. 4a. Yine bkz. Kazem Beg 1851:22.

---

* çoğulu

† Maveraikafkasya yani Transkafkasya, kısacası "Kafkas ötesi" anlamına gelen bu tabir Kafkasların güneyinde bulunanlar tarafından kullanılmıştır.

‡ Bu konuda ayrıca bkz. Emel Esin 1979.

Levent Şahverdi Arşivi

[325b] İbnülfakih 1888:252.*

326 *Mujmal al-tavārīkh va'l qiṣaṣ*, Tahran tabı, s. 154. Oğuz rivayetleri birkaç fatihin, mesela Doğu'da Mete'nin, Batı'da Afrasyab'ın (Tunga Alp) ve belki de Atilla'nın fütuhatına ait destanların bir araya getirilen şekli gibi görünüyor.

327 Vahab b. Münebbih, *Kitāb al-tijān*, Haydarabad tabı, 1347 (1928-29):80, 402.

328 Marquart 1903:36-40.

329 Emeviler zamanında garbe gelen Kaykanlar için bkz. Z.V. Togan 1941a:369.

330 "Bek" atlarına dair İbn Hurdadbih 1889:180; Çin kaynaklarının kayıtları, için bkz. Marquart 1901:301.

331 Bunlardan, Ebu Yakub el-Huttali'nin'nin eseri malumdur, Ritter 1929:121.

332 Şehidali Paşa, N. 2141'den† alınarak şimdilerde Heyworth 1935 tarafından neşredilmiştir, s. 253.

333 Muhammed b. Abdülcelil el-Semerkandi, *Muntakhab al-qand fī ta'rīkh-i samarqand*, Paris nüshası, anc. Fond. Arab, 6284 vr. 38b; *Trkş bqi*=Türkeş beki.

334 [İbn A'tham el-Kufi Topkapı Sarayı] No: 2956, c. 2, vr. 133, 134, 148z: *Brqş* şeklinde yazılmıştır.

335 Taberi 1879-1901, de Goeje neşri *addenda* kısmında.‡

336 İbn Havkal 1939:506, satır 15-16.

337 Ebu Bekir el-Suli, *Kitāb al-Avrāq*, s. 85-86.

338 İbnülfakih 1888:282'de nakıs olan bu kaydın "Mubarak'in adamları orada yerleşti" kısmı Meşhed nüshası, vr. 146b'de bulunuyor.

---

* 1946 edisyonunda bulunmayan bu not, 1946:166'ya derkenar ile kurşunkalemle ilave edilmiş, 1970 edisyonuna da 326a şeklinde girmiştir. Bundan sonraki haşiye de bu durumda 1970 edisyonunda 326b olmuştur. İki edisyon karşılaştırılarak haşiye numaraları düzeltildi.

† Her iki edisyonda burada Şehid Ali Paşa N. 1335 ifadesi kullanılmışsa da, eser bugün Süleymaniye, Şehid Ali Paşa N. 2141'de kayıtlıdır.

‡ Her iki edisyonda burada "addintio" kelimesi kullanılmışsa da, de Goeje neşrinde, "Introductio, glossarium, addenda et emedanda" bölümleri görülmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

339 Babası Halid idi, bkz. Nerşahi 1892:9. "Tuğşad* sülalesi" için bkz. Marquart, 1901:309.

340 Taberi 1879-1901, III:1381, bu rakam ihtimal mübalağalıdır.

341 Şamhur'da *Sivavurdlar* vardı, İstahri 1870:192; sonra Buğa oraya Hazarları yerleştirdi. Belazuri 1866:203.

342 İbn Hurdadbih 1889:31.

343 Minorsky 1940:328.

344 Minorsky, *Ḥudūd al-'ālam*, terc. 1937:348.

345 Merv civarındaki Karluklar için bkz. Gerdizi, *Zayn al-akhbār*, Berlin tabı, 1928:27: *Dihganan Harlh*, Buhara, Tirmiz ve Semerkand arasındaki Karluklar için bkz. İbnülfakih ve Zahireddin Semerkandi.†

346 İstahri tercümesi:‡ *U dar mayân-i in şahrihâ* (*Tabas-i Buzurg u Tabas-i Kuçuk*) *u navâhî ke şarh dhadhim biyâbânihâ-i farâvân ast, Kurdu, Khalac u gosfanddârân darâncâ naşînand. U dar hudud-i Qâyîn bar râh-i Nişâbûr.* İstahri'nin Arapça aslında, 274 yalnız: *mafâviz yaskunuha al-akrâd va ashab al-savâ'im* [ifadesi görülmekte, Halaclara dair bir bilgi bulunmamaktadır].

347 İstahri 1870:142.

---

* Bu kısmın kaynağı olan Nerşahi'de isim *Tuğşada* şeklinde yazılmıştır (bkz. Dizin "Tüğşad" ve Nerşahi 1892:7 ve Frye 1954b:8).

† Her iki edisyonda burada "Zahireddin Semerkandi, *A'raz-ı siyase*" ifadesi bulunmaktadır. Büyük bir ihtimalle buradaki bir mürettib hatası sonucu *iğraz*, *a'raz* olarak yazılmıştır. Bkz. Kaynakçda Zahireddin Semerkandi ve Kātib al-Samaraqandi.

‡ Z.V. Togan'ın bu alıntıyı eserin metin kısmında (1946:169 ve s. 243) işaret ettiği ve kendi hususi kütüphanesinde bulunan bir Farsça İstahri tercümesinden ya da böyle bir tercümeden vaktiyle aldığı notlardan yaptığı anlaşılmaktadır. İstahri'nin Farsça tercümesinin İstanbul kütüphanelerinde iki nüshası mevcuttur (Ayasofya 3156 ve Topkapı Bağdad Köşkü 154) ve Z.V. Togan'ın bu nüshaların birisini ya da her ikisini birden kullanmış olduğu düşünülebilir. Eserin Iraj Afshar tarafından yayımlanan Farsça tercümesinde (1961:216) bu pasaj şu şekildedir:
Va qūhistān va ṭabasayn va īn ḥudūd ki yād kardīm hama sardsīr ast. Va dar miyān-i īn şahrhā va navā'ī ki şarī dādīm biyābānhā farāwān ast. Kurd va Khalaj va gūsfandārān āncā nişīnand (İ.E. Binbaş).
Ayrıca Z.V. Togan'ın eserin ilk baskısının haşiyelerine yaptığı bir derkenarda (1946:439) kurşunkalemle خلج yani Halac ve kırmızı tükenmezkalemle كرد ve حزنج (noktasız) ibareleri bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

348 Harunürreşid'in Türk emiri Ebu Süleym el-Türki'nin (Abū Sulaym al-Turkī) Adana'yı tevsii* ve ayn Zarba'yı (Anazarbus) bina edip oraya Horasan'dan adamlar getirerek iskan etmesi için bkz. Yakut [Hamevi] "Adhana" maddesi ve Le Strange 1905:129. Tarsus ile Ardana arasında Funduk kalesinin Türk emiri Buğa tarafından inşası için bkz. yine Yakut [Hamevi], "Tarsus" maddesi.

349 Schwarz 1925, VII:1178-1251.

350 İbn Havkal 1873:348.

351 el-Suli, *Kitāb al-Avrāq*, s. 204, 209, 213.

352 Reşideddin, *Camiüttevarih*, "Tarih-i Alem kısmı, [yani dünya tarihi kısmı]" Paris, Suppl. Pers. 1364, vr. 137, 159.

353 Şad kelimesinin İranî [bir] aslı [olduğu] F.W.K. Müller'in fikridir; Ahşad şekli için bkz. el-Suli, s. 44; Ahşadların nesebi için bkz. İbn Hallikan, *Vafiyāt*, Bulak tabı (1882, II:53).

354 Tulunoğullarının güzel tarihi Dr. Zaki Muhammad Hasan tarafından neşredilmiştir (1933), ki kısa bir müddet hükümet sürdükleri halde Mısır'da unutulmaz eserler bıraktıklarını hayretle ifade eden J.V. Karabacek (1887:98-100) Tuluniler zamanına ait papirüs yazılarında okunan Türkçe ıstılahları anlatmıştır.

355 Eyyübilerin aslı için bkz. *İslam Ansiklopedisi*, "Azerbaycan" maddesi (II:96).

356 Eyyübilerin Mısır'da Türk olarak tanınması meselesi için bkz. Murad Remzi, I:252-253; Rıza Nur 1924-1926, IX:178-182.

357 Baybars'ın romanı Almanca H. Wangelin tarafından hulasaten neşredilmiştir (1936).†

358 Köprülü Fuad 1928:366-373.

359 Rıza Nur 1924-1926, X:318-23: "Muhammed Ali Paşa Türk mü Arnavut mu?"

360 a R. Frye 1954a:290.

360 b Abdülvahid el-Merakeşi, Dozy (yay.) 1881:210.

361 İbn Cubeyr 1907:66, 146, 148.

---

* doğru uzanması

† Sultan Baybars, Ramazan Şeşen'in yeni bir çalışmasına konu olmuştur (2009).

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm 4
(sayfa 251-444)

1 Mesela Muhammed b. Ahmed el-Katib el-Harezmi (Muḥammad b. Aḥmad al-Kātib al-Khwarazmī).

1a [Bu ad her iki edisyonda Qatgan / Katgan şeklinde *–g–* ile yazılmışsa da, ismin geçtiği *İbn Fadlan*'da (§34, s. 28-29) *gayn* ile yazıldığı için burada Katğan şekli verilmiştir. Zaten *Alqtğân* ile *Al[p] Toğan* arasında ilişki kurulabilmesi için, *–g–* değil de, *–ğ–* kullanılması gerekmektedir. Bkz. aşağıda haşiye 6 ve ilgili not.]

1b [Z.V. Togan Selçuk, Selçük, Lukman, Toğrul, Tuğrul, Togrul şekillerini kullanmıştır. Biz burada yaygın olan Tuğrul, Lokman şeklini seçtik. Eski Türk dilinde bu kuşun adı *toğrıl* şeklinde yazılırken, bugün Tuğrul şekli yaygındır. Tuğrul beyin dedesinin adı orijinal yazılışa uygun olarak "Selçük", sülale ve devletin adı ise yaygın olduğu "Selçuklular" şeklinde yazıldı.]

2 İbnüladim, *Ta'rīkh Halab*, Paris nüshası, Mükrimin Halil istinsahı, s. 217 ve Mirhond 1804:IV:71.

2a [Z.V. Togan bu derkenar notu (1946:175) ile, bu isimleri salğır –سلغر– ve ṣârgûr –صارغر– şeklinde yazarak, aynı adda görülen L/R değişimine işaret etmiştir. Bu adlar 1970 edisyonunda Salgır ve Sargur şeklinde yazılmıştır.]

3 Ebül Âla b. Hassul (Şerefeddin Yaltkaya neşri) 1940:49 (metin) ve s. 31 (tercüme).

Levent Şahverdi Arşivi

4 [*Yabğu* için bkz.] Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 26-27, hşr. §100a, s. 271; *yabğu*'nun melik olduğu ancak bu *Melikname* ile Mirhond'da vardır. [*Hakan beh* için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, §94, s. 94-99 ve Exk. §94a, s. 256-259.]*

5 Dukak'ın ismi *Oğuzname*'de *duvaq*, diğer menbalarda *nfaq*, *tgan*, *tugan*, *dqaq* ve saire şekillerde yazıldığı gibi, onun lakabı olan "demir *yalıg*" kelimesinin tercümesi de Arapça olarak *qavus hadid* ["demir yay"] (doğrusu *sâhib al-qavs-i 'l-hadîd*) *qavs al-cedid*, *şadid al-qavs* ve ondan galat olarak da Farsça *sakht keman* şekillerinde yazılmıştır. Hatta bazen (mesela Zehebi'de) "*duqaq*" isminin tercümesi gibi gösterilir. "*Duqaq*" yahut "*tuğağ*" Radloff'a göre (1888-1911, III:1430) bir nevi bayraktır. "Tuğağçı" orduda tümen beği demektir. Mahmud Kaşgari'ye göre (I:415, 417) "*tugaq*" yahut "*tupap*" Arapça *fidam* diye tercüme edilmiş, Besim Atalay bunu "süzgeç" diye tercüme etmiştir.

6 Hüsameddin Efendi 1927, I:227: *Saqman*.†

7 Tuğrul Bey 1063 Eylül 16'da vefat ettiğinde tam 70 yaşında idi. Kendisi veladet tarihi hakkında "filan hanın zuhuru hengamında doğmuşum" demiştir (Ali b. Nasr el-Hüseyni 1933:22). Burada "filan hanın zuhuru" demek kendisinin 994 senesinde doğduğu zaman vaki olup sonra bir tarih mebdei telakki olunan hadise kasdedilmiştir; zaten 12 yıllık "müçel"‡ usulünde Türkler her vakit böyle bir mühim hadise ile "müçel"leri bellemişlerdir. Hicri 994 senesi hadisesinin Karahanlılardan Harun Buğra Han'ın zuhuru olduğunda hiç şüphe yoktur. Tuğrul ve Çağrı

---

* Bu haşiyenin bağlı olduğu cümlede 1970 edisyonunda bir satır atlanmıştır; cümle 1946 edisyonuna göre tamamlanmıştır. Yabğu için ayrıca bkz. *Ecyclopaedia Iranica* "Jabğuya" maddesi.

† Z.V. Togan yukarıda القطغان şeklinde yazılmış ismin *Katğan* veya الفطغان *Alf* (=Alp) *Toğan* şeklinde okunabileceğini ifade etmektedir; burada da Lqmân ve *Sqmân* ve hatta *Lqman* لقهان ve *Tğân* طغان arasında ilişki kurmaktadır.

‡ Bu eserin metin kısmında Z.V. Togan *müçel*'i "Türk müçel (yani 12 yıllık havyan) takvimi" olarak açıklamaktadır. Ayrıca bkz. Z.V. Togan, *Tarihte Usul*, 1969: 44, 261. Bugün Kazakistan'da *müşel* bir 12 yıllık dönemle ilgili olarak kullanılmaktadır. İlk 12 yılın bitimi üzerine girilen ikinci 12 yılın başındaki yıl yani 13, 25, 37 yıllarını yaşayarak aşmak "*müşelden şıkmak*", sanki bir badireyi atlatmış olmanın ferahlığı olarak algılanmaktadır (Guljanat Kurmangaliyeva Ercilasun).

Levent Şahverdi Arşivi

beylerinm babaları erken vefat etmiş ve onları o zaman daha hayatta olan Selçük Sübaşı kendisi terbiye etmiştir; 994 senesi hududunda vefat eden Selçük bu vakit takriben 100 yaşında idi.

7a [Z.V. Togan *İbn Fadlan*'da (§34, 35) bu adı *Qatağân* şeklinde okumuştur. Daha sonra 1946 yılında kaleme aldığı *Umumi Türk Tarihine Giriş*'te aynı adı bu kez Alp-Toğan ile ilişkilendirerek *katağan* değil de *katğan* şeklinde okumuştur. Bu sebepten isim her iki edisyonda *katagan* şeklinde yazılmışsa da, yukarıda belirttiğimiz gibi (bkz. hş. 1a ve 6) ğayn –ġ– harfini *g* değil de *ğ* olarak okuyarak *katğan* şeklinde verilmiştir.]

8 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §94c, s. 260-61.

9 İbn Havkal, yeni tabı, 1939:512.

10 Barthold, 1928:269.

11 İbnülesir 1851-76, XI:117, bunu yukarıda, B3 haşiye 147'de nakletmiştim.

12 Mukaddesi 1877:274-275.

13 El-Biruni 1934:242.

14 'Utbi, Bulak tabı, 1865, I:335.

15 *Baburname,* Kazan tabı, 1857:110 ve Beveridge 1905: vr. 90a.

16 Ayasofya, No: 2940 yazmaya mülhak* El-Biruni, *al-Qānūn al-mas'ūdī*, parçalarında.

17 Mirhond Arapça yazılan bir Selçuk tarihinden naklen: *bariya ba'îda sa'b al-maslak*.

18 Mükrimin Halil [Yınanç] 1944:35-38.

19 Fahreddin Razi, Nuriosmaniye nüshası.

20 Bu isim Beyhaki'nin Kalkütta basımında, 1862:856'da *kdhakhvar* ve *glf khvar* okunacak şekillerde yanlış basılmıştır.

20a [Z.V. Togan kendisi bu konudaki çalışmalarına *Oğuz Destanı* adlı eserinde yer vermiştir. Bkz. 1972:162 "Şah-melik.]

21 Ali el-Beyhaki, Tahran tabı, 1945:51.

22 Yakut Hamevi, *Mu'jam al-buldān*, F. Wüstenfeld (yay.), 1866-73:540.

---

* katılmış

Levent Şahverdi Arşivi

[23a] Taberi 1879-1901, III(1821).* [Eserin 1970 edisyonunun sonuna s. 467'de "B4 haşiye 23a'ya ilave" başlığıyla aşağıdaki kısım eklenmiştir:]

Yenikent ve Cend hanları olan Ali Han ve oğlu Şahmelik'in menşeini bilemediğimi yazmışım, halbuki bu bence şimdi eyice malumdur. Ahmed Yesevi'nin halifesi İsmail Ata tarafından oğlu İshak Ata'ya imla olunan ve nüshası Kâbil Umumi Kütüphanesi'nde bulunan *Hadīqat al-'ārifīn*'de tasrih olunduğuna göre Otrar ve diğer Aşağı Sırderya şehirlerinin hanları Kanglı aşireti hanlarındanmış. Ali Han aynı zamanda "Beren (Berenli, Berendi)" kabilesindendi. Herhalde tarihte maruf olan "*Türk Bereni*" aşireti aynı zamanda Kanglıların bir kolu olmuştur. Nasıl ki bunlar 11. asırda şimdiki Ukrayna Kıpçaklarının bir kısmı idiler (Rasonyi 1935b:30). Benim "*al-Atrak al-Baraniyin*"e ait Taberi'den (III:1821) naklimi Minorsky (*Köprülü Armağanı*, 1953:392) karıştırmış, Taberi indeksinde yoktur demiştir. Halbuki *Index Glossarium*, s. cxxx'de "Berani Türkleri" Fergane-liler ile birlikte zikredilmiş ve Taberi bunların Asartegin, Tubaygua ve saire isimlerindeki kumandanlarının Bağdad ve Samarra'daki faaliyetlerinden mufassalen bahsetmiştir (Taberi, III:1821). Reşideddin *Oğuzname*'sinde (benim nüsham, satır 879-932) Şahmelik'ten –diğer ismiyle Kılıç Arslan– mufassalen bahs edilmiş; tarihi kayıtlar ise Barthold (*Turkestan*, 1898b:302-304) ve Pritsak (*Köprülü Armağanı*, 1953:403-407) tarafından neşr edilmiştir. Şahmelik Gazneli Mes'ud tarafından Harezmşahlığa bile tayin edilmişti ve Beyhaki onu "Harezm şah" olarak zikreder.

[23b] Berendiler için bkz. Rasonyi 1935b:58-64; *Baran* kelimesi Kazaklarda at rengi (Radloff, *Wörterbuch*, 1888-1911 ve tıpkıbasım, 1960, IV:1477), Karakırgızlarda "kuvvet" (*a.e.*, IV, 1795) ve iyi çelik ve kılıç manasında (*baldağı altın aq beren*); Başkurt ve Tatarlarda "kuzu" manasındadır. Radloff bu sözün

* Eserin her iki edisyonunda burada II. cilt kaynak olarak gösterilmişse de, 1946:440'ta elle Taberi'nin II. cildi ibaresi III olarak düzeltilmiştir. Nitekim söz konusu sayfa da III. cilttedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Ruslardan alınmış olduğunu zannetmiştir, halbuki bu söz Van gölü taraflarındaki Türkmenlerde koyun manasında kullanılmaktadır. Makrizi, (*Sulūk*, Mısır tabı, 1934-1939:686) Memlûklarda "*baraniyun*" ıstılahının "*khasaki* olmayan emir ve Memlûklar" manasına kullanıldığını kaydetmiştir.

24 Beyhaki [1862]:856-857.

25 'Ali el-Beyhaki 1945:273.

26 Tuğrul Beğin Musa Yabğu ile muharebeleri *Tārīkh-i Sîistān*'dadır, Muhammad Khan Qazvini nüshası, s. 305.

27 İbn Mühenna 1922-24:145.

28 Ebülgazi Bahadır Han 1937: vr. 46b.

29 Köprülü 1927:2.*

30 İbn el-Mağribi'de verilen bu malumat ihtisarla† Ebülfida tarafından da nakledilmiştir, *Taqvīm*, Ch. Schier (yay.), 1846:210.

31 Nasır Husrev, *Divan*, 1928:32.

31a [Halep'in doğusunda bir yer.]

32 Danişmend Buhari için bkz. Beyhaki 1862:610, 626; Çengiz'in Karluk Danişmend'i için bkz. *Mu'izz al-ansāb*, Paris yazması, Anc. Fond Persan, N. 67 (Topkapı'daki *Shu'ab-i Panjgāna*, vr. 123b). Anadolu Selçuk Danişmend'i için Cenabî Mustafa Efendi *al-'Aylam al-ẓāhir* adlı eserinde "*al-Turkmanī al-Khʷarezmī*" demiştir, bunun "mu'allim" olduğunu İbnülesir kaydetmiştir (Mısır tabı, X, 111).

33 Köprülü 1927:2.

34 Zekeriya Kazvini 1848-49:275.

35 [Barthold] *İran*, 1926: 42-57.

36 Müneccimbaşı, *Camiüddüvel*, Esad Efendi yazması, N. 2102, 646b.

37 Bu kayıt Mirhond 1804, IV:83'te bulunmaktadır.

---

* Metinde sözü geçen deyim, Mehmet Fuat Köprülüzade'nin *Hayat Mecmuası*, sayı 23(1927), s. 2'de bulunan "Türkçülük Tarihine Dair Bazı Notlar" makalesinde H. 857/1453 yılına ait bir adab kitabında uzun uzun anlatılan özelliklerin kısaltılmış bir şeklidir.

† kısaltılarak

Levent Şahverdi Arşivi

38 Sibt b. el-Cevzi, *Mir'at al-zamān*, 458 (M. 1066) senesi hadiselerinde zikredilmiştir. Bu zaman Derbend yanındaki "Gumik" (yani Kumuk) Türklerinin daha hâlâ gayrimüslim olduğu ve Müslümanlarla savaşlarda bulundukları aynı *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb*'da aynı sayfada zikredilmiştir. Bu "Gumik"lerin daha ilk Araplar geldiği sıralarda burada yaşadığı Belazuri 1866:207 ve *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb*'da mezkûrdur. Alp Arslan Derbend'e kendi emirlerinden Yağma'yı vali tayin etti ve bundan sonra burası kati surette Müslüman oldu. Bu suretle kuzeyden gelecek Derbend'le Şirvan arasında yerleşen her nevi Hazar ve Kıpçak unsurları zaman geçtikçe yerli ahaliyle karışarak hep Lezgi (Arap kaynaklarında: Legzi) oluyorlardı. Türk unsurunu mütemadiyen kendi muhitinde eriten Lezgiler de Tuna havzasındaki Macarlar gibi (bkz. yukarıda s. 216-217) damarlarında her şeyden çok Türk kanı akan bir unsur olmuştur.

39 Bu eserin Mükrimin Halil tarafından istinsah olunan nüshasından istifade ettim.

40 Bu isimler 1:260.000 mikyaslı Rus erkânıharp haritasından ve resmi takvimlerden alınmıştır.

41 Brosset 1856, I:362-365; İbnülesir 1851-76, X:398.

42 Brosset 1856, I:363.

43 Brosset 1856.

44 Katib el-İsfahani 1888:234. Burada *Brvan* şeklinde yazılan ismi *Baran* okuyorum.

45 Brosset 1856, I:369.

46 *Dīvān-i Kabīr*, Viyana nüshası, Mxt, 155, vr. 554b: *Şahi Kıfçaq-i divâne*. Bundan başka Mevlana, Şems-i Tebrizi'ye hitaplarını da hep Kıpçakça yazmıştır, vr. 475, *z'ân lebat-i Şams-i râ bir öpkine bermesmisin*? Veled Çelebi (*Divan-i Türki Sultan Veled*, 1922:109) Şemsi Tebrizi'ye yahut İlhanlı beylerine hitaben söylenen bu gibi Kıpçakça cümleleri (*min tiyiş bilermin* min söylerim yazarmın*) "o zamanki Konya şivesi" telakki ederken yanılmıştır.

47 Nizami'nin Kıpçaklara ait sözleri E. Erdmann ve Charmoy tarafından neşredilmiştir.

48 Rubruck, Kür-Aras ovalarının Moğollardan önceki ahlasini "Corsin" (Krozmin), yani "Harezmi" tesmiye etmiştir (Rubruck, Maleyin neşri, 1911:170).

Levent Şahverdi Arşivi

[49] [Nasır Hüsrrev] Mar Tugrul Turkân u Çagrî-râ bâ bakht na buvad u ba mihr kârî.

[50] Selçukluların hilafeti saltanattan ayırmaları hususu W. Barthold tarafından (1912:203-226 ve 1935:100, 109) izah edilmiştir.

[51] Medreselerin tarihi için bkz. Barthold 1915a:4-9 ve 12; 1935:60.

[52] Muhtasar İbn Bibi 1902:128; Gotha Selçuknamesi, persische Hdsch. N. 31, vr. 74a: *Malik al-umara Hisâm al-din Çubanra farmûd, ke baqasd-i Khazar darya gudharad u Sugd u Qipcâq u Rûs'ra az âzâr-i bâzargânân ma'yûs gardânad.*

[53] Bkz. Ebülfida 1870-71, II:139.*

[53a] [Kral Yolu MÖ 5. yüzyılda Ahameniş imparatoru Dârâ (Darius I) tarafından, muhtemelen önceden mevcut bazı ticaret yollarının da birleştirilmesiyle başkent Sus'u Batı Anadolu'daki Sardis'e bağlayacak biçimde inşa edildi. Yol Roma ve Bizans dönemlerinde işlevini korudu. Selçuklu ve erken Osmanlı dönemlerinde de güzergâhı büyütülerek ve geliştirilerek kullanılmaya devam etmişti (Emre Yalçın).]

[54] Bu söz Muslihiddin Lari'de (s. 54) bulunuyor.

[55] Bu da Lari ve Cennabi'de bulunuyor.

[56] Haçlılara karşı savaşan büyük mücahit II. Kılıç Arslan (1156-1188) Danişmendilerle ve Suriye atabeği ile savaşlarında mağlup olunca (1162) Bizans imparatoru Manuel'e iltica etmişti; o Bizans'ta iken Müslümanlığa uymayan bazı âdetlere alışmış oldu[M] ğundan Suriye atabeği Nureddin Zengi kendisini hakiki Müslüman saymaz olmuştu. Kılıç Arslan'ın Hıristiyan kadından doğan oğlu Gıyaseddin Keyhusrev I de, biraderi Rükneddin'den kaçarak Bizans'a gitti ve oğlu Alâeddin Keykubad ile ve diğerleriyle birlikte orada on bir sene kaldı. Keyhusrev I Bizans'ta iken Latinler hâkimdi; Mavrozum ailesiyle sıhri münasebet tesis etti (Aksarayi 1944:31: *Mefrazūm melik-i Ferenc*). Keyhusrev I'in kayınpederi olan bu Manuel Mavrozum Türkiye'ye geldi, damadı ona Denizli, Honaz taraflarını ve Menderes havzasını Hıristiyanlar ve Müslümanlarla meskûn olan bu ülkenin idaresini vererek kendi himayesinde bir Hıristiyan hidivliği halinde yaşamasına imkân bahşetti. İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu (1927:182) Mavrozum'un bu ülkeleri idaresini Le Beau'dan (1824-1836)

* Selçuklu dönemi kervansaraylarının konumunu gösterir bir harita için bkz. Doğan Kuban 2002:229.

Levent Şahverdi Arşivi

biraz farklı anlatmıştır. P. Wittek (1935a:25, 29-30; 1935b:505-515) ve V. Gordlevski'nin (1941:27, 178) nazariyelerine göre, bu Manuel Müslüman olarak Abdullah ismini almış ve Rum Selçukları tarihinde mühim rol oynamış olan Celaleddin Karatay, Emir Karasungur ve Kemaleddin Karataş bu Manuel'in oğullarıdır (bu gibi meseleler için bkz. A. Mordtmann 1876:468 vs.). Keyhusrev I de babası gibi Bizanslılarla ihtilat neticesinde envai muharremata* alışmış, "zındıkça" fikirleri benimsemiş olduğundan zamanının muteber ulemasından Kadı Termizi bunun Müslümanların sultanı olmaya layık olmadığını iddia etmişti (Gotha *Selçukname*'si vr. 32b; Yazıcıoğlu, Houtsma yay. 1886-1902:80). Gıyaseddin Keyhusrev II'nin Rum karısından doğan oğlu İzzeddin Keykavus II (bunun annesinin Bizans imparatorunun kızı olduğu hakkında, bkz. Hammer 1913, I:324) Bizans'a iki defa sığındı; ilk gidişinden Anadolu'ya dönüşünde maiyetinde 3.000 kadar "Ferenk askeri" bulunduğunu ve beğlerbeğinin de Selçuklu tarihinde *kendistabil* tesmiye olunan bir Rum olduğunu görüyoruz. Bazı başka emirlerin de taşıdığını gördüğümüz bu lakap Latince "comes stabuli" (*comte des etables* veya *connetable*), yani "emir ahur" demektir (Gordlevski 1941:71 *kennatabl* okumuştur). Karamanoğulları Sultan İzzeddin Keykavus II'ye bu Hıristiyan Rum'u beğlerbeği vazifesinde bulundurmasından dolayı düşman kesilmişlerdi. Keykavus II'nin dayısı da devlet işlerinde büyük nüfuza malik olması dolayısıyla Türkleri ve vezir Muineddin Pervane'yi kendisine düşman yapmıştı (Aksarayi 1944:43, 49, 65-66; Yazıcıoğlu, Houtsma, 1886-1902:149). Selçuklu müverrihleri onun Rumca ismi ve lakabıyla alay ederek Farsça *Kir khaye-i rumî* şeklinde nakletmişlerdir (Aksarayi 1944:40, 82); fakat bunun kızı başvezir Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Uc emiri olan oğlu Taceddin Hüseyin'in nikâhında idi. Frenk (herhalde Slav) askerleri daha Gıyaseddin Keyhusrev II zamanında Kösedağ muharebesinde mühim yer tutmuştu (Le Beau 1834:357). Keykavus II ikinci defa Bizans'a

* haram olan şeyler

Levent Şahverdi Arşivi

kaçtığında oğullarından bazıları orada Hıristiyan oldular. Bunlardan biri Melik Konstantin ismini aldı. Sultanla beraber Bizans'a gelen Türklerden bir kısmı da, sultan Altın Orda'ya kaçtıktan sonra Hıristiyanlığı kabul ederek "Konyar" yani "Konyalı" ismi altında yaşadılar, ki Tesalya'nın kuzeyinde Servia (Türkçe: Serfice) ve Kozana nam yerlerde ikâmet ettiler (bkz. Gordlevski 1941:39, 186). Keykavus'un diğer oğulları da Makedonya'da Seros (Türk telaffuzuna göre: Seres) yanında kendilerine ikta edilen Zikhne'de yerleştiler, ki Yıldırım Bayezid buraları fethettiği sırada dahi orada idiler (bkz. Müneccimbaşı, *Camiuddüvel*, İstanbul, Umumi Kütüphane nüshası, N. 5019, c. I, s. 1183-84. Burada kasabanın ismi "*zcnde*" şeklinde yazılmıştır). Hıristiyan Gagavuzların isminin dahi Keykavus'tan gelmiş olacağı fikri ileri sürülmüştür (P. Wittek 1934a:409-412). Rum Selçuk emirleri arasında Sevastas, Zagnos gibi isimler görülüyor (bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1927:19). Herhalde sultanların Bizans'la karışmalarının menfi neticeleri en çok kuvvetli olarak 13. asrın ilk yarısında ve ortalarında görülmüştür.

57 Gordlevskiy 1941: 89-90.

58 P. Wittek 1936:285-328. 59.

59 ve 60 Gordlevskiy 1941:27-28.

61 Celaleddin Rumi'nin birkaç Rumca beytinden çıkarılan bu mana aynı zamanlarda yaşayan Şeyhi Erzurumi'nin eline taşlar alarak, Ermenice tekerlemeler söylemiş olmasından (bkz. Eflaki, Huart [yay.] 1922, II:319) Anadolu İslam şeyhleri üzerinde Ermeni medeniyeti tesirini istihrac etmek kadar gariptir. Mamafih C. Salemann ve Cl. Huart tarafından ileri sürülen bu fikir Gordlevski'nin (1941:179-180) bu yolda yeni mütalaalar serdetmesine vesile olmuştur. Mevlana'nın ikinci karısının adının *Gera*, oğlu Sultan Veled'in karısının adının da Geraka olması, Huart'ın fikrince, Rum kadınlarının Rumca *kira* lakabını taşımalarından kaynaklanmaktadır. Gordlevski, bu faraziyeyi kati olarak sabit olan bir hakikat gibi kabul ederek, Mevlana'nın bu muhayyel Rum karısından ne gibi Rum akidelerini almış olduğunu da düşünmüştür. Halbuki mevzuu bahis olan hurafi akideler tam ma-

Levent Şahverdi Arşivi

nasıyla Türk akidesidir. Diğer taraftan Sultan Veled'in karısı Konyalı Şeyh Salahaddin Zerkub'un kızıdır, ki ismi Fatma'dır, "giraka"yı (ihtimal: *Gera aka*) lakab olarak kullanmıştır (bkz. Feridun Nafiz Uzluk'un Aksarayi tercümesine haşiyeleri 1943: 225). Bunun gibi* Mevlana'nın ilk karısının annesi olan kadın da Gera isminde idi, bunu da ötekilerden fark etmek için "Ulu Gera" demişlerdir (*Mecalis-i Seb'a*, Uzluk neşri, "Mukaddime" 1937:27: *Geray Buzurg*. Ayrıca bkz. Kıvâmettin'in "Nehc-ül Feradis'ten Derlenen Türkçe Sözler" (1934:200) adlı makalesinde *Keray* yahut *Geray* sözünün ustura manasında kullanıldığı görülür. Demek ki bu söz *Oğuzname*'de olduğu gibi Harezm Türkçesinde de kullanılmıştır Bunun gibi Farsça *Destine* isminin Arap yazısıyla yazılan şeklini *Dispina* okuyup ondan da Mevlana ailesinde muhayyel Hıristiyan Rum kadınların kendi çocuklarını Hıristiyan ve Rum olarak yetiştirdiklerini de düşünmüşlerdir. Demek bu da *Destine*'yi *Despine* okumaktan gelen bir hayal mahsulüdür.

62 Gordlevskiy 1941:32.

63 M. Şerefeddin 1934:151.

64 İbn Battuta, Türkçesi, 1917-1919, I:318.

65 Eflaki Huart (yay.) 1918, I:182, 1922, II:70-7 1.

66 Bu hususta Azerbaycan'da Cavanşir tümenindeki eski Ermeni beğliği Hacin'in tarihi mühimdir. Bunların hâkimi Hasan Celalüddevle (1214-1261) maruftur ki bunlar kendilerini eski Sasanilerden çıkarıyorlardı, bkz. Orbeli 1909:405-435.

67 Laurent 1930:180; 1919:74; yine aynı müellif 1924:386-387.

68 Bkz. Aksarayi 1944:153; Cizye ke bâb-i a'zam-i qavânin-i Rum'ast.

69 Gordlevski 1941:73, İbn Bibi, tercümesinde (Houtsma neşri, 1902:211), "Rum ve Ermeni iklimlerinin tımarları ve mevacibleri" cümlesini "greko-ermen tımarları" diye anlamış, halbuki maksat ancak Rum ve Ermeni vilayetlerinde bulunan Selçuk tımarlarıdır.

---

* Burada "Semerkandli Şerefeddin Lala'nın" sözleri vardır, ancak cümlenin bütünü ile bağlantısı tespit edilememiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

70 Noter için bkz. İbn Bibi yay. Houtsma 1902:57. Osmanlı "noter" kelimesi sonradan alınmış bir kelimedir.

71 Bkz. Ahmed Refik 1927:138.

72 Bkz. Barthold 1928:311-312.

73 Leon Cahun 1896:182-190.

74 Bu eser Latince ve Fransızca olarak neşredilmiştir; bkz. C. Brockelmann, *GAL*, I:376, Suppl. Bd. I:668 ve E. Amedroz 1911:635-674 ve Barthold 1908:0117-0118.

75 Bkz. H. Suter, "Celâlî takvimi" maddesi (*İ.A.* III:59-60) ve Seyyid Hasan Taqizade 1939b:110-112.

76a Mahmud Kaşgari (I:73): "Oğuzlar Farslarla karıştıkları için Türkçe sözlerin çoğunu unutmuşlardır." Aynı müellif ayrıca Arğu eli ile Oğuzların Farsçadan aldıkları müşterek kelimeleri naklederek Farslarla ihtilatlarından bahseder (I:96, 360-361).

76b F. Hirth 1899b [:263.]*

77 Bkz. Mesela Gordlevski 1941:166.

78 [Muhyiddin İbn Arabi] *Futūḥāt al-Makkiye*, Mısır tabı, 1911, V:604-605.

79 Aksarayi 1944:328.

80 Aksarayi 1944:62.

81 Matvei de Ediss'in [Urfalı Mateos] eserinin Dulaurier çevirisi (1850).

82 Aksarayi 1944:103, 111, 112, 171, 173, 194 ve M. Şerefeddin 1934:167 ve Sultan Veled *Divan*, (Veled Çelebi) 1341 H.R./1925: 326.

83 Aksarayi (1944:294) Abuşka Noyan hakkında "*hâkim-i mamalakat-i turk u tâcik*" demektir.

84 Aksarayi 1944:299.

85 Aksarayi 1944:113.

86 Aksarayi 1944:171.

---

* Bu kayıt Hirth makalesinde s. 263'te bulunmaktadır. Yine Hirth'in müphem ifadesi dolayısıyla, her iki edisyonda "MS 8. asırda yazılan Çin Tu-yan Ansiklopedisi de 5. asırda Çin'le ticaret yapan Sude, yani Sugdat (Soğd) ülkesine Tö-kö-möng [Tejumeng], yani Türkmen ülkesi denildiğini kaydetmiştir" şeklinde nakledilen bu pasaj, Hirth'e ve kullandığı Du You'nun *Tongdian* 1988, V:5273'e göre düzeltilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

87 Aksarayi 1944:175.

88 Aksarayi 1944:221. Evkaf Müzesi'nde 2199 No.lu ve 1272 senesine ait vakıfnamede *Ldrûd*, *Tersa* ve *Haft Ruz* isimleri gelmektedir.*

89 *Anonim Tarîh-i Āl-i Selcuk*, Gotha Farsi yazmaları, No. 31, vr. 25b; Türkçesi: Uzluk, *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, 1951.

90 Bkz. Aksarayi 1944:122, 177, 205, 310, 325.

91 Bkz. Zeki Velidi [Togan] 1912:54 ve Necip Asım H. 1316/1900:414-417:
*Biz cihanı terk edip gittik * rencını dilde berk edip gittik*
*Şimdiden sonra nevbet erdi size * netekim ol ermiş idi bize.*

92 İbn Bibi, yay. Houtsma 1902:41-82.

93 İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1928:102 şu şekildedir:
Mâ cihânrâ gudhaştîm u şudîm ranc-i dil râ begâştîm u şudîm*
*Pes azîm navbat-i şumâ-ast, ki ma * Navbat-i khîş dâştim u şudim**
Bu parça Aksarayi'de de (1944:129) mezkûrdur.

94 Bu husus için bkz. Necip Asım Bey'in eseri 1900:413-428. Köprülü Fuad'ın gençliğinde yazmış olduğu ve sonra Gordlevski'nin (1941:43-62, 157-163) bazı mütalaalarına esas olmuş olan bir eserinde tebarüz ettirilmiştir (Köprülü 1928a:193-232).†

95 Barthold (1935:213) Yazıcıoğlu'nun uydurmalarını Reşideddin'in *Jāmi' al-tavārīkh*'inde *seng* yazılan sözün *sek* okumak gibi sadedilliğini tespit ederek, anlatmıştır.

96 Nizamülmülk, *Siyâset-nâme*, Bombay tabı, H. 1330/1911:101: *harçand az Turkmânân malâli hâsil şuda ast... u ân nafrat ke der tab'i işân hâsil şuda ast* [Ayrıca bkz. M.A. Köymen 1999, s. 73 (çeviri) ve 110 (metin)].

97 Nizamülmülk'e göre, bu Türkmen nüvesi 1.000 kadar olup sembolik mahiyette olmalı imiş.

---

* İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi bkz. ileride B4 haşiye 415, B5 haşiye 20, 41.

† Burada söz konusu olan merasim hakkındaki bilgiler ayrıca Ahmed Tevhid makalesinde (1910: 319) de bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

98 Bu husus Tageno'nun III. Haçlı Seferi'ne ait kayıtlarında yazılıdır.*

99 Bkz. M. Şerefeddin 1934:46: *yaylâq-i sultân.*

100 Muhammed b. İbrahim, yay. Houtsma 1896-1902:150; Köprülü 1931:222, 225.

101 Bu husus İbn Battuta ve Al-'Umari'nin kayıtlarından anlaşılmaktadır.

102 Gordlevski 1934:199. İbn Battuta Konya, Aksaray, Tire ve Bursa şehirlerinin kanallarından bahsetmiştir.

103 İbn Battuta, bunu Niğde ve Amasya için kaydetmiştir.

104 E. Diez 1929:125 Karahanlılar Doğu Türkistan'dan Buhara'ya tuğla bina usulünü getirdiler, onlardan önce burada binalar hep ahşaptı, Merv'de de öyle idi. Bkz. Barthold 1922a:19; aynı müellif 1927c:74-75 [İlk baskısı 1946'da yapılan bu eserin yayımlanmasından sonra Orta Asya'da yapılan kazılarla birçok yeni bilgiye ulaşmaktayız. Sözgelimi MS 1. yüzyıldan Çilburç (Merv yakınları), 3. yüzyıldan Toprakkale 7-8. yüzyıldan Buhara-Varakşa'daki Hudat Sarayı'ndan kerpiç tuğla kullanımının anıtsal örneklerini –bazılarını rökonstrüksiyon çizimleriyle beraber– Doğan Kuban, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, İstanbul, 2009'da şu kaynaktan aktarır: G.A. Pugaçenkova ve Kempel, *Istorija Iskusstvo Uzbekistana s drevneyşiç devyatcatogo veka*, Moskova, 1965, s. 53-56 (Emre Yalçın)]. Selçuk mimarisi için bkz. M.J. Sauvaget 1938:82-120. Gordlevski (1941:133) Selçuk sanatı hakkında menfi fikirler nakletmiştir.

105 Bkz. Max van Berchem 1910:104, not 3.

106 Bkz. Yukarıda, B3 haşiye 331. Mübarek Zengi'nin eseri daha kimse tarafından tavsif veya istifade edilmiş değildir, Bursa'da Orhaniye Camii'nde, Baba Dergâhı kitapları kısmında, tıp kitapları meyanında N. 4'te *Feresname* ismi altında mahfuz bulunmaktadır, H. 555/1160'ta telif olunmuştur.† Bunun içindeki

---

* Her iki edisyonda burada Tagenon olarak yazılmış olan yazarın adı Tageno olarak düzeltilmiştir. Bkz. Kaynakça.

† Bu elyazması eser Şubat 1926'da Baba Efendi Dergâhı'ndan Orhaniye Camii'ne getirilmiştir. Günümüzdeyse şuradan erişilebilir: Bursa İnebey Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, bölüm adı: Genel - 2114/1, Farsça ve - 2114/2, Farsça.

Levent Şahverdi Arşivi

malumat "Türklerde at terbiyesi" nam gayrimatbu eserimde münderiç bulunmaktadır.

107 Gazan Han devrinde de *topçak* atlar zikrediliyor bkz. Reşideddin/Jahn II 1940:39, 89* (naşir† bu kelimeyi yanlış okumuş). Urmiye gölü civarında terbiyelenen güzel atlardan Chardin bahseder (1686).

108 Bretschneider 1888, II:263.

109 Bu nevi unvanlar ileride B4 haşiye 416'da mezkur fermanlar mecmuasında geçmektedir, bkz. yine *TM* 8 (1942:323-345).‡ Bu nevi isimlerde *uluğ kutluğ* (*ulug, kutlug*) gibi kelimelerin Oğuzca *ulu, kutlu* şeklinde yazılmayıp doğu Türkçesi ile yazılmış olması Selçuklular devrinde kullanılan Türkçenin Uygur imlasına tâbi olduğunu gösterir.

110 Bkz A. Gabriel 1940:311, 324, 329.

111 Max van Berchem 1910:66.§

112 Maverdi, *Al-Aḥkām al-Sulṭāniya*, 1881-1882:193-194.

112a [Bu eserler için bkz. Kaynakça: Z.V. Togan 1972 ve Ebülgazi Bahadır maddeleri.]

113 Bu meseleleri "Eski İran ve Türk destanları arasındaki münasebetler" mevzuu üzerine 10 Mayıs 1940'ta Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde verdiğim konferanslarda tafsilat vardır, daha intişar etmemiştir.

114 Mahmud Kaşgari (I:56) buradaki, s. 10 "*kutub al-khâqâniya va'l-salatin*"de salatin sözü Selçuklular demek olsa gerektir, s. 127'de *elimga*, Selçukluların Uygurca yazan katibi demektir.

---

* Z.V. Togan her iki edisyonda Reşideddin'in eserini göz önüne alarak, Gazan Han'a kadar olan kısmı I, Gazan Han dönemi tarihini II diye adlandırmıştır. Bu eseri yayımlayan Karl Jahn ise, II'yi 1940'ta, I'i ise 1941'de yayımlamıştır. Bu sebepten referans verirken Reşideddin tarihi açısından Z.V. Togan'ın yaptığı sıralamayı aynen kullanılırken, ardından da yayın tarihi verilmektedir.

† yayıncı

‡ Burada sözü edilen *Türkiyat Mecmuası* VIII. ciltte bu sayfalar arasında bu konu ile ilgili bir pasaj bulunmamaktadır. Ancak bu sondaki -ğ'nin düşmesi hakkında aynı derginin 9. cildinde R. Rahmeti Arat'ın makalesine bakılabilir (1946-51).

§ Z.V. Togan'ın *çabbuga* olarak olarak okuduğu bu unvanın farklı okunuşları için bkz. Sakaoğlu 2004.132, 134, 392. Herhalde burada *cabbuye* yani yabğuluk söz konusudur. Bu çerçevede bkz. Z.V. Togan 1972:103, 134.

Levent Şahverdi Arşivi

[114a] [Uygur alfabesi ve yazısı hakkında bkz. Arat 1987:674-699.]

[115] Bunun için Brockelmann'ın Arap edebiyatı tarihinin (*GAL*) Ön Asya, Anadolu'ya ait kısımlarına bakmak kâfidir.

[116] De Guignes tercümesi 1923, V:215.

[117] *Ülegü* yahut H ile *Hülegü* ve *ülevü* "artık" demektir. Reşideddin tarihi Hülegü kısmı.

[118] Sarım "elçi" değil Halep'te Hülegü'ye kaçıp gelmiştir, *Ta'rīkh Qaratay al'İzzī*, Gotha nüshası, cod. Arab. 1625, vr. 61 b- 63 a.

[119] Ahmedi, *İskendernāme*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar, No. 778,* vr. 252.

[120] Enveri, *Düsturname*, İstanbul, 1928, s. 13.

[121] Aksarayi 1944:77.

[122] Aksarayi 1944:47.

[123] Aksarayi 1944:138.

[124] Vassaf, Bombay tabı, 1853:84-88; Aksarayi 1944:51-56. Keza Ebülfida *Muhtasar al-düvel*'de† de vardır.

[125, 126] [Bu haşiyeler metinde atlanmıştır. Her iki edisyonda (1946:215 ve s. 313) haşiye 124'ten sonra haşiye 127 gelmektedir.]

[127] Altunyan 1911:71.

[128] Mirza Muhammad Khan Qazvini 1317 H.Ş./1938:58.

[129] Mirza Muhammad Khan Qazvini 1317 H.Ş./1938:60.

[130] Altaf Husayn Hali 1938:20.

[131] İbn el-Fuvvati H. 1351/1932:353, 417.

[132] Aksarayi 1944:78-79.

[133] Enveri, *Düsturname*, 1928:14.

[134] Poliak 1939-42:862-77 ve Köprülü 1941b:415.‡

[135] Vassaf 1853:124; Spuler 1939:327.§

---

* İsmail Ünver tarafından yayımlanan *İskender-nāme*'de (1983) katalog numaraları verilen İstanbul Üniversitesi Türkçe yazmaları arasında 778 numaralı yazma görülmemektedir. Bu esere göre Türkçe yazmalar 921, 166, 848, 409, 593 numarada bulunmaktadır.

† Herhalde burada Ebülfida 1831 ve 1789-94 yıllarında basılmış olan *Kitāb al-mukhtaşar fī akhbār al-bashar* adlı eser söz konusudur.

‡ Yasa konusunda son zamanlarda Ayalon (1971) ve Morgan'ın (2005) çalışmaları dikkat çekmektedir.

§ Ahmed Tegüder'in İslamı kabulü ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Judith Pfeifer 2003.

Levent Şahverdi Arşivi

136 El-Mufaddal 1920:506.

137 Vassaf 1853:119-120; Spuler 1939:442.

138 Altaf Husayn Hali 1937:22.

139 Aksarayi 1944:145.

140 Enveri, *Düsturname*, 14. Bu da bizce meçhul bir kaynaktan alınan kayıttır.

141 Spuler'in yanlış tayin ettiği bu Aladağ'ın Van gölü kuzeyindeki Aladağ olduğunu *Türk Yurdu*'nda (1942:45-46) izah etmiştim. Bkz. Yine Şerefeddin Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:347, 590.

142 İbn el-Fuvvati 1932:475.

143 Spuler 1939:394; Ebülferec, *Chronicon Syriacum*, yay. P. Bedjan 1890:585; Ebülfida, *Tarih*, yay. Reiske 1789-94, V:100.

144 Aksarayi 1944:168-169.

145 Spuler 1939:87.

146 Aksarayi 1944:185.

147 Enveri, *Düsturname,* 1928:14.

148 Aksarayi 1944:295. Gazan Han'ın kendi, karakter itibariyle nümune olan bir şahsiyet olduğu, askerlerinin arasında en kahramanı olduğu, ordusu tarafından çılgınca sevildiği, milli ananelere ve milli tarihe son derecede bağlılığı, milli tarih bilginliği, Moğolcadan, Türkçe ve Arapçadan başka Hintçe (Sanskritçe), Keşmirce, Tibetçe, Çince ve Frenkçe (Latin yahut Yunanca) dillerine vakıf olduğu, en çok ilimle, iktisadi meselelerle ve inşa işleriyle meşgul olduğu ve bu hususiyetleri yüzünden cihan tarihinin bütün devirleri için nadir bir şahsiyet olduğu Barthold tarafından kısaca tebarüz ettirilmiştir (Barthold 1912:379). Bu ideal hükümdar ve insanın hayatı, hareketleri ve faaliyeti Türk tetkikçileri için birçok ciddi eserlere mevzu teşkil edecektir.

149 Bkz. Barthold 1930:146-147 ve Minorsky *E.İ.*[1] "Turan" maddesi.

150 R. Grousset 1939:458; Spuler 1939:222. Hanın ismini Barthold ve diğerleri Ulcaytu yazıyorlarsa da, doğrusu Olcaytu yahut Moğol telaffuzuna göre Ölceytü'dür, ki "talihli ve ganimetten gelme" demektir [kelime Türk dillerinde aynı anlamda] *olca* "ganimet" [şeklinde görülür].

Levent Şahverdi Arşivi

151 [Emirler, Ölceytü zamanında daha doğrusu, 707 senesi başında, yaklaşık olarak 3 Temmuz 1307'de) bir hukuki-dini tartışmaya katılıp İslamiyette (ve özellikle Hanefilikte) bulunan evlilik şartlarından rahatsızlıklarını dile getirdiler. Bu tartışmada bulunan Hanefi ve Şafii ulema, birbirlerinin mezheplerini kötü gösterip o mezheplere göre, herhangi bir Müslüman erkek kendi kızı, kız kardeşi, veya annesini nikâhına alabilir şeklinde delil mahiyetinde bazı fikirler ileri sürdüler. Sonuç olarak, hem Ölceytü, hem emirler bundan dehşete düştüler ve Kutluğşah Noyan öbür noyanlara dönerek dedi ki: "Çingiz Han'ın yasak ve yosununu terk edip yetmiş kadar [farklı] isim ile bilinen Arapların eski dinine dönerek ne iş işledik? Bu iki mezhebin tercihleri o kadar çirkin ve rezildir ki birisine göre, kendi kızı ile evlenmek, öbürüne göre ise anne ve kız kardeş ile zina etmek cayizdir. Allah bizi ikisinden korusun! Biz Çengiz Han'ın yasak ve yosununa döneriz."]*

152 Hafız Ebru, *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh,* Tahran tabı, 1938:48-51.

153 Enveri, *Düstürname,* 1928:14.

154 Enveri, *Düstürname,* 1928:16.

155 Aksarayi 1944:299.

156 Ebu Said'in zamanında vücuda getirilen en güzel minyatürlü *Şehname* Topkapı Sarayı, No: 1479'da† bulunmaktadır, 731'de Hasan b. Ali b. el-Huseyin el-Beyhaki tarafından yazılmıştır. Enveri'nin sözü: *Düsturname*, 1928:16.

157 İlhanlılara ait bütün menbaları göstererek yazılan eser B. Spuler'in yukarıda (s. 9) unvanını zikrettiğim eseridir (1939),

---

* Her iki edisyonda atlanmış olan bu haşiye Judith Pfeifer'in himmetiyle tamamlanmış oldu. *Tārīkh-i Ūljaītū*'da bulunan bu pasajın (1969:98) transkrpsiyonu arkada Farsça alıntılar tablosunda verilmiştir.

† Her iki edisyonda minyatürlü yazmanın numarası Topkapı Hazine 1397 olarak verilmişse de, burada düzeltilmiştir. Bol resimli olan bu eser, *Şehname*'nin bilinen en erken resimli nüshalarındandır. Neredeyse ikizi bir nüsha St. Petersburg'da Nat. Library'de Ms. 329 numarada bulunmaktadır. Bu ikinci eserin Rusta nüshası 733/1333 tarihlidir ve Şah Mahmud İncü için yapılmıştır. Şah Mahmud İncü Ölceytü'nün Fars'a yolladığı validir. 1325'te bağımsızlığını ilan eden bu vali, 1336'da öldürülmüştür (Serpil Bağcı).

Levent Şahverdi Arşivi

fakat bu eser çok acele yazılmış bir doçentlik tezi olduğundan yanlışı çoktur.

157a [İlk baskıda (1946) bulunmayan bu pasaj daktiloyla yazılmış bir sayfa halinde 1946:222. sayfaya ilave edilmek üzere kitaba yapıştırılmış ve 1970 baskısına (1970:233 ve bu baskıda s. 323-324) girmiştir. Vassaf'ın eserine (1853:614) dayanılarak yapılan bir özet mahiyetinde olan bu kısım üçüncü baskıda düzeltilerek verilmiştir. Bu pasaj esere eklenirken bazı atlamalar, istinsah ve mürettip hataları oluşmuştur. Pasajın bulunduğu metin Āyatī'nin (1967/68:353-354) yapmış olduğu kısaltılmış yeni baskıda bulunsa da orijinalinden farklıdır. Metinde yapılan düzeltmeler ile ilgili notlar aşağıda dipnotlarda verilmiştir.]*

---

* Yukarıda sözü geçen isim ve unvanların Vassaf metnindeki orijinallerinin 1970 baskısından farklılıkları ve bunlarla ilgili açıklamalar metindeki sıralarına uyularak aşağıda gösterilmiştir: Ölceytü zamanı için Kaşani'nin eserinden aktarılarak verilmiş diğer bir emirler listesi için Sümer 1969:18-20.

sīlāvsūn (سیلاوسون);

Vassaf metninde *bar'un qār* < *barağun ğar Moğolca "sağ kol"* anlamındaki bu söz Z.V. Togan tarafından "brangar" şeklinde aslına yakın bir şekilde okunmuştur. Sağ kol tümeninin kumandanının adını Z.V. Togan "Sayıtlığ" şeklinde olmuştur. Bu isim Vassaf metninde *Sāy kutluğ* (سای قتلغ) şeklinde yazılmıştır.

Vassaf metninde *çun-kār* چون قر <*çunğar* <*cunğar*<*çe'ün ğa*, Moğolca "sol kol" anlamına gelir. Vassaf Moğolca "kol" anlamına gelen *ğar* sözcüğünü *qār* şeklinde vermiştir. Moğolca aslında ğ / غ ile yazılan birçok isim ve unvan İlhanlı çerçevesinde *ağa/aqa*'da gördüğümüz gibi q / ق şeklini almaktadır. Kumandanın adı Vassaf metninde *Nu'īnzāda* yâni <*noyinzade* <*noyanzade*'den "noyan oğlu" şeklinde yazılmıştır.

Vassaf metninde kullanılan *yusamişi* terimi –y– (ی) ile değil, –t– (ت) ile *tusamışı* olmalıdır. Bu terim *tusiya-* "tevdi, emanet etmek" ile Türkçe –miş' eki ile beraber bir sözcüktür. J.A. Boyle'nin "entrust" yani emanet etmek şeklinde İngilizceye çevirdiği bu terim (Boyle 1971:183) için ayrıca bkz. Reşideddin/Ruşen ve Musavi III: 2343. Z.V. Togan aynı terimi ileride haşiye 177'de "yusamış (ihtimal yumuşamış) şeklinde okumuştur. Buradaki özel isimlere gelince, Vassaf metninde *Tükär* توکار, Ayeti metninde ise Z.V. Togan gibi *Tügäl* توکال şeklinde okunan bu ad *tügel* "bütün, mükemmel" anlamındadır (Rybatzky 2006:377). Vassaf metninde ملای şeklinde, Reşideddin'de مولای şeklinde (Ruşen/Musavi IV: 2945) yazılan bu ad Moğolca ve Türkçe ile açıklanamamaktadır. Hoyin Tatarlarından Mulay'dan daha ileride Diyarbakır'daki Tatar tümenine tayin olması (bkz. ileride B4 haşiye 203) ve daha önce de Tokat'ta vazife alması dolayısıyla bahsedilmektedir (bkz. B4 haşiye 191). Ayrıca bir kez de kendisinden Möngke Kağan'a giden emirler arasında da zikredilmektedir (bkz. B4 haşiye 169).

Levent Şahverdi Arşivi

158 Bu İranlı vezir, İbn Bibi'ye göre (1902:320), Deylemli ise de, Hamdullah Kazvini'ye göre (1910:485) Kâşanlıdır.

159 De Guignes tercümesi 1923, IV:125; Reşideddin/Blochet 1911:242, 248; Müneccimbaşı, *Sahayifülahbar*, I:569; Ermeni kaynakları için bkz. Ed. Dulaurier 1928:192-3. Mühezzibeddin Ali ile oğlunun Doğu seyahati için bkz. İbn Bibi 1902:320. Sultanın ve vezirlerinin bu mühim seyahati hakkında bazı Ermeni ve Gürcü kayıtlarından başka hiçbir malumat kalmamıştır.

160 İbn Bibi 1902:247.

Buradaki isim ve unvanlar herhangi bir açıklamaya gerek duymayacak kadar açıktır.

Bayetmiş adında "bay, zengin etmiş" anlamında bir isimle karşılaşıyoruz. Z.V. Togan burada isimler arasındaki ilişkiyi farklı olarak algılamış, bir anlamda metni düzeltmiştir. Vassaf metnindeki "Bayetmiş Bayğılav بایغلاو oğlu Muhammed Bik, İlnarmış oğlu neviker kuşçı olarak" şeklindeki ifade Z.V. Togan tarafından "*Kuşçı* vazifesinde nevkerler (subay): Bayetmiş oğlu Muhammed Bik ve İlbarmış oğlu Baygılav" şeklinde değiştirilmiştir. Vassaf metninde *Ilnarmish* ایلنارمش şeklinde yazılan isim de –n– (ن) yerine –b– (ب) ile İlbarmış ایلبارمش, yani "İl ona varmış" olmalıdır. Vassaf metnindeki نویکر kelimesi de Z.V. Togan'ın okuduğu gibi *neviker* نویکر yani nökerler, subaylar olarak algılanmalıdır. Z.V. Togan burada isimler arasındaki ilişkiyi farklı olarak algılamış, bir anlamda metni düzeltmiştir. Burada da Z.V. Togan'a uyuyoruz. Kaşani metninde Emir Bayetmiş'in Kıpçak kabilesine mensup olduğu belirtilir; Bayğılav ad veya unvanını bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bu adın yazılışında muhtemelen bir istinsah hatası bulunmaktadır.

Vassaf metninde *andaçi* (انداچی) yazılmış olan bu unvan burada da –y– (ی) yerine –n– (ن) yazılmıştır, kelime aslında Z.V. Togan'ın düzelterek okuduğu gibi *ideçi*, yani çaşnigirdir. Bkz. Doerfer 1963, I:§64.

Vassaf metninde *khizānaçi* (خزانچی، جزانچی) şeklinde yazilmiş olan unvani Z.V. Togan düzelterek "hazaneçi" yani hazineci olarak okumuştur. Vassaf metninde *heçek* حچاک yazılmış ismi de Z.V. Togan *ha* (ح) yerine *cim* (ج) okuyarak düzeltmiş ve *çeçek* okumuştur. Buradak *çeçek* kelimesinin ikinci hecesindeki –e–'nin aslında açık bir *ä* olduğunu kullanılan *elif*'ten görmekteyiz.

Bayraktar unvanı metinde *'alam-dārī* ile ifade edilmiştir; *yasavulī* (یساولی) sözünü Z.V. Togan "yasavul (polis) başı" olarak anlamıştır.

Burada Z.V. Togan metninde bir karışıklık vardır. Kapıcıbaşı *eyüdäçi* (ایوداچی) için Vassaf metninde *avdāçī* (اوداچی) yazılmıştır. Kapıcıbaşı *eyüdäçi* için bkz. Doerfer 1963, I:§74. Sutay (ستای) adı, "kutlu, karizmatik" anlamındadır.

10a. Ahtaçı olan Suyurgatmış'ın (سیورغتمش) adı eski Türk dilinde "ihsan etmek" anlamındaki *soyurqa-* fiilinin Moğolcaya *suyurğa->soyurğa-* şeklinde geçmesi ile "ihsan edilmiş" anlamında kullanılan yaygın bir addır. Bkz Doerfer I:§228, 229.

11 Vassaf metninde *qaşğa akhtaci* قشغا اختاجی şeklinde yazılmış olan bu unvandaki Z.V. Togan *kaşka*'yı at rengi olarak tanımlamıştır [İ.T. ve İ.E.B.].

Levent Şahverdi Arşivi

161 Aksarayi (1944:39) ve bazı diğer kaynaklara göre "Deşt-i Kıpçak"a doğru hareket ederken Alâeddin Keykubad II'nin, bu seyahatinde muvaffak olması halinde önderliğin onun eline geçeceğini düşünen biraderi Rükneddin Kılıç Arslan IV tarafından adam gönderilmek suretiyle zehirlendiği söylenmiştir. 'Ayni'ye göre (*'Iqd al-Jumān*, Veliyeddin, N. 2391, c. XIV, vr. 377 vd.), Alâeddin Keykubad Möngke (Mengü) Kaan'a giderken Batu Han'ın karargâhına gelmişti, bu han ona Rum'a geri dönmeye müsaade etmiş, Seyfeddin Turumtay ile Şücaeddin Meliküssevahil'e ise Karakurum yolculuğuna devam etmelerini emretmiştir. Müneccimbaşı Alâeddin Keykubad'ın deniz yoluyla Kıpçak'a gittiği rivayetini nakletmiştir; Hamdullah Kavzini ise Alâeddin Keykubad'ın Karakurum'a varıp maksadına nail olduğunu kaydetmiştir. Bu doğru ise, Alâeddin Karadeniz-Kırım yoluyla Karakurum'a yahut yalnız Saray'a gitmiş ve Derbend yoluyla dönerken, Erzincan'a geldiğinde, zehirlenmiştir.

162 Aksarayi 1944:49, bunu İzzeddin Keykavus'un Hülegü tarafından kabülü dolayısıyla kaydetmiştir.

163 Bu haber Gürcü kaynaklarında bulunmaktadır, bkz. Brosset 1860-61, I:520.

164 Brosset 1860-61, I:27.

165 Bu Hoca Noyan Ulkunut uruğundan Yasavur Noyan'ın oğlu idi. Hoca Noyan'ın oğlu Tuna ve onun oğulları Turatu Küregen, Barula ve Kurmısı İlhanlıların Anadolu beylerbeyliğinde maruf şahıslar idi, Reşideddin/Topkapı, vr. 16b, Reşideddin/Jahn II 1940:97. Yasavur Noyan Çormakan'la beraber gelmişti.

166 İsmi *Alincak* ve *Alinak* yazılmaktadır. Fakat bu isim Reşideddin/Jahn 1940, II:89'da olduğu gibi, Hafız Ebru'da (1938:96) da *Ali Inak* (înâq) şeklinde de yazıldığından kelimenin sonunun *-ınak* olduğu aşikârdır. İlk kısmı hakikaten 'Ali ise Ahmed Tegüder zamanında olduğu gibi daha önce de bir Müslüman noyan olmuştur.

166a [Her iki edisyonda Küyin Tatar veya Küen Tatar şeklinde yazılmış olan bu kabile aslında Orman Tatarları anlamına gelen Hoyin Tatar (<*hoy* +in yani ormanın) kabilesinin ismidir. Ni-

Levent Şahverdi Arşivi

tekim Reşideddin'in *Camiüttevarih*'inin Rusça tercümesinde de bu isim düzeltilmiş ve Hoyin Tatar şeklinde verilmiştir (Khetagurov 1952, I:111, n. 3). Z.V. Togan da Khetagurov'un eserinde Hoyin Tatar adının altını çizmiştir. Ancak bu farklı okuma ve düzeltmeyi 1970 edisyonuna aktarma imkânı olmamıştır.]

167 Bkz. Al-'Umari, Taeschner neşri 1929:13-18; Aksarayi 1944:115.

168a Bkz. *İbn Furat Tarihi*, Viyana N. 814 nüshası, c. 8, vr. 44b.

168b Reşideddin/Topkapı, vr. 16b. [Burada adı geçen Çormakan Noyan'ın ismi İslami kaynaklarda "Çormağun" şeklinde "vav" ile yazılmıştır. Ancak *Moğolların Gizli Tarihi*'nde ve Çince metinlerde Sunitlerden gelen bu şahsın adının son hecesi *–a–* ile Çormakan şeklinde yazılmıştır. Çormakan adı Moğolca ile açıklandığı zaman "çormancık" anlamındadır; çorman'ın anlamı ise yavru kuştur (Cleaves 1949:419; Jackson 1993 ve T. May 1996). Ancak bu ad Türkçe ile açıklandığı zaman "uzun menzilli hafif ok atan okçu" anlamına gelebilir ki bu şahıs öncelikle Çengiz Han'ın okçusu olduğu için şahsiyetine daha uygun düşmektedir (bkz. Rybatzki 2006:322). İ.T.].

169 *'Ayni: va kâna 'l-nuvvâb 'an Ahmad Samagar ve Tugrul ve Mulay Bilirgi* [muhtemelen *Bularğı* – İ.T.] *fî 'l-Rûmi bi thalathat-i tumânâti*n.

170 Aksarayi 1944:230.

171 Aksarayi 1944:286, 308. Celâleddin Rumi'de *Yapanlu* ve *Yapanlug*, bkz. Salemann 1891a:229.

171a [Z.V. Togan'ın müşahede ettiği husus, bu dönemin önemli bir özelliği idi. Çin için de emir-i ülke/ülke-beği anlamına gelen *guowang* terimi kullanılmıştır. Orada Calayırlardan Mukali bu görevi üstlenmişti. Göçebe ve yarı göçebe İç Asya kavimleri için ise Türkçe ulus beği ve Moğolca *yeke noyan* "büyük noyan" terimleri kullanılmıştır. Nitekim Z.V. Togan metin içinde (haşiye 250b öncesinde) bu unvanı ulus beği (uluğ noyan) şeklinde vermiştir.] 1891:229.

172 Dörtlü teşkilat için bkz. Minovi ve Minorsky 1941:758-771. Bir beğlerbeği ile üç kol beği için bkz. Z.V. Togan 1930:34; Hüleg gü'den önce İran'a gönderilen dörtlü heyet: emirleşker, nuger

Levent Şahverdi Arşivi

(daruga), yarguçı, bitikçi için Reşideddin/Topkapı, vr. 28a; Çengiz Han'ın dört oğlunun dört vazife ile tavzifi, De Guignes (terc.) 1923, V:126.

173 Mucireddin Muhammed Emirşah "emir ve naib" iken "sultanın naibliği" üzerine "Hazret'in (yani İlhan'ın) naibliği" ile de muz kalled* olması kendisine ayrı bir imtiyaz veriyordu, bkz. Aksarayi 1944:159. Aynı müellifin, sayfa 181'deki sözünden "emaret" bir nevi "yarguçılık" gibi görünüyor (1944:181).

174 Aksarayi 1944:70, Selçuklu vezir sisteminde sekiz müessese sayılmıştır. Selçuklu teşkilatı için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1941c:20-142. Aksarayi, Moğol devrindeki yüksek divan azalarından, vezir, emir, naib, müstevfi, pervane (1944:148); pervane, vezir, naib, müstevfi (1944:203-4); naib, vezir, atabeğ, müstevfi ve müşirülmemalik (1944:276); saltanat, niyabet, vezaret ve eyalet (1944:179-180) saymaktadır.

175 Aksarayi 1944:169, 249 Taştemür için söylenmiş.

176 Aksarayi 1944:156: "*ba eyâlat-i işân*"† tabiri

177 Aksarayi: "*dar suhbat-i sultân*" tabiri. İlhanlı devletinde hükümdarın fermanlarında sülale azası, ordu mensupları, sultanlar ve melikler, Gazan'dan sonra kadılar ve diğer İslami rütbe sahipleri sayılırdı. İkta'a ait yarlıkta (Reşideddin/Jahn II, 1940:303): "*mâderân, turkânân, khâtunân, pusarân, dukhtarân,; dâmâdân, umarâ-i tumab u hazâre u sadde u dehe*" sonra "*salâtin u mulûk u bitikçiyân u umûm ahali-i tamâmat-i vilâyât az âb-i Âmûya ta hudûd-i Misr*" sayılmıştır. Horasan beğlerbeği veliaht olan şehzade de orada bulunurken, kadrosu şu idi: Beğlerbeği, bırangar tümen beği, cuvangar tümen beği, tusamış‡ divan beği, sahib divan, kuşçi, ideçi, hazaneçi, alemdar, yasavul, ahtaçı, kaşka ahtaçı, boz ahtaçı, ınak (inak) bkz. Vassaf 1853:614. Horasan için "beğlerbeği" tabiri kullanıldığı gibi Rum (Anadolu) için de bu

---

* bir menşurla tayin

† Bu ifade M. Öztürk tarafından, "Onların yönetimine verdi" şeklinde çevrilmiştir; 2000:24.

‡ Burada haşiye metninde *yuşamış* (ihtimal: yumuşamış) yazılmışsa da, bu unvan *tusamış* olarak düzeltilmiştir. Bu unsurlar için bkz. yukarıda haşiye 157a.

Levent Şahverdi Arşivi

tabir yahut "Ülke-beği" tabiri kullanılmış olabilir, fakat buna dair bir kayda rast gelmedim.

178 Dalay için bkz. Aksarayi 1944:182-183 ve haşiyesi.

179 Aksarayi 1944:189.*

180 Aksarayi 1944:210, 229.

181 Barthold 1930:158 (Reşideddin'den).

182 Aksarayi 1944:220-222.

183 Kadı Burhaneddin, *Divan,* tıpkıbasım, 1944:256: *Şumâre gelmemegiçün saçına tulaştım* * *Şumâre gelmeye, ol, ke begüm şumare.*

184 Kadı Burhaneddin, *Divan,* tıpkıbasım, 1944:289.

185 Aksarayi 1944:134,148,243. "Payza" Avfi'de de zikrediliyor, galiba bu istilah ve "baskak" Karahıtaylarla gelmiştir; malum olduğu üzere Harezmşah Muhammed bunlara dayanıyordu; o Hemedan'a geldiğinde yanında 70.000 Karahıtay askeri vardı. Sibt b. el-Cevzi, *Tarīkh*, Esad Efendi yazması, N. 2141, vr. 50b.†

186 'Ayni, Veliyeddin nüshası, XIX, 691 sene.

187 Reşideddin/Jahn I, 1941:8.

188 Taycu Bahadır için bkz. Reşideddin/Jahn I, 1941:40, 70 (*emir-i hazâre*), Reşideddin/Jahn II, 1940:99 (*Taycu ve Tancu*), s. 105 (*Tanci, Tyşy*), Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:40 (Tokravun Calayır'dan *Taycu, Taycı*) Reşideddin/Topkapı, No: 1518, vr. 282, *Tyci, Tyşi, Tabşi*), Aksarayi 1944:85 (*Tabşı Noyan*).‡

189 Sübüktey b. Karaçın b. Çınkay Noyan (Makrizi 1842, I:625, 793; *Cigan* ve *Cngan;* İbnülfurat, Viyana nüshası: *Hnkay*, Hüseyin Hüsameddin 1927, II:402: Çınkay Çengiz'in silahdarı ve Ögeday Kaan'ın müşaviri), biraderi Kurmışı b. Karaçın ve Emir "Hüsameddin Bayancar el-Rumi ile birlikte Mu'ineddin Pervane ile araları açılarak H. 675/1276'da Mısır'a geldiler; Sübük-

---

* Burada söz konusu olan *dalay* ve *inçü* tabirleri için bkz. Doerfer 1963, I: §186 ve 1965, II: § 670 (*enčū*).

† Bu unvanlarla ilgili daha sonraki araştırmalar için bkz. Doerfer 1963-75 ve de Rachewiltz 2004.

‡ Buradaki referansların çoğu için Reşiddedddin'in yeni baskısına (1995, IV:2832, 2844) bakılabilir. Z.V. Togan Aksarayi metnindeki نابشی'yi *tabşi* olarak okumuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

tay'ın kızı Aşlun Hatun'u Kalavun aldı" (Makrizi 1842 I:709, 793, El-Nüveyri, *Nihāyat al-'arab*'da zikredilir).

190 Reşideddin/Topkapı, vr. 16b.

191 'Ayni ve H. Hüsameddin 1927, II:419.*

192 Bu isim Kalkaşandi ve bazı diğerlerinde *Ulagu* şeklinde yazılmıştır, bunun 683'te (1284) Samağar'a halef olduğu da Kalkaşandi'de geçer. [Bu haşiye Emir Mulay Bularğı ile ilgili olduğu için aslında yukarıdaki haşiye 191 ile ilgilidir.]

193 Aksarayi 1944:147.

194 Sunitlerden olan "Büyük Çağatay"ın oğlu olan Duladay Yarguçı (Reşideddin/Topkapı, vr. 16b)† Tatarlardan olan Duladay İdeçi'den farklıdır.

195 Bunların nesebi için bkz. Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:40 ve Reşideddin/Topkapı, 16a.

195a [Okunuşu problemli olan bu adı Zeki Velidi Togan, Tagaçar, Tugaçar, Togaçar şekillerinde vermiştir. Aksarayi ve Reşideddin gibi kaynaklarda bu ad çoğunlukla *ğayn* ile yazılmıştır. Bu ismin ilk hecesinin de *–a–* değil de *–o–* olduğu *Moğolların Gizli Tarihi*'nin Çince imlerinden anlaşılmaktadır. Bu açıdan bu baskıda *toğaçar* şekli kullanıldı.]

---

* Z.V. Togan'ın burada bu ismin yanında *bulargı* sözünü kullandığı görülmektedir; ayrıca bkz. B4/223a. Burada söz konusu olan Mulay için bkz. B4 haşiye 157a ve 203 ve metindeki ilgili yerler. Ancak Mulay'ın adının yanında burada *bularğı* sözü görülmektedir. Yukarıda görüldüğü gibi burada kaynak olarak Ayni ve H. Hüsameddin verilmektedir, ancak Ayni'de bu sözün geçtiği yer belirtilmemiştir. Bu emirin adı ayrıca Möngke Kağan'a giden emirler arasında da zikredilmektedir (B4 haşiye 169). Bu bilginin kaynağı Ayni'dir. Z.V. Togan kaynaktaki yerini göstermemiş ancak ismi bu kez *Mulay Bilirgi* şeklinde okumuştur. Kısacası Ayni'deki referansı görmeden bu unvanın orada ڤ ile mi ك ile mi yazıldığını kati olarak belirtmek mümkün değildir.
Ancak büyük bir ihtimalle burada kaybolan eşyaları emanete alan kişi anlamına gelen *bularğuçi*'den söz edilmektedir. Mahiyeti ve anlamı halen açık olmayan *bularğu>bularğı* kelimesi için bkz. Doerfer I: §93; Ruşen/Musavi IV: 2322-23, Boyle 1971:280, n. 141.

† Metinde Duladay yarguçı olarak verilmiş olan bu isim burada haşiyede Tuladay olarak zikredilmiştir. Ancak verilen Reşideddin Topkapı, 16a referansı Sunit kabilesi hakkındaki kısımdır. Burada bu isimler Duladay şeklinde yazılmıştır. Bkz. Ruşan/Musavi IV: 2868 ve 1057; ayrıca Doerfer (I:§64) de bu ismi *duladay* okumuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

196 İdeçi (saray vekilharcı) Moğollarda taammüm* eden Uygurca rütbedir.†

197 Bu Hülegü'nün Cumukur nam oğlunun oğludur (Reşideddin/Jahn II, 1940:36. Vassaf 1853:236; Cüşkeb).‡

198 Reşideddin/Jahn I, 1941:70.

199 Hamdullah Kazvini 1910:485.

199a [Her iki edisyonda burada "Soğunut", daha ileride "Suganut (yani Suğanlar)" ve "Suğanut" ifadesi bulunmaktadır. Reşideddin'de Anadolu'daki faaliyetleri ile bilinen Toğaçar Noyan'dan Sunit kısmında söz edilmektedir (Ruşen ve Musavi, I:75). Burada Sunitlere mensup olan Çormakan Noyan'ın emrinde bulunan ve çeşitli kabilelere mensup kumandanlardan söz edilirken, Toğaçar Noyan'dan da söz edilmektedir. Toğaçar'ın mensup olduğu kabile Reşideddin'de açık olarak ifade edilmemiştir.

Z.V. Togan ise Toğaçar'ı Sunitlere değil de Suganut, Soğunut, Suğanut şekillerinde yazmış olduğu kabileye bağlamaktadır. Ancak şimdilik Suğanlar hakkında Barinlerin bir kolu olmalarından başka bilgimiz yoktur.§ Öte yandan şimdi artık Moğolca ile açıklayarak "Sönid" okunan (bkz. Cleaves 1982:262 ve de Rachewiltz 2004, II:1236) bu kabile adını Z.V. Togan, o zamanki teamüle uyarak "Sunit" okumuş ve *suun* (*<su'un <sughun ve sı:ghun* [Clauson1972:812a] kelimesini Başkurtların Subın Kıpçak uruğu ile ilgili görerek bu kabilenin adını Su'unlar şeklinde de yazmıştır Bu konuda bkz. B3 haşiye 257 ve ileride

---

* yaygınlaşan

† İdeçi hususunda bkz. yukarıda haşiye 157a ve ona bağlı dipnot.

‡ Adı Reşideddin'de Cûşkâb, Vassaf'da Cüşkeb yazılan bu şehzade hakkındaki bilgiler, burada gösterilenden farklı sayfalarda bulunmaktadır: Cuşkâb/Cüşkeb'in Cumukur'un oğlu olduğu hakkındaki bilgiler için bkz. Reşideddin/Jahn I, 1941: s. 12 (Almanca özet); s. 10 (metin, 18-19). Cuşkâb hakındaki diğer bilgiler için bkz. eserin Almanca dizini s. 55 ve Farsça dizini, s. 100. Vassaf'ta ise bu şehzade il ilgili bilgiler I:51, 139, 232 ve II:244'te bulunmaktadır; bkz. Vassaf 1967/68: dizin s. 396b. Orada gösterilen sayfalarda (31, 81, 82, 140 birinci cildi ve s. 146 ikinci cildi göstermektedir) orijinalin hülasası bulunmaktadır.

§ Şimdilik ancak bir yerde görülebilen bu bilgi için bkz. Reşideddin/Alizade (1965:519-520) (Qiu Yihao).

Levent Şahverdi Arşivi

B4 s. 348. Hakkında pek bilgi bulunmayan bu Sunit kabilesini *Moğolların Gizli Tarihi* (§47) asıl Moğollardan saymışsa da, Reşideddin Sunitleri evvelce Türk iken, daha sonra Moğollaşmış kabilelerden biri olarak göstermektedir (Ruşen ve Musavi 1995, I:65 ve 73-76 ve Thackston 1998, I:37 ve 41-43). Diğer bir deyişle Z.V. Togan Sunitleri bir Türk kabilesi ile ilişkilendirirken, Reşideddin'in ileri sürdüğü yoldan gitmiştir.

Aynı mantıkla Z.V. Togan'ın *soğanut, suganut* (*soğunut*) şekillerinde okuduğu ad da iki ünsüzün yan yana gelmesi aslında ortadaki *g/ğ*'nin düşmesi sonucu *su'un* değil de *su'an* olabilir. *Su'an>sugan/suğan* şekli Z.V. Togan'ın verdiği Suganlar ifadesine uygundur. Nitekim Z.V. Togan'ın bu Suğanut şeklini *Shu'ab-i Panjgāna*'dan almış olduğu görülüyor. Orada Hülegü Han'ın emirleri arasında üç ayrı Suğanut görülüyor. Burada sözü geçen Toğaçar Noyan ise Abaka'nın emirleri arasında gösterilmiş ve mensup olduğu kabile ise Su'anut şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak isimlerin yazılış şekillerinden bu adla ilgili bir belirsizlik olduğu anlaşılıyor. Bu adın burada سوعانوت veya سوغانوت bazen de ن harfi noktasız olarak görülüyor (*Shu'ab-i Panjgāna*, vr. 140 ve 144 Hülegü Han ve Abaka Han ve evlatlarının şecereleri).]

200 Aksarayi 1944:179-80.

201 H. Hüsameddin 1927, II:433.

202 Aksarayi 1944:180, bu iki zat hakkında ayrıca bkz. Vassaf 1853:265.

203 Mulay'ın nesebi için bkz. Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:65, Diyarıbekir'e tayini, Reşideddin/Jahn II, 1940:87. [Ayrıca bkz. Ruşen/Musavi I:89 ve IV:2945.]

204 Reşideddin/Jahn II, 1940:97-8. Makrizi H. 1270/1853, II:22-3.*

* Burada söz konusu olan adı Z.V. Togan *Turagay* şeklinde okumuştur. Büyük bir ihtimalle bu isim Uluğ Bek'in adında olduğu gibi *torğay* yani tarlakuşu, serçe gibi ufak bir kuş anlamında olmalıdır. Bu ad ve benzeri olan ve kel anlamına gelen *tarakay* Jahn ve Ruşen/Musevi edisyonlarında bazen yuvarlak bazen düz ünsüzlerle seslendirilmiştir (Jahn 1941:4 ve Ruşen/Musevi 1995, IV:2892).

Levent Şahverdi Arşivi

205 Reşideddin/Jahn II, 1940:98-100; nesebi Reşideddin/Jahn I, 1941:73, II, 1940:25.

206 Reşideddin/Jahn II, 1940:101.

207 Abışka'nın Tatar Uladu Noyan'ın biraderi ve Salı Noyan'ın oğlu olduğu hakkında bkz. Abdullah Kaşani, *Tārīkh-i Oljāytū*. Ayasofya, 3019 vr. 139b. Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:63, 231 (isim yanlış okunmuş) ve Reşideddin/Jahn II, 1940:30.

208 Baltu'nun nesebi, Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:41.

209 Hamdullah Kazvini 1910:594.

210 Pachymeres 1835, II:459.

211 Abdullah Kaşani, *Tārīkh-i Oljāytū*, Ayasofya, 3019, vr. 139b.

212 Hamdullah Kazvini 1910:594.

213 Sultan Veled, *Divan*, 1941:306 ve Eflaki'de ve saire zikredilir.

214 Kalkaşandi.

215 Aksarayi 1944:230; Baytemür için: Reşideddin/Topkapı, vr. 16b.

216 Reşideddin'de öyle; Aksarayi'de Alâeddin Gazan Han tarafından tayin edilmiştir.

217 Aksarayi 1944.

217a [Moğolca kılıç taşıyan anlamında *ildüçi* için bkz. Doerfer 1963 I: §69. Metinde her iki edisyonda *ildüçi* yerine *ildevci* yazılmışsa da bu iki okunuşun da Arap harfleriyle yazılışı nihayetinde aynıdır.]

218 Vassaf 1853:374 (*Krtbga*), Reşideddin/Jahn II, 1940:127 (*Kur Buka*).

219 Mısır ve Suriye menbalarına göre Hüsameddin 1927 II:405. Reşideddin/Jahn II (1940:142-150) ve Vassaf (1853:410-414): *Abşka, Kurmışı ve Tğril.* Bu Tuğrul (yahut Toğrulca) aslen Tangut* uruğundandır. Reşideddin/Berezin, I (terc.), 1858:123 ve Reşideddin/Jahn II, 1940:127.

220 A. Kaşani, 139b.

221 A. Kaşani, 139b ve Reşideddin/Jahn II, 1940:127.

---

* Her iki edisyonda burada "Tongut" yazılmışsa da, Tangut olmalıdır. Ayrıca burada söz konusu şahıstan ileride metinde (B4 haşiye 424 yanı) Tangut olarak söz edilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

222 Reşideddin/Jahn II, 1940:10: *Tarmdaz*, Vassaf 1853:374: *Trmtaz*. "Trmtaz ve iki birader Snktay ve Ertna Uygur" tabiri için bkz. A. Kaşani 139b. Muhammad b. Ali Şebangarâi (*Majmā' al-ansāb*, Yeni Cami nüshası, N. 909): "Emir Ertene ve Emir Trmtaz ile Snktayın evladı". Bu Snktay yukarıda zikri geçen Sübüktay b. Karaçın'dan farklı biri olsa gerektir.

223 İrencin'in "Kirayıt"lardan olduğu A. Kaşani (vr. 139b) ve Hamdullah Kazvini'de (1910:605) mezkûrdur. Hafız Ebru'da (*Dhayl*, Tahran tabı, 1938:72 haşiye) ondan "Nayman" olarak söz edilmesi ve Spuler (1939:186, 222) tarafından "prens" tesmiye edilmesi yanlıştır.

223a [Bularğuy/Bularğu/Bularğı şekillerinde karşımıza çıkan bu isim bazen Buralğı diye de yazılmıştır. Metinde bu isim veya lakapla üç kişi karşımıza çıkmaktadır. Kıyatay Buralğı Emir Mulay (B4/h. 169, 191) ve Emir Buralğu veya Bularğuy. Sunit kabilesinden olan bu emirin adı Reşideddin/Berezin'de (I [çev.] 1858:45) Būrālğı (بورالغی) şeklinde, Reşideddin (Ruşen ve Musavi yayınında 1995/IV) būrālğı ve būrālqı şekillerinde yazılmıştır. Z.V. Togan (B4/h.224: 'Ayni, Veliyeddin nüshası, c. XX, s. 387; A. Kaşani, vr. 169a. Reşideddin/Berezin I [çev.], 1858:45, Reşideddin/Jahn II, 1940:71, Vassaf 1853:456) kaynaklarını verdiği pasajda her iki şekli kullanmıştır. Aynı şahıstan Gazi lakabı ile bahsettiği zaman ise bularğı/bularğu şeklini kullanmıştır. Söz konusu şahsın yüceltildiğinden (tebcil) bahsedildiğine göre, burada "dedikoducu, fitneci" anlamına gelen *burağa* değil de, divan tarafından kayıp malları bulmak ve emanete almakla görevli *bularğuçi*'ye yakın bir kelimeden söz edildiği düşünülebilir (Doerfer I:§93)].

224 'Ayni, Veliyeddin nüshası, c. XX, s. 387; A. Kaşani, vr. 169a. Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:45, Reşideddin/Jahn II, 1940: 71, Vassaf 1853:456.*

---

* Sunit kabilesinden olan bu emirin adı Reşideddin/Berezin'de (I [çev.] 1858:45) *Būrālğı* (بورالغی) şeklinde, Reşideddin (Ruşen ve Musavi yayınında 1995/IV) *būrālğı* ve *būrālqı* şekillerinde yazılmıştır. Herhalde burada bir dil sürçmesi ile emanetçi anlamına gelen *bularğı* yerine fitneci anlamına gelen *buralğı* yazıl-

Levent Şahverdi Arşivi

225 Şektur Noyan'ın oğlu Okta hakkında bkz. Aksarayi.

226 Aksarayi 1944:322.

227 Malatya eskiden beri bu Suldus beylerinin tımarı olduğundan Anadolu'nun idaresine eskiden dahildar edilir.

228 Abuşka'nın oğulları için bkz. H. Hüsameddin 1927, II:473 (bu zat bu ismi daima yanlış olarak İşbuga yazmıştır).

229 Temürtaş'ın hadiseleri Mısır ve Suriye tarihlerinde mufassalen anlatılmıştır.

230 Erteneoğulları için bkz. Ahmed Tevhid 1914:1-12.

231 Kadı Burhaneddin'in şiirlerinde kendisinin bir Tatar beğine hizmet ettiği zamana ait şiirler kalmıştır.

232 Tahreten'in Ertoğan'ın kardeşi oğlu olduğu hakkında Aşıkpaşazade'nin kaydını nakleden Ahmed Tevhid Bey (1914:234) "Er Tugan=Ertena" okumuş ve isabet etmiştir. Tahreten'in Ertena beyin kardeşi oğlu olması için bkz. Oruc Bey, *Tevārīkh-i Âl-i Osmān* (1925:34, kelimenin Kastamonu halk dilinde Ertana konuşulduğunu oralılardan öğrendim. Bundan önce de bir "Tayirten b. Ömer Şeyh" olduğu ve 749 da vefat ettiği İbn Hacar, *al-durar al-kāmina* ve Şebangaraî, *Majma' al-ansāb*'da mezkûrdur, bkz. H. Hüsameddin 1927, III:11.

233 Anadoludaki İlhanlı beğlerbeğlerinin Ermeni kaynaklarında zikredilenlerini Altunyan 1911:114-5 ve Spuler 1939:353-57 saymıştır, fakat çok eksik ve yanlıştır. Hüsameddin Efendi ise işe çok indiyat ve uydurmalar karıştırmış olduğundan verdiği malumat toptan reddedilebilir (Samuk Noyan, İşbuga, Aydıncık Noyan hep yanlış kıraetten uydurmadır; vezir Ahmed Lükuşi'yi Alakuş Bey neslinden göstermesi uydurma, güya bunun için Amasya Şifahanesi'nde "Emir-i Anatul Ahmed" yazılan kitabe görmüş olduğu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın [1927:102] tespit ettiği gibi, uydurmadır).

234 Aksarayi 1944:43.

235 Damadlığı, Reşideddin/Jahn I, 1941:143.

---

mıştır. Z.V. Togan da bu adı aynı paragrafta önce "Buralgı", sonra "Bularguy Gazi" şeklinde yazmıştır. Bularğu için bkz. yukarıda B4 haşiye 191'deki not.

Levent Şahverdi Arşivi

236 Reşideddin/Jahn I, 1941:83.

237 Aksarayi 1944:67.

238 Aksarayi 1944:159.

239a Sultan Veled, *Divan*, 1941:306-307.

239b Hülegü-Berke harpleri için bkz. Tiesenhausen, Leningrad, 1937, II:74, 99 ve Marco Polo, Charignon (yay.) 1929, III:272.

240 Eflaki, *Manāqib al-ārifīn,* tercümesi C. Huart, 1918-1922, II:319.

241 Huart 1922:312; Fuad Köprülü 1922:78.

242 Aksarayi 1944:285, 294.

243 H. Hüsameddin 1927, II:473.

244 Eflaki/Huart 1918-22, II:271.

245 Hafız Ebru, *Dhayl,* Tahran tabı, 1938:103.

246 Aksarayi 1944:321-329.

247 Sivrihisar'da bu Baltuoğullarına ait H. 728 Muharrem'inde tamamlanan camiin kitabesinde görülen Temürtaş tarafından katilleri hadisesine ait Anonim *Selçukname*'deki kayıtlar A. Tevhid Bey tarafından (1929:128-139) neşredilmiştir.

248 Temürtaş için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1928:25-61.

249 İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1928:68-9) tarafından naklolunan Arapça şiirler bu kelimenin Araplar tarafından Arabi *aradna*'ya uydurulduğunu gösterir. Erteneoğulları için bkz. aynı eser 1928: 62-76.

250a Buna rağmen Aksarayi valileri bazen vezire nispet etmiştir, 1944:156: *eyalat-i işan.*

250b Hafız Ebru, *Dhayl*, Nuriosmaniye nüshası, 3271, vr. 5a; Reşideddin ve vezir Saddedin Save için "*ra'âya-i tâzik*" işlerine bakmakla muvazzaf gösterilmiştir, Emir Kutluğşah ve Çoban Suldus ise Türk ve Moğol tebaaya ve orduya bakan büyük beyler olarak kaydedilmişlerdir.

251 Aksarayi 1944:134.

252 Aksarayi 1944:65, 73, 134, 291.

253 Hamdullah Kazvini (1910:587), burada "emir-i ülke", Vassaf (1853:614) Horasan vali-i umumisi için "beğlerbek" tabiri kullanmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

254 Ahmed Lakuşi'nin lakabının Fahreddin ve kendisinin Tebrizli olması hususu için bkz. Kazvini 1910:485-7; babasının adının Osman olduğu ileride B4 haşiye 416'da zikredilecek Berlin mecmuasında mezkûrdur.

255 Bunlar için bkz. Aksarayi 1944:299, 313, Hoca Celal'in Rum'da vezirliği Reşideddin'in *Münşeat*'ında mezkûrdur.

256 Bu zatın nisbeti "Saveci" okunmalıdır, H. Hüsameddin Efendi (1927) bunu "Savcı" okumuştur.

257 Aksarayi 1944:117 Muineddin Pervane ağzından.

258 Berke ile Arğun'a verilen Selçuk kızları için bkz. Aksarayi 1944:76, 100.

258a [Bu cümlenin önündeki ve arkasındaki cümle ile ilişkisi açık değildir. 1946 edisyonunda bulunmayan bu cümle 1970 edisyonunda görülmektedir. Bu cümleyi izleyen ve Rükneddin Kılıç Arslan'ın Çin'deki faliyetini kapsayan cümleler de 1946 edisyonuna yapılan bir derkenar notu sonucu 1970 edisyonuna ilave edilmiştir. Herhalde bu ilaveyi yaparken yukarıdaki cümle eklenmiş, ancak ikisi arasında ilişki kurulmamıştır. Büyük bir ihtimalle burada Barin kabilesinde olan Bayan'dan söz edilmektedir. Bayan, Hülegü ile batıya gelen bir aileden gelmekle, Ön Asya'da büyümüş oldu. *Yuanshi*'ye göre o ancak 1264 yılında Kubilay'ın hizmetine girmiştir (Cleaves 1956:204-205). Bayan Kubilay'ın önemli kumandanlarından biri idi.]

259a Bkz. Osman Turan, *Selçuki Vesikaları*, 1958:26, 85.*

259b [Her iki baskıda Zeki Velidi Togan burada "Sarı Oğur" ifadesini kullanmıştır. Ancak Bölüm 3, haşiye 164'te bugün Salar olarak bilinen bu halktan Sarıgur diye bahsettiği için burada da Sarıgur ifadesi kullanılmıştır. Bugün Oğuz dili çalışmalarında içinde özgün bir yerleri olan Salarlar, yani Salgur>Salurların adına Dede Korkud'daki Salur Kazan'dan aşinayız.]

Mes'ud'un sultan ilan edilmesi 14 Ağustos 1281'de olmuştur, bkz. *Divan-i Sultan Veled* (1941:224).†

---

* 1958 tarihli bir esere işaret eden bu derkenar 1946 edisyonuna elyazısı ile eklenmiş, sonra da 1970 edisyonuna 259a şeklinde girmiştir.

† Her iki edisyonda "Üçüncü Alaeddin Keykubad (1298-1300) sultanlardan birincisi, Altın Orda hanının kızından doğmuş" ifadesi varsa da, okumayı kolaylaştırmak için birincisi ifadesi metinden çıkarılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

260 Aksarayi 1944:179'da Sultan Mes'ud için böyle demiştir, halbuki s. 235'te Bayancar hakkında "*dar suhbet-i Sultân Alâeddin*"* demiştir.

261 Reşideddin/Jahn II, 1940:121.

262 Sultan Veled, *Divan*, 1941:133:

263 Müneccimbaşı, *Camiuddüvel*, Esad Efendi, N. 2103, vr. 386.

264 İbn Fadlullah al-'Umari/Taeschner, 1929:23 ve Hüseyin Hilmi 1924:41.

265 Aziz Astarabadi 1928:204, 214.

266 Cuveyni 1937, III:90.

267 Bkz. Z.V. Togan *İ.A.*, "Azerbaycan" maddesi (II:103); burada satır 20'de "İlhanlılar ordusu" yerine "Kaanlık ordusu" okunmalıdır.

268 Cuveyni, 1912, I:211-2.

269 Daimi ordu muahharen azaltılmıştır, Ebu Said Han'ın zamanı için bkz. Z.V. Togan 1930:35.

269a [Suğanut adı ile ilgili problemlere yukarıda Toğaçar ile ilgili haşiye 199a'da işaret edilmişti.]

270 Bu kabileye mensup emir Arğun Aka'nın oğlu A. Kaşani, 158b hem Uyratay hem Uygurtay tesmiye edilmiştir.

271 İlbasmış için bkz. A. Kaşani, 139b.

272 A. Kaşani 139b.

273 *Reşahat* tercümesi, 138; Hamdullah Kazvini, *Nuzhat al-qulūb*, Le Strange neşri, 1915, 1919 metin, s. 78.

274 Reşideddin/Jahn II, 1940:153.

275 Taceddin Bulgari için bkz. Nasreddin Tusi, Muhammed b. Muhammed, *Tansūqnāma-i İlkhānī*, Veliyeddin yazması, N. 2542, vr. 43; Cemaleddin Bulgari için Hafız Ebru, *Dhayl*, Tahran tabı, 1938:206.

276 Klaproth 1826-28, I:292.

277 Buna ait kayıtlar Mustafa el-Cannabi ve Ebülabbas el-Karamani'de bulunmaktadır. Akkoyunluların bir kısmının Azerbay-

---

* Burada s. 235 denmişse de, bu bilgi s. 236'da bulunmaktadır: *dar suḥbat-i Sulṭān 'Alā al-dīn"* (Evrim Binbaş).

Levent Şahverdi Arşivi

can'da daha eski Ak Hunlar zamanından kalmış olması da imkân dışında değildir.

278 Dimaşki, Nukhbat al-dahr, 1866:265: *Akhracû cami'a mâ malakûhu va qatalû ahlahâ.*

279 Hamdullah Kazvini 1915:64.

[280] Hamdullah Kazvini 1915:64.*

281-282 Mehazlar Z.V. Togan "Azerbaycan" maddesinde (*İ.A.*, II:105-6) gösterilmiştir.

283 Reşideddin/Topkapı, vr. 267a.

284 A. es. vr. 260b, 262a.

285, 286, 287 Mehazlar Z.V. Togan "Azerbaycan" maddesinde (*İ.A.*, II:105-6) gösterilmiştir.

287a [Her iki edisyonda burada "Bisat'un doğusu eteğinde" yazılmışsa da, Z.V. Togan'ın daha ileride buradan "Kürdistan'da Bisütun dağı altında" şeklinde söz etmesine dayanarak metin düzeltildi.]

288 Reşideddin/Jahn II, 1940:141; Le Strange 1905:193, 198-9. Çengiz'in dokuzuncu ceddi Buzencar'ın ismi İlhaniler zamanında Azerbaycan'da kurdukları bir köye verilmiştir. Bunun ismi *Buzencur* yazılmıştır. Açıktır ki *Buzencur* ismi *Bozunçur*'dan geliyor. Tuyuhunlarda Kıpçak şivesine göre Moyunçur söyleniyordu. Uygurlarda ise Y'nin D'ye tahvili ile Budunçur şeklinde söylenmiştir. "Hanname" destanında Buzançur'un dilinin Moğolca olmadığı belirtilmiş ve onun dili hakkında Moğolcadan ayrı olmak üzere "zeban-ı Muzenceri" denilmiştir, ki Türkçe demektir. Buzencer'in torunlarının daha ne kadar zaman Türkçe konuştukları belli değilse de, Çengiz'in dördüncü, beşinci cedleri zamanında kendisinin mensup olduğu kavme "*Kamuğ Monğol*" denilmiştir. Bu kelime *Gizli Tarih*'te de vardır. Fakat bu gibi ıstılahlar daha Çengiz zamanında da kullanılmış ve galiba ekseriyet o kelimelerin manasını bilmemiştir. Reşideddin'deki Oğuz kabileleri isimlerine ait izahların böyle Buzen-

* İlk edisyonda atlanan bu haşiye için Z.V. Togan kurşunkalemle derkenar notu olarak (1946:450) haşiye 279'daki kaynağı vermiştir. Z.V. Togan aynı bilgiyi "Azerbaycan", *İ.A.*, II:105 maddesinde de vermektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

ceroğullarının Moğollaşarak Türkçeyi bilmeyenleri tarafından yapılmış olsa gerek.*

289 Bkz. Marquart 1914:58 (Reşideddin'den naklen).

290 Aksarayi 1944: 235.

291 Zekeriya el-Kazvini 1848-49:379.

292 İbnülesir, Mısır tabı, 1939, XII:144. [İbnülesir metninde geçen ve kavmiyet anlamında gelen "cinsiyet" kelimesi üçüncü baskıda değiştirilmiştir.]

293 Reşideddin/Quatremère 1836:269.

294 Bunları ben Temür tarihine ait daha basılmayan eserimde toplamışımdır.

295 Rubruck, Maleyin neşri, 1911:171.

296 Marco Polo, yay. Charignon, 1924, I:49; Chalkokondyles (Dietrich 1911, I:42) bunlara, yani Parslara "Acem" denildiğini, bunların daha Kaginon ve Nigetie'de yaşadıklarını söyler.

297 Hamdullah Kazvini 1915:87.

298 Hamdullah Kazvini 1915:94.

299 Hamdullah Kazvini 1915:62.

300 Mevlana Celaleddin Rumi, *Fihi Mafih*, Nafiz Paşa yazması, N. 433, vr. 69a.

301 Marco Polo, yay. Charignon, 1924, I:34.

302 K. Ritter 1862: XVIII, 253.

---

* Z.V. Togan Ölceytü Han tarafından Hemedan yakınlarında kurulan köyün Buzencer adını taşımasını Çengiz Han'ın ilk ceddinin adı ile açıklamaktadır. Çengiz Han'ın ilk ceddi Moğolcada Bodoncar/Bodonçar olarak bilinir (bkz. yukarıda B2/h. 27 ile ilgili not). Bu isim *Camiüttevarih*'in Ruşen ve Musavi edisyonunda (IV:2823) جاربوزان olarak yazılmıştır. Bu adı Z.V. Togan'ın –z– ile okuması ise yazmalardan birinde د yerine ز kullanılmış olması ile anlaşılabilir. N. Poppe *Moğolların Gizli Tarihi*'nde *-çar* eki biten özel isimlerden bahsederken, *bodonçar* sözcüğünü *bodong+çar* yani "yabani domuz+cuk" olarak açıklar (1975:161). Bu açaıklama De Rachewiltz tarafından da kabul edilmiştir (2004, I:260). Moğollarda annenin ilk gördüğü nesnenin adını çocuğuna isim olarak verme âdeti bilinmektedir. Ancak doğum sırasında veya sonrasında bir yabani domuzun etrafta dolaşmasını göz önüne gertirmek güçtür. Öte yandan Moğolcada evcil domuz için *bodong* değil de *ğahay* sözcüğü kulanılırdı. Kısacası Z.V. Togan'ın Hemedan yanındaki köy adını Buzencer ata ile birleştirmesi bizi bu adın *bodonçar*'dan mülhem "yabani domuzcuk" şeklindeki etimolojisinin yeniden düşünülmesi konusunda uyarmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

303 Brosset 1856, I:33; Allen 1932:52.

304 Ermenilerde Tork isminde bir İslamlaşmış kahraman olmuştur, sülale müessisi imiş, burnu basık, çirkin yüzlü imiş. Buna ait rivayeti Musa Khoren [Dasxuranci Movses] nakletmiş, Patkanian bunu Ermenistan'da hükümet sürmüş olan bir eski Türk sülalesine* ait hatıra olarak kabul etmektedir (Patkanian 1912:36).

305 Bunu yukarıda (s. 220 ve B3 haşiye 250) Kuman ve Oranlara ait bahiste görmüştük. Küçük Asya'daki Pontus ve Kapadokya "Komana"sı, bu kelime Strabon'da (XI, 2, §3) *kome* kelimesinden müştak diye izah edilmiş ve bir kavim ismi olarak tanınmamış olduğundan Türk Komanı ile ilgisiz görünüyor. Fakat aynı Strabon'da bazı Komana ilahlarının Tavrus (Kırım) İskitlerinden gelmiş olarak gösterilmesinden Skitlerle Küçük Asya Komanları arasında bir münasebet olduğu anlatılmış oluyor. Kumani ve Komana isimlerinin eski Subar, Hurri ve Mitanni isimleri hakkında düşündüğümüz gibi eski bir Türk kavimine ait hatıra olacağını farz etmek mümkündür.

306 Allen 1932:107.

307 Brosset 1860:8.

308 Bkz. *Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya* "Adjaria" maddesi.

309 Bkz. Z.V. Togan, "Azerbaycan" maddesi, *İ.A.* II:99.

310 Artvin'in Ardanos kazasında Samagar karyesi (1925'te ismi değiştirilmiş), Tortum'da Samagar kalesi, Ardahan'da altı yedi yerde Alagöz köyü, Acaristan'da Diger'de Nayman köyü. Bunları bana Fahreddin Kırzıoğlu haber vermiştir.

311 Kazak=Kesal meselesi için bkz. Minorsky 1930:73-90. Kazaklar Selçuklular devrinde de vardı. Bazı Arap menbalarında Ksal yazılan isim İbn A'tham el-Kufi'de *Ksak* yazılmıştır (bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 296, n. 1). Eğer Kazaklar gerçekten bir Türk kavmi ise, bunlar daha Araplardan önce burada idiler. Yukarıda (s. 237) bahis mevzuu olan Borçalılara gelince onların Khazarik ve Barsilik isimli iki kavim halinde daha MÖ 216-

* Patkanian burada "Tork" kelimesi ve Ermenistan'daki Tork kolonisi hakkındaki düşüncelerini serdetmektedir (Murat Yaşar).

Levent Şahverdi Arşivi

197'de yaşayan İran padişahı Valars'ın zamanında Kür nehrinin cenubuna geçmiş olduklarına dair rivayet Musa Khoren [Dasxuranci Movses]'te nakledilmiştir (bkz. Marquart 1898a:92). Vakhushti (1904:32) bunların eskiliğinden habersizdir.

312 Khunan için bkz. Vakhushti 1904:47 ve Minorsky 1930.

313 Nicephorus Gregoras, ed. Bonn, 1829-1855, I:137 = P. Wittek 1934b:17-18.

314 Aksarayi 1944:327.

315 A. Wächter 1903.

316 Bkz. Z.V. Togan, "Azerbaycan" maddesi, *İ.A.* II: 99, 108; Barthold 1907:093.*

317 Hülegü'yü Budist gösteren Ermeni müellifi Zyriak (1858:507) ve Vartan'dır 1860:306). Diğer kayıtlar için bkz. Altunyan 1911:64. E. Blochet ise (1906) Hülegü'nün Şamani kaldığını, fakat Budizme karşı ilgi gösterdiğini anlatmıştır. Bkz. yine Spuler 1939:180.

318 Bunun en kati delili Hülegü ve Abaka zamanındaki defin merasimidir ve yine Süleyman b. Abdülhak el-Azerbaycani'nin Abdullah el-Devedari tarafından naklolunan rivayetleridir, ki burada bunun tafsilatına giremeyiz.

319 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a, s. 279.

320 Köprülü Fuad 1929.

321 Bkz. Z.V. Togan 1942 (yeni tabı):546.

322 R. Grousset 1939:420-23, 430, 442-43, 448-451, 458-9; Aziz Suryal Atiya, 1938:233-260 ve Spuler 1939:198-224.

323 P. Pelliot, "Les Mongols et la papauté", *Revue de l'orient-Chretien,* 1924:247.†

324 De Guignes tercümesi, 1923, V:207, [209 ve 1977, V:1546, 1548]. Türkiye ve Halep'e girme açıklaması için bkz. B4 haşiye 326.

---

* Burada her iki edisyonda da *ZVORAO* 18 kaydı verilmişse de, aynı derginin 17. cildi söz konusu olmalıdır. Aynı yıl Barthold'un bir de Orta Asya'da Arap istilasına dair bir makalesi de yayımlanmıştır (1907b).

† Söz konusu makale *Revue de l'Orient Chretien* 23 (1922-23).3-30; 24 (1924).225-335; 28 (1931-32).3-84 sayılarında çıkmıştır; her iki edisyonda da 1917 yılı gösteriliyorsa da referans 1924:247 olmalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

325 Atiya 1938:[239-243].

326 "Türkiye ve Halep", o zamanki Latinlerin tabirinde Anadolu ve Suriye demektir.

326a Hülegü'nün annesinin adı, iki edisyonda da Surgaktuna yazılmışsa da, adın "ben" anlamındaki *sorha* ve kadınları tanımlayan -tani/-teni ekiyle yapılmış ve "benli" anlamında bir isim olduğu fikri kabul edilmiştir, bkz. Pelliot 1932:43-54.

326b [Kağanlar, hanlar gibi hatunların da maiyetleri ile beraber yaşadıkları "karargah" mahiyetindeki bu konar birimleri *orda* adını taşıyordu. İbn Battuta bunlara "mahalle" adını verir.]

327 Cüzcani, Raverty (yay.) 1881:1262.

327a [Burada metin üzerinde hafif bir düzeltme yapılmıştır. Her iki edisyonda burada: "Kuzey Çin'de Şan-si vilâyetindeki Tokto mıntıkasında Nesturilerin patriği olan Uygur Rabban Çauma ile Hanbalık'taki (Pekin) Nesturi patriği Uygur Markus" ifadesi bulunmaktadır. Bu kısım Ordos bölgesindeki Önggütlerden gelen ve Kuzey Çin'de Tokto* mıntıkasında bulunan Rabban Sauma ile Markos şeklinde değiştirilmiştir. Süryaniceden gelen bu isim tam olarak Barsavma'dır ve Batı Süryanicesinde de Barsavmo olarak hâlâ kullanılır. Oruçoğlu anlamındaki bu isim büyük bir din adamının adı olduğu için erken dönemlerden beri çok yaygın kullanılmıştır. Artık Rabban Sauma ve Markos'un mensup oldukları kabilenin Uygur değil, Önggüt olduğu görüşü hâkimdir. Eserin ilk baskısının çıktığı 1946 yıllarında ise onların Uygur olduğu düşünülüyordu. Bunlardan Markos aynı zamanda Mar Yaballaha olarak da biliniyordu. Ayrıca Mar Yabalaha olarak bilinen Markos, Rabban Sauma'dan çok daha genç olduğu için, Hanbalık metropoliti değildi. Bu makamı işgal eden Mar Georgis idi (Morris Rossabi 2008:30, 34-35). Bu iki rahibin Kubilay Han'ın başkentinden hareketle yaptıkları yolculuk için bkz. Rossabi 2008:49-52 (Emre Yalçın).]

328 Hayton 1906, bölüm 37.

---

* Tokto bugün İç Moğolistan'da (ÇHC) Sarı Nehrin kıvrımını kuzeydoğu köşesinde bulunmaktadır. Bkz. *Rand McNally Illustrated Atlas of China*, 1972:14, 3J konumunda (Luo Xin).

Levent Şahverdi Arşivi

329 Chabot 1895:105.

330 Budge 1928:257. [Ayrıca bkz. B4 haşiye 353'te ilgili metin.]

331 D.M. Dunlop 1944:276-279.

332 De Guignes tercümesi, 1923, V:221.

333 Reşideddin/Jahn I, 1941:4.

334 Pachymeres, II:433-444.

335 Reşideddin/Jahn I, 1941:143.

336 Hafız Ebru, *Dhayl*, Nuriosmaniye, N. 3271, vr. 2b.

337 İbn Battuta'nın buna ait haberlerinin tetkiki P. Mutavciyev 1943:64-65.

338 Aksarayi 1944:36, Gordlevski 1941:32.

339 Reşideddin/Jahn I, 1941:43. "*Shu'ab-i Panjgāna*"de de öyledir.

340 Spuler 1939:81, 444, 505.

341 Vassaf 1853:118.

342 Cuveyni, Kazvini (yay.) 1912, I:18.

343 El-Mufaddal, Blochet (yay.) 1919:416 ve 1920:404.

344 Reşideddin/Jahn I, 1941:1, 4, 43.

345 Mevlana Celaleddin Rumi, *Dīvān-i Kabīr*.
*Tu zi Tâtâr harâsî ke khudâra na şunâsî * ke sad râyat-i imân sûyi Tâtâr mi âram.*[**]

346 *Safîne-i Mavlānā*, Mısır tabı, s. 18.[†]

347 [Mevlana Celaleddin Rumi], *Dīvān-i Kabīr*, Viyana nüshası vr. 392b:
*Tu agar râzdâr-i mâ bâşî * râzrâ ba tû âşikâre kunîm:*
*Mîgurîzan dkhalq zi Tâtâr * khizmet-i khaliq-i Tâtâr künîm.*

348 Mevlana Celaleddin Rumi, *Fihi Mafih*, Nafiz Paşa yazması, N. 433, vr. 3b.

---

* Bu beyit *Divan-i Kabīr*'in her edisyonunda bulunmamaktadır. Z.V. Togan herhalde eski bir edisyonu kullanmış, ya da *Sefine-i Nefise-i Mevleviyan*'i kullanmış görünüyor (bkz. H. 1283/1867:18 ve Furūzānfar 1959-60, III: no. 1609), ancak burada da ufak bir fark gözükmektedir:

** *Tū zi Tātār harāsī ki Khudā rā nashināsī *Ki dū şad rāyat-i īmān sū-yi Tātār bar āram*
تو ز تاتار/ هراسی که خدا را نشناسی که دو صد رایت ایمان سوی تاتار بر آرم (Evrim Binbaş)

† Bir üst notta belirtildiği gibi bu kayıt haşiye 345'e ait olacaktır. Bu çerçevede Gazan Han'ın bu şiiri hırkasına yazdırması ile ilgili haşiye notunun düşmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

349 Eflaki: *Hadrat-i Çelebi khôhân-i laşkar-i Mogol bûd.*[*]

350 Eflaki: *Haq ta'âlâ sumârâ namikhôhad u khôhân-i Mogol ast.*

351 Eflaki/Huart 1918-22, II:310-12.

352 Eflaki'den [naklen] Uzluk [1951]:332. [Nuri Gencosman 1943] Aksarayi tercümesi'ne haşiye.[†]

353 Sultan Veled, *Divan*, a.y.

354 Mevlana Celaleddin Rumi, *Fihi Mafih-i Mavlānā*, Esad Efendi, vr. 16b.

355 Aksarayi 1944:76.

356 Aksarayi 1944:100.

357 Reşideddin/Jahn I, 1941:82.[‡]

358 Yine orada.

359 Hüsameddin, *Amasya*, 1327-1330 Hr/1911-1914, I: 402-415.

360 Reşideddin/Jahn II, 1940:10.

361 *Divan-i Sultan Veled* s. 59-60 ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1927:10-12.

362 *Divan*, [*Divan-i Sultan Veled*] 253.

363 Aksarayi 1944:44, Cüzcani 1864, metin, s. 353; M. Şerefeddin 1934:143, 163.

364 M. Mansuroğlu 1945:4-5.

365 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:213-214, 231, 263 ve Mirhond.

366 *Tarikh-i Qaratay al-'İzzi*, Gotha nüshası, cod. Arab. 1655, vr. 63a. Tercümemde "çam ağacı kozalak taneleri" yanlış, doğrusu: "kömür, pamuk tanesi, üzüm ve talaş"tır."

367 Reşideddin/Jahn I, 1941:47.

---

* *Ḥaḍrat-i Chalabī khvāhān-i lashkar-i Mughūl būd*
همچنان در زمان قرمان که شهر قونیه در دست ایشان بوذ و سبب آنکه حضرت چلبی خواهان لشکر مغول بوذ
Eflaki /Yazıcı 1973, II:925 (İ.E.B.)

† Her iki edisyonda "Eflaki, Uzluk, Aksarayi tercümesine haşiye, s. 332" şeklinde yazılmış olan bu haşiye Tuncer Baykara tarafından tamamlanmıştır. Bu olay için bkz. Eflaki (Tahsin Yazıcı [yay.]) 1976, I:332.

‡ Her iki edisyonda Z.V. Togan'ın "İlkay" şeklinde okuduğu bu noyanın adı için bkz. Ruşen ve Musavi 1995:2813. Calayır bahsinde ise, onlar bu adı *ilügei* ایلکای şeklinde harekelendirmişlerdir. Türkçe *il-öge*'sinden geldiği düşünülen bu isim için bkz. Rybatzki 2006:146.

Levent Şahverdi Arşivi

368 Reşid Havafi'nin bu kayıtları [Reşideddin'in eserinin] Viyana nüshasında (Jahn neşri, I, 1941:47, 59) bulunmaktadır; Topkapı nüshasında bu hikâye var. 227a, 260a'da; bu Reşid Havafi'nin ismi ise, Topkapı nüshasında 251a'ya ettiği notta "*nâsikh-i in kitâb-i mübarek*" yahut (Reşideddin/Jahn II, 1940:357) "*tabyîzi in kitâb-i mübârak*" şeklinde geçmiş ve bu "mübârek" sözü kitabın vasfı olmuştur.

369 Celaleddin Rumi ile Türk devişler arasında rakabet ve Buzağu Baba için bkz. Köprülü Fuad 1922:52, 68.

370 Maqrizi/Quatremère 1842, I:221; Spuler 1939:45.

371 G. Bratianu 1929:206.

372 Menbalar B. Spuler 1943:48'de gösterilmiştir.

373 Tiesenhausen 1884/1937, I:200 (Zehebi'den).

374 Aksarayi 1944:77.

375 Tiesenhausen 1884/1937 I:97 (Baybars tarihinden), 422 (Makriziden).

376 İbn Battuta tercüme, 1917-1919, I:360-67'de eksik.

377 Pachymeres 1835, I:432 = Spuler 1943:60-1.

378 Müneccimbaşı, *Camiuddüvel*, Umumi kütüphane nüshası, 5019, c. I, s. 1183-4 = Abdulbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Hayatı*, 1936:32.

379 P. Mutavciyev 1943.

380 Bu yol hakkında bkz. Aksarayi 1944:39 ve yukarıda, haşiye 161.

381 *Saltukname*, Topkapı Sarayı Hazine kısmı No: 1612, vr. 20-31, 99; bkz. yine Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:235-266 ve Köprülü 1943:430-441.*

382 Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:38.

383 *Tārīkh-i Berzālī*'de öyledir bkz. Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:39, 47 bu "sarık" şeklinin "sarı" demek olduğunu anlamamış.

384 *Saltukname*, c. I, vr. 99.

385 Yusuf el-Nebhani, *Cami'i Karamati'l-avliya*, Mısır tabı, H. 1350/1932, II:92.

---

* Yeni yayını

Levent Şahverdi Arşivi

386 Bu husus *Camiuddüvel*, Pachymeres, *Saltukname* ifadelerinin tevafuku ile sabittir.

387 Tiesenhausen 1884/1937, I:92 = Spuler 1943:79.

388 Müneccimbaşı'nın Arapça aslından Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:32.

389 Ya'kub Ece, *Aşıkpaşazade Tarihi*'nde (1332 H.R./1916-1917:47-48)* geçer.

390 Barak'ın Tokatlı bir kâtibin oğlu olduğu İbn Hacar, *al-Durar al-kāmina*'de mezkûrdur, zannımca doğrusu da budur.

391 'Ayni, "*İqd al-jumān*'dan naklen Hüsameddin 1927, I:460-66 ve Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:45.

392 A. Kaşani, Ayasofya, 3019, vr. 166; Hafız Ebru, *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh*, Nuruosmaniye, 3271, vr. 11a.

393 Nuriosmaniye nüshasında Saltuk yerine Selçuk yazılmıştır.

394 Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:46.

395 Bkz. Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:46; Hafız Ebru'da "Şeyhi Mogolan."

396 Eflaki'den Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:48-9.

397 Bkz. Osman Turan 1953:591. Köprülü 1929:12; "bardak savar" ihtimal "*Buraq savar*" okuyuşuyla, yani Peygamber'in mirac kıssasında zikri geçen Burak ile cinas yapılmış olabilir.

398a Bkz. Hafız Ebru'nun coğrafyaya dair eseri, [*Ṣuvār al-aqālīm*]† British Museum nüshası, Or. 577, vr. 326a.

398b Tatarlardaki bu nevi isimler [Erdeşir-i Esterabadi] *Bazm u Razm*'da‡ ve Hafız Ebru'da geçmektedir. Kara Tatarların ancak Sivas, Kayseri taraflarındakisi Temür tarafından Doğu'ya götürülmüştür. Erzurum ve Çoruh taraflarındakileri gitmemiştir, yani onların Anadolu'da kaldıklarını tespit etmek belki bugün dahi mümkün olabilir.

398c [Schurmann 1962.]

---

* Her iki edisyonda verilen sayfa numarası 12 ise de, bu bilgiler H. 1332/1914-1915:47-48'de ve Nihal Atsız (1949a) s. 123-124'tedir.

† Evrim Binbaş açıklaması.

‡ Bu isimlerden Barımbay ve Caygazı gruplarının faaliyetleri hakkında bkz. Mürsel Öztürk 1990:125 ve 221. Orada bu isimler "Moğol Barambay atlıları" ve " Çaygazan ordusu" şeklinde geçmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

399 Reşideddin/Jahn II, 1940:2.

400 Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:164. Geyhatu'nun çocuklarının isimleri Reşideddin/Jahn I, 1941:82; Uyratların dillerinden kelimeler Makrizi, *Khitat*, 1853, II:22-3.

401 Bunları N. Poppe Moğol dili gramerinin başında saymıştır.*

402 Bu husus birçok uruk isimlerinin yazılışında görülüyor. Ezcümle Reşideddin/Jahn I, 1941:84'te "Qaramania" yazılan isim, [I, 1941]:33'te Uygur harfleriyle yazılmış menbada *Kh. H.* ile yazılan "*Qahraman*" nam şahıs ismi zannedilmiş.† Yukarıda, (s. 90) "Tatar dilinden sözler" de bu dilden değil de eserin Bolad Çingsang [Chengxiang]‡ tarafından yazılan Moğolca aslından kalmış olabilir.

403a [Reşideddin] *Shu'ab-i Panjgāna*'deki bu cümleleri Macar Mongolisti L. Ligeti benim için hususi olarak tetkik etmiştir, daha neşredilmiş değildir.§

403b Bkz. Pelliot *Āthār-i Īrān*, c. I, Tahran, 1314, s. 38.¶

---

* Poppe'nin Moğol dili grameri hakkındaki kitabı İngilizce ve 1954 tarihlidir. Poppe önsözünde kendisinin bu konuda daha önceki çalışmalarından söz etmemiştir. Ancak bu referans *UTTG*'nin 1946 edisyonunda da olduğuna göre, burada söz konusu olan başka bir çalışmadır. Ancak bu tür diplomatik yazışmalar P. Pelliot'un *Les Mongols et la papauté* adlı eserinde ele alındığı gibi Igor de Rachewiltz'in *Papal Envoys to the Great Khans* adlı eserinde de söz konusu edilmektedir.

† Buradaki ifade açık değildir. Reşideddin/Jahn metninde bu isimler QRAMANYAN ve QHRMAN şekillerinde yazılmıştır Adı geçen kişinin adının *Kahraman* değil de *Karaman* olması gerektiğini Z.V. Togan K. Jahn'ın söz konusu eserine (1941:33) derkenar notu ile QRAMAN şeklinde belirtmiştir. Z.V. Togan bu sonuca aynı kişinin adının (K. Jahn 1940:84) Karaman olarak yazılmasına dayandırmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz. Reşiddeddin, Muhammed Ruşen ve Mustafa Musavi (yay.) 1995, III:2248.

‡ Bu isim çelik manasında *bolad* ve Çince vezir manasında *ch'eng-hsiang*'dan meydana gelmektedir. Bu isim eserde farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır, en yaygın şekli "Pulat Çinsang" bu adın Reşideddin gibi Farsça eserlerde yazılan şekline dayanmaktadır. Bu konuda ayrıca bkz. Allsen 1996.

§ *Shu'ab-i Panjgāna* ve oradaki şecereler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Osman Sertkaya 1981.

¶ Her iki edisyonda burada *Āthār-i Īrān*, c. I, Tahran, 1314, s. 19 verilmişse de, burada P. Pelliot'nun 1936'da yayımlanan makalesine işaret edilmektedir ve söz konusu dua s. 38'de bulunmaktadır bkz. Pelliot 1936:38 (Evrim Binbaş).

Levent Şahverdi Arşivi

404 Paris Anonim *Selçukname*'de de (Suppl. Pers., 1553) "yükü bir akçaya" sözü nakledilmiştir. İlhan Ebu Said'in konuşması için bkz. İbn Battuta, Paris tabı, 1854, II:33 ve Türkçesi 1917-1919, I:254.

405 Köprülü 1942:13-4.

406 Reşideddin/Topkapı, vr. 282a, 287a;* Reşideddin/Jahn I, 1941:80.†

407 A. Kaşani, vr. 140b.

408 Reşideddin/Topkapı, 272b.‡

409 Reşideddin, *Miftāḥ al-tafāsir*. Şehideli Paşa, N. 304, vr. 122a.

410 Salemann 1888:389.

411 Bunlardan Pur Baha-i Câmi'nin şiirleri Hammer tarafından (1840) tahlil edilmiştir.

412 Cuveyni 1912, I:4 = D'Ohsson 1834-35 II:xxv; R. Grousset 1939:425.

413 Bkz. *Düstūr al-kātib*'den Barthold 1930b:141-2.

414 Reşideddin/Jahn I, 1941:292-293.

---

* Bu isimler için ayrıca bkz. Reşideddin (Ruşen ve Musavi [yay.]) 1995, IV (Dizin cildi):2905 ve 2906.

† Her iki edisyonda "Reşideddin/Jahn I, s. 81" denmişse de, söz konusu Suğurluk s. 80'de bulunmaktadır.

‡ Burada eserin (1946:259) edisyonu ile (1970:272) arasında bir fark oluşmuş ve Hülecü'nün adı Hülegü şeklinde yazılmıştır. Buradaki ibare كينشوبويروقيندين يرليغيندين هولاجو (Reşideddin/Alizade 1957, III:261; Ruşen/Musavi II:1219) şeklindedir ve şehzadelerden Hülecü ve Kinşü'nün adı geçmektedir.
Zeki Velidi Togan Reşidddin'in *Camiüttevarih*'inin Topkapı Sarayı yazmasına dayanarak bu ikinci adı *Kitsü* olarak okumuştur. Ancak arada geçen zaman zarfında bu isim *Kinşü* كينشو olarak okunmuştur (Doerfer 1965, II: §815, s. 362; ve Ruşen ve Musavi 1995, IV:2927 Dizin; ayrıca bkz. Shimo 1977:152 ve n. 58, 59). Hülegü Han'ın ikinci oğlu Cumkur'un oğlu (Ruşen ve Musavi 1995, IV:1110) olan Kinşü'nin adı *Camiüttevarih*'te birçok kereler geçer (Ruşen ve Musavi 1995, IV:2927-Dizin). Reşideddin'in Alizade edisyonundan (1957:258-259, 261, 265) bu adın çok farklı şekillerde yazılmış olduğunu görüyoruz. Nitekim bazen de *Kingşü* كينكشو şeklinde yazılmıştır. Örneğin *Camiüttevarih*'in Topkapı yazmasında Hülegü Han kısmının başındaki şecerede bu şekilde yazılmıştır; ancak metin içinde ikinci oğlu Cumkur'un çocukları sayılırken *Kingşü*'nün adı yerine bir boşluk vardır. *Shu'ab-i Panjgāna* metninde (vr. 141) de bu isim *Kingşü* şeklinde yazılmıştır. Ancak bu adın herhangi bir açıklamasına rastlanmadı.

Levent Şahverdi Arşivi

415 Evkaf Müzesi'nde N. 2299 numaralı 20 Mayıs 1272'ye ait 5 metre uzunluğundaki Arapça vakıfnamenin sonunda dokuz satırlık [pervane kaydı].*

416 "Güyük" diyecek yerde yanlış olarak "Ögedey" yazılmış. Bu mektup için bkz. P. Pelliot 1922-23:4-26; başlığı Moğolca olan fermanlar W. Kotwitcz 1934:131-157'de sayılmıştır. Berlin Devlet Kütüphanesi'nde 1929'da yeni alınmış daha signatur† konulmamış *Taqrîr-i manâsib*‡ isminde bir yazmayı tetkik ettim, bunun baş tarafında *Kelile u Dimne*'nin Rudeki tercümesi ve vr. 55b-95a'da asıl *Taqrîr-i manâsib* bulunuyordu. Burada başlıca Rum Selçuklarının İlhanlı devrine ait olmak üzere sultanlık, sübaşılık, Amasya ve Ladik "emaret, server-i ze'amet ve serleşkerliği", atabeklik, tercümanlık, divanı işraf sahibi, *işraf-i khazane*, münşilik (sahib-i divan-i tuğra), emir şikar, Kılıç Arslan isminde birisine Akşehir'in "*temlik-i diyat'ı*", muhtesiblik, *erbab-i tarb* (orkestra) reisliği, Konya kadiyülkudatlığı, Amasya, Konya, Larende kadılıkları, Nahçıvan'da Atabekler medresesi müderrisliği, gibi mansaplara tayin fermanları, Aksaray medresesine Ahmed el-Utrari'nin tayini, hatiblik, Sivas'ın "*hafiz-i has*"lığı, oranın türbedarlığı (bunun maaşının Doğu İran'daki Sîstan vilayetinin hasılatından verildiği kayıtlıdır!), Malatya Camii'ne imamlık, Antalya hanekâhının şeyhliği, Konya Darüşşifası sertabibliği, *nakibüssadat*, *seyyidüsadat*, ulemadan birine muafiyet (tarhanlık), meliküşşuaralık mansaplarına tayin menşurları, el-Hocendi isminde birisinin "üstaz-i sultan" yani Selçuki prenslerinden birinin muallimliğine tayini (ki bunda da sultana inşa, hesap, tarih ve saire ilimlerinin öğretileceği ayrıca kaydedilmiştir!) fermanı vardır. Bu yazılarda Gazan Han'ın ismi bazen sadece "Mahmud" şeklinde geçmiştir. Vr. 68b'de "İlhan sözümüz" sözü "İlhan ruymiz" yazılmıştır. Bu yazmanın kayıt nu-

---

* İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi. Bu konuda bkz. B4 haşiye 88, B5 haşiye 20, 41.

† "Signatur" ile kayıt numarası verilmemiş olduğuna işaret edilmektedir (Osman Sertkaya).

‡ Bu konuda bkz. O. Turan 1958:xi-xvi (Tuncer Baykara).

Levent Şahverdi Arşivi

marasını öğrenemedim, fakat gereken yerlerini istinsah etmişimdir.*

417 Reşideddin/Jahn II, 1940:262.

418 Reşideddin/Jahn II, 1940:303, 309'da ikta' meselelerine ait Farsi fermanların asıllarının Türkçe olduğu cümle tertibatından, arada muhafaza edilen ıstılahlardan vazıhan anlaşılıyor.

419 [Sultan Veled] *Divan*, 343.

420 Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:46.

421 Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §94a, s. 259-260: Emir Yahya b. İbrahim b. Yuğruş Bilge el-Melik el-Hoteni (Khuṭanî); yine Makrizi, *Suluk*, 1934-1939:895'te Gazan'ın Dimaşk'te (Şam'da) valisi Emir Nasireddin Yahya b. Celaleddin el-Hoteni; yine Barthold 7(1943):321: Niğdeli Kadı Ahmed el-Hoteni. Bu gibi "Hoteni/Khuṭani" nisbetli âlimler ve emirler Reşideddin'in eserlerinde de zikrediliyorlar.

422 Diyarıbekir'de bunlardan Emir Celaleddin Sarayi el-Hoteni âmil olmuştur, Hamdullah [Kazvini 1915:819; Aksarayi 1944:227] daha bir Hotenliyi zikreder.

423 Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:46.

424 Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:46-47.

425 Müneccimbaşı, *Camiuddüvel,* Esad Efendi, 2103, vr. 558b.

426 Bu köylerden Tavlısın, Mancısın, Muncısın, Tadasın ismindekilerini bana yerliler haber verdi. Muğla tarafında da Uyur (Uygur) köyünün ismi son senelerde değiştirilmiş imiş. Coğrafi isimleri Tarih Cemiyeti [günümüzdeki Türk Tarih Kurumu] gibi salahiyetli müesseselerin fikrini almadan değiştirmek büyük bir hatadır. Türk tarihi bakımından kıymetli isimler yalnız köy isimleri değildir; dağ, dere, tepe, kaya, nehir, göl, bataklık, orman, çalılık, yayla ve sairenin isimleri de mühimdir. Bunlar ciddiyetle toplanmalı ve bunun için üniversitelerde ayrı müesseseler vü-

---

* Bu vesika daha sonra Osman Turan tarafından yayımlanmıştır. Marburg kütüphanesinde Mr. Or.3173 numarada kayıtlı olan bu vesikayı Osman Turan "Takārīr ul-manâsıb" (1958:xi-62) başlığı altında incelemiştir (Tuncer Baykara).

Levent Şahverdi Arşivi

cuda getirilmelidir, nasıl ki diğer medeni memleketlerde böyledir.

427 Bu kayıt Yazıcıoğlu *Selçukname*'sinde bulunuyor ve *Hayrullah Efendi Tarihi* (1862, I:110) ise: H. 676, Zilhicce 10=5 Mayıs 1278 tarihini veriyor.

427a [Bu şiirler için bkz. Ayşe Gül Sertkaya 2001.]

428 *Jāmi' al-tavārīkh*'in ikinci cildinin bu nüshası, [İstanbul, Topkapı] No: 2475'te mahfuz olup 718'de yazılmıştır. Bu Ferhad Karamanlu da Calayırlılar zamanındaki Emir Ali Ahmed Karamanlı gibi Azerbaycan'daki Karamanoğullarından olabilir. Ferhad Han Karamanlu, Şah Abbas devrinde yaşamıştır. Bu aileye mensup Nazar Ali Bey diye birisi tarafından Ali Şir Nevai'nin eserleri istinsah edilmiştir; nüshası Petersburg'dadır. Ferhad Han Karamanlu ile biraderi Zülfikar Han Karamanlu için bkz. İsgender Bey Münşî, *Tārīkh-i Ālam Ārāy-i Abbāsī*, 1334-1335 H.Ş./1946:394, 570 764.

429 *İstanbul Mecmuası*, 1945, N. 39.*

430 Şükrullah, *Behcet el-tevârîh*, Nuriosmaniye, N. 3059, vr. 306b; Nihal Atsız 1939:8, 27.

431 Hamdullah Kazvini 1910:819, 843-4.

432 Hamdullah Kazvini 1915:819-820.

433 Köprülü Fuad 1928:274.

434 A. Kaşani, 168a.

435 Hamdullah Kazvini 1915:793. Bu zatın Karahanlılardan olması için bkz. Köprülü Fuad 1922:54.

436 Hamdullah Kazvini 1915:793.

437 Mesela Rabguzi, *Kısasü'l-Enbiya* ve [Mahmud b. Ali Kerderli] *Nehcü'l-feradis*, bkz. Z.V. Togan 1928b:344.

438 Harezmşahlar zamanından bize *Muqaddimat al-adab*'tan başka bir eser kalmamıştır.

439 Köprülü 1925c.

440 Oq yerine okh; keza yüz urup tapuya gelmek, özing, qarmaq gibi kelimeler.

---

* Bu konuda bkz. yukarıda B4 haşiye 364.

Levent Şahverdi Arşivi

441 [Mevlana Celaleddin Rumi, *Dīvān-i Kabīr*] Viyana nüshası, Mixt, 155, vr. 472.

442 İbn Mühenna, İstanbul tab'ı, 101, 83, 80-24:78-1922 yine Necib Asım 1924:81-90.

443 [Vassaf] matbu nüsha, 1853:10.

444 [Vassaf] matbu nüsha, 1853:363 ve Z.V. Togan 1930:3.

445 [Vassaf] matbu nüsha, 1853:609-610. Vassaf s. 614'e yurtiçi ve yoldaş gibi Türkçe karışık bir Farsça beyit dercetmiş, bunu naşir Çağatayca zannetmiştir. Yine Vassaf'ta (s. 551) *Sultanımnun yarlığından* sözü geçmektedir.

446 Mesela *Nuqāt mine'l-qavārī'*, Süleymaniye-Ayasofya, No: 3135* bu gibi eserlere Konya ve Kütahya'da da tesadüf ettim.

447 [Kadı Burhaneddin, *Divan*] Tıpkıbasım, 1944:49.

448 [Kadı Burhaneddin, *Divan*] mesela, 1944:129.

449 Z.V. Togan 1928d:315-346; Kıvâmettin 1934:169-250.

450 Ali Şir'in bu ifadesi *Nasāim al-maḥabba*'sında bulunmaktadır (bkz. Eraslan 1979 ve 1996).

451 Binyon 1933:46, N. 28.

452 Binyon 1933:44-46, N. 25-26

453 Bu eserin resimleri için bkz. E. Blochet 1929. [Ayrıca bu resimler] aynı müellifin *Les Enluminures des Manuscrits Orientaux de la Bibliothèque Nationale* adlı eserinde (1926), levha XXIII-XXVIII; keza Arthur Pope 1938-39, c. IV'te neşredilmiştir.

454 Binyon 1933:47, N. 29 ve bundan renkli bir minyatür levha X.

455 Bundan bir parça Tiesenhausen 1884/1937, c. II'de neşredilmiştir.

456 Devletşah Semerkandi, Browne neşri, 1901:262.

456a ["Calayır devrinde tanınan iki önemli ressam vardır: Abdulhay Musavvir ve Cüneyd. Cüneyd'in Londra'da bulunan imzalı bir eserinden onun üslubuna aşinayız Burada *güng* olarak yazılan adın كنك şeklinde yazıldığını varsayarsak, bunun Z.V. Togan'ın

* Eserin adı ve kayıt numarası bugünkü kayıtlara göre düzeltilmiştir. Her iki edisyonda: *Nuqtat al-qavâri'*, Ayasofya 3133.

Levent Şahverdi Arşivi

eski yazılı müsveddesinden aktarılırken, جنيد'ün كنك'ye dönüşmüş olduğu düşünülebilir. Bu çerçevede metindeki Güng, Cüneyd olarak düzeltilmiştir (Serpil Bağcı).]

457 Sultan Ahmed [Calayır] şiiri için bkz. Köprülü 1928d: 62-63. Bu sultanın Farsi divanından II. Bayezid'in mührünü taşıyan ve 1410'da yazılan mükemmel nüshası Cenevre'de Jacob Hirsch'in elinde bulunmaktadır, bkz. Binyon 1933 463-4, levha LXXIV.

458 Binyon 1933: 49-50; Blochet 1926:79-81.

459 Bkz. Donald N. Wilber ve M. Minovi 1938:247-54. Gazan Han'ın binaları Reşideddin/Jahn II, 1940:201-217 tavsif olunmuştur.

460 Sultaniye'nin inşası *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh dar majmu'a-i Hāfiẓ Abrū,* Nuriosmaniye, 3271, vr. 10b ve A. Kaşani, vr. 155a-156b, burada şehre 30'dan fazla kanal açıldığı da kaydedilmiştir.

461a Arthur Pope 1938-39, II:1093-1118; IV:344, 405-411.

461b Godard 1936:67.*

462 Hamdullah Kazvini 1910:596.

463 Arthur Pope 1938-39, V:651-709.

464 Cuveyni 1937, III:33 = Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §61b, s. 182.

465 Aksarayi 1944:295-6.

466 Nasreddin Tusi'nin eserlerinin fihristi Brockelmann, *GAL*, I:508-512, Supplementband, I:732'de sayılmıştır.†

467 A. Kaşani, vr. 181b.

468 Charles de la Ronciere 1925, I:54 ve G. Bratianu 1929:188.

469 Reşideddin/Jahn I, 1941:76-77.

470 Bu husus Z.V. Togan 1942b:45-48'de izah edilmiştir.

471 [Reşideddin] *Āthār va aḥyā*'nın fihristi *Laṭā'if al-ḥaqāiq*. Ayasofya, No: 3833, vr. 4a-4b'de münderece bulunuyor.

471a [*Tansukname*'nin, Wang Shuhe'nın *Maijing/Mojing* adlı eseri olduğu düşünülüyordu. (Wang Shuhe MS 3. yüzyılda yaşamıştır;

---

* Her iki edisyonda burada referans *Āthār-i İrān*'da c., I s. 67'ye verilmişse de, aynı ciltte Godard'ın Merağa ile ilgili olan diğer bir makalesi de s. 143-152 arasında bulunmaktadır.

† Her iki edisyonda burada bulunan "*GAL*, I:510-512, Supplementband, I: 924-933" ifadesi düzeltilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

hayatı ve eserleri için bkz. *Chinese-English Dictionary of Traditional Chinese Medicine,* 1997:114.) Z.V. Togan'ın bu konudan söz ettiği 1946 yıllarında bu konu pek dikkati çekmezken, daha sonraki görüşler için bkz. Dr. J. Rall (1960:152-157) Ratchnevsky (1967:50) ve K. Jahn (1970:136, n. 5). Yakın zamanda bu konunun araştırmacıların yoğun ilgisini çektiği görülmektedir; bkz. Berlekamp (2010). Tarım Ertuğ (2010), Klein-Franke (2003), Endo (1997). Özellikle Vivienne Lo ve Wang Yidan (2013) makalesinde *Tansukname*'nin hangi eserlerle ilişkili olduğu konusunda yeni değerlendirmelere gidilmiştir. Ayrıca 2015'te çıkan Berlekamp, Lo ve Wang makalesi de bu konuya yeni boyut kazandırmıştır (Sare Arıcanlı).]

472 "Reşideddin Hayatı ve Eserleri" nam gayrimatbu eserimde bu kitaptaki mühim bahisler ve Bizanslılarla olan mükatebeler nakledilmiştir.

473 Bkz. Krumbacher 1925:622; H. Suter 1900:161, 29; C. Nallino 1899-1907 (*Al-Battani*, part I: s. XXXI).*

474 Quatremère, mukaddime, 1836:clx; Reşideddin, *Laṭā'if al-ḥaqāiq,* Ayasofya, No: 3833, vr. 5a bu eser hakkında malumat verilmiştir; bkz. Z.V. Togan 1934b:360-61.

475 Barthold 1926:76.

476 Z.V. Togan 1934b:369, haşiye 3.

477 E. Browne 1920:82 ve G. Bratianu 1929:181.

478 Eserin bu kısmına ait mütalaalar şimdilik Blochet'nin *Introduction à l'histoire des Mongols de Fadl Allah Raschid ed-Din*'deki istitradi yazılarına (1910) münhasır kalmaktadır.

478a [Eserin 1946 yılındaki ilk edisyonundan sonra Reşiddedin'in bu eserleri Karl Jahn tarafından yayımlandı, bkz. Karl Jahn, 1969, 1971, 1973, 1980.]

479 Gordlevski 1941:37-8.

---

* Metinde parantez içinde verilen "Cod. Laur.28.17" ifadesi Floransa'daki Biblioteca Laurenziana'da "Codex Laurentianus 28.17" numara ile kayıtlı bir el-yazmasına işaret etmektedir (Nevra Necipoğlu).

Levent Şahverdi Arşivi

480 [Mahmud Zemahşeri] *Lahu cânibun min âli Yâfatha khâmilu * va âkharu min abnâ'i Farisa muhtahar.*

481 Cuveyni 1915, II:79.

482 Reşideddin/Jahn II, 1940:269, 355; Gazan Han hâkim millet olan Moğolların Tacikler nazarında hürmet ve şereflerinin haleldar olmaması hususuna bizzat Moğol ve Türklerin kendileri ehemmiyet vermek icap ettiğini sırası gelince söylemiştir, bkz. aynı eser, s. 311.

483 Reşideddin, *Bayān al-haqāiq*, Kılıç Ali Paşa nüshası, N. 834, vr. 57a.

484 Özbek Han'la konuşmalar: *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh dar majmu'a-i Hāfīẓ Abrū*, Nuruosmaniye, N. 3271, vr. 37b-38a; A. Kaşani, 197b-198-a. Öljeytü ile konuşmalar: Hafız Ebru, *dar Majmu'a,* vr. 20-21; A. Kaşani, 177b ve Hafız Ebru, *Dhayl,* Tahran tabı, 1938:50-51.

485 *Aga* tabiri için bkz. İbn Battuta, Türkçesi 1917-1919, I:325.†

486 *Dede Korkut*, Orhan Şaik neşri, 1938:53, 106.

487 Asılları Nasreddin Tusi'de ve El-Biruni'nin *al-Qānūn al-mas'ūdī*'sinde olan bu kayıtlar için bkz. Osman Turan 1941:11-12.

488 A. Kaşani, vr. 230b. Bu *kadıyülkudat*'ın nispeti Taşti, Tabasi, Tisi, şekillerinde yazılmışsa da Hafız Ebru Tahran tabında Tabasî şekli alınmıştır, Mükrimin Halil de bu şekli ihtiyar ediyor. Hüsameddin (1927, II:477) "Tisi" okumuş ve bu zatı Anadolulu göstermiştir.

489 [Bu haşiye her iki edisyonda da atlanmıştır.]

490 [Mevlana Celaleddin Rumi] *Divân-ı Kebîr*, Viyana nüshası, mext. 155, vr. 408a: *Turkî hama turkî kunad * Tacik tâcikî kunad * Man sâ'atî turkî kunam * yak lahza tâcikî şavam.* Yahut: *Qad kunta tuhibbuni faqul Tacik sen * va'l-yavma hacartani, faqul: sen kimsen. Divân-ı Kebîr*, aynı Viyana nüshası, vr. 532b: *Tû mah-i turkî u man agar turkî nîstam * dânam*

---

* Her iki edisyonda bu haşiye ilgili metinde "Fürs" ibaresi kullanılmıştır. "Fürs" İran anlamındadır (Steingass 1892: 918a).

† Bu tabir veya hitap, orijinal kaynaklarda AQA ve AĞA şeklinde yazıldığı için Z.V. Togan *aga, aka, ağa* şekillerinin hepsini kullanmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

hamin qadar ke baturkist ab su. Eflâkî, Mevlana'nın şu sözünü nakleder: *her vaqit ke imârati bâşad maşşâqân-i rumî bâyad giriftan u dar vaqt-i kharâb kardan mazdûrân-i Turk, çe imârat-i âlam makhsus ast ba-Rûmiyân u kharâbi-i cihân maqsadast ba-Turkân.*

491 [Mevlana Celaleddin Rumi] *Mesnevi*, Nicholson (yay.) 1925-1940, V:N. 2960: *Khâşa illâh Turk agar bângî kunad * sak çe bâşad, şir-i nar khon qay kunad.*

492 Bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §44d, s. 159.

493 *Ân Turk ke ân sâl ba yagmâyaş burdand * înast ke imsâl Arab bar dâr âmad*, bkz. Z.V. Togan 1929-40:642.

494 *Turkrâ tâci basar ke îmân laqab dadam tura * bar rukh-i Hindû nihâda dâgh-i kîn kufrast hâ* ([Mevlana Celaleddin Rumi], *Divân-ı Kebîr*, aynı Viyana nüshası, vr. 55b).

495 [Mevlana Celaleddin Rumi] *Divân-ı Kebîr*, aynı Viyana nüshası, vr. 152b: *Turk ân buvard ke zi bîm-ı o dîn az kharâc eymîn buvad * Turk ân nabâşad ke z tam' sîl'i har qutsuz khurad.*

496 [Mevlana Celaleddin Rumi] *Divân-ı Kebîr*, aynı nüsha, vr. 472b.

497 *Divân* [*Türkī-i Sultan Veled*] H. 1341/1925:255.

498 Reşideddin/Jahn II, 1940:308.

499 Z.V. Togan 1934:151-3.

500 Vassaf 1853:653.

501 Gıyaseddin Reşid için bkz. kendine ithaf olunan *Tarikh-i Guzîda*'nın mukaddimesi ve Hafız Ebru, *Dhayl*, Tahran tabı, 1938:126-127 ve İbn Battuta, Paris tabı, 1854, II:116. Hoca Celal için, bkz. Aksarayi 1944:313.

502 Hafız Ebru, *Dhayl*, Tahran tabı, 1938:178.

503 *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh dar majmu'a-i Hāfīẓ Abrū*, Nuriosmaniye, 3271, vr. 5a.

504 Aksarayi 1944:291.

505 Eflaki/Huart 1918-1922, II:373.

506 Aksarayi 1944:64.

507 Aksarayi 1944:149.

508 Aksarayi 1944:200.

509 Aksarayi 1944:258.

Levent Şahverdi Arşivi

[510] Aksarayi 1944:117.

[511] Cuveyni 1937, III:113.

[512a] Reşideddin/Quartemere 1836:310, 394, 462; Cuveyni 1937, III:451.

[512b] [Metne göre burada Muhammed İbn el-Khati'nin yazdığı *Qavā'id al-Salṭana* eseri ile ilgili bir not olmalıydı. Ancak bu not atlanmıştır, bu konuda 1946 edisyonunda da herhangi bir not düşülmemiştir.]

[513] Bu meseleye ait neşriyat şunlardır: A.N. Poliak (1936:247-265); aynı müellif (1935:231-48). Ayrıca aynı müellif (1939), Köprülü Fuad 1941:319-334; B. Vladimirtsev 1944 (biz kitabın 1934'te yayımlanan Rusça aslından istifade etmişizdir); Owen Lattimore 1940.

[514] *Ülüş* kelimesi (Barthold 1930b:131 ve Mahmud Kaşgari I:60) ve *Ulus* (Vladimirtsev 1934:89-97) aynı asıldan olsalar dahi manaları farklı olmuştur, Çigil şivesinde de bu iki kelime muvazi olarak kullanılmıştır; bkz. yine A. Caferoğlu 1934a:205.

[515] Z.V. Togan 1930:36, satır 1-3; bir Fin kavmi ismi olan "*vogul*" kelimesi de bu "*bogul*" sözünün Orta Volga Türk şivelerinden alınan bir şekli olsa gerektir. Başkurtlar bu gibi kavimlerin kendi hizmetlerinde bulunanlara "*bovıl*" demişlerdir.

[516] Reşideddin/Jahn II, 1940:304: çûn Çengiz Khan ulus u mamâlikrâ ba uruğ-i khod mirâth gudhâşt.

[517] Vassaf 1853:349.

[518] Vladimirtsev 1934:100; Changchun Palladius neşri, 1866:304-308; Bretschneider 1888, I:88, 293.

[519] Möngke (Mengü) Kaan 1222'de Çin seferi hitamında Çengiz evladına Kuzeybatı Çin'de pek çok yerleri inçü olarak vermiştir (De Guignes, terc. 1923, V:213); bu inçülerden İlhanlı, Cöçi ulusları şehzadelerine iratlarının geldiğine dair kayıtlar vardır.

[520] Tiesenhausen 1884/1937, I:217 (al-'Umari), 372 (İbn Haldun).

[521] R. Grousset 1941:537.

[522] Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:160, 451, Endican'ın Ömerşeyh Mirza'nın "ikta' khassa"sı olduğu *ZN*, 1887-88, I:485. Malatya'nın

Levent Şahverdi Arşivi

Suldus beyleri iktaı olduğu için bkz. Mufaddal, Blochet neşri, 1919-1929, III:247.

523 Ebulgazi Han'da "1500 hane *cüldük* sıfatıyla verildi" denilmiştir; Haydar Mirza Duğlat Tarihi benim yazmam 4: "*Han beş aymak cüldev kıldı*", s. 63: "*cüldevni Mirza ismine defterlerge yazdırdı.*" Denison Ross tercümesinde (1927:66 ve 268) kelimeyi *suldu* okumuştur.*

524 Radloff/Malov 1928:28-32.

525 Barthold 1930b:151.

526 Corci Zaydan 1902-06, II:130.

527 Muhammed b. Müeyyid el-Bağdadi, *Al-tavassul ilā al-tarassul*, Tahran, H. 1315/1915-16:44-5, 157.

528 Poliak 1935:239-41.

529 A. Kaşani'den Spuler 1939:327.

530 Çelebi Mehmed zamanı için bkz. Köprülü 1930:235.

531 *Khobı*, Türçe telaffuzu ile *kobı* için bkz. Vladimirtsov 1934:103, III.[bölüm]:139-140, Pelliot 1930b:39-40, Çağatay ve Cöçi uluslarında kullanışı, Muineddin Natanzi'de (Tiesenhausen 1884/1937, II. 129, 234) görülür. Moğolcada *khubila-*, yani *kupılama*, taksim etme, ülüşleme manasında kullanılır (N. Poppe 1938-39:306). Bkz. yine Radloff 1888-1911, II:653 (*kopı*), s. 660 (*kopug*), s. 1032 (*kup*).

532 Maverdi, *Al-aḥkām al-sulṭāniya*, Mısır tabı, H. 1298/1880-81:181-8; bu zat bu sistemi peygamberlerden ve ilk halifelerden gelme göstermek için zorlanmıştır.

533 Abbasi iktalarının karakteri için bkz. K. Becker 1924-32, I:234-47, Roma'nın *location emphy theotique*'i ile birleştiren Poliak'tır.

534 Abbasilerin Fars vilayetinde askerlere iktaı için bkz. İstahri [1870?]:142.†

535 Otgar için Mahmud Kaşgari I:192, Bu kelime Kırım tarihlerinde (mesela *'Umdat al-tavārīkh v*:128) malikâne, çiftlik manasında

* Bu konuda bkz. Doerfer 1963, I:§162.

† Her iki edisyonda Z.V. Togan sadece İstahri demiş, yıl belirtmemiştir. Onun de Goeje edisyonunu kullandığı varsayılarak burada 1870 tarihi verildi.

Levent Şahverdi Arşivi

kullanılmıştır. *Kurug* (*khurugh*) [yani, koru İ.T.] için Vladimirtsov 1934:112, 160; bu kelime hanların mezarları ve avcılık yerleri manasında, Reşideddin/Jahn II, 1940:419; "suyurgal" kelimesi için Pelliot 1930a:302-3.

536 Göktürk-Türgiş hanlarında, 710 senesinde 3000 ailenin gelirinin arpalık edilmesi (E. Chavannes 1904:36); Samani prensine Kaşgar'da Karahanlı hanı tarafından Artış kasabasının timar, yine ayrı bir yerin (cami için) milk-i has olarak verilmesi (Cemal Karşi, Barthold [yay.] 1898a, I:131); Karahanlı Tamgaç Han'ın harpte yararlık gösteren Hıdır Beğe Kaşgar yanındaki Çin "leşkergah"ını milk olarak verdiği (Avfi, Barthold [yay.] 1898a:96); Karahanlıların Şelci şehrini timar kıldığı (Ayasofya, No: 2940 yazmasında, bkz. yukarıda s. 179, haşiye 16); Gaznelilerde Gazne vilayetinde Türk askerlerinin zaamet ve timarları (Mubarekşah Guri bkz. yukarıda s. 207, haşiye 192; Sena'i *Divan*, 1935:138) Harezmşahların teferruatlı ülüş sistemi (Muhammed b. Müeyyid el-Bağdadi, *Al-tavassul ilā al-tarassul*, Tahran tabı, muhtelif yerde ve Barthold neşri, 1898, I:73-80) kaynaklarımızda kaydedilmiştir. Moğollardan önce *baskak* ve *payza* ıstılahları gibi ülüş sistemi babında da Karahıtayların tesiri olması ihtimalini varid görüyorum.

537 İmad İsfahani'nin sözü K. Becker 1924-32, I:243.

538 Sanciyev'in Gordlevski'de (1941:69) zikredilen eserlerini göremedim.

539 Haenisch 1941:106.

540 Minorsky 1941:761.

541 Malatya için, el-Mufaddal, Blochet yay. 1919-1929, III:247.

542 Minorsky 1938b:927-960, İlbars Han'ın yarlığı G. Raquette tarafından (1930) neşredilmiştir.

543 Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:160.

544 Minovi ve Minorsky 1941:760.

545 Reşideddin/Jahn II, 1940:321 351-2.

546 Reşideddin/Jahn II, 1940:352, 355.

547 Spuler 1939:274; Radloff 1888-1911, I:431,433; *alpagut* Moğolcada [albağut] ve Tobol Tatar şivesinde [alpağut] "vergi veren" manasında; Kazan, Koman ve Karayim şivelerinde "za-

Levent Şahverdi Arşivi

degan ve çiftlik sahibi" manalarında; Çağataycada *alpağut* şecaatli er manasına gelir.

548 A. Kaşani, 169: "*yurt çerig-i khod*". Bir de askeri kıtanın bir tarafa "tama tarikiyle" gönderilmesi vardır (bkz. Reşideddin/Quartemere, 1836:130 ve Reşideddin/Berezin III [metin], s. 229); Berezin, aynı cilt, tercüme, s. 181 bu kelimeyi ve ondan alınan *tamaçi* kelimesini "fetholunan ülkelerin muhafazasına memur kıtalar" diye izah etmiştir.*

[549] Reşideddin/Jahn II, 1940:300, 305.

550a Gazan zamanında Nizamülmülk'ün eserlerine istinad hususu görülmektedir, bkz. Reşideddin/Jahn II, 1940:237-8; d'Ohsson 1834-35, IV:45, 455.

550b Ch. Diehl 1901:226. H. Gelzer 1909:80-81.

550c E. Darko 1935:443-469.†

551 A. Kaşani, vr. 223a.

552 Yahya b. Hekim el-Tayyari'nin sözleridir. Z.V. Togan 1930:36 ve Reşideddin.

553 Aksarayi 1944:154, 226, 243, 247, 250, 253 (*tertib-i bölükat*). Spuler de (1939:408) Fars'taki bölümler hakkındaki sözleri naklederken *muqata'a*'yı *iqta* ile karıştırmıştır.

554 Muhammed b. Hinduşah Nahçıvani, *Dustūr al-kātib*, Ayasofya, No: 3870, vr. 180b-181b.

555 ve 556 Reşideddin/Jahn II, 1940:306.

557 *A.g.e.* ve Reşideddin/Berezin I (terc.), 1858:103, 263. "Hucavur" için bkz. Poppe 1938-39:408 *ucavur*; ihtimal Akkoyunlulardaki *hucari* de (Minorsky 1930:954) bundandır. N. Şami ve Hafız Ebru, (Tauer neşirlerinde) *ucavur* ve *mücavur* şekillerindedir. *Yāddāshthhā-yi Qazvīnī* I:24'te *ucavur*. Bu kelime Reşided-

---

* Her iki edisyonda bu tabir *timaçi* şeklinde yazılmışsa da, artık bugün terimin *tamaçi* veya *tammaçi* olarak okunduğu kabul edilmektedir. bkz. Doerfer 1963, I:§130.

† Metinde haşiye 550a ile başlayan bu paragrafın yukarı kısmı 1946 edisyonundaki derkenar nottan 1970 edisyonuna aktarılmıştır. Ancak bu arada metinde değil de haşiyelerde yanlışlıklar meydana gelmiştir. Bu kez derkenar notlar yeniden değerlendirilerek haşiyeler düzeltildi.

Levent Şahverdi Arşivi

din'in naklettiği* bir cümlede serf yani bir adama mal ve mülkü ile bağlı manasında kullanılmış. Reşideddin'in Rusça mütercimleri (Smirnova 1952, II:99), bu kelimeyi Rusça *dannik* diye tercüme etmişler; Bkz. Blochet 1911:190: "*Men ucavir-i ez an Kıpçakem.*" Yine aynı Rusça tercüme (Smirnova 1952, II:135) de bu kelimeyi Rusça *leger* diye tercüme etmişler: bkz. Blochet 292. Reşideddin'in [Bakü'de] yeni basılan III. cildinde 1957:114, 176, 514 (terc.) Arends:74, 105, 295 hep yanlış tercüme edilmiştir.

558 Reşideddin/Jahn II, 1940:306.

558b [Bu terim için bkz. Doerfer 1963, I:§ 370 *möçelge*.]

559 Reşideddin/Jahn II, 1940:306.

560 Vassaf 1853:269.

561 Reşideddin/Jahn II, 1940:309.

562 Reşideddin/Jahn II, 1940:307-8.†

563 "Asker" manasında *nöker* gibi *süer* sözü de kullanılmıştır. Bkz. "Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler", M. Şerefeddin 1934:161.

564 Reşideddin [/Jahn II, 1940:] 308.

565 Aşıkpaşazade 1332 H.R./1916-1917:20, 31 ve Köprülü 1930:230.

566 Reşideddin [/Jahn II, 1940:] 307.

567 İbn Fadlullah al-'Umari, bkz. Z.V. Togan 1930:39.

568 Bu mesele benim daha basılmamış‡ *Başkurtların Tarihi* kitabımda mufassalen anlatılmıştır, bu nevi askeri iktanın 12-13. asırlarda Macaristan'da yaşayan Müslüman Başkurtlarda da mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

569 Ciro Truhelka 1930:65.

570 *Alufe* için bkz. Abdullahoğlu 1934:107; *alapa* M. Osmanov 1883:63, Minorsky 1938b:948.

571 Minhac Cüzcani, *Tabaqāt-i Nāṣiri*, Nassáu Less (yay.), 1864:353.

---

* Bu bilgiler 1970 edisyonunda ilave edilmiştir.

† Her iki edisyonda buradaki metinde *arıd bitikçi* ifadesi görülmektedir. Ancak burada söz konusu makamın ilk kısmı Reşiddeddin'in Gazan Han hakkındaki eserinden (Jahn II, 1940:307-308) görüldüğü üzere *ârızi* عارضی olarak düzeltilmiştir.

‡ Bu eser 2003 yılında *Başkurtların Tarihi* adıyla Türksoy tarafından basılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

572 Cuveyni 1912, I:58.

573 İbn Bibi [1902]:298; Nogay için Tiesenhausen 1884/1937 I:370 (İbn Khaldun).

574 Reşideddin/Jahn I, 1941:10 (Almanca hulasası, s. 13).

575 Mahmud Kaşgari II:10 (Besim Atalay, II:11 yanlış tercüme etmiştir).

576 Belin 1931:270.

577 *Şeybaniname*, Berezin neşri, 1849-1854, I:59, 60.

578 Bkz. *ZN*, 1887-88, I:97.

579 Hafız Ebru, *Zubdat al-tavārikh Baysungurī*, Fatih Kütüphanesi nüshası, 4371, vr. 98a

580 ve 581 Ötemiş Hacı Khᵛarezmi, *Tarih-i Dost Sultan*, benim milkim olan nüsha, vr. 67b.

582 *Şeybaniname*/Berezin 1849-1854, I:59-60.

583 Maverdi, Mısır tabı, 1880-81:185-7 "Mustağillat"* için Corci Zaydan 1902-06, II:94 ve Havkal, yeni tabı, 1939:303; G. Demombynes (1923) bunu *dominium utile* diye tercüme etmiştir. Bkz. yine Makrizi, *Suluk,* 1934-1939, I:509.

584 Reşideddin, *Al-tavḍīḥāt*, Topkapı Sarayı, No: 2300 nüshaya, vr. 43b eklenmiştir.

585 İbn Fadlullah al-'Umari, Z.V. Togan 1930:36.

586 Reşideddin/Jahn II, 1940:216-17.

587 Vassaf 1853:349, H. 698, 1000 tümen mukata'adan "*idrarat, müsamehat, mevacib-i gerig u ameme-i â'mâl*"† 80.000 dinar tuttuğunu kaydeder; Kuti Hatun'un varidatı 100.000 dinar (Reşideddin/Jahn I, [1941:]10); Kadıyülkudat Hasan el-Guri'nin maaş hariç idrârı 100.000 dinar (Z.V. Togan 1930:30), vs. Nahçıvani, *Dustūr*, 220b-223b bu nevi idrârlardan bir kaçını saymıştır.

588 Minorsky 1938b:959-60.

---

* zahire

† Her iki edisyonda burada görülen "*gerig u ameme-i a'mal*" ifadesi Vassaf 1853:349 metnine göre düzeltilmiştir. Vassaf metnini kısaltılmış bir şekilde yayımlayan Āyatī (1967:211) ise Vassaf'ın ifadesini Farslaştırarak *mavājib-i sipāhiyān ve kārguzarān*'dan söz etmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

589 Nahçıvani, *Dustūr*, 2 vr. 223a-223b bu "ma'işet"lerden birkaç misal vermiştir; Minovi ve Minorsky 1941:760-1.

590 Mahmud Kaşgari, II:93 (tıpkıbasım, 327) bu kelimenin "kaçmış ve yolunu kaybetmiş hayvan" manasını nakleder; Besim Atalay (tercüme, II, 115) bunu "yetük" olacağını zannederek yanılmıştır; "yetük" Mahmud Kaşgari'de *ytk* şeklinde ayrıca yazılmıştır.

591 İlhanlılarda bu tabir 1327 vekayiinde (Hafız Ebru, *Dhayl*, Tahran tab'ı 1938:141), Temürlülede 1407 vekayyinde (Abdürrezzak, Quatremère'in hülasası 124-5) geçmektedir; başka zikirler için bkz. Minorsky "Tiyul" maddesi, *E.I.*[1], IV:842-3.

592 Bu *mersun*lara ait misaller Nahçıvani, *Dustūr al-Kātib*, 244b verilmiştir.

593 B. Grekov ve A. İakoubovski 1939:113, 134; Spuler 1943:295. "*Payza yarlıglıg tarhan*" tabiri varsa da (Samoyloviç 1918:1118) bu da seyf sahibi olmayı ifade etmez.

594 Minorsky 1941:760 bu metni doğru okumuşsa da haşiyelerinde (s. 773, 781) bu kaydın kıymetini tebarüz ettirememiştir; Şerefeddin Yaltkaya ise (1939:11), bu cümleyi yanlış okumuş ve "haraç konulmamış" yerine "konulmuş" diye tercüme etmiştir.

595 Altın Orda hanlarının (Berezin, *Khanskiye yarlıkı*, [1850 ve] 1851; Temür Kutluğ, Mingli Gerey ve Sahib Gerey yarlıkları, Abdullahoğlu Hasan 1932:75-102 1933:207-228, 1934:99-111), Calayırlıların (Nahçıvani, *Düstur*), Akkoyunluların (Minorsky 1930:927-60), Kaşgar hanlarının ve diğerlerinin tarhanlık yarlıkları neşredilmiştir; bunlarda *kalan*, *kobçur*, *tamga*, *ulağ*, *yam*, *tağar*, *kuluş*, *kultka*, *kunalka*, *susun*, *alafa*, *ulufa* tabirleri hep aynıdır.

596 Tarhan için bkz. Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, s. 30, Mahmud Kaşgari, I:364; Barthold 1928:385.

597 Kaşgar'da "tarhanlık" imtiyazları için bkz. Haydar Mirza Duğlat, Denison Ross (yay.) 1895:54-55; "Beğ tarhanlar" ve "sevdager (tüccar) tarhanlar" için bkz. *Baburname*, 1857:103.

598 Mirhond 1804, VI:226.

599 Barthold 1896.

Levent Şahverdi Arşivi

600 Minorsky, *Ḥudūd al-'ālam* terc., 1937: 96.

601 Poliak'ın Mısır Memlûklarında fellahların esaretinin Moğol *fief* sisteminden geldiğini zannetmesi doğru değildir; bu Mısır'ın yerel şerayitinden doğmuş bir keyfiyettir. Türk ve Soğd medeniyetlerinin farkı, B2 haşiye 111'de anlattığım gibi, iktisadi ve içtimai sahalarda pek görülmüyorsa da Afrasyab ve Siyavuş kültleri Maveraünnehir'deki Türk ve Soğdları hissi sahalarda kesin olarak ayırmış görünüyor. Bkz. Barthold 1927:11-27; krş; B3 haşiye 286.

602 Vladimirtsev 1934:158-9.

603 *Tüşimel* için bkz. Vladimirtsev 1934:162.

604 Bkz. Aziz Ubeydullin 1925:7, 32.

605 *Sayit*ler için bkz. Vladimirtsev 1934:139, not. 3 Ramstedt 1935a:214 ve Vladimirtsev 1934:169'da mezkûr *yambıtu* Rusça *slujiliy* tabirinin Türkçe karşılığı bence meçhuldür; Aziz Ubeydullin 1925:7 *yumuşlu* tabirini kullanmışsa da, bu müellifin kendi icadı olsa gerektir.

606 Bkz. Ali Şir Nevai, *Mahbūb al-Qulūb,* 1289 H.R./1873-74:22. Yine *yasaklı* için bkz. *ZN*, 1887-88, I:434, 491, 684; Mirhond 1804, VI:38, 109, 161, 241.

607 *Birt* için bkz. Radloff-Malov 1928:268, Mahmud Kaşgari I:286; A. Caferoğlu 1934b:38. *Horigi* ve *bobıl* için bkz. Spuler 1939:276; *kütelci* için Reşideddin/Jahn II, 1940:129, 250-1, 272, 302, 310, 342-3. *Çora** için bkz. Aziz Ubeydullin 1925:10, 38.

608 Vladimirtsev 1934:158, haşiye 5, Avrupa feodalizmindeki *homines de corpore* manasında Moğolca *albatunar* tabirini nakletdiyorsa da, bunun hayatta tatbiki olmamıştır.

[608a] [Derkenar notu 1946:287. Ayrıca metinde bu ilaveler yapılırken numaraların sırası değişmiş. Metinde (1946) 608b tasarlanmış ama haşiyelerde yeri boş kalmış. Aynı durum 1970'te tekrarlanmış.]

[608b] Derkenar notu 1946:287.

---

* Bu unvan için bkz. B2 haşiye 17 ve ona bağlı dipnot.

Levent Şahverdi Arşivi

609 Reşideddin/Jahn II, 1940:355.

610 Mu'ineddin Natanzi'den naklen Tiesenhausen 1884/1937, II:234.

611 Temür tarihlerinde de kullanılan *savrı*, *savrın* tabiri: Radloff 1888-1911, IV:235; *sübe* ve *mangalay sübe* Çağatay Ulusu ve Temür tarihlerinde vardır.*

612 Bu *cerge*† Reşideddin/Jahn II, 1940:30, 255, 271, 287 hep *alufa* ve *tarğu* yahut *tağar* ve aş ile beraber zikredilir.

613 Vladimirtsev 1934:40, 162. Çağatay Ulusu'nun ahali tabakalarına ait Haydar Mirza Duğlat tarafından verilen malumat (Haydar Mirza Duğlat, yay. Denisson Ross 1895:301) diğer Moğol ulusları içinde varit olsa gerektir. Buna göre bu ulusta ahali dört tabakaya ayrılmıştır: 1) "Tümen" ki umum raiyedir. Bunlar her sene hana vergi tediye ederler. 2) "Kavçın" ki sipahiler sınıfıdır. 3) "Oymak"lar. Bunlar göçebelerdir ki devlet bunlara galle, kirbas ve saireden mukataalar verir. Bunlar diğer Moğol uluslarındaki "yasaklılar" sınıfı olsa gerektir, ki ordunun hizmetinde bulunmuşlar, kendilerine maaş yahut ikta verilmediği halde erzak ve kumaşlar mukataa usulü ile verilmiştir. 4) "Kadılar ve şer'i mansaplar erbabı". Bununla memlekette vergilerden muaf tutulan zümre kastedilmiş olsa gerektir. Bu dört zümre Temür tarihlerinde de zikrediliyorlar.

614 Haydar Mirza Duğlat, yay. Denisson Ross, 1895:147-52.

615 *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh dar majmu'a-i Hāfīẓ Abrū*, Nuriosmaniye, 3271, vr. 23a; Çengizin amcasının senelik varidatı ancak 30 *baliş* iken oğullarının 1281'deki varidatı 2.600 *baliş* olmuştur, bkz. Edkins [1901]:270-71'den naklen G. Safarof 1933:153.‡

---

* *Savrı*, *savrın* tabiri için bkz. Doerfer 1963, I:§211 (*sağurin*).

† *Jerge* için bkz. Doerfer 1963, I:§161.

‡ Burada söz konusu olan varidat listesi için bkz. İ. Togan 1973. Z.V. Togan Çince belgelerde *ding* (bkz. Çince İmler Cetveli) olarak gösterilen birimi *baliş* olarak tanımlamıştır. Burada söz konusu olan "amca" Daritai Otçigin'dir ve ülüş taksimatından 30 *ding* (*baliş*) gümüş almıştır; 1281'deki rakam ise gümüş değil de kâğıt paraya aittir (İ. Togan 1973:3-4). Çengiz Han'ın oğullarından Çağatay'a 1281'de 2.693 *ding* kâğıt para verilmiştir (İ. Togan 1973-9-10). Kı-

Levent Şahverdi Arşivi

616 Gerdizi/Barthold 1897b:82.

617 Barthold 1928:311.

618 Leon Cahun 1896:40: La question de race dans l'histoire du peuples dits turcs, mongols etc. Est oiseuse; elle ne repond a rien. Ce sont des nations vivantes qui ont bouleverse, puis reconstruit l'Asie depuis le V-e siecle; elles etaient mortes avant se decomposer en tribus et en clans, qui finissent en se'emirettant chaque jour.

619 Barthold 1898b:355.

620 Barthold 1918b:4-5; Barthold 1935:10-12.*

621 W. Radloff 1891-1910, I, *Einleitung*, s. li-lvi = Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §100a,8*/1. 292.

622 S.P. Tolstov 1934:165-199† aynı müellif 1938a:72-81 ve A.A. Popov 1934:116. Malum olduğu üzere Ziya Gökalp de böyle *klan* nazariyesine sapmıştı (bkz. 1915:388-456).

623 Tolstov 1938a:72.

624 Z.V. Togan 1930:34; İbn Fadlullah al-'Umari Altın Orda hanı Özbek Han'ın da bütün idare işlerini naibine bırakmış olduğu hususunu kaydetmiştir, bkz. Murad Remzi, *Talfiq al-akhbār* 1908, I:510.

625 Barthold 1927c:75.

626a Buna ait esas kaynak Reşideddin/Jahn II, 1940:310-312'deki fermanıdır, ki layıkıyla tahlil edilmemiştir.‡

626b Türk ve Moğol feodalizminin hakiki vasfı ve bunun Türk ve Moğol devletçilik ananeleriyle bağlılığı üzerinde cidden du-

---

sacası yukarıda verilen rakamlar ana kaynak *Yuanshi*'den alınmıştır; evvelce gümüş birimi olan *ding*, 1281'de artık kâğıt para birimi olmuştur ve bu, yukarıda (B3 haşiye 58) Z.V. Togan'ın "kâğıt baliş" diye söz ettiği birimdir. Ayrıca Z.V. Togan (B3 haşiye 42, 43 ile ilgili metin ve B3 haşiye 78c'de) kâğıt *baliş*'in de, aynen gümüş ve altın *baliş* gibi 2.274 gram esasına dayandığını belirtir.

* Barthold ve Radloff'un görüşleri ve ayrıca bunların yanında Z.V. Togan'ın görüşlerinin bir karşılaştırması için bkz. Krader 1958.

† Her iki edisyonda sayfa numaraları 16-17, 25 şeklinde verilmişse de, burada herhalde bir dizin hatası vardır. Söz konusu makale 165-199 sayfalar arasındadır.

‡ Bu haşiyelerin yerleri 1946 edisyonu (1946:292-293) üzerine elle yapılmış düzeltmelere göre düzeltilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

rulmak icap eden bir mevzudur. Fakat Vladimirtsov, Türkçe olarak da intişar etmiş olan eserinde step feodalizmine dair bildiği zengin malumatı kendi kafasındaki şemaya uydurmak hususunda pek ileri gitmiştir. Malzemeden neticeye varmak hususunda çok titizlik gösteren Amerikalı Owen Lattimore ise (1940) Çin'in sınır sahalarını esas olarak alan tetkikatında daha geniş ufuklar açmıştır. Ona göre feodalizm barbarların medeni ülkeleri istila eylemeleri neticesinde vücuda gelmiş, Roma devletine tâbi ülkeleri istila eden Cermen kavimleri *tribal* hayat* geçirmişlerse de, ormanlarda yaşayıp domuz beslemiş ve toprağa nispeten merbut† olduklarından, istilalarından sonra reisleri Roma'ya tâbi medeni ülkelerde hâkimiyetlerini kurarken köylere yerleşmişler ve tebaalarını "serf" yapmışlardır; avcılığa ilaveten hayvan beslemekle ve az miktarda ziraatle meşgul olarak bir karışık iktisadiyata malik step atlı Türk ve Moğollarının *tribalizm*'i‡ ve toprağa bağlılıkları Cermenlerinkinden farklı idi (1940:369-372). Bu step barbarlarının Kuzey Çin'in lös topraklı mıntıkalarını, *marginal zone*'u§ istila edenlerinin reislerinin yerli Çinliler üzerinde tesis ettiği hâkimiyet tebaaları arasında yerleşmek şeklini almışsa da, bunların yerlilere kendilerinden bazı şeyler vererek temessül eylemeleri¶ ile bitmiş (Zhou** devrinin feodalizmi); bu hâkimiyet göçebe aşiret halinde yaşayıp kültür sahalarının varidatını tahsildarlar vasıtasıyla toplayıp istifade etmek şeklinde olmuşsa, bunun sonu bu *marginal zone*'dan bazı kültür itiyadları alarak geri stepe çekilip gitmek olmuştur (Hunların feodalizmi). Bu feodalizm Orta Asya'nın kendisinde devamlı devlet sistemi, ticari ve mali ananeler doğuramamış ise de yeni istila hareketleri için Tiyanşan ve Altay sahalarındaki *rezer-*

* boy, kabile hayatı
† bağlı
‡ kabilecilik
§ ara yer, kenar bölge
¶ asimile etmeleri, benzeştirmeleri
** Her iki edisyonda, burada "Çao" yazılmışsa da, burada Zhou devri kastedilmektedir. Nitekim Z.V. Togan ilk edisyona (1946:460) kurşunkalemle yaptığı bir derkenar notunda, bu dizgi yanlışını düzeltmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

voire'larda hazırlık işlerine yaramıştır (1940:238-54). Bu "ara yerler"de (*marginal zone*) hâkimiyet göçebe devlet idaresinde muhtelif *cycle*'ler* ve göçebe cemiyette farklı haller doğurmuştur (1940:515-519). Yarı göçebe hayat ile tam göçebe (*full nomadism*) arasındaki farkların iktisadi ve içtimai hayattaki ve feodalizm teşekküllerindeki tezahürleri de farklıdır (1940:302-25, 452). O. Lattimore, Ruslardan N.N. Kozmin'in Türk ve Moğol feodalizmini bilhassa Minuse ve Yukarı Yenisey havzaları gibi kültür sahalarında teşekkülü itibariyle tetkik ederek, 1934'te İrkutsk'ta neşrettiği ve benim görmediğim bir eserinden nakillerde bulunuyorsa da (1940:519), kendisi bu feodalizmi dış ülkelerle temas mahsulü olarak tanımıştır; *marginal zone*'u İran ve Doğu Avrupa sahalarına da teşmil ederek Türk ve Moğol feodalizmini iç inkişaf şartlarına göre bir kül† sıfatıyla incelemek, geleceğin işi olarak kalmıştır.

627 N. Beliayev 1931a:191, 197. 4.608 gramlık Tebriz miskali bugün dahi eski şeklinde kalmıştır. Bkz. Seyyid Muhammed Ali Cemalzade 1335:167 (burada bir hesap yanlışlığı olarak 4.635 yazılmıştır).

628 *THİTM* I'de (1930) çıkan, makalemde hesaplar meşkukatçıların hesabına uyularak miskal 4,30 gram ve dinar 12,9 gram olarak kabul edilmişti.

629 Vergiler için bkz. Cuveyni 1915, II:256. 261, 1937, III:31; Reşideddin/Blochet 1911:312. B. Spuler 1939:309 bu meseleyi kavrayamamıştır.

630 "Tamga" için bkz. Barthold 1930b:153-4.

631 Bkz. Minorsky 1941:761 ve Temürlüler devri için Şahruh zamanındaki bütçeye ait Ali b. Muhammed el-Kumi, *Shams al-Siyāq*. Ayasofya, N. 3986. vr. 120b (bu eseri bana talebemden Adnan Erzi haber vermiştir).

---

* tekrarlanan dairesel hareketler

† bütün

Levent Şahverdi Arşivi

632 Karamanoğulları devrinde Niğde Camii'nde 874 tarihli kitabe, Halil Edhem 1912:873; Akkoyunlular devrine ait kanunlar Ö. Lütfi Barkan tarafından (1945 ve 1941) neşredilmiştir.

633 H. Duda 1943:90-112. Bu vergiye Kars ve Erzurum taraflarında *sayın* yahut *kangçur* denildiğini Fahreddin Kırzıoğlu haber verdi.

634 Kunter 1942:433; bkz. yine Reşideddin/Jahn II, 1940:202.

635 Bkz. G. Raquette 1930:16 ve Minorsky 1938b:930 Abdullah Battal 1928:95-96, Abdullahoğlu Hasan 1934:107-8.

636 Bkz. Barthold tarafından neşrolunan Ani kitabesi (1930b:135-159). Öte yandan aynı sayıda P. Wittek tarafından neşrolunan Ankara kitabesinde (1930:161-164) "bu şehirden kopçur alınmayıp yalnız tamga alınması Anadolu'daki Moğol mümessilince kararlaştırılmış" olduğu da tarafımdan (Z.V. Togan 1930:20) kaydedilmişse de, P. Wittek kitabeyi yanlış izah etmiştir. Metin bence şöyle tercüme edilmelidir: "Cihanguşa'nın fermanı mucebi Angüriye şehrine vasıl olduğum zaman ahali kopçurun ve galle vergisinin alınması dolayısıyla şikâyet ettiler. Padişah-ı İslâm *khallad allahu mülkahu*'nün devam-i devleti için 730 senesi Azer ayının evvelinde vilayeti yasama (kılıp, para ile) nakden ve cinse göre (aynen) alınacak mal (yani vergiler) tayin edildi ve şehrin (yani Ankara'nın) vergisi tamga ve vilayetin (vergisi) yasama olması kararlaştırıldı. Her kim bundan sonra kopçur ve bidat üşür (kalan) talep edecek... ve keyil galle istiyecek olursa Tanrı'nın, milletlerin ve peygamberlerin laneti ona olsun". Ebu Said Han tarafından 1330'da gönderilen bir Anadolu vali-i umumisi (ihtimal Ertene Bek) Ankara'ya geldiğinde bunu rekzettirmiş olacak. "Yasama", kalan ve kopçur vergilerinden köylü ve göçebe ahalinin vergileri demek olacak, fakat bu kelimeye başka bir yerde rast gelmedim.

637 Hamdullah Kazvini (1910:592), Gazan Han zamanının bidayetinde bütün İran şehirlerinden kopçur vergisi alınmasının kaldı-

Levent Şahverdi Arşivi

rılıp yalnız tamga alınmaya başlandığını kaydetmişse de, bu hükmün ancak ticaret merkezleri olan büyük şehirlere ait olduğu Ölceytü ve Ebu Said zamanına ait kayıtlardan anlaşılmaktadır. Şöyle ki bu kanun Ankara'ya ancak 1330'da tatbik edilmiştir.

638 Aksarayi 1944:257: *dar qalam āyad.*

639 Bkz. yukarıda haşiye 183.

640 Bugün "Tebriz meni" diye İranda maruf men 2,949 kilodur (Cemalzade 1916:167). Chardin'e göre (1686, IV:173) Tebriz meni=5 libre 14 ons, yani 490 gramlık Paris *libre*'i ve 30 gramlık onsuna göre (yine öteki ölçüye yakın olmak üzere) 2,870 kilo imiş. Biz burada "Tebriz meni"nin Reşideddin'de (Reşideddin/ Jahn II, 1940:289-290) 260 dirhem olarak tarif olunan şeklini aldık. Reşideddin devrindeki Tebriz "*dirhem-i keyl*"i, 3,072 olarak kabul ettiğimizden Gazan Han tarafından tasdik olunup tekmil İran'a tamim edilen 11 ölçüyü şu şekilde tayin ediyoruz: *direm*=3,072 gr; iki *direm*=6,144 gr; beş *direm*=15,360 gr; on *direm*=30,72 gr; *nimçarik*=99,840 gr; *çarik*=199,680 gr; *nimmen*=399,360 gr; *men*=798,720 gr; kile=7,987 kilo; *tagar*=78,872 kilo, İbn Fadlullah al-'Umari'de, (Ayasofya, No: 3416, vr. 64a) "Tebriz meni"nin iki Bagdad *ratl*'ı ve 260 dirhem olduğu ve bu *ratl*'ın da "Turani" ölçü olduğu tasrih edilmiştir. Bu "Turani" kelimesi ile Tebriz "direm"inin Bağdad'da ve diğer İslam ülkelerinde muteber *dirhem* ve *ratl*'dan farklı olduğu kastedilmiş olacak. İran'da yine Reşideddin'e nispet edilen (bkz. Cemalzade, *Ganj-i shāyigān*, 1946:168*) bu 2,949 kiloluk (640 miskallık) "Tebriz meni" ile Reşideddin'de tavsif olunan ve "dirhem"e dayanan "Tebriz meni" arasındaki bu fark ve bunların münasebeti şimdiye kadar izah edemediğim bir meseledir.

641 Aksarayi 1944:62'ye göre, Hülegü'nün tarh ettiği vergi budur. Metinde iyi okunmayan "*dime-i drkubi*"="dibe-i zerkubi" demektir. Sultan İzzeddin Keykavus'tan alınan vergi, papanın elçisi Simon de St. Quintin'in memleketine dönüp geldikten sonra

* 1946 edisyonunda s. 167.

Levent Şahverdi Arşivi

mütemmimen almış olduğu anlaşılan malumata göre, 1.200.000 *hyperper*,* 50 bağ ipek, 50 deve, 5.000 koyun olarak kaydedilmiştir (Spuler 1939:326). Burada 6 tanesinden bir İlhani "Rum akçası" murad olduğu, Aksarayi'de aynı miktarın "1200.000 dirhem" olarak gösterilmiş olmasından vazihen malum oluyor. Bu vergiyi Bizans altın *hyperper*'i ile tayin edilmiş telakki etmenin (bkz. mesela, d'Ohsson 1834-35, III:83; R. Grosset 1939:423) yanlışlığı Aksarayi'yi görmüş olan Barthold tarafından çoktan kaydedilmiştir (Barthold 1908:128). Aksarayi'den anlaşıldığına göre, bu vergi Baycu değil Hülegü tarafından tarh edilen vergidir. Barthold dibac kıtalarına ait rakamı nedense 300.000 okumuş, Osman Turan neşrinde ise 3.000 olarak geçmiştir.

642 Aksarayi 1944:66, 167.

643 Aksarayi 1944:89.†

644 Zeyneddin Hamdullah Kazvini'ye göre (*Dhayl-i Tārikh-i Guzīda*, Tiesenhausen 1884/1937, II:221) Toktamış Tebriz'i muhasara ederken "*bahâ-i na'l-i çahârpâyân*" olarak bu şehirden 250 tümen tazminat almıştır.

645 Temürlüler devrindeki *tuvaçı* vergisi için bkz. Barthold 1906a:01-012.

646 "Yam" ve "ulağ" Anadolu cografi isimleri arasında da rastlanmaktadır, bkz. Köprülü 1931:29.

647 Gazan Han'ın takvimi için Barthold 1930b:143‡ Hamdullah'a göre 701, Receb 12'yi almıştır; Vassaf ise (1853:404, 435) sene 700 Receb 1, yani 12 Mart, 1301 göstermiştir. S.H. Taqizade (1939b:118-20) bu iki kaydın farkını bahis mevzuu ederek

---

* Genellikle *hyperpyron* olarak bilinen 4,45 gram ağırlığında Komnenos devrine özgü Bizans altın parasıdır. En iyi cins altından darbedilen bu para İmparator Aleksis Komnenos (1081-1118) tarafından eski *solidus*'un yerine tedavüle konmuştur, bkz. Cécile Morrisson ve Jean-Claude Cheynet 2002:817-878 ve Konstantin Dochev 2002:673- 678.

† Her iki edisyonda burada sayfa numarası 82 olarak verilmiştir, ancak gönderme s. 89'a aittir.

‡ Eserin her iki edisyonunda burada "Barthold *THİTM*, I, 43" yazılmıştır. Ancak makale s. 135-161 arasındadır ve söz konusu gönderme s. 143'e aittir.

Levent Şahverdi Arşivi

Hamdullah'ı tercih etmişse de, bunda Hıristiyan takviminin yüzüncü yılı (1301) alınmış olması, yani Vassaf'ın haklı olması daha muhtemeldir. Gazan mali yılları Temürlüler zamanında dahi mutber olmuş ve Ali b. Muhammed el-Kumi'ye göre (*Shams al-siyāq,* Ayasofya, 3986, vr. 126a) H. 842 Ramazan ayı, yılan yılı (Ramazan ayı 15 Şubat 1439'da başlar) 137. sene-i malidir. Demek 137 senesi 1438 Martı'ndan başlayıp 1439 senesinin Mart'ına kadar devam etmiştir. O halde bu takvim 1301'de başlamıştır.

[648] Z.V. Togan 1930:42.

[649] Buna ait kayıtlar tarafımdan "Azerbaycan" maddesinde (*İ.A.* II:108-9) hulasa edilmiştir.

[650] Vassaf tarihine ekli olan bu malumat V. Kremer tarafından tahlil edilmiş ve tarafımdan *İ.A.*'da "Azerbaycan" maddesinde nakledilmiştir (1942).

[651] Gordlevski 1941:41.

[652] Gordlevski 1941:123.

[653] Barthold 1930b:146 vd.

[654] Aksarayi 1944:227: *sih hazâr direm tavfîr-i khâssa-i o, bîrûn-i vücûh-i khâssa tenkis ve tevfir [bâd]* için Vassaf'ta misaller çoktur. Geyhatu bir defa Aksaray'a geldiğinde şehrin "mukarrar" yani divanca musaddak* vergisi 200.000 dirhem (yani Rum Selçuk akçası) imiş, fakat bu şehzade ile gelen Moğol beyleri ve kadınların şehirde yaptıkları geniş alışverişin getirdiği kazançlar neticesinde şehir vergisi (*mâl-i muqarrar*) 400.000 dirheme yükselmiş ve bu vaziyet şehir ahalisinde memnuniyet doğurmuştur, bunu Aksarayi'de (1944:147) okuyoruz.

[655] Nasreddin Tusi'nin Hülegü Han zamanında mali meselelere ait yazmış olduğu eserinde (Minorsky 1941:761): *khara'c-i vilâyâtuhâ qânûnhâ bâşad, ke dar har vilâyat-i badân kâr kunand u bahar mavzi'î bâş ad, ke lâyîq-i ân vilâyat bâşad.*

* tasdik edilmiş, onaylanmış

Levent Şahverdi Arşivi

656 Üç senenin vasatisini* almak âdeti Şahruh Mirza zamanında yazılan (*Shams al-siyāq*'ta da vardır, Ayasofya nüshası N. 3986, vr. 120b.

657 Reşideddin/Jahn II, 1940:349-50.

658 Vassaf 1853:324.

659 'Ayni, *'İqd al-jumān*.

660 Grousset 1939:3, 23.

661 Grousset 1941:344-48.

662 Hamdullah'taki bütçe Fransız müsteşriki E. Blochet tarafından dinarlar altın sanılmakla pek mübalağalı bir şekilde izah edilmiş (1910:299 ve 1928:98-103) ve bu yanlış Barthold tarafından (1930:143 ve 1912:57-107) mufassalen† izah edilmiştir. Bu bütçelerin Konya ve İstanbul kütüphanelerinde bulunanları Türk ve Alman ilmi edebiyatında bahis mevzuu olduysa da Fransız ilmi neşriyatında daha bahis mevzuu edilmedi.

663 Reşideddin/Jahn II, 1940:346: *Û nîz tukhm-i çand muayyen karda az divân dâda şud*.

664 Reşideddin/Jahn II, 1940:347.

665 Aksarayi 1944:43, 257 ve 276. Aksarayi'yi Türkçeleştiren Nuri Gençosman (1943:290, 301, 313) eserin bu meseleye ait kısımlarını anlayamamıştır; bu eseri Almanca hulasa eden Fikret Işıltan da (1941:99, 100, 104) *avâmil* tabirini "*steuerpflichtige Landereien*" diye yanlış tercüme etmiştir.‡ Bu tabirler Vassaf 1853:349'da vs. mevcut kayıtlarla karşılaştırılmalıdır.

666 Aksarayi 1944:259.

667 İbn Fadlullah al-'Umari, Ayasofya, No: 3416, vr. 62 a.

668 İlhanlılar tarafından açılan bu kanallara ait o zaman söylenen şiirler de Vassaf 1853:59-60'ta nakledilmiştir.

669 Şemseddin Zehebi'nin *Tārīkh al-islām* nüshalarından nakil Cuveyni 1912, I, Mukaddime'sinde, s. *La-Lb* nakledilmiştir.

670 A. Kaşani, vr. 171a.

---

* ortalamasını

† ayrıntılı olarak

‡ M. Öztürk bu kısmı "çift öküzün sürebileceği arazi" olarak çevirmiştir (2000:207, 223 ve 209).

Levent Şahverdi Arşivi

671 Reşideddin/Jahn II, 1940:206.
672 A. Kaşani, vr. 185b-186a.
673 Browne 1920:80-82, N. 38 (Reşideddin'in *Münşeat*'ından).
674 *Köylerimiz* (1928:601).
675 Browne 1920:82, N. 39 (Reşideddin'in *Münşeat*'ından).
676 Hamdullah [Kazvini] 1910:595.
677 Bunu Barthold "Çengiz Devletinin Kuruluşu" makalesinde (1897) izah etmiştir.
678 Bkz. Cuveyni 1937, III:88: *Ortâq qavmî and ke az khazâne bâliş girifta and.*
679 R. Grousset 1941:558 (P. Pelliot'dan).
680 Reşideddin/Jahn 1940 II:318.
681 Reşideddin/Quatremère 1836:306; Cuveyni 1937, III:291-3; Vassaf 1853:41; İbnülfuvati 1932:331; İbn Tiktaka H. 1317/1900: 458.
682 Cuveyni 1937, III:87.
683 Reşideddin/Jahn II, 1940:311-2 (burada naşir Dr. Jahn *'ubn fâhiş* kelimesini yanlış olarak her yerde *'ayn-i fahiş* şeklinde yazmıştır).
684 Vassaf 1853:50.
685 Cuveyni 1937, III:88.
686 Cuveyni 1937, III, 278-9.
687 Vassaf 1853:273.
688 R. Grousset 1941:558.
689 Makrizi, *Khitat*, 1853, II:222.
690 Makrizi, *Khitat*, 1853, II:22-3.
691 *Pûl-i 'Alîşâhî* için Hamdullah Kazvini 1915:222.
692 Abdurrahim Şeref Beygu 1936:71-210.
693 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:467, bundan Temür geçmiştir, bugün pek çok harap olmuştur.
694 Bunun için bkz. Yezdi, *ZN*, 1887-88, I: 398-9 ve II: 573; Le Strange 1905:167.
695 Barthold 1930b:147.

* Bu konuda bkz. Allsen 1989:83-125 ve Endicott-West 1989:127-154.

Levent Şahverdi Arşivi

[696] W. Sombart 1902:241 vd. Th. Rogers'in neşrettiği malumata göre 1377'de Londra'nın nüfusu ancak 37.000, İngiltere'nin ikinci büyük şehri olan York'un nüfusu ise 11.000 idi; Paris'in nüfusu 1328'de 250.000 idi; Moskova'nın nüfusu daha 16. asırda İngiliz Fletscher'in geldiği sırada ancak 41.000 idi (bkz. G. Safarov 1933:133). Halbuki şehirlerin nüfusu Doğu'da bu zamanın şehirleri Avrupa şehirleri ile kıyas kabul etmez derecede kalabalıktı. Bu bilhassa Çin'de böyle idi. Marco Polo'nun zikri yukarıda (s. 166) geçen büyük ticaret limanı olan Hangzhou şehri hakkında nüfusunu 1.600.000 göstermesi bugün tarihi bir hakikat olarak kabul edilmektedir (Yule 1929, II:192, Safarov 1933:133). Batıda Tebriz, Ürgenç ve Saray hakkında muasırların yazdıkları da bu merkezdedir. Bu husus tedavül eden sermaye hakkında da böyle olmuştur. Kırım (Sudak) ile Çin (Hanbalık) arasında kara ticaretinin çok işlek olduğu zaman bir tüccarın vasati olarak ortaya koyduğu sermaye 12.000 Font Sterlin kadardı (Yule 1866/1913, III:153-5); halbuki 14. asırda Novgorod'da ticaret yapan Alman tüccarlarının vasati sermayesi 1.000 Mark, yani şimdiki (yani ilk cihan harbinden önceki) hesapla 10.000 Mark kadardı* (M. Pokrovsky 1922, I:62; G. Safarov 1933:134). Şehirlerin varidatı arasındaki farklar da böyle büyük idi. Çin'de Kubilay Kaan zamanında Hangzhou'un senelik tamga varidatı, Yule'in hesabına göre (Marco Polo'ya haşiyeler 1929, II:217) 2.633.333 Pound (Sterlin) olmuş; diğer varidatla beraber Hangzhou vilayeti devlete senede 9.545.833 Sterlin tediye etmiştir. Diğer seyyah Odorik'in ifadesine göre Yangzhou şehrinin tamga varidatı senede 50 tümen idi, bu da 3.400.000 Sterlin (Yule 1896/1913 II, 210-11 = Safarov 1933:150) olmuştur.† Bu rakamlar o zamanın Avrupa'sı için tasavvur edilmesi

* Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Alman Markı için 2.790 Mark=1 kg altın eşitliği esas alınırdı. Bu durumda bahsedilen sermaye 3,6 kg altına eşittir. 2017 yılı ortalarında bunun karşılığı yaklaşık 515.000 Türk lirası veya 145.000 Amerikan dolarıdır (Emre Yalçın).

† İngiltere'de enflasyona dayalı yaygın kabul gören hesaplamalarda, bu hesabın yapıldığı 1896 yılındaki 1 Sterlin'in 2017 yılında 125 Sterlin'e eşit olduğu kabul edilir (Emre Yalçın).

Levent Şahverdi Arşivi

kabil olmayan şeylerdir. Aynı iktisat sisteminden daha hiç ayrılmayan Avrupa'da, 14. asırda İngiliz kralı Edward III'e tediye olunacak vergileri parlamento yün ile tayin etmişti. Bu gibi misallerle Cunningham (1923:88) İngilterenin mali idaresinin nakdi olmaktan çok uzak olduğunu ispat etmektedir. Bu hal Fransa için de böyle idi (A. Vuitry 1878:370 vd. ve A. Dopsch 1930:175-178).

697 Şiraz'ın tamgası hakkında Hamdullah (*Nuzhat*, 1915:116) 450.000 dinar kaydetmiş, Vassaf'ta (1853:349) daha H. 696 (=1297) senesi için 45 tümen mal kaydetmiştir, ki yine 450.000 dinar demektir.

698 G. Bratianu 1929:180-191.

699 Mevlana Celaleddin Rumi, *Fih Mafih*, Nafiz Paşa nüshası, N. 433,* vr. 87.

700 Hafız Ebru, *Zubdat al-tavarikh-i Baysungurî*, Fatih nüshası, N. 4370: *çûn darîn vilâyât cihât u mutavaccihât bigayr az zakât qâ'ida nîst, dar andak muddati her yaki az işân sâhib-i sarvatî şudand u uştur u kâv u gosfand-i işan az hadd u 'adad dargdhaşt.*†

701 Reşideddin/Jahn II, 1940:305.

702 Cuveyni 1937, III:68.

703 Reşideddin/Berezin II (metin), 1868:42; (terc.) 1888:28.

704 Reşideddin/Berezin II (metin), 1868:99; (terc.) 1888:102.‡

---

* Burada her iki edisyonda N. 434 denmişse de, bugün N. 434'te başka bir eser bulunmaktadır. Bu eser ve diğer yazmaları için bkz. Kaynakça.

† Burada Fatih nüshası N. 4371/1 ile Javādī yayını (2001-2, I.2:988) arasında farklar görülmektedir. Metindeki

چون در آن ولایت جهات و متوجهات غیر از زکات فقط که طریقهٔ شرع نبی ماست علیه الصلوة و السلم اخراجاتی دیگر نبوده و قاعده نیست در اندک مدتی هر یکی از ایشان صاحب ثروتی شدند و اسب و استر و گاو و گسفند ایشان از حد عد درگذشت

Fatih N. 4371/1 nüshasındaki 4371/1, fol. 346b:

چون در ولایة جهات و متوجهات بغیر از زکات فقط قاعده نیست دراندک مدتی هر یکی ازیشان صاحب ثروتی شدند و اسب و اشتر و گاو و گوسفند ایشان از حد عد درگذشت

satırlarının karşılığıdır. Anlaşılan Javādī Fatih nüshasına bakmış ancak her zaman tam olarak kullanmamıştır (İ.E. Binbaş ve John Woods).

‡ Metindeki Otçi (Z.V. Togan Utçı yazmıştır) Noyan, Çinggis Han'ın kardeşi Otçigin Noyan'dır ve adı Reşideddin'de Otçi şeklindeki bir kısaltma ile geçmektedir. Burada söz konusu olan pasaj için bkz. Ruşen/Musavi 1995, I:281. Cabğu Noyan hakkında bilgi bulunamamıştır. Her iki edisyonda (1946 ve 1970) burada bir karışıklık olmuş ve Çingiz Han'ın kardeşi Otçigin Noyan

Levent Şahverdi Arşivi

705 Reşideddin/Topkapı, vr. 130b.

706 Vassaf 1853:509-11; A. Kaşani, vr. 151b-158b.

707 Reşideddin, *Favā'id-i Sulṭāniya*, Yeni Cami, Hadice Tarkhan* nüshası, N. 325, vr. 12a-13a.

708 Vassaf 1853:631; A. Kaşani, 223b. 231a; Hafız Ebru, *Dhayl*, Tahran tabı, 1938:64-5; Hafız Ebru, *Dhayl*, Nuriosmaniye, vr. 30a-32b.

709 A. Kaşani, 212b-218b, 222b. Hintli'nin eseri: M. Ishwari, *History of Qaraunah-Turks*, c. I, Allahabad, 1936.

710 A. Kaşani, 223.

711 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:32.

712 Pachymeres 1835, II:310-12 = Dietrich 1911 I:62-3.

"Kubilay Han zamanında hayatta olan generallerden biri" olarak gösterilmiştir. Temüge Otçigin Güyük Han'ın tahta geçmesi sırasındaki olaylar sırasında öldürülmüştü (Boyle 1971:182).

* Aslı Hadice Tarhan olmakla beraber genellikle Hadice Turhan olarak bilinir.

Levent Şahverdi Arşivi

Bölüm 5
(sayfa 447-552)

1 Bu beylik P. Wittek'in ayrı tetkikine mevzu olmuştur (1934b), Türkçesi de intişar etti.*

2 Beğ'in ismi *Milkh* yazılmış, doğrusu İbn Battuta'dadır, bkz. Köprülü 1928:13.

3 Saruhan beyinin şehri [Taeschner 1929:]45'te *Mgnisa* [yine aynı eser], s. 21'de *Kas brdik* (bkz. P. Wittek 1934b:20), İbn Battuta'da yine *Mgnisa*'dır.

4 Demirhan Beğ'in başkenti Balıkesir, s. 22: *Mali ksri*, s. 43: *Akira* (bu isim için bkz. Wittek [1934b]:21), İbn Battuta'da *Bali ksri*: Yahşi Beğ'in başkenti İbn Fadlullah'ta [Taeschner 1929:43] *Marmara*, İbn Battuta'da, *Birgama*'dır.

5 Bu isim nüshaların en iyisi olan Topkapı yazmasında *Câkû* yazılmıştır. *Küynk* Hisar, İbn Battuta'da *Kinük* şeklindedir.

6 İbn Battuta'da *Krdi buli* ve beyinin adı Şah Bek, *Felekname*'de (Z.V. Togan 1930:33) *Grdube boli*.

7 Bkz. Kazım Dilçimen 1940.†

8 Şucaeddin Oğurlu'nun memleketi olarak gösterilen Lulya ve Gümüş şehir için bkz. Z.V. Togan 1930:24.

9 İbn Fadlullah al-'Umari, Taeschner neşrinde: (1929:31) *Qrasar*, Eskişehir'e yakın Karahisar demek olduğu gibi, *Skncr* yahut *Skicr* yazılan şehrin de Eskişehir demek olduğunu zannediyorum; Mükrimin Halil ise bu *Skicer*'in Güney Turgut elinde bir

---

* Füke ve Nif için bkz. Taeschner 1929: 47 ve 44.

† Kayva meselesi henüz hallolmuş değildir. Bkz. Lindner 2007 ve Muslu 2007.

Levent Şahverdi Arşivi

kasaba olacağını zannediyor. Herhalde Eskişehir Turgutları ve Karaman Turgutları ayrı ayrı mevcut idiler.

10 İbn Fadlullah al-'Umari'nin bu malumatını Fr. Taeschner 1929'da neşretmiştir; fakat bunda İstanbul ve Paris nüshalarının mukayesesi eksiktir.

11 Cakü Moğolca bir isimdir, Cakü Barlas ve saire Caküler *Mu'izzülensab* ve sairede bulunur.

12 Ali Bey 1914:130 ve Hammer (Türkçesi) 1913, I:329.

13 Köprülü Fuad 1935:53.

14 Reşideddin/Topkapı, vr. 21b ve *Yuanchao mishi,* Haenisch 1941:10.

15 Yezdi, *ZN,* 1887-88, II:491. "Turgut" yahut *turgavut* ismi gündüz nöbetçisi manasında (Pelliot 1930b:29-30), ki gece nöbetçisi manasındaki *keptevül* (cem'i *keptevüt*) mukabilidir. Oğuz şivesinde bu kelime "durgut" şeklini alır; fakat *-ut* cem' edatı kelimenin çoğulu olduğunu şüphesiz olarak gösterir. Sultanöyüğü civarının Fatih zamanına ait coğrafi isimleri Çumaklu, Bayandır, Kayı, Kınık, Uva (Eyva), Karkın gibi Oğuz isimleri ile birlikte Karluk, Coğış, Yabağu gibi Oğuz olmayan kabile isimlerini ve Turgut isminin de Turut şeklini taşıyan mevkileri ve şahısları (Turud Faqi, yani Fakih ve Turud Derviş) ihtiva etmektedir (bkz. Ahmed Refik 1924:129-141), Coğış Kırgız ve Kıpçak şivesince bir isimdir.

16 Kâtip Çelebi, Cihannüma, s. 644.

17 Manisa'da bu isimde bir kasaba vardır.

18 Karaman tarihçisi Şikari bunları ve Bayburt kabilesini Ankara ile Akşehir arasında yaşayan bir kavim olarak zikreder, bunlar Karamanların müttefiki olmuşlardır. Turgutlardan Pir Hüseyin Beğ'in Konya'da H. 835'e ait kitabesi vardır (Halil Edhem 1910:826).

19 'Ali bn. Abi Bakr al-Haravî, *Al-İşârât ilâ ma'rifat al-ziyârât*, Bursa Genel Kitap Sarayı, N. 1400, vr. 98b. Burada Seyyid Gazi'de Ebu Muhammed el-Battal'ın kabri bulunan bir İslam hudud şehri (*hadd tukhûm al-bilâd*) olarak zikredilir. Eskişehir hakkındaki bu kayıt mühimdir, çünkü daha yakın senelerde P. Wittek

Levent Şahverdi Arşivi

Dorylaeum'un Osmanlı hâkimiyetinin arifesine kadar Bizans şehri olarak kaldığını iddia etmişti (1935:31-39).

20 10 metre uzunluğunda olan ve *Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi,* II, (1934), s. 262'de kısaca bahsedilen bu vakfiye Evkaf Müzesi'nde, N. 2198'de* mahfuzdur.† Vakıfta "emir ve sipehsalar-i kebir" tesmiye edilmiş Cebrail' b. Caca'nın Selçuklu emiri olması icap eder. Fakat babasının ismi olan Caca halis Moğol ismidir (bkz. N. Poppe 1938-39:129: Çaça, Türkçe *tenk* mukabili ve "mutedil" demektir; Ramstedt 1935a:108: Cace "sihirleyici kuvvet" demektir, konuşurken ağzını açmayarak konuşana da *cace* denir). Yoksa bu Cace, Baycu Noyan ile gelen Doğu Türk Müslüman beylerinden biri mi idi? Herhalde Paflagonya'da gördüğümüz Yemen Beğ ve Uygur Tuğrul b. Aca ile birlikte Cacek ismide bir beyin de Gazan Han'ın seferlerine "kendi hezaresi" ile iştirak ettiği kayıtlıdır (Vassaf 1853:374, 379-80). Bu Cacek isim Cace ailesi isminin diğer şekli olabilir.

21 Bu Uygur yazılı Moğolca kayıt dokuz satırlık olup Evkaf Müzesi'nde 5 metre tulünde‡ aynı 1272 senesine ait ve N. 2199'da kayıtlı Arabi vakıfnamenin sonunda bulunmaktadır.

22 Aksarayi 1944:312.

23 Germiyan=Khermiyan=Harezmiyan demek olabilir; bunların Harezmli olabileceklerini ileri süren Ahmed Tevhit Bey'dir (Halil Edhem 1918:112-128).§ Fakat Germiyan'ın bir şahis ismi olması belki daha muhtemeldir.

24 Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, Sinop, H. 1339/1924:33; Oğuzların İlbasar şekli karşılığı olarak Kıpçaklardaki İlbasmış şekli için bkz. L. Rasonyi 1936:29-30 ve A. Kaşani, vr. 139b.

---

* Bugün İstanbul, Türk ve İslam Eserleri Müzesi. Bu vakfiye konusunda ayrıca bkz. B4 haşiye 88, 415 ve B5 haşiye 41. Bu vakfiye No. 2198, 2199, 4646'da kayıtlıdır. Moğolca metinler No. 2198 ve 2199'da bulunur; No. 4646'da ise Arapça 90 satırlık vakfiye metninin son iki satırında Moğolca bir ibare bulunmaktadır (Osman Sertkaya).

† Bu vakfiye Ahmet Temir tarafından 1959 yılında yayımlanmıştır.

‡ uzunluğunda

§ Metinde sayfa numarası 505 olarak gösterilmişse de, söz konusu makale 112-128 sayfalar arasındadır.

Levent Şahverdi Arşivi

25 A.N. Poliak 1935:231-48.

26 Benim yazma nüsham, s. 116.*

27 Nasreddin Merğınani, *Mashāyīkh al-Turk*. Umumi Kütüphane'de Halis Efendi kısmı, N. 199, vr. 60a. *Khalâi-i qarya-i Suvâr, khusasan Aqmân u Qaramân, ke har dû az gabâil-i Turkmânyân buda and ba hadrat-i Sultan 'adâvat-i tamâm dâşta and*. Bu Suvar köyü Sırderya'nın kuzeyinde Karaçık dağının eteğinde olmuştur.

28 Reşideddin/ Jahn I, 1941:33, 84 ve Hamdullah Kazvini 1910a vs.

29 Âli, Mustafa, *Künh al-akhbār*, 1277-1285/1860-1868, V:22

30 Reşideddin/Jahn I, 1941:33.†

31 Kalkaşkandi 1913-22, V:364; İbn Haldun 1867, V:562.

32 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:28.

33 Niğde Camii kitabesi, Halil Edhem 1912:873.

34 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:50-52.

35 Handmir 1857, II, 3, s. 54.‡

36 P. Wittek 1938:10-11; aynı müellif 1936:303-4. Şecerenin şeması Fahriye Arık tarafından (1936:18) verilmiştir.

37 Marquart (1914:187) bu Mahan'ı eski kaynaklardan araya araya bulamadığını söyleyerek varit olmayan mütalaalarda bulunmuştur; halbuki Mahan'ın şimdiki Yeni-Merv demek olduğu Horasan'da yazılan eserlerden ve Temürlüler tarihinden kolay

---

* Burada söz konusu olan Reşideddin *Oğuzname*'sinden kendisinin istinsah ettiği nüshadır. Sonradan bu çalışmalar Tuncer Baykara tarafından yayımlanmıştır. Burada söz konusu edilen mesele için bkz. Z.V. Togan 1972:77.

† Her iki edisyonda da bu isim Kûrkey şeklinde yazılmıştır. Ancak Z.V. Togan'ın Karl Jahn metninde s. 33'te kendi elyazısı ile işaret ettiği gibi bu şahsın adı کهرکای şeklinde yazılmıştır. *Köhürge >körge* Moğolcada büyük davul anlamına gelmektedir (Doerfer I:§ 339).

‡ Z.V. Togan eserin 1857'de iki cilt halinde çıkan Bombay tabına işaret etmektedir. Ancak eserin kendi orijinal düzenine göre bu pasaj üçüncü cildin üçüncü cüzünde bulunmaktadır. Daha sonraki edisyonlar bu orijinal düzene uymuşlardır. Bu pasaj Jalāl al-Dīn Humā'ī tarafından 1954/55 yılında Tahran'da yayımlanan edisyonda üçüncü ciltte (III:487) bulunmaktadır. Bu Tahran edisyonunda eserin orijinal düzenindeki Temür devrine ait olan üçüncü cilt –ki tamamı dört cüzdür– Wheeler Thackston tarafından İngilizceye çevrilmiştir ve bu pasaj orada İngilizce olarak bulunmaktadır (1994, I:272).

Levent Şahverdi Arşivi

öğrenilecek bir keyfiyettir, bkz. Jukovski 1894:43, 53 ve Barthold 1914:61-66.

38 Cuveyni 1912, I:121, 125.

39 Osmanlıların Uzakdoğu Kay yahut Kayılarından neş'et etmiş olmaları ihtimali tarafımdan (*ZDMG* 95(1941).367-73) ileri sürülmüştü; Fuad Köprülü bu makaleyi "ihtimal" "olabilir" gibi ihtiyat kaydini gösteren ibareleri 12 yerde tayyederek* *Belleten*'de (7 [1943b].28:229-231) hülasa etmiş ve bu mecmuada (VIII:421-452) bir daha bu mesele ile uğraşmıştır. Fuad Köprülü bu son makalesinde (s. 434) beni kendisi hakkında Kayıların Moğolluğunu iddia etmek isnadında bulunmuş göstermiştir, halbuki ben ancak onun *Türkiyat Mecmuası*'nda (1925b:190) "esasen Moğol" ve "aslen Moğol" diye sarih olarak yazdıklarını göz önünde bulundurmuştum. Doğu Kayılarının dilinin Türkçe olduğunu şimdi Minorsky de (Mervezi 1942:97), Mahmud Kaşgari'deki (I:393, III:108) kayıtları naklederek varit görmüştür. Uzakdoğu Kaylarının ismi El-Biruni'nin bazı nüshalarında Kayı yazılması gibi, Horasan'da Oğuz heyetine dahil olan Kayıların da sadece Kay, Gay, Kaykanlı ve (bkz. Aristov 1896:411) Kayhanlı, ve Ebülgazi Han'ın *Şecere*'sinde de Kay tesmiye edildikleri (bkz. Tumanskiy 1896:271† sabittir. W. Eberhard'ın [1944:568] Çin kaynaklarındaki Xi'lerin (Ghay) Kay demek olacağı hakkında başta tarafımdan (bu kitabın ilk tabı 1946:39 ve Z.V. Togan 1941:11, 20), sonra da G. Haloun ve Minorsky tarafından ileri sürülen fikri kabul ederken, [Köprülü] Çengiz'in ecdadının mensup olduğu Kıyat uruğunun ismini nedense birden Kayı+at okumayı kabul etmiş ve haklı olması çok şüpheli olan bu nazariyesini açığa vurmayarak, bu ismi *Yuanchaobishi*'de yazılan Ch'i-yen-t'e [Qiyante]‡ şeklini, "Kayıların isim Çin kaynaklarında Chien-to şeklinde yazılıyor" diye bir

---

* çıkararak

† Bu makaleyi yerinde tespit ederek bilgi veren Gulchekhra Sultanova'ya teşekkür ederiz.

‡ Her iki edisyonda da burada *Chiyen-to* yazılmışsa da, Eberhard (1944:568) "Ch'i-yen-t'e (telaffuz: Çi-yen-tı)" imlasını kullanmıştır. Bu imler bugün *pinyin* ile *Qiyante* olarak okunmaktadır. Bu yazılış şekli Eberhard'ın belirttiği gibi *Xin*

Levent Şahverdi Arşivi

fikir ortaya atmıştır; halbuki *Kıyat*'ın *Kıy* ve *Kay*'ın cem'i olduğu varit ise de, *Kayı*'nın cemi olamaz, çünkü Kay'ın cemi olsa *Kayıt* olur. Bence batıya giden Kaylar ancak Xi heyetine dahil olan bir kavimdir, yani tekmil Xi'lerin hepsi Kay değildir. Bence *Kayı* yahut *Kay*'lar Türklerin çok eski bir boyudur, bunların bazı kısımları çok eski zamanlarda Türklerin Doğu seferlerine (Hunların ve Şatoların hareketlerine) iştirak ederek orada kalmışlar, diğer bir kısımları da Batı Türkistan'da Oğuz heyetine dahil olmuşlardır. Doğudakilerinin bir kısmı Moğol kavimleri arasında dillerini unutmuşlarsa da, esas kütlelerin Türkçesinden Mahmud Kaşgari Yemak, Kıpçak ve diğer Türk şiveleri ile müşterek olan *kat* ve *kırnak* gibi kelimeler (Mahmud Kaşgari I:363, III:108) nakletmiş ve şivelerinin Yabaku ve Basmıl Türk şivelerine yakın olduğu (I:30) ve Oğuz ve Kıpçak şivelerinde olduğu gibi, *dh* yerine *y* kullandıklarını (I:33) anlatmıştır. Demek Kay şivesi meşhur ağaç adını *kadhıng* telaffuz eden Orta Tiyanşan şivelerinden farklı olarak Oğuz ve Kıpçaklar gibi *kayın* telaffuz eden hususiyete malik olmuştur. Bu da Oğuz ve Kıpçakların büyük Hun (Kun) devletinin, teşekkül ettiği bir zamanda komşuları olan Kunlar gibi, Kayıların da doğuya gitmiş olduklarına, fakat şivelerinin batılı hususiyetini muhafaza etmiş olduklarına şahadet eder. Osmanlıların mensup olduğu Kayıların Doğu yahut Batı Kayılarından olacağına dair mütalaalar sırf bir nazariyeden ibarettir.

40 Bkz. Nesevi, yay. Houdas 1891-95:20.

41 Abbasi emirlerinden İbn Kayığlığ'ın Kayıg uruğundan olacağını zannederim. Bir de Evkaf Müzesi'ndeki* Cace [Caca] vakıfnamesinde Kırşehir taraflarında Sart Kayı ve Kay Sarı okunabilen köy isimleri bulunuyor. Aşıkpaşazade'ye göre, Osman Bey kendisi Kayı uruğundan bir Süleymanşah'la bağlılık iddiasında bu-

---

Yuanshi'den gelmektedir. *Moğolların Gizli Tarihi*'nde ise *Qiyati* şekli kullanılmıştır. Bkz. Çince İmler Tablosu.

* Süleymaniye Aşevi'nde 1913'te açılan bu müze, 1923'te Türk ve İslam Eserleri Müzesi adını almış, 1983'te Sultanahmet'teki şimdiki yerine taşınmıştır (Emre Yalçın).

Levent Şahverdi Arşivi

lunmuş, fakat bu Süleymanşah Selçuklu Süleymanşah ile karıştırılmıştır.

42 Keykavus bin İskender, *Kabusname,* Tahran tabı, 1312/1933:80.

43 Başlıca eserler: Gibbons 1928; İstanbul, 1927; P. Wittek 1938; Köprülü Fuad 1936.*

44 Ertuğrul'un babası hakkında Erzi 1942:323.† Mükrimin Halil'in milkinde olan ve II. Murad zamanında bir zat tarafından tasnif olunan *Mecmua'a fî tafsilî 'l-aqâlim 'il-sab'a va bilâdihâ* isimli eserde (vr. 88a) Ertuğrul'un babası 'Ayni'de olduğu gibi, *Kiçikköz Musa al-Turkmâni* diye yazılmıştır.

45 Uzunçarşılı 1941a:277-8; Arşiv Kılavuzu 1(1938):97-8; *İ.A.*, I:282-285 "Alâeddin" maddesi.

46 Yazıcıoğlu Selçuknamesi, Houtsma tabı, 1902:213.

47 Z.V. Togan 1930:25.

48 Z.V. Togan 1930:33.

49 Z.V. Togan 1942b.

49a [Burada sözü edilen eserler için bkz. O. Turan 1958:175 ve Erzi 1963.]

50 Aksarayi 1944:170. Melik'in ailesini Ereğli'ye, oradan İstanbul'a göndermesi Pachymeres'tedir.

51 Qazvini 1910:482‡ Aksara, Kedek, Karaman, Ermenek isimleri bozuk yazılmış, Tuğrulşah hakkında Ermenişah oğlu Tuğrulşah denilmiştir.

52 Buna dair tafsilat Paris, Suppl. Pers. 1553'te mukayyed§ Anonim *Selçukname*'de bulunmaktadır; bundan nakiller İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1927, II:161'de bulunur. [Aksarayi 1944:172-175.]

---

* Bu konuda ayrıca bkz. İnalcık (1981-82), Heath Lowry (2003). Ayrıca Halil İnalcık 2009-2010 içinde bu konudaki yeni görüşlerini yayımlamaktadır.

† Her iki edisyonda "TM, 1939, N. 3, s. 6-7" denmişse de, Ertuğrul ve cedleri hakkındaki bilgi *TM* 7-8(1942).323-326'da bulunan Adnan Erzi makalesinde (s. 324, n. 4) bulunmaktadır.

‡ Bu referanslardan Karaman s. 383'te, Kedek s. 485'te, Tuğrulşah ise s. 485 derkenar notunda bulunmaktadır.

§ ayıtlı

Levent Şahverdi Arşivi

53 Mehmet Behçet 1925:24; o bunu Hüsameddin, *Amasya*, 1927, II:32'den almış olsa gerektir.*

54 Bu İbrahim Beğ'i Hüsameddin (1927, II:431-2, 448-9, 382) Kastamonu fatihleri neslinden, "*Sultan Gıyaseddin İbrahim ibn el-sultan Süleyman b. Devletşah*" diye yazmıştır; fakat bu şecere uydurmaya benziyor.

55 Bu müellifin [Hüsameddin] (1927, II:449, haşiye 2)'de zikrettiği vesika elbette tarihi yanlış okunmuş Candar oğlu İbrahim b. Süleyman Paşa'ya ait vesika olacak. Kastamonu vilayetini Emir Çoban'ın ve cedlerinin fethettiği İbn Bibi'de (1902:336) musarrahtır. Bu İbrahim Bey'in ismi Pachymeres'te "Abram paksis"tir.

56 Bu ismi De Guignes (terc. 1923, IV:136), *Amerkhan* okumuş; Wittek (1934b:21-2) kati fikir söylememiş; Fuad Köprülü (1935:45) Umur Bey ismiyle birleştirmiş ve Germiyan oğlunun generallerinden biri olacağını zannetmiştir.

57 *Nastratin* ismi Pachymeres'de (1835, II:328) mezkûrdur. Emir Mahmud'un lakabı Nasreddin olduğu mehaz gösterilmeden Mehmet Behçet'in Kastamonu'daki eserler kitabında (1925:25, 62, 54) yazılmıştır.

58 A. Tevhid 1907:319.

59 Mehmet Behçet, 1925:25 bunu nereden aldığını yazmıyor, ihtimal Hüsameddin 1927, II:432'den almıştır.†

60 A. Tevhid 1907:383-4 ve Hüsameddin 1927, II:432. Bunların asılları Arap olsaydı, bunu kendileriyle görüşmüş olan Arap milliyetçisi İbn Battuta muhakkak kaydetmiş olurdu.

61 P. Wittek 1934b:32.

62 Reşideddin/Jahn II, 1940:127; Vassaf 1853:378: "*hazare-i Yeman u Tuğulca u Cacâk*" (yahut s. 379: *Câcak*). Hüsameddin 1927, II:432, 448, 454 ismini Temür okuduğu bu Yemen Beğ'in

---

* Bu eserlerin tarihleri bu haşiyenin doğru anlaşılmasını güçleştirmektedir. H. Hüsameddin 1927'de basıldığına göre, 1925'teki M. Behçet ondan faydalanmış olamaz. Ancak aynı ifade aşağıda haşiye 59'da da görülmektedir.

† Bkz. yukarıda B5/53'e not.

Levent Şahverdi Arşivi

babasının Arslan, büyük babasının Tutaş olduğunu yazıyor, fakat nereden almış?

63 Acu Şükürçi Tangut uruğundandı (Reşideddin/Berezin I [terc.] 1858:123), fakat ismi Acay şeklinde de yazılan bu beyin kendi kabilesi olmadığından olacaktır, ki Uygur beyleri arasında sayılmıştır.

64 Ahmed Tevhid 1910:317.*

65 Yukarıda B4 haşiye 416'da zikri geçen *Taqrîr-i manâsib* yazmasında Selçuk beyleri [için] İlhan'ın yarlıklarında "*fakhr-i salâtin-i Selçûq anâr Allahu burhanâhum*", "*şaraf-i Âl-i salçûq*" gibi ibareler kullanılmıştır.

66 P. Wittek 1934b:49 bunu anlayamamış.

67 Veled Çelebi, *Divan*, 1341/1922:225, 247.

68 Yukarıda (s. 458), zikri geçen Hasan b. Abdülmümin el-Hoyi, *Qavâ'id-i Rasâ'il* kitabını ithaf ederken Emir Mahmud'un babası Muzaffereddin'i "*sipehbedh-i diyar-i Uc*" diye andığı halde, Mahmud'un kendisini sadece "hüdâvendigârzade-i mu'azzam" ve "âkhir-i 'l-mulûk va 'l-salâtîn Emîr Mahmûd" diye lakaplandırmıştır. Bu iki lakabın hangi mansapta olanlara itlak olunduğunu gösteren listesinde de Emir Mahmud'un rütbesinin sadece "*emir-i sipah*" olacağı anlaşılmaktadır. Ona "melik" demesi mahalli bey, vilayet meliki demek olsa gerektir.

69 Ahmed Tevhid 1907:319.

70 Yine orada.

71 Müneccimbaşı da böyle.

72 Köprülü 1935:44.

73 Nöldeke 1859:194; Köprülü'nün (1935:41) 1298'de İlhanlıların Karadeniz Ereğlisi'ne kadar indiklerine dair mütalaası Osmanlı rivayetlerini Karadeniz Ereğlisi'ne ait telakki etmekten ileri gelmiştir.

74 Orhan zamanında 756 (1325) telif olunduğu iddiasıyla yakın zamanlarda uydurulmuş bir *Tadhkirat al-'ibar* ismindeki eserde

* Her iki edisyonda burada Yazıcıoğlu, *TTEM* I, s. 319 denmişse de, söz konusu bahis *TTEM* I, s. 317'de Ahmed Tevhid (1910) makalesindedir.

Levent Şahverdi Arşivi

de böyledir. Ben bu eseri (Z.V. Togan 1941a:367) anarken Prof. Mükrimin Halil'in şifahi ifadesine ve aldığı notlarına dayanmıştım; sonradan bu eseri, mâliki olan Mes'ud Koman'ın müsaadesiyle, bizzat tetkik ettim. Eser Moğolistan'daki Orhun nehrinden, hatta Hititlerden haberdar olan birisi tarafından yakın zamanlarda uydurulmuştur; fakat bu eser de herhalde bizim görmediğimiz bir kaynaktan istifade edilmiş görünüyor, düzmeci bu eseri iyi bilmediği Arapçaya çevirirken tevsi ederek sahtekârlık yoluna sapmıştır. Bu bakımdan eser tahlile muhtaçtır.

75 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:27-28.

76a Taşköprüzade, *Şaka'ik-i Nu'maniye*, İbn Hallikan 1882, Bulak tabı kenarı, I:69; Aşıkpaşazade haşiyeleri (1332 H.R./1916-1917; 199). Hüsameddin buna (1927, II:456) "Musliheddin Musa Han" unvanını bile uydurmuştur. Sülemiş'in yanında kâtip yahut müşavir gibi bir vazifede bulunmuş [olması] için bkz. Köprülü 1928c:15. Makrizi (*Sulūk*, 1934-1939:876-7) ve Rükneddin Baybars el-Mansuri (*Zubdat al-fikra*, British Museum nüshası, N. 1233, c. 10) Muhliseddin el-Rumi'nin Sülemiş tarafından Şam'a mektup getirdiğini, sonra Sülemiş ve biraderi Kutuktu ile birlikte 16 Şaban 698'de Dimaşk'a (Şam'a) geldiklerini, Kutuktu'ya Mısır'da "ikta" verildiğini Muhlis Rumi'ye de hürmet gösterildiğini (*ruttiba 'alayhi câr'in*) zikrederler.

76b İgud* Alp'ın Eskişehri idare etmesi, keza Düzce Bolu'da Kongır Alp'ın bulunduğu İbn Kemal Tarihi'nde (Nuriosmaniye, N. 3078, vr. 42) mezkûrdur. Osmanlı rivayetleri bütün bu beyleri Osman Beğ'in tebaaları gibi göstermiştir, ki bu nevi rivayetler için pek tabiidir. Eski yazmalarda D ve R ile yazıldığı halde muahhar nüshalarda T ile de yazılmış ve bazı muasırlarımız tarafından Aykut diyerek okunmuş olan *Igud* yahut *İgur* ismi 'Ali, *Künh al-akhbār* (1860-1868, V:33) ve *Solakzade Tarihi*'nde (1879-1880:11) de R ile basılmış olduklarından Uygur şeklinde

* Metinde *Uygud* olarak okuduğu bu ismi Z.V. Togan, bu haşiyede İgud olarak okumuştur. Ancak bu adın okunuşunda tereddütleri olduğu daha ileride (B5 haşiye 251 öncesi) bu adı İygud –ihtimal Uygur yahut Akyud, Aykur Alp– şeklinde vermesinden görülüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

de okunabilir. İnegöl ile Domaniç arasındaki kaplıca yerinin adı yerli telaffuzda Uylat yahut Uyrat deniliyor.

77 Reşideddin/Jahn II, 1940:121-122.

78 *Şikari Tarihi*, İstanbul Üniversitesi kütüphanesindeki yazma nüshası.*

79 Bu nevi yazılardan birisi İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:24-27 ve Taeschner'in mukaddimesinde (1929:16-17) dercedilmiştir.

80 Aksarayi 1944:241.

81 Aksarayi 1944:278'e göre Alâeddin III. Sülemiş'le Erzincan'da görüşmüş, bu bir mecburiyet neticesi olmuştur. Karaman tarihi (Şikari) Alâeddin'i kendileri tarafından mağlup edilip Eğridür'e kaçmış, Osman Beğ'e başvurmuşsa da onun tarafından da kabul edilmemiş olarak gösteriyor, ki hakikat olacak. Gazan Han 1301'de, Sülemiş'in idamından sonra Suriye seferine çıktığında Alâeddin Keykubad III Rakka'ya giderek Gazan Han'ın istikbaline (Emir Sutay'ın maiyetinde bulunarak) iştirak etmiştir. Germiyanoğlu Yakub Bey Sülemiş isyanı zamanında, 1299'da, Ankara'da Kızılbey Camii için yaptırdığı minberi, yukarıda (s. 345) da kaydettiğim gibi, "Sultan-i Azam Alâeddin Keykubad b. Feramurz" namına yaptırmıştır (Halil Edhem 1910:113). Germiyanoğlu isyan çağında, muhakkak, ki Gazan Han'a sadık kalmıştır.

82 Feridun Bey *Münşeat*'ında Osman Beğ'e sancak verilmesi ve saire menşurların sahte menşei için bkz. Mükrimin Halil 1924:37-46; Hayrullah Efendi Osman Beğ'e sancak ve nakarenin Gazan Han tarafından verildiğine dair bir rivayet naklet-miştir. Gazan'ın Uc beyleri vasıtasıyla Bizans içerlerine girmek fikrinde olduğunu Pachymeres de anlatır.

83 Aşıkpaşazade 1332 H.R. /1916-1917:8.†

84 Karamanoğlu tarihinde (Şikari) bu hadiseye taalluk ettiği anlaşılan fakat muhtelif hadiseleri bir araya karıştıran rivayetlerde

---

* Ayrıca bkz. M. Koman 1946.

† Her iki edisyonda burada s. 18 verilmişse de, söz konusu pasaj s. 8'dedir.

Levent Şahverdi Arşivi

bu mücadeleler "Moğollar" ile "Tatarlar" arasında bir mücadele gibi anlatılıyor. Bunda Karamanoğlu Sultan Alâeddin askerlerini "Türkmen ve Tatar", kendi askerlerini "Bulgar ve Moğol" diye gösteriyor. Herhalde Bayancar'a tâbi uruğlar "Tatar" diye adlandırılmışlardır. Gerçekten Ankara civarındaki Kara Tatarlar, Çavdar Tatarları (Kirayitler), Germiyanoğlu ve Varsakların Bayancar, Tebriz hükümeti tarafında oldukları anlaşılmaktadır. Osmanlı rivayetlerinde Bayancarcıların "Tatar" olarak gösterilmesi de bununla izah edilebilir.

85 Aksarayi 1944:250.

86a Nogay Tatarlarına "Aktav" demek Toktamış-Temür savaşında Tuna ve Dobruca'ya gelip Bayezid'e dehalet eden "sağ kol" Tatar urukları beği Aktav'ın ismini eski zamanların Tuna Tatarlarına da teşmil etmekten ileri gelmiş olsa gerektir.

86b Bu Nogay'ın Balkanlar'daki hayatı ve maiyeti N. Veselovskiy'in ayrı tetkikine mevzu olmuştur (1922).

87 Pachymeres 1835, II:307, 332; Nikeforos Gregoras, Bonn (yay.) 1829-1855, I:6, 10; Le Beau 1824-1836, XXIII:236-251.

88 İdris Bitlisi'de böyledir.

89 Hammer Kasim okumuş. Edirne'de Kösemihaloğulları mezarlığında 1443 tarihine ait bir kadının mezar taşında ميحال ولد بخشى بنت zikredilmiş. Bu Gazimihal olsa gerek ki bunu bana talebemden Yaşar Gökçek haber verdi. Kuksimpaksis herhalde Köse Bahsi demek olacak.

90 Pachymeres 1835, II:345-6.

91 Hammer'in (terc. 1, 155) bu Süleyman Bey'i Orhan'ın oğlu zannetmesi varit değildir. Pachymeres, 1301 hadiselerini 1292 senesi hadiselerinden evvel anlatmış olduğundan –Le Beau (XXIII:231)– Bizans generali Musalon'un Alanlarla birlikte 1291'de Bitinya'ya yaptığı seferini 1301'de vaki olmuş bir hadise zannetmiştir. Kuksimpaksis Bizans hizmetine ancak metbuu olan Nogay'ın 1299'da katlini müteakip girmiştir. O zaman Orhan'ın oğlu Süleyman daha doğmamıştı.

92 Pachymeres 1835, I:637, 651.

Levent Şahverdi Arşivi

93 *Bulletin of the American Institut for Iranian Art and Archaeology*, c. V, (1938):250.*

94 Köprülü 1922:62-63 ve 1925b:206-209.

95 Brockelmann 1939:234.

96 Bu husus Müneccimbaşı, *Camiuddüvel*'de mezkûrdur, bkz. yine Ahmed Tevhid 1326-27/1910-11:565.

97 Reşideddin/Jahn II, 1940:100 (naşir bu ismi yanlış olarak *Buqay* okumuştur).

98 Abdülbaki Gölpınarlı 1936:270.

99 Çok yaşamış olan Yunus'a ait son tarihi kayıt 707'dir (bkz. Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:65, 199-200). Buna nispet edilen mezarların hakikisi Lami'i tarafından yapılan *Nefahatülüns* tercümesi eklerinde (s. 691) zikredilen Sarı Köy'deki† mezarı olacağı fikrini Köprülü Fuad (1918:311) ve Abdülbaki [Gölpınarlı] (1936:68) de kabul etmişlerdir.

100 Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:54.

101 Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:61-2.

102 Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:270.

103 Bu "kelimat"ın elde mevcut nüshalarından biri Amasya'dadır, ki 852'de (M. 1448) de yazılmıştır, bkz. Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:202-7. "Kelimat" ın 852 senesinde yazılan en eski nüshasında "İstanbul çar yar fat" sözü bulunuyorsa da, "Trabzon", keza "irisini Karadenize dök, uşağını çeriye kat" cümlesi bulunmuyor; öteki sözler ihtimal İstanbul'un fethinden sonra yazılan nüshalara ilave edilmiştir. Kıpçak şivelerinde tanglamak tahmindir; Anadolu'da ise hayran kalmak demek olur. Ayasofya 3135 numarada mahfuz *Tezkire-i Evliya* nüshası sonunda 744 ve 765 tarihleri vazıh olarak yazılmıştır.

104 Abdullahoğlu Hasan 1935:218; İnostrantsev 1917:49.

---

* Bu makalenin ve yazarının adı tespit edilememiştir.

† Aslında Lami'i Çelebi'nin eserinde "Kütahya suyunun Porsuk çayına ulaştığı yer" (1873:691 ve 1995:843) olarak belirtilen yeri Bursalı Tahir Bey (1917:194) Sarı Köy olarak belirlemiştir. Köprülü de kendi notlarında (1918:311, n. 2 ve 1981:278, n. 2) bunların hepsine birden gönderme yapmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

105 Bizans hizmetinde bulunan ve Rum olmayan Hıristiyan askerler, keza Sırp ve saire Slavlar, hatta Sultan İzzeddin'in mahpus olduğu Enez kalesi bile Firenk tesmiye edilmiştir, bkz. Aksarayi 1944:33, 49, 76, 83, 221, 257.

106 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:42.

107a Âli, *Künhülahbar*, 1861-1869, V:115.

107b Uzunçarşılı 1945:207-220.

108 (Miralay Mütekaidi) Ali'ye göre (1917:367-8;) sikkelerde "al sultan al-azam" sözü H. 736'da [1335] başlıyormuş.

109 Aksarayi 1944:311; Karanbük için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1928:65.

110 Aksarayi 1944:312.

111 Yazıcıoğlu Ali, *Selçukname*, Topkapı nüshası, No: 1319, vr. 445a.

112 *Risale-i Felekiye*, Ayasofya, No: 2756, vr. 90b = Z.V. Togan 1930:31-33.

113 Mekece vakıfnamesi Uzunçarşılı 1941a:280; Uzunçarşılı 1939a:102-3, ekli fotoğraf nüsha levha LXXVIII.

114 Gordlevski 1941:41.

115 Temlikname'de Hacı Paşa'ya "vezirlik bir kırmızı kemha" verildiği yazılmışsa da kendisi vezir tesmiye edilmemiştir. İsmail Hakkı [Uzunçarşılı] (1939a:99-106) birkaç zatın "vezir" olduğunu zannediyorsa da, ilk "vezirlik" Çandarlı Halil ile yürürlüğe girmiş gibi geliyor. "Paşa" tabiri daha vezir demek değildi, Sinan Paşa'ya "Paşa" lakabının ancak "ilmine hürmeten" verilmiş olduğu Ahmedi tarafından söylenmiştir (Banarlı 1936-1939:83, 94).

116 Bu husus için bkz. Köprülü Fuad 1930:165-313; "Martalos"lar için Anhegger 1942:280-320.

117 Murad ve Süleyman I'in yazıları için bkz. Tahsin Öz 1941:241-24; Fatih'in vesikaları (F. Kraelitz toplamaları), TTEM, V, 244. İlhanlı devrinde ulağçı, barsçı ve kuşçuların ayrı zikredilmeleri: Reşideddin/Jahn II, 1940:277, 343-5.

118 Bkz. H. Duda'nın yukarıda haşiye 633'te zikredilen eseri.

119 Orhan'ın ilk meskukatı için bkz. Ali (Miralay Mütekaidi) 1917:356-375 ve İsmail Galib (İstanbul, 1307 H.R./1891-92:8-9).

Levent Şahverdi Arşivi

"Habbe"yi 0,050 gram saymak (bkz. Zambauer, *E.I.*, I:1017 "dinar" ve II:196 "habba" maddeleri) yüzünden bu paralar 5,5 kırat addedilmiş; 0,048 hesabıyla 6 kırat idi.

120 4,548 gramlık *miskal*'in Gazan Han'ın emriyle ıslahı Reşideddin'e nispet ediliyor. 6 dank, 24 kırat, 96 şa'ire sayılan ve "altın ölçüsü" ismi ile maruf olan bu 4,608 miskal ufak ölçülere; bunun 4 dankı olup 16 kırat, 64 şa'ireli ** 3,072 gramlık dirheme dayanan sistem de "gümüş ölçüsü" olup büyük ölçülere esas olmuştur. Kendisi aslen Harezm ölçüsü olan bu 4,608'lik miskal, bu ıslahat sayesinde muhtelif ölçülerle birleştirilebilmiştir; 3,072'lik dirhem yoluyla, o Semerkand ölçü sistemine bağlanmıştır. Gazan Han'ın ve Osmanlıların 1,152 gramlık akçası bu miskalin 1/4, ve 3,456 gramlık "dört buçuk danklı" dirhemin 1/3'ü olmuştur (bkz. W.L. Wright 1935:67). 4,608'li "*vezn al-dhahab*" ile 3,072'li "*vazn al-fidda*" İlhanlı hesap ve siyakat kitaplarında olduğu gibi, Osmanlı eserlerinde de (bkz. mesela Fatih zamanında yazan Halil b. İbrahim'in *Miftâh Künûz-i erbâb-i kalem*'i (Şehid Ali Paşa yazması, N. 1973) ve II. Bayezid zamanında yazan Hacı Muhyiddin Muhammed'in eseri olan *Mecmi'ül-Kavâ'id* (Asım Efendi yazması, N. 341) aynı şekilde izah edilmiştir. Yalnız Osmanlılar 0,048 miligramlık şa'ie reyi benim tespit edemediğim bir zamanda 0,050'ye çevirip Gazan Han'ın miskaline 4,8 gram, dört danklı dirheme de 3,207 gram şeklini vermişlerdir. Bursa *müd*'ü İstanbul'unkinden farklı (bkz. *Kanunname-i Âl-i Osman*, II, 31),† fakat İlhanlı ölçüleri ile bir olan Germiyan müdünün aynı idi (İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:42). Herhalde Osmanlılar Gazan Han'ın ikta sistemi gibi mali sisteminin de hakiki vârisleridir.

121 Fevzi Kurdoğlu 1938:60; Ali (Miralay mütekaidi) 1917:196, 257. Köprülü Fuad, "Bayrak" maddesi, *İ.A.*, II:416.

122 Kalkaşandi 1913-1922, XIV, 369.

---

* Bir çeşit arpa ölçüsü.

† Bu konuda bilgi için bkz. Mehmet Arif, *Kanun-nâme-i Âli Osman*, *TOEM* 13-18 (1912-13); M.F. Köprülü. *Osmanlı Kanunnâmeleri*, *Milli Tetebbüler Mecmuası*, c. I, s. 49-112; c. II, s. 305-348.

Levent Şahverdi Arşivi

123 Aziz Esterabadi, *Bazm u Razm*, 1928:382.

124 Uzunçarşılı 1941a:280.

125 Uzunçarşılı 1939a:101= *İbn Kemal Tarihi*, Nuriosmaniye, 3078, vr. 72; Şükrullah, *Behcet üt-tevârih*, N. Atsız tercümesi, 1939:29, Orhan'ın "Danişmend"i için bkz. Seif 1924-1926:82.

126 "Paşa" kelimesinin menşei münakaşalıdır (bkz. J. Deny, *E.I.* "Paşa" maddesi). Kelimenin "padişah"tan gelmediği eski kayıtlarda (mesela 'Aynî [İstanbul Veliyeddin Efendi nüshası, N. 2374-2396] XIX, s. 431'de Berkuk'un adamlarından biri التقمرى باشاه خاجيب, İbn Furat, II:259 تعتمرباشاه Ebülfida, 215'te باشاه سليمان şekillerinde kaydedilmiştir) *paşat* yazılmış olmasından ve bazen *başa* telaffuz edilmesinden istidlal olunur. Bence bu kelime Mısır Kıpçaklarında kullanılan *şad* unvanının "baş" ile birleştirilmiş şekli olabilir. Memlûklarda *şad* "müfettiş" manasını ifade etmiştir (bkz. Makrizi, *Suluk* 1934-1939, s. 106 haşiyeleri ve 192). *Şad* kelimesini Arapça *şadda*'dan çıkaran I. Goldzieher'in (bkz. 1938:349) mütalaası hiçbir esasa dayanmıyor. Kelime Mısır menbalarında sırf Memlûklar çağında kullanılan bir ıstılah olarak gösterilir. Kıpçak Memlûkları bunu Kıpçak ilinden getirmiş olabilirler. Bu kelime Osmanlılardan önce Macarlarda *başa* şeklinde kullanılmıştır (bkz. Halasi Kun 1940:97-102). Hüsameddin Efendi Danişmendoğlu İzzeddin Muhammed'e (1927) *paşat* denildiğini yazıyorsa da menbaını göstermemiştir. Müneccimbaşı'ya göre (*Camiüddüvel*, Esad efendi, N. 2103, vr. 684) *paşa* kelimesi Türkmen şivesinde büyük biradere itlak olunur.

127 Muhlis-i Rumi'ye *paşa* denilmesi için bkz. Aşıkpaşazade 1332 H.R. /1916-1917:1.

128 Aşıkpaşazade 1332 H.R. /1916-1917:18; Enveri 1928:80.

129 Bunlardan (A. Refik 1924:130-133'te zikri geçen) Ulağlar, Coğış, Kor ili, Viran (Uran), Koşık, Yabağu ve Yağlı dikkati çeker, bkz. yukarıda haşiye 15.

130 Bkz. Abdülbaki [Gölpınarlı] 1936:194-7: *angasanga, iye, balaban, aldaguçılar, turur, devlingiç, kuanmak, yortmak, söy-*

Levent Şahverdi Arşivi

leşmek, karak gibi sözler, hatta bazen *ç* yerine *ş* kullanmak (içmek yerine işmek).

131 Enveri 1928:77.

132 Ahmed Tevhid 1912:872. Osmanlı ikta, timar usullerine ait neşrolunan tetkikatın bibliografyasını W.L. Wright (1935:142-148, 153-58) vermiştir.

133 "Sultan Muhammed Beğ" tabiri, Hammer 1913, II:372.

134 P. Wittek 1934b:25-6, 41-2. "Pers" kelimesi için Pachymeres 1835, I:468, 472 ve Wittek 1934b *ve saire*; Bizans menbalarındaki *salpakis* "sahilbeği" için Wittek 1934b:29.

135 G. Bratianu 1929:112.

136 G. Bratianu 1929:113; Spuler 1943:92.

137 "Burgal"="Bulgar" için Z.V. Togan, *İbn Fadlan*, hşr. §15c, s. 125; Tuna boyu Kıpçakları için bkz. Rasonyi 1939:401-422.

138 V.I. Lamanskii 1894:76; *Jurnal ministerstva narodnago prosveşçenya*, 1877:237.*

139 Köprülü 1935:100.

140 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:261: *Tû dar pîşa-i Rûm gardida'i. Nabard-i dalîrân guca dîdâ'i.*

141 Aziz Suryal Atiya 1934 ve 1938. Bu son eser hakkında bkz. Z.V. Togan 1942d:126-128.

142 Bunu Prof. Ömer Lutfi Barkan şifahen anlatmıştır.†

143 İbn Haldun 1867, V:652: *Valam yufâriq (Urkhan) al-khiyama ila 'l-qusûri va innamâ yanzilu bikhiyâmihi fi basitiha va davâhihâ.*

144 Orhan Beğ'in yukarıda, haşiye 113'te mezkûr temlikname ve vakıfnameleri; Uzunçarşılı 1941b:552-5; Kazeruni vakfiyesi, Tahsin Öz 1941:241-244; Mehmed Çelebi temliknamesi (Uzunçarşılı 1939c:396); nihayet Berlin Asar-ı Atika Müzesi'nin İslam şubesinde mahfuz Bursalı Molla Yügan'ın çok mufassal vakıfnamesini zikretmek ister. Bütün bu vakfiyelerde coğrafi isimler hep Türkçedir.

---

* Bu makalenin ve yazarın adı tespit edilememiştir.

† Ö.L. Barkan daha sonra bu konuda *Kolonizatör Türk Dervişleri* (1941) adlı çalışmayı yayımlamıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

145 Bu vesika F.V. Kraelitz tarafından neşredilmiştir (1914:244).

146 Ömer Lutfi Barkan 1943:279-386. Rumeli'nin iskanı için bkz. Katib Çelebi'nin *Cihannüma*'sının daha neşrolunmayan, yalnız Hammer'in Almanca hulasasından malum olan Rumeli kısmı ve Hotinli birisinin 1739'da tasnif ettiği bir anonim Rumeli coğrafyası (Viyana nüshası için bkz. Flügel 1865, II:435, N. 1283). Fakat bu nevi eserler son zamanlar için mühimdir, eski zamanlar için başlıca menbalar siciller ve arşiv vesikalarıdır.

147 Birinci Murad'ın 1366'ya ait vesikası için bkz. Tahsin Öz 1941:241-44.

148 F. Taeschner'in bu meseleye tahsis edilen başlıca eserleri şunlardır: 1932:285-333; 1933:6-49; 1937:43-74; 1938:382-408.

149 Tiesenhausen, *Sbornik*, II:242, 267.

150 Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:491.

151 Âli, *Künhülahbar*, 1861-1869, V:92, 94-5'ten hulasaten.*

152 Müstencid el-Mevlevi, Konya müzesi yazması, N. 2120'den naklen Mükrimin Halil, *İ.A*, II:390.

153 *Münşeat-ı Sarı Abdullah Efendi*, Esad Efendi, N. 3333, vr. 6a-9b; bu mektup mevcut müteaddit nüshaları karşılaştırılarak neşredilmek ister.

154 Bedreddin 'Ayni (*'İqd al-jumān*, XXIV), H. 801 hadiselerinde: *vâfiha câ'a'l-khaber bianna Toqtamis Khan sâhib Bilâd al-Daşt ve Saray iltaqa ma'a ba'di asâkiri İbn 'Uthmân ve innahu faqad min bayn al-askarayni.*

---

* Mustafa Âli'nin uzunca bir pasajda ileri sürdüğü fikirleri Z.V. Togan'ın özetleyerek aktardığını görüyoruz. Söz konusu sayfalarda *wama huwa bi-dhalimin li-l'abid* "[Allah] kullarına zulum etmez" sözleriyle Mustafa Âli "Temür iyi Müslümanlara zulüm etmemiştir, Temür sahipkırandı; Bayezid onun üstünlüğünü tanımayarak hata etmiştir. Yıldırım kadar büyük bir sultan ancak Allah'ın desteklediği daha büyük bir hükümdara mağlup olur; Allah kullarına zulum etmez. Allah Temür'ü getirdiyse demek ki bir sebebi var, sebep de Yıldırım'ın hem hataları/zulümleri, hem de Allah'ın desteklediği *el-mueyyed min ind Allah*'ı tanımamasıdır. Osmanlı tarihçileri Bayezid'i yüceltip Temür'ü aşağılamak ile haksızlık etmişlerdir; diğer taraftan İbn Arabşah kin beslemiş, Temürlü tarihçiler de Temür'ü fazla yüceltmekle abartmışlardır. Ancak kendisi, yani Mustafa Âli taraf tutmayarak doğru olanı yazmıştır. Ayrıca burada bir ayet ile değil de ayetten türeme bir ifade ile karşı karşıyayız. Bkz. Abdulbaki 1982:444 ve ayrıca Fleischer 1986:284-285 (Cornell Fleischer).

Levent Şahverdi Arşivi

155 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:34.

156 Temür bu sefere hazırlık olmak üzere Çağatay Hanı Hızır Hoca ile barışıp onun kızı Tügel Hanım'la 1397'de evlendi (Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:1-10) ve veliahtı olan Muhammed Sultan Mirza ile diğer birçok emirleri Çin seferine bilfiil hazırlık görmek üzere Moğolistan taraflarında, Yedisu'da kaleler ve istihkamlar yapmak ve orada ziraati inkişaf ettirmekle meşgul olmakla memur etti. Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:12.

157 Âli *Künhülahbar*'ın basılmayan kısmı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, N. 5962, vr. 30a

158 Mısır sultanı Barkuk'a Bağdad'dan gönderdiği mektup (Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:643) ve Bayezid'e 1396'da yazdığı mektup (bkz. yukarıda haşiye 153).

159 Bu eserin Fergane'de mevcut olduğu tarafımdan 1913'te Marğilan'da bulunan bir Hokand hanları tarihinde bu eserden yapılan nakillerden malum olmuştu (Z.V. Togan 1915:310 ve Barthold 1915b:xxxiii); sonradan eser 1917'de zikri geçen Hokand tarihi müellifi Molla Aziz'in kitapları arasında bulundu. Kitabın bugünkü durumundan haberdar değilim.

160 İsmail Galib 1307 H.R./1891-92:21-2.

161 Chalkokondyles, Bonn (yay.) 1843:77, 100-101, 130.

161a [Burada sol-kol'un doğuyu gösterdiğini söylemekle, yüzünü güneye dönen ve dolayısıyla solunda doğu olan bir anlayıştan söz edilmektedir. Kadim Türkler yüzlerini doğuya dönerlerdi. Uygurlarda ise yüzü doğuya ve güneye doğru yönünde her iki uygulamayı da görmekteyiz. Moğollar ise hep yüzlerini güneye döner olmuşlardır. Temürlüler devrinde sol için cegün ğar (*jegün ghar*), sağ için de *barağun ğar* tabirleri ordunun sağ ve sol kanadı için kullanılmıştır.]

162 Ebülhayır, babası Devlet Şeyh b. İbrahim Oğul b. Pulat b. Mingtemür b. Badakul b. Cöçi Buka b. Şıban b. Cöçi Han b. Çengiz Han.

163 Barak, babası Koyrıçak b. Irıs (yahut Urus) Han b. Badak Oğlan b. Temür Hoca b. Mamıtık b. Açık b. Örengtemür b. Tokay-

Levent Şahverdi Arşivi

temür b. Cöçi Han b. Çengiz Han. Bu nesepnamenin tetkiki için bkz. Z.V. Togan 1947:150.

164 Künçe (yahut Künçek) Oğlan babası Sarıça b. Abay b. Örengtemür b. Tokaytemür b. Cöçi Han b. Çengiz Han

165 Temür Kutluğ babası Temür Bek Oğlan b. Kutluğ Temür b. Nomokan b. Abay b. Kiütemür b. Tokay Temür b. Cöçi Han b. Çengiz Han. Bu nesep de *Mu'izz al-ansāb* ve "*Shu'ab-i Panjgāna*"ye göre tarafımdan tespit olunmuştur, ki Ebülgazi Han'ın verdiği şecereye de mutabıktır.

166 *Mu'izz al-ansāb*'ta noktasız yazılan ismin *Cansa* şeklinde kıraati Tiesenhausen'a (*Sbornik*, II:61, 209) aittir ki *Cihanşa*'nın nogaylaştırılmış şekli olabilir. Fakat isim birçok yerde *cinse* gibi sonunda H ile yazılmış olduğundan bunu *Cinse* yazdım, Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:530: *Cinteh*, Ötemiş Hacı, *Tārīkh-i Dōst Sulṭān*'da (benim yazmam, vr. 69) *ciga* şeklinde yazılmıştır. Herhalde bu ismin kıraeti* meşkuktür. Tiesenhausen *Mu'izz al-ansāb*'ın Paris nüshasından naklederken yanlışlıkla Cinsa ile Sarıça arasına "Derviş Han"ı sokmuştur.

167 Bu isim Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:530. Taştemür, s. 759, keza Ötemiş Hacı'da Baştemür yazılmıştır. Schiltberger'de *Tastimur*.

168 Bu şecere bilhassa V.D. Smirnov'un (1887) Kırım tarihine ait eserlerinde karışık şekil almıştır; meselenin tarihi Hasan Ortekin, *Kırım Hanlarının Şeceresi* (İstanbul, 1938) isimli risalesinde izah etmiştir.

169 Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:530, 759.

170 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:424.

171 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:601.

172 Yezdi, *ZN*, 1887-88, II:648.

173 Clavijo 1881:342.

174 Clavijo 1881:250.

175 Akdes Nimet Kurat 1940:8-10.

176 Bu Elibay'ın (Rus kaynaklarında Libey, bkz. Velyaminov-Zernov 1863, I:4-5, 11) nesebi *Mu'izz al-ansāb*'a göre: Elibay b. İlbek b.

---

* okunuşu

Levent Şahverdi Arşivi

Mingtemür b. Badakul b. Çocı Buka b. Şıban b. Cöçi Han b. Çengiz Han'dır. Bunun amcazadesi olan Şıbanlı hanı Hacı Muhammed de Başkurt, Alatır, Mokşı ve Bulgar taraflarını idare eden han sıfatıyla Ötemiş Hacı'da (*Tārīkh-i Dōst Sulṭān*, benim yazmam, vr. 72b) zikredilir. Umumiyetle Batı Sibirya ile Başkurt ve Bulgar mıntakası Cöçioğullarının Şıbanlı şubesinin idaresinde bulunmuştur.

177 V.D. Smirnov Kırım hanlarının şeceresinde bu Gıyaseddin ile biraderi Devletberdi'yi karıştırmıştır. Halbuki bu Çengizlilerin resmi şeceresinde (*Shu'ab-i Panjgāna*'ye Şahruh ve Hüseyin Baykara zamanında *Mu'izz al-ansāb* ismi altında yapılan ilavelerde) Baştemür'ün oğulları Cemaleddin, Ali Bek ve Devletberdi'dir. Gıyaseddin'in de dört çocuğu olmuştur: Kızı Şahneseb, diğer kızı Sultanneseb, oğulları Can Gerey ve Hacı Gerey (Tiesenhausen, *Sbornik* II:61 bu iki kızı oğul zannederek yanılmıştır).

178 Hacı Gerey'in Gıyaseddin'in oğlu olduğu sikkeleri ile de sabittir, bkz. Retowski 1905:4. "Gerey" ismi İlhanlılarda ve Cöçi Ulusu'nda birçok şehzade ve beylerin has ismi olarak geçer.

179 Kongrat beyi o zaman Azak'ın güneyinde *Kunannıng Karağaç* denilen yerde göç edermiş. Hacı Gerey ile Can Gerey (Ötemiş Hacı'da bu isim Cihan Gerey yazılmıştır). Bozuk nehri üzerinde yaşayan Bulgarların (!) yanında bulunmuşlar. Haydar Bey bunları öldürecek olduğunda bunlar Ten (Don) nehri üzerinden Kemerköy Çerkeslerine kaçmışlardır. Özi (Dnyeper) ile Ten (Don) arasında Bozuk nehri Hacı Abdülgaffar, *'Umdat al-tavārīkh*'te (1927:95, 151-152) de zikredilir. Hacı Gerey'i Kemerköy'den Kırım'a getiren urukların isimleri Ali Calayır'ın *Camiüttevvarih* kitabının yakında bulunan yeni bir nüshasından naklen *Vestnik Nauçnago Obşçestva Tatarovedenya*'da 3(1924):247* zikredilmiştir.

180 Akdes Nimet [Kurat] 1940:84.

---

* Her iki edisyonda yukarıdaki referans "naklen *Vestnik Nauçnago Obşçestva Tatarovedenya*'da III, 1924, s. 247" şeklinde verilmiştir. Ancak Z.V. Togan *Tarihte Usul* adlı eserinde (no. 349) aynı makaleden Ali Rahim, *Vestnik Nauçnogo Obşçestva Tatarovedeniya* 7(1927):133-148 künyesi ile bahsetmektedir. Gulchekhra Sultanova St. Petersburg'da derginin kendisini inceleyerek "7(1927):133-148" şeklindeki düzeltmeyi teyit etmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

181 Akdes Nimet [Kurat] 1940:88-92.

182 Müneccimbaşı, *Sahayifülahbar*, H. 1295/1868, II:98 ve Mustafa el-Cennabi, bkz. Velyaminov-Zernov 1863, I:99-105.

183 Bu Emenek Bey yukarıda zikri geçen Şırın Tekene Bey'in torunu ve Mamak Bey'in oğludur. Emenek daha Hacı Gerey'in 1423'te yazdığı yarlığında Kırım'ın beğlerbeği olarak zikredilmiştir (bkz. Akdes Nimet [Kurat] 1940:64).

184 Akdes Nimet [Kurat] 1940:38-43.

185 Akdes Nimet [Kurat] 1940:48-51.

186 Feridun Bey, *Münşeat*, 1274 H.R. /1858 sene tabı, I:289.

187 Velyaminov-Zernov 1863, I:123.

188 Karamzin, *İstoriya Rossiisk. Gos.*, 1845 neşri, VI:59.

189 Akdes Nimet [Kurat] 1940:110.

190 Muhammed Osmanov 1883:87-8. Burada Temür Bek'in deniz yoluyla gemilere binerek hacca gittiği zikrediliyor. [Bu konuda bkz. DeWeese 1994.]

191 *Şibaniname*'den (yay. Berezin 1849-54:62) ve Bennai'nin *Şibaniname*'sinden anlaşıldığına göre bu Astarhan harbinde Ahmed Han'ın yanında Batı Sibirya Şiban hanlarından İbak Han da bulunmuştur, ki "Öksüz" demekle bu Tura Şibanları kastedilmiş olabilir.

192 Velyaminov-Zernov 1863, I:132.

193 Spuler 1943:88, 259.

194 Ruslarda *khaqan* ve *tudhun* unvanları için bkz. E. Kunik, 1844-48. *Khaqan* kelimesi için ayrıca Marquart 1903:202.

195 Clavijo'da (1881:161, 338) bu şehirlerin ismi *Calmarin* ve *Cusacan* şeklinde yazılmıştır. Zeyneddin b. Hamdullah'ın kayıtları, Tiesenhausen, *Sbornik*, II:97-8, 226-7 naklolunmuştur. Vakanın tarihi için bkz. Aziz Esterabadi, *Bazm u razm*, 1928:17 ve Yezdi, *ZN*, 1887-88, I:392-3.

196 Tiesenhausen, *Sbornik*, I:375 (İbn al Furat'dan).

197 Esad Efendi, N. 3333, vr. 9b: *Ba kuffâr-i Farang surat-i ghazv u cihâd Hadrat-i mâ azîn cânib u Ân azîz az ân taraf badaf'-i mutamarridân qiyâm numuda âyad, minhu incâh al-umûr va fi qabdati qudratihi masalih al-cumhûr*. Bu son söz Allah'a ait de

Levent Şahverdi Arşivi

olabilir. [Z.V. Togan bu mektubu kitabın ilk baskısından sonra, 1958 yılında yayımlamıştır (İ.E.B.).]

198 Bu hadiselere ait malumatın hulasası ve menbalar Spuler 1943:137-139'da verilmiştir.

199 Josef von Somogyi 1937:124: *sarî'u 'l-harakati fi 'l-cismi va'l-ra'yi tasilu ilyim akhbâr al-umami va lâ tasilu akhbâruhum ilâ 'l-umam.*

200 Richard Moeller 1940:35.

201 Son İkinci Cihan Harbi'nde kazandıkları muvaffakiyet Rus âlimlerine "14-15. asırda merkezleşmiş Rus devleti nasıl kuruldu?" meselesiyle yeniden meşgul olmaya vesile olmuştur. Rus Ulum Akademisi tarafından neşrolunmakta olan *Voprosi İstoriyi* mecmuasının 1946, N. 2-4 sayılarında tanınmış profesörlerden P.P. Smirnov, İ. Smirnov, V. Mavrodin ve S. Yuşkov bunun hakiki amilleri hakkında mütalaalarda bulunmuşlar, bunlardan son ikisi bundan bilhassa Rus milli hissinin alevlenmesi hususunu ehemmiyetle tebarüz ettirmişlerdir. P.P. Smirnov, İvan Kalita'nın kurduğu bu yeni sistem için pulluğu ve ziraatte toprak dinletme usulünü tatbik ederek Moskova Knyazlığını Cöçi Ulusu'nun zahire ambarına çevirmesini başlıca amil telakki etmiştir. Fakat bu Rus âlimlerinden hiçbirisi Rusya'da ziraatte yeni sistemlerin ithal edilmesinin Gazan, Ölceytü, Özbek ve müşterek geniş ıslahatın tesiri olabileceğini, *alafa* (*alapa*) gibi İlhanlı ıstılahının Rusçaya girmiş olmasının (bkz. B4 haşiye 570) manasını itibar nazarına almamışlardır.

202 Velyaminov-Zernov 1863, I:91-149.

203 Camiuddüvel, Esad Efendi, N. 2103, vr. 518b: *Va fî hâdhihi al-ma'âriki allatî vaqa'at bayna Tuqtamîş va Timûr qutlug va amîri umarâ'ihi İdgû ve bayna avlâdi Tuqtamîş va gayrihim min bayti Cûcî kharabat Bilâd al-Daşti va al-mamâlik al-şimâliya va navâhi Turkistân va tafarraqat qabâ'ilu al-Tatâr va 'andaracat fî umamin ukhrâ va tanassara kathirun minhum fî Qara Bughadan ve Macar.* Müneccimbaşı, Toktamış'ı Temür'e karşı küfranı nimet ederek Altın Orda'nın hanları olan Koyrıçak ve Temür Kutluğ'a karşı Lubqa, yani Litva'dan yardım alıp hücum

Levent Şahverdi Arşivi

ve taarruzlarda bulundu diye hareketlerini takbih etmiştir (bkz. Hacı Abdülgaffar, *'Umdat al-tavārīkh*, H. 1343/1924-1925: haşiyeler, s. 93).

204 Velyaminov-Zernov 1863, I:116-119.

205 Velyaminov-Zernov 1863, I:146-7.

206 Hoca Sa'deddin Efendi, *Makātib al-Salāṭīn*, Nuriosmaniye, 4292, vr. 15-18'de münderec olan bu mektup, Bedriye Tolunay tarafından (1934:26) neşredilmiştir. Mektup, tarihi ve zikrolunan vakayii ve eşhası tespit edilerek ve mukabele edilerek neşredilmeye layıktır.

207 Akdes Nimet [Kurat] 1940:19.

208 *Acta Tomiciana*, II:103, 129; III:112, 170.

209 Hacı Abdülgaffar, *'Umdat al-tavārīkh*, H. 1343/1924-1925:202.

210 Bu kayıt Mahmud b. Abdullah Nişaburi'nin* nüshası Londra'da India Office Library'de bulunan ve Karakoyunlular tarihine ait *Tārīkh-i Turkmāniyya*'sında bulunmaktadır. Ebu Bekr el-Tahrani, *Kitāb al-Diyārbakriya*'sında Akkoyunluların Anadolu'ya daha evvel gelmiş olduklarını göstermektedir. Bu müellifin Akkoyunlular için tertip ettiği nesebname tam Osman Bey'in uzun nesebnamesi gibi İlhanlı devrinde şayi olan "tarih bilgisi"ne uygun surette uydurulmuş ve Moğol hanları şeceresinden alınan isimlerle (Kaydu, Şiktur, Uznavit, İldüzgin, İlkan vs.) karıştırılmış bir eserdir.

211 Devletşah, *Tadhkira-i Shu'arā*, Browne neşri, 1901:390.

212 Bkz. Uygurca *Oğuzname*, Bang-Rahmati, Türkçe neşri,1936:31-2.

213 Ahmed Tevhid 1912:867.

214 Bunun inşa tarihi için bkz. *ZDMG*, XC, Walther Hinz 1937a:59, 1937b:422.†

215 Mükrimin Halil Yınanç "Akkoyunlular", *İ.A.*, I:259.

216 V. Minorsky 1933.

---

* Her iki edisyonda burada "Vedûd bn Abdullah Nişâburî" yazılmıştır.

† Burada verilen ve *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* dergisinin 1936 yılına ait 90. cildinde bu sayfalarda ilgili bir yazı bulunmamaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

217 Bu seyahat hatıraları, Hakluyt Society Series külliyatında çıkmıştır: Geosefo (Josefo) Barbaro ile Ambrogio Contarini 1873.

218a Karamzin, İstoriya rossiyskago Gosudarstva, 1892, VI:59, 143.

218b İbnülbezzaz, *Ṣafvat al-ṣafā'* kitabının Ayasofya'da 3099 numaralı nüshası Safevilerden evvel 891 senesinde, 2123 numaralı diğer bir nüsha ise Şah İsmail devrinde 914'te yazılmış.*

219 Aşıkpaşazade 1332 H.R. /1916-1917:245.

220 [J. Barbaro & A. Contratini] (*Travels to Tana and Persia* 1873:173) "Astibisti" tesmiye ettiği bu sarayın duvarlarında bütün büyük harplerin resimleri yapılmış olduğunu kaydetmiştir; bkz. Minorsky 1938a:636.

221 Huart 1876:356; Markov, 1891:39-40 ve Mirkhond, *Ravḍat al-safā*, 1804, VI:169.

222 Bu belgeyi Minorsky 1939'da neşretmiştir (daha önce [Kilisli Rıfat tarafından] *Milli Tetebbular Mecmuası*'nda 2 (1331 H.R./1915-1916). 273-305 yayımlanmıştı).

223 Bu menşurlardan Cihangir Mirza'nın suyurgalı da yukarıda anlattığımız gibi Minorsky (1938) tarafından neşredilmiştir.

224 Bunları Ömer Lütfi Barkan 1941:91-101 ve Osmanlı arazi kanunları hakkındaki eserinde (1946) neşretmiştir.

225 Beni Mezyed'in tarihi gayet vazıh olup menbalarca tespit edilmesi kolay olduğu halde 10. asırda kendilerine, güya eski İran Sasanilerinden neşet ediyorlarmış gibi göstererek, bir sahte şecere uydurmuşlar ve buna Mes'udi (*Murūj al-zahab*, Bulak tabı, İbnülesir, [*Al-Ta'rīkh al-kāmil*, Mısır tabı], II:4 derkenar notu) ve El-Biruni (*Al-Athār al-bāqiya*, 1923:39) gibi müdekkik âlimler bile "hiç kimsenin şüphesi olmayan bir hakikat" gibi inanmışlardır. Şimdi bunların nesebini kaybolmuş zannolunup da mühim parçaları ahiren Müneccimbaşı tarihi *Camiüddüvel*'in Arapça aslında tarafımdan meydana çıkarılan *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb* kitabının verdiği malumatla, bu malumatı diğer menbaların kayıtlarıyla ve meskukatla karşılaştırmak sayesinde

* 1946 edisyonun elle yapılan ilave haşiye numaraları metinde gösterilmemekle beraber, haşiyelere konmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

tam olarak tespit etmek mümkün olabilmektedir. Bu eseri görmedikleri halde Rus âlimlerinden Pakhomov ve Minorsky Beni Mezyed'in şeceresini, tarihi kayıtlara ve meskûkâta göre, tespit etmişler; fakat Kisranilerin Beni Mezyed ile olan bağlanışını öğrenememişlerdir (bkz. Minorsky, *Hudūd al-'ālam* [terc.]. 1937:404-405). Şimdi *Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb*'ın kayıtlarını Kisranilerin mesela Kadı Gaffari ve sair müellifler tarafından verilen şeceresiyle karşılaştırdıktan sonra Kisran b. Kavus'ün, H. 487'de mazrub* sikkesi bulunan Efridun I b. Feriburz'un oğlu olan Gersaşf'ın torunu olduğu anlaşılmaktadır. O halde Çobanlı Melik Eşref'in muasırı olduğunu söylediğimiz Şirvanşah Keykubad'ın nesebnamesi şöyle olacaktır: Keykubad b. Ferruhzad II b. Feramız III b. Guştasb b. Ferruhşad III b. Minuçehr II b. Kisran b. Kavus b. Şehriyar b. Kürşasb b. Efridun b. Feriburz b. Salar b. Yazid IV b. Ahmad b. Muhammed IV b. Abu-Tahir Yezid III b. Muhammed b. Yezid II b. Halid b. Yezid I b. Mezyed b. Za'id el-Şaybani. Bu Efridun I b. Feriburz'un oğlu olan Minuçehr II'nin Gürcü prensesi Tamara ile evlenmesinden bu sülalenin Ahsiten Şubesi türemiştir. Prof. A. Alizade Kavus'un babası Keykubad, onun babası Şeyh İbrahim, babası Mehmed, babası Keykubad şeceresini vermiştir: *Ekonomiçeskaya İstoriya Azerbaycana*, Bakü, 1951, s. 357-361.

226 Bkz. Mükrimin Halil [Yınanç], "Akkoyunlu" maddesi *İ.A.*, I:251-270.

227 Bunların tercüme-i halleri hususunda okunacak yazı Fuad Köprülü, *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde (1935) "Abdallar", "Abdal Musa" ve "Abdal Murad" maddelerinde bulunmaktadır.

228 İbn Fadlullah al-'Umari, Fr. Taeschner neşri, 1929:28; Makrizi, *Sulūk*, Mısır tabı, 1934-1970:876-77;† keza El-Nüveyri, *Nihāyat al-'arab*,‡ c. 29'da ve saire kaynaklarda malumat vardır.

---

* darbedilmiş

† Her iki edisyonda burada "Makrizi, *Sulūk*, Mısır tabı, s. 776-7" ifadesi kullanılmışsa da, referans yukarıda gösterildiği gibi "Makrizi, *Sulūk*, Mısır tabı, c. I, s. 876-877" olmalıdır (Evrim Binbaş).

‡ Her iki edisyonda burada c. 29 ifadesi kullanılmışsa da, bu bilgiler 31. ciltte bulunmaktadır, bkz. Nüveyri 1964-1998, c. 31, s. 373-376 (Evrim Binbaş).

Levent Şahverdi Arşivi

229 Banarlı 1936-1939:[özellikle] 68 ve 94 ; [genel olarak] 82-94.

230 Taşköprüzade, *Şaka'ik*'te *Kerderi* yazılmıştır, bkz. [Anonim, "Kitabiyat"] *Milli Tetebbular Mecmuası* 2 (1331 H.R. /1915-1916):186.

231 Z.V. Togan (1925):340-342.

232 Hamdullah Kazvini 1910:594.

233 Bkz. Uzunçarşılı 1041b:552-555; Kazeruni vakıfnamesi için bkz. Erzi 1942:424.

234 Osmanlı devletinin teşekkülü devrindeki ulema hakkında hiçbir ciddi tetkikat yapılmamıştır, yalnız Arif Bey (1922:137-144) ve Fr. Taeschner ve P. Wittek (1929:60-115), Fuad Köprülü'nün *İlk Mutasavvıflar* (1918) ve "Anadolu'da İslamiyet" (1922) eserlerinde bazı malumat bulunur. Şeyh Şerif Cürcani'daki *kesret-i örf* kelimesi --örf âdetin çokluğu– Kazaklarda da geçiyor. Mesela Kazak şairi Akmola'nın şu parçasında görülür:

Biz qalay molla bolıb tabılırmız
Burungu resimlerden qalmaganda

Burada resim, kanun-ı örfiler, onun kalabalığı terakkimize mâni oluyor; şeriatı bilen molla da olamıyoruz demektir, yani Şeyh Şerif Cürcani Anadolu Türklerinin de bu gibi örf âdetlere fazla bağlı olduklarını kaydetmiş oluyor.*

235 Yunus Han batı ülkelerine ancak 1433'te gitmiş ve orada senelerce kalmıştır; fakat Aksu'da yaşayan ihtiyar Duğlat beyi Emir Hudadad daha 1425'te Semerkand'a gelerek, Uluğ Beğ'in rızasıyla haç seferi yapmıştır. Molla Fenari bu emiri görmüş olabilir.

236 Câmi'nin *al-fâkhıra fî haqâ'iqi madhhabi al-sûfiya (=Rısâllâti Muhâkamati al-Mutakallimîn va'l-sûfiya)*, Asaf Efendi, I, No. 361)† ismindeki eserini (ki Latince tercümesi de vardır: İ. Ecker 1879) ile İbn Tüfeyl'in *Hayy bn Yaqzan* romanı ve Câmi'nin de

---

* Bu konuda ayrıca bkz. Halil İnalcık, "Örfî Sultanî (Kanûn) ve Kanûnnâmeler", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* XIII (1958) ile bunun yanı sıra aynı konudaki başka çalışmalarını da içeren yeni bir derleme: Halil İnalcık, *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, İstanbul, 2016 (Emre Yalçın).

† Burada verilen Asaf Efendi I, No. 361 günümüz için geçerli bir kayıt değildir. Bugün bu eserin nüshalarının bulunduğu yerler Kaynakça'da gösterilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

aynı mevzu üzerinde yazdığı *Selâman u Absâl* nam romanını kastediyorum.

237 Bkz. Murad Remzi 1908, II:34.

238 Eflaki/C. Huart 1918-1922, II:378.

238a [Fıkıhtan *Kunya için* bkz. Kaynakça. Zemahşeri'nin tefsiri *Keşşaf* hakkında bilgi için bkz. Ali Özek "El-Keşşaf", *DİA. Mufassal* da Zemahşeri'nin Arap grameri hakkındaki eseridir. Bkz. Mehmet Sami Benli, "El-Mufassal", *DİA*.]

239 Alâ-i Ebiverdî, *Kitâb al-mû'ıabar*'in ilahiyat kısmı Harezm'de Cürcaniye'de "Hanaqâh-i Khâtunî de (yani Turabek Hatun Hanekâhı'nda)" 9 Nisan 1343'te yazılıp bitmiş, bu kısmın mukabelesi Kırım'da bulunan Canibek Han'ın huzuruna giderken Azak yolunda Üç Qargu nam yerde yazılıp bitmiş; mantık kısmının mukabelesi 16 Ekim 1344'te Saraycık'ta, tabiiyat kısmının mukabelesi 3 Ekim 1344'te Yeni Saray'da (Saray-i Cedid) bitmiştir. Müstensih Kırım'da bulunan "Ordu-i Azam"a iltihak etmek üzere Yeni Saray'dan 3 Ekim 1344'te ayrılmıştır. Kitabın tam mukabelesi yine Azak civarında 16 Ekim 1344'te tamam olmuştur.

240 *A'cab al-aşyâ'-i 'indî al-burhân al-qâti' alladhî la yakûnu li'l-man'i fîh-i macâlun ve 'l-muşkil alladhî yakûnu li fihi fikru sâ'atin, Tabaqat-i Tamimî*'den naklen Murad Remzi 1908, II:33.

241 İbn Arabşah, *'Aca'îb al-maqdūr*, Mısır tabı, 1887:212.

242 *Matâ tahfaz un-nâsa fi baldatin * masâlihuha bi-yaday hâfiz'in fa hâfizuhâ sâra sultânuhâ ve sultânuhâ Iysa bi 'l-hâfizi.* İbn Arabşah 1887:56.

243 Bkz. Krimsky 1910:151-182.

244 Tercüme-i hali için bkz. Şerefeddin Yaltkaya 1938 ve Molla Lutfi, 1940.

245 Fatih Külliyatı için bkz. Süheyl Ünver 1946.*

246 Adnan Adıvar 1943:48.†

---

* Bkz. Varlık 1974.

† Hocazade'nin adı ve eseri her iki edisyonda Hacızade ve *Tehâfut al-tahafut* olarak yazılmışsa da, eserin adı kaynakçada gösterildiği gibi *Tehâfut el-felâsife*'dir.

Levent Şahverdi Arşivi

247 Prof. Mükrimin Halil [Yınanç]'ın sözleridir.

248 Orhan Gazi'nin ilk karısı Bilecik tekfurunun kızı olan Nilüfer, diğeri Theodora (Bilum) Hatun İmparator Kantakuzinus'un kızı idi. Theodora Hıristiyan kaldı ve Bizans ayin ve âdetleriyle yaşadı. Orhan'ın büyük oğlu Süleyman gibi halefi olan I. Murad da Nilüfer'den doğmuşlardır. Orhan'ın diğer oğlu Halil, Paleologoslardan İoannis'in kızıyla evlenmiştir. Bir Rum kızının çocuğu olan Yıldırım Bayezid İoannis Paleologos'un damadı idi. Sırp kralı Lazar'ın kızı olan diğer karısı Maria Despina da Bursa'da Hıristiyan kalmıştı, Temür kendisini Müslüman olmaya mecbur edip Bayezid'e verdi. II. Murad Sırp kralı Yorgo Brankoviç'in damadı idi.

249 Cem Sultan'ın torunlarının Bizans ve Rodos'ta tanassur etmesi gibi hadiseler istisnaidir.

250 Fermanlar için bkz. Kraelitz 1914:242-50. Uzunçarşılı 1939a:102-3; Tahsin Öz 1941:241-244.

251 Halil Edhem 1912:868-76; Halim Baki Kunter 1942:445-446, resim, N. 82-3.

252 Halil Edhem 1910:116-20; yeni neşri ve fotografisi İsmail Hakkı [Uzunçarşılı] 1932:72-84.

253 Yazının bu parçasını İsmail Hakkı ([Uzunçarşılı] 1932:42, 79) yanlış anlamıştır. Mengli Gerey Han da 1469'da Fatih'e yazdığı mektubunda (Akdes Nimet [Kurat] 1940:86) babası Hacı Gerey'in ismini tabu olduğundan zikretmeyip "Hanbabam Bulduburun" demiştir. Bunun emsali çoktur, *güldübabam*, *uçtubabam* ve saire kullanılır.

254 Bu *Baciyan-i Rum*'un *bakhş* olacağı hakkında F. Taeschner'in (1932:294-295)* mütalaaları yerindedir; yalnız "bacıyan" kelimesi "bakhşıan" kelimesinin yazı yanlışı değil "bakhşı" ve "ba'çı" şeklinde telaffuz etmekten ileri gelmiş olur.

255 Köprülü Fuad 1918:279.

256 Uzunçarşılı 1936-1939:259-304.

* Her iki edisyonda burada Taeschner ile beraber Schaeder'in adı da geçiyorsa da, *İslamica*'nın bu cildinde böyle müşterek bir makale bulunmamakta, gösterilen sayfalarda sadece Taeschner'in makalesi bulumaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

257 Osman Ergin 1937:575-586.*

258 Benna'i'nin sözleri Zeynaddin al-Vasifi, *Badāyi al-vaqāyi*, Leningrad, Asya Müzesi nüshası, (567ca:1914, N. 2484; ayrıca Validov, 20†) s. 267; Benna'i bu sözleri latife tarzında söylemiş ise de elbette bir aslı vardır.

259 Minorsky 1933:4 ve 1939a:636.

260 *Topkapı Saray Arşiv Kılavuzu* 1940 II:N. 20. [Bu mektup A.N. Kurat tarafından yayımlanmıştır (1940:119-134). İ. Evrim Binbaş.]

261a Ya'kub Mirza'nın Türkçe şiirleri olduğu hakkında Ali, *Künh al-akhbār*, rükn, III, cüz, 3, s. 30 zikredilmiştir. Bunun şiirleri Ali Emiri Efendi kütüphanesinde bulunmuştur, bkz. *Türk İslam Muhitülmaarifi*, "Azerbaycan" maddesi.

261ab [Z.V. Togan yazdığı eserlerde bu eserin adını "beş milletin şeceresi" anlamında *Şu'b-i Pencgane* şeklinde yazmaktadır. Millet şeklindeki okuyuş sanki birbirleriyle ilişkisi olmayan beş milletten bahsediliyormuş izlenimi vermektedir. Halbuki bugün bilim âleminde kabul gören okuyuş *Şu'ab-i Pencgane* (*Shu'ab-i Panjgāna*) okuyuşu, şecere işlevi gören bir ağacın beş dalı gibi, beş kolu anlamındadır (Judith Pfeiffer).]

261b Z.V. Togan, 1927b: 25-30.

262 Z.V. Togan, 1927b: 28; Mehmed Emin Han'a Herat'tan gönderilen Gulam Sa'di'nin akibet Fitrat'ın, Klasik Özbek Musiki Tarihi'nde anlatılmıştır. Alâüddevle Mirzanın Deşt-i Kıpçak ve Tuna ülkesindeki hayatı Abdürrazzak Semerkandi, *Maṭla al-sa'dayn*'da zikredilmiştir.

263 Mengli Gerey'in şiirleri, yukarıda haşiye 206'da zikredilen mektubunda bulunuyor.

264 Esterabadi, *Bazm u Razm*, 1928:537.

265 Mes'ud b. Ahmed, *Suheil und Nevbehâr*, Berlin tıpkıbasımı, 1925:26, 371.

---

* Bu konuda ayrıca bkz. R.R. Arat 1937/1987 (Osman Sertkaya).

† Burada söz konusu olan Validov yine yazmalardan söz etmiş olan Validov 1927 olabilir mi düşüncesindeyiz. Bkz. Kaynakça.

Levent Şahverdi Arşivi

[266] Buna ait malumat Köprülü Fuad'ın *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*'nin (1928b) mukaddimesinde verilmiştir.

[267] Âli, *Künh al-akhbār*, V:115.

[268] K. Brockelmann 1939:230.

[269] Z.V. Togan 1932b:7-11; Temür'ün ulemaya ve şeyhlere fazla merbutiyetine dair sözler hep Horasanlı Seyyid Ebu Talib'in uydurduğu sahte *Tüzükat*'tan alınmıştır.* Uluğ Bek ve Şeyh Bahaeddin Ömer için bkz. Mirhond, *Ravḍat al-safā*, 1804, VI:212; Hüseyin Baykara'ya İranlı Şihabeddin Mervarid'in "divanbeği" olması, Hondemir (Habibüssiyer III, kısım 3, s. 330), diğer bir Heratlı Fasiheddin Sahib'in "içki" olması (yine orada, s. 343), diğer bir İranlı Seyyid Nizameddin'in "yarguçu" olarak tayini, (yine orada, s. 346); Emir Zunnun Arğun'un şeyhlere inanarak ordu tedariki hususunda ihmali ve iflası için bkz. *Baburname,* Kazan tabı, 1857:215-6.

[271] Aşıkpaşazade 1332 H.R. /1916-1917:205-206.

[272] Bunlar Matto de Pastis, Antonio Pizano, Costanzio de Ferra, Gentili Bellini, Bartolomeo Bellino ve ihtimal Paolo de Ragoza'dır, ki mesaileri J.V. Karabacek (1918) tarafından tetkik edilmiştir.

[272a] [Fatih dönemi üzerine günümüzde bilinen örnekler için bkz. Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı, *Osmanlı Resim Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 22-41 (Emre Yalçın).]

[273] Karabacek 1918:62-3.

[274] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 1898-1902, VI:151.

[275] Celal Esad [Arseven] 1928:93-100, 145-9; bu eserin son Fransızca neşrinde bu fikirler kısmen tashih edilmiştir.

[276] K. Brockelmann 1939:253.

[277] Dr. Otto-Dorn 1941:121, 158-9, 163. [Metinde geçen *çi-motiv* terimi büyük olasılıkla çintemani karşılığı olarak kullanılmıştır. Çinlilerde ve Japonlarda *tama* tabir edilen ve Buda'nın simgesi

* Birçok defalar yayımlanmış olan bu eser en son Boriboi Akhmedov'un önsözü ile Özbekçe, İngilizce ve Farsça olarak yayımlanmıştır (1996).

Levent Şahverdi Arşivi

sayılan bu şekil yan yana uzanan iki dalgalı çizgiden, ikisi altta birisi üstte olmak üzere üç yuvarlak benekten oluşur. Japonlar ve Çinliler inci olarak yorumladıkları bu üç beneğin Buda'nın üç ruhani vasfını gösterdiğine inanırlar. Tebriz'den gelen Asyalı sanatkârlarla birlikte Osmanlı sarayında da kullanmaya başlanan çintemanilerde bu üç benek güç, saltanat ve bereket sembolü olarak şehzadelerin iç çamaşır ve kaftanlarında da yer almıştır. Tezyinatta üç yuvarlak benek bazen yalnız olarak, kimi zaman da bu beneğin içine çizilen dairelerle motife, hilal şekli vererek kullanılır. Ayrıca şimşek, bulut, post isimleri alan bir başka motifle birlikte kullanılır. Osmanlıların ilk dönemlerde Timuçin damgası olarak da anılan çintemaniye Timur devrinin sikkelerinde de rastlanılmaktadır. Kaynak: Zeynep K. Güney, Nihan A. Güney, *Osmanlı Süsleme Sanatı*, Ankara, 1999 (Emre Yalçın).]

278 Hacı İvaz Yeşil Cami kapısı üzerindeki yazısında kendisini "*muqanninu qavanînihi*" yani camiin planlarını kuran tesmiye etmiştir.

278a [Her iki edisyonda burada görülen "çelikten mihrap" ifadesi, Arap harfleriyle elyazısında "çini" olarak yazılmış sözcüğün yanlışlıkla "çelik" olarak dizilmiş olmasından ileri gelmektedir. Timuri devri çiniciliği ile Anadolu, özellikle Bursa'daki eserler arasındaki ilişkileri dile getiren bu pasajda, Bibi Hanım Camii'nin mihrabı günümüze kadar gelmiş olsaydı ayrı bir karşılaştırma imkânı sağlanmış olacağından bahsedilmektedir. Harap olmuş olan bu mihrap, Gur Mir ve diğer Timurlu devri mihrapları gibi çinilerle bezenmiş olmalıdır.

Öte yandan 279 no'lu haşiyede referans olarak gösterilen E. Diez'in *Türk Sanatı* adı eserinin Oktay Aslanapa tarafından yapılan ilk çevirisinde (1946:132) yapılan karşılaştırmada bina adı verilmeksizin "Timur devri yapıları" ifadesi kullanılmaktadır; *İ.A.* "Bursa" maddesinde de (s. 816) aynı şekilde bina adı verilmemektedir. Eserin daha sonra yapılan (1955:124-25) edisyonunda ise E. Diez, karşılaştırmayı Gur Mîr ile yapmış görülmektedir. Zeki Velidi Togan ise görüldüğü gibi artık çinileri harap olmuş olan Bibi Hanım Camii'nden söz etmektedir.]

Levent Şahverdi Arşivi

[278b] [Bu pasajda Zeki Velidi Togan'ın mihraptan sonra aniden kapılardan söz etmesi söz konusu dönemin kapıları ile mihrapları arasındaki benzerlikten kaynaklanmaktadır. Bu benzerlik yalnız şekilsel değildir, aynı zamanda mecazi bir anlam da taşımaktadır. Ersnt Diez'in, "On metre boyundaki mihrap tamamen çini kaplı olup orta kısım beş köşeli beyaz, firuze, lâcivert ve altın kabartmalı siyah çinilerden Rumî ve Hatayîlerle zengin ve gösterişlidir. Çinilerin renk ve dekorları Semerkand'da Gur Mîr (Timur türbesi) Hargird'de 1440 tarihli medrese, Meşhed, Herat ve Semerkand'daki diğer Timur devri dinî yapılarındaki çinilerle yakın benzerlikler gösteriyorlar" (1955:124-125) ifadesini kapılar için kullanmış ve *Kadı Burhaneddin Divanı*'nda görülen "Semerkandî kapu" (1944:177'deki 2. şiirin 5. beyti) ifadesi ile birleştirmiştir.]

[279] E. Diez, "Bursa" maddesi *İ.A.*, II:806-819. Kritovulos, Karolidi tercümesi, s. 1-162* = K. Dietrich 1911, II:41-43.

* Her iki edisyonda burada s. 50-54 ifadesi varsa da, bu tercüme *TOEM* 1(1910): 1-162'de bulunmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA*

* Kaynakça Evrim Binbaş ve Abdullah Ülker'in yardımıyla oluşturulmuştur.

Levent Şahverdi Arşivi

Kısaltmalar

A. Kaşani	Abdullah Kaşani, *Tārīkh-e Oljāytü.* Ayasofya, 3019
BASR	Bull. Acad. Sc.i de Russie veya İzvestiya İmS peratorskoy Akademii Nauk.
BSOS	Bulletin of the School of Oriental Studies
CAJ	Central Asiatic Journal
EFM	Edebiyat Fakültesi Mecmuası
E.I.[1]	Encyclopedie de l'Islam, 1. baskı
E.I[2]	Encyclopedie de l'Islam, 2. baskı
Ebülfida, *Tarih*	*Kitāb al-mukhtaṣar fī akhbār al-bashar.* İlk kısmı (Arapça metin ve Latince çev.): Fleischer (yay.), *Abulfedae Historia anti-islamici*, Leipzig, 1831; ikinci kısmı: J. Reiske ve J. Adler (yay). *Abulfedae annales Muslimixci arabi, 5* cilt, Copenhagen, 1789-1794. yalnız Arapça metin İstanbul, 1286/1869-70.
H.	Hicri
H.R.	Hicri-Rumi
H.Ş.	Hicri-Şemsi
GAL	BROCKELMANN, C. Geschichte der arabischen Literatur
İ.A.	İslam Ansiklopedisi
IRAIMK	İzvestiya Rossiyskoy Akademii İstorii Materialnoy Kulturı
JA	Journal Asiatique
JAOS	Journal of the American Oriental Society
JRAS	Journal of the Royal Asiatic Society
KSz	Keleti Szemle
KcsA	Körösi Csoma-Archivum

Levent Şahverdi Arşivi

Mahmud Kaşgari	MAḤMŪD KAŞĠARĪ, *Divanü Lugat-i't-Turk*. Arapçası; 3 cilt, 1918; Türkçesi: Besim Atalay, Ankara: Alâeddin Kıral Basımevi, 1939-1941
Minorsky, *Hudûd*	MINORSKY, V., *Ḥudūd al-'ālam. The Regions of the World*, Londra: Luzac & Co.: Printed at the University Press, Oxford for the Trustees of the "E. J. W. Gibb Memorial", 1937
MSFOu	Mémories de la Société Finno-Ougriennes
MTM	Milli Tetebbular Mecmuası
R.	Rumi
Reşideddin/Berezin	Bkz. Reşideddin/Berezin
SK	Seminarium Kondakovianum
Sultan Veled, Divan	VELED ÇELEBİ, *Divan-ı Türki-i Sultan Veled,* İstanbul: Maarif Vekâleti Neşriyatından, 1925 [İstanbul: Uzluk Basımevi, 1941]
TM	Türkiyat Mecmuası
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTAED	Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi
TTEM	Türk Tarih Encümeni Mecmuası
TOEM	*Tarih-i Osmanī Encümeni Mecmuası. TTEM*'nin ilk 77 sayısı bu adla yayınlanmıştır.
TP	T'oung-Pao
TTK	Türk Tarih Kurumu
TVORAO	Trudı Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arkheologiçeskogo Obşestva
WKZM	Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

Levent Şahverdi Arşivi

Yakût	YĀQŪT AL-ḤAMAVİ, *Mu'cam-u'l-buldān*, F. Wüstenfeld (yay.), Leipzig: In Commission bei F. A. Brockhaus, 1866-73
ZKV	Zapiski Kollegiyi Vostokvedov
ZDMG	Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft
Z.V. Togan, İbn Fadlan	*Ibn Fadlan's Reisebericht*, Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, 1939.
Z.V. Togan, Türkili Tarihi	TOGAN, Z.V., *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Mazisi*, İstanbul: Arkadaş, İbrahim Horoz ve Güven Basımevleri, 1942-47 [2. baskı: İstanbul: Enderun, 1981 ve Arap harfleriyle ilk baskı Kahire: El Mektebetü't-Ticariye, 1929-1940]
ZN	ŞARAF AL-DĪN 'ALİ YAZDĪ, *Zafarnāma*
ZVORAO	Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmperatorskogo Russkogo Arheologiçeskogo Obçestva

Levent Şahverdi Arşivi

'ABD ALLĀH B. FAḌL ALLĀH AL-VAṢṢĀF. *Tajziyat al-amṣār va tazjiyat al-a'ṣār* (*Tārīkh-i Vaṣṣāf*). Muḥammad Mahdī Iṣfahānī (yay.). 5 cilt. Bombay, **1853**. Tıpkıbasım: Tahran: İbn Sīnā, H. 1338/1959. *Ayrıca bkz.* 'Abd al-Muḥammad Āyatī. *Taḥrīr-i tārīkh-i Vaṣṣāf*. Tahran: İntishārāt-i Bunyād-i Farhang-i Īrān, 1346 H.Ş./1967/68. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3107. (*TU*#120)*

'ABD ALLĀH B. MUḤAMMAD AL-HARAVĪ AL-HĀTIFĪ. *Timūrnāma*. Mikrofilm (pozitif) Oxford Bodleian Library Ms. Elliot 403. Yazmaları: Oxford: Oxford University Press, 1981 (Cat. 1: col. 646, no. 1006). İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail N. 303; Serez N. 1871; Ayasofya, N. 3030; Hacı Mahmud Efendi N. 5217.

'ABD ALLĀH B. MUḤAMMAD B. KIĀ AL-MĀZANDARĀNĪ. *Risāla-i Falakiyya*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2756.

'ABD ALLĀH B. MUḤAMMAD NAṢR ALLĀHĪ. *Zubdat al-āthār al-mavāhib va al-ānvār*. Yazması: Taşkent, Biruni Şarkşinaslık Enstitüsü, No. 5386 (1525 tarihli elyazması). Roman tarzındaki bu eserin değişik yerlerde nüshaları bulunmaktadır. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 5911.

'ABD ALLĀH IBN MUSLIM IBN QUTAYBAH. *Kitāb al-Ma'ārif*. Kahire: al-Maṭba'a al-Āmira H. 1300/1882. Kahire: al-Maṭba'a al-Islāmīya, 1934. Kahire: Maṭba'at Dār al-Kutub, 1960; *al-Ma'ārif*. Tharwat 'Ukkāsha (yay.). Kahire: Dār al-Ma'ārif, 1969. Kahire: Dār al-Ma'ārif, 1981.

'ABD AL-BĀQĪ. *Al-Fihrist al-mu'jam li alfāz al-Qurān al-karīm*. İstanbul, **1982**.

'ABD AL-KARĪM SAM'ĀNĪ. *Kitāb al-ansāb*. D.S. Margoliouth ve Alexander George Ellis (yay.). *The Kitāb al-ansāb of 'Abd al-Karīm ibn Muḥammad al-Sam'ān*. Leiden: E. J. Brill, **1912**. Faksimile tabı, *Gibb Memorial Old Series XX*, Londra, **1912**. Muḥammad 'Abd al-Qādir 'Aṭā (yay.). Beyrut: Manshūrāt Muhammad 'Alī Baydūn; Dār al-Kutub al-'ilmīyah, **1998**. [Yazması: İstanbul, Köprülü Kütüphanesi N. 1010; Londra, British Library Ms. Add. 23355.] (*TU*#526)

'ABD AL-MALĪK IBN HIŠHĀM. *Kitāb al-Tījān fī mulūk Ḥimyar*. Haydarabad: Maṭba'at Majlis Dā'irat al-Ma'ārif al-'Uthmānīya, H. 1347/**1928-1929** [2. baskı, Sana: al-Markaz, 1979].

'ABD AL-RAḤMĀN IBN KHALDŪN. *Kitāb al-'ibar wa dīwān al-mubtadā' wa al-khabar fī ayyām al-'Arab va al-'Ajam va al-Barbar*. 7 cilt. Kahire: al- Maṭba'a al-Miṣrīya bi-Būlāq H. 1284/**1867**. Muhammad Husayn (yay.). Sana: al-Hay'a al-'āmma lil-Kitāb, 2001. (*TU*#175)

'ABD AL-RAḤMĀN IBN KHALDŪN. *Rihla*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi N. 2268, Ayasofya, N. 3200.

'ABD AL-RAḤMĀN JĀMĪ *ayrıca bkz.* MOLLĀ JĀMĪ ve Câmi.

'ABD AL-RAḤMĀN JĀMĪ. *Al-Durrah al-Fākhira fī haqā'iq madhabi al-ṣūfīya* (=*Risālati muḥākamāt al-mutakallimīn va'l-ṣūfīya*). Yazması: İstanbul, Atıf Efendi Kütüphanesi, Âtıf Efendi, N. 2789/1, 1-29 vr.; Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu, N. 660/13, 443-455 vr. Latince tercümesi: I. Ecker. *Camii de Dii existentia et attributis libellus*. Bonn, 1879. İngilizce tercümesi: *The Precious Pearl*. Nicholas L. Heer (çev.). Albany: SUNY Press, 1979.

'ABD AL-RAḤMĀN JĀMĪ. *Nafaḥāt al-Uns*. Lucknow, H. 1323/1905. Lami'i tercümesi: İstanbul, 1289 R./1873-1874. Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara (yay.), *Nefahâtü'l-Üns. Evliyâ Menkibeleri. Abdurrahman Câmî*. Tercüme ve şerh: Lamiî Çelebi. İstanbul: Marifet Yayınları, 1995. *Ayrıca bkz. Nefahât'ül-Üns Min Hadarāti'l-Kuds*. Kâmil Candoğan ve Sefer Malak (çev.). İstanbul: Hikmet Gazetecilik Ltd. Şti. (Tan Matbaası). 1971. (*TU*#465)

'ABD AL-RAZZĀQ SAMARQANDĪ. *Maṭla'-i sa'dayn va majma'-i baḥrayn*. Muḥammad Shafi' (yay.). Lahor: Kitābkhānah-i Gīlānī, **1941**. 'Abd al-Ḥusayn Navā'ī (yay.). Tahran: Kitābkhāna-i Ṭahūrī, 1974; Tahran: Pazhūhishgāh, 1993; Tahran: Pazhūhishgāh-i 'ulūm-i İnsānī va Muṭāla'āt-i Far-

* Kaynakçada *TU*# ile gösterilen numaralar Zeki Velidi Togan'ın *Tarihte Usul* adlı eserinde verilen numaralardır.

Levent Şahverdi Arşivi

hangī, 2004. Quatremère hulasası E. Quatremère, "Notice de l'ouvrage persan qui a pour titre: Matla-assadein". *Notices ex Extraits de la Bibliothèque du Roi*, 14/1, Paris, 1843. (*TU*#147)

'ABD AL-WAḤID AL-**MARRAKUSHĪ**. R.P.A. Dozy (yay.). *The History of the Almohades*. Leiden: E. J. Brill, **1881**.

Abdulbaki *bkz.* 'ABD AL-BĀQĪ.

ABDULLAHOĞLU, HASAN. "Kazan Yurdunda Bulunmuş Tarihi Bir Vesika: Sahib Giray Han Yarlığı". *TM* 2 (**1926**). 75-101.

ABDULLAHOĞLU, HASAN. "Temür Kutluğ Yarlığı". *TM* 3 (**1927-33**). 207-229.

ABDULLAHOĞLU, HASAN. "Birinci Mengli Giray Han Yarlığı". *TM* 4 (**1934**). 99-111.

Abdülgaffar Kırımi *bkz.* ḤĀJĪ 'ABD AL-GHAFFAR QIRIMĪ.

Abdülvahid el-Merakeşi *bkz.* 'ABD AL-VAḤID AL-MARRAKUSHĪ.

Abdürrezzak İbnülfuvati *bkz.* KAMĀL AL-DĪN 'ABD AL-RAZZĀQ B. AL-FUVAṬĪ AL-BAGHDĀDĪ.

Abdürrezzak Semerkandi *bkz.* 'ABD AL-RAZZĀQ SAMARQANDĪ.

ABŪ 'ABD AL-ALLĀH MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-**MUQADDASĪ**. *Aḥsan al-taqāsim fī ma'rifat al-aqālīm*. M. J. De Goeje (yay.). Leiden, **1877**. Yeni tabı: *Descriptio imperii Moslemici*. Leiden: E. J. Brill, 1906. (*TU*#517)

ABŪ 'ABD ALLĀH AL-ḤĀKIM AL-**NISHĀBURĪ**. *Tā'rikh Nīshābur*. Yazması: Bursa İnebey Yazmalar Kütüphanesi Hüseyin Çelebi, Tarih yazmaları N. 8.

ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD AL-SHARĪF AL-**İDRĪSĪ**. *Nuzhat al-mushtāq fī ikhtirāq al-āfāq*. Yazmaları: Paris: Bibliothèque Nationale de France. Ms. Arab. 2221-2222; İstanbul'da tam nüshası Köprülü Kütüphanesi N. 955 1499; Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya, N. 3502 (yalnız 3 iklim* *TU*#524)

ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD **IBN BAṬṬŪṬĀ**. *Riḥla*. Mehmet Şerif Paşa (yay.). *Seyāhat-nāme-i İbn Baṭṭūṭa*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333-1335 R./1917-1919. Arapça metin ve Fransızca terc. Ch. Defrémery ve B. Sanguinetti. Paris, 1854. Yazması: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Fatih 5459. (*TU*#551)

ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. NIẒĀRĪ AL-**AZĪMĪ**. *Ta'rīkh al-Azīmī*. İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi Kara Mustafa Paşa N. 398. *Bkz.* AL-AZĪMĪ, *Azimî Tarihi. Selçuklularla İlgili Bölümler (H. 430-538 = 1038/39-1143/44*. Ali Sevim (yay.). Ankara: TTK, 1988.

ABŪ AL-ALĀ IBN HASSŪL. *Kitāb tafḍīl al-atrāk 'alā sa'īr al-ajnād*. Abbas Azzavi (yay.). *İbni Hassulün Türkler Hakkında bir Eseri*. çev. Şeraf eddin Yaltkaya, *Belleten* 14-15 (**1940**). 236-249. (*TU*#112)

ABŪ AL-FAḌL MUḤAMMAD B. ḤUSAYN AL-**BAYHAQĪ**. *Tārīkh-i Bayhaqī* (*Tarikh-i Bayhaki, the Life of Mesud*). W.M. Morley (yay.). Kalküta, **1862**. Ayrıca Sa'īd Nafīsī (yay.). 3 cilt (3. cilt 2 kısımdan meydan geliyor). Tahran, 1945. (*TU*#77)

ABŪ AL-FARAJ B. MAS'ŪD **RŪNĪ**. *Dīvān. Ustād-i Abū al-Faraj Rūnī*. Tahran: Maṭba'a-i Shūravī, 1304 H.Ş./1934-35.

ABŪ AL-FARAJ, GREGORY. *Chronicon Syriacum*. Paul Bedjan (yay.). Paris: Maisonneuve, 1890. Ömer Rıza Doğrul (İngilizce Budge çevirisinden Türkçeye çev.). *Abû'l-Farac Tarihi*. 2 cilt. Ankara: TTK, 1945.

ABŪ AL-KHAYR İSĀM AL-DĪN AḤMED **TAŞKÖPRÜZADE**. *Shaqā'iq nu'māniya fī ulemā' al-davlat al-othmāniya*. yay. İbn Khallikan. Kahire, **1882**; Mehmed Mecdi Efendi (zeyl ve ter.). İstanbul, 1269 R./**1853**.† *Şakayık-ı Numaniye ve Zeylleri* (haz. Abdülkadir Özcan). İstanbul: Çağrı Yay., 1989.

---

* İklim ile kitabın bölümleri kastediliyor.

† 13 Mart 1840 (H. 1 Mart 1256 H) tarihinden itibaren "resmi muamelatta Hicri-Kameri tarihle birlikte Rumî (Malî) tarihin de uygulanmaya başlanması." F. R. Unat, 1959:163.

Levent Şahverdi Arşivi

ABŪ AL-QĀSIM IBN ḤAWQAL. *Kitāb al-masālik wa al-mamālik [Kitāb Ṣūrat al-Arḍ]*. Michael Jan de Goeje ve J.H. Kramers (yay.). Leiden, **1873** [Bibliotheca geographorum arabicorum II]. Topkapı nüshası, N. 3346. J.H. Kramers, *Opus Geographicum Auctore Ibn Haukal*., Leiden: **1939**]. (*TU*#516)

ABŪ AL-QĀSIM JĀRALLĀH MAḤMŪD B. 'UMAR AL-**ZAMAKHSHARĪ**. *Al-Kashshāf 'an haqā'iq al-tanzīl*. Beyrut, **1977**.

ABŪ AL-QĀSIM JĀRALLĀH MAḤMŪD B. 'UMAR AL-**ZAMAKHSHARĪ**. *Muqaddima al-adab. bkz.* Z.V. Togan 1951.

ABŪ AL-QĀSIM JĀRALLĀH MAḤMŪD B. 'UMAR AL-**ZAMAKHSHARĪ**. *Rabī' al-abrār wa nuṣūṣ al-akhbār*. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih N. 3894.

ABŪ AL-QĀSIM MANṢŪR B. 'ALĪ **FIRDAWSĪ ṬŪSĪ**. *Shāhnāmeh*. Saïd Naficy [Sa'īd Nafīsī] (yay.). Tahran: Beroukhim, **1935**. *Shāhnāme-i Ferdovsī*. Darvīsh Parvarda (yay.). Tahran: Kitābkhāne-i Barūhīm, 1314 H.Ş./1935-36. 6 cilt içinde 10 cilt. Tıpkıbasım: 1345 H.Ş./1966.

ABŪ AL-'ABBAS AḤMAD B. IBRĀHĪM AL-**FĀRISĪ**. *Suwar al-aqālīm* İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2971 [bkz. yukarıda B2/43b daha sonra İngiltere'de Chester Beatty Koleksiyonu'nda 30007 numarada bulunmaktadır. Bugün Chester Beatty Koleksiyonu ise kayıtlarında bu eseri aşağıda görüleceği şekilde al-Iṣṭakhrī adı altında göstermektedir: *"ṢUWAR AL-AQĀLĪM* by Abu Isḥāq Ibrāhīm b. Muḥammad al-Fārisī AL- IṢṬAKHRĪ. (340/951). A geography of the world, also known as *Masālik al-mamālik* Foll. 205. 33-5 X 24-5 cm. Fine naskh. 20 maps in colours. Undated. Early 13th century: Brockelmann i. 229, Suppl. İ. 408 The author's name is given on the title-page as Abu'l-'Abbās Aḥmad b. Ibrāhīm al-Fārisī al- Iṣṭakhrī.]

ABŪ AL-'ABBAS AL-**QARAMĀNĪ**. *Kitāb akhbār al-duwal va-āthār al-uvāl fī al-ta'rīkh*. Kahire, 1865-66 ve Beyrut, 1992. (*bkz. TU*#211)

ABŪ BAKR AḤMAD B. 'ALĪ **KHAṬĪB AL-BAGHDĀDĪ**. *Ta'rīkh Baghdād*, I-XIV. Kahire, **1931**. [*Ta'rīkh Baghdād wa madīnat al-salām*. Beyrut: Dār al-Kutub al-'ilmiyya, 1973.]

ABŪ BAKR AL-QUṬBĪ **AL-ĀHARĪ**. *Tārīkh-i Shaikh Uwais (History of Shaikh Uwais)*. J.B. van Loon (yay.). The Hague: Mouton and Co., **1954**; University Library at Leiden Ms. 2634 [*PL*², s. 337-338].

ABŪ BAKR MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-QAFFĀL **SHĀSHĪ**. *Ḥilyat al- 'ulama' fī ma'rifat al- fuqaha'*. Beyrut, H. 1400/1980; Beyrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, 2007.

ABŪ BAKR MUḤAMMAD B. 'ALĪ AL-**RĀVANDĪ**. *Rāḥāt al-ṣudūr va āyat al-surūr*: Muḥammad İqbāl (yay.). Londra: Gibb Memorial Series II, **1921**. [Türkçesi: Ahmed Ateş (çev.). Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî. *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr*. 2 cilt. Ankara: TTK, 1957-1960 ve 1999.] (*TU*#980)

ABŪ BAKR MUḤAMMAD B. JA'FAR AL-**NARSHAKHĪ**. *Tārīkh-i Bukhārā*. Ch. Schefer (yay.). *Description topographique et historique de Bukhara*. Paris, **1892**. [İngilizcesi: Richard N. Frye. *The History of Bukhara. Translated from a Persian Abridgement of the Arabic Original by Narshakhī*. Cambridge, Mass.: The Mediaeval Academy of America, **1954b.**] (*TU*#98)

ABŪ BAKR MUḤAMMAD IBN YAḤYA AL-**ṢŪLĪ**. *Kitāb al-Awrāq*. J. Heyworth Dunne (yay.). Londra: Luzac & co., **1934**. [Anas Khalidov (yay.). *Kitab al-awraq*. St. Petersburg, 1998. Yazması: *Kitāb al-Awrāq*. İstanbul, Süleymaniye Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, N. 2141.]

ABŪ ḤAMĪD **AL- ANDALUSĪ AL-GHIRNAṬĪ**. *Tuḥfat al-albāb*. G. Ferrand (yay.). *JA* 207 (**1925**). 1-381. [*Tuḥfat al-albāb va nuhbat al-a'jāb*. Ismā'īl al-'Arabī (yay.). al-Maghrib: Dār al-āfāq al-jadīda, 1993]. (*TU*#521)

ABŪ ISḤAQ IBRĀHĪM B. MUḤAMMAD AL-FĀRISĪ **AL-IṢṬAKHRĪ**. *Kitāb masālik al-mamālik (Viae regnorum, descriptio ditionis Moslemicae.*). M.J. De Goeje (yay.). Bibliotheca geographorum arabicorum I. Leiden, **1870**. [Tıpkıbasım: Leiden: E. J. Brill, 1927; *Masālik va Mamālik*. Anonim12. yüzyıl Farsça çevirisi: Īraj Afshār (yay.). Tahran: Bungāh-i Tarjuma va Nashr-i Kitāb, 1340 H.Ş./1961.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca Z.V. Togan 1946:169 ve 1970:177'de kendi hususi kütüphanesinde bulunan bir Farsça İstahri tercümesinden söz etmektedir.] İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2971. *Ṣuwar al-aqālīm Ayasofya: Aqālīm al-ārḍ 'alā al-memālik al-islāmiye* adı ile kayıtlıdır. (*TU*#514)

ABŪ 'ALĪ AḤMAD B. 'UMAR IBN RUSTA. *Al-A'lāq al-nafīsa.* De Goeje (yay.). Leiden, **1892**. (*TU*#513)

ABŪ 'ĀLĪ AḤMAD IBN MISKAVAYH. *Tajārib al-umam va ta'āqub al-himam.* (Bilgi için *bkz. TU*#62.)

ABŪ 'ALĪ MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD B. 'ABD ALLĀH AL-BAL'AMĪ. *Ṭābarī.* İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3049. (*TU*#60)

ABU-LUGHOD, JANET L. *Before European Hegemony. The World System A.D. 1250-1350.* New York, Oxford: Oxford University Press, **1989**.•

ABŪ MANṢŪR AL-BALKHĪ (İran destanlarının ravilerinden). (*TU*#43)

ABŪ MANṢŪR 'ABD AL-MALIK B. MUḤAMMAD AL-THA'ĀLIBĪ. *Laṭā'if al-ma'ārif.* P. de Jong (yay.). Leiden: E. J. Brill, **1867**. (*TU*#43, 52)

ABŪ NAṢR İSMĀ'ĪL B. ḤAMMĀD AL-JAWHARĪ. *Tāj al-lugha wa ṣihāh al-'Arabiya.* 2 cilt. Kahire: Bulāq, **1865**. *Ṣihāh-i javhar.* Vankulu Mehmet Efendi (çev.). *Vankulu Lugatı* (*Tercüme-i Sihahülcevheri*). İstanbul: İbrahim Müteferrika Matbaası, 1728.† *Al-Sıhāh: Tāj al-lugha.* Aḥmad 'Abd al-ghafūr 'Aṭṭār (yay.). Beyrut: Dār al-'ilm li-Melāyán, 1979. Yazması: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Efendi, N. 1926.

ABŪ NAṢR MUḤAMMAD B. 'ABD AL-JABBĀR AL-'UTBĪ. *Ta'rīkh al-Yamīnī.* Aḥmad al-Manānā (açıklamalı yayın). 2 cilt. Kahire **H. 1286/1865**. [Nāsih al-Jarbādiqāni tarafından yapılan kısaltılmış Farsça tercümesi ve onun üzerinden İngilizcesi; James Reynolds, *The Kitab-i-Yamini*, Londra: Oriental translation fund of Great Britain and Ireland, 18 58.] (*TU*#76)

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ (Sankritçeden terc.). *Patañjali.* Köprülü Kütüphanesi yazması, N. 1589 (*bkz.* yukarıda B2, haşiye 100).

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Al-Athār al-bāqiya.* E. Sachau (yay.). Leipzig, **1923**. İstanbul, Beyazıt Devlet Kütüphanesi yazması, N. 4660.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Al-Jamāhir fī al-javāhir.* Yazması: Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Rāşid Efendi, N. 596.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Al-Qānūn al-Mas'udī.* Yazması: Berlin, Ms. Orient quarta, **1613**; İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2940 yazmaya mülhak parçaları; Veliyüddin Efendi, N. 2277.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Kitāb al- Ṣaydana.* Bursa Kurşunlu Camii nüshası. M. Meyerhof (yay.). Berlin, **1932**.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Kitāb al-taflīm li-avā'il sina'at al-tanjīm.* Ramsay Wright (yay.). *The Book of Instruction in the Elements of the Art of Astrology.* Londra: Luzac & Co., **1934**.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BIRŪNĪ. *Kitāb fī taḥqīq-i mā li al-Hind.* Paris, Bibliothèque nationale de France, Ms. Anc. Fond. Arab. 6080; İstanbul, Köprülü 1001. Ayrıca bkz. *Kitāb fī Taḥqīq-i-Mā li' l-Hind orAl-Bīrūnī's India (Arabic Text).* Haydarabad: Osmania Oriental Publications Bureau, Osmania University, **1958**. Muḥammad ibn Aḥmad Bīrūnī, *Taḥdīd nihāyat al-amākin: litaṣḥīḥ masāfāt al-masākin.* P.G. Bulgakov (yay.). Kahire, 1964.

---

* Z.V. Togan'ın vefatından (1970) sonra yayımlanan eserler, Kaynakça'da eserin sonuna • işareti konularak belirtilmiştir.

† 18. yüzyılın bilginlerinden Vankulu Mehmet Efendi kendi adıyla anılan *Kitab-ı Lugat-ı Vankulu* (1729) sözlüğüyle meşhur olmuştur. Farablı Cevheri'nin *Sıhah-ı Cevher* adlı Arapça sözlüğünden yapılan bu çeviri Osmanlı Devleti'nde İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaanın bastığı ilk kitaptır.

Levent Şahverdi Arşivi

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-**BIRŪNĪ**. *Mashāhir-i Khʷarezm* [Beyhaki'nin naklettiği eser, muhtemelen *Taʿrīkh Khʷarezm ve Akhbār-i Khʷarezm* ile aynı eser].

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-**BIRŪNĪ**. *Taḥdīd nihāyat al-amākin*. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih N. 3386.

ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-**BIRŪNĪ**. *Taʿrīkh Khʷarezm ve Akhbār-i Khʷarezm* [Yakut'un bahsettiği fakat bize kadar ulaşmamış olan eser].

ABŪ SAʿĪD ʿABD-AL-ḤAY B. ḌAḤḤĀK AL-**GARDĪZĪ**. *Zayn al-akhbār*. Muhammad Nazim (yay.). E.G. Browne Memorial Series. 1. Berlin/Londra: Iranschahr/Luzac & Co., **1928**. Berlin: Iranschähr, 1928. [Abd al-Hayy Habibī (yay.). Tahran: Intishārāt-i Bunyād-i Farhang-i Irān, 1968. Bu eserin Türklerle ilgili kısmı için *bkz.* GERDĪZĪ/BARTHOLD veya BARTHOLD 1897b ve Gráf Kuun Géza. *Gardézi. Kézirati Munkjáák. A Törökkökröl Tibetiekröl és sinaiakról irt Fejezetei*. Budapeşte, 1903. Yazmaları: Cambridge: King's College Library, N. 213, 1500. Diğer nüshası Oxford: Bodleian Library Cod. Ouseley, 240.] (*TU*#74)

Acta Tomiciana. Tomus secundus epistolarum. Legationum. Reponsorum. Actionum et rerum Gestarum. Serenissimi principis Sigusmundi Primi, Regis et Magni Ducis Lithuanie. Per stanislaum gorski, can. Crakovien et Polocensem, 1602-1613 ve ACTA TOMICIANA. TOMUS TERCIUS (c. III).

ADAMOVIĆ, MILAN. "Ein weiteres Gedicht von Şeyyād Ḥamza". *Materialia Turcica* 17 (1996). 87-102. Aziz Merhan (çev.). "Şeyyâd Ḥamza'nın Yeni Bir Şiiri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (**2006**). 157-172.•

ADIVAR, ADNAN. *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Maarif Matbaası, **1943**. [İstanbul: Remzi Kitabevi, 1970. Aykut Kazancıgil ve Sevim Tekeli (4. edisyonu hazırlayanlar). İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982. 1943 baskısının tıpkıbasımı: İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.]

Adudiddin el-Îcî, *el-Mevâkif*. *bkz.* ʿĀḌUD AL-DĪN ʿAL-ĪJĪ.

ʿĀḌUD AL-DĪN AL-**ĪJĪ**. al-*Mavāqif fī ʿilm al-kalām*. İstanbul, **1279** R./**1864** ve I-III, Beyrut, H. 1417/1997.

AḤMAD B. AL-VĀḌIḤ AL-**YAʿQŪBĪ**. *Taʿrīkh ibn al-Vāḍih*. M.T. Houtsma (yay.). *Ibn Wadhih Historiae*. 2 cilt. Leiden: E. J. Brill, **1883**. (*TU*#57)

AḤMAD B. ʿALĪ **QALQASHANDĪ**. *Ṣubḥ al-aʿshā fī ṣināʿat al-inshā*ʿ. 14 cilt. Kahire: Dār al-Kutub al-Khidīviyya, **1913-22**. [Tıpkıbasım: Kahire: Wizārat al-Thaqāfa wa al-irshād al-Qawmī, 1963.]

AḤMAD B. İBRĀHĪM **IBN KHALLIKĀN**. *Wafayāt al-aʿyān*. 2 cilt. F. Wüstenfeld, Göttingen, **1842-71**; İngilizcesi: Mc. De Slane, 4 cilt. Paris ve Londra, 1842-1871; Kahire: Maṭbaʿat Bulāq, H. 1299/1882; Türkçesi: Rodoslu Mehmed Efendi, 2 cilt. İstanbul, 1280 R./1864-65. (*TU*#444)

AḤMAD B. MUḤAMMAD B. İSḤĀQ B. AL- FAQĪH AL-**HAMADĀNĪ**. *Akhbār al-buldān*. Meşhed Ravza kütüphanesi, N. 109. M. de Goeje (yay.). Leiden, **1888** = *BGA, V Bkz.* Zeki Velidi. "Meşhedskaya rukopis' İbn-u l-faqiha". *Bulletin de l'Académie des Sciences de Russie* (1924). 237-248. (*TU*#514)

AḤMAD B. MUḤAMMAD IBN ʿARABSHĀH AL-**DIMASHQĪ**. *ʿAjāʾib al-maqdūr fī akhbār Tīmūr*. Arapçası: Mısır, **1887**. Latince, İngilizce: *Tamerlane or Timur the Great Amir*. J.H. Sanders (çev.). Londra: Luzac & Co., 1936. Nazmizade tarafından yapılan Türkçe tercümeleri matbudur. *Bkz.* Brockelman, GAL, II G. 28-30, s. 2425. (*TU*#146)

AḤMAD B. HAMDĀN B. SHABĪB AL-**KHARRĀNĪ**. *Jāmiʿ al-funūn va-salvat al-makhzūn*. c. II, Muhammad al-Shihābi (istinsahı). Mısır veya Suriye, H. 965/1557. B1/185.

AḤMAD B. MAḤMŪD **YUKNAKĪ**. *ʿAṭabat al-ḥaqaʿiq*. (*Hibat al-ḥaqaʿiq*). İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 4012 ve Ayasofya, N. 4557. *Bkz.* BALHASSAN-OGHLOU 1906; N.A.W. RADLOFF 1907 ve DENY 1925 ve özellikle ARAT 1951 ve 2006. Edib Ahmed Yükneki, *Atebetü 'l-hakayık*. Reşid Rahmeti Arat (yay.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1951.

AḤMAD B. ʿUMAR B. ʿALĪ AL-NIẒĀMĪ AL-ARŪḌĪ AL-**SAMARQANDĪ**. *Chahār maqāle (The Four Discourses)*. Mīrzā Muḥammad b. ʿAbd al-Vahhāb Qazvīnī (yay.). Londra: Luzac, **1920**.

Levent Şahverdi Arşivi

AḤMAD B. YŪSUF B. 'ALĪ B. AL-AZRAQ AL-FĀRIQĪ. *Ta'rīkh Mayyāfāriqīn*. Yazması: London British Museum, Or. 5803 ve Or. 6310. (*TU*#104)

AḤMAD TABRĪZĪ. *Shāhanshāh-nāma*. Yazması: London British Library Ms. Or. 2780 [Z.V. Togan eserden *Çengizname* adıyla bahsediyor].

AḤMED B. LUṬFULLĀH MŪNEJJİMBASHI. *Jāmi' al-duval*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi N. 2102, N. 2101, N. 2103; Hamidiye, N. 915. İstanbul, Beyazıt Devlet Kütüphanesi N. 5019; *Camiü'd-düvel*: Umumi İslam tarihi, Osmanlı tarihi kısmı 1672'ye kadar gelmiştir. [Şair Nedim (öl. 1730) tarafından yapılan Türkçe çevirisi ve baskıları için *bkz.* MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE. *Saḥāif al-akhbār*.] (*TU*#219).

Ahmed b. Hamdan el-Harrani *bkz.* AḤMAD B. ḤAMDĀN B. SHABĪB AL-ḤARRĀNĪ.

Ahmed Eflaki *bkz.* SHAMS AL-DĪN AḤMAD AFLĀKĪ.

AHMED REFİK. *Bizans Karşısında Türkler*. İstanbul: Kitaphane-i Hilmi, **1927**. [Fahameddin Başar (yay.), İstanbul: 2005.]

AHMED REFİK. "Fatih Zamanında Sultan Öyügi [Öyüğü]". *TTEM* 14 (1340/**1924**). 80:129-141.

AHMED-İ DÂ'Î. İsmail Hikmet Ertaylan (yay.). *Ahmed-i Dâ'i. Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlarından Türk Dili ve Edebiyatı Zümresi No. 518, **1952**.

AḤMEDÎ. *İskendernâme*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T778. [*Ayrıca bkz.* Banarlı 1936-1939. İsmail Ünver, Aḥmedî. *İskender-nâme* Ankara: TTK, **1983**.] (*TU*#187)

Ahmet Tebrizi *bkz.* AḤMAD TABRĪZĪ.

AKHMEDOV, BORIBOI (önsözü ile). *Temür Tüzükati*. Alikhon Soğunıy ve Khabibullo Karamatov (çev.). Taşkent: Ġafur Gulom, 1996.•

Aksarayi *bkz.* KARĪM AL-DĪN AQSARĀYĪ.

Al-Āharī *bkz.* ABŪ BAKR AL-QUṬBĪ AL-ĀHARĪ.

'ALĀ AL-DĪN. (*TU*#187) 'AṬA' MALİK JUWAYNİ. *Ta'ārīkh-i jahāngushā of*. 'Aṭa' Malik Juwaynī. Mirza Muhammad Han Qazwīnī (yay.). 3 cilt. *Gibb Memorial Old Series* 16. Leiden; E. J. Brill ve Londra: Luzac & Co., **1912, 1916, 1937**. John Andrew Boyle (çev.). *The History of the World-Conqueror by 'Ala-ad-Din 'Ata-Malik Juvaini*. 2 cilt. Cambridge, Massachusetts, 1958. (*TU*#114)

'ALĀ'-I ABIVARD MUḤAMMAD B. ZĀHIR. *Kitāb al-mu'tabar*. *Ayrıca bkz.* B5, haşiye 239.

ALBERTS, OTTO. *Die Aristoetlische Philosophie in der Türkischen Literatur des XI. Jh*. Halle: **1900**.

ALFÖLDI, A. "Türklerde Çifte Krallık". *II. Türk Tarih Kongresi, İstanbul, 20-25 Eylül 1937*. İstanbul: Kenan Matbaası **1943**. 507-519 ve *Magyar Nylev*. 1932.

ÂLİ, MUSTAFA. *Künh al-akhbār ve lakh al-afkār*. 5 cilt. İstanbul, **1277-1285** R./**1861-1869**. *Künh al-akhbār*'ın basılmayan kısmı. İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazmalar, N. 5962 [eski Yıldız yazma nüshası N. 5962].

ALI (Miralay Mütekaidi). "Sancağımız ve Ayyıldız". *TTEM*. 8 sayı 46 (**1917**). 193-208; *TTEM* 8 (**1917**). 47:257-265; "Sancağımız ve Ayyıldız". *TTEM* 8 (**1917**). 48:376-390.

ALI (Miralay Mütekaidi). "Osmanlı İmparatorluğunun İlk Sikkesi ve İlk Akçeleri". *TOEM* 8 (1333 R./**1917**). 48:355-375.

'ALI-AKBAR. *Khitaynāma*. Aşir Efendi nüshası, N. 610 (Süleymaniye). [LIN YIH-MIN, *Ali Ekber'in Hıtayname Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi*. Doktora Çalışması. Tai-pei, **1967**.]

'ALİ BEY [EMİRİ]. *'Āşıkpaşazāde Tārikhi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332 R./**1916-1917**. (*TU*#188)

'ALI B. ABĪ BAKR AL-HARAVĪ. *Al-ishārāt ila ma'rifat al-ziyārāt*. Bursa Genel Kitap Sarayı, N. 1400.

'ALI B. AḤMAD B. MANṢŪR AL-ṬŪSĪ [AL-ASADĪ]. *Asadi's neupersisches Wörterbuch Lughat-i Furs*. Horn (yay.). Göttingen, **1897**. *bkz.* "Esedî" *İ.A.* IV: 369.

'ALI B. AḤMAD B. MANṢŪR AL-ṬŪSĪ AL-ASADĪ. *Garshasbnāme*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3287. (*İ.A.* IV:369)

Levent Şahverdi Arşivi

'Ali b. Ebi Bekr el-Herevi *bkz.* 'ALĪ B. ABĪ BAKR AL-HARAVĪ.

'ALĪ B. ḤUSAYN AL-MAS'ŪDĪ. *Kitāb al-tanbīh va al-iṣrāf.* Michael Jan de Goeje (yay.). Leiden, **1894**. [Bibliotheca geographorum arabicorum VIII.] Fransızcası: *Le Livre de l'avertissement*, terc. B. Carra de Vaux. Paris, 1896. (*TU*#518)

'ĀLĪ B. ḤUSAYN AL-MAS'ŪDĪ. *Murüj al-dhahab va ma'ādin al-javāhir.* Pavet de Courteille& Barbier de Meynard (yay.), *Les Prairies d'or*. 9 cilt. Paris, **1861-1917**. Kahire: Maṭba'at al-Azharīya, H. 1303/1885. [Paul Lunde ve Caroline Stone (çev.). *The Meadows of Gold*. Londra, New York: Kegan Paul International, **1989**; D. Ahsen Batur (çev.) Mesudi. *Murûc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar).* İstanbul: Selenge, 2004]. (*TU*#61)

'ALĪ B. MUḤAMMAD AL-MĀVARDĪ. *Al-aḥkām al-sulṭāniya.* Mısır: Maṭba'at al-Waṭan, **H. 1298/1880-1881**. [Mâverdi'nin eseri Latince ve Fransızca olarak neşredilmiştir; *bkz.* C. Brockelmann, *GAL*, I:376, Suppl. Bd. I:668 olarak kayıtlı ve E. Amedroz 1911:635-674. *Ayrıca bkz.* Mâverdi. *El Âhkâmu'l-Sultaniye.* Ali Şafak (çev.) İstanbul: Bedir Yayınları, 1994.]

'ĀLĪ B. MUḤAMMAD AL-QUMĪ. *Shams al-Siyāq fī al-ḥisāb ve ghayrih.* Ayasofya, N. 3986. [Halen İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3986/10'da Şerefeddin Fazlullah yazar adı ile kayıtlı.] (*TU*#157)

Ali b. Muhammed el-Kumi *bkz.* 'ĀLĪ B. MUḤAMMAD AL-QUMĪ.

'ALĪ B. NĀṢIR AL-ḤUSAYNĪ. *Akhbār al-davlat al-Saljūqiya.* M. İqbal (yay.). Lahor: Kullīyat Fanjāb, **1933**. [Türkçesi: Sadruddin Ebul-Hasan Ali İbn Nâsır İbn Ali El-Hüseyni. *Ahbār üd-Devlet is-Selçukiyye.* Necati Lugal (yay.). Ankara: TTK, 1943.] (*TU*#82)

Ali b. Nasr el-Hüseyni *bkz.* 'ALĪ B. NĀṢIR AL-ḤUSAYNĪ.

Ali Calayir *veya* Kadirali Calayir *bkz.* 'ĀLĪ JALĀYĪR.

Ali el-Beyhaki *bkz.* ABŪ AL-FAḌL MUḤAMMAD B. ḤUSAYN AL-BAYHAQĪ.

Ali Ekber *bkz.* 'ALĪ AKBAR.

'ĀLĪ JALĀYĪR. *Jāmi' al-tavārīkh.* Kazan **1851**. (Eser H. 1051/1641 Kāsım şehrinde yazıldı.) (*TU*#349)

'ĀLĪ SHĪR NEVĀĪ. *Hayrat al-Abrār*: Fatih Kütüphanesi yazmaları, N. 3755. Halen: İstanbul, Süleymaniye, Fatih Kütüphanesi N. 4056 7. Risale: 164a-203a.

'ALĪ SHĪR NEVĀĪ. *Maḥbūb al-Qulūb.* A. N. Kononov (yay.), *Vozlyublennıy Serdets.* Moskova: İzdatelstvo Akademiyi Nauk SSSR, **1948** [A.H. Кóнонов. Текст произведения Алишера Навои "Махбуб ул-кулуб". Возлюбленный Сердец. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1948.] İstanbul: *Mahbub-ul-kulub*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1289 R./1873-74.

'ALĪ SHĪR NEVĀĪ. *Khamse.* Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Yz. No. Fatih 3755. Agah Sırrı Levend (yay.). Ankara: TDK, **1967**.

'ALĪ SHĪR NEVĀĪ. *Nasāīm al-muḥibba min shamāim al-futuvva.* İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, N. 4056. *Bkz.* ERASLAN, KEMAL.

ALI RAHİM. [Али Рахим]. "O novom spiske tatarskogo istoriçeskogo soçineniya XVII veka". *Vestnik Nauçnogo Obşçestva Tatarovedeniya*, 7 (1927).133-148. [О новом списке татарсткого истои рического сочинения XVII века. Вестиик Научного Общества татароведения. 1927. No: 7. с. 133-148.]

ALIZADE, A. [Ализаде, А.]. *Ekonomiçeskaya İstoriya Azerbaycana.* Baku: İzd-vo Akademii Nauk Azerbaycanskoy SSR, **1956**. [Экономическая история Азербайджана. Баку: Изд-во Академии наук Азербаджанской ССР. 1956.]

ALLAN, SARAH. *The Shape of the Turtle: Myth, Art and Cosmos in Early China.* Albany, N. Y.: State University of New York Press, **1991**.•

ALLEN, W.E.D. *A History of the Georgian People from the Beginning down to the Russian Conquest in the Nineteenth Century.* Londra: K. Paul, Trench, Truebner & Co., Ltd., **1932**.

ALISEN, THOMAS T. "Mongolian Princes and Their Merchant Partners, 1200-1260". *Asia Major*, Paris, II **(1989)**. 83-125.•

Levent Şahverdi Arşivi

ALLSEN, THOMAS T. "Biography of a Cultural Broker. Bolad Ch'eng-hsiang in China and Iran". *Oxford Studies in Islamic Art* 12 (**1996**). 7-22.•

ALMASY, G. "Zentralasien, die Urheimat der Türkvölker". *Keleti Szemle* 3 (**1902**). 179-201.

ALTHEIM, F. "Der Hellenismus in Mittelasien". *Saeculum* 1 (1950). 280-305.

ALṬĀF ḤUSAYN KḤĀLĪ. *Ḥayāt-i Sa'dī*. Naşir Allāh Surüsh (yay.). Tahran: Dānish, **1937**. [Muhammad İsmā'īl Pānīpatī, Lahor: Majlis-i Taraqqī-i Adab, 1961, 1970.]

Altâf Hüseyin Hâlî *bkz.* ALṬĀF ḤUSAYN KḤĀLĪ.

ALTUNYAN, GEORGE. *Die Mongolen und ihre Eroberungen in Kaukasischen und kleinasiatichen Ländern im XIII. Jahrhundert*. Berlin: E. Ebering, **1911**.

AMEDROZ, E. "The Mazalim Jurisdiction in the Ahkam al-Sultaniyya of Mawardi". *JRAS* (**1911**). 635-674.

AMIANUS MARCELLINUS. *Rerum Gestarum libri qui supersunt*. E.N. v. Osiander ve G. Schwab (yay.) Römische Prosaiker. Stuttgart: Verlag der l. B. Metler'schen Buchhandlung, 1853; J.C. Rolfe (yay. ve çev.). Cambridge Mass.: Loeb Classical Library, **1939**.

AMĪR KEYKĀVOS. *Kābūs-nāma*. Sa'īd Nafīsī (yay.). Tahran, 1342. Ayrıca R. Levy (yay.). Londra,1951; Türkçesi: Keykavus. *Kabusname*. Mercimek Ahmet (çev.). Orhan Şaik Gökyay (yeniden gözden geçirme). (2. baskı: İstanbul: MEB, **1964**.)

'AMR B. BAḤR AL-JĀḤIẒ, *Manāqib al-Turk* veya *Manāqib Jund al-Khilāfa wa Faḍā'il al-Atrāk*. Van Vloten (yay.) Leiden, **1903**. (*Tria Opuscula Auctore Abu Othman Amr ibn Bahr al-Djahiz Basrehsi*, s. 1-56). İngilizcesi: C.T. Harley Walker. "Jahiz of Basra to al-Fath ibn Khaqan on the 'Exploits of the Turks and the Army of the Khalifate'". *Journal of the Royal Asiatic Society*. 1915. 631-97. Almancası: O. Rescher. "Das Schreiben des Dschāhiz an el-Fath b. Khāqān, den Wezīr des Khalifen el-Mutawakkil, über 'die Vorzüge der Türken' ". *Orientalistische Miszellen*. 2 cilt (Konstantinopel [İstanbul]: [yayınevi yok], 1925-26), c. I, s. 107-70. Türkçesi: R. Şeşen. *Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri*. Ankara: TKAE, 1967.

ANHEGGER, R. "Martoloslar Hakkında". *TM* 7-8 (**1942**). 282-320.

Annuaire du Royaume du Bulgarie, **1934**.

ANONİM. "Kitabiyat". *MTM* 2 (**H. 1331/1915-1916**): 186.

AR, MUSTAFA SELÇUK. "Çivi Yazılı Kaynaklara Göre Türkçe-Etice-Hurrice Arasındaki Bağlar". *Belleten* 8 (**1944**). 515-566.

ARAT, REŞİD RAHMETİ. "Atabetü'l-hakayık'ta g ve ġ seslerine dair". *TM* 9 (**1946-51**). 65-72.

ARAT, REŞİD RAHMETİ (yay.). Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki. *Atabetü'l-Hakâyık*. İstanbul: TDK, **1951** ve *Atebetü'l-Hakayık*. Ankara: TDK, 2006.

ARAT, REŞİD RAHMETİ. "Uygur Alfabesi". *Muallim Cevdet, Hayatı, Eserleri ve Kütüphanesi*. İstanbul, **1937** (20 s. ve 6 levha); *Reşid Rahmeti Arat İçin*. Osman Fikri Sertkaya (haz.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü. (**1987**). 674-699.

ARAT, REŞİD RAHMETİ. *Kutadgu Bilig I: Metin*. İstanbul. **1947**; *Kutadgu Bilig II*. Tercüme. Ankara, **1959**. *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım: Viyana nüshası*. İstanbul, 1942; *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım: Fergane nüshası*. İstanbul, 1942; *Kutadgu Bilig Tıpkıbasım: Mısır nüshası*. İstanbul, 1943. [Reşid Rahmeti Arat. *Kutadgu Bilig. III İndeks*. Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce (haz.). İstanbul: TKAE, **1979**.]

ARIK, FAHRİYE. *Neşri'nin Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: Bozkurt Basımevi, **1936**.

ARİF BEY. "Devlet-i Osmaniye'nin Tesis ve Takarrürü Devresinde İlim ve Ulema". *Edebiyat Fakültesi Mecmuası* (*EFM*) 2 (**1916**). 137-144.

ARISTOTELES. *Physik, Philosoph Griechenland*. Leipzig: **1829**. Saffet Babür (çev.). *Fizik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

ARISTOV, N.İ. [АРИСТОВ Н. И.]. "Zametki ob etniçeskom sostave tyurkskih plemen i narodnostey i svedeniya ob ih çislennosti". *Jivaya Starina* 3-6 (**1896**). 277-456 ve St. Peterburg: Tipografiya

Levent Şahverdi Arşivi

S. N. Hudyakov, 1897. [Заметки об этническом составе тюркских племен и народностей и сведения об их численности. Живая старина. 1896. No: 3-6, c. 277-456. и Санкт- Петери бург: Типография С. Н. Худяков, 1897].

ARİSTOV, N. [Аристов Н.]. *Anglo-indiyskiy Kavkaz*. Sankt-Peterburg, **1900a**. [Англо-индийский Кавказ. Санкт-Петербург. 1900.]

ARİSTOV, N.A. [Аристов Н. А.]. "Etniçeskie otnoşeniya na Pamire i v prilegayuşçih stranah po drevnim preimuşçestvenno kitayskim istoriçeskim izvestiyam", *Russkiy Antropolog. Jurnal* 1 (**1900b**). 3:1-74. [Этнисческие отношения на Памире и в прилегающих странах по древним пренмущественно китайским известиям. Русский антрополог. 1900. No: 3, c. 1-74.]

ARNE, T.J. "Türkmen Stepinin Kable't-tarih Nüfusu ve Bunun Anadolu ile Münasebetleri". *İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul, 20-25 Eylül 1937*. İstanbul: Kenan Matbaası (**1943**). 603-608.

ARNOLD, THOMAS. *Bihzād and his Paintings in the Zafar-Nāmah*. Londra: B. Quaritch, **1930**.

ARSEVEN, CELAL ESAD. *Türk Sanatı*. İstanbul: Akşam Matbaası, **1928**. [İstanbul: Cem Yayınevi, 1970, 1984.] Fransızcası: *L'Art Turc: depuis son origine jusgu'a nos jours*. Ankara: Ministère de l'Intérieur, 1939.

Arşiv Kılavuzu. Topkapı Sarayı Müzesi, I. Fasikül. İstanbul: Devlet Basımevi, **1938**.

ASPELIN, J.R. *Antiquités du nord Finno-ougrien*. Helsingfors: G. W. Edlund; St. Pétersbourg: Eggers et Cie; Paris: C. Klincksieck, **1877-1884**.

AŞIKPAŞA. *Garibnâme*. Bedri Noyan (çev.). Ankara: Ardıç Yayınları, **1998**.•

AŞIKPAŞAZADE. *Aşıkpaşazade Tarihi*. Müze-i Humayun Kütüb Muavini Ali Bey [Emiri] (yay.). İsM tanbul: Matbaa-i Amire, **1332 R./1916-1917**. *Tevârîh-i Âl-i Osman*. N. Atsız Çiftçioğlu (yay.). *Osmanlı Tarihleri I*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, **1949a**. 91-319. [*Osmanoğulları'nın Tarihi*. / Aşık Paşazade, 889/1484; çev. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç; yay. haz. Hayati Develi, Samih Rifat. İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım, **2003**].

Atalay, Besim *bkz*. Maḥmūd Kaşġari. *Divan-ü Lugat-i't-Turk*.

ATHĪR AL-DĪN MUFADḌAL B. 'UMAR B. 'UTHMĀN AL-SAMARQANDĪ AL-**ABHARĪ**. *Hidāyat al-ḥikma*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevniyal Sultan (Valide Camii) no. 880 başta olmak üzere birçok yazmaları vardır.

ATIYA, AZIZ SURYAL. *The Crusade of Nicopolis*. Londra: Methuen & Co., Ltd., **1934**.

ATIYA, AZIZ SURYAL. *The Crusade in the Later Middle Ages*. Londra: Methuen, **1938**.

ATSIZ, NİHAL. *Karahanlılar ve Anadolu Selçükleri. Müneccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi'nin Cami'üd-düvel adlı Eserinden*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, tarihsiz.

ATSIZ, NİHAL. *Türk Tarihi Üzerinde Toplamalar*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, **1935**.

ATSIZ, NİHAL. *Dokuzboy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi. XVinci asır tarihçisi Şükrullah*. İstanbul: Arkadaş Kitabevi, **1939**.

AUTRAN, C. *Sumérien et Indo-Européen*. Paris: P. Geuthner, **1925**.

AYALON, D. "The Great Yāsa of Chingiz Khān: A Re-examination". *Studia Islamica* 33 (**1971**). 97-140.•

AYBAR, M. CELAL. *Bulgaristan Nüfusu*. Ankara İstatistik Umum Müdürlüğü, **1935**.

Ayni *bkz*. BADR AL-DĪN MAḤMŪD B. AḤMAD AL-'AYNĪ.

Aziz Esterabadi *bkz*. 'AZĪZ IBN ARDASHĪR ASTARĀBĀDĪ.

'AZĪZ IBN ARDASHĪR **ASTARĀBĀDĪ**. *Bazm u Razm*. Köprülüzade Mehmed Fuad önsözü ile. İstanbul: Evkaf Matbaası, **1928**. Yazması: Paris: Bibliothèque nationale de France, Ms. Arab. 6040. Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*. Mürsel Öztürk (çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.

BABUR MİRZA ZAHİR AL-DĪN. *Baburnâme*. Beveridge (yay.). Londra, **1905**. Çağataycası: İlminski (yay.). Kazan, **1857**. Türkçesi: Reşit Rahmeti Arat (yay.). İstanbul: TTK, 1943; [Mano, Eiji. *Babur-nama (Vaqayi). Critical Edition based on four Chaghatay Texts with Introduction and*

Levent Şahverdi Arşivi

Notes. I: edisyon kritik 1995; II: indeks (concordance) 1996; III: Japonca çevirisi, 1998. Kyoto: Shokado.] (*TU*#363)

Babür *bkz.* BABUR MİRZA ẒAHİR AL-DİN.

BADR AL-DİN MAḤMŪD B. AḤMAD AL-**'AYNİ**. *'Iqd al-jumān fī ta'rīkh ahl al-zamān.* Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyeddin Efendi, N. 2374-2396; Topkapı Sarayı, N. 2911, 2912; Topkapı Bağdad Köşkü, N. 278; Süleymaniye, 830-935 (ancak Süleymaniye 835'te günümüzde başka bir eser bulunmaktadır). (*TU*#177)

BAHĀ AL-DİN MUḤAMMAD MU'AYYAD AL-**BAGHDĀDI**. *Al-Tawassul ilā al-tarassul.* Aḥmad Bahmanyār (yay.). Tahran: Shirkat-i Sehāmi, **1315 H.Ş./1915-1916**. (*bkz. TU*#1969:81)

BAILEY, H.W. "Iranian Studies". *BSOS* 6 (**1932**). 9 45-55.

BAILEY, H.W. "Ttaugara". *BSOS* 8 (**1937**). 883-922.

BAILEY, H.W. "Śri Viśa Sūra and the Ta-uang". *Asia Major.* N.S. XI (**1964-65**). 1-26.

BALĀDHURĪ. *Futūḥ al-buldān.* M.J. de Goeje (yay.). Leiden: Brill, **1866**; Ph. Kh. Hitti ve F.C. Murgotten, *The origins of the Islamic state being a translation the Arabic accompanied with annotations, geographic and historic notes of the kitab-ı Buldan al-Imam Abul'l Abbas Ahmed Ibn-Jabir al-Balādhurī.* 2 cilt. New York: Colombia University, 1916-1924. M. Riḍwan (yay.). Kahire, 1956. Salāh al-Din Munajjid (yay.). Kahire, 1956-1957. (*TU*#56)

Bal'amî *bkz.* ABŪ **'ALİ** MUḤAMMAD AL-BAL'AMİ.

BALASZ, Étienne. "Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte der T'ang-Zeit (618-906)". *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen* (Berlin) 35 (**1932**). 1-72.

BALHASSAN-OGHLOU, N.A. "Un Texte Ouïgour de XII Siècle". *KSz* 7 (**1906**). 257-279.

BANARLI, NİHAD SAMİ. "Ahmedî". *TM* 6 (**1936-1939**). 49-176.

BANG, W. "Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen". *KSz* 17 (**1916-1917**). 112-146.

BANG, W. Tenkid yazısı: "E. Sieg, 'Einheimischer Name für Toχrï' und F. W. K. Müller, Toχrï und Kuišan (Küšän)". *Sitzungsberichte der königlichen Preusischen Akademie der Wissenschaften.* 1918, 560-586". *KSz.*18 (**1917-18**). 118-123.

BANG, W. "Aus türkischen Dialekten". *KSz.* 18 (**1917-1918**). 7-28.

BANG, W. "Türkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut". *Ujb.* 5 (**1925**). 41-48, 231-251, 392-410; 7 (**1927**). 36-45; 10 (**1930**). 16-26; 12 (**1932**). 90-104; 14 (**1934**). 193-214.

BANG, W. ve GABAIN, A. "Uigurische Studien". *Ujb.* 10 (**1930**). 193-210.

BANG, W. ve [ARAT] RAHMETİ, R. "Die Legende von Oghuz Qaghan". *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse* (**1932**). 683-724 ve Türkçe olarak *Oğuz Kağan Destanı.* İstanbul: Burhaneddin Basımevi, **1936**.

BANZAROV, DORJİ 1955. "Ob oyratah i uygurah". Sobranie soçineniy. Moskova: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR. 180-186. [Банзаров, Доржи, Об ойратах и уйгурах // Собрание сочинений. Москва: издательство Академии наук СССР. с. 180-186.]

BARBARO, J. ve CONTARINI, A. *Travels to Tana and Persia.* Grey, Ch. (yay. ve çev.). Londra: Hakluyt Society, **1873**.

BARBOUR, PHILIP LEMONT. "Buruchaskï: A Language of Northern Kashmir". *JAOS* 41 (**1921**). 60-72.

BARFIELD, THOMAS J. *The Perilous Frontier.* Cambridge, Mass ve Oxford: Basil Blackwell, **1989**.•

BARKAN, ÖMER LÜTFİ. "Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey'e Ait Kanunlar". *Tarih Vesikaları* 1 (**1941**). 91-107 ve 184-197.

BARKAN, Ö. LÜTFİ. "Kolonizatör Türk Dervişleri". *Vakıflar Dergisi* 2 (**1943**). 279-386.

BARKAN, Ö. LÜTFİ. *Onbeş ve Onaltıncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları. Kanunlar.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **1945**.

Levent Şahverdi Arşivi

BARTOLD, V.V.* [Бартольд В. В.]. "O Hristianstve v Turkestane v do-mongol'skiy period (po povodu semireçenskih nadpisey) [О христианстве в Туркестане в до-монгольский период (по поводу Семиреченских надписей)]. *ZVORAO* 13 (**1893**). 1-32 [*Soçineniya* II/2: 265-314] [ЗВОРАО, 1983, Т. 13. с. 1-32]. [Türkçesi: Rudolf Stübe'nin (1901) Almanca çevirisinden Köprülüzade Ahmet Cemal (çev.), "Ortaasya'da Hıristiyanlık". *Türkiyat Mecmuası* I (1925). 47-100.]

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Neskol'ko slov ob ariyskoy kul'ture v Sredney Azii". *Sredne-Aziyatskiy Vestnik* [Несколько слов об арийской культуре в Средней Азии]. (Taşkent) Haziran (**1896**). 20-33 [*Soçineniya* II/2:322-332].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Obrazovaniye imperii Çingis-Hana" [Образование империи Чингис-хана]. *ZVORAO* 10 (**1897a**). 105-119.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Otçet o poezdke v Srednyuyu Aziyu s nauçnoy tselyu" [Отчет о поездке в Среднюю Азию с научной целью]. *Mémoires de l'Academie des Sciences de Russie Ser. VIII. Cl. phil.-hist.* 1 (**1897b**). 4:78-126. *Ayrıca bkz.* Gerdizi/Barthold 1897. (*TU*#74)

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. [Kitap tenkidi] Aristov. *Zametki ob etniçeskom sostave tyurskih plemen i narodnostey i svedeniya ob ih çislennosti* [Рецензия: Аристов. Заметки об этническом составе тюркских племен и народностей и сведения об их численности]. *ZVORAO* 11 (**1898a**). 341-356 [*Soçineniya* V:266-279]. Bu tenkidin Türkçe çevirisi için *bkz.* Ahsen Batur Aristov. *Türk Halklarının Etnik Yapısı*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2014.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Turkestan v epohu mongol'skogo naşestviya.* 2 cilt. I: *Tekstı* (metinler) [Туркестан в эпоху монгольского нашествия. В 2 томах. Том 1. Тексты]. St. Peterburg, **1898b**. II: *İsledovaniye* (inceleme). S. Peterburg, **1900**. İngilizce çevirisi ve yeni edisyonu: BARTHOLD, W. *Turkestan down to the Mongol Invasion*. Londra: Luzac & Co., 1928 [*Soçineniya* I].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. Kitap tenkidi: "İzvestiya Turkestanskogo Otdela imperatorskogo Russkogo geografiçeskogo obşçestva, Tom I, Vıp. II. [Рецензия: Известия Туркестанского Отдела Императорского Русского Географического Общества. Том I. 1899. Вып. II]. Taşkent, 1900". *ZVORAO* 13 (**1901**). 115-117 [*Soçineniya* III:244-245].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Tekst pervoy nadpisi v Varuhskom uşçelye" [Текст первой надписи в Варухском ущелье]. *Protokolı zasedaniy i soobşçeniya çlenov Turkestanskogo krujka lyubiteley arheologii* 9 (**1904**).46-47 [*Soçineniya* IV:309-310].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Narodnoye Dvijeniye v Samarkande v 1365. g." [Народное движение в Самаркаиде]. *ZVORAO* 17 (**1906a**). 01-019 [*Soçineniya* 1964, I/2:362-379].

BARTOLD, V.V. "Zur Geschichte der Şaffariden". *Orientalische Studien Theodor Nöldeke zum siebzigsten geburtstag (2 März 1906) gewidmet von Freunden und Schülern.* C. Bezold (yay.). c. I. Giessen, **1906b**. 171-191. Türkçesi: "Saffarîler Tarihi Hakkında". M. Altay Köymen (çev.). *Belleten* 7 (1943). 319-340.

BARTHOLD, W. [Kitap tenkidi]. "Explorations in Turkestan... Expedition of 1903, under the Direction of R. Pumpelly". Washington, 1905. *ZVORAO* 17 (**1907a**). 83-97 [*Soçineniya* IV:141-153].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "K istorii arabskih zavoyevaniy v Sredney Azii". [К истории арабских завоеваний в Средией Азии]. *ZVORAO* 17 (**1907b**). 140-147 [*Soçineniya* I/2:380-387].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "O nekotorıh vostoçnıh rukopisyah v bibliotekah Konstantinopolya i Kaira (otçet o komandirovke)" [о некоторых восточных рукописях в библиотеках]. *ZVORAO* 18, VIP. IV (**1908**). 115-154.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Halif i sultan" [Халиф и султан]. *Mir İslama* 1 (**1912**). 203-226. [*Soçineniya* VI:345-400 ve Türkçesi: Vasiliy Vladimiroviç Barthold. *Halife ve Sultan*. İlyas Kamalov (çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2006.]

---

* Vasily Vladimiroviç Barthold'un adı Rusça yayınlarında "V. V. Bartold" şeklinde, Rusça dışındaki yayınlarda Wilhelm Barthold, W. Barthold şekillerinde görülmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *K istorii oroşeniya Turkestana* [К истории орошения Туркестана]. St. Peterburg,* **1914**. 77-102 [*Soçineniya* III:97-233].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "O pogrebenii Timura" [О погребении Тимура]. *ZVORAO* 23 (**1915a**). 1-32 [*Soçineniya* II/2:423-454].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. (Redaktör). *Dnevnik Pohoda Timura v Indiyu Giyasetdina Ali*. Tekstı po istorii Sredney Azii. Vıp. I. [Дневник похода Тимура в Индию Гиясетдина Али. Тексты по истории Средней Азии. Вып. I. Под редакцией В. В. Бартольда] Petrograd, **1915b** [*Soçineniya* VIII:328-335].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "K istorii persidskogo eposa" [К истории персидского эпоса]. *ZVORAO* 22 (**1915c**). 257-282 [*Soçineniya* VII:383-403].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Kul'tura musul'manstva* [Культура мусульманства]. Peterburg, **1918a**. [*Soçineniya* VI:141-204]. Türkçesi: *İslam Medeniyeti Tarihi*. Fuad Köprülü (yay.). İstanbul: Kanaat Kütübhânesi, 1940. [Tanıtma: Abdülhak Adnan (Adıvar). *Ülkü* 15 (1940). 566-570.]

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Ulugbek i ego vremya* [Улугбек и его время]. Peterburg, **1918b**. [*Soçineniya* II/2:25-196]. Türkçesi: *Ulugbek ve Zamanı*. Akdes Nimet [Kurat] (çev.). İstanbul: Evkaf Matbaası, 1930.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Otçet o komandirovke v Turkestan* [Отчет о командировке в Туркестан]. S. Peterburg, 1904; ayrıca daha kısa olarak "Otçet o komandirovke v Turkestan". *İRAİMK* 2 (**1922**). 1-22 [*Soçineniya* VIII: 119-210].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *İstoriya Turkestana*, Vıp. II. [История Туркестана. Вып. II]. Taşkent: Trudı Turkestanskogo gosudarstvennogo universiteta, **1922a** [*Soçineniya* II/1107-166].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Vostoçno-iranskiy vopros* [Восточно-иранский вопрос]. *İzvestiya Akademii Materya'lnoy kulturı* II (**1922b**). 361-384 [*Soçineniya* VII/417-437].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Musul'manskiy mir* [Мусульманский мир]. Petersburg: İzdatelstvo. "Nauka i şkola", **1922c** [*Soçineniya* VI: 205-297].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Monetı Ulugbeka" [Монеты Улугбека]. *İRAİMK (İzvestiya Rossiyskoy Akademii istorii Material'noy kul'turı)* 2 (**1922d**). 190-192.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Kitayskie istoçniki o gunnah [Kitap tenkidi: M. de Groot. *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit. Chinesiche Urkunden zur Geschichte Asiens*. Erster Teil, Berlin und Leipzig, 1921]" [Китайские источники о гуннах (рецензия: Groot. *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit. Chinesiche Urkunden zur Geschichte Asiens*. Erster Teil, Berlin und Leipzig, 1921)]. *Annalı Jurnal Vseobşçey İstorii* 2 (**1923**). 261-27 [*Soçineniya* V:409-418].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Taciki. İstoriçeskiy oçerk". N.L. Korjenevskiy (yay.). *Tacikistan. Sb. Statey* [Таджики. Исторический очерк // Таджикистан. Сборник статей. Под редакцией Н. Л. Корженевского]. Taşkent **1925a**.93-111 [*Soçineniya* II/1:451-468].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Arheologiçeskiye rabotı v Samarkande letom 1924 goda" [Археологические работы в Самарканде летом 1924 года]. *İzvestiya Rossiyskoy Akademii Materia'lnoy Kul'turı* 4 (**1925b**). 119-132 [*Soçineniya* IV:269-279].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *İran. İstoriçeskiy obzor* [Иран. Исторический обзор]. Taşkent: Tipografiya "Vostkazgosizdata". **1926** [*Soçineniya* VII:227-334].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Mesta do-musul'manskogo kul'ta v Buhare i yeyo okrestnostyah" [Места домусульманского культа в бухаре и ее окрестностях]. *Vostoçnıye Zapiski* 1 (**1927a**). 11-25 [*Soçineniya* II:471:481].

* Şehrin adı kaynakçada farklı döneme ait eserlerin künyelerinde geçtiği farklı şekilleriyle (St. Peterburg, Peterburg, Petersburg, Petrograd, vd.) yer almaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Otets Edigeya" [Отец Едигея]. *Izvestiya Tavriçeskogo Obşçestva Istorii Arheologii i Etnografii* 1 (**1927b**). 18-23 [*Soçineniya* II/1:797-804].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Istoriya kul'turnoy jizni Turkestana* [История культурной жизни Туркестана]. Leningrad: AN SSSR, **1927c** [*Soçineniya* II/1:167-433].

BARTHOLD, W. *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. İstanbul: Evkaf Matbaası, **1927d**; sadeleştirilmiş yeni baskı: V. V. Barthold. *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*. (çev.) Râgıp Hulûsi Özdem, Haz. Kazım Yaşar Kopraman, Afşar İsmail Aka Ankara: TTK, 2006, 2013, 2017. *Orta Asya Türk Tarihi Dersleri*, Hazırlayan: Hüseyin Dağ, İstanbul: Çağlar Yayınları, 2004.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Mir-Ali-Şir i i yego jizn'". *Mir-Ali-Şir. Sbornik k pyatisotletiyu so dnya rojdeniya* [Мир-Али lШир и его жизнь // Мир-Али Шир. Сборник к пятисотлетию со дня рождения]. Leningrad **1928**. 100-164. Türkçesi: Ahmet Caferoğlu (çev.). "Mir-Ali Şir ve Siyasi hayatı". *Ülkü* 10-11 (1937). Almancası: *Herāt unter Husein Baiqara dem Timuriden*. Walter Hinz (çev.). Leipzig: Kommissionsverlag F. A. Brockhaus, 1938. İngilizcesi: *Four Studies on the History of Central Asia*. c. III. *Mīr 'Alī-Shīr*. V. ve T. Minorsky (çev.). Leiden: E. J. Brill, 1962.1-72 [*Soçineniya* VII:227-334].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Oçerk istorii turkmenskogo naroda". *Sbornik Turkmeniya*. c. 1 [Очерк истории туркменского народа // Туркмения. Том 1.]. Leningrad, **1929**.1-69 [*Soçineniya* II/1:545-623]. İngilizcesi: *Four Studies on the History of Central Asia*. c. III. *A History of Turkmen People*. V. ve T. Minorsky (çev.). Leiden: E. J. Brill, 1962.73-170 [*Soçineniya* VII:227-334].

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. Hudud-al-Alem. Rukopis Tımanskogo. S vvedeniyem i ukazatelem V. Bartolda [Худуд-ал-Алем. Рукопись Туманского. С введением и указателем В. Бартольда]. Leningrad, İzd. Akad. Nauk, **1930a** [*Soçineniya* 1973, VIII:504-545].

BARTHOLD, W. "İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet". Abdülkadir B. (çev.). *THİTM* 1 (**1930b**). 135-161.

BARTHOLD, W. *12 Vorlesungen über die Geschichte der Türken Mittelasiens*. Th. Menzel (yay.). Berlin: Deutsche Gesellschaft für Islamkunde, **1935**. ["Dvenadtsat' lektsii po istorii turetskikh narodov Srednei Azii". *Soçineniya* V/17-192. Moskova: Izd-vo "Nauka", 1968.] Bu metin İstanbul'da verilen derslerin Almanca edisyonudur. Türkçesi için *bkz*. BARTHOLD 1927d.

BARTOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. *Soçineniya* [Сочинения]. Moskova: İzdatel 'stvo Vost oçnoy Literatun, **1963-1976**.

BARTHOLD, V.V. [Бартольд В. В.]. "Kh"arizm" [Хорезм] *E.I.*[1] 11:974-978 [*Soçineniya* III:544-552; Bosworth. *E.I.*[2] 1060b. Z.V. Togan "Harizm". *İ.A.*].

BARTHOLD, W. "Derbend" [Дербент]. *İ.A.* III: 33-534 [*E.I.*[1] 1:979-985. *Soçineniya* III:419-430].

BARTHOLD, W. "Dağıstan" [Дагестан]. *İ.A.* III:447-456 [*Soçineniya* III:408-418].

BAŞTAV, ŞERİF. "Kalizler, Hazarlar ve Macarlar". Kitap Tenkidi: "Mâtyâs Gyomi. Kalizok, Kázarok, Magyarok". *Magyar Nayelv* 34 (**1938**). 3-4:86-96; (**1938**). 5-6:159-168; *TM* 8 (**1942**). 351-356.

BATLAMYUS *bkz*. PTOLEMAIOS.

BATTAL, ABDULLAH. "Sahib Giray Han Yarlığı". *TM* 2 (**1928**). 75-102.

BAUER, N. "Die Silber-und Goldbarren des russischen Mittelalters. Eine archäologische Studie". *Numismatische Zeitschrift* 62 (**1929**). 7-100.

BAUER, N. "Die Silber-und Goldbarren des Russischen Mittelalters". *Numismatische Zeitschrift* 64 (**1939**). 61-101.

BAWDEN, C.R. *The Modern History of Mongolia*. Londra: Weidenfeld & Nicolson. **1968**.•

BAYBARS AL-MANŞÛR AL-DAVADÂR. *Al-zubdat al-fikra fi ta'rīkh al-hijra*. 10. cilt. British Museum nüshası, N. 1233; 4. cilt. Upsala; 5. cilt. Paris, **1572**; 6. ve 9. ciltler. Oxford Bodleian, 1, 711, 704, 701 [Donald Richards (yay.). Beyrut, 1998]. RUKN AL-DÎN BAYBARS AL-MANŞÛRI. *Zubdat al-fikra fi ta'rīkh al-hijra*. Band X, HS London British Museum, Ar. Nr. 1233. [c. IX, Cairo

Levent Şahverdi Arşivi

University Library MS, 24028 (British Museum Or. MS, Add. 23325'in fotoğrafla çoğaltılmış nüshası] İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, No: 34 Fe 1459. (*TU#161*)

BEAL, SAMUEL. *Si-yu-ki. Buddhist Records of the Western World. Translated from the Chinese Hiuen Tsiang*. New York: Paragon Reprint, **1968**. (Bu tıpkıbasım Londra: Kegan Paul, 1906 baskısından yapilmiştir.)

BECKER, CARL HEINRICH. *Islamstudien*. Leipzig: Quelle & Meyer, **1924-1932**. [Hildesheim, G. Olms, 1967.]

BECKWITH, CHRISTOPHER I. *The Tibetan Empire in Central Asia*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, **1987**.•

BECKWITH, CHRISTOPHER I. "The Chinese Names of the Tibetans, Tabghatch and Turks". *AEMAe* 14 (**2005**). 5-20.•

BEHÇET, MEHMET. *Kastamonu âsâr-ı kadimesi [Qasṭamoni: āthār-i qadīmesi]*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti, **1925**.

Behmen Kerimi *bkz*. BAHMAN KARĪMĪ.•

Belazuri *bkz*. BALĀDHURĪ.

BELYAYEV, N. [Беляев Н.]. "O bulate i Haraluge". *Sbornik statey posvyaşçennıh pamyati N. R. Kondakova. Arkheologiya, istoriya vizantinovedenie [Recueil d'études, dediées à la mémoire de N. R. Kondakov. Archéologie, Histoire de l'art, Etudes byzantines]*. Prag: Seminarium Kondakovianum, **1926**. 155-86. [О булате в Хараλуге. Сборник статей, посвященных памяти Н. Р. Кондакова. Археология, история, византиноведение.]

BELYAYEV, N. [Беляев Н.]. "O drevnih i nıneşnih russkih merah protyajeniya i vesa". *Seminarium Kondakovianum. Recueil d'études Archéologie, Histoire de l'art, Etudes byzantines* 1 (**1927**). 247-288. [О древних и ныне шних русских мерах протяжения и веса...]

BELIAEW, N.T.* "On the Sumerian Mina; Its Origin and Probable Value". *The Newcomen Society* 8 (**1927-28**). 120-153.

BELYAYEV, N.T. [Беляев Н. Т.]. "O tsarskoy Sumeriyskoy Mine, o Darike i o Zolotnike". *Seminarium Kondakovianum. Recueil d'études Archéologie, Histoire de l'art, Etudes byzantines* 4 (**1931a**). 179-204. [Оцарской Сумерийской мине, о Дарике и Золотнике...]

BELYAYEV, N. [Беляев Н.]. "The darik and the zolotnik". *SK* 4 (**1931b**). 200-203.

BELYAYEV, N. [Беляев Н.]. "O bezmene v İndii". *Seminarium Kondakovianum. Recueil d'études Archéologie, Histoire de l'art, Études byzantines* 6 (**1933**). 137-156. [О безмене в Индии.]

BELİN, M. *Türkiye İktisadi Tarihi Hakkındaki Tetkikler*. Ziya Karamürsel (çev.). İstanbul: Devlet Matbaası, **1931**.

BELLEW, HENRY WALTER. *Journal of a Political Mission to Afghanistan, in 1857, under Major (now Colonel) Lumbsden; with an Account of the Country and People*. Londra, Smith, Elder and Co., **1862**.

BENAI *bkz*. KUBO, KAZUYIKI.

Benli, Mehmet Sami. "El-Mufassal". *DİA* 30:368-369.•

BERLEKAMP, PERSIS. "The Limits of Artistic Exchange in Fourteenth Century Tabriz: The Paradox of Rashid Al-Din's book on Chinese Medicine, Part 1". *Muqarnas* 27 (**2010**). 209-250.•

BERCHEM, MAX VAN. *Amida. Materiaux pour l'épigraphie et l'histoire Musulmanes du Diyar-Bekr*. Heidelberg: C. Winter, 1910.

BERCHEM, MAX VAN. *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum*. Paris: E. Leroux; Le Caire: Impr. de l'Institut français d'archéologie orientale, **1894**; Le Caire, 1903.

BEREZİN, İ.N. [Березин И. Н.]. *Biblioteka vostoçnıh istorikov*. c. I: *Şeybaniada*. Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolo-Tyurkov. c. II: *Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolo-Tyurkov. Cami-at-tavarih. Ghāzān*. Kazan: Univ. tip., **1849-1854**. [Библиотека восточных историков. Том 1:

* N. T. Belyayev'in soyadı İngilizce yayınlarda Beliaew olarak geçmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Шейбаниада. Сборник летописей. История монголо-тюрков. Том 2: Сборник летописей. История монголо-тюрков. Джами-ат-таварих. Казан: типография Каханского универсим тета, 1849-1854.]

BEREZİN, İ.N. [Березин И. Н.]. *Vnutrenneye ustroystvo Zolotoy Ordı (po hanskim yarlıkam)*. St. Peterburg, 1850 ve *Hanskie yarlıki*. Kazan: M. A. Obolenskiy, **1850-51**. [Внутреннее устройство Золотой Орды (по ханским ярлыкам). Санкт-Петербург, 1850 и Ханские Ярлыки. Казан: М. А. Оболенский, 1850-1851.]

BEREZİN, İ.N. [Березин И. Н.]. *Tarhanıiye Yarlıki Tohtamışa, Timur-Kutluga i Saadet-Gireya*. Kazan: Tipografiya Universiteta, **1851**. [Тарханные ярлыкн Тохтамыша, Тимур-Кутлуга и Саадет-Гирея. Казан: типография Казанского университета, 1851.]

BEREZİN, İ.N. [Березнн И. Н.]. *Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolov. Soçineniye Raşid-Eddina. Vvet deniye. O Turetskih i Mongolskih Plemenah // Trudı Vostoçnogo Otdeleniya İmperatorskogo Russkogo Arheolgiçeskogo Obşçestva*. S. Peterburg: **1858**. 1-320. [И. Н. Березин, Сборник летописей, История монголов, Сочинение Рашид- Эддина. Введеине: О турецких и монгольских племенах,- Труды Восточного отделения Русского археологического общества, ч. V, СПб., 1858.]

BEREZİN, İ.N. [Березин И. Н.] *ayrıca bkz.* REŞİDDEDDİN/BEREZİN.

BERG, LEO. *Das Problem der Klimaänderung in geschichtlicher Zeit*. Leipzig: B. G. Teubner, **1914**.

BERNŞTAM, A.N. [Бернштам А. Н.]. "Arheologiçeskiye issledovaniya v Kirgizii". *Kratkie Soobşçeniya Instituta İstorii Material'noy. Kul'turı* 4 (**1940a**). 47-48. [Археологические исследования в Киргизии. Краткие сообщения Института истории материальной культуры. 1940. No: 4, с. 47-48.]

BERNŞTAM, A. [Бернштам А.]. "İz istorii Gunnov". *Sovetskoye Vostokovedenie* I (**1940b**). 51-77. [Из истории гуннов. Советское востоковедение. 1940. Том 1.]

BERTELS, E. [Бертельс Э.]. "Mahtumkuli o hudojestvennom tvorçestve". *Sovetskaya Literatura* 7 (**1944**). 28-31. [Махтумкули о художественном творчестве. Советская литература. 1944. No: 7, с. 28-31.]

BERTELS, E. "The Study of the History of Turcoman Classical Literature in the Soviet Union". *Papers Presented by the Soviet Delegation at the XXIIIrd International Congress of Orientalists, Iranian, Armenian, and Central Asian Studies*, Moscow, (**1954**). 65-78.

BERTELS, E. "Ali Şir Nevaî'nin Ferhâd u Şirin'i". Rasime Uygun (çev.). *Türk Dili Araştırma Yıllığı-Belleten* (**1957**). 115-130.

BERVE, HELMUT. *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*. Münih: Beck, **1926**.

BESEVLİYEV, V. "Protobulgar Dini". *Belleten* 9 (**1945**). 213-261.

BEYGU, ABDURRAHİM ŞEREF. *Erzurum: Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*. İstanbul: Bozkurt Matbaası, **1936**.

Beyhaki (Ebülfadl el-Beyhaki) *bkz.* ABŪ AL-FAḌL MUḤAMMAD B. ḤUSAYN AL-BAYHAQĪ.

Beyzavi *bkz.* BAYḌĀVĪ.

BINYON, LAURENCE. *Persian Miniature Painting*. Londra: Oxford University Press, **1933**.

BIRAN, MICHAL. *The Empire of the Qara Khitai in Eurasian History: between China and the Islamic World*. Cambridge: Cambridge U. P., **2005**.*

BIÇURİN, N. YA. (İAKİNF). [Бичурин Н. И.]. *Zapiski o Mongolii*. St. Peterburg: Tip. K. Kraya, **1828**.* [Записки о Монголии. Санкт-Петербург: Типография К. Края. 1828.]

BIÇURİN, N. YA. (İAKİNF). [Бичурин Н. И.]. *Sobranie svedeniy o narodah, obitavşih v Sredney Azii v drevnie vremena*. Peterburg, 1851 [Moskova: İzdatel'tvo Akademii nauk SSSR, **1950-1953** (4 cilt)]. [Собрание сведений о народах, обитвшнх в Средней Азии в древние времена.

---

* Bu yazarın adı *UTTG*'nin 1946 ve 1970 edisyonlarında adının Batı'da bilinen şekli Hyacinth-Biçurin olarak geçmektedir. Ancak eserleri soyadı ile Biçurin şeklinde kataloglanmaktadır. Rahiplik adı Yakinf olmuştur, bu adın da Batı dillerindeki karşılığı Hyacinth'tir.

Levent Şahverdi Arşivi

Петербург, 1851. 2-е издание: Москва: Издательство Академии наук СССР. 1950-1953. В 4 томах.]

BİNBAŞ, İLKER EVRİM. "Structure and Function of the Genealogical Tree in Islamic Historiography". *Horizons of the World: Festschrift for İsenbike Togan. Hudûdü'l-Âlem: İsenbike Togan'a Armağan.* İlker Evrim Binbaş ve Nurten Kılıç-Schubel (yay.). İstanbul: İthaki, **2011**. 465-544.•

BLAKE, ROBERT P. "Circulation of Silver in the Muslim East down to the Muslim Epoch". *HJAS* 2 (**1937**). 291-328.

BLANCHARD, RAOUL. "Asie Occidental". *La Haute Asie*. F. Grenard. Paris: A. Colin, **1929**.

BLAU, O. "Ueber -karta, -kerta in Ortsnamen". *ZDMG* 31 (**1877**). 495-506.

BLOCHET, E. "Histoire des sultans Mamlouks". *bkz.* AL-MUFADDAL.

BLOCHET, E. "Les monnaies mongoles de la collection Decourdemanche". *Revue de l'Orient-Chretien*, Deuxième série, I (**1906**). 1:50-59 ve 113-129; ayrıca Deuxième série, I (1906). 2:50-113.

BLOCHET, E. *Introduction à l'histoire des Mongols de Fadl Allah Raschid ed-Din*. Leyden-Londra: **1910**.

BLOCHET, E. *Histoire des Mongols, successurs de Tchinkkiz Khaghan*. Leiden: Gibb Memoiral old series XVII, **1912** ve E. J. Brill, **1911**.

BLOCHET, E. *Catalogue des manuscrits arabes des nouvelles acquisitions (1884-1924)*. Paris: Editions Ernest Leroux, **1925**.

BLOCHET, E. *Les enluminures des manuscrits orientaux de la Bibliothèque Nationale*. Paris: Gay, **1926**. [Paris: Éditions de la Gazette des beaux-arts, 1926.]

BLOCHET, E. *Musulman Painting, XII*th *-XVII*th *Century*. Londra: Methuen & Co., Ltd., **1929**.

BOESCHOTEN, H. "Sakkākī". *E.I.*² maddesi.

BOODBERG, PETER A. "Three Notes on the T'u-chüeh Turks". *Semitic and Oriental Studies Presented to William Popper. University of California Publications in Semitic Philology* 11 (**1951**). 1-11. Tekrar basım: Alvin P. Cohen (yay.). *Selected Works of Peter A. Boodberg*. Berkeley, Los Angeles, Londra: 1979. 350-360.•

BOSWORTH, E. vb. "Jabğuya". *Encylopaedia Iranica*. http://www.iranicaonline.org/articles/jabguya•

BOYLE, JOHN ANDREW. (çev.) *The History of the World-Conqueror by 'Ala-ad-Din 'Ata-Malik Juvaini*. 2 cilt. Manchester: Manchester University Press, **1958**. (*TU*#114)

BOYLE, JOHN ANDREW. *The Successors of Genghis Khan*. New York: Columbia U. P., **1971**.•

BURSALI TAHİR BEY. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Amire, **1333 R./1917**. Yeni baskısı: BURSALI MEHMED TAHİR. *Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmed Remzi Akyürek, Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi. Tıpkıbasım*. Mustafa Tatcı ve Cemal Kurnaz (yay.). Ankara: Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, 2009.

BRANDENSTEIN, W. "Kleinasiatische Ursprachen". *Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumwissenschaft-Neue Bearbeitung* 11 (**1935a**). 165-181.

BRANDENSTEIN, W. "Karische Sprache". *Pauly-Wissowa, Realenzyklopädie. Supplement* VI (**1935b**). 140-146.

BRANDENSTEIN, W. "Thrakische Sprache". *Pauly-Wissowa Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, 6 A (**1936a**). 407-414.

BRANDENSTEIN, W. "Etrüsk Meselesinin Şimdiki Durumu". *İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul, 20-25 Eylül 1937*. İstanbul: Kenan Matbaası, **1943**. 211-219 ve ayrıca *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik* 2 (**1936b**).

BRATIANU, G. *Recherches sur le commerce Génois dans la Mer Noire au XIIIe siècle*. Paris: P. Geuthner, **1929**.

BRETSCHNEIDER, E. *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources*. 2 cilt. Londra: Trübner & Co., **1888**.

Levent Şahverdi Arşivi

BROCKELMANN, C. *Geschichte der arabischen Literatur*. 3 cilt. Grundausgabe, Weimar, Leiden (Supplementbände) **1898, 1902, 1937**. [Leiden: E. J. Brill 1996.]

BROCKELMANN, C. [KARL BROKELMAN]. "Eski Türkistan Halk Edebiyatı". Köprülüzade Ahmed Cemal (çev.). *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* 3 (1339/**1923b**). 2-3:109-148. ["Altturkestanische Volksweisheit". *Orientalische Zeitschrift* 8 (**1920**). 50-73.]

BROCKELMANN, C. "Altturkestanische Volkspoesie I". *Asia Major, Hirth Anniversary Volume* Probeband (**1923a**). 3-24; "Altturkestanische Volkspoesie II". *Asia Major* I (**1925**). 22-44.

BROCKELMANN, C. *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd al-Kašġarīs Dīvān Luġat at-Turk*. Budapeşte: Körösi Csoma-Gesellschaft, **1928**.

BROCKELMANN, K. *Geschichte der Islamischen Völker und Staaten*. Münih, Berlin: R. Oldenbourg, **1939**.

BROSSET, M. *Histoire de la Géorgie depuis L'antiquité jusqu'au XIX siécle*. 4 cilt. Petersburg, **1856**.

BROSSET, M. *Les ruines d'Ani, capitale de l'Arménie sous les rois Bagratides, aux Xe et XIe s, histoire et description*. St. Petersbourg: Commissionnaires de l'Académie impériale des sciences..., **1860-1861**. [St. Petersbourg: Eggers et cie, 1860.]

BROWNE, E. *A History of Persian Literature under Tatar Dominion*. Cambridge, **1920**.

BUDGE, E. *The History of Alexander the Great, being the Syriac Version of the Pseudo-Callistenes*. Cambridge: The University Press, **1889**.

BUDGE, E. *Monks of Kubilai Kaan*. Londra: Religious Tract Society, **1928**.

BULUÇ, SADEDDİN. "Anadolu Ağızları Bibliyografyası". *TM* 8 (**1942**). 327-333.

BURROW, T. "Dravidian Studies II". *BSOS* 10 (**1940**). 289-297.

BURROW, T. "Dravidian Studies IV". *BSOS* 11 (**1944**). 328-356.

BUXTON, L. *The Peoples of Asia*. Londra: K. Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.; New York: A. A. Knopf, **1925**.

CAFEROĞLU, A. *Uygur Sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü (Burhaneddin Matbaası), **1934a**.

CAFEROĞLU, A. *Türk Dili Tarihi Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (Burhaneddin Matbaası), **1943**.

CAFEROĞLU, A. "Uygurlarda Hukuk ve Maliye Istılahları". *TM* 4 (**1934b**). 1-43.

CAHUN, LEON. *Introduction a l'histoire de l'Asie*. Paris: A. Colin et cie., **1896**.

CALDWELL, ROBERT. *A comparative grammar of the Dravidian or South-Indian family of languages*. Londra: Harrison, **1856**. [Caldwell, Robert, *A comparative grammar of the Dravidian or South-Indian family of languages* / Robert Caldwell; rev. ve ed. J.L. Wyatt ve T. Ramakrishna Pillai, [Madras]: Univ. of Madras, 1956. [ayrıca bir de 1940 baskısı görülmektedir].

Câmi *bkz*. 'ABD AL-RAḤMĀN JĀMĪ.

Camiüddüvel bkz. AḤMED B. LUṬFULLĀH **MÜNECCİMBAŞI**. *Jāmi' al-duval*.

CASTREN, M. ALEXANDER. *De affixis personalibus linguarum Altaicarum*. Dissertatio. Helsingforsiae, **1850**.

CAUSSIN DE PERCEVAL, ARMAND-PIERRE. "Le livre de la grande table Hakemite". *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale* 7 (**1803-1804**). 16-240.

CEMAL KARŞI *bkz*. Barthold. *Turkestan v epohu mongol'skogo naşestviya*. 2 cilt. I: *Tekstı* (metinler). St. Peterburg, **1898b**.II:128-152.

Cemaleddin Hasan b. Mutahhar el-Hilli *bkz*. JAMĀL AL-DĪN ḤASAN B. MUṬAHHAR AL-ḤILLĪ.

Cemalzade *bkz*. SEYYID MUḤAMMAD 'ALĪ JAMĀLZĀDA.

Cennabi (Cennabî Mustafa Efendi) *bkz*. JANNĀBĪ.

Cevdet, M. *bkz*. MU'ALLİM CEVDET

Cevheri Farabî veya Farablı Cevheri *bkz*. ABŪ NAṢR İSMĀ'ĪL B. HAMMĀD B. AL-FARĀBĪ AL-JAVHARĪ.

CHABOT, *Histoire de Mar Jabalaha*, III, Paris, **1895**.

Levent Şahverdi Arşivi

CHABOT, J.B. (yay.) *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche.* Paris, Ernest Leroux, **1899-1924**. [Bruxelles: Culture et Civilisation, 1963.]

CHALKOKONDYLES. *Corpus Scriptorium Historiae Byzantinae.* Immanuel Bekker (yay.). Historiarum Libri Decem Bonn, **1843**.

CHANG, K.C. *Art, Myth and Ritual.* Cambridge, Massachusetts, **1983**.•

CHARDIN, JOHN SIR. *Journal du voyage du chevalier Chardin en Perse & aux Indes Orientales, par la Mer Noire & par la Colchide: première partie, qui contient le voyage de Paris à Ispahan.* A Londres: chez Moses Pitt, **1686** ve Chardin, John, Sir. *The travels of Sir John Chardin into Persia and the East-Indies: the first volume, containing the author's voyage from Paris to Ispahan: to which is added, the coronation of this present king of Persia, Solyman the Third.* Londra: Moses Pitt in Duke-Street Westminster, 1686.

CHARIGNON, A. *Le Livre de Marco Polo.* 3 cilt. Pekin: **1924, 1926, 1929**. [Taibei shi: Taiwan shangwu yinshu guan, 2000.]

CHAU JU-KUA. *Chau Ju-Kua: His work on the Chinese and Arab trade in the twelfth and thirteenth centuries entitled Chu-fan-chi.* Çinceden çeviren ve notlandıran: Friedrich Hirth ve W.W. Rockhill. St. Petersburg: Printing office of the Imperial Academy of Sciences, **1911**. [Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Goethe University, 1996.]

CHAVANNES, EDOUARD. *Les mémoires historiques de Se-ma-Ts'ien.* Paris: Adrien-Maisanneuve, **1895-1905**; tıpkıbasımı 1967.

CHAVANNES, E. *Documents sur les Tou-kiue Occidentaux.* Petersburg: Commissionnaires de l'Académie impériale des sciences, **1903**. [Türkçesi : *Batı Türkleri Tarihi.* Metin Sirman (çev.), İstanbul: Töre Yayın Gurubu, 2006.]

CHAVANNES, E. "Notes additionnelles sur les Tou-Kiue (Turcs) Occidentaux" *T'oung Pao* 5 (**1904**). 1:1-96.

CHAVANNES, E. "Les pays d'occident d'après le *Wei lio*". *T'oung-Pao* 6 (**1905**). 519-571.

CHAVANNES, E. "Le Cycle turc des douze animaux". *T'oung-Pao* 7 (**1906**). 51-122 ve *Le cycle turque des dous animaux.* Leiden: Brill, **1911**.

CHAVANNES, E. ve PAUL PELLIOT. "Un Traité Manichéen retrouvé en Chine, traduit et annoté". *Journal Asiatique* (Temmuz-Ağustos **1911**). 499-617 ve "Un Traité Manichéen retrouvé en Chine, traduit et annoté, deuxième partie". *Journal Asiatique* (Ocak-Şubat **1913**). 99-394.

CHILDE, GORDON. *L'Orient préhistorique.* Paris: Payot, **1935**.

China Yearbook, **1936**.

Chinese-English Dictionary of Traditional Chinese Medicine. Beijing: Renmin weisheng chuban she, **1997**.•

CHRISTIAN, VICTOR. "Die sprachliche Stellung des Sumerischen". *Babylonica.* c. 12, fas. 3-4. Paris: Paul Geuthner, **1932**.

CLAUSON, GERARD. *An Etymological Dictionary of Pre-Thireenth-Century Turkish.* Oxford: Clarendon Press, **1972**.•

CLAVIJO, RUY GONZALES *bkz.* KLAVİHO, R.G. [Guy Le Srange (çev.). *Embassy to Tamerlane 1403-1406.* Londra, **1928**. Kısaltılmış Türkçe çevirisi: Ö.R. Doğrul (çev.). *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'e Seyahat.* İstanbul: Kanaat Kitabevi, tarihsiz].

CLEAVES, FRANCIS. "The Mongolian Names and Terms in the History of the Nation of the Archers by Grigor of Akanc". *HJAS* 12 (**1949**). 400-443.•

CLEAVES, FRANCIS WOODMAN. "The Biography of Bayan of the Bārin in the *Yüan shih*". *HJAS* 19 (**1956**). 185-303.•

CLEAVES, FRANCIS WOODMAN. *The Secret History of the Mongols.* Cambridge: Harvard University Press, **1982**.•

Levent Şahverdi Arşivi

CLEMENTZ, I.H. Flavius Josephus, *Jüdische Altertümer*. I.H. Clemenz (çev.). Halle, **1899**.

COHN-WIENER, E. "Die Ruinen der Seldschukenstadt von Merw und das Mousoleum Sultan Sandschar's". *Jahrbuch für Asiatische Kunst* 2 (**1925**). 114-122.

COHN-WIENER, E. *Turan, islamische Baukunst im Mittelasien*. Berlin: E. Wasmuth, **1930**.

CONSTEN, H. *Weideplätze der Mongolen im Reiche der Chalcha*. Berlin: Dietrich Reimer, **1919**.

CONTENEAU, G. *Manuel d'archéologie orientale depuis les origines jusqu'à l'époque d'Alexandre*. Paris: Picard, **1927-1947**.

CONTENEAU, G. *La Civilisation des Hittites et des Mitanniens*. Paris: Payot, **1934**.

Corci Zeydan *bkz*. ZAYDĀN, JURJĪ.

CORDIER, H. *The Book of Ser Marco Polo. The Venetian Concerning Kingdoms and Marvels of the East*. Translated and edited with Notes by colonel Sir Henry Yule. Third edition revised throughout in the light of recent discoveries by Henry Cordier (of Paris). 2 cilt. Londra: John Murray, **1903**.

CORDIER, H. *L'arrivée des Portugais en Chine*. Leiden: E. J. Brill, **1911**.

COYAJEE, J.C. *Cults and Legends of Ancient Iran and China*. Bombay: Jehangir B. Karanis Sons, **1936**.

CUNNINGHAM, W.D. *An Essay on Western Civilization in its Economic Aspects*. Cambridge: Cambridge University Press, **1923**.

Cuveyni *bkz*. 'ALĀ AL-DĪN 'ATA' MALIK JUWAYNĪ.

Cüzcani *bkz*. JŪZJĀNĪ MINHĀJ.

CZEGLÉDY, K. "Bahrām Čōbīn and the Persian apocalyptic Literature". *Ac. Or. Hung*. 8 (1958). 21-43.

CZERMAK, WILHELM. *Der Rhythmus der koptischen Sprache und seine Bedeutung in der Sprachgestaltung*. Viyana: Hölder-Pichler-Tempsky, **1931a**.

CZERMAK, WILHELM. *Die Laute der ägyptischen Sprache; eine phonetische Untersuchung*. Viyana: Verlag der Arbeitsgemeinschaft der Ägyptologen und Afrikanisten in Wien; in Kommission bei O. Höfels, **1931b**.

ÇANDARLIOĞLU, GÜLÇİN. *Orta Asya'da Timuriler, Çin'de Ming Münasebetleri. Ch'en Ch'eng Elçilik Raporu*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, **1995**.•

ÇODOROV, ABRAM EVSEEVIÇ ve SERGEI P. [Чодоров Аврам Евсеевич]. *Strani Vostoka*, Moskova, 1929. [Страны Востока. Москва, 1929.]

Çoras *bkz*. SHĀH-MAHMŪD IBN MĪRZĀ FĀḌIL CHURĀS.

Dakiki *bkz*. ABŪ MANṢŪR MUḤAMMAD DAQĪQĪ (*Shāh-nāma*'nin ilk yazarı).

DANI, H. "Critical Assessment of Recent Evidence on Mohenjodaro". *Second International Symposium on Mohenjodaro*. 24-27 Şubat **1992**.•

DANIŞMEND, İSMAİL HAMİ. *Antropoloji ve Lengüistik Vesikalarına Göre: Türklerle Hind-Avrupalıların Menşe Birliği*. 2 cilt. İstanbul: Devlet Basımevi, **1935, 1936**.

DANKOFF, ROBERT ve JAMES KELLY. *Mahmūd al-Kaşğarī. Compendium of Turkic Dialects*. 3 cilt. Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin (yay.). Cambridge: Harvard University, **1982**.•

DARKO, E. "Influences touraniens sur l'evolution de l'art militaire des Grecs, des Romains et des Byzantine". *Byzantion* 10 (**1935**). 443-469.

DARMESTETER, JAMES. English language translations of the *Yashts*. *Bkz*. Müller, Friedrich Max (yay.). *Sacred Books of the East*. Oxford, **1879**. Aynı zamanda *bkz*. http://www.avesta.org/ka/ka_tc.htm#yashts.

DARMESTETER, James. *Le Zend Avesta*, traduction nouvelle avec commentaire historique et philologique. Paris: E. Leroux, **1892-1893**.

DASXURANCI (KALANKATUAC'I) MOVSES. *Patmutw'iwn Aluanic Ašxarhi*, (yay.) Emin Mkrtič, Moskova: **1860**. [İngilizcesi: C.J.E. Dowsett. *The History of the Caucasian Albanians by Movses Dasxuranci*. Oxford, 1961. Türkçesi: Rusça ve İngilizce nüshaları karşılaştırarak Azerbeycan Türkçe-

Levent Şahverdi Arşivi

sine çeviren: Prof. Ziya Bünyadov. *Kalankatlı Moses, Alban Tarihi ve Alban Salnamesi*. Dr. Yusuf Gedikli (çev.). İstanbul: Selenge Yayınları, 2006; ayrıca Robert Thomson, Moses Khoretsatsi. *History of the Armenians*. Cambridge: Harvard University Press, 1978.]

DAWLATSHĀH SAMARQANDĪ. *Tadhkira-i Shu'arā*. E. Browne (yay.). Leiden, **1901**.

DAWSON, CHRISTOPHER. *The Mongol Mission. Narratives and Letters of the Franciscan Missionaries in Mongolia and China in the Thirteenth and Fourteeenth Centuries*. Londra, New York: Sheed and Ward, 1955'ten tıpkıbasım: New York: AMS Press, **1980**.•

DE GUIGNES, JOSEPH. *Histoire générale des Huns, des Mongoles, des Turcs et des autres Tartares occidentaux*. Paris, 1756-1758. Hüseyin Cahid [Yalçın] (çev.). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve sair Tatarların Tarih-i Umumiyesi*. 6 cilt. İstanbul: Tanin Matbaası, **1923**. Salahattin Alpay (başkanlığında heyet). *Büyük Türk Tarihi*. 7 cilt. İstanbul: Türk Kültür Yayını, 1976-1977. Joseph de Guignes, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*, 3 cilt. Hüseyin Cahit Yalçın (çev.). İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018.

DE MAILLA, JOSEPH-ANNE-MARIE DE MOYRIAC. *Histoire générale de la Chine, ou Annales de cette empire*. 7 cilt. Paris: Ph. D. Pierres. Clousier, **1777-1785**. [Taipei, Cheng-wen Publ., 1967-69.]

DE TERRA, HELMUT. "Zum Problem der Austrocknung des westlichen Innerasiens". *Zeitschrift der Gesellschaft fur Erkunde zu Berlin* 5-6 (**1930**). 161-177.

DELAPORTE, L. *Les Hittites*. Paris: La Renaissance du livre, **1936**.

DELITSCH, FRIEDRICH. "Assyriologische Notizen zum Alten Testament". *Zeitschrift für Keilschriftforschung* 2 (**1885**). 87-98, 161-78, 284-97, 385-98.

DEMOMBYNES, G. *la Syrie á l'époque des Mamelouks d'après les auteurs arabes*. Paris: P. Geuthner, **1923**.

DENY, J. "A propos d'un traité de morale turc en écriture ouïgoure". *Revue du Monde musulman* 60 (**1925**). 189-234.

DENY, J. "Pasha" *E.I.*[1] ve *E.I.*[2] ve "Paşa" *İ.A.* 9:526-529.

Derbendname bkz. KLAPROTH **1823**. KAZEM BEG MIRZA, **1851** ve Arapçası *Tārīkh-i al-bāb va'l-abvāb* için *bkz.* Bölüm 5, haşiye 225.

DESMAISONS, LE BARON (yay.). *Histoire des Mongols et des Tatares par Aboul-Ghazi Béhadour Khan*. St. Péterbourg: Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences, **1871**.

Devedari *bkz.* BAYBARS AL-MANṢŪR AL-DAVADĀRĪ.

Devletşah *bkz.* DAWLATSHĀH SAMARQANDĪ. *Tadhkira-i Shu'arā*.

DEWEESE, DEVIN. *Islamization and Native Religion in the Golden Horde*. University Park: The Pennsylvania State, **1994**.•

DIEZ, E. "Bursa". *İ.A.* 2.806-819.

DIEZ, E. *Die Kunst der islamischen Völker*. Leipzig, **1929**.

DI COSMO, NICOLA. "The Origins of the Great Wall". *The Silk Road* 4 (**2006**). 1:14-19.•

DIEHL, CHARLES. *Justinien et la civilisation Byzantine au VIe siècle*. Paris: Leroux, **1901**.

DIETRICH, KARL. *Byzantinische Quellen zur Länder-und Völkerkunde: (5-15. Jhd.)*. 2 cilt. Leipzig: Wigand, **1911**.

DİLÇİMEN, KAZIM. *Canik Beyleri*. Samsun: Ahali Matbaası, **1940**.

DİLÇİN, DEHRİ (yay.). *Kadı Burhanettin Divanı*. Tıpkıbasım. İstanbul: TDK, **1943** [kapakta 1944].

Dimaşki *bkz.* SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD AL-DIMASHQĪ.

DOCHEV, KONSTANTIN. "The Türnovo, Sixth–Fourteenth Centuries". *Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century*. Angeliki E. Laiou (ed.). Washington, DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, **2002**. 673-678.•

DOERFER, G. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. 4 cilt. Wiesbaden: Franz Steiner, **1963-1975**.

Levent Şahverdi Arşivi

D'OHSSON, M.C. *Histoire des Mongols depuis Tchinguiz-Khan jusqu'a Timour Bey ou Tamerlan.* 4 cilt. 2. baskı: The Hague & Amsterdam, **1834-35**.

DOLBEJEV, B.V. [Долбежев Б. В.]. "V poiskah razvalin Beşbalıka". *ZVORAO* 23 (**1915**). 77-122. [В поисках развалин Бешбалыка. ЗВОРАО. 1915. с. 23. s. 77-122.]

DONNER, OTTO. "Über die Charakteristik der Ural-Altaischen sprachen und die typen des Sprachbaues". *Actes du douzième Congrès international des Orientalistes, Rome 1889.* c. II. Floransa: Société Typographique Florentine, **1902**.

DOPSCH, ALFONS. "Darlegungen über die Entstehung des modernen Kapitalismus". *Grünberg's Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* 8 (**1918a**).

DOPSCH, ALFONS. "Werner Sombart, Der Moderne Kapitalismus". *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* 8 (**1918b**). 330-382.

DOPSCH, ALFONS. *Naturalwirtschaft und Geldwirtschaft in der Weltgeschichte.* Viyana: L. W. Seidel & Sohn, **1930**.

DOSSIN, GEORGES. *Archives Royales de Mari I: Lettres. Textes Cuneiformes du Louvre XXII.* Paris: Libraire Orientaliste Paul Geuthner, **1946**.

DOSSIN, GEORGES. *Correspondance de Šamši-Addu et de ses fils.* Paris: Imprimerie nationale, **1950-1951** [Archives Royales de Mari I, IV].

DOZY, R.P. *Supplément aux dictionnaires arabes.* Leiden: E. J. Brill, **1927**.

DU YOU. *Tongdian.* Beijing: Zhonghua shuju, **1988/2003**.•

DUDA, H. "Zeitgenössiche islamische Quellen und das Oğuzname des Jazyğyoğlu 'Alī zur angeblichen türkischen Besiedlung der Dobrudscha im 13. Jhd. n. Chr". *Spisanie na Bulgarskata Akademiya na Naukite i Izkustvata-Klon Istoriko-Filologiçen [Kniga 66]* 32 (1943). 131-45.

DUDA, H. "Schafsteuer und Schaflieferungen Bulgariens zur osmanischen Zeit". *Miscellanea in memoriam P. Mutafčiev.* Sofya, **1943**. 29-54 ve *Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaft, Phil.-Hist. Klasse: Balkantürkische Studien von H. Duda,* 226.1 (1949). 90-112 ve 127-131.

DULAURIER, EDOUARD. *Récit de la première croisade, extrait de la Chronique de Matthieu d'Edesse.* Paris: B. Duprat, **1850**.

DULAURIER, EDOUARD (yay.) "Zyriak von Gänčā (Giragos Kandzagec'i). 'Auszüge aus der armenischen Geschichte 300-1264 über die Mongolen'". *JA,* 5. série 11 (**1858**). 197-255, 426-508.

DULAURIER, EDOUARD. "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar". *TM* 2 (**1928**). 139-217.

DUNLOP, D.M. "The Keraits of Eastern Asia". *Bulletin of the School of Oriental Studies* 11 (**1944**). 276-289.

DURANT, WILL. *Histoire de la Civilisation.* 2 cilt. Paris: Payot, **1937**.

Düsturü'l-memleket bkz. B4/haşiye 500. Reşideddin'in bize ulaşmamış olan bir eseri.

EBERHARD, W. *Çin'in Şimal Komşuları.* Nimet Uluğtuğ (çev.). Ankara: İdeal Matbaası, **1942a**.

EBERHARD, W. *Lokalkulturen im alten China.* Leiden: E. J. Brill, **1942b**.

EBERHARD, W. "Çin Kaynaklarına Göre, Orta ve Garbî Asya Halklarının Medeniyetleri". *Türkiyat Mecmuası* 7-8 (**1942c**). 125-191.

EBERHARD, W. *Kultur und Siedlung der Randvölker Chinas* (*Toung Pao,* Suppl. 36). Leiden: E. J. Brill, **1942d**.

EBERHARD, W. "Eski Çin Kültürü ve Türkler". *DTCFD* 4 (**1943**). 19-29. Almanca özet *DTCFD* 1 (**1943**). 4:31-38.

EBERHARD, W. "Kay'lar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar". *Belleten* 8 (**1944**). 567-588.

EBERHARD, W. "Bir Kaç Eski Türk Unvanı Hakkında". *Belleten* 9 (**1945**). 35:319-337.

EBERHARD, W. "Şato Türklerinin Kültür Tarihine Dair Notlar" *Belleten* 11 (**1947**). 41:323-26.

EBERHARD, WOLFRAM. *A History of China. New Enlarged Edition.* Berkeley ve Los Angeles: University of California Press, **1971**.•

Levent Şahverdi Arşivi

Ebülberekat el-Bağdadi *bkz.* İBN MELKĀ HİBET ALLĀH B. 'ALĪ ABŪ AL-BARAKĀT AL-BAGHDĀDĪ.

Ebülferec Runi *bkz.* ABŪ AL-FARAJ RŪNĪ.

Ebülfida *bkz.* MALIK AL-MU'AYYAD 'İMĀD AL-DĪN İSMĀ'ĪL ABŪ AL-FIDĀ.

EBÜLGAZİ BAHADIR. *Şecere-i Terakime. Histoire des Mongols et des Tatares par Aboul-Ghazi Béhadour Khan.* Le Baron Desmaisons (yay.). St. Peterburg: Imprimerie de l'Academie Imperiale des sciences, **1871**, 2 cilt, I : *Texte* [Metin]. Dr. Rıza Nur (Çağataycadan Türkiye Türki şivesine nakleden). *Ebülgazi Bahadır Han. Türk Şeceresi,* İstanbul: 1343 R./1925. Ankara: Türk Dil Kurumu, **1937** (Sovyet İlimler Akademisi'nin, Türk Dil Kurumu'na gönderdiği fotokopidir). [*Ayrıca bkz.* A.N. Kononov, *Rodoslovnaya Turkmen.* Moskova: İzdatelstvo Akademii Nauk, 1958; Muharrem Ergin (haz.). Ebülgazi Bahadır Han. *Türklerin Soy Kütüğü (Secere-i Terakime*). Tercüman 1001 Temel Eser (Tarih ve yer yok). Zuhal Kargı-Ölmez, *Bahadır Han: Şecere-i Terâkime* (*Türkmenlerin Soy Kütüğü*, 1996). Ankara: Simurg, 1996.]

ECKER, I. *Gāmii de dei existentia et attributis libellus "Stratum solve!" sive "Unio pretiosus".* Bonn, **1879**.

EDHEM, HALİL. "Äl -i [?] (آل) Germiyan Kitabeleri". *TOEM* 1 (1326 R./**1910**). 2:112-128.

[EDHEM], HALİL. "Karamanoğulları hakkında vesāik-i mahkuka". *TOEM* 3 (1328 R./**1912**). 13:821-836. [*Ayrıca bkz.* 14:873-881, *TOEM* 2 (1327 R./1911). 11:697-712, 12:741-760.]

[EDHEM], HALİL (çev.). Stanley Lane Poole. *Düvel-i İslâmiye.* İstanbul: Milli Matbaa, **1927**. [*Ayrıca bkz.* POOLE, STANLEY LANE.]

EDKINS, J. "The Miryeks, or Stone Men". *Journal of China Branch of the Royal Asiatic Society* 22 (**1887**). 224-29.

EDKINS, J. *Chinese Currency.* Londra: K. Paul, Trench, Trübner & Co., **1890**. [Shanghai: Presbyterian Mission Press; 1901.]

EDLINGER, AUGUST V. *Alte Beziehungen der türkischen Sprachen zu den indogermanischen.* Bamberg: Nagengast, **1922**.

EFESLİ JOHAN. (Bishop of Ephesus), *The third part of the ecclesiastical history of John, Bishop of Ephesus.* Payne Smith (yay.). Oxford: University Press, **1860**. Ayrıca *Biographies of Eastern Saints,* translated into Latin by Douwen ve Land. Amsterdam, 1889.

Eflaki *bkz.* SHAMS AL-DĪN AḤMAD AFLĀKĪ.

E.I.[1]. *The Encyclopaedia of Islām.* M. Th. Houtsma... [vd]. (yay.). Leiden: E. J. Brill, **1913-1936**.

E.I.[2]. *Encyclopaedia of Islam. New Edition.* P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel ve W.P. Heinrichs (yay.). Leiden: E. J. Brill, **2002**.•

El-Ażīmī *bkz.* ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. NIẒĀRĪ AL-AZĪMĪ.

El-Biruni *bkz.* ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BĪRŪNĪ.

El-Cahiz *bkz.* 'AMR B. BAḤR AL-JĀḤIẒ.

El-Cemâhir fi'l-Cevâhir bkz. ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BĪRŪNĪ. *Al-Jamāhir fī al-javāhir.*

El-Cevheri *bkz.* ABŪ NAṢR İSMĀ'ĪL B. HAMMĀD AL-JAWHARĪ.

El-Cevzi *bkz.* SHAMS AL-DĪN YŪSUF B. QIZOGHLI SIBṬ IBN AL-JAVZĪ.

El-Cumahi *bkz.* MUḤAMMAD B. SALLĀM AL-JUMĀḤĪ.

El-Dimaşki *bkz.* SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD AL-DIMASHQĪ.

El-Esedi *bkz.* 'ALĪ B. AḤMAD B. MANṢŪR AL-ṬŪSĪ.

El-Harezmi *bkz.* MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-KĀTİB AL- KHᵛĀRAZMĪ.

El-Herevi *bkz.* 'ALĪ B. ABĪ BAKR AL-HARAVĪ.

El-Konevi *bkz.* MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD AL-BALKHĪ AL-KONAVĪ.

El-Kuşeyri *bkz.* MUSLIM IBN AL- ḤAJJĀJ AL-QUSHAYRĪ.

El-Makrizi *bkz.* AL-MAQRĪZĪ.

Levent Şahverdi Arşivi

El-Maraşi *bkz.* Ḥusayn b. Muḥammad Abū manṣūr al-Mar'ashī.

El-Mes'udi *bkz.* 'Alī b. Ḥusayn al-Mas'ūdī.

El-Mufaddal *bkz.* Al-Mufaḍḍal b. Abī al-Faḍā'il.

El-Mukaddesi *bkz.* Abū abd al-allāh Muḥammad b. Aḥmad al-Muqaddasī.

El-Nakçıvani *bkz.* Muḥammad b. Hindūshāh al-Nakhchivānī.

El-Nedim *bkz.* İbn al-Nadīm.

El-Nüveyri *bkz.* Shihāb al-dīn Aḥmad al-Nuvayrī.

Emir Keykavus *bkz.* Amīr Kaykāwūs.

Endicott-West, Elizabeth. "Mongolian Princes and Their Merchant Partners, 1200-1260". *Asia Major* II (**1989**). 127-154.•

Enisülaşıkin bkz. Qāsim Anvār Mu'īn al-dīn 'Alī b. Naṣr al-Tabrīzī.

Enverī. *Düstûrnâme-i Enverī.* Mükrimin Halil [Yınanç] (yay.). Türk Tarih Encümeni Külliyatı 15. İstanbul: Devlet Matbaası, **1928**. [Fatih Devri Kaynaklarından Düsturname-i Enveri: Osmanlı tarihi kısmı, 1299-1466. Necdet Öztürk (yay.), İstanbul: Kitabevi, 2003.]

Eraslan, Kemal. "Manzum Oğuzname". *TM* 18 (**1973-1975**). 169-244.•

Eraslan, Kemal. "Manzum Oğuzname ile ilgili iki not". *TM* 19 (**1977-1979**). 345-346.•

Eraslan, Kemal. *Ali Şir Nevai, Nesayimü'l-mahabbe min şemayimi'l-fütüvve.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, **1979**; Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1996.•

Erdengtai ve Wuyundalai. *Menggu Mishi.* Huhhote: Neimenggu Renming Chubanshi, **1980**.•

Ergin, Osman. *Muallim Cevdet, Hayatı Eserleri ve Kütüphanesi.* İstanbul: Bozkurt Basımevi, **1937**.

Erkes, Eduard. "Neue Beiträge zur Geschichte des Chou Königs Yu". *Berichte der Sächsischen akademie zu Leipzig. Philologische Historische Klasse.* c. 101. Fasikül 3 (**1954**). Berlin: Akademie-Verlag.

Erzi, Adnan. "Osmanlı Devletinin Kurucusunun İsmi Meselesi". *TM* 7 (**1942a**). 323-326.

Erzi, H. Adnan. "Bursa'da İshaki Dervişlerine Mahsus Zaviyenin Vakfiyesi". *VD* 2 (**1942b**). 423-430.

Erzi, Adnan Sadık. "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I". *Belleten* 14 (**1950**). 85-105.

Erzi, Adnan Sadık (yay.). Ḥasan b. 'Abdi'l-mu'min el-Hôyî. *Gunyetü'l-kātib ve munyetu't-ṭālib; Rusûmu'r-resāil ve nucûmu'l-faẓā'il.* Selçukiler devrine âid inşâ eserleri. Ia. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, **1963**.

Esedi Tusi *bkz.* 'Alī b. Aḥmad b. Manṣūr al-Ṭūsī.

Esin, Emel. "Şulî'ler. İslâm ile Karşılaşan İlk Türkler. Şûl (Çöl? Ço?) boylarından, Selçuklulara kadar, Hazar Denizi kıyılarındaki Oğuzlara dâir". *İslâm Tetkikleri Dergisi* 7 (**1979**). 3-4:31-86.•

Esterabadi *bkz.* 'Azīz ibn Ardashīr Astarābādī.

Esireddin Ebheri *bkz.* Athīr al-dīn Mufaḍḍal b. 'Omar b. 'Uthmān al-Samarqandī al-Abharī.

Evliya Çelebi. *Seyahatname.* 11 cilt. İstanbul, 1-6 ciltler **1898-1902**; 7.-8. ciltler 1928, 1929; 9.-10. cilt 1935, 1938 [İlk altı cildinde sansürün çıkardığı yerlerin bazı kısımlarını Mustafa Nihad Özön *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Sansürden çıkarılan parçalar*, ismiyle 1932'de neşretmiştir. *Ayrıca bkz.* Orhan Şaik Gökyay ve sonra Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff (haz.). *Evliya Çelebi Seyahâtnamesi.* 9 cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995-2005].

Ezzahiri *bkz.* Ghars al-dīn Khalīl b. Shāhin al-Ẓāhirī.

Fadlallah al-'Umarī *bkz.* Shihāb al-dīn ibn Faḍl allāh al-'Umarī.

Faḍl allāh ibn Rūzbihān **Khunjī-Iṣfahānī**. *Tārīkh-i 'Ālam-ārā-i Amīnī / Faḍlullāh b. Rüzbihān Khunjī- Iṣfahānī; Persian text edited by John E. Woods with the abridged translation by Vladimir Minorsky, Persia in A. D. 1478-1490* (*Turkmenica* 12); revised and augmented by John E. Woods. Londra: Royal Asiatic Society, 1992. Mas'üd Sharqī (yay.). [Tahran]: Khānavāda, 1379 [2000-2001].

Levent Şahverdi Arşivi

FAḌL ALLĀH IBN RŪZBIHĀN **KHUNJĪ-IṢFAHĀNĪ**. *Mihmān-nāma-i Bukhārā*. Manuchihr Sutūda (yay.) Tahran: B.T.N.K., 1962. [*Transoxanien und Turkestan zu Beginn des 16. Jahrhunderts; das Mihmān-nāma-yi Buḫārā des Faḍlallāh b. Rūzbihān Hunǧi*. Übersetzung und Kommentar von Ursula Ott. Freiburg im Breisgau: K. Schwarz, 1974.]

Fahreddin Razi *bkz.* FAKHR AL-DĪN AL-RĀZĪ.

Fahreddin Mübarekşah Guri *bkz.* Ross, E. DENISON (yay.). **1927**, *ayrıca bkz.* FAKHR-I MUDABBIR.

FAKHR AL-DĪN AL-**RĀZĪ**. *Jāmi' al-'ulūm*. İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Yz. No. 3760.

FAKHR AL-DĪN 'ALI B. AL-ḤUSAYN **KĀSHIFĪ**. *Rashaḥāt 'ayn al-ḥayāt*. Cawnpore, **1912**. [*Reşahat Tercümesi*. İstanbul: Matbaa-i Amire, 1279 R./1863. *Reşehat-ı Ayne'l-hayat. Can Damlaları*. (Özleştiren) Necib Fazıl Kısakürek. İstanbul: Alem Tic. ve Sanayi, tarihsiz (4. baskı).]

FAKHR-I MUDABBIR. *Baḥr al-ansāb*. Sir Denison Ross tarafından FAKHR AL-DĪN MUBĀRAKSHĀH GHŪRĪ. *Tārīkh-i Mubārakshāh Ghūrī* olarak (**1927**) yayımlanmış eser. Bu konuda *bkz.* İlker Evrim Binbaş, 2011.

FAKHR-I MUDABBIR. *Ādāb al-ḥarb va al-shajā'a*. Aḥmad Suhaylī Khvānsarī (yay.) Tahran: İntishārāt-i İqbāl, **1346 H.Ş./1967** ve Anaiasz Zajaczkowski, *Le traité iranien de l'art militaire* Ādāb al-ḥarb wa-š-šağā'a *du XIII*e *siècle*. Varşova, 1969. *Ayrıca bkz.* İqbal Shafi' (Miss), "Iktibas az ādāb al-harb va al- shajā'a". *Oriental College Magazine* 14 (1937). 65-82.

FARĪD AL-DĪN DĪN MUḤAMMED B. İBRĀHĪM AL-HAMADĀNĪ AL-**'AṬṬĀR**. *Tadhkirat al-Avliyā*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3135/1. [Feridüddin Attar. *Tezkiretü'l-Evliya*. Süleyman Uludağ (yay.) İstanbul: Erdem Yayınları, **1991**.]

FARIDŪN B. AḤMAD **SIPAHSĀLĀR**. *Tarjuma-i risāle-i Sipehsālār bi-Menāqib-i Haḍrat-i Khudāvandigār quddise sırrehü al-'alā*. Midhat Behaī Husāmī (çev. Beytun, Tarīqat-ı 'Āliyye-i Mavlaviye bendegānından). İstanbul: Selanik matbaası, 1331 R./**1915** ayrıca: Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafindakiler* (Risale) Tahsin Yazıcı (çev.). İstanbul: Tercüman, 1977.

Faṣl al-Khiṭāb. Vesaik mecmuası. Yegâne nüshası Kâbil Umumi Kütüphanesi.

Fazlullah b. Ruzbehan İsfahani *bkz.* FAḌL ALLĀH IBN RŪZBIHĀN.

FERDOWSĪ *bkz.* ABŪ AL-QĀSIM MANṢŪR B. 'ALĪ FIRDAWSĪ ṬŪSĪ.

FERİDUN BEY. *Münşeat*. İstanbul, 1274 R./**1858**. Diğer basımlar: Feridun Bey, *Münşeat* 1, 2. İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1948, 1949, 1958.

FERRAND, GABRIEL. *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à L'Extrème Orient du VIIIe au XVIIIe siècles*. Paris: E. Leroux, 2 cilt. **1913-14**.

FERRAND, GABRIEL (yay.). "Abü ḥamīd al-Andalusī al-Ġırnaṭī. *Tuḥfat al-albāb*." *JA* 207 (**1925**). 1-381. (*TU*#521)

Festschrift für Friedrich Hirth. zu seinem 75. Geburtstag 16. April **1920**. Mit 10 tafeln, 54 Abbildungen im Text und einer Karte. *Ostasiatische Zeitschrift* 8. Berlin: Oesterheld & Co.,1920. vi+402 sayfa.

Feva'id-i Sultaniye bkz. RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Favā'id-i Sulṭāniya*.

FIELD, HENRY. *Contributions to the Anthropology of Iran*. 2 cilt. Chicago: Field Museum of Natural History Publications, **1939**.

Firdevsi *bkz.* ABŪ AL-QĀSIM MANṢŪR B. 'ALĪ FIRDAWSĪ ṬŪSĪ.

FLEISCHER, CORNELL. *Bureacrat and Intellectual in the Ottoman Empire*. Princeton, New Jersey: Princeton U. P., **1986**.

Fletcher, Joseph F. "China and Central Asia, 1368-1884". *The Chinese World Order. Traditional China's Foreign Relations*. John King Fairbank (yay.). Cambridge: Harvard U. P., **1968**. 206-224 ve 345-368.

FLÜGEL, GUSTAV. *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*. 3 cilt. Viyana: Druck und Verlag der k. k. Hof-und Staatsdruckerei, **1865**.

Levent Şahverdi Arşivi

FORRER, E. "Strafication des langues et des peuples dans le Prochent-orient préhistorique". *JA* 217 (**1930**). 227-252.

FRAEHN, CH. M. *Die Münzen der Chane vom Ulus Dschutschis oder von der Goldenen Horde* (Fuchs Sammlung). St. Petersburg, **1832** [St. Petersburg, W. Graeff vd., 1852].

FRANKE, O. *Beiträge aus chinesischen Quellen zur Kenntnis der Türkvölker und Skythen Zentralasiens*. Berlin: Verlag der Königl. Akademie der Wissenschaften, **1904**.

FRANKE, O. *Geschichte des Chinesischen Reiches*. Berlin: Walter De Gruyter, **1930**.

FRANKE, H. *Geld und Wirtschaft in China unter der Mongolen-Herrschaft*. Leipzig: O. Harrassowitz, **1949**.

FREIMANN, A.A. [Фрейман A.A.]. "Tokharski Vopros i ego Razreşenye v Oteçestvennoy Nauke". *Uçenyya Zapiski. Seriya Vostokovedçeskikh Nauk*, Suppl. 3, **1952**. 123-135. [Тохарский вопрос и его разрешение в отечественной науке. Ученые записки ЛГУ. Серия востоковедческих наук, 1952, вып. 3, с. 123-135.]

FRIEDMANN, A.D. "Über Papiergeld und Kerbhölzer der Chinesen". *Wiener Numismatische Zeitschrift* 62 (**1929**). 69-74.

FRYE, R.N. ve SAYILI, A.M. "Turks in the Middle East before the Saljugs". *JAOS* 63 (**1943**). 194-207.

FRYE, RICHARD. "Sughd and Sogdians". *JAOS* 63 (**1943**). 14-16.

FRYE, RICHARD. Kitap tenkidi: "R. C. Broadhurst, *The Travels of Ibn Jubayr*. Londra, Cape, 1952". *HJAS* 17 (**1954a**). 289-290.

FRYE, RICHARD N. *The History of Bukhara. Translated from a Persian Abridgement of the Arabic Original by Narshakhī*. Cambridge, Massachusetts: The Mediaeval Academy of America, **1954b**.

FRYE, RICHARD N. *Bukhara. The Medieval Achievement*. Norman, Oklahoma: University of Oklahoma Press, **1965**.

FURŪZĀNFAR, BADĪ' AL-ZAMĀN. *Kulliyāt-i Shams*. Jalāl al-Dīn-i Rūmī (yay.). Tahran: İntishārāt-i Dār nishgāh-i Tahran, **1338 H.Ş./1959-60.**

Fusus bkz. MUḤY AL-DĪN IBN AL-'ARĀBĪ, ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. 'ALI B. MUḤAMMAD B. AL-'ARĀBĪ.

GABRIEL, A. *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*. Paris: E. de Boccard, **1940**.

GEIGER WILH. ve ERNST KUHN. *Grundriss der Iranischen Philologie*. Strassburg: Verlag vom Karl J. Trübner, **1895**.

GELZER, HEINRICH. "Sinope in den Keiltexten; Kappadokien und seine Bewohner". *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Alterthumskunde* 12 (**1874**). 114-121.

GELZER, HEINRICH. *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung*. Leipzig: B.G. Teubner, **1899**.

GELZER, HEINRICH. *Byzantinische Kulturgeschichte*. Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck), **1909**.

GENCELI, ALI. "Gazan Han'ın Posta Teşkilatı". *Türk Yurdu* 27 (**1943**). 25-29.

GENCOSMAN, M. NURI. *Selçukî Devletleri Tarihi: Aksaraylı Kerimeddin Mahmud'un Müsamerat-al-ahyar adlı Farsça tarihinin tercümesi*. Ankara, **1943**.

GÉRARD, CHRISTIAN. *Les bulgares de la Volga et les slaves du Danube; le problème des races et les barbares*. Paris: Librairie orientale et Américaine, G.-P. Maisonneuve, **1939**.

Gerdizi *bkz.* ABŪ SA'ĪD 'ABD AL-ḤAY B. ḌAḤḤAK AL-GARDĪZĪ.

Gerdizi/Barthold *bkz.* Barthold (yay.). 1897:78-126 ve 1898:1-18 [*Soçineniya* c. 8:25-41]. (*TU*#74)

GHARS AL-DĪN KHALĪL B. SHĀHĪN AL-ẒĀHIRĪ. *Kitāb zubdat kashf al-mamālik wa al-ṭurūq wa al-masālik*. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yaz. No. Ahmed III Kit. 3008. Paul Ravaisse (yay.). Paris: Imprimerie Nationale, **1894**. [Khalīl al-Mansūr (yay.). Beyrut: Dār al-Kutub al-'ilmiyya, H. 1417/1997.]

GHIYĀTH AL-DĪN 'ALI. *Tārīkh-i Ghazavāt-i Hindustān*. Taşkent Kütüphanesi. L. Zimin (yay.). Peterss burg, **1915**.

Levent Şahverdi Arşivi

GHIYĀTH AL-DĪN JAMSHĪD MAS'ŪD B. MAḤMŪD AL-ḤASĪB EL-KĀSHĪ. *Zīj-i Khāqānī dar takmīl-i Zīj-i Ilkhāni*. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2692, *Zij-i khāqānī*.

GHIYĀTH AL-DĪN. KH'ANDAMĪR. *Habīb al-siyar. The Habeeb-as-Seear*. 2 cilt. Bombay: Ahmude Press, **1857**. George S.A. Ranking (yay.). Londra, H. Frowde; Oxford: Oxford University Press, **1910**. [Jalāl al-Dīn Humā'ī (yay.) 4 cilt. Tahran: Kitābkhāna-i Khayyām, 1333 H.Ş./1954-55. W.M. Thackston (çev.) *Khwandamir. Habibu's-Siyar. Tome Three*. Part One. *Genghis Khan-Amir Temür*. Part Two. *Shahrukh Mirza-Shah Ismail*. 2 cilt. Sources of Oriental Languages and Literatures. (Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin yay.) Central Asian Sources 1. Cambridge, Mass.: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 1994. *Ayrıca bkz.* "Handmir". *İ.A.* 5/1:110-111]. (*TU*#149)

Gıyaseddin Ali *bkz.* GHIYĀTH AL-DĪN 'ALĪ.

GIBB, H.A.R. *Ortaasya'da Arap Fütuhatı*. M. Hakkı (çev.). İstanbul: Evkaf Matbaası, **1930**.

GIBBONS, H. ADAMS. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ragıp Hulusi [Özdem] (çev.). İstanbul: Devlet Matbaası, **1928**.

GILES, LIONEL. "A Chinese Geographical Text of the Ninth Century". *BSOS* 6 (**1930-1932**). 825-846.

GLADNEY, DRU. *Muslim Chinese. Ethnic Nationalism in the People's Republic*. Cambridge: Harvard East Asian Monographs, **1991**.•

GOBINEAU, JOSEPH-ARTHUR (COMTE DE). *Histoire des Perses d'après les auteurs orientaux, grecs et latins et particulièrement d'après les manuscrits orientaux inédits, les monuments figurés, les médailles, les pierres gravées*. Paris: Henri Plon, Imprimeur-Éditeur, **1869**.

GODARD, A. "Abarkuh". *Āthār-e Iran* 1 (**1936a**). 60-72.

GODARD, A. "Natanz". *Āthār-e Iran* 1 (**1936b**). 83-102.

GODARD, A. "Notes Complementaires sur les tombeaux de Maragha". *Āthār-e Iran* 1 (**1936c**). 143-152.

GOLDEN, PETER. *Khazar Studies*. Budapeşte: Akadémiai Kiadó, **1980**. Türkçesi: *Hazar Çalışmaları*. Egemen Çağrı Mızrak (çev.). İstanbul: Selenge, 2006.

GOLDEN, PETER B. *An Introduction to the History of the Turkic People*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, **1992**. Türkçesi: *Türk Halkları Tarihine Giriş*. Osman Karatay (çev.). Ankara: Karam Yayınları, 2002.

GOLDEN, PETER. "Tuši: The Turkic Name of Joči". *Ac. Or. Hung* 55 (**2002**). 143-151.

GOLUBOVSKIY, P.V. [Голубовский П. В.]. *Peçenegi, torki i polovtsi do naşestviya tatar*. İstoriya Yujno-russkih stepey IX-XIII vv. Kiev, **1884**. [Печенеги, торки и половцы до нашествия татар. История Южно-русских степей IX-XIII вв. Киев, 1884.]

GOLDZIEHER, I. *Die Welt als Geschichte*, IV. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, **1938**.

GOMBOCZ, Z. *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache*. Helsinki: Société Finno-Ougrienne, **1912**. [*Mémoire de la Société Finno-Ougrienne* 30.]

GORDLEVSKIY, V.A. [Гордлевский В. А.]. "İz istorii vodopol'zovaniya v Konii". *Zapiski İnstituta Vostokovedeniya AN SSSR*, II (**1934**). 183-202. [История водопользования в Конии. Записки института востоковедения АН СССР, II (1934). 183-202. Türkçesi: GORDLEVSKI, VLADIMIR ALEXANDROVIÇ. "Konya İra ve İska Tarihine Ait Materyaller". Hasan Ortekin (çev.). *Konya*. 18-19 (1938). 1051-1069.]

GORDLEVSKIY, V. [Гордлевский В.]. *Gosudarstvo selcukidov Maloy Azii*. Moskova: Akademiya Nauk SSSR, **1941**. [Государство сельджукидов Малой Азии. Москва: Академия наук СССР, 1941. Türkçesi: GORDLEVSKI, V. A. *Anadolu Selçuklu Devleti*. Azer Yaran (çev.). Ankara: Onur Yayınları, 1988.]

GOTYE, V. [Готье В.]. Jeleznıy vek v Vostoçnoy *Evrope*. Moskova-Leningrad, **1930**. [Железиый век в Восточиой Европе. Москва-Ленинград. 1930.]

GÖKALP, ZIYA. "Eski Türklerde İçtimai Teşkilat". *MTM* 1 (1331 R./**1915-1916**). 3:385-456.

Levent Şahverdi Arşivi

GÖKBİLGİN, ÖZALP (yay.). *Târiḫ-i Şâhib Giray Han. (Histoire de Sahib Giray, khan de crimée, de 1532 à 1551).* Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları. Ankara: Baylan Matbaası, **1973**.•

GÖKBİLGİN, TAYYİB. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No. 743, **1957**. [İstanbul: İşaret Yayınları, 2008.]

GÖKBULUT, SÜLEYMAN. "Kübrevîliğin Orta Asya ve Anadolu'daki Mâcerâsı Üzerine Bir İnceleme". *Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran 2007 Bildirileri.* Isparta: **2007**. 323-331.•

GÖKYAY, ORHAN ŞAİK. *Dede Korkut.* İstanbul: Arkadaş Basımevi, **1938**.

GÖLPINARLI, ABDÜLBAKİ. *Yunus Emre: Hayatı.* İstanbul: Bozkurt Basımevi, **1936**.

GRANT, MADISON. *Le Déclin de la Grande Race.* Paris: Payot, **1926**.

GREBE, I. *Beitrag zur Kenntnis der Völker Sinkiangs nach chinesischen Quellen.* Bocham: Bochum-Langendreer: H. Pöppinghaus, O. H. G., **1937**.

GRÉGOIRE, HENRI. "La vérité sur le Judaisme des Khazares". *Byzantion* 9 (**1934**). 484-488.

GREKOV, B. ve IAKOUBOVSKI, A. *La Horde d'Or.* Paris: Payot, **1939**.

GRENARD, F. *La Haute Asie.* Paris: A. Colin, **1929**.

GRIAZNOV, M.P. ve GOLOMSHTOK, EUGENE A. "The Pazirik Burial of Altai". *American Journal of Archeology* 37 (Ocak-Mart **1933**). 30-45.

GRIGORYEV. V.V [Григорьев В. В.]. *Vostoçnıy ili Kitayskiy Turkestan.* St. Peterburg: Zapiski İmperatorskogo Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva *(ZİRGO)*, **1873**. [Восточный или Китайскнй Туркестан. Санк-Петербург: Записки Императорского Русского Географического общества. 1873.]

GROOT, J.J.M. DE. *Die Hunnen der vorchristlichen Zeit. Chinesische Urkunden zur Geschichte Asiens.* Berlin ve Leipzig: W. de Gruyter, **1921**.

GROUSSET, R. *Histoire de l'Extrême-Orient.* Paris: Geuthner, **1929**.

GROUSSET, R. *Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem.* 3 cilt. Paris: Plon, **1934-1936**.

GROUSSET, R. *L'empire des steppes: Attila Gengis-Khan Tamerlan.* Paris: Payot, **1939**.

GROUSSET, R. *L'empire Mongol.* Paris: E. de Boccard, **1941**.

GRUM-GRJIMAYLO, VLADİMİR EFİMOVİÇ. [Грум-Гржымайло Владнмир Ефнмович]. *Zapadnaya Mongoliya i Uryanhayskiy Kray.* 3 cilt. S. Peterburg, 1914-1930. *Zapadnaya Mongoliya.* c. II. Moskova, **1926**. [Западная Монголия и Урянхайский край. Том 3. Саикт-Петербург, 1914-1930. Западная Моиголия. Том 2. Москва. 1926.]

Grundriss der iranischen Philologie bkz. GEIGER WILH. ve ERNST KUHN.

GRÜNBACH, K. "Turkish Inscriptions from Mongolia". *Monumenta Serica* 4 (**1939**). 305-308.

GRÜNWEDEL, ALBERT. *Altbuddhistische Kultstätten in Chinesisch-Turkistan; Bericht über archäologische Arbeiten von 1906 bis 1907 bei Kuča, Qarašahr und in der Oase Turfan.* Mit Unterstützung der Baesler-instituts in Berlin; mit 1 Tafel und 678 Figuren. Berlin: G. Reimer, **1912**.

GUBAYDULLİN GAZİZ G. yani GOBEYDULLİN GAŽİZ G. [Гобэйдуллин Газиз Г.]. *Tatar Tarihi.* 1. bölek. *İn borongı zamanlardan 18 asıra kadar.* Kazan: Tatgosizdat, **1922**. 126b; *a.g.e.* 2 baskı. Kazan: Tатгосиздат, 1923. 152b; *a.g.e.* Moskova: SSSR halıklarının üzek neşriyatı, 1925. 290b. [G. Gaziz, İstoriya Tatar, Moskova: Moskovskiy Litsey, 1999.] [Татар тарихы. 1 Булек. Ин боронгы заманлардан 18 гасырга кадэр. Казан: Таттосиздат, 1922.126 бит. 2 басма: Казан: Таттосиздат, 1923.152 бит. Шул ук асэр: Мэскэу: СССР халыкларынын узэк нэшриэте, 1925.290 бит.]

GUBAYDULLİN GAZİZ G. [Гобэйдуллин Газнз Г.] yani UBEYDULLİN, AZİZ. *Tatarlarda Sınıflar.* Kazan, 1925. [Татарларда Сыйныфлар. Казан, 1925.]

Levent Şahverdi Arşivi

GULİSTÂNAH, ABÛ AL-ḤASAN IBN MUḤAMMAD AMÎN. *Das Mujmil et-tarikh-i ba'dnadirije des Ibn Muhammad Emin Abu'l-Hasan aus Gulistane*. Nach der Berliner Handschrift hrsg. und mit einer Einleitung und mit Indices versehen. (yay.). O. Mann. Leiden: E. J. Brill, **1891-96.**

GUMILEV, L.N. *Drevniye tyurki*. Moskova: **1967.** [Древние тюрки. Москва: 1967. Türkçesi: GUMİLÖV, L.N. *Eski Türkler*. Ahsen Batur (çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık, **1999.**]

GUMİLEV, L.N. *Searches for an Imaginary Kingdom. The Legend of the Kingdom of Prester John*. Cambridge: Cambridge U. P., **1987.**•

GUTSCHMID, A. *Geschichte Irans und seiner Nachbarländer*. Tübingen: H. Laupp, **1888.**

GÜNALTAY, ŞEMSEDDİN M. *Mufassal Türk Tarihi*, 5 cilt. İstanbul: Evkaf Matbaası, **1924.**

GYÖRFFY, ISTVAN. *A kurok megtérése*, Prot. Szemle, **1925.**

Hacı Abdülgaffar Kırımi *bkz.* ḤĀJĪ 'ABD AL-GHAFFAR QIRIMĪ.

Hacı Muhyeddin Muhammed *bkz.* ḤĀJĪ MUḤYĪ AL-DĪN MUḤAMMED ve MUHYİDDİN MUHAMMED HACI AĪMACA.

HACIEMİNOĞLU, M. NECMEDDİN. *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, **1968.**

Hādhā Kitāb al-Ma'ārif. Kahire: al-Maṭba'a al-Āmira, **H. 1300/1882.**

HAENISCH, E. "Steuergerechtsame der chinesischen Kloster unter der Mongolenherrschaft". *ZDMG* 95 **(1940).** 317-319.

HAENISCH, ERICH. *Die Geheime Geschichte der Mongolen*. Leipzig: Otto Harrossowitz, **1941.**

HAENISCH, ERICH. *Wörterbuch zu Mangḫol un Niuca Tobca'an (Yuan-ch'ao pi-shi)*. Geheime Geschichte der Mongolen. Wiesbaden: Franz Steiner, **1962.**

Hafız Ebru *bkz.* LUṬF ALLĀH B. 'ABD ALLĀH AL-KHAVĀFĪ, ḤĀFIẒ ABRŪ.

HAGEN, MARTINO S.J., *Lexicon Biblicum* [complete in 3 parts: A-C, D-L, M-Z], Paris: Lethielleux, **1905-1907-1911**, 3 parts in 1 volume: s. 1039, 1000, 1344. Complete with (folding) maps & plans, text in Latin, half-cloth, 25 cm, VG, in the series "Cursus Scripturae Sacrae, auctoribus R. Cornely, I. Knabenbauer, Fr. de Hummelauer... Pars prior Libri introductorii".

ḤĀJĪ 'ABD AL-GHAFFAR QIRIMĪ. *Umdat al-tavārīkh*. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, N. 2331. Kısaltılmış baskısı Necip Asım (yay.) *TTEM* 15-16 (1343 R./**1924-25**). (*TU*#353)

ḤĀJĪ MUḤYĪ AL-DĪN MUḤAMMED bkz. *Majma'al-Qavā'id* ve MUHYİDDİN MUHAMMED HACI.

ḤAKİM ABÛ AL-MAJD MAJDÛD B. ĀDAM AL-SANĀ'Ī AL-GHAZNAVĪ. *Dīvān*. Tahran, **1935.**

Hakim Nişaburi *bkz.* ABÛ 'ABD ALLĀH AL-ḤĀKIM AL NİSHĀBÛRĪ.

Hali *bkz.* ALṬĀF ḤUSAİN KḤĀLĪ.

ḤALİL B. İBRĀHİM MAḤMÛD ŞIDQĪ EDİRNEVİ. *Miftāḥ kunüz arbāb al-qalam*. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, *Terceme-i miftāḥ-i kunüz-i erbāb al-ḳalem* adıyla, Şehid Ali Paşa. N. 1973.

HALİL EDHEM [ELDEM]. "Āl-i [?] (آل) Germiyan Kitabeleri". *TOEM* 1 (1326 R./**1910**). 2:112-128.

HALİL EDHEM [ELDEM]. *Düvel-i İslâmiye*. Stanley Lane Poole (çev.). İstanbul: Milli Matbaa, **1927.** [*bkz.* POOLE STANLEY LANE]

HALİL EDHEM [ELDEM]. "Karamanoğulları hakkında vesâik-i mahkuka". *TOEM* 3 (1328 R./**1912**). 13:821-836. [*Ayrıca bkz.* 14:873-881, *TOEM* 2 (1327 R./1911). 11:697-712, 12:741-760.]

HALOUN, G. "Contributions to the History of Clan Settlement in Ancient China". *Asia Major (Hirth Anniversary volume)* 1 **(1924).** 76-111.

HALOUN, G. "Zur Yüeh-chih-Frage". *ZDMG* 91 **(1937).** 243-318.

Halkokondiles *bkz.* CHALKOKONDYLES.

ḤAMD ALLĀH MUSTAWFĪ AL-QAZVĪNĪ. *Nuzhat al-qulūb*. G. Le Strange (yay.). Londra: [Gibb Memorial Old Series, XXIII, 1-2], **1915, 1919.** (*TU*#l 53, 533)

Levent Şahverdi Arşivi

ḤAMD ALLĀH MUSTAWFĪ AL-QAZVĪNĪ. *Tārikh-i Guzīda*. E. Browne (yay.). c. 14. Londra: *Gibb Memorial Old Series*, **1910**. [Abd al-Ḥusayn Navā'ī, Tahran: Amīr Kabīr, 1960. Maḥmūd Afshār (yay.). Tahran: Bunyād-i Mavqūfāt-i Dultur, 1994]. (*TU*#128)

ḤAMD ALLĀH MUSTAWFĪ AL-QAZVĪNĪ. *Ẓafar-nāma*. London British Museum yazması, Or. 2838; İstanbul Evkaf Müzesi [Türk İslam Eserleri Müzesi], N. 2041, N. 2042. (*TU*#127)

Hamdullah *bkz.* ḤAMD ALLĀH MUSTAWFĪ AL-QAZVĪNĪ.

HAMILTON, JAMES RUSSELL. *Les Ouighours à l'époque des cinq dynasties d'après les documents chinois*. Paris: Presses universitaires de France, **1955**.

HAMILTON, JAMES RUSSELL. "Toquz-oyuz et On-uygur". *JA* 250 (**1962**). 23-63. [Türkçesi: "Toḳuz Oġuz ve On-Uyġur". Yunus Koç, İsmet Birkan (çev.). *Türk Dilleri Araştırmaları* 7 (1997). 187-232.]

HAMMER, JOSEPH. *Devlet-i Osmani Tarihi*. Mehmet Ata (çev.). İstanbul: Matbaa-i Amire, 1329 R./**1913**. [Mehmet Ata (çev.). Abdülkadir Karahan (haz). *Osmanlı Devleti Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.]

HAMMER-PURGSTALL. J.F. *Sur les origines Russes*. Peterburg: Impr. de l'Académie Imp. des Sciences, **1827**.

HAMMER-PURGSTALL. *Geschichte der Goldenen Horde, das ist der Mongolen in Russland*. Pesth, **1840**.

ḤAMZA IṢFAHĀNĪ. *At-tanbīh'alā ḥudūth al-taṣnīf*. Mirza Muḥammad Khān Qazvīnī nüshası.

ḤAMZA IṢFAHĀNĪ. *Ta'rīkh Sinī Mulūk al-arḍ va al-anbiyā*. Beyrut: Dār Maktabat al-ḥayāt, **1961**.

Handemir *bkz.* GHIYĀTH AL-DĪN KHᵛANDAMĪR.

Harezmi *bkz.* MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-KĀTIB AL- KHᵛAREZMĪ.

HARKARY, A.B. "Ein Briefwechsel zwischen Cordova und Astrachan zur Zeit Swjatoslaws (um 960), als Beitrag zur alten Geschichte Süd-Russlands". *Russische Revue* 6 (**1875**).

HARLEZ, C. de. "Les religions de la Chine". *Le Muséon* 10 (**1891**). 145-176, 275-298, 523-548.

HARLEZ, C. de. "La nationalité du peuple de Tschou". *JA* 8, série 20 (**1892**). 335-336.

HARTMANN, M. "Çin" maddesi. *İ.A.* 3:400-420.

Hasan b. Abdülmümin el-Hoyi *bkz.* ḤASAN B. 'ABD AL-MU'MĪN AL-KHŌYĪ. Adnan Erzi 1963 ve Osman Turan **1958**:172-175.

ḤASAN B. 'ABD AL-MU'MĪN AL-KHŌYĪ. *Qavā'id-i Rasā'il; Nuzhat al-kuttāb* adlı eserleri için *bkz.* Osman Turan **1958**:172-175.

ḤASAN B. 'ABD AL-MU'MIN AL-KHŌYĪ. *Ghunyat al-kātib va munyat al-ṭālib va rusüm al-rasā'il va nujüm al-faḍā'il*. bkz. ERZI, ADNAN SADIK (yay.) **1963**.

ḤASAN B. 'ALĪ B. AL-ḤUSAYN AL-BAYHAQĪ. *Shāhnāma*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, N. 1397.

ḤASAN, ZAKĪ MUḤAMMAD. *Les Tulunides, étude de l'Égypte musulmane à la fin du IXe siècle, 868-905*. Paris: Busson, **1933**.

Hatip Bağdadi *bkz.* ABŪ BAKR AḤMAD B. 'ALĪ KHAṬĪB AL-BAGHDĀDĪ.

ḤAYDAR MIRZA DUGHLAT. *Tārikh-i Rashīdī*. N. Elias ve E.D. Ross (yay.). *The Tarikh-i Rashidi of Mirza Muhammad Haydar Dughlat, A History of Mongols in Central Asia*. Londra: Curzon Press **1895**. 2. Edisyon. 1898; yeni baskı 1972. [N. Elias, Lahore: Mustafa Waheed, Book Traders, 1985; Farsça metin: W.M. Thackston, Cambridge, Mass.: Dānishgāh-i Hārvārd, Bakhsh-i Zabānhā va Farhanghā-i Khāvar-i Nazdīk, 1996.] (*TU*#324)

HAYDAR MĪRZA DUĞLAT. *Târih-i Reşidî*. bkz. ḤAYDAR MĪRZA DUGHLAT.

Hayrullah Efendi *bkz.* KHAYRULLAH EFENDI.

HAYTON. "La Flordes estoires de la terre d'orient". *Recueil des historiens des croisades: Documents arméniens* 2. Paris: Imprimerie nationale, **1906**.

HEDIN, SVEN. *Southern Tibet*. Stockholm: Lithographic Institute of the General Staff of the Swedish Army, **1916-1922**.

Levent Şahverdi Arşivi

HEMMY, A.S. "System of Weights at Mohenjo-Daro". J. Marshall (yay.). *Mohenjo-daro and the Indus Civilisation* 2. Londra: Probsthain, **1931**. 589-598.

HENNING, W.B. "Über die Sprache der Chvarezmier". *ZDMG* 90 (**1936**). 30-34.

HENNING, W.B. "Argi and the Tokhariens". *BSOS* 9 (**1938**). 545-571.

HERMES, G. "Das gezahmte Pferd im alten Orient". *Anthropos* 31 (**1936**). 364-394.

HERRMANN, A. *Die alten Seidenstrassen zwischen China und Syrien: Beiträge zur alten Geographie Asiens*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, **1910**. [Wittenberg: Herrosé & Ziemsen, 1910; Tientsin: 1941.]

HERRMANN, ALBERT. "Sacaraucae". *Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumwissenschaft-Neue Bearbeitung*. c. 1A (**1920**). sütun 1611-20.

HERMANN, ALBERT. "Sakai". *Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumwissenschaft-Neue Bearbeitung*. c. 1A (**1920a**). sütun 1770-1806.

HERRMANN, ALBERT. "Sakastane". *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumwissenschaft-Neue Bearbeitung*. c. 1A (**1920b**). sütun 1807-12.

HERRMANN, ALBERT. *Historical and Commercial Atlas of China*. Cambridge: Harvard University Press, **1935**. [Yeni edisyon: Norton Ginsburg, Chicago: Aldine Pub. Co. 1966.]

HERZFELD, ERNST. "Mitteilung über die Arbeiten der zweiten Kampagne von Samarra". *Der Islam* 5 (**1914**). 196-204.

HERZFELD, E. *Paikuli: monument and inscription of the early history of the Sasanian Empire*. Berlin: Dietrich Reimer, Ernst Vohsen, **1924**.

HERZFELD, E. "Völker und Kulturzusammenhange im Alten Orient". *Deutsche Forschungen* Heft 5 (**1928**). 33-67.

HEVESY, W. *Finnisch-ugrisches aus Indien*. Viyana: Manz, **1932**.

HEYD, WILHELM. *Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*. Leipzig: O. Harrassowitz, **1885-1886**. [2. edis. Hildesheim, New York: G. Olms, 1984. Türkçesi: Enver Ziya Karal (çev.). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*. Ankara: TTK, 2000.]

HİDĀYAT, ṢĀDIQ. *Zand va Human Yasan (Bahman-i Yasht) mas'alih-i raj'at va ẓuhūr dar ā'īn-i zardusht, va kārnāmih Ardishīr Pāpkān*. [pīshguftār va tarjamah-i Fārsī az] Ṣādiq Hidāyat. Tahran: Amīr Kabīr, 1342 [1963].

Hidayetülhikme bkz. ATHĪR AL-DĪN MUFAḌḌAL B. 'OMAR B. OTHMĀN AL-SAMARQANDĪ AL-ABHARĪ.

HİNZ, WALTER. *Irans Aufstieg zum Nationalstaat im fünfzehnten Jahrhundert*. Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter & Co., **1936a**.

HİNZ, WALTER. "Quellenstudien zur Geschichte der Timuriden". *ZDMG* 90 (**1936b**). 2:357-398.

HİNZ, WALTER. "Zur iranischen Altertumskunde". *ZDMG* 93 (**1939**). 363-380.

HIOUEN-TSANG [XUANZANG]. *Mémoires sur les contrées occidentales par Hiouen-thsang*. Stanislas Julien (yay.). Paris, **1857** ve *Histoire de la vie de Hiouen-Thsang et de ses voyages dans l'Inde*. Stanislas Julien (yay.). Paris: Impr. impériale, 1853.

HIPPOKRATES. *Oeuvres complètes d'Hippocrate*. E. Littré, (yay.). Paris: Chez J. B. Bailliere; Londra: Chez H. Bailliére, **1839-1861**. [Amsterdam: A. M. Hakkert, 1973.]

HIPPOKRATES. Hans Diller (yay.). *Die Überlieferung der Hippokratischen Schrift: Peri aerōn ydatōn topōn*. Leipzig: Dieterich, **1932**.

HIRTH, FRIEDRICH. *China and the Roman Orient*. Leipzig, Munich: G. Hirth; Shanghai, Hongkong: Kelly & Walsh, **1885**. [Chicago: Ares, 1975.]

HIRTH, FRIEDRICH. "Über den Schiftsverkehr von Kinsay zu Marco Polo's Zeit". *TP* 5 (**1894**). 386-390.

HIRTH, FRIEDRICH. "Nachwort zur Inschrift des Tonjukuk". W. Radlolf, *Die Alttürkischen Inschriften der Mongolei*. 2 cilt. St. Peterburg (**1899a**) II: cilde ilave s. 1-140.

Levent Şahverdi Arşivi

HIRTH, F. "Ueber Wolga-Hunnen and Hiung-nu". *Sitzungsberichte der philosophisch-philologischen und der historischen Classe der k. b. Akademie der Wissenschaften zu München* 2 (**1899b**). 245-78.

HIRTH, F. *The Ancient History of China to the End of the Chóu Dynasty*. New York: The Columbia University Press, **1908**, 1911.

HIRTH, FRIEDRICH ve W.W. ROCKHILL. *Chau Ju-Kua: His work on the Chinese and Arab trade in the twelth and thirteenth centuries entitled Chu-fan-chi*. Translated from the Chinese and annotated by Friedrich Hirth and W. W. Rockhill. St. Petersburg: Printing office of the Imperial Academy of Sciences, **1911**. [Taipei: Ch'eng-wen Publishing Company, 1970; Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Goethe University, 1996.]

HIRTH, F. "The Story of Chang K'ien, China's Pioneer in Western Asia". *Journal of the American Oriental Society* 37 (**1917**). 89-152.

HIRTH, F. *Anniversary Volume for F. Hirth*. B. Schindler (yay.). Londra: Probsthain, **1923**.

ḤISĀM KĀTIB. *Ḥikāyet-i Cümcüme Sulṭān fī Nübüvvet-i İlyās 'aleyh al-selām*. Kazan, **1889**.

Hoca Sadeddin Efendi *bkz*. KHŌJĀ SA'AD AL-DĪN EFENDI.

Hocazâde Mustafâ b. Yûsuf Bursavî *bkz*. KHŌJĀ ZĀDE MUṢṬAFĀ B. YŪSUF BŪRSAVĪ.

HOENERBACH, W. "Anthropologische Beiträge aus alten arabischen Werken". *Zeitschrift für Rassenkunde*, Stuttgart, 7 (**1938**). 113-123.

HOMMEL, FRITZ. *Geschichte Babyloniens und Assyriens*. (Allgemeine Geschichte in Einzeldarstellungen von Wilhelm Oncken). Berlin: Grote, **1885-1888**.

HOMMEL, FRITZ. *Die Verwandschafverhältnis der Sumerischen in Festschrift für P. W. Schmidt*. Viyana, **1928**.

HOWORTH, H. "The Nort hern Front iers of China". *JRAS* 8 (**1879**). 262-290.

HOWORTH, H. *History of the Mongols: from the 9th to the 19th century*. Londra: Longmans, Green & Co., **1876-1888**, 1927. [Taipei: Ch'eng Wen Pub. Co., 1970.]

HOWORTH, H. "The Sabiri and the Saraguri". *JRAS* 24 (**1892**). 613-36.

HUART, CLÉMENT M. "Memoire sur la fin de la Dynastie des Ilekhaniens". *JA* (Ekim **1876**). 316-362.

HUART, CLÉMENT. "Trois actes notariés arabes de Yarkend". *JA* (Kasım-Aralık **1914**). 607-627.

HUART, CLÉMENT. "De la valeur historique des mémoirs des derviches tourneurs". *JA* 11 (**1922**). 19-20:308-317.

HUDSON, ALFRED E. "Some Factores in the Development of Turco-Mongol Social Structure". Doktora Tezi. Yale University, **1937**.

Hududulalem bkz. *Ḥudūd al-'ālam*.

Ḥudūd al-'ālam. bkz. metin: BARTHOLD **1930**; açıklamalı metin çev.: MINORSKY **1937** ve metin: Tahran: Kitabkhāna-i Ṭahūrī 1983.

HULSEWÉ. A.F.P. China in Central Asia. The Early Stage: 125 B.C.-A.D. 23. Leiden: E. J. Brill, **1979**.•

HUNKAN, ÖMER SONER. *Türk Hakanlığı Karahanlılar (766-1212)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.•

HUNTIGTON, E. "The Mountains of Turkestan". *The Geographical Journal* 25 (Ocak **1905**). 1:22-40.

HUNTIGTON, E. "The Mountains of Turkestan (Continued)". *The Geographical Journal* 25 (Şubat **1905**). 2:139-158.

HUNTIGTON, E. "The Rivers of Chinese Turkestan and the desiccation of Asia". *The Geographical Journal* 28 (**1906**). 352-367.

HUNTIGTON, E. "Problems in Exploration: Central Asia". *The Geographical Journal* 35 (Nisan **1910**). 4:395-419.

ḤUSAYN B. MUḤAMMAD AL-JA'FARĪ AL-MUNSHĪ IBN **BĪBĪ**. *Al-avāmir al-'alā'iyya fī al-umūr al-alā'iyya*. Houtsma, Th. (yay.). *Histoire des Seldjoucides de l'Asie Mineure d'après Ibn-Bībī*. Leiden: Brill, **1902**. [Bu eserin yazarının kardeşi Yaḥya b. Muḥammad tarafından yapılan kısaltılmış

Levent Şahverdi Arşivi

şekli: Houtsma (yay.). *Recueil des Seldjukides IV*. Leiden, 1902. Türkçesi: Feridun Nafiz Uzluk. *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*. Ankara: Örnek Matbaası 1951. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya nüshası N. 2985 (Necati Lügal ve Adnan Erzi neşri tıpkıbasımı TTK tarafından 1956'da yayımlanmıştır. *Ayrıca bkz.* İbn Bîbî'den istifade edilerek yazılan anonim *Târîkh-i Âl-i Saljûq*. Yazmaları: Paris: Bibliothèque nationale de France, Suppl. Pers. 1553; Herzogliche Bibliothek zu Gotha No. 31.] (*TU*#86)

Ḥusayn b. Muḥammad Abū manṣūr al-Mar'ashī. **(421 H-/1010)** "*Al-Ghurar fi siyar al-mulūk wa akhbarihīm*". y.y.] : Yazma, [t.y.] 1-2. c. (342 vr.). İstanbul, Süleymeniye Kütüphanesi, Damad İbrahim N. 916.

Ḥusayn Ḥusām al-dīn [yaşar]. *Amâsya Târikhi*. İstanbul, **1927**. [Yeni baskısı: Amasya Tarihi. Abdi-Zâde Hüseyin Hüsameddin; Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş (sadeleştiren). Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986.]

Hüseyin Hüsameddin *bkz.* Ḥusayn Ḥusām al-dīn.

Hüsing, G. "Völkerschichten in Iran". *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft* 46 (**1916**). 199-250.

Hvostov, M. [Хвостов М.]. *İstoriya Vostoçnoy Torgovli Greko-Rimskogo Yegipta*. Kazan, **1914**. [История восточной торговли греко-римкого Египта. Казан, 1914.]

Hyacinth-Biçurin *bkz.* Biçurin.

İbn A'tham el-Kufi *bkz.* İbn A'tham al-Kūfī.

İbn abī Randaqa *bkz.* Turṭūshī.

İbn al-Balkhī. *Fārsnāmah*. G. Le Strange ve R.A. Nicholson (yay.). Londra: Luzac & Co., **1921**.

İbn al-Bazzāz, Tavakkulī. *Şafvat al-ṣafā'*, (*Kitāb al-mavāhib al-saniyye fī manāqıb al-ṣafaviyye*.) İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya bölümü N. 3099, N. 2123; Süleymaniye Kütüphanesi kataloğunda ise Süleymaniye - Hekimoğlu Ali Paşa ve Camii - N. 775. [İbn Bezzāz, *Şafvat al-ṣafā'*. Mukaddime ve tashih ile yayınlayan Ghulām Rezā Ṭabāṭabā'ī. Majd: Dānishgāh-i Āzād İslāmī, **1994.**]

İbn al-Faqīh al-Hamadānī *bkz.* Aḥmad b. Muḥammad b. Isḥāq b. al- Faqīh al-Hamadānī.

Akhbār al-buldān. Meşhed Ravza kütüphanesi, N. 109; M. de Goeje, Leiden (yay.). **1888** = *BGA, V Bkz.* Zeki Velidi. "Meşhedskaya rukopis' İbn-u l-faqiha". *Bulletin de l'Académie des Sciences de Russie* (1924). 237-248. (*TU*#514)

İbn al-Nadīm. *Kitāb al-fihrist*. Gustav Flügel (yay.). Leipzig: F. C. W. Vogel, **1871-72**. [Reza Tajaddud (yay.). Tahran: Marvi Offset Printing, 1973; Bayard Dodge (yay. ve çev.). New York: Columbia University Press, 1970.]

İbn al-'Aḍīm. *Ta'rīkh Ḥalab*. Paris nüshası, Mükrimin Halil istinsahı. (*TU*#105)

İbn Arabşah *bkz.* Aḥmad b. Muḥammad ibn 'Arabshāh al-Dimashqī.

İbn A'tham al-Kūfī. *Kitāb al-Futūḥ*. Yazması: İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi. Yz. No. Ahmed III 2956/1-II. [İbn A'tham al-Kūfī. *Kitāb al- Futūḥ*. 8 cilt, Haydarabad: Maṭba'at Majlīs Dā'irat al-Ma'ārif al-'Uthmāniyya, **1968-75**.] (*TU*#58)

İbn Baḥtīshū'. *Manāfi' al-ḥayavān*. Farsça çevirisi: New York: Pierpont Morgan Library, M.500. [Bu konuda *bkz.* G. İnal **1995**: 60-63. Bazı bölümler: http://www.themorgan.org/collection/treasures-of-islamic-manuscript-painting.]

İbn Battuta *bkz.* Abu 'abd allāh Muḥammad b. Muḥammad ibn Baṭṭūṭa.

İbn Bibi *bkz.* Ḥusayn b. Muḥammad al-Ja'farī al-Munshī ibn Bībī.

İbn Cubeyr *bkz.* İbn Jubayr.

İbn Fadlullah al-'Umari *bkz.* Shihāb al-dīn ibn Faḍl allāh al-'Umarī.

İbn Hacar *bkz.* İbn Khajar.

İbn Haldün *bkz.* 'Abd al-raḥmān ibn Khaldūn.

İbn Hallikan *bkz.* Aḥmad b. İbrāhīm ibn Khallikān.

Levent Şahverdi Arşivi

İbn Hassul *bkz.* Abū al-alā ibn Hassūl.

İbn Havkal *bkz.* Abū al-qāsim ibn Ḥawqal.

İbn Hişam *bkz.* 'Abd al-malīk İbn Hishām.

İbn Hurdadbih *bkz.* İbn Khurdādbeh.

İbn Jubayr. *Rihlat Ibn Jubayr. The Travels of Ibn Jubayr.* William Wright (yay.). Leiden: Brill, **1907** (Gibb Memorial Series, V).

İbn Kamāl. *Tevārīkh-i āl-i 'Othmān.* İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi Yz. No. 3078. [Kemal Paşa-Oğlu Şemsüddin Ahmed İbn-i Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman.* I. Defter. Şerafettin Turan (yay.). Ankara: TTK, **1991.**]

İbn Kemal *bkz.* İbn Kamāl.

İbn Khajar al-Asqalānī. *Al-durar al-kāmina fī a'yan al-mi'a al-thāmina.* 4 cilt. Haydarabad, **H. 1348-50/1929-31**. Yazması: Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, N. 1012. (*GAL* II:67 ve *TU*#449)

İbn Khurdādbeh. *Kitāb al-masālik wa al-mamālik.* M. de Goeje (yay.). Leiden: Bibliothekca Geographorum Arabicorum, **1889**. (*TU*#510)

İbn Kuteybe *bkz.* 'Abd allāh İbn Muslim ibn Qutaybah.

İbn Malkā Hibat allāh b. 'Alī **Abū al-barakāt al-Baghdādī**. *Kitāb al-mu'tabar fī' al-ḥikmat ilāhiya.* 3 cilt. Haydarābad: Osmania Publication Bureau, **H. 1358/1938-39**. Haydarabad Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, N. 1931; Laleli N. 2553; Fatih N. 3224; Fatih N. 3225; İstanbul Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa N. 919.

İbn Miskeveyh *bkz.* Abū 'alī Aḥmad ibn Miskavayh.

İbn Mühenna *bkz.* Jamāl al-dīn b. al-Muhanna ibn al-Muḥannā.

İbn Rusta *bkz.* Abū 'Alī Aḥmad b. 'Umar ibn Rusta.

İbn Sa'id el-Mağribi *bkz.* İbn Sa'īd al-Maghribī.

İbn Sa'īd al-Maghribī (Ebülfida'dan naklen).

İbn Tiktaka *bkz.* Ṣafī al-dīn Muḥammad b. 'Alī b. Tabāṭabā ibn Tiqtaqā.

İbn Tüfeyl *bkz.* Muḥammad ibn 'Abd al-malik ibn Ṭufayl.

İbn Yūnis abū al-Ḥasan 'Alī. *Kitāb al-zīj al-kabīr al-hakīmī mī.* bkz. De Perceval, A.P. Caussin.

İbn Yunus *bkz.* İbn Yūnis Abū al-ḥasan 'Alī.

İbnüladim *bkz.* İbn al-'Adīm.

İbnülarabi *bkz.* Muḥy al-dīn b. al-'Arābī, Abū 'abd allāh Muḥammad b. 'Alī b. Muḥammad b. al-Arābī al-Ḥātimī al-Ṭā'ī.

İbnülazrak *bkz.* Aḥmad b. Yūsuf b. 'Alī b. al-Azraq al-Fāriqī.

İbnülbelhi *bkz.* İbn al-Balkhī.

İbnül bezzaz *bkz.* İbn al-Bazzāz, Tavakkulī.

İbnülesir *bkz.* 'Izz al-dīn ibn al-Athīr.

İbnülfakih *bkz.* Aḥmad b. Muḥammad b. İsḥāq b. al.-Faqīh al.-Hamadhānī.

İbnülfurat *bkz.* Naṣīr al-dīn b. Muḥammad ibn al-Furāt.

İbnülfuvati *bkz.* Kamāl al-dīn 'Abd al-razzāq b. al-Fuvaṭī al-Baghdādī.

İdrisi *bkz.* Abū 'Abd allāh Muḥammad b. Muḥammad al-Sharīf al-İdrīsī.

İdrīs Bidlīsī/ İdrīs-i Bidlīsī. Hasht bihisht. Yazması: İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi N.3078. [Mevlana Hakimüddin İdris b. Ali İdris-i Bitlisi. Mehmet Karataş, Selim Kaya, Yaşar Baş (haz.). Ankara: Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı, (tarihsiz).]

İdrīs-i Bidlīsī. Selim Şah-name. Hicabi Kırlangıç (haz.). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, **2001.**

İgd al-Cuman Bartoldu. عقد الجمان. *["Jemçujnoe ojerelye"] V. V. Bartholdu – Turkestanskiye Druzya, Uçeniki i Poçitateli.* Taşkent, **1927**. [Игд-аль-Джуман =Жемчужное ожерелье. В. В. Бартольду – Туркестанские друзья, ученики и почитатели. Ташкент, 1927.]

İhtiyarat-i Muzafferiye. Bu konuda *bkz.* Z.V. Togan **1942b**:45-48.

Levent Şahverdi Arşivi

İLİN, A.A. [Ильин А. А.]. *Topografiya Kladov Serebryanih i Zolotih Slitkov*. Peterburg, **1921**, 62 s. [Топография кладов серебряных и золотых слитков. Петербург, 1921, 62 с.]

İkbal *bkz.* İQBĀL, MUḤAMMAD.

İMĀD AL-DĪN KĀTİB AL-İSFAHĀNİ. *Al-Fatḥ al-qussī fi fatḥ al-qudsī*. Carlo Landberg (yay.). Leiden, **1888**.

İmadüddin Kâtib el-İsfahani *bkz.* İMĀD AL-DĪN KĀTİB AL-İSFAHĀNİ.

İNAL, GÜNER. *Türk Minyatür Sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, **1995**.•

İNALCIK, HALİL. "Ertuğrul Gâzi'nin Gerçek Hikâyesi". *NTV Tarih* 15 (Nisan **2010**). 51-58.•

İNALCIK, HALİL. "Mitolojiden Gerçeğe Osmanlı Devletinin Kuruluşu". *NTV Tarih* 20 (Eylül **2010**). 51-58.•

İNALCIK, HALİL. *Kuruluş Devri Osmanlı Sultanları*. Ankara: DV Yayınları, **2010**.•

İNALCIK, HALİL. *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar, 1441-1700*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, **2017**.•

İNAN, A. "Altayda Pazırık Hafriyatında Çıkarılan Atların Vaziyetini Türklerin Defin Merasimi Bakımından İzah". *İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul, 20-25 Eylül 1937*. İstanbul: Kenan Matbaası, **1943**. 142-151.

İNAN, A. "Timur ve Ahfadının Mezar Kitabeleri". A.A. Semenov'dan çev. *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: TTK, **1968**. 587-610.•

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. "Turkestanskie ossuarii i astodani". *ZVORAO* 17 (**1907**). 0166-0171. [Туркестанские оссуарии и астоданы. ЗВОРАО. Том 17. 1907. С. 0116-0171.]

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. "O do musul'manskoy kul'ture Hivinskogo oazisa". *Jurnal Ministerstva Narodnogo Prosveşçeniya. Novaya Seriya* 31 (Şubat **1911**). 2:284-318. [О до мусульманской культуре Хивинского оазиса. Журнал Министерства народного просвещения. Новая серия. 1911. Вып. 31. т No: 2 (февраль). с. 284-318.]

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. "Sredneazyatskiy termin v Sasanidskom sudebnike. *ZVORAO* 24 (**1916a**). 29-32. [Среднеазиатский термин в Сасанидском судебнике. ЗВОРАО. Том 24. с. 29-32.]

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. "K istorii do-musul'manskoy kul'turı Sredney Azii". *ZVORAO* 24 (**1916b**). 133-144. [К истории до-мусульманской культуры Средней Азии. ЗВОРАО. Том 24. с. 133-144.]

İNOSTRANTSEV, K.A. [Иностранцев К. А.]. "O meste vıdaçi yarlıka Timur-Kutluga". *BASR* 9 (**1917**). 49-50. [О месте выдачи ярлыка Тимур-кутлуга. БАСР. Т. 5. 1917. с. 49-50.]

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. "Neskol'ko slov o verovaniyah drevnih Turok". *Sbornik Muzeya Antropologii i Etnografii* 5 (**1918**). 152-54. [Несколько слов о верованиях древних тюрок. Сборник Музея антропологии и этнографии. Т. 5. 1918. с. 152-154.]

İNOSTRANTSEV, K. [Иностранцев К.]. *Gunni i Hiung-nu*. Peterburg, **1925**. [Гунны и хиунг-ну. Петербург. 1925.]

İQBĀL, MUḤAMMAD. *Payām-i mashriqī*. Delhi: Kutubhana-i Naziriyya, **1962**. [*İkbal'den Şiirler: Şarktan Haber ve Zebur-u Acem*. Ali Nihad Tarlan (çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1971.]

İSHWARİ, M. *History of Qaraunah-Turks*. Allahabad, **1936**.

İSKANDAR MUNSHİ TURKMĀN. *Tārīkh-i 'ālam ārā-i Abbāsī*. İ. Ashār (yay.). 2 cilt. Tahran, **1334-1335 H.Ş./1946**. [Dr. Muḥammed Muḥammed İsmā'īl Riżvānī (yay.). *Tārīkh-i 'ālam ārāy-i Abbāsī*. 3 cilt. Tahran 1377 H.Ş./2007-2008.]

İskandar Nāma. Gotha yazması (N. 2385-2393).

İskendername bkz. *İskandar Nāma*.

İslam-Türk Ansiklopedisi Muhitülmaarif. İstanbul, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1359-1942 Sahibi ve U. Neşriyat Müdürü: Eşref Edip. No. 45 (**1942**). "Azebaycan" maddesi.

İSMĀ'ĪL GĀLİB. *Taqvīm-i Meskūkāt-ı 'Osmāniye*. İstanbul, **H. 1307/1891-1892**.

Levent Şahverdi Arşivi

İstahri *bkz.* Abū İsḥāq İbrāhīm b. Muḥammad al-Fārisī al-İṣṭakhrī.

İvanin, M. [Иванин М.]. *Voyennoye İskusstvo Mongolov*. Peterburg: Tip. T-va "Obşçestvennaya pol'za", **1875**. İzdatel'stvo, 1922b. [Военное искусство монголов. Петербург: типография товарищества "Общественная польза". 1875.]

'İzz al-dīn ibn al-Athīr. *Al-ta'rīkh al-kāmil*. C. Tornberg (yay.), *İbn al-Athīri Chronicon quod Perfectissimum inscribitur*. 13 cilt. Upsala, Leiden, **1851-76**. [İbnülesir. Mertol Tulum (yay.). *İslam Tarihi (El Kamil fi't-Tarih)*. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2006.] (*TU*#64)

İzgi, Özkan. *Çin Elçisi Wang Yen-te'nin Uygur Seyahatnamesi*. Ankara: TTK, **1989**.•

İzvestiya Tavriçeskoy Uçenoy Arhivnoy Komissii (God dvadtsat'şestoy) pod redaksiyey Ars. İv. Markeviça (yay.). Vıp, 48. *İzvestiya Obşçestva Arkheologii pri Kazansk. Üniversitete*, X. [Известия таврической Ученой архивной комиссии год (Двадцать шестой). Под ред. Арс. Ив. Маркевича. Вып. 48. Известия Общества Археологии при Казанском университете, X.]

Jackson, Peter. "Čormāgūn". *Encyclopaedia Iranica* VI/**1993**. 274.•

Jacobsohn, Herrmann. *Arier und Ugrofinnen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, **1922**.

Jahn, K. "Das iranische Papiergeld". *Archiv Orientalni* 10 (**1938**). 308-340.

Jahn, K. "Rashīd al-Dīn and Chinese Culture". *CAJ* 14 (**1970**). 134-147.

Jamāl al-dīn b. al-Muḥannā ibn al-Muḥannā. *Ḥilyat al-insān va ḥilbat al-lisān*. [*İbn Mühenna Lügatı*] Kilisli Rıfat Bilge (yay.). İstanbul: Matbaa-i Amire, **1338-1340 R./1922-24**. Yazması: İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri LGT, N. 133.

Jamāl al-dīn Abū al-qāsim 'Abd allāh al-Qāshānī. *Tārīkh-i Oljāytü*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya, N. 3019 (vr. 135-245). [Mahīn Hambly (yay.). *Tārīkh-i Uljāytü*. Tahran: Bungāh-i Tarjuma va Nashr-i Kitāb, **1348 H.Ş./1969**.] (*TU*#118)

Jamāl al-dīn Ḥasan b. Muṭahhar al-Ḥillī. *Kashf al-yaqīn fī faḍā'il amīr al-mu'minīn 'alayh al-salām*. Majma' İḥyā al-Thaqāfa al-İslāmiyya, **1413** [1992-1993].

Jarring, Gunnar. *On the Distribution of Turk Tribes in Afghanistan*. Lund, **1939**.

Al-Javzī *bkz.* Shams al-dīn Yūsuf b. Qızoghlı, Sibṭ ibn al-Jawzī.

Jensen, H. *Geschichte der Schrift*. c. I. Hannover: Orient-Buchhandlung, H. Lafaire, **1928**.

Jetïsbayev N., [Жетисбаев Н.]. "O treh Kamennıh Stolbah na Altaye (Kalmıtskoye Predaniye)". *Protokolı Turkestanskago Krujka Lyubiteley Arheologii* 4 (**1899**). 168-170. [О трех каменных столбах на Алтае (Калмыцкое предание). Протоколы Туркестанскаго Кружка Любителей Археологии. Вып. IV. 1899. с. 168-170.]

Josephus Flavius, *Jüdische Altertümer*. I.H. Clemenz (çev.). Halle, **1899**.

Jukovskiy, V.A. [Жуковский В. А.]. *Razvalinı Starago Merva*. St. Peterburg, **1894**. [Развалины старого Мерва. Санкт-Петербург, 1894.]

Julien, Stanislas. "Notices, sur les peuples étrangers, tirées des géographies et des annales chinoises, III: Les Oughours, Kao-tchang-hing-ki ou relation d'un voyage (official) dans le pays des Uighours (de 981 a 983), par Wang Yen-te". *JA* 4 (**1847**). 50-66.

Julien, Stanislas (yay.). *Histoire de la vie de Hiouen-Thsang et de ses voyages dans l'Inde*. Paris: Impr. impériale, **1853**.

Julien, Stanislas (yay.). *Hsüan-tsang, Memoires sur les contrées occidentales: traduits du sanscrit en chinoiss en l'an 648 par Hiouen-thsang*. Paris, **1857**.

Julius. *Tableaux historiques de l'Asie*. Paris: Schubart, **1826**.

Justi, Ferdinand (Hrsg.). *Der Bundehesh* [Bundahish]. Leipzig: Verlag von F.C.W. Vogel, **1868**. [Yeni basım: Hildesheim 1976.]

Justi, F. "Die altpersischen Monate" *ZDMG* 51 (**1897**). 233-51.

Jūzejānī Minhāj. *Tabaqāt-i Nāṣiri*. W. Nassáu Less (yay.). Calcutta, **1864**. [İngilizcesi: Major Raverty (çev.). Londra, **1881**.]

Kadi Burhaneddin. *Kadı Burhaneddin Divanı*. Tıpkıbasım. Dilçin, Dehri (yay). İstanbul: TDK, 1944.

Levent Şahverdi Arşivi

Kadızade Ali Kuşçu *bkz.* ÜNVER, A. SÜHEYL 1948.

Kalkaşandi *bkz.* AḤMAD B. 'ALĪ QALQAŞANDĪ.

KAMĀL AL-DĪN 'ABD AL-RAZZĀQ B. AL-FUVAṬĪ AL- BAGHDĀDĪ. *Al-ḥavādis al-jāmi'a va al-tajārib l-nāfi'a.* Bağdad: H.1351/1932 (İlhanlılar zamanının tarihi). (*TU*#126)

KAO CH'Ü-HSÜN. "The Ching Lu Shen Shrines of Han Sword Worship in Hsiung Nu Religion". *CAJ* 5 (**1959-60**). 221-232.

KARABACEK, J.V. "Erstes urkundliches Auftreten der Türken". *Mitteilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer* 1 (**1887**). 98-100.

KARABACEK, J.V. "Neue Quellen zur Papiergeschichte". *Mitteilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer* 4 (**1888**). 75-122.

KARABACEK, J.V. *Abendländische Künstler zu Konstantinopel im XV. und XVI. Jahrhundert.* Viyana: In Kommission bei Alfred Hölder, **1918**.

KARAMZİN, N.M., [Карамзин Н. М.]. *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo.* 3 cilt. S. Peterburg, **1842** ve sonra 12 cilt olarak S. Peterburg, izdanie Evr. Yevdokimova, 1892. [История государства Российского. В трех томах. Санкт-Петербург, 1842, Переиздание: Санкт-Петербург: Изданне Ефр. Евдокимова, 1842.]

Karatay el-Hazinedari *bkz.* SHIHĀB AL-DĪN QARATĀY 'IZZĪ AL-KHAZĪNADĀRĪ.

KARĪM AL-DĪN AQSARĀYĪ. *Musāmarat al-ākhbār va musāyarat al-ākhyār.* Osman Turan (yay.). *Müsâmeret ül-akhbâr. Moğollar zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi.* Ankara: TTK, **1944**. [Türkçesi: M. Nuri Gencosman, *Selçukî Devletleri Tarihi.* Ankara, 1943. Önsöz ve notlar yazan: F.N. Uzluk. *Ayrıca bkz.* Fikret Işıltan. *Die Seltschuken-Geschichte des Aksarayi.* Leipzig: Harrassowitz, 1943]. (*TU*#87)

Kasım-ı Envâr *bkz.* QĀSIM ANVĀR MU'ĪN AL-DĪN 'ALĪ B. NAṢR AL-TABRĪZĪ.

Kaşani (Ayasofya nüshası) *bkz.* 'ABŪ AL-QĀSIM 'ABD ALLĀH AL-QĀSHĀNĪ.

Kaşifi *bkz.* FAKHR AL-DĪN 'ALĪ B. AL- ḤUSAYN KĀSHIFĪ.

KĀTIB AL-SAMARQANDĪ. *İghrāḍ al-siyāsa fī i'rāḍ al-riyāsa.* Ja'far Shi'ār (yay.). Tahran: Dānishgāh-i Tahran, **1349 H.Ş./1970-1971**.

KĀTIB CHALABĪ. *Jihān-numā.* İstanbul: İbrahim Müteferrika, **H. 1145/1732**. [*Ayrıca bkz.* Kâtip Çelebi. *Kitâb-ı Cihânnümâ li-Kâtib Çelebi.* Ankara: TTK, 2009. *Katip Çelebi'nin Esas Kitab-ı Cihannüması ve Coğrafya Tarihi'ndeki Yeri.* Fuat Sezgin (yay.). İstanbul: Boyut Yayın Grubu, 2013.]

Katip Çelebi *bkz.* KĀTIB CHALABĪ.

Katip el-İsfahani *bkz.* İMĀD AL-DĪN KĀTIB AL-İṢFAHĀNĪ.

KAUFMAN, ILLARION [Кауфман Илларион]. *Russkii ves, yego razvitiye i proishojdenie v svyazi s istoriyey russkih denejnih sistem.* St. Peterburg: Tip. Imp. Akademii nauk, **1906**. [Русский вес, его развитие и происхождение в связи с историей русских древних систем. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1906.]

KAYHAN, MAS'ŪD. *Jughrāfya-i Mufaṣṣal-i Īrān.* 3 cilt. Tahran: Matba'a-i Majlis, **1310-11 H.Ş./1931-32**.

KAYKĀ'US B. İSKANDAR. *Qābüsnāma.* Sa'īd-i Nafīsī (yay.). Tahran, **1312 H.Ş./1933** ve 1972-73. [R. Levy (yay.) Keykavus bin İskender. *Qabusname.* Londra, 1951; Seifeddin Najmabadi (yay.) Keykavus bin Iskender, *Das Qabusname: ein Denkmal persischer Lebensweisheit.* Wiesbaden: Reichert 1988. Türkçesi: Mercimek Ahmed İlyasoğlu (çev.); Orhan Şaik Gökyay (yay.). Ankara: Maarif Vekaleti, 1944; Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1974. Yazması: İstanbul, Nuruosmaniye Kütüphanesi, N. 4096.]

Kaysunî-zâde, Nidâî Remmâl Hoca *bkz.* QAYSUNĪ-ZĀDE NIDĀĪ REMMĀL KHWĀJA ve GÖKBİLGİN, ÖZALP.

KAZAK, FUAD. *Ostturkistan zwischen den Grossmächten.* Berlin: Ost-Europa-Verlag, **1937**.

KAZIM BEG MIRZA. *Derbend-namêh or the History of Derbend.* St. Peterburg: Printed for the Imperial Academy of Sciences, **1851**. (*TU*#238)

Kazvini *bkz.* ḤAMD ALLĀH AL- MUSTAWFĪ AL QAZVĪNĪ.

Levent Şahverdi Arşivi

Kazvini. *Chahār maqāla* bkz. MUḤAMMAD B. 'ABD AL-WAHHĀB QAZVĪNĪ.

Kemalüddin Abdürezzak b. el-Fuveti el-Bağdadi *bkz.* KAMĀL AL- DĪN 'ABD AL-RAZZĀQ B. AL-FUVAṬĪ AL- BAGHDĀDI.

KEMPF, BÉLA. "Ethnonyms and Etymology - The case of Oyrat and beyond". *Ural-Altaische Jahrbücher* 24 (**2011/2012**). 189-203.•

Keykavus bin İskender *bkz.* KAYKĀ'US B. İSKANDAR.

KHAN, M.S. "The Life and Works of Fakhr-i Mudabbir". *Islamic Culture* 60 (**1977**). 127-140.•

KHAYRULLAH EFENDİ. *Davlat-i 'āliyye-i 'Uthmāniye Tārikhi. (Osmanlı Devleti Tarihi).* İstanbul: Matbaa-i Amire, **1278 R./1862**. 7 cilt. [Zuhuri Danışman (yay.). *Hayrullah Efendi Tarihi*, I. İstanbul: Son Havadis Yayınları, 1971.]

KHŌJĀ ZĀDE MUṢṬAFĀ B. YŪSUF BŪRSAVĪ. *Tahāfut al-Falāsife*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa N. 1583. Ayrıca **H. 1302/1884** Mısır baskısı.

KHORENATSI, MOSES. *History of the Armenians*. Robert Thomson (çev.). Cambridge: Harvard University Press, **1978**.•

Khorenli Moses *bkz.* DASXURANCI MOVSES ve KHORENATSI, MOSES.

KHᵛĀJA BAHĀ AL-DĪN ḤASAN NĪṬHĀRĪ BUKHĀRĪ, *Mudhakkir al-ahbāb*. Yazması: Kâbil nüshası, Z.V. Togan istinsahı. [Syed Muhammed Fazlullah (yay.). New Delhi: Ministry of Education, **1969**. Haydar Ābād al-Dakan: Dā'irat al-Ma'ārif al-'Uthmānīya, 1969.] Londra nüshası: British Library Ms. Or. 11151 (burada NAQĪB AL-ASHRĀF HASAN KHᵛĀJA-I BUKHĀRĪ adıyla kayıtlıdır).

KHᵛĀJA SA'AD AL-DĪN EFENDİ. *Makātīb al-salāṭīn*. Yazması: İstanbul Nuruosmaniye Kütüphanesi, N. 4292.

KIRZIOĞLU, FAHREDDİN. "Ziya Gökalp ve Onu Tanımayanlar". *Türk Yurdu* 26 (**1942**). 185-193.

Kivameddin Kasi *bkz.* QIVĀM AL-DĪN KĀTHĪ.

KIVAMETTİN (Türkiyat Enstitüsü Asistanı). "Nehc-ül Feradis'ten Derlenen Türkçe Sözler". *TM* 4 (**1934**).169-250.

KILISLI MUALLIM RIFAT. "Sultan Mahmud Gaznevi". *İkdam*, 26.8.**1921**.

KILISLI RIFAT. "Arzname. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Hanın İdari Teşkilatı Hakkında Malumatı Havidir". *MTM* 2 (1331 R./**1915-1916**). 273-305.

KINGSMILL, THOS. W. "The Intercourse of China with Eastern Turkestan and the Adjacent Countries in the Second Century BC". *JRAS* new series (**1882**). 74-104.

KLAPROTH, J. *Voyage au Caucase et en Georgie*. Paris, **1823**.

KLAPROTH, JULIUS. *Mémoires relatifs à l'Asie*. Paris: Librairie orientale de Dondey-Dupré, **1826-1828**.

KLAVIHO, R.G. [КЛАВИХО Р. Г.]. *Dnevnik Puteşestviya ko dvoru Timura v Semerkand v 1403-1406 gg.* İ.İ. Srejnevskiy (yay. ve çev.) St. Peterburg: Tip. İmperatorskoy Akademii nauk, **1881**. [Дневник путишествия ко двору тимура в Самарканд в 1403-1406 гг. Пер. И. И. Срежневского. Санк-Петербург: типография Императорской Академии наук, 1881.]

KLIMPERT, RICHARD. *Lexikon der Münzen, Masse, Gewichte, Zählarten und Zeitgrössen aller Länder der Erde*. 2. edis. Berlin: Verlag von C. Regenhardt, **1896**. [Graz: Akadem. Druck-u Verlagsanst, 1972.]

KLYAŠTORNYJ, S.G. "Das Reich der Tataren in der Zeit vor Činggis Khan". *CAJ* 36 (**1992**). 1-2:72-83.•

KOÇNEV, B.D. [Кочнев В. Д.]. "Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah: Antroponimi i Titulatura (Çast 2)". *Vostoçnoye İstoriçeskoye İstoçnikovedenie i Spetsialnıye Ditsiplini. Vıpusk* 5, Moskova, **1997**. 245-314. [Свод надписей на Караханидских монетах: антропонимы и титулатура (частъ 2.) Восточное историческое источниковедение и специальные дисциплины. Выпуск 5. Москва. 1997. с. 245-314.]•

KOKOVTSEV, P.K. [Коковцев П. К.]. "K Siro-Turetskoy Epigrafike Semireçya". *İzvestiya İmperatorskoy Akademii Nauk*, seri 6 (**1909**). 11:773-796. [К Сиро-турецкой эпиграфике Семиречья.

Levent Şahverdi Arşivi

Известия Императорской Академии наук, 6 серия, Санкт-Петербург, 1909. No: 11, c. 773-796.]

KOKOVTSEV, P.K. [Коковцев П. К.]. Yevreysko-Hazarskaya perepiska v X veke. Leningrad: Tipografiya AN SSSR, **1932**. XXXVIII+134 sayfa+4 resim [Еврейско-Хазарская переписка в X веке., Ленинград: Типография АН СССР, 1932. XXXVIII+134+4 табл., 1932.]

KOMAN, MESUD. (çev.) Şikari. *Karamanoğulları Tarihi*. Konya: Konya Halkevi Yayınları, **1946**.

KONOW, STEN. "Ein neuer Saka-Dialekt". *SBPAW* 20 (**1935**). 772-823.

KONOW, STEN. *Khotansakische Grammatik*. Leipzig: Otto Harrassowitz, **1941**.

KONOW, STEN (İSTİN KONOF). *Primer of Khotanese Saka*. Oslo: H. Aschehous, **1949**.

KOPPERS, WILHELM. "Die Indogermanenfrage im Lichte der historischen Völkerkunde". *Anthropos* 30 (**1935**). 1-31.

KOPPERS, W. "Pferdeopler und Pferdekultur der Indogermanen". *Beiträge* 4 (**1936**). 279-411.

KOPPERS, W. "Eski Türkler ve Eski Hindocermenler". *Belleten* 5 (**1941**). 481-525.

KOPPERS, W. *Der Urmensch und sein Weltbild*. Viyana: Herold, **1949a**.

KOPPERS, WILHELM. "Zum Rassen-und Sprachen-Problem in Indien". *Die Sprache* 1 (**1949b**). 217-234.

KORNİLOV, L.G. [Корнилов Л. Г.]. *Kaşgariya ili Vostoçnıy Turkestan*. Opıt Voyenno-Statistiçeskogo Opisaniya. Taşkent: Tip. Ştaba Turkestanskago Voyennago Okruga, **1903**. [Кашгария или Восточный Туркестан. Опыт военно-статистического описания. Ташкент: Типография штаба Туркестанского военного округа, 1903.]

KOŞAY, HAMİT ZÜBEYR. *Elamca-Türkçe Dil Akrabalığı*. Ankara: Çankaya Matbaası, **1937**.

KOŞAY, HAMİT ZÜBEYİR. "Munda Dillerinde Türkçe Unsurlar". *Belleten* 3 (**1939a**). 107-126.

KOŞAY, HAMİT ZÜBEYİR. "Türkçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Mevkii". *Belleten* 3 (**1939b**). 363-376.

KOTWICZ. "Sur la chronologie Mongol". *Rocznik Orientalisticny* 2 (**1919-1924**). 220-240 ve 4 (**1926**). 108-166. Fransızca özeti: 4 (**1926**). 314-318.

KOTWICZ, W. "Les formules initiâles des documents mongols aux XIIIe et XIVe siècles". *Rocznik Oryentalistyczny* 10 (**1934**). 131-157.

KOWALEWSKI, J.É. *Dictionnaire Mongol-Russe-Français*. 3 cilt. Kazan, **1844-49**.

KOWALSKI, T. *Ze Studjów nad Formą Poezji Ludów Tureckich*. Krakow: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, **1922**.

KOWALSKI, T. "Die ältesten Erwähnungen der Türken in der arabischen Literatur". *Körösi Csoma-Archivum* 2 (**1926-1932**). 38-41.

KOWALSKI, T. "Türk Dilinin Komşu Millet Dilleri Üzerindeki Tesiri". *Ülkü* 20 (**1934**). 98-105.

KOZLOV, P.K. [Козлов П. К.]. *Mongoliya i Amdo i mertvıy gorod Hara-Hoto*. Moskova: Gosudarstvennoye İzdatel'stvo. **1923**. Tıpkıbasım 1948. [Монголия и Амдо и мертвый город Хара-Хото. Москва: Государственное издательство, 1923. Переиздание: 1948.]

KOZLOV, P.K. *Comptes rendus des expeditions pour l'exploration du nord de la Monogolie rattachees a l'expedition Mongolo-Tibetain de P. K. Kozlov*. Leningrad: Academie des Sciences de l'URSS, **1925**.

KÖNIG, W. *Älteste Geschichte der Meder und Perser*. Leipzig: J. C. Hinrichs, **1934**.

KÖPRÜLÜ, M.F.* "Osmanlı Kanunnâmeleri". *Milli Tetebbüler Mecmuası* 1 (H. 1331/**1915-1916**). 1:49-112; 1 (H. 1331/1915-1916). 2:305-348.

---

* Sözlü gelenekte genellikle FUAT KÖPRÜLÜ adı yaygındır. Ancak 1928 öncesi ve sonrasında eserlerinde KÖPRÜLÜZADE MEHMED FUAD, MEHMET FUAT KÖPRÜLÜ, FUAT KÖPRÜLÜ gibi farklı künyeler görülür.

Levent Şahverdi Arşivi

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Matbaa-i Amire, **1918-1919**. [Orhan F. Köprülü (Gerekli sadeleştirmeler ve bazı notlarla yayımlayan). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1981 (4. baskı, diğerleri 1966, 1976).]

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Anadolu'da İslamiyet I, II". *EFM* 4-5 (**1922**). 281-311 ve 385-420.

KÖPRÜLÜ, MEHMED FUAD. *Türkiye Tarihi*. İstanbul: Kanaat Matbaası, **1923**.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Eski Türklerde Dini-Sihri Bir Anane 'Yat' veya Yağmurtaşı". *EFM* 4 (**1925a**). 1:1-11.

KÖPRÜLÜ, MEHMED FUAD. "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar". *TM* 1 (**1925b**). 185-211.

KÖPRÜLÜZADE, MEHMED FUAD. "Hasan Oğlu ve Habibi". *EFM* 1 (**1925c**). 68-77.

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Millî Matbaa, **1926**. [İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.]

KÖPRÜLÜZADE, MEHMET FUAD. "Türkçülük Tarihine Dair Bazı Notlar". *Hayat Mecmuası* 23 (**1927**). 2.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Anadolu'da Selçuklular Zamanında Anadolu Türk Medeniyeti". *Milli Tetebbular Mecmuası* 2 (**1928a**). 5:193-232.

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Milli edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri ve divanı Türkî basit: XVI inci asır şairlerinden 'Edirneli Nazmi'nin eseri*. İstanbul Darülfünunu, Türkiyat Enstitüsü, **1928b**. [Fuat Köprülü, "Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri". *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: TTK, 1986.]

KÖPRÜLÜZADE, MEHMED FUAD. "Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar". *Türkiyat Mecmuası* 2 (**1928c**). 1-33.

KÖPRÜLÜZADE, MEHMED FUAD. "XIV. Asırda Bir Azeri Şairi". *Hayat Mecmuası* 82 (**1928d**). 62-63.

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Influence du chamanisme turco-mongol sur les ordres mystiques musulmans*. İstanbul: Imp. Zellitch frères, **1929**.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Te'siri Hakkında Bazı Mülâhazalar". *THİTM* 1 (**1930**). 165-313.

KÖPRÜLÜZADE, FUAT. "Gaudfroy Demombynes, La Syria a l'époque des Mamelouks". *THİTM* 1 (**1931**). 312-32.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Eski Türk Unvanlarına ait Notlar". *THİTM* 2 (**1931**). 17-31.

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*. İstanbul: Kanaat Kitabevi, **1934**.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Abdal Musa". *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi* (**1935**). 1:60-64.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Abdal Murad". *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi* (**1935**). 1:59-60.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Abdallar". *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi* (**1935**). 1:23-56.

KÖPRÜLÜ, FUAD. *Les Origines de l'Empire Ottoman*. Paris: Boccard, **1935**.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Protobulgar Hukukuna Dair Notlar". *THİTM* 2 (**1939**). 1-6.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Türk ve İslam Feodalizmi". *Belleten* 5 (**1941a**). 319-342.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Altın Ordu'ya Ait Yeni Araştırmalar". *Belleten* 5 (**1941b**). 397-436.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Yeni Fariside Türk Unsurları". *TM* 8 (**1942**). 1-16.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Anadolu Selçukluları Yerli Kaynakları". *Belleten* 7 (**1943a**). 379-458.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri". *Belleten* 7 (**1943b**). 219-312.

KÖPRÜLÜ, FUAD. "Kay Kabilesi Hakkında Notlar". *Belleten* 8 (**1944**). 31:421-452.

KÖPRÜLÜ, FUAD, M. "Bayrak". *İ.A.* II:401-420.

KÖTSCHKE, RUDOLF. *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters*. Jena: G. Fischer, **1924**. [Hildesheim; New York: Georg Olms, 1998.]

Köylerimiz. Ankara: Dahiliye Vekaleti, İstanbul: Hilal Matbaası, **1928** ve İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1933.

KÖYMEN, MEHMET ALTAY. *Nizamü'l-mülk. Siyâset-nâme*. Ankara: TTK, **1999**.•

Levent Şahverdi Arşivi

KRADER, LAWRENCE. "Feudalism and the Tatar Polity of the Middle Ages". *Comparative Studies in Society and History* 1 (**1958**). 76-99.

KRAELITZ, FRIEDRICH VON. "İlk Osmanlı Padişahlarının Isdar Etmiş Oldukları Bazı Beratlar". *TOEM* 5 (1330 R./**1914-1915**). 242-250.

KRAL, AUGUST RITTER. *Das Land Kamâl Atatürks: Der Werdegang d. modernen Türkei.* Viyana, Leipzig: Braumüller, **1937**.

KRETSCHMER, K. "Scythae". *Pauly-Wissowa. Real-Encyclopaedie der Klassischen Altertumswissenschaft* IIa (**1923**). 925.

KRIMSKİY, A.E. [Крымский А. Е.]. *İstoriya Turtsii i yeyo Literaturı: ot rastsveta do naçala upadka.* Moskova: Tip. N-v A. Gattsuk, **1910**. [История Турции и ее литературы от расцвета до начала упадка. Москва: тип. Н-в А. Гатцук, 1910.]

KRİTOVULOS. "Tarih-i Sultan Mehmet Han-ı Sânî". İzmir Mebusu Karolidi (çev.). *TOEM* 1 (**1910**).1-16; [*Târîh-i Sultan Muhammed Han Sânî*. Karolidi (çev.). İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbâsı, 1328 R./1912-1913; aynca Kritobulos, *History of Mehmed the Conqueror*. Ch. Riggs (çev.). New Jersey: Princeton University Press, 1964.]

KRUMBACHER, KARL. *Geschichte der Byzantinischen Literatur*. Athens: ekd. Stochastē, **1925**. [2. edis. Athēnais: Epistēmonikē Hetaireia tōn Hellēnikōn Grammatōn Papyros, 1955.]

KUBAN, DOĞAN. *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. İstanbul: YKY, **2002**.•

KUBAN, DOĞAN. *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, yeni edisyon, **2010**.•

KUBO, KAZUYIKI. *Mulla Binai, Kamal al-din Ali. Shaybani-name*. Edited by Kubo Kazuyiki. Kyoto, Japan, **1997**. Yazmaları: 1) Binai. *Shibani-nama*: Şarkşinaslik (IVANUz), Ms. No. 1235 (Kubo'nun yayımladığı el yazması); 2) Binai, *Shibani-nama*. Şarkşinaslik, Ms. No. 844; 3) Binai, *Shibani-nama*, Şarkşinaslik, Ms. No. 843. •

Kudame b. Cafer *bkz.* QUDĀMA B. JA'FAR.

KULAKOVSKİY, YULİAN ANDREYEVİÇ. [Кулаковский Юлиан Андреевич.] *İstoriya Vizantii*. Kiev: Tipo-lit. S.V. Kul'jenko, **1912-15**. [История Византии. Киев: Типо-лит. С. В. Кульженко, 1912-1915.]

KULİŞER, İ.M. [Кулишер И. М.]. *İstoriya ekonomiçeskogo Bıta zapadnoy Evropı*. 2 cilt. M. L., **1926**. [История экономического быта Западной Европы. 2 тома. М.-Л., 1926.]

Kumi (Ayasofya) *bkz.* 'ALI B. MUḤAMMAD AL-QUMĪ.

KUN, TIBOR HALASI. "Osmanisch paša ~ ungarisch baša". *Annali dell' Istituto Superiore Orientale di Napoli*, N. S. 1 (**1940**). 97-102.

KUNIK, A. *Die Berufung der schwedischen Rodsen durch die Finnen und Slawen: eine Vorarbeit zur Entstehungsgeschichte des russischen Staates*. Petersburg: Druckerei der Kaiserlichen Academie der Wissenschaften, **1844-45**.

KUNTER, H.B. "Kitabelerimiz. (Kırşehir'deki İlhanlı Kitabesi)". *VD* 2 (**1942**). 431-456.

Kunya bkz. MUKHTĀR AL-ZĀHIDĪ. *Kitâb al-qunyat al-munya*.

KURAT, AKDES NİMET. *Peçenek Tarihi*. İstanbul: Devlet Basımevi, **1937**.

KURAT, AKDES NİMET. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, **1940**.

KURDOĞLU, FEVZİ. *Türk Bayrağı ve Ay Yıldız*. Ankara: TTK, **1938**, 1992.

KURMAN, SMULEVİÇ [Курман, Смулевич]. *Sdvigi v strukture naseleniya SSSR*, Moskova: Sotsekgiz, **1936**. [Сдвиги в структуре населения СССР, Москва: Соцэкгиз, 1936.]

Kutadgu Bilig bkz. ARAT, R.R.

Kutbeddin Şirazi *bkz.* QUṬB AL-DĪN AL- SHĪRĀZĪ, MAḤMŪD B. MAS'ŪD B. MUṢLIḤ AL-FĀRISĪ.

LA VALLÉE POUSSIN, LOUIS. *L'Inde aux temps des Mauryas et des barbares, Grecs, Scythes, Parthes et Yue-tchi*. Paris: E. de Boccard, **1930**.

Levent Şahverdi Arşivi

La Yugoslavie d'aujourd'hui. publie par la section de la presse au ministere des affaires etrangéres. Belgrad, **1935**.

LACOUPERIE, TERRIEN DE. "Les langues de la Chine avant les chinois". *Museon* (**1888**). 28-29.

LACOUPERIE, TERRIEN DE. "L'Ère des Arsacides en 248 avant J.-C. selon les inscriptions cuneiforms". *Le Muséon* 10 (**1891**). 5-41.

LAMANSKİY V.İ. [Ламанский В. И.]. "Rus' i Asi v Kitae, na Balkanskom poluostrove v Rumınii i v Ugorşçine v XIII-XIV v". *Jivaya Starina* 4 (**1894**). 1:5-77. [Русь и асы в китае, на Балкаиском полуострове, в Румынии и в Угорщине в XIII-XIV в. Живая старина. 1894. T.4. No:1, с. 5-77.]

LANDSBERGER, B. "Sümerler". Mebrure Osman Tosun (çev.). *DTCFD* 5 (**1943**). 86-96.

LANE, E.W. *An Arabic-English Lexicon: Derived from the best and the most copious eastern sources*. Londra: Williams and Norgate, **1863-93**.

LÁSZLÓ, F. "Die Tokuz-Oğuz und die Köktürken". *Analecta Orientalia Mem. A. Csoma de Körüs dicata* (**1942-1947**). 103-109.

LATTIMORE, OWEN. "The Geographical Factor in Mongol History". *The Geographical Journal* 91 (**1938**). 1-20.

LATTIMORE, OWEN. *Inner Asian Frontiers of China*. New York: American Geographical Society, **1940**. [Londra, New York: Oxford Univ. Press, 1940; 2. edis. Irvington-on-Hudson, N. Y., Capitol Pub. Co., New York: American Geographical Society, 1951; Boston: Beacon Press 1962; Hong Kong; New York: Oxford University Press, 1988.]

LAUFER, B. [Лауфер Б.]. *Oçerki Mongol'skoy Literaturı*. (İzdaniya Leningradskogo Vostoçnogo İnstituta İmeni A. S. Yenukidze). Leningrad, **1927**. [Очерки монгольской литературы. Ленинград: Издание Ленинградского Восточного института имени А. С. Енукидзе, 1927.]

LAURENT, J. *Byzance ét les Turcs Seldjoucides dans l'Asia occidentate jusqu'en 1081*. Paris: Berger-Levrault, **1919**.

LAURENT, J. "De Grecs aux Croises. Etude sur l'histoire d' E'desse entre 1071 et 1098". *Byzantion* 1 (**1924**). 367-449.

LAURENT, J. *Byzance et l'origine du Sultanat de Roum*. Paris: Ernest Leroux, **1930**.

LE BEAU, CHARLES. *Histoire du Bas Empire*. Paris: F. Didot, 12 cilt. Nouv. éd., rev., corr., augm. d'après les historiens orientaux, par M. de Saint Martin et continuée par M. Brosset Jne. Paris: Firmin Didot Frères. **1824-1836**.

LE STRANGE, G. *The Lands of the Eastern Caliphate; Mesopotamia, Persia, and Central Asia, from the Moslem Conquest to the Time of Timur*. Cambridge: University Press, **1905**. [Cambridge: University Press, 1930; Tahran, B.T.N.K., 1959; Lahore: al-Biruni, 1977.]

LEGENDRE, A.F. *Tour d'horizon mondial; quo vadis Europa atque America ? Avec 5 cartes hors texte*. Paris: Payot and cie., **1920**.

LEGENDRE, A.F. *La Civilisation Chinoise Moderne*. Paris: Payot, **1926**.

LEGGE, JAMES. *The Chinese Classics*. Londra: Trübner & Co., **1867-76**. Oxford: Clarendon Press, 1893-95. Lindsay Ride, Hong Kong, Hong Kong University Press, 1960; Hong Kong: Hong Kong University Press, 1960; Tai-Pei: Wen shih che ch'u pan she, 1971; Taipei: SMC Publications, 1991, 1994, **2000** (Oxford edisyonundan yapılan tıpkıbasım).•

LENORMANT, F. *Histoire ancienne de l'Orient jusqu'aux guerres médiques*. Paris: A. Levy, **1881-1888**.

LESSING, FERDINAND. *Mongolian-English Dictionary*. Bloomington, Indiana: The Mongolia Society, **1973**.•

LÉVI, S. ve CHAVANNES, E. *L'itinéraire d'Ou-K'ong (751-790) traduit et annoté*. Paris: Imprimerie nationale, **1895**.

Levent Şahverdi Arşivi

LEVY, SYLVAIN ve A. MEILLET. "Étude sur les documents tokhariens de la mission Pelliot". *Revue archéologique*. Quatrième Serie 19 (**1912**). 173-177.

LİN YIH-MİN. *Ali Ekber'in Hıtayname adlı eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi* (Doktora çalışması). Tai-pei, 1967.

LINDNER, RUDI. *Explorations in Ottoman Prehistory*. Ann Arbor: University of Michigan Press, **2007**.•

LITTRE, E. (yay.). Hippokrates. *Oeuvres complètes d'Hippocrate*. Paris: Chez J. B. Bailliere; Londra: Chez H. Baillière, **1839-1861**. [Amsterdam: A. M. Hakkert, 1973.]

LI XIANLIN. *Da Tang Xiyu Ji Jiaozhu*. 2 cilt. Beijing: Zhonghua Shuju, **2000**.•

Liaoshi. TUOTUO (der.). *Ershisishi* (24 Tarih serisi). c. XVII. Beijing: Zhonghua Shuju, **1997**.•

LIDZBARSKI, MARK. "Wer ist Chadhir?". *Zeitschrift für Assyriologie* 7 (**1892**). 104-116.

LIGETI, L. "Documents sino-ouigours du Bureau des Traducteurs". *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 21 (**1968**). 45-108.

LIPMAN, JONATHAN N. *Familiar Strangers. A History of Muslims in Northwest China*. Seattle, Londra: University of Washington Press, **1997**.•

LIU MAU-TSAI. *Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türen*. 2 cilt. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, **1958**.

LORIMER, L.R. *The Burushaski Language*. Oslo: H. Aschehoug, **1935**. [Cambridge: Harvard University Press, 1938.]

LUPPRIAN, K.E. *The Beziehungen der Päpste zu islamischen und mongolischen Herrschern im 13. Jahrhundert anhand ihres Briefwechsels*. Vatican City, **1981**.•

LÜDERS, HEINRICH. "Die Sakas und die nordische Sprache". *Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften* (**1913**). 406-427.

LÜDERS, HEINRICH. "Zur Geschichte und Geographie Ostturkestans". *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philol.-hist. Klasse* (**1922**). 243-261.

LÜDERS, HEINRICH. "Zur Geschichte des ostasiatischen Tierkreises". *Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philol.-hist. Klasse* (**1933**). 998-1022.

LUṬF ALLĀH B. 'ABD ALLĀH AL-KHAVĀFĪ, ḤĀFIẒ ABRŪ. *Zubdat al-tavārīkh-i Baysunghurī*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih N. 4371 ve Damad İbrahim Paşa, N. 919 evvelce Esad Efendi, N. 919; İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Nr. Hazine 1653, Paris Bibliothèque Nationale de France, Suppl. Pers. Nr. 1113. [Sayyid Kamāl Ḥajj Sayyid Javādī (yay.). Tahran: Sāzmān-i Chāp va İntishārāt-i Vizārat-i Farhang va İrshād-i İslāmī, 1380 H.Ş./**2001-2002**]. (*TU*#135)

LUṬF ALLĀH B. 'ABD ALLĀH AL-KHAVĀFĪ, ḤĀFIẒ ABRŪ. *Şuvār al-aqālīm* veya *Jughrāfiyā-yi Hāfīz-i Abrü*. Yazması: Britsih Museum nüshası, Or. 1577. (*TU*#534, *İ.A.* 5/1:s.77) [Ṣādiq Sajjādī (yay.). Tahran: Mīrās-i Maktüb va İntishārāt-i Bunyān, 1375-78 H.Ş./**1996-1999**]. (*TU*#135)

LUṬF ALLĀH B. 'ABD ALLĀH AL-KHAVĀFĪ, ḤĀFIẒ ABRŪ. *Dhayl-i jāmi' al-tavārīkh*. Yazması: Nuruosmaniye nüshası, 3271 Ḥanbābā Bayānī tarafından **1938**'de Tahran'da neşredilmiştir. Ayrıca aynı zat Fransızcaya tercüme ederek neşretmiştir: *Hafiz-i Abru, Cronique des rois mongol en İran*. Paris, 1936. Diğer yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa, N. 919, Ayasofya, N. 3353, Fatih N. 4371. (*TU*#119)

LUṬF ALLĀH B. 'ABD ALLĀH AL-KHAVĀFĪ, ḤĀFIẒ ABRŪ. *Majmu'a-i Ḥafīz-i Abrū*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa N. 919, Ayasofya, N. 3353, Fatih N. 4370. (*TU*#119)

M. ṬĀHIR EL-QARĀHĪ. *Kafkasya Mücahidi Şeyh Şamil'in Gazavatı*. Darulhilafe: Matbaa-i Amidi, 1333 R./1917. Osmanlıcası: Tahir el-Mevlevi, İstanbul **1334 R./1918**. Yazması: İstanbul, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdai Efendi, N. 1103.

Levent Şahverdi Arşivi

M'CRINDLE, J.W. *The Invasion of India by Alexander the Great.* Westminster: A. Constable, **1893**. [Westminster: A. Constable and Co., 1896; New York: Barnes & Noble - Londra: Methuen, 1969; New York, AMS Press, 1972.]

MACLER, FREDERIK (çev. ve yay.) *Historie d'Héraclius par l'Evêque Sebeos.* Paris: Imprimerie nationale, **1904**.

MAENCHEN-HELFEN, OTTO. *Reise ins asiatische Tuwa.* Berlin: Der Bücherkreis, **1931**.

MAENCHEN-HELFEN, OTTO. "The Yüeh-Chih Problem Reexamined". *JAOS* 65 (**1945**). 71-81.

MAḤMŪD B. 'ABD ALLĀH NĪSHĀBŪRĪ. *Tārīkh-i Turkmāniyya.* Londra, British Library Ms. India Office 3022.

MAHMUD B. ALI KERDERLI. *Nehcü'l-feradis.* Ankara: Türk Dil Kurumu, **1956**. Eser; Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami N. 879 nolu nüshadan tıpkıbasımdır. [Hamza Zülfikar, Semih Tezcan (yay.). Janos Eckmann (çeviriyazı). *Nehcü'l-feradis: Uştmahlarning açuk yolu* (cennetlerin açık yolu). c. I: Metin. c. II: Tıpkıbasım. Ankara: Türk Dil Kurumu 1995; c. III: *Dizin-Sözlük.* Aysu Ata (haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu 1998.]

MAḤMŪD B. AMĪR VALI. *Baḥr al-asrār fī manāqib al-akhyār.* Londra, British Library Ms. India Office, N. 575.

MAḤMŪD KĀSHGHARĪ. *Dīwān Lughat al-Turk.* Arapçası: 3 cilt. Darülhilafeti'l-Aliyye [İstanbul]: Matbaa-i Amire, 1333-1335 R./**1917-1919**. Türkçesi: Besim Atalay, *Divan-ü Lugat-i't-Turk.* Ankara: Alâeddin Kıral Basımevi, 1939-1941. *Dizin*: 1943 Robert Dankoff ve James Kelly (yay.), Mahmud al-Kašγari. *Compendium of Turkic Dialects.* 3 cilt. Cambridge: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 1982.

Mahmud Kaşgari *bkz.* MAḤMŪD KASHGHARĪ.

Mahmut ibn Veli *bkz.* MAḤMŪD B. AMĪR VALI.

MAINZ, ERNEST. "Die Türken in der klassischen arabischen Literatur". *Der Islam* 21 (**1933**). 279-285.

Majmū'a fī tafṣīl al-aqālīm al-sab'a va bilādiha. II. Murad zamanı eseri. Yazması: Mükrimin Halil Yinanç kitapları arasında.

Majma' al-Qavā'id bkz. MUḤYIDDĪN MUHAMMED HACI ATMACA ve MUḤAMMAD IBN AL-KHĀTĪB (Asım Efendi yazması, N. 341).

Makrizi *bkz.* MAQRĪZĪ ve TAQĪ AL-DĪN AḤMAD AL-MAQRĪZĪ.

MALIK AL-MU'AYYAD 'IMĀD AL-DĪN ABŪ AL-FIDĀ. *Kitāb al-mukhtaṣar fī ta'rīkh al-bashar.* Bazen de *Kitāb al-mukhtaṣar fī akhbār al-bashar.* [İlk kısmı: *Abulfedae Historia anteislamica.* H.O. Fleischer (Arapça metin ve Latince çev.). Leipzig, **1831**. İkinci kısmı: *Abulfedae annales Muslimici arabi.* J. Reiske ve J. Adler (yay). Kopenhagen, 1789-1794. 5 cilt. Yalnız Arapça metin: İstanbul, 1286 R./1870-71. Ayrıca Muḥammad Zaynahum Muḥammad 'Azab/Yaḥyā al-Sayyid/Ḥusayn Mu'nis. 4 cilt. Kahire: Dār al-Ma'arif, 1998. *GAL* II:44-45. (*TU*#73).

MALIK AL-MU'AYYAD 'IMĀD AL-DĪN ISMĀ'IL ABŪ AL-FIDĀ. *Taqwīm al-buldān.* J.T. Reinaud, William Mac Guckin de Slane ve Stanislas Guyard (yay.). Paris: Imprimerie Nationale, **1848-1883**. Ch. Schier (yay.). Dresden, 1846. (*TU*#531)

MALOV Y. [Малов E.]. "Yevreyskaya Moneta". *Izvestiya Obşçestva Arheologii, istorii i etnografii pri Kazanskom Universitete.* Kazan 24 (**1909**). 6:588 (1 sayfalık bir makale). [Еврейская монета. Известия Общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете. Казань, T.24. 1909. Вып. 6. с. 588.]

MALOV, S. [Малов С.]. "Otçyet o puteşestvii k Uyguram i Salaram". *Izvestiya Russkogo Komiteta dlya Izuçeniya Sredney i Vostoçnoy Azii (IRKSA).* Seri 2. 11 (**1912**). 94-99. [Отчет о путешее ствии к уйгурам и саларам. Известия Русского комитета для изучения Средней и Восточной Азии (ИРКСА).]

Levent Şahverdi Arşivi

MANN, O. (çev.) Abu al-Hasan ibn Muhammad Emin. *Das Mujmil et-tarikh-i ba'dnadirije des Ibn Muhammad Emin Abu 'l-Hasan aus Gulistane.* Nach der Berliner Handschrift hrsg. und mit einer Einleitung und mit Indices versehen. Leiden: E. J. Brill, **1891-96**.

MANSEL, ARİF MÜFİD. "Preistorik Boyalı Keramik Kültürleri". *Belleten* 1 (**1937**). 657-671.

MANSUROĞLU, MECDUD. Anadolu Metinleri (XIII. Asır: 1. Şeyyad Hamza, 2. Dehâni 3. İbtidanâme) *TM* 7-8. (**1942**). 95-104.

MANSUROĞLU, MECDUD. "Eski Anadolu Türkçesine ait bazı Metinler". *İstanbul Mecmuası* 39 (**1945**). 4-5.

MANSUROĞLU, MECDUD. "Anadolu Türkçesi (XIII. Yüzyıl) Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesi ile Karışık Bir Manzumesi". *Türk Dili Belleten* 8-9 (**1946**). 16-29.

MANSUROĞLU, M. "Şeyyâd Ḥamza'nın doğu Türkçesine yaklaşan manzumesi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı* (**1956**). 125-144.

AL-MAQRİZI. *Kitāb al-khiṭaṭ al-Maqrīziyya.* 2 cilt. Kahire, Bulak: Dār al-Ṭibā'a al-Miṣriyya, **H. 1270/1853**.

MARGOLIUTH, D.S. ve AMEDROZ, H.F. *The Eclipse of the Abbasid Caliphate.* 7 cilt. Oxford: B. Blackwell, **1920-21**.

MARKOV, L. [Марков Л.]. "Yazık Derevni Kubeçi". *Uçeniya Zapiski İnstituta Etniçeskoy i Natsional'noy i Natsional'noy Kul'turu Narodov Vostoka.* Moskova. I (**1930**). 255-281. [Язык деревни Кубечи. Ученыя Записки Института этнической и национальной культуры народов Востока. Москва. 1930. No:1, c. 255-281.]

MARQUART, JOSEPH. *Untersuchungen zur Geschichte von Eran.* Gottingen: Dieterich, **1896-1905**.

MARQUART, J. *Die Chronologie der Alttürkischen Inschriften.* Leipzig: Dieterich, **1898a**.

MARQUART, J. "Historische Glossen zu den alttürkschen Inschriften". *Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes* 12 (**1898b**). 157-200.

MARQUART, J. *Eran'shahr.* Berlin: Weidmann, **1901**.

MARQUART, J. *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Ethnologische und historisch-topographische Studien zur Geschichte des 9. und 10. Jahrhunderts.* Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, **1903**. [Yeni basım, Hildesheim, 1961.]

MARQUART, J. "Über das Volkstum der Komanen". W. Bang ve J. Marquart (yay.). *Osttürkische Dialektstudien.* Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, **1914**. 25-238. [Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen philologisch-historische Klasse n. s.; c. 13, No. 1.]

MARQUART, J ve GROOT, J.J. DE. "Das Reich Zabul und der Gott Uuan vom 6.-9. Jahrhundert". *Festschrift für E. Sachau.* G. Weil (yay). Berlin, **1915**. 248-292.

MARQUART, J. "Skizzen zur geschichtlichen Völkerkunde von Mittelasien und Sibirien". *Festschrift für F. Hirth.* Berlin: Oesterheld, **1920**. 289-299.

MARQUART, J. "Ein arabischer Bericht über arktischen Länder aus dem 10. Jahrhundert". *UJ* 4 (**1924**). 261-334.

MARQUART, J. "Kultur-und sprachgeschichtliche Analekte". *Ungarische Jahrbücher* 9 (**1929**). 68-103.

MARQUART, J. *Wehrot und Arang.* Leiden: E. J. Brill, **1938**.

MARSHALL, JOHN H. *Mohenjo-daro and the Indus Civilization.* Londra: A. Probsthain, **1931**. [New Delhi: Asian Educational Services, 2004.]

al-Masā'il Malikshāhiyya fī qavā'id al-shar'iyya. Anonim (Z.V. Togan Ayasofya, N. 3019 künyesini vermiştir). Bugün Ayasofya, N. 3019 (vr. 1-64)'de anonim bir eser değil de H. 752'de yazılmış Muḥammed b. Muḥammed b. Niẓām al-Ḥusaynī. *al-'Urāḍa fī al-ḥikāya al-Saljūqiyya.* vr. 1-64 (Farsça) kayıtlıdır. Yayını: *al-'Urāḍa fī al-ḥikāya al-Saljūqiyya.* Maryam Mīr Shamsī (ed.). Tahran: Bunyād-i Mawqūfāt-i Duktur Maḥmūd Afshār, 1388 H.Ş./2009-2010.

Levent Şahverdi Arşivi

MAS'ŪD B. AḤMAD. *Suhayl u Navbahār*. J.H. Mordtmann (ed.). *Suheil und Nevbehār*. Hanover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, **1925**. [İnceleme-Metin-Sözlük, Cem Dilçin (haz.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1991; Semih Tezcan (ed.). Mehmet Ölmez (yay. haz.). *Süheyl ü Nev-bahār üzerine notlar*. Dağıtım: İstanbul, Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, 1994.]

Materiali po istorii Turkmen i Turkmenii. Tom I, II. Moskova-Leningrad: AN SSSR, **1938-1939**. [Материалы по истории туркмен и Туркмении. Том 1-2. Москва-Ленинград: АН СССР, 1938-1939.]

MATVEI DE EDISS. *Recit de la premiere croisade*. Çev. E. Dulaurier, **1850**.

Maverdi *bkz*. 'ALĪ B. MUḤAMMAD AL-MĀWARDĪ.

MAVRODIN, V., Prof. [Мавродин В., проф]. Neskolko zameçaniy po povodu stati P. P. Smirnova "Obrazovanie russkogo tsentralizovannogo gosudarstva v XIV-XV vv". *Voprosı İstorii* 4 (**1946**). [Несколько замечаний по поводу статьи П. П. Смирнова "Образование русского централизованного государства в XIV-XV вв". Вопросы Истории 4, 1946.]

MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN RŪMĪ. *Dīvān-i Mawlānā Jalāl al-Dīn Rūmī*. Viyana: Die Österreichische Nationalbibliothek Ms. Mxt. 155 [=Gustav Flügel. *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien* (Viyana, **1865**). c. 1. s. 522-23, No. 527. Konya Mevlana Müzesi No: 68'de kayıtlı yazmanın açılamalı çevirisi: Abdülbaki Gölpınarlı. 2. baskı. 8 cilt. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.]

MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN RŪMĪ. *Mathnavi*. Nicholson, R. (yay.), Trustees of the E.J.W. Gibb memorial and published by Messrs. Luzac & Co., Leiden: E. J. Brill, **1925-40**.

MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN RŪMĪ. *Majālis-i Sab'a*. F. Nafiz Uzluk (yay.). İstanbul: Bozkurt Basımevi, **1937**. [*Mecalis-i Sab'a*. Mehmet Hulu (çev.). M. Doğan Bayın (yay. haz.). İstanbul: Kırkambar Kitaplığı, 2001; *Yedi Meclis = Mecalis-i seb'a*. Hicabi Kırlangıç (çev.). İstanbul: Ney Yayınları, 2007.]

MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD AL-BALKHĪ AL-KONEVĪ. *Fīh-i mā fīh*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa nüshası, 434; Hacı Mahmud Efendi, N. 2425. Esad Efendi nüshası N. 1614. Türkçesi: *Fihi ma fih*. Abdülbaki Gölpınarlı (çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi, **1959**; *Fihi ma fih*. Meliha Ülker Anbarcıoğlu (çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1991.

MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN RŪMĪ *ayrıca bkz*. FURŪZĀNFAR, BADĪ' AL-ZAMĀN.

MAY, TIMOTHY. "*Čormaqan Noyan. The First Mongol Military Governor in the Middle East*". Yüksek Lisans Tezi. Indiana University, **1996**.•

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 13 (**1912**). 1-16.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 14 (**1912**). 17-32.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 15 (**1912**). 1-16.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 16 (**1912**). 17-32.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 17 (**1912**). 33-48.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 18 (**1913**). 49-64.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 19 (**1913**). 1-8.

MEHMED ARİF (yay.). "Kanunname-i Âl-i Osmân". *TOEM* 19 (**1913**). 65-72.

MEILLET, ANTOINE. *Les langues du monde*. Paris: É. Champion, **1924**. [Paris: Centre national de la recherche scientifique, 1952.]

MEISTER, W. "Zur Geschichte des Filzteppiches im 1. Jahrtausend n. Chr". *Ostasiatische Zeitschrift* 12 (**1936**). 56-61.

MELA, POMPONIUS. *De Situ orbis*. Leiden: Samuel Luchtmans, **1722**.

MELZIG, H. *Resa Schah, der Aufstieg Irans und die Grossmächte*. Stuttgart: Union deutsche Verlagsgesellschaft, **1936**.

Levent Şahverdi Arşivi

Menâfi-i Hayvan bkz. İBN BAḪTĪSHŪ.

MENANDER PROTECTOR. *Excerpta de Legationibus*. C. de Boor (yay.). Berlin, **1903**. [Menander Protector, *Historia. The History of Menander the Guardsman*. R.C. Blockley (yay. ve çev.), Liverpool: Francis Cairns, 1985.]

MENGEN, O. "Die Jungpaläolitische Knochenkultur und ihre Weltgeschichtliche Bedeutung". *Mitteilungen der Wiener Anthropologischen Gesellschaft* 62 (**1928a**). 8-11.

MENGEN, O. "Die weltgeschichtliche Rolle der Uralaltaischen Völker". *Archealogiae Ertesitö*, N. F. 42 (**1928b**). 289-301.

Mervezi *bkz.* MINORSKY.

el-Mesâ'il Melikşâhiyya fi kavâ'id el-Şer'iye bkz. *al-Masā'il Malikshāhiyya fī qavā'id al-shar'iyya.*

Mes'udi *bkz.* 'ALĪ B. ḤUSAYN AL-MAS'ŪDĪ.

Mesut b. Ahmet *bkz.* MAS'ŪD B. AḤMAD.

Mevlana Celaleddin Rumi *bkz.* MAVLĀNĀ JALĀL AL-DĪN RŪMĪ.

Mevlana Lutfi (Tokatlı) *bkz.* MOLLĀ SARI LUṬFĪ LUṬF ALLĀH B. ḤASAN TŌQĀDĪ.

MEYER, EDUARD. *Der Papyrusfund von Elephantine*. Leipzig: J. C. Hinrichs, **1912**.

MEYER, EDUARD. *Geschichte des Altertums*. 5 cilt. Stuttgart: Cotta, **1925-1958**. [Berlin: Directmedia, 2001.]

MICHAEL, I. *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche Jacobite d'Antioche*. J.B. Chabot (yay.). Paris: Ernest Leroux, **1899-1924**. [Brüksel: Culture et Civilisation, 1963.]

Ministère des Affaires Etrangéres: La Yougoslavie d'aujourd'hui. Belgrad, **1935**.

MINNS, E.H. *Scythians and Greeks: a Survey of Ancient History and archaeology on the north coast of the Euxine from the Danube to the Caucasus*. Cambridge: Cambridge University Press, **1913**.

MINNS, E.H. "The Scythians and Northern Nomads". *Cambridge Ancient History*. J.B. Bury, S.A. Cook, F.E. Adcock (yay.). c. III. Cambridge: Cambridge University Press, **1954**. 179-203.

MINORSKY, V. "Transcauscasica". *JA* 217 (**1930**). 41-112.

MINORSKY, V. *La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise*. Paris: E. Leroux, **1933**.

MINORSKY, V. *Ḥudūd al-'ālam. The Regions of the World*. Londra: Luzac & Co.: Printed at the University Press, Oxford for the Trustees of the "E. J. W. Gibb Memorial". **1937**. [2. edis. C.E. Bosworth (yay.). Cambridge: Trustees of the "E. J. W. Gibb Memorial. 1982; Londra: Luzac & Co.: Printed by the Trustees of the E. J. W. Gibb Memorial", 1970.]

MINORSKY, V. "Geographical Factors in Persian Art". *BSOS* 9 (**1938a**). 3:621-652.

MINORSKY, V. "A Soyurghāl of Qāsim b. Jahāngīr Aq-qoyunlu (903/1498)". *BSOS* 9 (**1938b**). 927-960.

MINORSKY, V. "A Civil and Military Review in Fārs in 881/1476". *BSO[A]S* 10 (**1939**). 141-78.

MINORSKY, V. "The Turkish Dialect of the Khalaj". *BSOS* 10 (**1940**). 417-437

MINORSKY, V. *Sharaf Al-Zaman Tahir Marvazi on China, the Turks and India*. Londra: The Royal Asiatic Society, **1942**.

MINORSKY, V. "Tamīm Ibn Baḥr's Journey to the Uighurs". *BSOAS* 12 (**1948**). 2:275-305.

MINORSKY, V. "The Clan of the Qara-Qoyunlu Rulers". Osman Turan (yay.). *Fuad Köprülü Armağanı*. **1953**. 391-395.

MINORSKY, V. "Tarum". *E.I.*[1] IV:731-734.

MINORSKY, V. "Tiyul". *E.I.*[1] IV:799-801.

MINORSKY, V. "Turan". *E.I.*[1] IV:951-957 ve *İ.A.* XII/2:1*7-113.

MĪNOVĪ, M. ve V. MINORSKY. "Naṣīr al-Dīn Ṭūsī on Finance". *BSOAS* 10 (**1941**). 755-789.

Mirhond *bkz.* MĪRKHWAND.

MĪRKHWAND. *Ravḍat al-safā*. 7 cilt. Bombay: **1804**. ['Abbas Parvīz (yay.). 10 cilt. Tahran: Chāp-i Pīrūz, 1338-39 H.Ş./1959-60.]

Mirza Muhammed Han Kazvini *bkz.* MUḤAMMAD KHĀN QAZVĪNĪ.

Levent Şahverdi Arşivi

MOELLER, RICHARD. *Russland, Wesen und Werden.* Leipzig: W. Goldman, **1940**.

MOLÇANOV, L.A. *Ozera Sredneĭ Azii = Die Seen der mittelasiatischen Republiken der USSR.* Taşkent: İzd-vo Sredne-Aziatskogo gos. Universiteta, **1929**.

Molla Camī *bkz.* MOLLĀ JĀMĪ.

MOLLĀ JĀMĪ. *Qiṣṣa-i Salāman u Absāl.* İstanbul: Ceride-i Askeriye Matbaası, **1882**. [Nur ed-din Abd er-Rahman b. Ahmed el-Camî. *Salaman ve Absal.* Sadık Yalsızuçanlar (haz). İstanbul: Timaş Yayınları, 1999.]

MOLLĀ SARI LUṬFĪ LUṬF ALLĀH B. ḤASAN TŌQĀDĪ (HANEFĪ MOLLA LUTFI). M. Şerefettin Yaltkaya (yay.), Abdülhak Adnan Adıvar, Henry Corbin (çev.). *Taz'īfu'l-Mezbah, La duplication de l'autel: Platon et le probleme de Delos = Risāle-i taz'īfü'l-mezbah.* İstanbul: Institut Français d'Archeologie de Stamboul, **1940**. [Paris, Beyrut: E. de Boccard Editeur, el-Matbaatü'l-Katalikiyye.] Yazması: *Risāle-i taḍ'īf al-madhbaḥ*, Demirbaş no: 062768 ile İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde de kayıtlıdır.

MOLLA LUTFI *bkz.* MOLLĀ SARI LUṬFĪ LUṬF ALLĀH B. ḤASAN TŌQĀDĪ (HANEFĪ MOLLA LUTFI).

MONSTERBERG, O. *Chinesische Kunstgeschichte* I. Esslingen: a. N., Neff, **1910**.

MORAVCSIK, GY. "Abaris, Priester von Apollon". *Kőrösi Csoma-Archivum.* Suppl. 1 (**1935-39**). 104-118.

MORAVCSIK, GYULA. *Byzantinoturcica.* Berlin: Akad.-Verl., **1958**.

MORDMANN, A.D. "Über die keilinschriften zweiter Gattung". *ZDMG* 24 (**1870**). 1-84.

MORDMANN, A.D. "Die Dynastie Danischmend". *ZDMG* 30 (**1876**). 467-486.

MORGAN, DAVID. *The Mongols.* New York, Oxford: Basil Blackwell, **1986**.•

MORGAN, DAVID. "The Great *Yasa* of Chinggis Khan". *Mongols, Turks and Others*. Reuven Amitai ve Michal Biran (yay.). Leiden: Brill. **2005**. 291-308.•

MORI, MASAO. "Çin Kaynaklarında Türk veya Türük adları". E. Esin ve O. Sertkaya (yay.). *Türk Kültürü El-Kitabı.* Seri II, c. 1/b. *Türk Kültür Tarihinin Erken Çağları Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: Edebiyat Fakültesi matbaası, **1978**. iii-xv.•

MORRISSON, CÉCILE ve JEAN-CLAUDE CHEYNET. "Prices and Wages in the Byzantine World". *Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century.* Angeliki E. Laiou (yay.). Washington, DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, **2002**. 817-878.•

MOŞKOV, V.A. [Мошков В. А.]. "Gagauzı Benderskogo Uyezda. Etnografiçeskie oçerki i materialı". *Etnografiçeskoe Obozrenie* 3 (**1902**). 54:1-66. [Гагаузы Бендерского уезда. Этнографические очерки и материалы. Этнографическое обозрение. 1902. No: 3 (54), с. 1-66.]

MOŞKOV, V.A. [Мошков В. А.]. "Turetskiya plemena na Balkanskom poluostrove". *Izvestiya Imperatorskogo Russkago Obşestva,* 40 (**1904**). 399-436. [Турецкия племена на Балканском полуострове. Известия Императорского Русскаго Общества. 1904. No: 40, с. 399-436.]

MOULE, A.C. *The Rulers of China. 221 B.C.-A.D. 1949.* Londra: Routledge and Kegan Paul, **1957**.

MU'ALLİM CEVDET. *Dhayl 'ala faṣl al-akhīt al-fatayān al-Turkiyya fī Riḥla İbn Baṭṭūṭa.* Yazması: Süleymaniye Kütüphanesi, Rauf Yekta, N. 422. Muallim Cevdet. *Zeyl-i İbn-i Battuta.* İstanbul: Kurtuluş matbaası, **1932**.

Muallim Cevdet *bkz.* MU'ALLİM CEVDET.

MUBAREK GALİB, MEHMED. *Hindistan'da Türk Hükümdarları.* İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341 R./**1925**. [Saadettin Gömeç (yay.). Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.]

Mübarekşah Guri *bkz.* FAKHR AL-DĪN MUBĀRAKSHĀH GHŪRĪ.

Mücmel el-tevârîh ve'l kısas bkz. *Mujmal al-tavārīkh va al-qiṣaṣ.*

AL-MUFAḌḌAL B. ABĪ AL-FAḌĀ'IL. *Histoire des sultans mamlouks.* 3 cilt. E. Blochet (yay.). Paris: Firmin-Didot, **1919-1929**. [*Patrologia Orientalis* XII (1919)/3, XIV (1920)/3, XX/1.] (*TU* #170)

Mu'izz al-ansāb. Paris, Bibliothèque nationale de France, Ms. Anc. Fond. Pers. 67.

Levent Şahverdi Arşivi

Mujmal al-tavārīkh va al-qiṣaṣ. (Anonim). Malik al-Shu'arā Bahār (yay.). Tahran: Chāpkhāna-i Khāvar, 1318 H.Ş./**1939**. [*Mujmal al-tavārīkh va al-qiṣaṣ*. Seyfeddin Najmabadi and Siegfried Weber (yay.). *Eine persische Weltgeschichte aus dem 12. Jahrhundert* (Anonymous Edingen-Nekarhausen: Deux Mondes, 2000. Ayrıca *Mujmal al-tavārīkh va al-qiṣaṣ. ta'līf-i sāl-i 520 qamarī: nuskha-i 'aksī-i mu'arrakh-i 751 (Kitābkhānah-'i Dawlatī-i Birlīn)*. Tahran: Ṭalāya, 1380 H.Ş./2001. Tıpkıbasım.] (*TU*#75)

MUḤAMMAD '**Awfī**. *Introduction to Jawāmi'u'l-ḥikāyāt wa lawāmi'u'l-rivāyāt of Sadīdu'd-dīn Muḥammad al-'Awfī*. Muḥammad Niẓāmu'd-dīn (yay.). Gibb Memorial Series. Londra: Luzac, **1929**. [Muḥammad Ramḍānī (yay.). *Pānezdeh Bāb. Jawāmi'u'l-ḥikāyāt*. Tahran: Chāpkhāna-i Khadrā 1335 H.Ş./1956-57.] (*TU*#109)

MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-KĀTİB AL-KHWARAZMĪ. *Mafātiḥ al-'ulūm*. G. *al-*'ulūm. Van Vloten (yay.). Leiden, **1895**; Kahire, H.1342/1923-4.

MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-**Muqaddasī**. *Aḥsan al-taqāsim fī ma'rifat al-aqālīm*. M. de Goeje (yay.). Leiden, **1877/1906**. (*TU*#517)

MUḤAMMAD B. AVRĀK. *Sa'ādatnāma*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 4190. Konya, Yusuf Ağa Kütüphanesi N. 17.

MUḤAMMAD B. HİNDŪSHĀH AL-**Nakhchavānī**. *Dastūr al-kātib fī ta'yīn al-marātib*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3869, 3870; Fatih, N. 3762, 3763; Aşir Efendi, N. 792; Paris, Bibliothèque nationale de France, Suppl. Pers. 463; Viyana Nationale Bibliothek A. F. 185. [A.A. Ali-zade (yay.). Moskova: Izd-vo "Nauka", **1964, 1971, 1976**. 2 cilt, 3 kısım.] (*TU*#130)

MUḤAMMAD B. 'ALĪ **Shabānqāra'ī**. *Majma'al-ansāb*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami, N. 909; Leningrad, Asya Müzesi [artık St. Petersburg: İnstitut Vostoçnıh Rukopisey Rossiyskoy Akademii Nauk/ Институт Восточных рукописей Российской академии наук], N. d. 566. [Mīr Hāşim Muḥaddith. Tahran: Mu'assasa-i İntishārāt-i Amīr Kabīr, 1363 H.Ş./**1984**.] (*TU*#122)

MUḤAMMAD B. İBRĀHĪM. *Tārīkh-i Salājiqa-i Kirmān*. Th. Houtsma (yay.), *Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjoucides*'in ilk cildi olarak. Leiden: E. J. Brill, **1886** (*TU*#79). Ayrıca bkz. *Histoire des Seljoucides du Kerman*. M. Th. Houtsma (yay.) **1896-1902**, c. I.

MUḤAMMAD B. JARĪR AL-**Ṭabarī**. *Jāmi' al-bayān fī tafsīr al-Qurān*. Mısır, Muṣṭafá al-Bābī al-Ḥalabī va Beyrut: Dār al-Ma'ārif [c. 1, 1968], 1954-68.

MUḤAMMAD B. JARĪR AL-**Ṭabarī**. *Ta'rīkh al-umam va al-mulūk*. M. de Goeje (yay.). *Tabari's Annales*. Leiden, **1879-1901**. 12 cilt olarak Mısır'da (tarihsiz) yayımlanmıştır [*bkz.* Farsça çev. BAL'AMĪ VE *TU* no. 59].

MUḤAMMAD B. SALLĀM AL-**Jumāḥī**. *Tabaqāt al-shu'arā*. Joseph Hell (yay). Leiden: E. J. Brill, **1916**.

MUḤAMMAD B. YA'QŪB B. KHAZZAM B. AL-**Khuttalī**. *Kitab al-makhzan fī jāmi' al-funūn*. Yazması: St. Petersburg: Academic Collection of Oriental Manuscripts. (*bkz.* H. Ritter **1929**.)

MUḤAMMAD B. 'ABD AL-JALĪL AL-**Samarqandī**. *Muntakhab al-qand fī ta'rīkh Samarqand*. Paris nüshası: Bibliotheque nationale, Anc. Fond. Arab., N.6284. (*TU*#99)

MUḤAMMAD B. 'ABD AL-VAHHĀB **Qazvīnī** (yay.), Ahmad b. 'Umar b. 'Alī al-Niẓāmī al-Arūḍī al-Samarqandī. *Chahār maqāla*. (The Four Discourses). Londra: Luzac, **1920**.

MUḤAMMAD B. NAJĪB BAKRĀN. *Jihānnāma*. Yazması = Paris, Bibliothèque nationale de France, Anc. Fond. Pers., 384. *Cihan-name: (Knigo o Mire). Pamyatniki Literaturı Narodov Vostoka*. Yu. E. Borşevskiy (yay. haz.). Moskva

MUḤAMMAD IBN MUḤAMMAD B. MAḤMŪD AL-**Khaṭīb**. *Fusṭāṭ al-'adāla fī qavā'id al-salṭana*. Paris Bibliothèque National Ms. Suppl. Turc. 1120. Kısmi yayını: Osman Turan, "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair bir Kaynak: Fusṭāṭ al-'Adale fī Ḳavā'id is-Sulṭana". *60. Doğum Yılı Münasebe-*

Levent Şahverdi Arşivi

tiyle Fuad Köprülü Armağanı (Doğumunun 120. yılı münasebetiyle 1953 baskısının tıpkıbasımı). Ankara: TTK, 2010, 531-564.

MUḤAMMAD İBN YAḤYA ŞÖLİ. *Akhbār al-Rāḍī billāh va-al-Muttaqī lillāh va Ta'rīkh al-dawla al-'Abbāsīya min sanat 322 ilā sanat 333 Hijrīyah, min Kitāb al-Avrāq.* James Heyworth-Dunne (yay.). Kahire: Maṭba'a al-Şawī, **1935**. [Beyrut: Dār al-Massīra, 1983.]

MUḤAMMAD İBN 'ABDAL-MĀLİK İBN ṬUFAYL. *The History of Hayy İbn Yaqzan*. Simon Ockley; Alexander Strathern Fulton (yay.). Londra: Chapman and Hall, **1929**. [Türkçesi: İbn Sina – İbn Tufeyl. *Hay bin Yakzan*. çev. Şerefettin Yaltkaya-Babanzâde Reşîd (haz. Ahmet Özalp), 2. baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997 (6. baskı: 2007).]

MUḤAMMAD KHĀN QAZVĪNĪ. "Nāma-i Amīr Tīmūr Kūragān be Sharl-i Shishum Padishah-i Faranse". *Kave* 5 (**1921**). 3-6.

MUḤAMMAD KHĀN QAZVĪNĪ. *Mamdūḥīn-i Shaykh Sa'dī*. Tahran: Shirkat-i Chāp-i Khvud'kār va Īrān, 1317 H.Ş./**1938**.

MUḤAMMAD KHĀN QAZVĪNĪ *ayrıca bkz.* MUḤAMMAD B. 'ABD AL-VAHHĀB QAZVĪNĪ.

MUḤAMMAD QAZVĪNĪ, *Yāddāshthhā-i Qazvīnī*. 10 cilt. Tahran: Intishārāt-i Dānishgāh-i Tahran, 1332 H.Ş./**1953**.

MUḤAMMAD ŞĀLİḤ. *Die Schaibaniade. Ein özbegisches Heldengedicht in 76 Gesängen, von Prinz Mohammad Salih aus Charezm*. Texte, Übersetzung und Noten von H. Vambery, Viyana, **1885**. [Çağatayca metin: Muhammed Salih. *Şeybani-name*. P.M. Melioransky (yay.). St. Petersburg, 1908.]

Muhammed Avfî *bkz.* MUḤAMMAD 'AWFĪ.

Muhammed b. Abdülcelil el-Semerkandi *bkz.* MUḤAMMAD B. 'ABD AL-JALĪL AL-SAMARQANDĪ.

Muhammed b. Hinduşah Nahçivani *bkz.* MUḤAMMAD B. HİNDŪSHĀH AL-NAKHCHAVĀNĪ.

Muhammed b. İbrahim *bkz.* MUḤAMMAD B. İBRĀHĪM.

Muhammed b. Müeyyid el-Bağdadi *bkz.* BAHĀ' AL-DĪN MUḤAMMAD MU'AYYAD AL-BAGHDĀDĪ.

Muhammed b. Necib Bekran *bkz.* MUḤAMMAD B. NAJĪB BAKRĀN.

Muhammed Ruşen *bkz.* MUḤAMMAD RAWSHAN ve MUṢṬAFA MŪSAVĪ.•

Muhammed Şehristani *bkz.* SHAHRİSTĀNĪ ABŪ AL-FATḤ TĀJ AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'ABD AL-KARĪM.

Muhtarüzzahidi *bkz.* MUKHTĀR AL-ZĀHİDĪ.

MUḤYĪ AL-DĪN İBN AL-'ARĀBĪ, ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. 'ALĪ B. MUḤAMMAD İBN AL-ARĀBĪ AL-ḤĀTIMĪ AL-ṬĀ'Ī. *Futūḥāt al-Makkiye*. 4 cilt. Kahire, **1911**. *bkz. İ.A.* V/2:844.

MUḤYĪ AL-DĪN İBN AL-'ARĀBĪ, ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. 'ALĪ B. MUḤAMMAD İBN AL-ARĀBĪ AL-ḤĀTIMĪ AL-ṬĀ'Ī. *Fuṣūṣ al- ḥikem*. Abū al-A'lā al-Afîfî (haz.). Beyrut: Dār al-Kitāb al-'Arabī, H. 1400/1980. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Zühdü Bey 38 başta olmak üzere birçok yazması mevcuttur.

Muhyiddin İbnülarabi *bkz.* MUḤYĪ AL-DĪN İBN AL-'ARĀBĪ.

MUḤYİDDİN MUHAMMED ḤĀJJĪ ATMĀJA (MUḤYĪ AL-DĪN MUḤAMMAD ḤĀJJĪ ATMĀJA). *Majma' al-Qavā'id*. Yazmaları: İstanbul, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu, N. 341; Süleymaniye Kütüphanesi Kadızade Mehmed, N. 337-338 ve Çelebi Abdullah Efendi, N. 3176. *Ayrıca bkz.* HACI MUHYİDDİN MUHAMMED.

Mu'izz al-ansāb (Anonim). Paris, Bibliothèque nationale, Ms. Anc. Fond. Pers. 67.

Mujmal al-tavārīkh-i nādiriye bkz. GULİSTĀNAH, ABŪ AL-ḤASAN İBN MUḤAMMAD AMİN.

Mukaddesi *bkz.* MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-MUQADDASĪ.

MUKHTĀR AL-ZĀHİDĪ. *Kitāb al-qunyat al-munya*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi: Laleli kütüphanesi yazması, N. 741, Ayasofya yazması N. 1355; Şehid Ali Paşa yazması, N. 909 ve 105.

MUNKÁCSI, BERNÁT. "A régi magyar lovas temetkezés keleti változatai". *Ethnographia* 6 (**1896**). 297-323.

Levent Şahverdi Arşivi

MURĀD RAMZĪ. *Talfiq al-akhbār wa talqīḥ al-āthār fī aḥvāl qāzān wa bulgār wa mulūk al-tātār.* 2 cilt. Orenburg: al-Maṭba'ah al-Karīmīyah wa-al- Ḥusaynīyah, **1908**. (*TU*#346)

Murat Remzi *bkz.* MURĀD RAMZĪ.

MUṢLIḤ AL-DĪN LĀRĪ. *Mir'āt al-advār va mirkāt al akhbār.* Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya N. 2085, Hüsrev Paşa N. 345. [Çev: Sa'düddin b. Hasan Can; müstensih: Muhammed b. Bali, 1962. Ankara Milli Kütüphane, Yer Numarası: Mf1994 A 3490.] (*TU*#200)

Muslihiddin Lari *bkz.* MUṢLIḤ AL-DĪN LĀRĪ.

Muslim el-Haccac el-Kuşeyri *bkz.* MUSLIM IBN AL-ḤAJJĀJ AL-QUSHAYRĪ.

MUSLIM IBN AL-ḤAJJĀJ **AL-QUSHAYRĪ**. *Ṣaḥiḥ Muslim.* İstanbul: Matbaa-i Amire, 1330-1334 R./**1914-1918**. [Beyrut: 'Ālam al-Kutub, 1998; Nasiruddin al-Khattab (çev.), Huda Khattab (yay.), Abu Khaliyl (redaksiyon), Riyadh: Darussalam, 2007.]

MUSLU, EMİNE CİHAN. "*Ottoman-Mamluk Relations: Diplomacy and Perceptions*". Doktora Tezi. Harvard University, **2007**.•

MUṢṬAFA AL-**JANNĀBĪ** (Cenabî Mustafa Efendi). *Al-aylam al-dhāḥir fī akhbār al-avā'il va al-avākhir* (*Cenâbî târîhi*). Yazması: Nuruosmaniye 3008 [2017'de bu numarada başka bir eser kayıtlıdır]; Türkçesi: Nuruosmaniye 3099-3102. Ayıca İstanbul Köprülü ve Süleymaniye kütüphaneleri. (*TU*#204)

Mustafa Âli. *Künhü'l-ahbâr* bkz. ÂLİ, MUSTAFA.

MUSTANJID AL-MAVLAVĪ. Konya Müzesi yazması, N. 2120.

Müstencid el-Mevlevi bkz. MUSTANJID AL-MAVLAVĪ.

MUTAVCIYEV, P. *Die angeibliche Einwanderung von Seldchuk-Türkmen in die Dobrudscha im 13. Jh.* Sofya, **1943**.

MÜLLENHOFF, K. *Deutsche Altertumskunde.* 5 cilt. Berlin: Wiedmann, **1890-1908**.

MÖLLER, A. "Ueber einige arabische Sentenzensammlungen". *ZDMG* 31 (**1879**). 506-529.

MÖLLER, F.K.W. "Tohri und Kiuşan". *SBPAW* (**1918**). 566-586.

MÖLLER, F.K.W. "Uigurische Glossen". *Festschrift für F. Hirth* (*Ostasiatische Zeitschrift*) 8 (**1919-20**). 310-324.

MÖLLER, MAX. *Proposals for a Missionary Alphabet, submitted to the alphabetical conferences held at the Residence of Chevalier Bunsen in January 1854.* Londra: A. and G. A. Spottiswoode, **1854**.

Müneccimbaşı *bkz.* AḤMED B. LUṬFULLAH MÜNEJJİMBASHİ ve MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE.

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE. *Sahaifülahbar* (*Camiüddüvel*'in Şair Nedim tarafından yapılan Türkçe çevirisi). 3 cilt. İstanbul, **1295 R./1879-80**. (*TU*#219) *Ayrıca bkz.* AḤMED B. LUṬFULLĀH MÜNAJJİMBASHI.

Müneccimbaşı *bkz.* AḤMED B. LUṬFULLĀH MUNAJJİMBASHI ve MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE.

Münşeat-i Sarı Abdullah Efendi. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi. N. 3333.

MÜNSTERBERG, OSKAR. *Chinesische Kunstgeschichte.* Esslingen: Max Schreiber, **1910-12**.

MŻIK, H.H. *Die Reise des Arabers Ibn Battuta durch Indien und China.* Hamburg: Gutenberg-Verlag, **1911**.

NABHĀNĪ *bkz.* YŪSUF IBN İSMĀ'ĪL NABHĀNĪ.

NAFİZ, RIDVAN. "Alp Arız". *Türk Tarih, Arkeoloj ve Etnografya Dergisi* 2 (**1934**). 243-249.

NAJĪB B. MUḤAMMAD BAKRĀN. *Jihānnāma.* Yazması: Paris, Bibliothèque nationale de France, Anc. Fond. Pers., 384. *Cihan-name: (Knigo o Mire). Pamyatniki Literaturı Narodov Vostoka.* Yu. E. Borşevskiy (yay. haz.). Moskova: İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı, 1960 [Мухаммад ибн Наджиб Бакран. Джахан-наме (Книга о мире). Памятники литературы народов Востока. Тексты. Большая серия [Ч. 1]. Издание текста, введение и указатели Ю. Е. Борщевского. М. Издательство Восточной литературы, 1960. 22 с.+144 с.]. Nahçıvani *bkz.* MUḤAMMAD B. HINDŪSHĀH AL-NAKHCHAVĀNĪ.

Nakibüleşraf Hasan Hoca Buhari *bkz.* KHᵛĀJA BAHĀ AL-DĪN ḤASAN NITHĀRĪ BUKHĀRĪ.

Levent Şahverdi Arşivi

NALLINO, C.A. *Al-Battani sive Albatenii Opus astronomicum.* 3 cilt. Milano, **1899-1907**.

NAQĪB AL-ASHRĀF ḤASAN KHWĀJA-I BUKHĀRĪ *bkz.* KHᵛĀJA BAHĀ AL-DĪN ḤASAN NITHĀRĪ BUKHĀRĪ.

NAṢĪR AL-DĪN B. BURHĀN AL-DĪN **RABGHŪZĪ**. *Qiṣaṣ al-anbiyā.* Samarkand: Tipolit. G. I. Demurova, H. 1323/1904 ve Kazan, Tipo-litografija İmperatorskago Universiteta 1910. [Hendrik E. Boeschoten (yay.). *The stories of prophets.* Leiden, Brill 1995; Aysu Ata (yay.). *Kısasü'l-Enbiya* (Peygamberler Kıssaları). I: Giriş - Metin - Tıpkıbasım, II: Dizin. Ankara: TDK, 1997.]

NĀṢIR AL-DĪN B. MUḤAMMAD IBN AL-FURAT. *Tarīkh al-duwal va al-mulūk.* İslam tarihi, 9 cilt. 1107-1395 seneleri vukuatını ihtiva eder. Viyana nüshası, N. 814. [8.-9. ciltleri Kosti Zurayk tarafından Beyrut'ta **1938-39** senelerinde basıldı.] (*TU* #172)

NĀṢIR AL-DĪN **MARGHINĀNĪ**. *Mashāyīkh al-Turk.* İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Halis Efendi kısmı N. 199. [Bu elyazması bugün kayıptır.]

NAṢĪR AL-DĪN MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD B. AL-ḤASAN AL-ṬŪSĪ. *Tansūqnāma-i İlkhānī.* Yazmaları: İsa tanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3605; İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi N. Veliyüddin 2542. *Tansūkhnāma-i İlkhānī.* [Mudarris Rażavī (yay.) Tahran: İntishārāt-i İṭṭilā'āt, 1363 H.Ş./**1984-85**.]

NĀṢIR AL-DĪN MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD B. AL-ḤASAN AL-ṬŪSĪ. *Zīj-i İlkhānī.* Yazması: İstanbul, Süleymaniye, Hamidiye N. 846.

NĀṢIR-I KHUSRAV. *Dīvān.* Tahran, **1928**.

Nasır Husrev *bkz.* NĀṢIR-I KHUSRAV.

Nasreddin Merğinani *bkz.* NĀṢIR AL-DĪN MARGHINĀNĪ.

Nasreddin Tusi *bkz.* NAṢĪR AL-DĪN MUḤAMMAD B. MUḤAMMAD B. AL-ḤASAN AL-ṬŪSĪ.

Nasrullahi *bkz.* 'ABD ALLĀH B. MUḤAMMAD NAṢR ALLĀHĪ.

NAZIM, M. *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna.* Cambridge: Cambrdige University Press, **1931**.

NAZIM, M. "The Pand-Nāmah of Subuktigīn". *JRAS* (**1933**). 605-628.

Nebhani *bkz.* NABHĀNĪ, YŪSUF IBN İSMĀ'ĪL.

NECIB ASIM VE MEHMET ARİF. *Osmanlı Tarihi.* İstanbul: Tarih-i Osmani Encümeni **1916/1917** [İstanbul: Matbaa-i Orhaniye].

NECIB ASIM [YAZIKSIZ]. "Sekizinci Asırda Irak Türkçesi". *EFM* 3 (**1924**). 81-90.

NECIB ASIM [YAZIKSIZ]. *Türk Tarihi.* Hasan Ferit ve Ahmed Şemseddin (yay.). İstanbul: Darüttıbaati'l-Amire, **1316** [1900, 1926].

Necib b. Muhammed Bekran *bkz.* NAJĪB B. MUḤAMMAD BAKRĀN.

NEEDHAM, JOSEPH F.R.S. *Science and Civilisation in China.* With the research assistance of Wang Ling. c. 1: *Introductory Orientations.* Cambridge ve New York: Cambridge University Press, **1954**.

Nefahatülüns bkz. 'ABD AL-RAḤMĀN JĀMĪ. *Nafaḥāt al-Uns.*

Nehcülferadis bkz. MAḤMŪD B. 'ALI KERDERLI.

NEHRING, A. *Studien zur indogermanischen Kultur und Urheimat. Die Indogermanen- und Germanenfrage: Neue Wege zu ihrer Lösung,* s. 7-229 (ed. W.I. Coppers). [=*Wiener Beitrage zur Kulturgeschichte und Linguistik* 4. Salzburg-Leipzig, **1936**].

NÉMETH, GYULA. "A Turkish Word in Curtius Rufus?". *Asia Major, Hirth's Anniversary Volume.* Londra: Probsthain, **1923**. 274-279.

NÉMETH, GYULA. "Magna Hungaria". *Beiträge zur historischen Geographie, Kulturgeographie, Ethnographie und Kartographie, vornehmlich des Orients.* Hrsg. von Hans Mžik. Leipzig ve Viyana, **1929**. 92-98.

NÉMETH, GYULA. *A honfoglaló magyarság kialakulása.* Budapeşte: Hornyánszky, **1930**.

NÉMETH, GYULA. *Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós.* Budapeşte: Kórösi Csoma-Gesellschaft, **1932**. [Leipzig: Otto Harrassowitz, 1932.]

Levent Şahverdi Arşivi

NÉMETH, GYULA. "Das Volk mit den scheckigen Pferden". *KCsA* 1 Ergänzungsband (**1935**). 345-352.

NÉMETH, GYULA. "Türklüğün Eski Çağı". Şerif Baştav (çev.). *Ülkü* 15 (**1940a**). 88:299-306 ve *Ülkü* 15 (1940a). 90:509-518; Almanca özeti: *Ülkü* 15 (1940a). 89:508-509.

NÉMETH, GYULA. "Die Volksmamen Quman und Qun". *KCsA* 3 (**1940b**). 95-109.

NÉMETH, GYULA. "Probleme der Türkischen Urzeit". *Analecta Orientalia* (**1947**). 57-102.

NESTEROV, A. [Нестеров А.]. "Proşloe priaral'skih stepey v predaniyah Kirgiz Kazalinskogo Uyezda". *ZVORAO* 12 (**1900**). 95-105. [Прошлое приаральских степей в преданиях киргиз Казалинского уезда. ЗВОРАО. 1900. No: 12, c. 95-105.]

NEUMANN, K. *Die Hellenen im Skythenlande*. Berlin: G. Reimer, **1855**.

Nerşahi *bkz*. ABŪ BAKR MUḤAMMAD B. JA'FAR AL-NARSHAKHĪ.

Nesefi *bkz*. ḤĀFIẒ AL-DĪN ABU AL-BARAKĀT'ABD ALLĀH B. AḤMAD B. MAḤMŪD AL-NASAFĪ.

Nesevi *bkz*. SHIHĀB AL-DĪN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-NASAWĪ.

Nevayi *bkz*. 'ALĪ ŞĪR NEVĀYĪ.

NICEPHORUS GREGORAS. *Byzantina historia*. Immanuel Bekker (yay.). 3 cilt. Bonn: Corpus scriptorum historiae Byzantinae, **1829-1855**.

NIENHAUSER, WILLIAM H. *The Grand Scribe's Records*. c. I. *The Basic annals of Pre-Han China by Ssu-ma Ch'ien*. Bloomington, Indiana: Indiana U. P., **1994**.•

Nişaburi *bkz*. AL- ḤĀKIM ABŪ 'ABD ALLĀH AL-NISHĀBURĪ.

Nisari Buhari *bkz*. KH'AJA BAHĀ AL-DĪN ḤASAN NITHĀRĪ BUKHĀRĪ.

NIẒĀM AL-MULK. *Siyāsat-nāma*. Bombay, **1330 H./1911**. [Sayyid 'Abd al-Raḥīm Khalkhālī. *Siyāsat-nāma yā Siyar al-Mulūk*. Tahran: Mu'assasa-i Khūrshīd, 1310 H.Ş./1931; İngilizcesi: Hubert Darke (çev. ve yay.). *The Book of Government or Rules for Kings*. Londra: Routledge & Kegan Paul, 1960; Türkçesi: Mehmet Altay Köymen (yay.). *Nizâmü'l-mülk. Siyâset-nâme*. Ankara: TTK, 1999.]

Nizami Aruzi *bkz*. AḤMAD B. 'UMAR B. 'ALĪ AL-NIẒĀMĪ AL-ARŪḌĪ AL-SAMARQANDĪ.

Nizamülmülk *bkz*. NIẒĀM AL-MULK.

Novy Vostok [*Yeni Şark*, Karl Radek yönetiminde Moskova'da Sun-Yat-Sen Üniversitesi'nde yayımlanıyordu] 26 (**1929**).

NOSHERWAN, KAIKOBAD ADARABAD DASTUR (çev. ve yay. haz.). *The text of the Pahlvi Zand-i-Vōhūman Yasht with transliteration & translation into Gujrāti: and, Gujrāti translation of the Pahlvi Mīnō-i-Khirad* [Poona: s.n., **1899**].

NOYAN, BEDRI (Dedebaba). *Aşık Paşa-yı Veli. Garibnâme*. Yeni Türkçe çevirisi. Ankara: Ardıç Yayınları, **1998**.•

NÖLDEKE, TH. "Auszüge aus Nešris Geschichte des Osmanischen Hauses". *ZDMG* 13 (**1859**). 176-218.

NÖLDEKE, TH. "Zur Geschichte und Chronologie von Khwarizm, I". *SBWAW* 73 (**1873**). 487-489.

NÖLDEKE, TH. "Zur Erklärung der Sasanidenmünzen". *ZDMG* 31 (**1877**). 147-151.

NÖLDEKE, TH. "Zwei Völker Vorderasiens". *ZDMG* 33 (**1879a**). 157-165.

NÖLDEKE, TH. "Ueber iranische Ortsnamen auf Kert und andre Endungen". *ZDMG* 33 (**1879b**). 143-156.

NŪR AL-DĪN SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD AZHDARĪ. "*Ghāzān-nāme*". E. Brown hususi yazması (*bkz*. Browne 1920: 103). [*Ghāzānnāma-i manẓūm*. Maḥmūd Mudabbirī (yay.). Tahran: Bunyād-i Mawqūfāt-i Duktur Maḥmūd Afshār, 1380 H.Ş./2001-2002.]

Nureddin b. Şemseddin Muhammad *bkz*. NŪR AL-DĪN SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD.

Oğuzname. Uzunköprü nüshası, Hüseyin Namık Orkun (yay.). "Bir Oğuz Efsanesi". *Ülkü* 6 (**1935**). 34:267-275.

Levent Şahverdi Arşivi

OLBRICHT, P. *Das Postwesen in China uter der Mongolenherrschaft im 13. und 14. Jh.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz, **1953**.

OLBRICHT, P. ve E. PINKS. *Meng-ta Pei-lu und Hei-ta Shih-lüeh. Chinesische Gesandtenberichte über die frühen Mongolen. 1221 und 1237.* Wiesbaden: Otto Harrossowitz, **1980**.•

OLGUN, TAHİR. *Kafkasya Mücahidi Şeyh Şamil'in Gazavatı.* Darülhilafe: Matbaa-i Amidi, **1917**.

OPPERT, GUSTAV S. *Der Presbyter Johannes in Sage und Geschichte.* Berlin: J. Springer, **1864, 1870**.

ORBELİ, İ.A. [Орбели И. А.]. "Hasan Calal, Knyaz' Haçenskiy". *İzvestiya İmperatorskoy Akademii Nauk* veya *BASR* 4 (**1909**). 6:405-436. [Хасан Джалал, князь Хаченский. Известия Императорской Академии наук, Санкт-Петербург, 1909. Вып. IV. No: 6, с. 405-436.]

ORKUN, HÜSEYİN NAMIK (yay.). "Bir Oğuz Efsanesi" (*Oğuzname*. Uzunköprü nüshası). *Ülkü* 6 (**1935**). 34:267-275.

ORKUN, HÜSEYİN NAMIK. *Eski Türk Yazıtları.* 4 cilt. İstanbul: Devlet Basımevi, **1936-41**. [Ankara: TTK, 1986.]

ORKUN, HÜSEYİN NAMIK. *Türk Sözünün Aslı.* Ankara: Akba Kitabevi, **1940**. [Ankara: TDK, 2004].

ORTEKİN, HASAN. *Kırım Hanlarının Şeceresi.* İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, **1938**.

ORUJ B. ĀDİL. *Tevārīkh-i Āl-i Osmān.* Franz Babinger (yay.). Hannover: Şark Kitabhanesi, Lafaire, **1925**. [Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi.* Nihal Atsız (yay.). İstanbul: Kervan Kitapçılık, Tercüman 1001 Temel Eser, **1972**.]

Oruç Beğ, Edirneli. *bkz.* ORUJ B. ĀDİL.

OSMANOV, M. [Османов М.]. *Nogayskie i kumıkskie teksti.* Peterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk, **1883**. [Ногайскте и кумыкские тексты. Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1883.]

OŞANIN, L.V. [Ошанин Л. В.]. "Tısyaçeletnyaya davnost dolihotsefalii u Turkmen i vozmojnie puti yeyo proishojdeniya. Opıt obosnovaniya teorii Skifosarmatskogo proishojdeniya Turkmenskogo naroda na kraniologiçeskih i etnologiçeskih dannıh". *İzv. Sredazkomstarisa.* Vıp. I. Taşkent, **1926**. [Тысячелетняя давность долихоцефалии у туркмен и возможные пути ее происхождения: Опыт обоснования теории скифосарматского происхождения туркменского народа на краниологических и этнологических данных // Изв. Средазкомстарнса. Ташкент, 1926. Вып. I.]

OŞANIN, L.V. [Ошанин Л. В.]. "Nekotorıe dopolnitel'nıe dannıe k gipoteze Skifo-Sarmatskogo proishojdeniya Turkmen". *İzvestiya Sredazkomstarisa.* Vıp. III, Taşkent, **1928**. [Некоторые дополнительные данные к гипотезе скифо-сарматского происхождения туркмен. Известия среднеазкомстарнса. Выпуск III. Ташкент, 1928.]

OTTO-DORN, K. *Das islamische Iznik.* Berlin, **1941**.

ÖGEL, BAHAEDDİN. "Türk Efsaneleri Üzerine İncelemeler: Uygurlar'ın Menşe Meselesi". *DTCFD* 6 (**1948**). 17-26.

ÖGEL, BAHAEDDİN. *Sino-Turcica.* Tai-Pei, **1964**.

ÖGEL, BAHAEDDİN. *Türk Kültür Tarihine Giriş.* c. I. *Türklerde Köy ve Şehir Hayatı (Göktüklerden Osmanlılara).* Ankara: Kültür Bakanlığı, **1978**.•

ÖTEMİSH ḤĀJJĪ KHᵛĀRAZMĪ. *Tārīkh-i Dōst Sulṭān.* Zeki Velidi Togan'in şahsi kütüphanesinde bulunan nüsha.

Ötemiş Hacı Horezmi *bkz.* ÖTEMISH ḤĀJJĪ KHᵛĀRAZMĪ

ÖZ, TAHSİN. "I. Murad ile Emir Süleymana ait İki Vakfiye". *Tarih Vesikaları* 1 (**1941**). 241-244.

ÖZEK, ALİ. "El-Keşşaf". *DİA* c. 25B:329-330.

PACHYMERES, GEORGE. *De Michaele et Andronico Paleologis libri tredecim.* Immanuel Bekker (yay.). 2 cilt. Bonn: Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, **1835**. [*Bkz.* SPULER 1943:476.]

Levent Şahverdi Arşivi

PALLADİUS (PALLADİY PYOTR İVANOVİÇ KAFAROV) [Палладий= Кафаров Петр Иванович]. *Puteşestviye daosskogo monaha Çan-çunya na Zapad*. St. Peterburg, **1866**. [Путешествие даосского монаха Чань-чуня на Запад. Санкт-Петербург, 1866.]

PARKER, EDWARD H. *A Thousand Years of the Tartars*. 2 edis. Londra: K. Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd.; New York: A. A. Knopf, Inc., **1924**. [Londra: S. Low, Marston & Company; Shanghai: Printed by Kelly & Walsh, 1895.]

Patañjali. İstanbul, Köprülü Kütüphanesi Yazması, N. 1589. *bkz.* ABŪ RAYḤĀN MUḤAMMAD B. AḤMAD AL-BĪRŪNĪ.

PATKANYAN (PATKANOV), KEROPE PETROVİÇ. [Патканов, Кероп Петровнч]. "Zasedaniye 29 sentyabrya 1911 goda". *ZVORAO* 21 (1912). 34-38. ["Заседание 29 сентября 1911 года", ЗВОРАО, XXI, 1912, c. 34-38.]

PAULY-WISSOWA. *Paulys Realencyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1839-1852. [Yeni edisyonu: Stuttgart, 1890-1980]. .]

PEKARSKİI, Ė.K. (Ėduard Karlovich). *Yakut Dili Sözlüğü. D. D. Popov ve V. M. İonov'un en yakın iştirakiyle tertip edilmiştir*. c. I: A-M. İstanbul: TDK, **1945**.

PELLIOT, PAUL. "Les 國師 kouo-che ou 'maîtres du royaume' dans le Bouddhisme Chinois". *T'oung Pao*, Second Series, 12 (**1911**). 5:671-676.

PELLIOT, PAUL (et É. CHAVANNES). "Un traité manichéen retrouvé en Chine". *JA* 9 (**1911**).1 8:499-617; *JA* 11 (**1913**). 1:99-199, 261-394.

PELLIOT, PAUL. "L'origine de T'ou-kiou, nom chinois des Turcs". *T'oung-Pao* 16 (**1915**). 687-689.

PELLIOT, P. "Á Propos de Comans". *JA* 11 (**1920**). 15:125-185.

PELLIOT, P. "Notes sur quelques artistes des six dynasties et des T'ang". *T'oung Pao*, 22 (Ekim **1923a**). 4:215-291.

PELLIOT, P. "Les traditions manicheennes au Foukien". *T'oung-Pao* 22 (**1923b**). 193-208.

PELLIOT, P. "Les Mongols et la papauté, documents nouveaux édités, traduits et commentés avec la collaboration de M. M. Borghezio, Massé et Tisserant". *Revue de l'Orient Chretien* 23 (**1922-23**). 3-30; II:24 (**1924**). 225-335; III:28 (**1931-32**). 3-84.

PELLIOT, P. "Une ville musulmane dans la Chine du Nord sous les Mongols". *JA* 26 (**1927**). 261-79.

PELLIOT, P. "L'édition collective des oeuvres de Wang Kouo-wei". *T'oung-Pao* 26 (**1929**). 113-182.

PELLIOT, PAUL. "Sur La Légende D'Uγuz-Khan En Écriture Ouigoure" *T'oung Pao* 27 (**1930a**). 1-5:247-358

PELLIOT, PAUL. "Notes sur le 'Turkestan' de M. W. Barthold". *T'oung-Pao* 27 (**1930b**). 12-56.

PELLIOT, PAUL. "Le vrai nom de 'seroctan'". *T'oung-Pao* 29 (**1932**). 43-54.

PELLIOT, PAUL. "Les documents mongols de Musée de Ṭeherān", *Athār-é Īrān. Annales du service archéologique de l'Īrān* 1 (**1936**). 37-44.

PELLIOT, PAUL. *Notes sur l'histoire de la Horde d'or*. Paris: Librarie d'Amerique et d'Orient, **1949**.

PELLIOT, PAUL. ve LOUIS HAMBIS. *Histoire des Campaignes de Gengis Khan. Cheng-wou Ts'in-Tcheng Lou*. Leiden: E. J. Brill, **1951**.

PENCK, ALBRECHT. "Zentral-Asian". *Zeitschrift der Geselschaft für Erkunde* (**1931**). 1-13.

PESCHEL, O. *Geschichte der Erdkunde*. **1877**.

PFEIFFER, JUDITH. "*Conversion to Islam among the Ilkhans in Muslim Narrative Traditions. The Case of Ahmead Tegüder*". Doktora Tezi. University of Chicago, **2003**.•

PFEIFFER, JUDITH. "Faces like Shields Covered with a Leather. Keturah 's Sons in the Post-Mongol Islamicate Eschatological Traditons". İlker Evrim Binbaş ve Nurten Kılıç-Schubel (yay.). *Horizons of the World: Festschrift for İsenbike Togan. Hudûdü'l-Âlem: İsenbike Togan'a Armağan*. İstanbul: İthaki, **2011**. 557-594.•

PHOTIUS. *Myriobiblon or Bibliotheca*. Immanuelis Bekkeri (ed.). Berolini: G. Reimeri, **1824-1825**. [David Hoeschelius & notis illustravit, Rothomagi, Sumpt. I. & D. Berthelin, fratr., 1653.]

Levent Şahverdi Arşivi

PIGULEVSKAYA N. [Пигулевская Н.]. *Siriyskye istoçniki po istorii narodov SSSR* (**1942**). [Сирийские источники по истории народов СССР. 1942.]

PLANO CARPINI seyahat raporları: William Woodwille Rockhill. *The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World 1253-1255 as Narrated by himself with Two Accounts of the Earlier Journey of John of Pian de Carpine*. Londra: Printed for the Hakluyt Society, **1900**. [Dawson, Christopher. *The Mongol Mission*. New York: AMS Press 1980.]

PLATH, H. "Fremde barbarische Stämme im alten China". *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften zu München (SBWAW)* 74 (**1874**). 450-522.

PLINY (Plinius Secundus). *Naturalis Historia. Natural History with an English Translation in Ten Volumes*. H. Rackham, W.H.S. Jones, D.E. Eichholz (yay. ve çev.). [Loeb Classical Library] Cambridge: Harvard University Press, **1938-1962**.

PLUTARKHOS (Plutarchos Mestrius). *[Bioi Paralelloi] Hayatlar XII: Lysandros – Sulla*. çev. Nilüfer Bayar [Gürsoy] ve Ayşe Önsay [Sarıgüllü]. İstanbul: MEB, **1945**.

POISSON, GEORG. *Le peoplement de europe. état actuel, origines et évolution*. Paris, **1939**.

POKROVSKİY, M. [Покровскнй М.]. *Russkaya istoriya drevnih vremen*. Moskova: Gosudarstvennoe izdatel'stvo, **1922-23**. [Русская история древних времен. Москва: Государственное издательство, 1922-1923.]

POLIAK, A.N. "Le Caractere Clonial de l'etat Mamlouk dans ses rapports avec la Horde d'Or". *Revue des études islamiques* 9 (**1935**). 231-248.

POLIAK, A.N. "La Feodalite Islamique". *Revue des études islamiques* 10 (**1936**). 247-265.

POLIAK, A.N. *Feudalism in Egypt, Syria, Palestine, and the Lebanon, 1250-1900*. Londra: The Royal Asiatic Society, **1939**.

POLIAK, A.N. "The Influence of Yasa upon the General Organisation of the Mamluk State". *BSOS* 10 (**1939-1942**). 862-876.

POMPONIUS MELA. *De situ Orbis libri III*. Lugdunum Batavorum, **1722**.

POOLE, STANLEY LANE. *Düvel-i İslāmīye*. çev. Halil Edhem [Eldem]. İstanbul: Milli Matbaa, **1927**.

POPE, ARTHUR. *A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present*. 6 cilt. Londra; New York: Oxford University Press, **1938-39**. [Sonraki edisyonlar: Arthur Upham Pope ve Phyllis Ackerman. Londra, New York: Oxford University Press, 1958; Londra, New York: Oxford University Press, 1964.]

POPOV, A.A. "Materyalı po rodovomu stroyu Dolgan". *Sovestskaya Ètnografiya* (**1934**). 6:116-139.

POPPE, N. [Поппе Н.]. *Mongolskiy slovar 'Mukaddimat al-Adab'*. Moskova: Izd-vo Akademii Nauk SSSR, **1938-1939** (Zamahşarī, Maḥmūd ibn Umar, *Muqaddimat al-ādāb*). [Монгольский словарь "Мукаддимат аль-Адаб". Москва: Издательство Академии наук СССР, 1938-1939.]

POPPE, N. *Grammer of Written Mongolian*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, **1954**.

POPPE, N. "Notes on the Monument in Honor of Möngke Khan. I. The Mongolian Inscription". *CAJ* 6 (**1961**). 14-18.

POPPE, N. "On Some Proper Names in the Secret History". *Ural-Altaische Jahrbücher* 47 (**1975**). 161-167.

POSSEHL, GREGORY. *The Indus Civilization: A Contemporary Perspective*. Lanham: AltaMira Press, **2002**.•

POTANIN, G.N. [Потанин Г. Н.]. *Oçerki severo-zapadnoy Mongolii. Rezultatı puteşestviya*. 4 cilt, S. Peterburg, **1881-1883**. [Очерки Северо-Западной Монголии. Результаты путешествия. Том 4. Санкт-Петербург, 1881-1883.]

POUCHA, PAVEL. "Zur Mittelasiatischen Lehnwortkunde". *Archiv Orientalni* 4 (**1932**). 79-91.

POUCHA, PAVEL. "The Problem of the Age of the Mahābhārata". *Archiv Orientalni* 6 (**1934**). 53-59.

POUCHA, PAVEL. "Tocharische Etymologien". *ZDMG* 93 (**1939**). 204-216.

Levent Şahverdi Arşivi

POUCHA, PAVEL. *Die Geheime Geschichte der Mongolen als Geschichtsquelle.* Prag: Verlag der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, **1956**.

PRASAD, ISHWARI. *A History of the Qaraunah Turks in India.* Allahabad: The Indian Press Ltd., **1936**.

PRITSAK, OMELJAN. "'QARA' Studie zur türkischen Rechtssymbolik". *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan. Symbolae in Honorem Z. V. Togan.* İstanbul: Maarif Basımevi, **1950-1955**. 239-263.

PRITSAK, OMELJAN. "Der Untergang des Reiches des Oğusischen Yabġu". Osman Turan (yay.). *Fuad Köprülü Armağanı.* DTCF (Ankara) Yayını. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, **1953**. 397-410.

PROKOPIUS. *Secret History.* Richard Atwater (çev.). Chicago: P. Covici, **1927**; New York: Covici Friede, 1927; tıpkıbasım: Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961. [PROKOPIUS. *Bizans'ın Gizli Tarihi.* Orhan Duru (çev.), İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973. *Bizans'ın Gizli Tarihi.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.]

PTOLEMAIUS, CLAUDIUS. *Almageste.* Paris: chez Henri Grand, Libraire, Rue de Saint-André-des-Arcs, N. 51, **1813**.

PTOLEMAIUS, CLAUDIUS. *Geographia.* K.F.A. Nobbe (ed.). Leipzig, **1843**. [Ptolemy, *Geography of Claudius Ptolemy.* Edward Luther Stevenson (çev. ve yay.). New York: The New York Public Library, 1932; Mineola, N.Y.: Dover; Toronto: General Pub. Co.; Londra: Constable, 1991 Metin kısmı: "Geography of Claudius Ptolemy". Edward Luther Stevenson (ed.) (1932)". *ISIS* 22 (1934). 533-39], (Türkçe: *bkz.* Batlamyus).

PULLEYBLANK, E.G. *The Background of the Rebellion of An Lu-shan.* Londra, New York, Toronto: Oxford University Press, **1955**.

PULLEYBLANK, E.G. "The 'High Carts': A Turkish-Speaking People before the Turks". *Asia Major* (*Third Series*) 3 (**1990**). 21-26.•

PULLEYBLANK, E.G. *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle and Early Mandarin. Vancouver*: UBC Press, **1991**.•

PUMPELLY, R. ve H. SCHMIDT. *Exploration in Turkestan.* Washington: **1908**.

PUMPELLY, RAPHAEL. "Ancient Anau and the Oasis-World, and General Discussion of Results". *Explorations in Turkestan: Expedition of 1904.* Raphael Pumpelly (ed.), Washington D.C.: The Carnegie Institute of Washington, **1908**. 3-80.

Punjab Census. Calcutta, **1881**.

PUTILOV [Путилов]. *Sinhronniye tablitsı po istorii narodov SSSR. 19-20 vv. Tsarizm v bor'be revolyutsiy 1905-1907 gg. Sbornik dokumentov.* A.K. Drezen (red.), Moskova: Sotsekgiz, **1936**. [Синхрониые таблицы по истории иародов СССР. 19-20 вв. Царизм в борьбе революций. 1905-1907 гг. Сборник документов. Под ред. А. К. Дрезена. Москва Соцэкгиз, 1936.]

QĀSIM ANVĀR MU'ĪN AL-DĪN 'ALĪ B. NAṢR AL-TABRĪZĪ. *Anīs al-'ashiqīn.* Katalogda: KASIM-I ENVÂR, *Terceme-i Enîsü'l-'Ârifîn.* İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, N. 34 Ae Şeriyye 1024 ve KĀSIM ENVÂR MU'ÎN ED-DÎN ALÎ B. NASR ET-TEBRÎZÎ. *Enîsü'l-Aşikin.* Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, N. 05 Ba 871/2.

QAYSŪNĪ-ZĀDE NIDĀÎ REMMĀL KHVĀJA. *Târîkh-i Ṣāḥib Giray Khān.* Paris: Bib. Nat. Sup. Turc, N. 164 nüshasından nadir baskı [100 adet]. İstanbul: Mehmet Veli Menger Vakfı, 2000. *Ayrıca bkz.* GÖKBİLGİN, ÖZALP (yay.). (*TU*#352)

QIVĀM AL-DĪN KĀTHĪ. *Mi'rāj al-dirāya fī sharḥ al-hidāya.* Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Atıf Efendi N. 34 Atf 976; İstanbul, Süleymaniye yazması, N. 556.

QUATREMÈRE, E.M. *Histoire des Mongols de la Perse.* Paris, **1836**.

QUATREMÈRE, E.M. (yay.). *Histoire des Mamluks.* 2 cilt. Paris, **1842**.

QUDĀMA B. JA'FAR. *Kitāb al-Kharāj*, M.J. de Goeje (ed.). Leiden, **1889**. (*TU*#511)

QUṬB AL-DĪN AL- SHĪRĀZĪ, MAḤMŪD B. MAS'ŪD B. MUSLIḤ AL-FĀRISĪ. *İhtiyârât-i Muzafferiye.* İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2574, Ayasofya, N. 3595, Fatih 5302.

Levent Şahverdi Arşivi

Rabgûzî *bkz.* NAṢĪR AL-DĪN B. BURHĀN AL-DĪN RABGHŪZĪ.

RACHEWILTZ, IGOR DE. *Papal Envoys to the Great Khans*. Londra: Faber and Faber, **1971**.•

RACHEWILTZ, IGOR DE. *The Secret History of the Mongols. A Mongolian Epic chronicle of the Thirteenth Century*. Translasted with a Historical and Philological Commentary. 2 cilt. Leiden: Brill, **2004**.•

RADLOFF, W. *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme Süd Sibiriens I*. Petersburg, **1864**.

RADLOFF, W. "Über die Form der Gebundenen Rede bei den Altaiern". *Zeitschrift für Volkspsychologie und Sprachwissenschaft* 4 (**1866**). 85-114.

RADLOFF, W. [Радлов В.]. *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*. Pétersbourg: Commissionnaires de l'Académie impériale des sciences, **1888-1911**. 4 cilt. [Gravenhage, Mouton, 1960]. Opıt Slovarya Tyurskih Nareçiy. V 4 Tomah. Sankt-Peterburg: Tipografiya Rossiyskoy İmperatorskoy Akademii Nauk, 1888-1911. [Опыт словаря тюркских наречий. В 4 томах. Санкт-Петербург: типография Российской Императорской Академии наук, 1888-1911.]

RADLOFF, W. [Радлов В.]. *Kutadgu Bilik. Faksimile uygurskoy rukopisi*. St. Peterburg, **1890**. [Кутадгу Билик. Факсимиле уйгурской рукописи. Санкт-Петербург, 1890.]

RADLOFF, W. *Aus Sibirien*. 2 cilt. Leipzig: T. O. Weigel, **1893**.

RADLOFF, W. "Ein Uigurischer Text aus dem XII Jahrhundert". *Bulletin de l'Académie des Sciences de Saint-Pètersbourg*, **1907**. 377-394.

RADLOFF, W. *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadschib aus Bälasagun*. Teil II. Text und Übersetzung nach den Handschriften von Wien und Kairo. St. Petersburg: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, **1910**.

RADLOFF, W. "Alttürkische Studien V". *Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences de St.-Pétersbourg (Izvestiya İmperatorskoy Akademii Nauk)*. Seri VI, 5/1 (**1911**). 6:427-52.

RADLOFF, W. ve MALOV, S. *Uigurische Sprachdenkmäler*. Leningrad: Verlag der Akademie der Wissenschaften der USSR, **1928**.

RALL, J. "Zur persischen Übersetzung eines Mo-chüeh, eines chinesisehen medizinischen Textes". *Oriens Extremus* 7 (**1960**). 152-157.•

RAMSTEDT, G.J. [Рамстедтъ Г. І.]. *Etimologiya imeni Oyrat// Sbornik v Çestsemidesyatiletiya G. N. Potanina. Zapiski imperastorskogo Russogo Geografiçeskogo Obşçestva po otdeleniyu Etnografii*. Tom XXXIV. Red. A. D. Rudnev. Sankt-Peterburg. **1909**. 20:547-558. [Этимологія имени Ойратъ // Сборник въ честь семидесятилетиія Г. Н. Потанина. Записки императорскаго русскаго географическаго общества по отдъленію этнографіи. Томъ XXXIV. Ред. А. Д. Рудневъ. С.-Петербургъ. Типография В. Ѳ. Киршбаума (отдъленіе), Новоисаакіевская, 20. 1909. с. 547-558.]

RAMSTEDT, G.J. [Рамстед Г. Ж]. *Sbornik v çest G. Potanina*, **1915**. [Сборник в честь Г. Потанина, 1915.]

RAMSTEDT, G.J. "Remarks on the Korean Language". *Juhlakirja Yrjö Wichmannin*. Helsinki: Suomalis-ugrilanien Seura, **1928**.441-53. [*Mémoires de la Société Finno-ougrienne* 58.]

RAMSTEDT, G.J. *Kalmückisches Wörterbuch*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, **1935a**.

RAMSTEDT, G.J. "Über den Ursprung der türkischen Sprache". *Sitzungsberichte der finnischen Akademie der Wissenschaften* (**1935b**). 81-91.

RAMSTEDT. "Koreanisch *Kes, Deng, Stuck*". *JSFOu* 48 (**1937**). 4; ayrı basımı. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, **1937?**

RAQUETTE, G.R. *Eine kaschgarische Wakf-urkunde aus der Khodscha-zeit Ost-Turkestans*. Lund: C. W. K. Gleerup; Leipzig: O. Harrassowitz, **1930**.

RÁSONYI, L. "Contributions à l'histoire des premiéres cristallisations d'etat des Roumains". *Archivum Europae Centro-Orientalis* 1 (**1935a**). 221-253.

RASONYI, L. "Der Volksname Berendey". *SK* 6 (**1935b**).

Levent Şahverdi Arşivi

RÁSONYI, L. "Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'état des Roumains. L'origine des Basaraba". *Études sur l'Europe centre-orientale* 3 (**1936**). 1-38.

RASONYI, L. "Tuna Havzasında Kumanlar". *Belleten* 3 (**1939**). 401-422.

RASOVSKIY, D.A. [Расовский Д. А.]. "K voprosu o proishojdenii Kodeks Kumanikus". *SK* 3 (**1929**).193-214. ["К вопросу о происхождении Кодекс куманикус". *SK*. 1929. No: 3, c. 193-214]

RASOVSKIY D.A. [Расовский Д. А.]. Peçenegi, torki i berendei na Rusi i v Ugrii. *SK* 6 (**1933**). 239-258. [Печенеги, торки и берендеи на руси и Угрии. *SK* (*Seminarium Kondakovianum*), Прага. 1933. No: 6, c. 239-258.]

RATCHNEVSKY, P. *Historisch-terminologisches Wörterbuch der Yüan-Zeit. Medizinwesen*, Berlin: **1967**.

Ravendi *bkz.* ABŪ BAKR MUḤAMMAD B. 'ALĪ AL-RĀVANDĪ.

RAWLINSON, H.G. *Bactria, the History of a Forgotten Empire*. Londra: Probsthain & co., **1912**. [New York: AMS Press, 1969.]

REISNER, I.M. *Afghanistan*. Moskova: İzd-vo Kommunistiçeskoy Akademii, **1929**.

REINECKE, P. "Über einige Beziehungen der Alterthümer Chinas zu denen des skythisch-sibirischen Völkerkreises". *Zeitschrift der Ethnologie* 5 (**1897**). 141-163.

Remmal Hoca *bkz.* QAYSŪNĪ-ZĀDE NIDĀ' REMMĀL KHŌJA.

Reşahat bkz. FAKHR AL-DĪN 'ALĪ B. AL-ḤUSAYN KĀSHIFĪ.

REŞİDEDDİN (RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH), *Camiüttevarih* (*Jāmi' al-tavārīkh*)*

REŞİDEDDİN /BEREZİN

Reşideddin/Berezin I, **1858**. *Moğolların Tarihi*. Rusça tercümesi *TVORAO* 5.

Raşid ad-Din. *Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolov*. Soçineniye Raşid-Eddina. Vvedeniye i Perevod s Persidskogo İ. N. Berezina// **Trudı** Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, V. Spb.,**1858**. Bu eser aynı yılda yalnız "Trudı" değil "Zapiski" serisinde de yayımlanmıştır. Ancak eser "Zapiski" serisinde *Altan Topçi* ile beraber yayımlanmıştır.

Berezin İ.N., *Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolov*. Soçineniye Raşid-Eddina. Vedeniye. O Turetskih i Mongolskih Plemenah. Altan Topçi. Mongolskaya Letopis // Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmperatorskogo Russkogo Arheolgiçeskogo Obşçestva. Spb., **1858**. s. (1-320); II. kısım *Altan Topçi*, s. 1-93.

Reşideddin/Berezin I (metin), **1861.** Moğolların tarihi Farsça metin *TVORAO* 7.

Raşid ad-Din. Sbornik Letopisey. *İstoriya Mongolov*. Soçineniye Raşid-Eddina. *Persidskiy Teks* s Predisloviyem i Premiçaniyami İ. N. Berezina// Trudı Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, VII, Spb., **1861**.

Reşideddin/Berezin **1868**. Çinggis Han Tarihi Farsça metin *TVORAO* 13.

Raşid ad-Din. *Sbornik Letopisey. İstoriya Mongolov*. Soçineniye Raşid-Eddina. İstoriya Çingis-hana do Vosşestviya ego na prestol. *Persidskiy Teks* s Predisloviyem İ. N. Berezina// Trudı Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, XIII, Spb., **1868**.

Reşideddin/Berezin **1888**. *Çinggis Han Tarihi* Rusça tercümesi *TVORAO* 15.

Raşid ad-Din. *Sbornik Letopisey*. İstoriya Mongolov, Soçineniye Raşid-Eddina. *İstoriya Çingis-hana ot Vosşestviya ego na prestol do Konçini. Perevod* s Persidskogo i primeçaniya İ. N. Berezina// Trudı Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, XV, Spb., **1888**.

---

* Reşideddin *Camiüttevarih*'in farklı edisyonları hakkında bilgi için *bkz.* Shimo, Satoko 1996. Bu kaynakçada farklı edisyon için de kronoloji esas alınmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

REŞİDEDDİN/ QUATREMÈRE

Reşideddin/Quatremère. *Histoire des Mongols de la Perse*. Paris, **1836**.

REŞİDEDDİN/BLOCHET, E.

Reşideddin/Blochet E. (yay.) *Successurs de Tchinkkiz Khaghan,* (Gibb Memorial, old series, c. XVIII). Leiden, **1911**; *Histoire des Mongols* (dört ulus ve Kaanlar kısmı).

REŞİDEDDİN/

BOYLE, JOHN ANDREW. *The Successors of Genghis Khan.* New York: Columbia U. P., **1971**.

JAHN, KARL.

Reşideddin/Jahn, II. Gazan Han devri. *Geschichte Ġāzān -Ḥāns*, aus dem *Ta'riḫ-i Mubārak-i Ġāzānī des des Rašīd al-dīn Faḍl Allāh b. 'Imād al-daula Abūl-ḥair* herausgegeben von Karl Jahn (Gibb Memorial, new series, 14). Londra, **1940**.

Reşideddin/Jahn, I. *Ta'riḫ-i Mubārak-i Ġāzānī*, *kritische Ausgabe.* von Dr. Karl Jahn, Prag, **1941** (Abaka'dan Gazan'a kadarki kısmı); yeniden basım: *Ta'riḫ-i Mubārak-i Ġāzānī des Rašīd al-dīn Faḍl Allāh Abī-l-ḥair. Geschichte der Ilkhāne Abāġā bis Gaiḫātū (1265-1295).* Textausgabe mit Einleitung, Inhaltsangabe und Indices. The Hague: Mouton, 1973. [Z. V. Togan eserin kendisini göz önüne alarak "Reşideddin Jahn I" diye kısaltma yapmıştır].

REŞİDEDDİN/KHETAGUROV, L. A. (çev.)

Cilt I:

Kısım 1 (Kabileler). *Raşid-ad-din Sbornik letopisei 1952.* tom 1. kniga pervaya. Moskova, Leningrad: İzd. Akad. Nauk, **1952**.

REŞİDEDDİN/SMİRNOVA. O.İ. (çev.)

Kısım 2 (Çinggis Han'ın Tarihi). *Raşid-ad-din Sbornik letopisei.* tom I. kniga vtoraya. Moskova, Leningrad: İzd. Akad. Nauk, **1952**.

REŞİDEDDİN/VERHOVSKOV, YU. P. (çev.)

Cilt II: Ögedey sonrası

Raşid-ad-din Sbornik letopisei. Moskova, Leningrad: İzd. Akad. Nauk, **1960**.

REŞİDEDDİN/ARENDS, A. K.

Cilt III: Hülegü sonrası

Raşid-ad-din Sbornik letopisei. Moskova, Leningrad: İzd. Akad. Nauk, **1946**.

REŞİDEDDİN/**ALİZADE**, A.

Cilt III: Hülegü sonrası

Fazlullah Raşid-ad-din. Cami-et-tevarih. (*Sbornik letopisei*) tom III. Bakü, **1957**.

REŞİDEDDİN/ALİZADE, A.

Cilt I: Kabileler

Fazlullah Raşid-ad-din. Cami-et-tevarih. Moskova, **1965**.

REŞİDEDDİN/**BAHMAN KARİMİ**

Jāmi'al-tavārīkh. 2 cilt. Tahran, **1338 H.Ş./1959**.

REŞİDEDDİN/**BOYLE.** REŞİDEDDİN/MUHAMMED RŪSHAN ve MUŞTAFA MŪSAVİ (yay.)

Jāmi' al-tavārīkh 4 cilt. **1373 H.Ş. /1995.**

REŞİDEDDİN/**MUHAMMED RŪSHAN**. *Jāmi'al-tavārīkh. Tārīkh-i Ughūz.* Tahran: Mīrās-i Maktüb, 2005.

REŞİDEDDİN/**THACKSTON**

W.M. THACKSTON. *Rashiduddin Fazlullah's Jami'u't-tawarikh. Compendium of Chronicles. A History of the Mongols.* Part one. English Translation & Annotation. Cambridge, Mass.: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, **1998.**

Yazmaları: *Camiüttevarih* (*Jāmi' al-tavārīkh).*

Levent Şahverdi Arşivi

REŞİDEDDİN/Topkapı Sarayı Müzesi nüshası *Jāmi' al-tavārīkh*'in Reşideddin'in kendi zamanında yazılan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshası (N. 1518 ve 2475); Damad İbrahim N. 916.

REŞİDEDDİN/Paris nüshası, Bibliothèque nationale de France, Suppl. Pers. **1364**.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Al-tavḍīḥāt*. Elyazması İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Ahmed III, No. 2300.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *As'ila va ajviba*. 2 cilt, Riḍā Sha'bānī (yay.) N. 2180 (Farsçası), İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Ahmed III, N. 1930 (Arapçası).

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Āthār va aḥyā' matn-i fārsī dar bāra-i fann-i kishāvarzī*. Manüchihr Sutüda and İraj Afshār (yay.) Tahran: Mu'assasa-i Muṭāla'āt-i Islāmī-i Dānishgāh-i Mc Gill, **1989**.•

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Bayān al-ḥaqā'iq*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, N. 834. ----. *Bayān al-Ḥaqā'iq* [Farsçası]. Hāshim Rajabzāda (yay.). Tahran: Mīrāth-i Maktūb, **1386 H.Ş./2008**.---- RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Bayān al-ḥaqā'iq* [Arapçası]. İnceleme, Dizin, Tıpkıbasım: Judith Pfeiffer (yay.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2016.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Dustūr al-mamlakat*. Bugün elimizde olmayan ve varlığını Vassaf'tan öğrendiğimiz eser. (*bkz*. Haşiyeler B4/500).

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Favā'id-i Sulṭāniya*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami Hadice Tarkhan (Turhan), N. 325; Nuruosmaniye, N. 3415.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Laṭā'if al-ḥaqā'iq*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3833. Ghulāmriḍā Ṭāhir (yay.) 2 cilt. Tahran: Dānishgāh-i Tahran, 2535-37 Şehinşahi / **1976-78**.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Miftāḥ al-tafāsir*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, N. 304.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. İslamabad: Markaz-i Taḥqīqāt-i Fārsī-i Īrān va Pākistān/Iran-Pakistan Institute of Persian Studies, **1371 H.Ş./1993**. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. "*Shu'ab-i Panjgāna*". Yazma, Topkapı Sarayı N. 2937. (Zeki Velidi Togan *Şu'b-i pencgane* şeklinde yazmıştır).

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Tansūqnāma-i Īlkhān[ī] dar funūn-i 'ulūm-i Khaṭā'ī*. Mujtabā Mīnovī (yay.). Tahran: İntishārāt-i Dānishkada-i Adabīyāt va 'Ulūm-i İnsānī Dānishgāh-i Tihrān Dānishkada-i Adabīyāt; shumārah 12. **1972**.

RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Vaqfnāma-i Rab'-i Rashīdī/The act for the pious foundation. al-Vaqfiyyah al-Rashīdiyyah ba-khaṭṭ al-vāqif fī bayān sharā'iṭ umūr al-waqf va al-maṣārif*. Tıpkıbasım. Āthār-i Rashīd al-Dīn Faḍl Allāh ibn Abī al-Khayr ibn 'Alī al-Hamadānī mushtahir ba Rashīd al-Ṭabīb. Chāp-i 'aksī az rūy-i nuskha-i aṣl zīr-i naẓar-i Mujtabā Mīnuvī, İraj Afshār. Tahran: Offset Press, **1350 [1972]**. (Silsila-i İntishārāt-i Anjuman-i Āthār-i Millī 87).

Reşideddin. *Favā'id-i Sultaniye* bkz. REŞİDEDDİN (RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH). *Favā'id-i Sulṭāniya*.

RETOWSKI, O. *Die Münzen der Gireï*. Moskau: O. Herbeck, **1905**.

RIASANOVSKY, V.A. *Fundamental Principles of Mongol Law*. The Hague, **1965**.

RITTER, CARL. *Allgemeine Erdkunde*. Vorlesungen an der Universität zu Berlin gehalten von H. A. Daniel (yay.). Berlin: G. Reimer, **1862**.

RITTER, H. "La Parure des Cavaliers und die Literatur über die ritterlichen Künste". *Der Islam* 18 (**1929**). 116-154.

RIZA NUR. *Türk Tarihi*. 12 cilt. İstanbul: Maarif Vekâleti, **1924-1926**. [Rıza Nur; haz. E. Kılıç. c. 1-12. İstanbul: Toker Yayınları, 1979-1982.]

RIZA NUR. "Şehnamede Turan-İran Cenkleri". *Türk Bilik Revüsü* 4 (**1934**). 1-309, İskenderiye.

ROCKHILL, W.W. "Notes on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean during the fourteenth Century". *TP* 15 (**1914**). 419-47 ve 16 (**1915**). 61-159.

Levent Şahverdi Arşivi

RONCIÈRE, CHARLES DE LA. *La découverte de l'Afrique au Moyen Age. Cartographie et explorateurs.* Le Caire: Soc. Royale de Géog. d'Egypte, **1925**.

ROSEN, V. [Розен В.]. *Izvestiya al-Bakri o Rusi i slavyanah.* Peterburg, **1878**. [Известия аль Бакри о Руси и славянах. Петербург, 1878.]

ROSS, ALAN S.C. "The Burushaski Language by D. L. R. Lorimer". *JRAS* (**1936**). 699-704.

ROSS, E. DENISON (yay.), Fakhr al-dīn Mubārakshāh Ghūrī. *Tārīkh-i Mubārakşāh Ghūrī.* Londra: Royal Asiatic Society, **1927**. (*bkz.* FAKHR-I MUDABBIR. *Bahr al-ansāb.*)

ROSSABI, MORRIS. *Voyager from Xanadu: Rabban Sauma and the first journey from China to the West.* Tokyo, New York: Kodansha International, **1992**. [Türkçesi: *Kubilay Han'ın Seyyahı. Doğudan Batıya İlk Yolculuk.* Ekin Uşşaklı (çev.), Emre Yalçın (ed.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.]•

ROSSABI, MORRIS. *China and Inner Asia. From 1368 to the Present Day.* Londra: Thames and Hudson, **1975**.•

ROSSABI, MORRIS. *Khubilai Khan. His Life and Times.* Berkeley, Los Angeles: University of California Press, **1988**. [Türkçesi: *Kubilay Han.* Özgür Özol (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.]•

ROSTOVTSEV M. [Ростовцев М.]. "Sarmatskiya i İndo-Skifskiya drevnosti". *Recueil d'études, dédiées à la mémoire de N. P. Kondakov, SK* (**1926**). 239-58. [Сарматския и индо-скифския древности. *Recueil d'études, dédiées à la mémoire de N. P. Kondakov,* (*Prague: Seminarium Kondakovianum,* 1926), c. 239-258.]

ROSTOVTSEV M. [Ростовцев М.]. "Bog-vsadnik na yuge Rossii v İndoskifii i v Kitaye". SK 1 (**1938**). 141-146. [Бог-всадник на юге России в Индоскифии и в Китае. SK. 1938. No: 1, c. 141-146.]

RÔCK, F. "Vergleichende Betrachtung zum Kalender der alten Mexikaner". *Der Neue Pflug* 2 (**1927**).1-21.

RÔCK, FRITZ. "Kalender, Sternglaube und Weltbilder der Tolteken als Zeugen verschollener Kulturbeziehungen zur Alten Welt". *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft* 52 (**1922**). 43-136.

RÔCK, FRITZ. "Kalenderkreise und Kalenderschichten im alten Mexiko und Mittelamerika". *Sonderdruck Festschrift Publication d'Hommage offerte au P. W. Schmidt.* Viyana: Anthropos, **1928**.610-628.

RÔCK, F. "Das Jahr Von 360 Tagen und Seine Gliederung". *Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistlik* 1 (**1930**). 254-88.

RUBEN W. "Milattan bin sene evvel Asya içlerinden muhaceret eden Hindistan'ın en eski demircileri arasında". *İkinci Türk Tarih Kongresi. İstanbul, 20-25 Eylül 1937.* İstanbul: Kenan Matbaası (**1943a**). 237-243.

RUBEN, W. "Budizma'nın Menşei ve Özü". *Ankara Dil-Tarih Fakültesi Dergisi* 5 (**1943b**). 115-127.

RUBOROVSKIY, [Руборовский]. *Trudı tibetskoy ekspeditsiyi Pevtsova,* III. Peterburg, **1896**. [Труды тибетской экспедиции Певцова, Т. III. Петербург, 1896.]

RUBRUCK *bkz.* A.İ. Malein neşri: Giyom de Rubruk [Рубрук, см.: издание Малеина: Гийом Рубрук]. *Puteşestviye v vostoçniye strani.* St. Peterburg, **1911**. [Путешествие в восточные страны. Санкт-Петербург, 1911.] Tıpkıbasım: Moskova: Gosudarstvennoye izdatel'stvo literatun, 1957. [Москва: Государственное издательство литературы, 1957.] Ayrıca bkz. *The Journey of William of Rubruck to the Eastern parts of the World, 1253-55, with two accouts of the earlier journey of John of Pian de Carpine.* Latinceden çev. ve yay. William Woodville Rockhill. Londra: Hakluyt Society, 1900.

RUDENKO, S.İ. [Руденко С. И.]. *Başkiru: opıt etnologiçeskoy monografii.* Peterburg: Gos. Tip. İm Ivana Fedorova, **1916-1925**. [Башкиры: опыт этнологической монографии.]

Levent Şahverdi Arşivi

RUKN AL-DĪN BAYBARS AL-MANṢŪRĪ *bkz.* BAYBARS AL-MANṢUR AL-DAVADĀR. *Zubdat al-fikra.* Londra, British Museum nüshası N. 1233.

Ruşen ve Musavi 1995 *bkz.* REŞİDEDDİN, *Camiüttevarih (Jāmi' al-tavārīkh).* MUHAMMAD RAWSHAN ve MUṢṬAFĀ MŪSAVĪ (yay.). 4 cilt. 1373 H.Ş./**1995**.

Rükneddin Baybars el-Mansuri *bkz.* BAYBARS AL-MANṢUR AL-DAVADĀR.

RYBATZKI, VOLKER. *Die Personennamen und Titel der Mittelmongolischen Dokumente.* Helsinki: Publications of the Institute for Asian and African Studies 8, **2006**. (online: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/828/dieperso.pdf?sequence=1)•

Saadetname bkz. MUḤAMMAD B. AVRĀK.

SACHAU, E. "Al-Beruni's India (B. P.)". *ZVORAO* 3 (**1889**). 146-162 [Bu makale aslında Baron von Rosen tarafından yayımlanmış *Alberuni's India' an account* adlı kitabı hakkında bir tanıtma yazısıdır.]

SADI. *Gülistan.* Hikmet İlaydın (çev.). İstanbul: Hürriyet Yayınları, **1975**.•

Sadiki Kitabdar *bkz.* ŞĀDIQĪ KİTĀBDĀR.

ŞĀDIQĪ KİTĀBDĀR. *Tadhkira-i majma' al-khavāṣ ba-zabān-i turkī-i Chaghatay.*'Abd al-Rasül Khayyāmpūr (yay.). Tebriz: Chāpkhāna-i Aktar-i Shimāl, **1327 H.Ş./1948-49**. Yazmaları: İstanbul Üniversitesi kütüphanesi, Türkçe yazmalar, N. 4098; SĀDIKĪ-I KITABDĀR. *Mecma ul-Havadis* adıyla İstanbul, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, N. 81.

SADREDDİN-I KUNEVİ. *Hadis-i Erbain, Tasavvuf.* Abdulkadir Akçiçek (çev.). İstanbul: Rahmet Yayınları, **1970**.•

SAFAROV, G. [Сафаров Г.]. *Oçerki po istorii Kitaya.* Moskova, **1933**. [Очерки по истории Китая. Москва, 1933.]

ŞAFĪ AL-DĪN BALKHĪ. *Fada'i-i Balkh* bkz. Ch. Schefer *Chrestomathie Persane.* **1883-1885**. I:96.

ŞAFĪ AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'ALĪ B. TABĀṬABĀ İBN TIQTAQĀ. *Ta'rīkh al-fakhrī fī ādāb al-ṣalṭana.* W. Ahlward ve H. Derenbourg (yay.). Kahire, **H. 1317/1899-1900** [Mısır: al-Maṭba'a al-Raḥmāniya, 1921 ve ayrıca *Al-Fakhrī fī al-ādāb al-sulṭāniyya wa al-duwal al-islāmiyya.* Beyrut, 1966]. (*TU*#123)

Sâfi Mevlânâ Ali Bin Hüseyin *bkz.* FAKHR AL-DĪN 'ALĪ B. AL-ḤUSAYN KĀSHIFĪ.

Safieddin Belhi *bkz.* ŞAFĪ AL-DĪN BALKHĪ.

Sahayifülahbar bkz. MÜNECCİMBAŞI.

SAINT-MARTIN, ANTOINE J. *Mémoires Historiques et Géographiques sur l'Arménie.* Paris, **1819**.

SAINT MARTIN, VIVIEN DE. *Études des géographie ancienne asiatique.* 2 cilt. Paris: A. Bertrand, **1850-1852** I.

SAKAOĞLU, NECDET. *Türk Anadolu'da Mengüçekoğulları.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, **2004**.•

SAKKĀKĪ. *Diwān.* Londra, British Library Or. 2079. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 4757 içinde Uygur ve Arap harfleriyle üç gazel bulunmuştur. *Bkz.* H. Boeschoten. "Sakkākī". *Mevlâna Sekkâkî Divanı.* Kemal Eraslan (yay.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

SALEMANN, C. "Neue Erwerbungen des Asiatischen Museums". *Mélanges Asiatiques* 9 (**1887**). 321-402.

SALEMANN, C. "Noch einmal die seldschuklschen Verse". *Mélanges Asiatiques* 10 (**1891a**). 2:74-245.

SALEMANN, C. "Das Asiatische Musuem im Jahre 1890". *Mélanges Asiatiques*, 10 (**1891b**). 1:283-86.

SALEMANN, C. "Das Asiatische Museum im Jahre 1890. Nebst Nachträgen". *Mélanges Asiatiques* 10 (**1893**). 271-292.

Saltukname bkz. *Şalṭūq-nāme.*

Şalṭūq-nāme. Topkapı Sarayı Hazine kısmı, N. 1612. [Fahir İz (haz.). *Saltukname.* Doğu Dilleri ve Kaynakları 4 (Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin yay.). 7 cilt. Cambridge: Harvard University, **1974-1984**.]

Levent Şahverdi Arşivi

SAMOYLOVİÇ, A.N. [Самойлович А. Н.]. "Neskol'ko popravok k yarlıkam Timur-Kutluga". *ZVORAO* 6 (**1918**). 18:1109-1124. [Несколько поправок к ярлыкам Тимур-Кутлуга. ЗВОРАО. 1918. Сер 6. Т. XVIII. С. 1109-1124.]

SANDALGIAN, JOSEPH. *Histoire Documen taire de l'Arménie des âges du Paganisme*. 2 cilt. Roma: Imprimerie du Sénat de J. Bardi, **1917**.

SAKISIAN, ARMENAG, BEY. *La miniature persane du XIIe au XVIIe siècle; ouvrage accompagné de la reproduction de 193 miniatures dont deux en couleurs*. Paris, Brüksel: Les Éditions G. van Oest, **1929**.

SARTON, GEORGE. *An Introduction to the History of Science*. 3 cilt. Baltimore: Williams & Wilkins, for the Carnegie Institution of Washington, **1927**.

SATLOFF, ROBERT D. "Prelude to Conflict: Communal Interdependence in the Sanjak of Alexandretta, 1920-1936". *Middle Eastern Studies* 22 (Nisan **1986**). 2:147-180.•

SAUVAGET, M.J. "Observations sur quelques mosquee Seldjoukides". *Annales de l'Institute d'Etudes Orientales* 4 (**1938**). 82-120.

SAUVAGET, J. *La poste avec chaveaux dans l'empire des Memlouks*. Paris, **1941**.

SAUSSURE, LEOPOLD DE. "Le voyage du roi *Mou* au Turkestan oriental". *JA* 16 (**1920**). 151-156.

SAYFÎ B. MUḤAMMAD B. YA'QŪB AL-HARAVÎ. *Târîkh-i Mulûk-i Kart*. Yazması: Kâbil Şehir Kütüphanesi. Hülasaten *Hafiz Ebru Mecmuası*'na da ithal edilmiştir. (ḤĀFIẒ ABRŪ. *Zubdat al-tavārīkh-i Baysunghurī*. Damad İbrahim Paşa nüshası, N. 919) Baskısı: Kalkütta, 1948.

SAYYİD MUḤAMMAD 'ALÎ JAMĀLZĀDA. *Ganj-i shāyigān yā avḍā'-i iqtiṣādī-i Îrān*. Berlin: İntishārāt-i Kāva, **1335 H.Ş./1946**.

SAYYID SHARIF JURJĀNÎ. Arif Erkan (çev.). *Kitāb al-tarîfāt: Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bahar Yayınları, **1997**.•

SCHAADE, ARTHUR. "Ferezdak (al-Farazdaq)", *İ.A.* IV:556-558.

SCHAEDER, HANS H., "Türkische Namen der Iranier". *Festschrift Friedrich Giese. Die Welt des Islams*. Sonderband (**1941**). 1-34.

SCHAEDER, HANS. H. *Iranica*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, **1934**.

SCHAEDER, HANS. "Zwei altiranische Ortsnamen". *ZDMG* 96 (**1942**). 127-160.

SCHEBESTA. *Die Pygmäenvölker der Erde; wissenschaftliche Ergebnisse der Forschungsreisen Paul Schebesta's zu den Pygmäen Afrikas und Asiens*. Brüksel: Librairie Falk, **1938**.

SCHEFER, CH. *Chrestomathie persane: choix de morceaux inédits de textes originaux historiques, religieux, littéraires et poétiques depuis la Renaissance de la littérature persane jusqu'au XIXe siècle: Textes persans publiés avec des notes analytiques et éclaircissements, accompagnés d'autres textes et des index*. École des langues orientales vivantes 2e Serie. Paris: **1883-1885**. [Tıpkıbasım : Amsterdam: APA. Philo Press, 1976.]

SCHILTBERGER, J. *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger, a Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1396-1427*. J. Buchan Tefler (çev.). Hakluyt Society: LVIII. Londra, **1879**. [Yeni basımlar: New York: Burt Franklin, 1970; *The bondage and travels of Johann Schiltberger: a native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1396-1427*. Frankfurt am Main: Institute for the History of Arabic-Islamic Science, Johann Wolfgang Goethe University, 1995.]

SCHLEGEL, G. (çev. ve açıklamalar). "Die chinesische Inschrift auf dem Uigurischen Denkmal in Kara Balgassun". *MSFOu* 9 (**1896**). xv+142 sayfa, 1 Çince metin (derginin bu sayısı bu yazıya hasredilmek suretiyle eser bir kitap şeklini almıştır).

SCHMIDT, ORLANDO P. *A self-verifying Chronological History of ancient Egypt; from the foundation of the Kingdom to the Beginning of the Persian Dynasty*. Cincinnati: G. C. Shaw, **1900**.

SCHOTT, WILHELM. *Chinesische Nachrichten über die Kanggar und das Osmanische Reich*. Berlin: Königliche Akademie der Wissenschaften in Commission bei Ferd. Dümmler's Verlags-Buch-

Levent Şahverdi Arşivi

handlung, **1844**. [Philologische und historische Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. c. 29.]

SCHRADER, F.O. "Dravidisch und Uralisch". *Zeitschrift für Indologie und Iranistik* 3 (**1925**). 81-112.

SCHURMANN, FRANZ. *The Mongols in Afghanistan: an ethnography of Mongols and related peoples of Afghanistan*. The Hague: Mouton, **1962**.

SCHWARZ, FRANZ XAVER V. *Alexander des Grossen Feldzüge in Turkestan. Kommentar zu den Geschichtswerken des Flavius Arrianus und Q. Curtius Rufus auf Grund vieljähriger Reisen im russischen Turkestan und den angrenzenden Ländern*. Münih: E. Wolf, **1893**.

SCHWARZ, PAUL. *Iran im Mittelalter nach den Arabischen geographen*, VII. Leipzig: O. Wiegand, **1925**.

SCHWENTNER, E. "Tocharisches". *ZDMG* 93 (**1939**). 75-88.

SCINNER W.F.G. "European Weights and Mesures". *Actes du VIème Congres International d'histoire des sciences*, I. Paris (**1951**). 230-248.

Se'âlibî *bkz.* ABŪ MANṢŪR 'ABD AL-MALİK B. MUḤAMMAD AL-THA'ĀLİBÎ.

SÉDILLOT, L.A. *Prolégomènes des tables astronomiques d'Oloug-Beg*. Paris: F. Didot frères, **1853**. Tekrar basım: 1998.

SEIF, TH. "Der Abschnitt über die Osmanen in Šükrullāh's persische Universalgeschichte". *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte* 2 (**1925**). 63-128.

Sekkaki *bkz.* SAKKĀKÎ.

Selçukname bkz. YAZICIOGHLU 'ALİ.

Selçukname, Anonim, Paris. *bkz.* ḤUSAYN B. MUḤAMMAD AL-JA'FARÎ AL-MUNSHÎ İBN BİBİ.

Sem'ani *bkz.* 'ABD AL-KARÎM SAM'ĀNÎ.

Semerkandi *bkz.* 'ABDAL AL-RAZZĀQ SAMARQANDÎ.

Sena'i *bkz.* ḤAKİM ABŪ AL-MAJD MAJDŪD B. ADAM AL-SANĀ'Î AL-GHAZNAVÎ.

SERGİYEV, A.L. [Сергиев А.]. "Nogaytsı na Moloçnıh vodah (1790-1832). İstoriçeskiy oçerk". *İzvestiya Tavriçeskoy Ucçenoy Arhivnoy Komissii* 48 (**1912**). 1-144. [Ногайцы на Молочных водах (1790-1832). Исторический очерк. Известия Таврической ученой архивной комиссии (Год двадцать шестой), No: 48, Симферополь, 1912, стр. 1-144.] (Действительно, на стр. 87 Шавкай-Машкиръ. А. Ю.)

SEROŞEVSKİY, V.L. [Серошевский В. Л.]. *Yakutı. Opıt etnografiçeskogo issledovaniya*, I. S. Peterburg: İzdaniye İmperetorskogo Russkogo Geografiçeskogo Obşestva, **1896**. [Якуты. Опыт этнографического исследования, Санкт-Петербург: издание Императорского Русского географического общества, 1896.]

SERTKAYA, AYŞE GÜL. "Muḥammed Es-Semerḳandī hakkında İki Araştırma". *İlmî Araştırmalar* 12 (**2001**). 205-214.•

SERTKAYA, OSMAN. "Timurlu Şeceresi". *Sanat Tarihi Yıllığı* 9-10 (**1981**). 241-251.•

SERTKAYA, OSMAN. "Divanü Lügati't-Türk'te Geçen Her Kelime Türkçe Kökenli midir? veya Kaşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lügati't-Türk'ünde Yabancı Dillerden Kelimeler". *Dil Araştırmaları* 5 (Güz **2009**). 9-38.•

Seyfi Herevi *bkz.* SAYFÎ B. MUḤAMMAD B. YA'QŪB AL-HARAVÎ.

SEYFÎ SERĀYÎ. *Gulistan Tercümesi*. Feridun Nafiz Uzluk (yay.). Ankara: TTK, **1954**. [A Bodrogligeti (yay.). *A Fourteenth Century Turkish translation of Sa'di's Gulistan* (Sayf-i Sarayis Gulistan bi't-turki). Bloomington: Indiana University Press, 1970.]

Seyyid Hasan Hoca Nakibü'l- Eşraf-ı Buhari *bkz.* NAQĪB AL-ASHRĀF ḤASAN KHWĀJA-I BUKHĀRÎ.

Seyyid Muhammed Ali Cemalzade *bkz.* SAYYİD MUḤAMMAD 'ALİ JAMĀLZĀDA.

SHAFI, İQBAL M. (Miss). "Fresh Light on the Ghaznavids". *Islamic Culture* 12 (**1938**). 189-234.

SHĀHMERDĀN B. ABİ'L-KHAYR. *Nuzhatnāma-yi 'Alā'ī*. [Farhang Jahānpür (yay.). Tahran: Mu'assasa-yi Muṭāla'āt va Taḥqīqāt-i Farhangī, 1362 H.Ş./1983.]

Levent Şahverdi Arşivi

SHAHRİSTĀNĪ ABŪ AL-FATḤ TĀJ AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'ABD AL-KARĪM. *Kitāb al-milal wa al-nihāl*. William Cureton (**ed.**). Leipzig: Otto Harrassowitz, **1923** [Beyrut: Dār al-ma'rifa, 1961].

SHAMS AL-DĪN AḤMAD AL-**AFLĀKĪ**. *Manāqib al-'ārifīn*. Clément Huart (yay.). *Les saints des derviches Tourneur*. Paris, Ernest Leroux, **1918-22**. [Yeni basımı: Paris: Sindbad, 1978. Türkçesi: Tahsin Yazıcı (çev.). *Ahmet Eflaki. Arifler in Menkibeleri*. 2 cilt. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1973. Tahsin Yazıcı (yay.). *Manāqib al-'Ârifîn*. (Metin). 2 cilt Ankara: TTK, 1976, 1980.]

SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD AL-**DIMAŞQĪ**. *Nukhbat al-dahr fī 'ajā'ib al-barr va al-baḥr*. A.F. Mehren (yay.). *Cosmographie de Chems-ed-Din Abou Abdallah Mohammed ed-Dimichqui*. Saint-Pétersbourg, **1866**. [Fransızcası: A.F. Mehren (yay.). Kopenhagen, 1874. Yazması: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 2945.] (*TU*#530)

SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'UTHMĀN B. QAYMĀZ AL-**DHAHABĪ** AL-TURKMĀN *Ta'rīkh al-islām*'dan parçalar Cuveyni tarafından nakledilmiştir. (*Ayrıca bkz. TU*#67) [ABŪ' ABD ALLĀH SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD B. AḤMAD B. 'UTHMĀN AL-DHAHABĪ. *Duwal al-Islām*. Beyrut, 1985.]

SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'UTHMĀN B. QAYMĀZ AL-**DHAHABĪ** AL-TURKMĀN. *Ta'rīkh al-nubalā. Siyar a'lām al-nubalā'*. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, N. 2910. (*TU*#448)

SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD SĀSHĀNĪ/**QĀSHĀNĪ**. "*Shahnāma-i Chinggīzī*". İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, N. 354. (*TU*#131; bu eser bugün sanatsal kıymeti nedeniyle İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.)

SHAMS AL-DĪN YŪSUF B. QIZOGHLI, **SIBṬ IBN AL-JAWZĪ**. *Mir'at al-zamān fī ta'rīkh al-a'yān*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, N. 2141.

SHARAF AL-DĪN **'ALĪ YAZDĪ**. *Zafarnāma*. 2 cilt. Mavlavī Muḥammad İlāhdād ve Asiatic Society of Bengal tarafından Calcutta: **1887-8**. Yazmaları: İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih N. 4424 ve İstanbul, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, N. 4977. [Pétis de le Croix, *Histoire de Timur Bec*, 1720 --bu çok eksik bir Fransızca tercümesidir; Muḥammad 'Abbāsī (yay.). Tahran: Shirkat-i Sahāmī, 1336 H.Ş./1957; 'Abd al-Ḥusayn Navā'ī. Tahran: Kitābkhāna, Mūza va Markaz-i Asnād-i Majlis-i Shūrā-i Islāmī. 1387 H.Ş./2008-2009.] (*TU*#133)

SHARAF AL-ZAMĀN AL-**MARVAZĪ**. *Tabāyi' al-ḥayawān*. Minorsky (yay.). *Sharaf al-zamān Tāhir Marvazi on China, the Turks and India*. Londra: The Royal Asiatic Society, **1942**.

Sharafnāma-i Munīrī. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi yazması, N. 3116.

SHIHĀB AL-DĪN **ABŪ SHĀMAH**. *Kitāb al-rawḍatayn fī akhbār al-dawlatayn*. Barbier de Meynard, *Abou Camah, Le livre des deux jardins*. Paris, **1891-1901**. [Kahire: Maṭba'at Wādī al-Nīl, 1871-1872; Muḥammad Ḥilmī Muḥammad Aḥmad (yay.). Kahire: Maṭba'at Lajnat al-Ta'līf, 1956; İbrāhīm Zaybaq (yay.). Beyrut: Mu'assasat al-Risāla, 1997.]

SHIHĀB AL-DĪN AḤMAD AL-**NUWAYRĪ**. *Nihāyat al-arab fī funūn al-adab*. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3511-3527; Köprülü, N. 221-224; Paris, N. 1573-1579. *Nihāyat al-arab fī funūn al-adab*. 33 cilt, Kahire: Al-Mu'assasa al-Miṣrīya al-'Āmma lil-Ta'līf wa-al-Tarjama wa-al-Ṭibā'a wa-al-Nashr, 1964-1998; Gharnāta: Maṭba'at al-dīfīnsūr, 1917-1919; Kahire: Dār al-kutub al-misrīya, 1923; Mahmūd Mahdavī Dāmghānī (yay.). Tahran: Amīr Kabīr, 1985-1986. (*TU*#167)

SHIHĀB AL-DĪN IBN FAḌL ALLĀH AL-**'UMARĪ**. *Masālik al-abṣār fī mamālik al-amṣār*. Yazmaları: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3415-3449, 25 cilt; Topkapı Sarayı, N. 2797, 17 cilt. [İlk üç cilt coğrafyaya aittir. Fransızcası: QUATREMÈRE. *Notices et Extraits des manuscripts*. XIII. Paris, 1838. Anadoluya ait kısımları yanlız Arapça olarak: F. TAESCHNER. *Al-Umari's Bericht über Anatolien*. Leipzig, 1929. *Ayrıca bkz.* KLAUS LECH (çev.). *Das mongolische Weitreich. Al-'Umari's Darstellung der mongolischen Reiche in seinem Werk Masālik al-absār fi memālik al-amsār*. Wiesbaden: Otto Harrossowitz, 1968; Tıpkıbasım: *Masālik al-absār fi memālik al-amsār*. Fuad Sezgin ve Eckhard Neubauer (yay.). Frankfurt arn Main: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenshaften an der Johann Wolfgang Goethe Universitet 1988-1989.] (*TU*#168)

Levent Şahverdi Arşivi

SHİHĀB AL-DĪN **MARJĀNĪ**. *Mustafād al-akhbār fī tārīkh-i qazān va bulghār*. 2 cilt. Kazan, **1885**, **1900**. (*TU*#350) [Tıpkıbasım: Şehabeddin Mercani. *Müstefad'ül-Ahbar fi Ahval-i Kazan ve Bulgar. Kazan 1900*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1997; Türkçesi: Şehabeddin Mercanî. *Müstefadü'l-Ahbâr fi ahvâl-i Kazan ve Bulgar*. E.N. Hayrullin (yay.), Mustafa Kalkan (çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2008.]

SHİHĀB AL-DĪN MUḤAMMAD B. AḤMAD **AL-NASAWĪ**. *Sīrat al-Sulṭan Jalāl al-dīn Mangubartī*. 2 cilt. O. Houdas (yay.). Paris: E. Leroux, 1891-1895. Necib Asım Bey (Fransızcadan çev.). *Celâlüttin Harzemşah*. İstanbul, 1934. Mujtabā Minovī (yay.). *Sīrat-i Jalāl al-dīn Mangubartī*. Tahran: Bungāh-i Narjuma va Nashr-i Kitāb, 1344 H.Ş./1965. (*TU*#94)

SHİHĀB AL-DĪN **QARATĀY** 'İZZĪ AL- **KHAZİNADĀRĪ** (1318-1338). *Ta'rīkh majmū' al-nawādir mimmā jarā lī al-awā'il wa al-awākhir*. [Arapça/Almanca: Horst-Adolf Hein, Muḥammed Hujairi. Beyrut: Mu'assasat al-Risala, 1. baskı, 2005; Berlin: Schwarz, 2005. Gotha MS orient 1655'ten baskı.] (*TU*#160)

SHİKĀRĪ, AḤMED BEG. *Karaman Tarihi*. Yazmaları: İstanbul, Millet Kütüphanesi, No. 457, 458; Berlin, Staatsbibliothek, Ms.or.fol.3129a. Yeni Türkçesi: Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*. Mesud Koman (yay.). Konya: Konya Halkevi Yayınları, 1946.

SHIMO, SATOKO. "Ghāzān Khan and the Ta'rīkh-i Ghāzānī concerning its relationship to the 'Mongol history' of the Jāmi' al-Tavārīklı". *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko* 54 (**1996**). 93-110.•

Shiji bkz. SIMA QIAN.•

SHIRAIWA, KAZUHIRO. "Sur la date du manuscrit parisien du Ğāmi al-Tavārīkh de Rašīd al-dīn". *Orient* 32 (1997). 37-49.•

Shu'ab-i Panjgāna. bkz. RASHĪD AL-DĪN.

Sibt el-Cevzi *bkz*. SHAMS AL-DĪN YŪSUF B. QIZOGHLI, SIBṬ IBN AL-JAWZĪ.

Sihāh-ı Cevheri *bkz*. ABŪ NASR İSMĀ'İL B. HAMMĀD BİN AL-FARĀBĪ AL-JAVHARĪ.

SİNAN PAŞA. *Tazarruat-ı Sinan Paşa*. Kostantiniye, Matbaa-i Ebüzziya, 1305 R./**1889-90**. [YUSUF SİNAN PAŞA. *Tazarrunâme*. A. Mertol Tulum (haz.). 2. baskı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2001.]

SINOR, DENIS. "The Establishment and Dissolution of the Türk Empire". *The Cambridge History of Early Inner Asia*. Denis Sinor (yay.). Cambridge: Cambridge University Press, **1990**. 285-316; Türkçesi: Denis Sinor (der.). *Erken İç Asya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000. 383-424.•

SIMA QIAN. *Shiji*. Beijing: Zhonghua shuju, **1997**.•

Sipehsalar *bkz*. FARĪDŪN B. AḤMAD SIPAHSĀLĀR.

SMIRNOV, İ. [Смирнов, И.]. "Çudskiye drevnosti" maddesi. *Entsiklopediçeskiy slovar'*. F.A. Brokgauz ve İ.A. Efron (yay.). XXXIX (77): 20-23. St. Peterburg, **1903**. [Чудские древности// Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. Том. XXXIX (77). Санкт-Пеи тербург, 1903.]

SMIRNOV, İ.O. [Смирнов, И. О.] O putyah issledovaniya russkogo tsentralizovannogo gosudartsva (po povodu stati Prof. P.P. Smirnova), *Voprosı İstorii* 4 (**1946**) [О путях исследования русского централизованного государства (по поводу статьи проф. П. П. Смирнова) Вопросы Истории 4, 1946].

SMIRNOV, P., Prof. [Смирнов П., проф.]. Obrazovanie russkogo tsentralizovannogo gosudarstva v XIV-XV vv., *Voprosı İstorii* 2-3 (1946) [Образоваиие русского централизованного государства в XIV-XV вв. Вопросы Истории 2-3, 1946].

SMIRNOVA, İ.N. [Смирнова, И. Н]. "Mordva. İstoriko-etnografiçeskiy oçerk. Gl. I. (prodoljeniye)". İzvestiya Obşçestva arheologii, istorii i etnografii pri İmperatorskom Kazanskom Üniversitete 10 Kazan (**1892**). 2:161-194. [Мордва. Историко-этнографический очерк. Гл. I (Продолжение)

Levent Şahverdi Arşivi

стр. 161-194. Известия общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете. Том X, вып. 2. Казань, 1892.]

SMITH, G. *History of Assurbanipal*. Londra: Williams and Norgate, **1871**.

SMOLIK, JULIUS. *Die Timuridischen Baudenkmäler in Samarkand aus der Zeit Tamerlans*. Viyana: Krystall, **1929**.

SNESAREV, A.E. [Снесарев А. Е.]. *Afganistan*. Moskova: Gos. izd-vo, **1921**. [Афганистан. Москва: государственное издательство, 1921.] [Snesarev, A.E. Şumov, S.A.İ.A.R. Andreev. *Afganistan. / Afganskaya khronika*. Moskova: Russkaya panorama, 2002. (Снесарев А. Е., Шумов С. А. и Андреев А. Р., Афганистан. Афганская хроника. Москва: Русская панорама, 2002).]

SOCIÉTÉ DES NATIONS. *Question de la frontière entre la Turquie et l'Irak: rapport présenté au Conseil par la Commission constitueé en vertu de la résulution du 30 septembre 1924*. Service des Publications de la Société des Nations, **1925**.

Solakzade *bkz.* ŞOLAQZĀDE MEḤMED HEMDEMĪ.

ŞOLAQZĀDE MEḤMED HEMDEMĪ. *Tārīkh-i Şolaqzāde*. İstanbul: Mahmudbey Matbaası, 1297 R./**1881-1882.**

SOMBART, W. *Der moderne Kapitalismus*. Leipzig: Duncker & Humblot, **1902**. [2. edis. Münih, Leipzig: Duncker & Humblot, 1916; Berlin: Duncker & Humblot, 1969.]

SOMOGYI, JOSEF VON. "Ein arabischer Bericht über die Tataren im 'Ta'rih al-islam' von ad-Dhabī". *Der Islam* 24 (**1937**). 105-130. Moskova: Sotsekgiz, 1936 [Издательство Соцэкгиз. Москва, 1936].

Soyuznaya perepis 1926 goda. Kratkiye svodki, vip. IV, Narodnost i rodnoy yazık naselenya SSSR. Moskova, **1928** [Союзная перепись 1926 года. Краткие сводки. Вып. IV, Народность и родной язык населения СССР, Москва, 1928.]

SPIEGEL, F. *Erânische Alterthumskunde*. Leipzig: W. Engelmann, **1871-1878**. [Amsterdam: Oriental Press, 1971.]

SPULER, B. *Die Mongolen in Iran; Politik, Verwaltung und Kultur der Ilchanzeit 1220-1350*. Leipzig: J. C. Hinrichs, **1939**. [2. edis. Berlin: Akademie-Verlag, 1955; 4. edis. Leiden: E. J. Brill, 1985.]

SPULER, BERTOLD. *Die Goldene Horde: die Mongolen in Russland, 1223-1502*. Leipzig: O. Harrassowitz, **1943**. [2. edis. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1965.]

SPULER, BERTOLD. "Aral". *E.I.*²I:6066.•

STARK, SÖREN. "On Oq Bodun. The Western Türk Qağanat and the Ashina clan". *AEMAe* 15 (**2007**). 159-172.•

STEARNS, PETER N. ve MICHAEL ADAS, STUART B. SCHWARTZ, MARC JASON GILBERT. *World Civilizations. The Global Experience*. c. I. *Beginnings to 1750*. New York, San Francisco, Boston: Pearson (Longman), **2007**.•

STEINGASS, F. *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Londra: Allen, **1892**.

STEIN, AUREL. *Ancient Khotan*. Oxford: Clarendon Press, **1907**. [Çin'de tıpkıbasım 1939; New York: Hacker Art Books, 1975; New Delhi: Cosmo, 1981.]

STEIN, AUREL. "Innermost Asia, its Geography as Factor in History". *Geographical Journal* 65 (Mayıs **1925**). 5:377-403.

STEIN, AUREL. "On Ancient Tracks past the Pamirs". *The Himalaya Journal* 4 (**1932**). 21-24.

STEIN, AUREL. "Desiccation in Asia. A Geographical Question in the Light of History". *The Hungarian Quarterly* 4 (**1938-39**). 642-54.

STRABON. *Geographia*. CHRISTOPH GOTTLIEB GROSKURD (yay.). *Strabon's Erdbeschreibung in Siebzehn Büchern. Nach berichtigtem Griechischen Texte unter Begleitung kritischer Erklärender Anmaerkungen*. 4 cilt. Berlin ve Stetin: Nicolaische Buchhandlung, **1831**.

Strani Vostoka. Ekonomiçeskiy spravoçnik. S.K. Pastuhova, A. Ye. Hodorova ve D.İ. Şmorgonera (yay.). Moskova: İzdatelstvo Vsesoyuznoy vostoçnoy torgovoy palatı, **1929**. *Ayrıca bkz.* CHO-

Levent Şahverdi Arşivi

DOROV, ABRAM EVSEEVİCH ve SERGEY P. [Страны Востока. Экономический справочник. Подготовка к изданию: С. К. Пастухова, А. Е. Ходорова и Шморгорена. Москва: Издательство Всесоюзной Восточной Торговой Палаты, 1929. А также: Ходоров Аврам Евсеевн и Сергей П.]

STRZYGOWSKI, JOSEF. *Altai-Iran und Völkerwanderung: ziergeschichtliche Untersuchungen über den Eintritt der Wander- und Nordvölker in die Treibhäuser geistigen Lebens, anknüpfend an einen Schatzfund in Albanien.* Leipzig: J. C. Hinrich, **1917**.

STRZYGOWSKI, JOSEPH. *Asiens Bildende Kunst in Stichproben, ihr Wesen und Ihre Entwichlung.* Augsburg, **1930**.

STRZYGOWSKI, JOSEF. *Asiatische Miniaturenmalerei im Anschluss an Wesen und Werden der Mogulmalerei. im Verein mit Heinrich Glück, Stella Kramrisch, Emmy Wellesz.* Arbeiten des I. Kunsthistorischen Institutes der Universität Wien (Lehrkanzel Strzygowski). Band L. Klagenfurt: Kollitsch, **1933**.

STRZYGOWSKI, JOSEF. "Türkler ve Orta Asya San'atı Meselesi". *TM* 3 (**1935**). 1-80.

STÜBE, RUDOLF HEINRICH KARL. "Die Reiche der Indogermanen in Asien und die Völker Zentralasiens". *Weltgeschichte*, c. III. Pflugk-Harttung, J. v. (yay.). Berlin, **1910**. 321-455.

SUPKA, G. "Budhistische Spuren in der Völkerwanderungskunst". *Monatschrift für Kunstwissenschaft* 10 (**1917**). 217-237.

SUTER, H. "Celâlî Takvimi". *İ.A.* III:59-60.

SUTER, H. *Die Mathematiker und Astronomen der Araber und ihre Werke.* Leipzig, B. G. Teubner, **1900**. [Leipzig: Teubner, 1902; New York: Johnson Reprint Corp., 1972; Amsterdam: APA-Oriental Press, 1981.]

SÜMER, FARUK. "Ağaç-Eriler". *Belleten* 26 (**1962**). 521-528.

SÜMER, FARUK. "Anadolu'da Moğollar". *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 1 (**1969**). 1-147.

ŞAH-MAḤMŪD IBN MIRZĀ FĀḌIL ÇURĀS. *Hronika.* O.F. Akimuşkin (yay.). Moskova: İzdatel'stvo Nauka, **1976**.•

Şahabettin Mercani *bkz.* SHIHĀB AL-DĪN MERJĀNĪ.

Şahmerdan b. Ebülhayr *bkz.* SHĀHMERDĀN B. ABU'L-KHAYR.

Şaka'ik bkz. ABŪ AL-KHAYR İSĀM AL-DĪN AḤMED TAŞKÖPRÜZADE.

Şebangaraî *bkz.* MUḤAMMAD B. 'ALI SHABĀNQĀRA'Ī.

Şemseddin el-Dimaşki. SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD AL-DIMAŞQĪ.

Şemseddin Kaşani *bkz.* SHAMSUDDĪN MUḤAMMAD KĀSHĀNĪ/QĀSHĀNĪ.

Şemseddin Ali b. Kızoğlu Sibt el-Cevzi *bkz.* SHAMS AL-DĪN YŪSUF B. QIZOGHLI, SIBṬ IBN AL-JAWZĪ.

Şemseddin Zehebi *bkz.* SHAMS AL-DĪN MUḤAMMAD B. 'UTHMĀN B. QAYMĀZ AL-DHAHABĪ AL-TURKMĀN.

Şemsülsiyak bkz. *Shams al-Siyāq.*

Şeref eddin Yezdi *bkz.* SHARAF AL-DĪN 'ALI YAZDĪ.

ŞEREFEDDIN, M. [YALTKAYA]. "Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler". *TM* 4 (**1934**). 111-168.

Şerefüzzaman Mervezi *bkz.* SHARAF AL-ZAMĀN AL-MARVAZĪ ve V. MİNORSKY.

ŞEŞEN, RAMAZAN (çev.). *Hilâfet ordusunun menkibeleri ve Türkler'in fazîletleri = Manāḳib cund el-Ḫilāfa ve faẓā'il el-Etrāk* / yazan: Ebū 'Oṯmān 'Amr b. Baḥr el-Cāḥiẓ; Ankara: TKAE, **1967**.

ŞEŞEN, RAMAZAN. *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277).* İstanbul: ISAR Vakfı, **2009**.•

ŞEVKET, FAHREDDİN. *İran.* İstanbul: Karabet Matbaası, **1925**.

Şeyhî *bkz.* TARLAN, ALİ NİHAD.

Şibaniname bkz. MUḤAMMAD ŞĀLIḤ.

Şikari *bkz.* SHIKĀRĪ, AḤMED BEG.

Şu'ab-i Pencgâne bkz. REŞİDEDDİN (RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH) "*Shu'ab-i Panjgāna*" yazması.

ŞUNAN OĞLU ELCAN. *Qazaq Cer Tariqı Meselesi.* Kızıl-Orda, **1926**.

Levent Şahverdi Arşivi

ŞÜKRULLAH. *Behcetü't- tevârîh* [*Bahjat al-tavārīkh*]. Nihal Atsız (yay.). *Dokuzboy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, **1939**. Yazması: İstanbul Nuriosmaniye Kütüphanesi, N. 305.

Taberi *bkz.* MUḤAMMAD B. JARĪR AL-ṬABARĪ.

TABRĪZĪ, AḤMAD. *Çengizname*. London British Museum, Ms. Or. 2780.

TACİTUS, [PUBLIUS CORNELIUS]. *Annales*. M. Charpentier (çev.). *Oeuvres completes de Tacite*. c. I: *Annales*. Paris: Bibliothèque Latin-Français, **1866**.

TAESCHNER, FR. *Al-Umari's Bericht über Anatolien in seinem Werke Masalik al-absar fî mamalik al-amsar*. Leipzig: Harrassowitz, **1929**.

TAESCHNER, F. "Futuwwa-Studien". *Islamica* 5 (**1932**). 285-333.

TAESCHNER, F. "Die islamischen Futuwwabünde". *ZDMG* 12 (**1933**). 6-49.

TAESCHNER, F. "Der Anteil des Sufismus An der Formung des Futuwwaideals". *Der Islam* 24 (**1937**). 43-74.

TAESCHNER, F. "Islamisches Ordensrittertum zur Zeit der Kreuzzüge". *Welt als Geschichte* 4 (**1938**). 382-408.

TAGENO (12. yüzyıl). *Expeditio Asiatica adversus Turcas & Saracenos Imperatoris Friderici Primi cæsaris augusti ex Suevia oriundi. Eiusdem epistola ad Liupaldum ducem Austriæ. Sibyllæ reginæ Hierosolymorū epistola ad Imperatorem Fridericum Primum. Theodovaldæ episcopi Bathavēsis epistola ad Austriacum ducem Liupaldum. Tageno decanus Bathavēsis, qui huic expeditiōi interfuit, scripsit, Ioannes Aventinus Richobergomi (monasterium Boiariæ est) invenit & publicādum curavit*. **1522**. [http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0001/bsb00014537/images/, Şubat 2016.]

Tahir el-Mevlevi *bkz.* M. ṬĀHIR AL-QARĀḤĪ.

Takizade *bkz.* TAQIZADE, S.H.

TALLGREN A.M. "Sodanjälkeisistä Pohjois-Aasian muinaislöydöistä; Sur les antiquités trouvées depuis la guerre dans l'Asie septentrionale". *JSFO* 49 (**1937-38**) ve TALLGREN A. *Sodanjälkeisistä Pohjois-Aasian muinaislöydöistä*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1937.

TAN QIXIANG (yay.). *The Historical Atlas of China*. 8 cilt. c. VIII. *The Qing Dynasty Period*. China Cartographic Publishing House, **1982**.•

Tansukname bkz. *Tānsuqnāma-i İlkhānī*.

Tānsuqnāma-i İlkhānī. İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya yazması N. 3605. Veliyeddin yazması, N. 2542. *bkz.* ṬŪSĪ, NAṢĪR AL-DĪN.

TAQĪ AL-DĪN AḤMAD AL-**MAQRĪZĪ**. *Kitāb al-sulūk lī ma'rifat duwal al-mulūk*. QUATREMÈRE (yay.). *Histoire des Mamluks*. 2 cilt. Paris, 1842; MUḤAMMAD MUṢṬAFĀ ZIYĀDA (yay.) I_1 1934; I_2, 1936 ve I_3, 1939: Maṭba'at dār al-Kutub al-Miṣriyya; MUSTAFA ZIADA (yay.) *Chronicle of Ahmad ibn 'Ali al-Makrizi. Kitab al-Suluk li-Ma'rifat duwal al-Muluk*. c. II. Kısım 1. H. 704-728. Kahire: Association of Authorship, Translation and Publication Press, 1941. MUSTAFA ZIADA (yay.) *Chronicle of Ahmad ibn 'Ali al-Makrizi. Kitab al-Suluk li-Ma'rifat duwal al-Muluk*. c. II., Kısım 2. H. 729-741. Kahire: Association of Authorship, Translation and Publication Press, 1942. III-IV. Ciltler Sa'âd Aṣûr (yay.). Kahire, 1970-73. Türkçesi: Zakir Kadiri Ugan (TTK'da çevrilmiş ama basılmamış eser). MUSTAFA ZIADA (yay.) *Chronicle of Ahmad ibn 'Ali al-Makrizi. Kitab al-Suluk li-Ma'rifat duwal al-Muluk*. c. I. Kısım 1. H. 704-728. Gözden geçirilmiş 2. baskı. Kahire: Association of Authorship, Translation and Publication Press, 1956. (*TU*#176)

TAQIZADE, S.H. "Various Eras and Calendars Used in the Countries of Islam". *BSO[A]S* 9 (**1939a**). 903-922; 10 (**1939b**). 107-132.

Taqrīr al-manāṣib. Marburg Kütüphanesi Ms. Or. 3173. (*Bkz.* O. TURAN. 1958:xii.)

Tarih-i Sultan Üveys bkz. ABŪ BAKR AL-QUṬBĪ AL-ĀHARĪ .

Levent Şahverdi Arşivi

Tārīkh-i Sīstān. Tārīkh-i Siistān. Muhammad Khan Qazvini nüshası; Melik al-Shu'ara-Bahār (yay.). Tahran: Havar, 1935. [Lidija Pavlovna Smimova, Moskova: İzdat. "Nauka", 1974. Ayrıca bkz. The *Tārīkh-i Sīstān* (*Tarih-i Sistan*). Milton Gold (çev.). 1976.]

Ta'rīkh Qaratāy al-'İzzi. Gotha nüshası, cod. arab. 1625. *bkz.* SHİHĀB AL-DĪN QARATĀY 'İZZI AL- KHAZİNADĀRİ.

TARLAN, ALİ NİHAD. *Şeyhî Divanı'nı Tetkik.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, **1964**.

TARN, W.W. *The Greeks in Bactria and India.* Cambridge: Cambridge University Press, **1938**. [3. baskı: Chicago Ridge, IL: Ares Publishers, 1997.]

TAŞAĞİL, AHMET. *Göktürkler.* 3 cilt. Ankara: TTK, **1995**, 1999, 2004.•

Taşköprüzade *bkz.* ABŪ AL-KHAYR İSĀM AL-DĪN AḤMED TAŞKÖPRÜZADE.

Tavzihât-i Raşîdî (Tawḍīḥāt-i Rashīdī) bkz. RASHĪD AL-DĪN FAḌLULLĀH. *Al-tavḍīḥāt.*

Tebrizi, Ahmed *bkz.* TABRĪZĪ, AḤMAD.

TEGENGREN, FELIX REINHOLT. *The iron ores and iron industry of China, including a summary of the iron situation of the circum-Pacific region.* Accompanied by an atlas of 39 maps. Peking: Geological Survey of China, Ministry of Agriculture and Commerce, **1921-24**.

TEMİR, AHMET. *Moğolların Gizli Tarihi.* Ankara: TTK, **1948**.

TEMİR, AHMET. *Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi.* Ankara: TTK, **1959**.

TEVHİD, AHMED. "Rum Selçukî Devletinin İnkırâzıyla Teşkil Eden Tavâif-i Mülûkten Sinop'ta Gazi Çelebi". *TTEM* 1 (**1910**). 317-321.

TEVHİD, AHMED. "Rum Selçuki devletinin inkırazıyla teşkil eden tevaif-i Mülûkten Karahisar-ı Sahib'de Sahib Ata Oğulları". *TOEM* 1-2 (1326-27 R./**1910-11**). 9:563-568.

TEVHİD, AHMED. "Bursa'da Umur Bey Camii Kitabesi". *TOEM* 3 (**1912**). 14:865-872.

TEVHİD, AHMED. "Ben-i Ertena". *TOEM* 5 (**1914**). 1-12.

TEVHİD, AHMED ve YUSUF ZIYA [YALNIZOĞLU]. "Harzemşah'dan Celaleddin Mengürberti" [Nesevi'nin *Sıretü's Sultan Celaleddin Mengüberti*'sinden]. *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 37:50-59; *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 38:123-125; *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 39:161-167; *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 40:250-256; *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 41:316-320; *TOEM* 7 (1332 R./1916-17). 42:378-384; *TOEM* 8 (1333 R./1917). 43:59-64; *TOEM* 8 (1333 R./1917). 44:126-128; *TOEM* 8 (1333 R./1917). 45:189-192.

TEVHİD, AHMET. "Sivrihisar Kasabası ile Pessinuntus Harabesi Hakkında Rapor". *Maarif Vekaleti Mecmuası* 17 (**1929**). 129-139.

Tezkire-i Evliya bkz. FARİD AL-DİN 'ATTĀR.

The statesman's year-book: Statistical and Historical Annual of the States of the World for the Year 1929. M. Epstein (ed.). Londra: Macmillan & Co. Ltd., **1929**.

THEOPHANES CONFESSOR. *Chronographia.* C. de Boor (yay.). Leipzig, **1883**. [Cyril Mango ve Roger Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor.* Oxford: Clarendon Press, 1997.]

THOMAS, F.W. "Sakastana". *Journal of the Royal Asiatic Society* (**1906**). 181-216, 460-64.

THOMAS, F.W. ve KONOW, STEN. *Two Medieval Documents from Tun-Huang.* Oslo: A. W. Brøggers Boktrykkeri, **1929**.

THOMAS, F.W. "A Buddhist Chinese Text in Brâhmî Script". *ZDMG* 91 (**1937**). 1:1-49.

THOMSEN, W. "Şarki Türkistan'ın Mazisine Dair". *TM* 2 (**1926**). 33-60.

TIESENHAUSEN, W. de [Тизенгаузен В.]. *Sbornik materialov, otnosyaşçihsya k istorii Zolotoy Ordı.* 2 cilt. Petesburg, **1884** (Arapça metinler); Leningrad, **1937** (Farsça metinler). [Сборник материалов, относящихся к нсторин Золотой Орды. В 2 томах. Петербург, 1884 (Арабские тексты); Ленинград, 1937 (Персидские тексты).] [İsmail Hakkı İzmirli (çev.). *Altınordu Tarihine ait Metinler.* İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.]

Levent Şahverdi Arşivi

TOGAN, İSENBİKE. "*The Chapter on Annual Grants in the Yüan shih*". Doktora Tezi. Harvard University, **1973**.•

TOGAN, İSENBİKE. "Cuçi Han i Znaçenye Osadı Horezma Kak Simbolı Zakonnosti (Jöchi Khan and the Siege of Khwarezm as Symbols of Legitimacy)". *İstoçnikovedenye İstorii Ulusa Cuçi (Zolotoy Ordı) Ot Kalki do Astrahani. 1223-1556* [*Source Studies of the History of Ulus Djuchi (The Golden Horde). From Kalka to Astrakhan*]. Kazan, Tataristan, **2001**. 146-187. ["Джучи хан и значение осады Хорезма как символы законности" Источниковедение истории Улуса Джучи (Золотой Орды). От Калки до Астрахани, 1223-1556. Казань, 2001. С. 146-187.]•

TOGAN, NAZMİYE. "Peygamberin Zamanında Şarki ve Garbi Türkistanı ziyaret eden Çinli Budist Rahibi Hüen-Çang'ın Bu Ülkelerin Siyasî ve Dinî Hayatına Ait Kayıtları". *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 4 (**1964**). 21-64.

TOGAN, Z.V. *Türk ve Tatar Tarihi*. Kazan: Millet Kütüphanesi, **1912**.

TOGAN [VALİDOV, A.-Z. Валидов, A.-З.]. "Vostoçnıe Rukopisi Ferganskoy Oblasti". *ZVORAO* 22 (**1915**). 3-4:303-320. ["Восточные рукописи в Ферганской области", ЗВОРАО, т. XXII, 1915.]

TOGAN, Z.V. "Türk Efsanelerinde Milli Alametler". *Türk Yurdu* 3 (**1925**). 134-147.

[TOGAN] VELİDİ, AHMED ZEKİ. "Harezm'de Yazılmış Eski Türkçe Eserler". *TM* 2 (**1926**). 315-346.

TOGAN, Z.V. "Şarkitürkistanda Kadim Küçalilerin Medeniyeti". *Yeni Türkistan* 7 (**1927a**). 29-38.

TOGAN, Z.V. "Türkistan ve Edil Havzasının Medeni Münasebetleri Tarihinden". *Yeni Türkistan* 2-3 (**1927b**). 25-30

TOGAN, Z.V. "Chwarezmische Sätze in einem arabischen Fiqh-Werk". *Islamica* 3 (**1927c**). 190-213.

TOGAN, Z.V. *Türk Tarihi Dersleri*. İstanbul: Darülfünun taşbasması, **1928a**.

TOGAN, Z.V. "Harezm'de Yazılmış İki Türkçe Eser". *TM* 2 (**1928b**). 315-347.

TOGAN, Z.V. "Kert mi, Kurt mu?". *TM* 2 (**1928c**). 392-96.

TOGAN, Z.V. "Harezm'de Yazılmış Eski Türkçe Eserler". *TM* 2 (**1928d**). 315-346.

TOGAN, Z.V. "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti". *THİTM* 1 (**1930**). 1-42. [İngilizcesi: Gary Leiser (çev.). "Economic Conditions in Anatolia in the Mongol Period". *Annales Islamologiques* 25 (1991). 203-240.]

TOGAN, Z.V. "Türk Destanının Tasnifi". *Atsız Mecmua* 2 (**1931**). 27-30 ve 4-5.

TOGAN, Z.V. "Divanu Lugat it-Türk'ün Telif Senesi Hakkında". *Atsız Mecmua* 17 (**1932a**). 77-78.

TOGAN, Z.V. "Temür Bek'in İslamiyete Bakışı". *Atsız Mecmua* 13 (**1932b**). 7-11.

TOGAN, Z.V. "On Mubarakshah Ghuri". *BSOS* 6 (**1932c**). 847-858.

TOGAN, Z.V. "Mahmûd Kaşgarî'ye Ait Notlar". *Atsız Mecmua* 17 (**1932d**). 133-137.

TOGAN, Z.V. *On Yedi Kumaltı Şehri ve Sadri Maksudi Bey*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, **1934a**.

TOGAN, Z.V. "Der Islam und die geographische Wissenschaft". *Heidelberger Geographische Zeitschrift* 40 (**1934b**). 361-372; İngilizcesi: *Islamic Culture* 11 (1934). 511-527 (Haydarabad).

TOGAN, Z.V. "Prähistorische Forschungen in den Indo-Iranischen Grenzgebieten". *Türkische Post* 48-49 (**1935**). 27-28.

TOGAN, A.Z.V. "Die Schwerter der Germanen nach arabischen Berichten der 9-11. Jts". *ZDMG* 90 (**1936a**). 1:19-37.

TOGAN, Z.V. "Über die Sprache und Kultur der Chvarezmier". *ZDMG* 90 (**1936b**).*27*-*30*. (VIII. Deutsche Orientalistentag zu Bonn **1936.**)

TOGAN, Z.V. "Über die Bevölkerungeschichte Zentralasiens im Mittelalter". *Wirtschaft und Kultur: Festschrift zum 70. Geburtstag von Alfons Dopsch*. Baden bei Wien, Leipzig: R. M. Rohrer Verlag, **1938a**. 424-433.

TOGAN, Z.V. "Tenkid: Saadet İshaki, Çora Batır". *Orientalische Literaturzeitung* 2 (**1938b**). 114-118.

TOGAN, Z.V. "Eski Türk ve Moğolların Haritaları". *Kopuz* 5 (**1939a**). 164-169.

TOGAN, Z.V. *Ibn Fadlan's Reisebericht*. Leipzig: Deutsche Morgenländische Gesellschaft, **1939b**.

Levent Şahverdi Arşivi

TOGAN, Z.V. "Völkerschaften des Chazarenreiches im 9. - 11 Jh". *K Car* 3 (**1940a**). 40-76.
TOGAN, Z.V. "Biruni's Picture of the Word". [*Archaeological Survey of India*, LIII (**1940b**).63.]
TOGAN, Z.V. "Die Vorfahren der Osmanen in Mittelasien". *ZDMG* 95 (**1941a**). 367-373.
TOGAN, Z.V. *Moğollar, Çingiz ve Türklük*. İstanbul: Arkadaş Basımevi, **1941b**.
TOGAN, Z.V. "Ali Şir (Nevayi)". *İ.A.* 1 (**1941c**). 349-357.
TOGAN, Z.V. *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Mazisi*. İstanbul: Arkadaş, İbrahim Horoz ve Güven Basımevleri, **1942-47**. [2. baskı: İstanbul: Enderun, 1981 ve Arap harfleriyle ilk edisyon: Kahire: El Mektebetü't-ticariye, 1929-1940.]
TOGAN, Z.V. "Tenkid: K. Otto-Dom, *Das Islamische Iznik*". *Türk Yurdu* 26 (**1942a**). 62-64.
TOGAN, Z.V. "Argun Hanın Kullandığı 'Garb Denizi' Haritasına Dair". *Türk Yurdu* 26 (**1942b**). 45-48.
TOGAN, Z.V. "Azerbaycan". *İ.A.* 2 (**1942c**). 91-118.
TOGAN, Z.V. "Tenkid: Aziz Suryal Atiya. *The Crusade in the later Middle Ages*". *Türk Yurdu* 26 (**1942d**). 126-128.
TOGAN, Z.V. "Temür Bek'in Uygurca bir Kitabesi". *Çınaraltı* 5 (**1943a**). 117.
TOGAN, Z.V. "Türk Tarihinde Milli Birlik Nasıl Vücude Geliyordu?". *Türk Yurdu* 27 (**1943b**). 1-8.
TOGAN, Z.V. "İbn al-Fakih'in Türklere ait Haberleri". *Belleten* 12 (**1948**). 11-16.
TOGAN, Z.V. "Amu-Derya". *İ.A.* 1 (**1950a**). 419-426.
TOGAN, Z.V. "Allan". *İ.A.* 1 (**1950b**). 376-78.
TOGAN, Z.V. *Horezmce Tercümeli Muqaddimat al-adab*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, **1951**.
TOGAN, Z.V. "Timurs Osteuropapolitik". *ZDMG* 108 (**1958**). 279-98 metin: s. 294-98.
TOGAN, Z.V. "Londra ve Tahran'daki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair". *İTED* 3 (**1960**). 4:133-168.
TOGAN, Z.V. "The Composition of the History of the Mongols by Rashid al-Din". *CAJ* 7 (**1962**). 60-72.
TOGAN, Z.V. "Zimahşari'nin Doğu Türkçesi ile Mukaddimet ül-edeb'i". *Türkiyat Mecmuası* 14 (**1965**). 81-92.
TOGAN, Z.V. *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, **1946**; 2. Edisyon. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Yayınları, 1970.
TOGAN, Z.V. *Oğuz Destanı. Reşideddin Oğuznâmesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Kayı Yayınları, **1972**.
TOGAN, Z.V. *Başkurtların Tarihi*. Ankara: Türksoy, **2003**.
TOLL, N.P. [Толль Н. П.]. "Koptskiya tkani hudojestvenno-promışlennago muzeya v Prage". *S K* 1 (**1928**). 8-43. [Коптския ткани художественно-промышлеиниаго музея в Праге. *S K* (Prague). 1928. No:1, c. 8-43.]
TOLL, N. [Толль Н.]. "Zametki o kitaiskom şelke na yuge Rossii," *SK* 11 (**1938**). 82-92. [Заметки о китайском шелке на юге России. *S K*. (Prag) 1938 No: 11, c. 82-92.]
TOLSTOY, S.P. [Толстой С. П.]. "K istorii drevnetyurkskoy sotsial'noy terminologii (Qa-gan ‖ qoš-unᵛtar-qan tür-k. *Vestnik Drevney İstorii* 1 (**1938a**). 72-81. [К истории древнетюркской социальной терминологии. (Qa-gan ‖ qoš-unᵛtar-qan tür-k. Вестник Древней истории. 1938. No: 1,c. 72-81.]
TOLSTOY, S.P. [Толстой С. П.]. "Osnovnıye voprosı drevney istorii Sredney Azii". *Vestnik Drevney İstorii* 1 (**1938b**). 176-203. [Основные вопросы древней истории Средней Азии. Вестник Древней истории (Москва). 1938. No: 1, c. 176-203.]
TOLSTOY, S.P. ve KONDAKOV, N. [Толстой С. П., Кондаков Н.]. *Russkiye Drevnosti* ("Russian Antiquities in Art Monuments"). c. 3, 4, 5, 6. İlk baskı, S. Peterburg: **1891-1899**. [Русские древности. Вып. 3, 4, 5, 6. Санкт-Петербург. 1891-1899.]
TOLUNAY, BEDRİYE. *Kırımın Osmanlı İmparatorluğuna Eklenmesi*. İstanbul, **1934**.
TOMASCHEK, W. "Centralasiatische Studien: I. Sogdiana". *SBAW* 87 (**1877**). 67-184.

Levent Şahverdi Arşivi

TOMASCHEK, WILHELM. "Kritik der ältesten Nachrichten über die Skytischen Norden". Viyana: Tempsky, **1888**. [*Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte* 116 (1888). 715-80; 117 (1889). 1-70.]

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu. 2 cilt. İstanbul: Devlet Basımevi, **1938-1940**.

TOUNG DEKIEN, "De l'origine des américains précolombiens". *Memoire présenté au XXème Congrès international des américanistes réuni à Rio de Janeiro, le 20 août 1922 par Toung-Dekien, délégué du gouvernement chinois*. Rio de Janeiro: Imprensa Nacional, **1924**. 23-25.

TOYNBEE, A. *A Study of History*. Londra: Oxford University Press, **1934**. [New York: Oxford University Press, 1947-1957; New York: Oxford University Press, 1987. Türkçesi: Murat Belge (çev.). *Tarih Bilinci*. 2 cilt, İstanbul: Bateş, 1978.]

Travaux de Département Orientale de l'Ermitage. II **(1940)**.

TRENOJKİN, A.İ. [Треножкин А. И.]. "K istoriko-arheologiçeskomu izuçeniyu Kazahstana i Kirgizii". *Vestnik Drevney İstorii* 1 **(1938)**. 204-215. [К историко-археологическому изучению Казахстана и Киргизии// Вестник Древней истории. 1938. No: 1, с. 204-215.]

TRIEDLER, H. "Die Skythen und ihre Nachbaren". *Archiv für Anthropologie*, N. F. 13 **(1914)**. 280-317 ve *Die Skythen und ihre Nachbarvölker*. Germany: Braunschweig, 1914.

TRINKLER, E. *Geographische Forschungen im westlichen Zentralasien und Karakorum-Himalaya*. Berlin: D. Reimer, E. Vohsen, **1932**.

TRUHELKA, CIRO. "Bosna'da Arazi Meselesinin Tarihi Esasları". Ahmet Cemal Köprülüzade (çev.). *THİTM* 1 **(1931)**. 43-71.

Tsarizm v bor'be revolyutsiy 1905-1907 gg. Sbornik dokumentov. A.K. Drezen (red.), Moskova: Sotsekgiz, **1936**. [Царизм в борьбе революций 1905-1907 гг. Сборник документов. Под ред. А. К. Дрезена. Москва: Соцэкгиз, 1936.]

TUMANSKİY, A. [Туманский А.]. "Po povodu <Kitabi Korkud>". *ZVORAO* 9 **(1896)**. 269-272. [По поводу "Китаби Коркуд"// ЗВОРАО. Вып. 9. 1896. с. 269-272.]

TURAN, OSMAN. *Oniki Hayvanlı Türk Takvimi*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, **1941**.

TURAN, OSMAN (yay.). *Fuad Köprülü Armağanı*. İstanbul: AÜ DTCF Yayını, **1953**.

TURAN, OSMAN. "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair bir Kaynak: Fuṣṭāṭ al-'adāle fī ḳavā'id is-salṭana". *Fuad Köprülü Armağanı*. İstanbul, **1953**. 531-564.

TURAN, OSMAN. *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. Ankara: TTK, **1958**.

TURNER, L.R. "*Finnisch-Ugrisches aus Indien* by W. von Hevesy". *JRAS* 66 **(1934)**. 4:798-799.

ṬURSŪN BEY. *Tārīkh-i Abū al-fatḥ*. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, R. 1470; R. 1097; R. 1098; Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, N. 3032. [TURSUN BEY. *Tarih-i Ebu'l-Feth*. Mertol Tulum (haz.). İstanbul: Baha Matbaası, 1977.]

TURṬŪSHĪ veya İBN ABĪ RANDAQA. *Sirāj al-Mulūk*. Kahire, **H. 1319/1901** [*Siracü'l-Müluk*. Said Aykut (çev). İstanbul, 1995.]

Turtuşi *bkz*. AL-TURṬŪSHĪ veya İBN ABĪ RANDAQA.

Türkiye Cumhuriyeti İstatistik Genel Dairesi. *İstatistik Yıllığı, 1935-36 = Annuaire statistique, 1935-36*. Ankara: İstatistik Genel Dairesi, **1936**. [İstatistik Genel Dairesi Neşriyatından sayı: 88.]

TÜRKMEN, FAIK. *Mufassal Hatay Tarihi*. 4 cilt. İstanbul: Reklâm Basımevi, **1937**; Antakya: İktisat Basımevi, 1939.

Tüzükat bkz. AKHMEDOV, BORİBOL.

UBEYDULLİN, AZİZ. *Tatarlarda Sınıflar Tarihi*. Kazan, **1925**. *Ayrıca bkz*. GUBEYDULLİN, GAZİZ.

UJFALVY, CH. *Atlas Anthropologique des peuples du Ferghana*. 4 cilt. Paris: E. Leroux, **1879**. [UJFALVY, CH. *Expédition scientifique française en Russie, en Sibérie et dans le Turkestan*. c. 1-6. Paris: E. Leroux, 1878-1880.]

ULUG BEY, MUḤAMMED ṬURAGHAY B. SHĀHRUKH B. TĪMŪR AL-SAMARQANDĪ ULUGH BEY. *Zij-i Jadīd-i Sulṭānī*. Yazmaları: İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Seyyid Nazif Efendi N. 49; Halet

Levent Şahverdi Arşivi

Efendi, N. 316; Pertev Paşa (Selimiye), N. 376; Hacı Beşir Ağa, N. 42; Yazma Bağışlar, N. 609; Yeni Cami, N. 783; Hamidiye, N. 844; İzmirli İsmail Hakkı, N. 2041; Ayasofya, N. 2693. [*Ayrıca bkz.* SÉDILLOT 1847, 1853. L.P.E.A. Sedillot (yay.). *Prolegomenes des tables astronomiques d'Oloug-Beged*; Paris 1853'ten tıpkıbasım: Fuat Sezgin (yay.). Frankfurt am Main: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 1998.]

UMETBAYEV MUHAMETSALİM [Уметбаев Мухаметсалим]. *Yadigar*. Kazan, **1898** [Ядкяр. Казан, 1898].

UZLUK, FERİDUN NAFİZ. *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*. Ankara: Örnek Matbaası, **1951**.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. *Kitabeler*. 2 cilt. İstanbul: Millî Matbaa, **1927**.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. *Anadolu Türk Tarihi Tetkikatından Sivas Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası, **1928**. [*Sivas şehri*. İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz; yay. haz. Recep Toparlı. Sivas: Sivas Ticaret ve Sanayi Odası, 1997.]

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. *Kütahya şehri*. İstanbul: Maarif Matbaası, **1932**.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Vezir Hakkı Mehmed Paşa. 1747-1811". TM 6 (**1936-1939**). 177-284+yanlış doğru cetveli ve xxxvii levha.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK, **1937**. [Ankara: TTK, 1969, 1988; 5. Baskı, Ankara: TTK, 2003.]

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Osmanlı tarihine ait yeni bir vesikanın ehemmiyeti ve izahı ve bu münasebetle Osmanlılarda ilk vezirlere dair mütalâa". *Belleten* 3 (**1939a**). 99-106.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Türk Tarihi Yazilirken". *Belleten* 3 (**1939b**). 349-353.

UZUNÇARŞILIOĞLU, İSMAİL HAKKI. "Osmanlı hükümdarı Çelebi Mehmet tarafından verilmiş bir Temliknâme ve Sasa Bey ailesi". *Belleten* 3 (**1939c**). 389-422.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi. 724 Rebiülevvel-1324 Mart". *Belleten* 5 (**1941a**). 277-288.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Çandarlı Zâde Ali Paşa Vakfiyesi. 808 H./1405-1406 M". *Belleten* 5 (**1941b**). 549-576.

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. *Osmanlı Devleti Teşkilatında Medhal*. İstanbul: Maarif Basımevi, **1941c**. [Ankara: TTK, 1970, 1988.]

UZUNÇARŞILI, İSMAİL HAKKI. "Orhan Beğin Hükümdar Olduğu Tarih". *Belleten* 9 (**1945**). 207-220.

ÜÇOK, NECİP. "Filoloji Bakımından Türkler ve Komşuları". *Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 4 (**1943**). 7-18.

Ümidbayev, Muhammed Selim *bkz.* UMETBAYEV MUHAMETSALİM.

ÜNVER, AHMET SÜHEYL. *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç: Fatih Külliyesi ve Zaman İlim Hayatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıb Fakültesi, **1946**.

ÜNVER, A. SÜHEYL. *Ali Kuşçi. Hayatı ve Eserleri. Türk Pozitif İlimler Tarihinden bir Bahis*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Monografileri, **1948**.

ÜNVER, İSMAİL. Aḥmedī. *İskender-nāme* Ankara: TTK, **1983**.•

Vahab bin Münebbih *bkz.* WAḤİB B. MUNABBİH.

VAHUŞTİ [Вахушти]. *Geografiya Gruzii*. Tiflis, **1904**. [География Грузии. Тифлис. 1904.]

VALİDOV, CEMAL [Валидов Джемаль]. "O dialektah kazansko-tatarskogo yazika". *Vestnik Nauçnogo Obşçestva Tatarovedeniya* 6 (1927). 50-64. [О диалектах казанско-татарского языка. Вестник научного Общества татароведения. (Казань). 1927. No: 6, с. 50-64.. VAMBERY, A. *Das Türkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*. Leipzig: F. A. Brockhaus, **1885**.

VAMBERY, A. *Das Türkenvolk*. Leipzig, **1882**.

VARLIK, MUSTAFA ÇETİN. *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*. Ankara: Atatürk Üniversitesi, **1974**.•

VARTAN. "Les Mongols d'apres les Historiens Armeniens: Extraite de l'histoire universalle de Vartan", M. Ed. Dularier (çev.). *Journal Asiatique* 16 (**1860**). 273-315.

Levent Şahverdi Arşivi

Vasifi. ZAYN AL-DĪN MAḤMŪD AL-VĀSIFĪ.

VASİLYEV, M.A. [Васильев М. А.]. *Pamyatniki tatarskoy narodnoy slovesnosti.* Kazan: Izd. Kombib nata izdat. i peçati TSSR, **1924**. [Памятники татарской народиой словестности. Казань: Издатеьство Комбината издательства и печати ТССР, 1924.]

VASİLYEV, V.P. [Васильев В. П.]. "İstoriya i drevnosti vostoçnoy çasti Srednei Azii ot X do XIII veka, s prilojeniyem perevoda kitaiskih izvestiy o Kidanyah, Curcitah i Mongolo-Tatarah". *ZVORAO* 4 (**1857**). [История и древности восточной части Средней Азии от X до XIII века, с прилож жением перевода китайских известий о Киданях, Джурджитах и Монголо-Татарах. СПб., 1857.]

VASİLYEV, V.P. "İstoriya i drevnosti vostoçnoy çasti Srednei Azii ot X do XIII veka, s prilojeniyem perevoda kitaiskih izvestiy o Kidanyah, Curcitah i Mongolo-Tatarah, Trudı Vostoçnogo Otdelenoya İmperatorskogo Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva". *TVORAO* 4 (**1859**). [Истории и древности восточной части Средией Азии от X до XIII века с приложением перевода кие тайских известий о Киданях, Джурджитах и Монголо-Татарах, — Труды Восточиого Отделения Императорского Русского Археологического Общества. Т. 4. СПб., 1859.]

Vassaf *bkz.* 'ABD ALLĀH B. FAḌL ALLĀH AL-VAṢṢAF.

VELED ÇELEBİ. *Dīvân-i Türkî-i Sultan Veled.* Kilisli Muallim Rıfat (yay.) ve Veled Çelebi [İzbudak] (yay.). İstanbul: Matbaa-i Amire, 1341 R./**1925**. *Divan-ı Sultan Veled.* F.N. Uzluk (yay.). İstanbul: Uzluk Basımevi, 1941.

VELYAMİNOV-ZERNOV, VLADİMİR VLADİMİROVİÇ [Вельяминов-Зернов Владимир Владимирович]. *Issledovaniye o kasimovskih tsaryah i tsareviçah.* 4 cilt, S. Peterburg: Tipografiya Imperatorskoy Akademii Nauk, **1863-1887**. [Исследование о касимовских царях и царевичах. В 4 томах. Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук, 1863-1887.]

VESELOVSKİY, N.İ. 1887 [Веселовский Н. И.]. "Soobşçeniye o raskopkah na gorodişçe Afrosiyab". *Zapiski Arheologiçeskogo obşçestva* 68 (**1887**). [Сообщение о раскопках иа городище Афросиаб // Записки Археологического общества. 1887. Т. 68.]

VESELOVSKİY, N. [Веселовский Н.]. "Nogay i yego vremya". *MASR.* 8. serie, classe historiғ co-philologique. Petrograd 13:6 (**1922**). [Ногай и его время// МАСР. Выпуск 8. Историко-филологическое отделение. Петроград. 1922. Т. 13. No: 6.]

VİNSKİ, ZDENKO. *Uz problematiku starog Irana i Kavkaza: s osvrtom na podrijetlo Anta i Bijelih Hrvata.* Zagreb: Štamp "Grafika", **1940**.

VLADİMİRTSEV, B.Y. [Владимирцев В. И.]. "Mongolica I. Ob otnoşenii mongol'skago yazıka k indo-evropeyskim - yazıkam Sredney Azii". *ZKV* 1 (**1925**). 305-334. [Монголика I. Об отношении монгольского языка к индо-европейским языкам Средней Азии. ЗКВ. 1925. No:1, с. 305-334.]

VLADİMİRTSEV, B. *Comptes Rendu de l'Academie des Sciences du Russie* 9 (**1930**).

VLADİMİRTSEV, B. [Владимирцев В.]. *Obşçestvennıy stroy mongolov: Mongol'skiy koçevoy feodalizm.* Leningrad: AN SSSR, **1934**. [Общественный строй монголов: Монгольский кочевой феодализм. Ленинград: АН СССР, 1934. Перевод на турецкий язык.] [Türkçesi: İnan, A. *Moğolların İçtimai Teşkilatı: Moğol Göçebe Feodalizmi.* Ankara: TTK, 1944.]

VON SCHWARZ, FRANZ XAVER. *Alexander des Grossen Feldzüge in Turkestan. Kommentar zu den Geschichtswerken des Flavius Arrianus und Q. Curtius Rufus auf Grund vieljähriger Reisen im russischen Turkestan und den angrenzenden Ländern.* Münih: E. Wolf, **1893**.

VON WESENDONK, O.G. "Kūšān, Chioniten und Hephthaliten". *Klio* 26 (**1933**). 336-46.

Vsesoyuznaya perepis' naseleniya 17 dekabrya 1926 g. Kratkiye svodki (The All-Union Population Census of 17 December 1926, Brief Summary). Issue VI Moscow, (**1928**). [Ayrıca bkz. *USSR, Tsentral'noe statistiçeskoe upravlenie, Vsesoyuznaya perepis' naseleniya 1926 goda* (Moskova: Izdaniė Tsentralnogo statistiçeskogo upravleniya, 1929).] [Всесозная перепись иаселеиия 17

Levent Şahverdi Arşivi

декабря 1926 г. Краткие сводки. (The All-Union Population Census of 17 December 1926, Brief Summary). Issue VI Moscow, (1928). CCCP, Центральное Статистическое управление, Всесоюзная перепись населения 1926 года. Москва: издание Центрального статистического управления, 1929.]

VUITRY, A. *Études sur le régime financier de la France avant la révolution de 1789*. Paris: Guillaumin et cie, **1878**. [Genève: Slatkine-Megariotis Reprints, 1977.]

WÄCHTER, ALBERT. *Der Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV. Jahrhundert*. Leipzig: B. G. Teubner, **1903**.

WAḤB B. MUNABBIH. *Kitāb al-tijān*. Haydarābād, H. 1347/1928-29.

WALDRON, ARTHUR. *The Great Wall of China. From History to Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, **1990**.•

WALEY, ARTHUR. *The Travels of an Alchemist. The Journey of the Taoist Ch'ang-Ch'un from China to the Hindukush at the Summons of Chingiz-Khan*. Londra: Routledge and Sons, **1931**.

WANGELIN, H. *Das arabische Volksbuch vom König Azzāhir Baibars*. Stuttgart: W. Kohlhammer, **1936** [*Bonner Orientalishe Studien* 16].

WANG-PUN-SON. "Les Relations Sino-Turques dans Le Passe". *Orient et Occident* 8-9 (**1936**). 322-327.

WANG-ZİN-ŞAN, CELALEDDİN. "Tenkit: İbrahim Kafesoğlu, *Türk Tarihinde Moğollar ve Çingiz Meselesi*". *Tarih Dergisi* 5:8 (**1958**) ve "*Selçuklu Ailesinin Menşei Meselesi*, İstanbul, 1955", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 2 (**1958**). 263-268.

WEIL, GOTTFRIED. *Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage*. Gewidmet von Freunden und Schülern. Berlin: Reimer, **1915**.

WEISSBACH, F.H. *Die Keilinschriften der Achämeniden bearbeitet*. Leipzig: J. C. Hinrichs, **1911**.

WELLHAUSEN, J. *Das Arabische Reich und sein Sturz*. Berlin: Georg Reimer, **1902**. [2. edis. Berlin: W. de Gruyter, 1960.]

WENNER, JOACHIM. "Bogenfragmente aus Caruntum und von der Unteren Wolga". *Euroasia Septenterionalis Antiqua* 7 (**1932**). 43-55.

WESENDONK, O.G.V. "Kūšān, Chioniten und Hephthaliten". *Klio* 26 (**1933**). 336-46.

WILKINSON, ENDYMION. *Chinese History. A Manual Revised and Enlarged*. Cambridge, Londra: Harvard University Press, **2000**.•

WITTFOGEL, KARL ve FENG CHIA-SHENG. *History of Chinese Society. Liao (907-1125)*. c. 36. Philadelphia: Preprinted from the Transactions of the American Philosophical Society, **1949**.

WIEDEMANN, E. "Über die Wage des Wechsels (nach al-Khazini) und die Lehre von Proportionen nach Al-Biruni". *Beiträge zur Geschichte der Naturwissenschaften* 48 (**1916/17**). 1-15.

WIEDEMANN, WILHELM JULIUS. *Sammlung und Erklärung derjenigen fremden Wörter welche noch hin und wieder in der deutschen Sprache hauptsächlich in Zeitungen und Reisebeschreibungen vorkommen*. Leipzig: Quedlinburg, **1838**.

WILBER, DONALD N. ve MİNOVI, M. "Notes on the Rab'-i Rashidi". *Bulletin of the American Institut for Iranian Art and Archaeology* 5 (**1938**). 247-254.

WILLIAMS, S. WELLS. *The Middle Kingdom: A Survey of the Geography, Government, Literature, Social Life, Arts and History of the Chinese Empire and its Inhabitants*. c. 2. New York: C. Scribner & Sons, **1883**.

WISSOWA, GEORG ve AUGUST PAULY. *Paulys Real-Encylopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Stuttgart: J. B. Metzlerscher Verlag, **1891-1978**.

WITTEK, P. "Eine türkische Fürstin auf dem Wandgemälde von Ḳusajr 'Amra". *Der Islam* 14 (**1925a**). 402-406.

WITTEK, P. "Der Stammbaum der Osmanen". *Der Islam* 14 (**1925b**). 94-100.

WITTEK, P. "Die Vezirfamilie der Çandarlızade". *Der Islam* 18 (**1929**). 60-115.

Levent Şahverdi Arşivi

WITTEK, P. "Ankara'da Bir İlhani Kitabesi". *THİTM* 1 (**1930**). 161-165

WITTEK, P. "Le Descendance Abutiene de la Dynastie Seldjouk au Macedonie". *Echos de l'Orient* 33 (**1934a**). 409-412.

WITTEK, P. *Das Fürstentum Mentesche*. İstanbul: Universum Druckerei, **1934b**. Türkçesi: *Menteşe Beyliği*. O. Şaik Gökyay (çev.). Ankara: TTK, 1944.

WITTEK, P. "Von der byzantinischen zur Türkischen Toponymie". *Byzantion* 10 (**1935a**). 11-64.

WITTEK, P. "L'epitave d'un Commen a Konia". *Byzantion* 10 (**1935b**). 505-515.

WITTEK, P. "Deux Chapitres de l'histoire des Turks de Roum". *Byzantion* 11 (**1936**). 303-4.

WITTEK, P. *The Rise of the Ottoman Empire*. Londra: The Royal Asiatic Society, **1938**.

WOEIKOF, A. "Die Bewässerung von Transkaspien vom Gesichtspunkte der Geographie und Klimatologie betrachtet". *Isw. D. k. Russ. Geogr. Gesellsch.* 44 (**1908**). 131-60.

WOEIKOF, A. "Sind die Schwankungen des Klimas periodisch und treten sie überall auf der Erde auf?". *Meteorolog. Zeitschr.* St. Petersburg, (**1909**). 125-30, 159-66; (**1910**). 172-78, 345-52, 71-76.

WOODHEAD, H.G.W. (yay.). *China Year Book*, Shanghai: North China Daily News, **1936**.

WOODS, JOHN E. *The Aqquyunlu: Clan, Confederation, Empire*. 1. baskı, Minneapolis: Bibliotheca Islamica, 1976; 2. baskı, Salt Lake City: University of Utah Press, **1999**. Türkçesi: John E. Woods. *Akkoyunlular: Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk: 15. yüzyıl*. Sibel Özbudun (çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.•

WRIGHT, W.L. *Otoman Statecraft*. Princeton: Princeton University Press, **1935**. [Londra, H. Milford: Oxford University Press; Westport: Greenwood Press, 1971.]

WÜSTENFELD, F. (yay.). *Jacut's geographisches Wörterbuchaus den Handschriften zu Berlin, St. Petersburg, Paris, London und Oxford*. 6 cilt. Deutsche Morgenlaendische Gesellschaft. Leipzig: in Commission bei F. A. Brockhaus, **1866-1873**.

WYLIE, A. "Notes on the Westem Regions. Translated from the Han Annals". *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 10 (**1880**). 20-73.

WYLIE, A. "Notes on the Westem Regions. Translated from the 'Han Sho'. Book 96, Part 2". *Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 11 (**1882**). 83-115.

XIANLIN, LI. *Da Tang Xiyu Ji Jiaozhu*. 2 cilt. Beijing: Zhonghua Shuju, **2000**.•

Xin Tangshu (Ouyang Xiu başk.). 20 cilt. Beijing: Zhonghua Shuju, **1975**.•

Xin Yuanshi. (Ke Shaomin). Yuanshi Er Zhong serisinden. Shanghai: Shanghai Guji Chubanshi, **1989**.•

Xinjiang. The Land and the People. Beijing: New World Press, **1989**.•

XUANZANG [Hsüan Tsang]. Fransızcası: Stanislas Julien, *Mémories sur les Countries Occidentales par Hiouen-thang*. Paris, 1857 ve *Histoire de la vie de Hiouen-tshang*. Paris, 1853 [Göktürklere ve Türkistan'a ait kısımları N. Togan tarafından tercüme edilerek neşredilmiştir]. İngilizcesi: Samuel Beal. *The life of Hiuen-siang*. Londra, 1911 ve *Hiuen-tsiang, Siyu-ki, Buddhist Records of the Western World*, 2 cilt. Londra, 1906.

YAKÛB B. İSHAK EL-KINDÎ. *Felsefî Risâleler*. Mahmut Kaya (çev.). İstanbul: İz Yayıncılık, **1994**.•

Yakubi *bkz*. AḤMAD B. AL-WĀḌIḤ AL-YA'QÛBÎ.

Yakut Hamevi *bkz*. YĀQÛT AL- ḤAMAWÎ.

[YALNIZOĞLU], YUSUF ZİYA. "Harzemşah'tan Celaleddin Mengürberti Nesevi'nin Sıretü's-Sultan Celaleddin Mengüberti'sinden". çev. Ahmet Tevhid. *TTEM* 7 (**1916**). 316-320.

[YALTKAYA], ŞEREFEDDİN, M. "Mevlânâ'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler". *TM* 4 (**1934**). 111-168.

YALTKAYA, ŞEREFEDDİN. "Molla Lütfî". *Tarih Semineri Dergisi* 4:2 (**1938**).

YALTKAYA, ŞEREFEDDİN. "İlhaniler Devri İdarî Teşkilatına Dair". *THİTM* 2 (**1939**). 7-17.

Levent Şahverdi Arşivi

YANG, LIEN-SHENG. Tenkid: Joseph Needham, F.R.S. "*Science and Civilisation in China*. Wang Ling'ın asistanlığı ile. c. 1: *Introductory Orientations*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1954. Pp. xxxviii + 318; pls. XIII; 2 folding maps". *HJAS* 18 (Haz **1955**). 1-2:269-283.

YĀQŪT AL ḤAMAWĪ. *Mu'jam al-buldān*. F. Wüstenfeld (yay.). Leipzig: in Commission bei F. A. Brockhaus, **1866-73**. Mısır baskısı 1324 H./1906-7. (*TU*#527)

YĀQŪT AL-ḤAMAWĪ. *Irshād al-arīb ilā ma'rifat al-adīb*. D.S. Margoliouth (yay.). Londra-Kahire: Gibb Memorial Old Series: 6, **1923-27**. 7 cilt. Mısır'da harekeli baskısı 1936-38, 20 cilt. (*TU*#443)

Yaşt bkz. Nosherwan 1899; Darmesteter 1879 ve 1892-93 ve Hidāyat 1963.

YAZICIOGHLU 'ALI. *Saljuknāme*. Topkapı nüshası, N. 1391, 1392. Bunun muhtasar şekli m. Th. Houtsma, *Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjoucides. Histoire des Seldjoukides d'Asie Mineure d'apres Ibn Bibi*. Leiden: E. J. Brill, **1886-1902**. (*TU*#88)

Yazıcıoğlu Ali *bkz*. YAZICIOGHLU 'ALI.

YAZIKSIZ *bkz*. NECİB ASIM.

YERASİMOS, STEFANOS Y. "İskenderun Sancağı: Bir Toprak Parçası Oluşturma ve Bütünleştirme Süreci". *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu*, 2. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, **1995**. 175-200.•

Yezdi *bkz*. SHARAF AL-DĪN 'ALI YAZDĪ.

YİNANÇ, MÜKRİMİN HALİL. "Akkoyunlu". *İ.A*. 1:251-270.

YİNANÇ, MÜKRİMİN HALİL. "Bayezid I". *İ.A*. II:369-392.

[YİNANÇ], MÜKRİMİN HALİL. "Feridun Bey Münşeatı". *TOEM* 11-13 (1336-1339 R./**1920-1923**). 62-77:161-168; *TTEM* 14 (1340 R./1924). 1:37-46; *TTEM* 14 (1340 R./1924). 2:95-104.

YİNANÇ, MÜKRİMİN HALİL. "Maraş Emirleri". *TTEM* 15 (**1926**). 85-100.

YİNANÇ, MÜKRİMİN HALİL. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, **1944**.

YORULMAZ, OSMAN. *Geçmişten Günümüze Kanglı Türkleri*. İstanbul: Ötüken, **2012**.•

Yuanchao mishi. bkz. HAENISCH 1941; CLEAVES, DE RACHEWILTZ, TEMİR.

YULE, H. *Cathay and the Way Thither*. Londra: The Hakluyt Society, **1866**. [Londra: The Hakluyt Society, 1913; Taipei: Ch'eng Wen Pub. Co., 1966-1972; Kunming Shi: Yunnan ren min Chu ban she, 2002.]

YULE, H. *The Book of Ser Marco Polo*. Londra: John Murray, **1926**. [1. edis. Londra: John Murray, 1875; Londra: J. Murray, 1929; New York: AMS Press, 1986].

YŪSUF B. İSMĀ'ĪL B. YŪSUF NABHĀNĪ. *Jāmi' karamāt al-avlīyā'*. Mısır: Dār al-Kutub al-Arabīya al-Kubrá, H. 1329/**1911**, H. 1330/1912. [İbrāhīm Atve Avad (yay.). Beyrut: Dār al-Fikr, 1989; Samīr Mustafa Rabāb (yay.). Şaydā: al-Maktaba al- Ashrīya, 2001.]

YUSUF HAS HACİB. *Kutadgu Bilig*. bkz. RADLOFF, W.; ARAT, REŞİT RAHMETİ.

Yusuf el-Nebhani *bkz*. YŪSUF B. İSMĀ'ĪL B. YŪSUF NABHĀNĪ.

YUŞKOV, S. Prof. [Юшков С., проф.]. K voprosu ob obrazovanii russkogo gosudarstva v XIV-XVI vv. (po povodu stati Prof. P. P. Smirnova). *Voprosı İstorii* 4 (**1946**). [К вопросу об образовании русского государства в XIV-XVI вв. (по поводу статьи проф. П. П. Смирнова), Вопросы Истории 4, 1946.]

ZACHARİAS RHETOR *bkz*. "Haşiyeler", B1, s. 572, dipnot.

ZAJACZKOWSKI, ANANİASZ. *Le traite iranien de l'art militaire* Ādāb al-ḥarb wa-š-šağā'a *du XIIIe siècle*. Varşova, **1969**.

ŻĀHİR AL-DĪN SAMARQANDĪ *bkz*. KĀTİB AL-SAMARQANDĪ.

Zahireddin Semerkandi *bkz*. ŻĀHİR AL-DĪN SAMARQANDĪ ve KĀTİB AL-SAMARQANDĪ.

ZAKARİYĀ AL-QAZVĪNĪ. *'Ajā'ib al-makhlüqāt wa āthār al-bilād*. F. Wüstenfeld (yay.). Göttingen, 1848-49. (*TU*#529)

ZAMBAUER. *E.I.*[1]: 1017 "dinar"; II: 196 "habba" ve II:1100, "kırat" maddeleri.

Levent Şahverdi Arşivi

ZARUBİN, İ.İ. [Зарубин И. И.]. "Verşikskoye nareçie kançutskogo yazıka". *Zapiski Kollegii Vostokovedov* 2:2 (**1927**). [Вершикское наречие канчудского языка// Записки Коллегии Востоковедов. Том 2. 1927 (Ленинград). No: 2.]

ZAYDĀN, JURCĪ. *Ta'rīkh al-tamaddun al-Islāmī*. 5 cilt. Kahire: Maṭba'at al-Hilāl, **1902-6**. [Nejdet Gök (çev.). *İslam Uygarlığı Tarihi*. İstanbul: İletişim, 2004. Zeki Meğamiz (çev.). *İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971.]

ZAYNAL-DĪN ḤAMD ALLĀH AL-QAZVĪNĪ. "Dhayl-e Tārikh-i Guzîda". V.G. Tiesenhausen, A.A. Romaskevich, S.L. Volin (yay.), *Sbornik materialov otnosiashchikhsia k istorii Zolotoi Ordy*. Moskova: İzd-vo Akademii nauk SSSR, 1884-1941, 93-98.

ZAYN AL-DĪN MAḤMUD AL-VĀṢIFĪ. *Badāyi' al-vaqā'ī*. Leningrad Şarkiyat Enstitisü; Asya Müzesi nüshası, N. 2484. [B.A. Boldırev. "Zeyn ed-din Vasifi, Badai al-vakai. Kritiçeskiy Tekst, Vvedenye i Ukazateli". *Pamyatniki Literaturı Narodov Vostoka* 15 (1961) ve 16 (1962). [Зайн ад-Дин Васифи. Бадаи' ал-вакаи'. Критический текст, введение и указатели А. Н. Болдырева. Памятники письменности Востока т. I. M., 1961. 50 c.+682(7) c. т. II. M., 1962. 683-1377(8) c. ve Tahran: İntisharat-i Bunyad-i Farhang-i İran: 1970]. (*TU*#295)

Zehebi *bkz.* SHAMS AL-DĪN AL-DHAHABĪ.

Zekeriya Kazvini *bkz.* ZAKARIYĀ AL-QAZVĪNĪ.

Zemahşeri *bkz.* ABŪ AL-QĀSIM B. 'UMAR AL-ZAMAKHSHARĪ.

Zeyneddin Hamdullah Kazvini *bkz.* ZAYN AL-DĪN ḤAMD ALLĀH AL-QAZVĪNĪ.

Zhongguo Gujin Diming Dacidian [Çince yer isimleri sözlüğü]. Hongkong: Shangwu Yinshuguan, 1931, 1982.•

Zic-i Hakani bkz. GHIYĀTH AL-DĪN JAMSHĪD.

Zic-i Uluğ Bek bkz. ULUĞ BEY, MUḤAMMED ṬURAGHAY B. SHĀHRUKH B. TĪMŪR AL-SAMARQANDĪ ULUGH BEY.

Zīj-i Ilkhānī bkz. NAṢĪR AL-DĪN MUḤAMMAD B. ḤASAN AL-ṬŪSĪ.

ZİMİN, L. [Зимин Л.]. *Dnevnik pohoda Timura v Indiyu Giyaseddina Ali*. Petrograd, 1915. [Дневник похода Тимура в Индию Гияеддина Али. Петроград, 1915.]

ZLATKİN, İ. YA. [Златкин, И. Я]. *İstoriya Cungarskogo Hanstva, 1635-1758*, Moskova: İzdateltvo Nauka, **1964**. [История джунгарского ханства 1635-1758, Москва, Издательство Наука, 1964.]

ZUYEV, Y. A. [Зуев И. А.]. "Tamgi loşadey iz podvlastnıh knyajestv. (Perevod iz kitayskogo soçineniya VIII-X vv. 'Tanhuyao'. T. III. Tzün 72. 1305-1308.)", *Trudı instituta istorii, arheologii i etnografii*. AN Kazahskoy SSR, Alma-Ata, c. 8. **(1960)** [Тамги лошадей из подвластных княжеств VIII-X вв. Танхуяо. Т. III. Цюнь 72. с. 1305-1308].

Zübdetüttevarih bkz. ḤĀFIẒ-I ABRŪ.

ZYRIAK VON GĀNČĀ (Giragos Kandzagec'i). "Auszüge aus der armenischen Geschichte 300-1264 über die Mongolen". (yay.) Edouard Dulaurier. *Journal Asiatique*, 5:11 **(1858)**. 197-255, 426-508.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

TABLOLAR

Metinde Geçen Arapça İfadeler,
Farsça İfadeler,
Çince İmler

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde Geçen Arapça İfadeler Tablosu

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Metin içinden				
Bölüm 1<h. 108	s. 43	*al-turk al-haqîqî*		الترك الحقيقى
Bölüm 1<h. 108	s. 43	*al-turk al-khâqâniya*		الترك الخاقانية
Bölüm 2<h. 44	s. 98	*uturkû al-turka mâ tarakûkum*		اتركو الاتراك ما تركواكم
Bölüm 2<h. 59	s. 105	*qubba turkiya*	*kubbetü 'l-turkiyye*	قبة التركية
Bölüm 2<h. 97	s. 128	*Al-Madîq al-şarqî*		المضيق الشرقى
Bölüm 3<h. 7	s. 148	*nasl ibn-i dabbat-a bâsil*	*min nasl İbn-i Ðabbat Bâsil*	من نسل ابن ضببت باسل
Bölüm 3<h. 170	s. 200	*li dayq-i l'mar'a 'alayhim*	*li đîq il marâ aleyhim*	لضيق المرا عليهم
Bölüm 3<h. 171	s. 201	*li-tazâhumihim ahâlîhâ*		لتزاحمهم اهالها
Bölüm 3<h. 191	s. 206	*al-khalac sinfun min al-atrâk-i... alâ khulq-i al atrâk-i ve zayyihim ve libâsihim*	*al-khalac śinfun min al-atrâki... alâ khuluqi al atrâki ve ziyyihim ve libâsihim*	الخلج صنف من الاتراك... على خلق الاتراك وزيهم و لباسهم
Bölüm 3<h. 306	s. 234	*ashâb savâ'im*		اصحاب صواعم
Bölüm 3<h. 308	s. 235	*a'aşer ve 'aşerî*		أعشر و عشرى

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Metin içinden				
Bölüm 4<h. 12	s. 258	*malik al-turkmân*		ملك التركمان
Bölüm 4<h. 13	s. 258	*ard al-Turkmâniye*		ارض التركمانية
Bölüm 4<h. 17	s. 260	*bariya ba'îde ṣa'b al-maslak*		برية بعيدة صعب المسلك
Bölüm 4<h. 22	s. 262	*Al-Barani* yahut *al-Berenî*		البرنى
Bölüm 4<h. 23b	s. 262	*al-Atrâk al-Barâniyîn*		الاتراك البرانيين
Bölüm 4> h. 29	s. 271	*Kal-at al-Sakâliba*		
Bölüm 4<h. 36	s. 275	*fa-'staqarrat al-atrâk 'alâ bilâd-i Arrân, suhuliha ve cibâliha ve cemî-'i kuvarihâ ve qilâ'iha*		فاستقرت الاتراك على بلاد اران سهولها و جبالها و جميع كورهاو قلا نها
Bölüm 4> h. 39	s. 276	*turkmân-u balâd-i Ganca*		تركمان بلاد غنجة
Bölüm 5 <h. 19	s. 449	*Ali bn. Abibakr al-Haravî*		على بن ابى بكر الهروى
Bölüm 5<h. 112	s. 476	*al-Vustâniye*	*al-Vuśtânîye*	الوصتانية

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Metin içinden				
Bölüm 5<h. 151	s. 488	*müeyyed min 'ind illâh*	*Müeyyed min 'indillâh*	مؤايد من عندالله
Bölüm 5<h. 151	s. 488	*vamâ huva bi dallâmin'in li'l-'abîd*	*vamâ huva bi žallâmin'in li'l-'abîd*	و ما هو بظلام إن للعبيد
Bölüm 5<h. 239	s. 527	Ebül-berekât ül-Bağdadî külliyatının *(Kitab al-mu'tabar)*	Ebülberekât el-Bağdadî külliyatının *(Kitab al-mu'tabar)*	ابو البركات البعدادى كلياتتن (كتاب المعتبر)
Bölüm 5<h. 240	s. 527	*bürhân-kati'*	*bürhân-i kati*	برهان قطعى
Bölüm 5<h. 244	s. 530	*Taz'îf al-Mazbah*	*Taz'îf al-Mažbah*	تزعيف المظبه
Bölüm 5<h. 247	s. 530	*Tehâfut al-Tehafut*	*Tehâfüt al-Tehâfüt*	تهاف التهافة
Bölüm 5<h. 247	s. 530	*Hidâyet ül-hikme*	*Hidâyet el-hikme*	هداية الحكمة
Bölüm 5<h. 247	s. 530	Adudeddin İcî, *al-Mevâkif*	Aḍudeddin İcî, *al-Mevâḳif*	عضد الدين إجى، المواقف
Bölüm 5<h. 247	s. 531	al-Havâfî	al-Khavâfî	الخوافى

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 1	s. 572, h. 57	*Falammâ kathura a'l-fursu sârat kaannahâ bilâd al-'acam*		فلما كثر الفرس سارت كانها بلاد العجم
Bölüm 1	s. 583, h. 76	*Calab al-khayla min Tahâmate hatta * varadat hayluhu qusûra zaranc* *Anzalû min husûnihinna banâti t-turki * Ta'tîna 'aracun ba'da 'arac*	*Calab al-khayla min Tihâmâ ĥattâ * varadat khayluhû quśûra zaranc* *Anzalû min husûnihinna banâti't-turki * ta'tîna 'aracun ba'da arac*	جلب الخيل من تيهاما حتى وردت خيله قصور زرنج انزلوا من هسونهن بنات التركى طعتين عرج بعد عرج
Bölüm 1	s. 613, h. 161	*Thumma sâra [Tamim] ba'da dhâlika 'işrîna yavman fî qurâ muttasila ve 'imârât kathira, ahluhâ kulluhum av aktharuhum atrâk, minhum 'abadat al-nirân 'alâ madhabi 'l-macûs ve minhum zanâdiqa*		ثم سار (تميم) بعد ذالك عشرين يوما فى قرى متصل و عمارات كثيرة اهلها كلهم او اكثرهم اتراك منهم عبدات النيران على مذهب المجوس ومنهم زنادق
Bölüm 2	s. 644, h. 59	*Sahîh*	*Śaĥîh*	صحيح
Bölüm 2	s. 649, h. 100	*Himam al-nâs fî 'l-dunyâ mukhtalifa ve 'imârat al-'âlami bi ikhtilafihâ muntazama*		همام الناس فى الدنيا مختلف وعمارات العالم باختلفهامنتظم
Bölüm 2	s. 649, h. 101	*Ahl Kharazm va in kânû ghusnan min davhat al-fursi va nab'atan min sarhatihim*	*Ahl Khorazm va in kânû ghuśnân min davĥat al-fursi va nab'atan min sar'âtihim*	اهل خوارزم إن كانوا حسنان من دوخت الفرس ونبعا من سرعاتهم
Bölüm 2	s. 649, h. 103	*va mâ azunnuhu yurâd bihi illâ annahu min ahli al-rustâq*		و ما اظنه يراد به الا انه من اهل الرستاق

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 2	s. 651, h. 107	*Ulûm-i hikâmî, ke ba taghyîr-i milal u adyân u ikhtilâf-i kalima-i zamân ghubâr-i taghyîr u tabaddul ba harâmil-i ân magardad*		علوم حکامی، کی به تغییر ملل و ایضا و اخلاف کلم زمان غبار تغیر تبدل بهحرامل آن مغرده
Bölüm 3	s. 674, h. 128	çabaq Buhayrat al-Turk		جبق بحیرت الترك
Bölüm 3	s. 676, h. 153	*minhum firqatun*		منهم فرقة
Bölüm 3	s. 676, h. 153	*min qabâ'ilihim al-'azîma al-Guziya*		من قبائلهم العظیمة الغزیة
Bölüm 3	s. 679, h. 174	*qulibat al-khâ'u vâvan*		قلبت الخاعو واوا
Bölüm 3	s. 679, h. 178	*İnna 'l-Ghûriyata tâifatun min al'Atrâki kharacû min al-Khıtâ qadîman ve vasalû ilâ Cibâli 'l-Ghûrî fatasakkanû va 'staghaia amruhum ve malakû 'l-bilâda*	*inna 'l-Ghûriyata tâifatun min al'Atrâki kharacû min al-Khıtâ qadîman ve vasalû ilâ Cibâli 'l-Ghûri fatasakkanû ve 'staghaia amruhum ve malakû 'l-bilâda*	إن الغوریة طائفة من الاتراك خرجوا من الختا قدیما و وصلوا الی جبال الغور فتسکنوا و عستغي امرهم وملکوا البلاد
Bölüm 3	s. 682, h. 203	*va kâna 'l-amîr Yamin al-Davla 'alâ bughdihi li'l-'arabiyati*		و کان الامیر یمین الدولة علعلی بغدهی لالعربیة
Bölüm 3	s. 686, h. 247	*maskan Qıfçaq va 'l-Guzz*		مسکن قفجق و الغز
Bölüm 3	s. 686, h. 247	*"Fayâfî Yamak" ve "Fayâfî Başqurt"*		فیافی یمك و فیافی بشقرت

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 3	s. 686, h. 248	*Masakin Qıfçaq şubatun minh*		مساكن قفجق شعبة منه
Bölüm 3	s. 693, h. 346	*mafâviz yaskunuha al-akrâd va ashab al-savâ'im*		مفاوزيسكنها الاكراد و اصحاب الصواعم
Bölüm 4	s. 696, h. 5	*qavus hadid*	*qavsu ĥadîd*	قوس حديد
Bölüm 4	s. 696, h. 5	*sâhib al-qavs-i 'l-hadîd, qavs al-cedid, şadid al-qavs*		صاحب القوس الحديد، قوس الجديد، شديد القوس
Bölüm 4	s. 708, h. 114	*kutub al-khâqâniya va 'l-salatin*		كتب الخاقانية و السلاطين
Bölüm 4	s. 715, h. 169	*Ayni: va kâna 'l-nuvvâb 'an Ahmad Samagar ve Tugrul ve Mulay Bilirgi [muhtemelen Bularğı – İ.T.] fî 'l-Rûmi bi thalathat-i tumânâtin*		و كان النواب عن احمد سمغر و طغرل و مولای بيلرغی في الروم بثلاثة تمنات
Bölüm 4	s. 727, h. 278	*Akhracû cami'a mâ malakûhu va qatalû ahlahâ*		اخرج جميع ما ملكواه و قتلوا اهلها
Bölüm 4	s. 744, h. 480	*Lahu cânibun min âli Yâfatha khâmilu * va âkharu min abnâ'i Farisa muhtahar*	*Lahu cânibun min âli Yâfath khâmilu * va âkharu min abnâi Faris muhtana'*	له جانب من آل يافث خامل و آخر من ابناء فرس مهتنع

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 5	s. 768, h. 19	‘Ali bn. Abi Bakr al-Haravî	‘Ali b. Abi Bakr al-Haravî	علی بن ابی بکر الهروی
Bölüm 5	s. 768, h. 19	*al-İşârât ilâ ma‘rifat al-ziyârât*	*al-İşârât ilâ ma‘rifat al ziyârât*	الاشارات الی معرفة الزیارات
Bölüm 5	s. 768, h. 19	*hadd tukhûm al-bilâd*	*ĥadd tükhûm al-bilâd*	حد تخوم البلاد
Bölüm 5	s. 773, h. 44	*Mecmuâ‘a fî tafsilî ‘l-aqâlim ‘il-sab‘a va bilâdihâ*	*Mecmuâ‘a fî tafsilî ‘l-aqâlim ‘el-sab‘a ve bilâdihâ*	مجموعة فی تفصیل الاقالم السبع و بلادها
Bölüm 5	s. 773, h. 44	*Kiçikköz Musa al-Turkmanî*	*Kiçikköz Musa al-Türkmanî*	کجککوز موسی الترکمانی
Bölüm 5	s. 775, h. 65	*“fakhr-i salâtin-i Selçûq anâr Allahu burhanâhum”, “şaraf-i Âl-i salçûq”*		فخر سلاطین سلجوق انار الله برحاتهم شرف آل سلجوق
Bölüm 5	s. 775, h. 68	*Qavâ‘id-i Rasâ’il*		قواعد رسائل
Bölüm 5	s. 775, h. 68	*âkhir-i ‘l-mulûk va ‘l-salâtîn Emîr Mahmûd*	*âkhiri ‘l-müluk va ‘l-salâtîn Emîr Mahmûd*	آخر الملوك و السلاطین امیر محمود
Bölüm 5	s. 776, h. 76a	*‘ruttiba ‘alayhi câr’in*	*‘ruttiba ‘alayhi cirâye*	عرتب علیه جرایة
Bölüm 5	s. 781, h. 120	*vezn al-dhahab*		وزن الذهب
Bölüm 5	s. 781, h. 120	*vazn al-fidda*	*vazn al-fiđđa*	وزن الفضة

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 5	s. 781, h. 120	*Miftâh Künûz-i erbâb-i kalem*	*Miftaḥ kunûz arbâb al-qalam*	مفتاح كنوز ارباب القلم
Bölüm 5	s. 781, h. 120	*Mecmi'ül-Kavâ'id*	*Mecma u'l-Ḳavâid*	مجمع القواعد
Bölüm 5	s. 783, h. 143	*Valam yufâriq (Urkhan) al-khiyama ila 'l-qusûri va innamâ yanzilu bikhiyâmihi fi basitiha va davâhihâ*	*Valam yufâriq (Urkhan) al-khiyâma ilâ 'l-quśûri ve innamâyanzilu bikhiyâmihi fi basitiha ya đavâĥihâ*	ولم يفارق (اورخان) الخيام الى القصور و إنما ينزل بخيامه فى بسيطها يا ضواحها
Bölüm 5	s. 788, h. 197	*Ba kuffâr-i Farang surat-i ghazv u cihâd Hadrat-i mâ azîn cânib u Ân azîz az ân taraf badaf'-i mutamarridân qiyâm numuda âyad, minhu incâh al-umûr va fi qabdati qudratihi masalih al-cumhûr*	*Ba kuffâr-i Farang surat-i ghazv u cihâd Hadrat-l mâ azîn cânib u Ân azîz az ân taraf badaf'-i mutamarrîdân qiyâm numuda âyad, minhu incâĥ al-umûr va fi qabdati qudratihî maśalih al-cumhûr*	به كفار فرنك سرعت غزو و جهاد حدرت ما ازين جانب و آن عزيز از آن طرف به دفع متمريدان قيام نمد آيد، منه إنجاح الامور وفى قبضة قدرته مصالح الجمهور
Bölüm 5	s. 789, h. 199	*sarî'u 'l-harakati fi 'l-cismi va 'l-ra'yi tasilu ilyim akhbâr al-umami va lâ tasilu akhbâruhum ilâ 'l-umam*	*sarî'u 'l-harakati fi 'l-cismi va 'l-ra'yi tasilu ilyim akhbâr al-umami va lâ tasilu akhbâruhum ilâ 'l-umam*	سريع الحركة فى الجسم و الرنى تصل إليم اخبار الامم و لا تصل اخبارهم الى الامم

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 5	s. 789, h. 203	*Va fî hâdhihi al-ma'âriki allatî vaqa'at bayna Tuqtamîş va Timûr qutlug va amîri umarâ'ihi İdgû ve bayna avlâdi Tuqtamîş va gayrihim min bayti Cûcî kharabat Bilâd al-Daşti va al-mamâlik al-şimâliya va navâhi Turkistân va tafarraqat qabâ'ilu al-Tatâr va 'andaracat fî umamin ukhrâ va tanassara kathirun minhum fî Qara Bughadan ve Macar*	*Va fî hadhihi 'l-ma'âriki allatîvaqa'at bayna Tuqtamîş va Timûr Qutlug va amîri umarâ'ihî İdgû ve bayna avlâdi Tuqtamîş va gayrihim min bayti Cûcî kharubat Bilad 'l-Daşti ve al-mamâlik al-şimâliya ve navaĥî Turkistân va tafarraqat qabâ'ilü 'l-Tatâr ve 'andaracat fi umamin ukhrâva tanaśśara kathirun minhum fi Qara Bughadan ve Macar*	و فى هذه المعارك االتى وقعت بين تقتميش و تمور قتلغ و امير امرانه إدغو و بين اولاد تقتميش و غيرهم من بيت جوجى خربت بلاد الدشت والممالك الشمالية ونواحى تركستان و تفرقت قبائل التتار و عن درجات فى امم اخر و تنصر كثير منهم فى قرا بغدان و مجر
Bölüm 5	s. 793, h. 236	*al-fâkhıra fî haqâ'iqi madhhabi al-sûfiya (=Rısâllâti Muhâkamati al-Mutakallimîn va'l-sûfiya)*	*al-fâkhıra fî haqâ'iqi madhabi 'l-sufîya Rısâllâtü Muhâkamâti 'l-Mutakallimîn va'l-sûfîya*	الفاخر فى حقائق مذهب الصوفية رسالة محاكمات المتكلمين و الصوفية
Bölüm 5	s. 793, h. 236	*Hayy bn Yaqzan*	*Ĥayy b. Yaqžân*	حي بن يقظان
Bölüm 5	s. 794, h. 236	*Selâman u Absâl*		سلامن و ابسال
Bölüm 5	s. 794, h. 239	*Alâ-i Ebiverdî*		علاء ابوردى
Bölüm 5	s. 794, h. 239	*Kitâb al-mû'ıabar*	*Kitâb al-mu'tabar*	كتاب المعتبر

Levent Şahverdi Arşivi

		Z.V. Togan Metninde	Ramazan Şeşen Düzeltmeleri	Arap Harfleriyle
Haşiyeler				
Bölüm 5	s. 794, h. 239	*Hanaqâh-i Khâtunî*	*Hanaqâh-i Khâtûni*	هنقاه خاتون
Bölüm 5	s. 794, h. 240	*A'cab al-aşyâ'-i 'indî al-burhân al-qâti' alladhî la yakûnu li'l-man'i fîh-i macâlun ve 'l-muşkil alladhî yakûnu li fihi fikru sâ'atin, Tabaqat-i Tamimî*		عجب الاشيا عندى البرحان القاطع الله لا يكون للمنع فيه مجال والمشكل اللذى يكون لفيه فكر ساعة، طبقات تميمي
Bölüm 5	s. 794, h. 242	*Matâ tahfaz un-nâsa fi baldatin + masâlihuha bi-yaday hâfiz'in fa hâfizuhâ sâra sultânuhâ ve sultânuhâ lysa bi 'l-hâfizi*	*Matâ taĥfaz un-nâsa fi baldatin + maśâlihuhâ bi-yaday hâfiz'in fa hâfizuhâ sâra sultânuhâ ve sultânuha lyśa bi 'l-hâfizi*	متى تحفظ الناس فى بلدة مصالحها بيدى حافظ ان فحافظها سارسلطانها وسلطانها إصى بالحافظ
Bölüm 5	s. 798, h. 278	*muqanninu qavanînihi*	*muqanninu qavânînihî*	مقنن قوانينه

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde Geçen Farsça İfadeler Tablosu

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça*
Bölüm 1, s. 564, h.26, dn. †		*qabl khurūj al-Būdhāsafīn*	اقبل خروج البوذاسفين
Bölüm 1, s. 598, h. 124, dn. †		*al-Tarjumāniyīn*	لترجمانيين
Bölüm 2, s. 636, h. 35	*Az cumla-i kâmâlât-i Sultan (Olcaytu) khalad allâhu mulkahu dar 'ilm u hunarparvarī u nâm-i nîk andâzī ân ke, in banda-i da'if çûn kitâb-i Câm'al-tavârikh u Kitâb-i Tavdihât u Miftâh al-tafâsir u Fava'id-i Sultâniye u çand kitâb-i diğar dar mogoli ba nâm-i mubârakaş tamâm kard çandân suyugamişî u marhamat u tavqīr u ihtiram u tarbiyat u 'avâtif dar haqq-i în banda farmûd ke az ibtidâ-i 'âlam tâ aknûn hiç padişahî dar haqq-i hiç kas nafarmûda u dar hiç farikhi na âmada.*	*Az jumla-i kâmâlat-i [Sultan Oljaytū] khallada Allâhu mulkahu dar 'ilm va hunarparvarī va nām-i nīk andāzī ān ki, īn banda-i ḍa'īf chun kitāb-i Jâmi' al-tavārīkh va Kitāb-i Tavḍīhāt va Miftāḥ al-tafāsīr va Sulṭāniyya va chand kitāb-i dīgar dar mogholī ba nām-i mubārakash tamām kard chandān suyurghamishi va marḥamat va tavqīr va iḥtirām va tarbiyat va 'avāṭif dar haqq-i īn banda farmūd ki az ibtidā-i dawr-i Ādam tā aknūn hīch pādishāhī dar haqq-i hīch kas nafarmūda va dar hīch tārīkh nayâmada).*	خلّد الله مُلكه در علم]سلطان اولجيتو[از جملهٔ كمالات و هنرپروری و نام نيک اندازی آنک اين بندهٔ ضعيف چون جامع التواريخ و كتب توضيحات و مفتاح التفاسير و سلطانيه و چند كتاب ديگر در مغولی بنام مباركش تمام كرد چندان سيورغاميشی و مرحمت و توقير و احترام و تربيت و عواطف در حق اين بنده فرمود كه از ابتدا دور آدم تا اكنون هيچ پادشاهی در حق هيچ كس نفرموده و در هيچ تاريخ نيامده.

* Farsça metinler çoğu kere orijinalleri ile karşılaştırılarak Evrim Binbaş tarafından yazılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 3, s. 670, h. 98, dn. ‡		*Ma'lūm-i ahl-i 'ālam ast ki har jins az aṣnāf-i khalq ki hast tā dar miyān-i ahl va 'ashīrat va shahr-i khvīsh ast 'azīz va mukarram bāshad va chun dar ghurbat va vilāyat bīgāna uftad khvār va dhalīl va bī ḥurmat gardad magar gurūh-i Turk ki ḥāl-i īshān bar ḍidd-i īn ast ki chun dar miyān-i aqrabā va vilāyat-i khvīsh bāshad yakī az a'dād-i Turkān bāshad va basī dastgāh va istiẓhārash nabūd chun az vilāyat-i khud dūrtar uftad qadr va qiymat va bahā-yi u ziyādat gardad.*	معلوم اهل عالم است که هر جنس از اصناف خلق که هست تا در میان اهل و عشیرت و شهر خویش است عزیز و مکرم باشد و چون در غربت و ولایت بیگانه افتد خوار و ذلیل و بی حرمت گردد مگر گروه ترک که حال ایشان بر ضدّ اینست که چون در میان اقربا و ولایت خویش باشد یکی از اعداد ترکان باشد و بسی دستگاه و استظهارش نبود چون از ولایت خویش در مسلمانی افتد هر چند از خانه و اقربا و ولایت خود دورتر افتد قدر و قیمت و بهای او زیادت گردد
Bölüm 3, s. 693, h. 346, dn. ‡		*Va qūhistān va Ṭabasayn va īn ḥudūd ki yād kardīm hama sardsīr ast va dar miyān-i īn shahrhā va navā'ī ki sharḥ dādīm biyābānhā farāvān ast Kurd va Khalaj va gūsfandārān ānjā nishīnand*	و کهستان و طبسین و این حدود که یاد کردیم همه سردسیر است و در میان این شهرها و نواعی که شرح دادیم بیابانها فراوان است کرد و خلج و گسفنداران آنجا نشینند
Bölüm 4, s. 701, h. 52	*Malik al-umara Hisâm al-din Çubanra farmūd, ke baqasd-i Khazar darya gudharad u Sugd u Qipcâq u Rūs'ra az âzâr-i bâzargânân ma'yūs gardânad*	*Malik al-umarā Ḥisām al-dīn Chūbān rā farmūd, ki bi-qaṣd-i Khazar daryā gudharad va Sughd va Qipchāq va Rūs rā az āzār-i bāzārgānān ma'yūs gardānad*	ملک الامرا حسام الدین چوبان را فرمود که بقصد خزر دریا گذرد و صغد و قپچاق و روس را از آزار بازارگانان مأیوس گرداند

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 702, h. 56	*Kir khaye-i rumī*	*kīr khāya-yi Rūmī*	کیر خایهٔ رومی
Bölüm 4, s. 704, h. 68	*Cizye ke bâb-i a'zam-i qavânin-i Rûm'ast.*	*Jizya ki bāb-i a'ẓam-i qavānīn-i Rūm ast*	جزیه که باب اعظم قوانین روم است
Bölüm 4, s. 706, h. 93	*Mâ cihânrâ gudhaştīm u şudîm* ranc-i dil râ begâştīm u şudîm* Pes azīm navbat-i şumâ-ast, ki ma * Navbat-i khīş dâştim u şudim*	*Mā jihān rā gudhashtīm u shudīm Ranj-i dil rā nagāshtīm u shudīm Pes aẓīm navbat-i shumā-ast, ki mā Navbat-i khvīş dāshtīm u shudīm*	ما جهانرا کذاشتیم و شدیم ریح راحت نکاشتیم و شدیم بعد ازین نوبت شماست که ما نوبت خویش داشتیم و شدیم
Bölüm 4, s. 706, h. 96	*harçand az Turkmânân malâli hâsil şuda ast... u ân nafrat ke dar tab'i işân hâsil şuda ast*	*Har chand ki az Turkmānān malālī ḥāṣil shuda ast ... va ān nafrat ki dar ṭab'-i īshān ḥāṣil shuda ast*	هر چند که از ترکمانان ملالی حاصل شده است ... و آن نفرت که در طبع ایشان حاصل شده است
Bölüm 4, s. 711, h. 151		*īn chi kārī ki mā kardīm va yāsāq va yüsün-i Chingiz Khān bagudhāshtīm va ba dīn-i kuhna-yi 'Arab dar āmadīm ki ba haftād-i ū-and qism mavsūm ast. Va ikhtiyār-i hama-yi īn du madhhab bad-īn faḍīḥat va risvā'ī, ki dar yakī bā dukhtar nikāh va dar dīgar bā mādar va khvāhar zinā jāyiz ast va na'udhu bi-llāhi az har dul Bā yāsāq va yusün-i Chingiz Khān rujū' mīnamāyīm*	این چه کاری که ما کردیم و یاساق و یوسون چنگز خان بگذاشتیم و به دین کهنهٔ عرب در آمدیم که به هفتاد و اند قسم موسوم است. و اختیار همه این دو مذهب بدین فضیحت و رسوائی، که در یکی با دختر نکاح و در دیگر با مادر و خواهر زنا جایزست و نعذ بالله از هر دو! ما با یاساق و یسون چنگز خان رجوع می نمائیم

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 716, h. 176	*ba eyâlat-i işân*	*ba ayālat-i īshān*	بایالت ایشان
Bölüm 4, s. 716, h. 177	*dar suhbat-i sultân*	*dar ṣuḥbat-i sulṭān*	در صحبت سلطان
Bölüm 4, s. 716, h. 177	*mâderân, turkânân, khâtunân, pusarân, dukhtarân, dâmâdân, umarâ-i tuman u hazâre u sadde u dehe* sonra *salâtin u mulûk u bitikçiyân u umûm ahali-i tamâmat-i vilâyât az âb-i Âmûya ta hudûd-i Misr*	*mādarān, tarkhānān, khātūnān, pusarān, dukhtarān, dāmādān, umarā-yi tūmān va hazāra va ṣadda va daha* sonra *salaṭīn va mulūk va bitikchiyān va umūm aḥālī-yi tamāmāt-i vilāyāt az Āb-i Āmūya tā khudud-i Miṣr*	مادران، ترخانان، خاتونان، پسران، دختران، دامادان، امرا تومان و هزاره و صده و دهه سلاطین و ملوک و بیتکچیان و اموم احالی تمامات ولایات از آب آمویه تا خدود مصر
Bölüm 4, s. 726, h. 260	*dar suhbet-i Sultân Alâeddin*	*dar ṣuḥbat-i Sulṭān ʻAlā al-dīn*	در صحبت سلطان علاء الدین
Bölüm 4, s. 732, h. 345	*Tu zi Tâtâr harâsî ke khudâra na şunâsî * ke sad râyat-i imân sûyi Tâtâr mi âram.*	*Tū zi Tātār harāsī ki Khudā rā nashināsī * Ki dū ṣad rāyat-i īmān sū-yi Tātār bar āram*	که دو صد رایت*تو ز تاتار هراسی که خدا را نشناسی ایمان سوی تاتار بر آرم

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 732, h. 347	*Tu agar râzdâr-i mâ bâşî * râzrâ ba tû âşikâre kunîm: Mîgurîzan dkhalq zi Tâtâr * khizmet-i khaliq-i Tâtâr künîm.*	*Tu agar rāzdār-i mā bāshī *Rāzrā bā tū āshikār kunīm Mīgurīzand khalq az Tātār * Khidmat-i khāliq tabār kunīm*	تو اگر رازدار ما باشی راز را با تو آشکار کنیم میگریزند خلق از تاتار خدمت خالق تبار کنیم
Bölüm 4, s. 733, h. 349 (dn.*)	*Hadrat-i Çelebi khâhân-i laşkar-i Mogol büd.*	*Ḥaḍrat-i Chalabi khvāhān-i lashkar-i Mughūl būd*	همچنان در زمان فرمان که شهر قونیه در دست ایشان بوذ و سبب آنکه حضرت چلبی خواهان لشکر مغول بوذ
Bölüm 4, s. 733, h. 350	*Haq ta'âlâ sumârâ namikhâhad u khâhân-i Mogol ast.*	*Haq ta'âlâ şumâ râ namikhvahad va khvāhān-i lashkar-i Moghol ast.* Aflāqī, II, 926.	حق تعالی شما را نمی خواهذ و خواهان لشکر مغولست
Bölüm 4, s. 734, h. 368	*"nâsikh-i in kitâb-i mübarek"* yahut (Reşideddin/Jahn II, 1940:357) *"tabyîzi in kitâb-i mübârak"*	*mubayyiż-i īn kitâb-i mubârak*	مبیّض این کتاب مبارک
Bölüm 4, s. 735, h. 395	*Şeyhi Mogalan*	*shaykh-i Mughulān*	شیخ مغولان
Bölüm 4, s. 735, h. 398a		*Şuvar al-aqālīm*	صور الاقالیم
Bölüm 4, s. 736, h. 403b, dn. ¶		*Āthār-i Īrān*	آثار ایران

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 744-745, h. 490	*Turkî hama turkî kunad * Tacik tâcikî kunad * Man sâ'atî turkî kunam + yak lahza tâcikî şavam* *Tû mah-i turkî u man agar turkî nîstam * dânam hamin qadar ke baturkist ab su.* *her vaqit ke imârati bâşad maşşâqân-i rumî bâyad giriftan u dar vaqt-i kharâb kardan mazdûrân-i Turk, çe imârat-i âlam makhsus ast ba-Rûmiyân u kharâbi-i cihân maqsadast ba-Turkân.*	*Divan-i Shams-i Tabrîzî* No. 1385 Turkī hama turkī kunad * Tājik tājiki kunad * Man sā'atī turkī shavam yak lahza tācikī şavam *Divan-i Shams-i Tabrîzî* No. 2233 Tû mah-i turkī u man agar turkī nīstam * dānam hamin qadar ke ba turkîst āb su. Aflāqī, II, 721 der vaqt-i imārati ke bāshad mashshşāqān-i Rūmī bāyed giriftan u dar vaqt-i kharāb kardan-i chīīzī mazdūrān-i Turk, che imārat-i 'ālam makhşūş ast ba-Rūmiyān va kharābī-i jihān maqsūr ast ba-Turkān	ترکی همه ترکی کند تاجیک تاجیکی کند من ساعتی ترکی شوم یک لحظه تاجیکی شوم تو ماه ترکی و من اگر ترک نیستم دانم من این قدر که به ترکی است آب سو در وقت عمارتی که باشد مشاقان رومی باید گرفتن ودر وقت خراب کردن چیزی مزدوران ترک چه عمارت عالم مخصوص است برومیان و خرابئ جهان مقصورست بترکان
Bölüm 4, s. 745, h. 491	*Khâşa illâh Turk agar bângî kunad * sak çe bâşad, şir-i nar khon qay kunad.*	*Ḥāsha lillâh Turk bāngī barzand * Sag che bāshad, shīr-i nar khūn-i qay kunad*	حاش لله ترک بانگی برزند سگ چه باشد شیر نر خون قی کند
Bölüm 4, s. 745, h. 494	*Turkrâ tâci basar ke îmân laqab dadam tura * bar rukh-i Hindû nihâda dâgh-i kîn kufrast hâ*	*Divan-i Shams-i Tabrîzî* No. 152 Turkrā tājī basar ke īmān laqab dādam turā * bar rukh-i Hindū nihāda dāgh-i kīn kufrast hā	ترک را تاجی به سر کایمان لقب دادم تو را بر رخ هندو نهاده داغ کاین کفرست، ها

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 745, h. 495	*Turk ân buvard ke zi bîm-ı o dîn az kharâc eymîn buvad * Turk ân nabâşad ke z tam' sîl'-i har qutsuz khurad.*	*Divan-i Shams-i Tabrīzī* No. 529 Turk ān buvard kez bīm-ı o dīh az kharāj eymen buvad * Turk ān nabāshad kez ţam' sīlī har qutsuz khurad.	ترک آن بود کز بیم او دیه از خراج ایمن بود ترک آن نباشد کز طمع سیلی هر قتمز خورد
Bölüm 4, s. 750, h. 557	*Men ucavir-i ez an Kıpçakem*	*Man bi-ujāvir-i az ān Qipchaqam*	من باجاور از ان قپچاقم
Bölüm 4, s. 751, h. 587	*idrarat, müsamehat, mevacib-i gerig u ameme-i â'mâl*	*idrārāt, musāmaḥāt, mavājib-i charik va 'amala-i ā'māl*	ادرارات، مسامحات و مواجب چریک و عملهٔ اعمال
Bölüm 4, s. 761, h. 654	*sih hazâr direm tavfîr-i khâssa-i o, bîrûn-i vücûh-i khâssa*	*şad hazār dirām tawfīr-i khaşşa-yi u, bīrūn-i vujūh-i khāşş*	صد هزار درم توفیر خاصهٔ او بیرون وجوه خاص
Bölüm 4, s. 761, h. 655	*khara'c-i vilâyâtuhâ qânûnhâ bâşad, ke dar har vilâyat-i badân kâr kunand u bahar mavzi'î bâş ad, ke lâyîq-i ân vilâyat bâşad*	*kharaj-i vilāyathā rā qānūnhā bāshad dar har vilāyatī ki badān kār kunand, va bahar mavḍi' navī bāshad ki lāyiq-i ān vilāyat bāshad*	خراج ولایتها را قانونها باشد در هر ولایتی، که بدان کار کنند، و بهر موضع نوعی باشد که لایق آن ولایت باشد

Levent Şahverdi Arşivi

Yer	Z.V. Togan Metninde	Uluslararası transkripsiyon	Farsça
Bölüm 4, s. 763, h. 683	*'ubn fâhiş* *'ayn-i fahiş*	*'ubn al-fāḥish* *'ayn-i fāḥish*	عُبن الفاحش عين الفاحش
Bölüm 4, s. 765, h. 700	*Zubdat al-tavarikh-i Baysungurî, f. 346b* *çûn darîn vilâyât cihât u mutavaccihât bigayr az zakât qâ'ida nîst, dar andak muddati her yaki az işân sâhib-i sarvatî şudand u uştur u kâv u gosfand-i işan az hadd u 'adad dargdhaşt.*	*Zubdat al-tavārikh Baysunghurī, f. 346b* *chun dar vilāyat jihāt va mutavajjihāt bighayr az zakāt faqaṭ qā'ida nīst, dar andak muddatī hār yakī az îshan thāḥib-i sarvati shudand va ushtur va gāv va gusfand-i îshân az ḥadd-i 'adad dargudhasht*	چون در ولاية جهات و متوجهات بغير از زكات فقط قاعده نيست دراندک مدتی هر يکی ازيشان صاحب ثروتی شدند و اسب و اشتر و گاو و گوسفند ايشان از حد عدد درگذشت
Bölüm 5, s. 788, h. 197	*Ba kuffâr-i Farang surat-i ghazv u cihâd Hadrat-i mâ azîn cânib u ân azîz az ân taraf badaf'-i mutamarridân qiyâm numuda âyad, minhu incâh al-umûr va fi qabdati qudratihi masalih al-cumhûr*	*Bā kuffār-i Farang ṣūrat-i ghazw va jihād Ḥaḍrat-i mā azîn jānib va ān azîzān az ān ṭaraf ba-daf'-i mutamarridān qiyām namūda āyad, minhu injāḥ al-umūr wa fī qabḍati qudratihi maṣāliḥ al-jumhūr*	با كفّار فرنگ صورت غزو و جهاد دست دهد حضرت ما ازين جانب و آن عزيزان از آن طرف بدفع متمردان قيام نموده آيد منه انجاح الامور و في قبضة قدرته مصالح الجمهور

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde Geçen Çince İmler Tablosu

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 60	Anagui		Onaboy	阿那瓌	-------	
B3/h.16	Ajietian	A-chieh-t'ien	Akie-tien	阿羯田	———	Chavannes 1903: έκτάγ 115.
B2, s. 97; B2/h.17 dipnot‡	Ashina	A-shih-na	A-şi-na	阿史那	———	
B1/h.161	Axijie	A-hsi-chie	Asige	阿悉結	阿悉结	Chavannes 1903: 316-17; Beckwith 1987:210.
B1/h.161	Axijie nishu	A-hsi-cheh ni-shu	*Asige-nişu*	阿悉結泥孰	阿悉结泥孰	
B2/h.17	Axilan Dagan	A-hsi-lan ta-kan	*A-si-lan ta-kan*	阿悉爛達干	阿悉烂达干	Chavannes 1903:317.
B2/h.52a	Bağa Kağan *bkz.* Mohe		Çulu Baga Hakan			*Bkz.* Mohe, Chuluohou
B1/h.161	Basaigan	Pa-sai-kan	*Basaygan*	拔塞干	———	
B2, s. 86, s. 88, B3, s. 165-66, s. 177-78, s. 186-88, B4, s. 345, s. 361, s. 371, s. 393, s. 409, s. 437, s. 441-42; B1/h.162, B3/h.85,B4/h.327a, B4/h.696	Beijing	Pekin	Hanbalık, Peiping	北京	———	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1/h.29b	*Beishi*	Pei-shih	*Beişu*	北史	北史	
B1/h.162	Beiting	Pei-t'ing	Peh-ting *bkz.* Beşbalık	北庭	-------	
B3/h.26a	Bi	Pi	Pe	比	-------	Hun şehzadesi De Guignes 1923, I:333.
B1, s. 95	Bigude	Pi-ku-te	Pi-ku-te	鼻古德	-------	
B2/h.17 dipnot	*bu*			部		"boy"
B1/h. 172	Bugu/Bugut *bkz.* Pugu		Buku			*Bkz.* Togan İ. vd. 2006: 5165, 12; P. Golden 1992:156; Hamilton 1955:2, n.7.
B2, s. 95	Chachile	Cha-chih-la	Ça-çi-la	茶赤勒	------	
B3, s. 177, s. 184, B4, s. 412; B4/h. 518	Changchun	Ch'ang-ch'un	Çang-Çung	長春	长春	
B3, s. 168, s. 174; B3/h.41	*chao*	*ch'ao*	*çao*	鈔	钞	
B4, s. 390, s. 424, s. 441, B5, s. 519; B4/h.402	*chengxiang*	ch'eng-hsiang	Tugacı Cing-sang Cingsang	丞相	------	
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Kiu-che*	車師	车师	Pelliot 1911:674-675

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Kiu-shi*	車師	车师	De Guignes 1923, I:344.
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Kü-sze*	車師	车师	De Guignes 1923, I:344.
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Chü-shih*	車師	车师	Eberhard 1942a:243.
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Cu-şi*	車師	车师	Eberhard 1942a:97.
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Che-shi*	車師	车师	De Guignes 1923, I:344.
B1/h.161	Cheshi	Ch'e-shih	*Çi-şi*	車師	车师	Biçurin 1851, III:88.
B1/h.155	Chigu	Ch'ih-ku	Tche-hu veya Tche-ko	赤谷	-------	
B2/h.52a	Chuluohou	Ch'u-lo-hou	Çulu Baga Hakan	處羅侯	处罗侯	Stark 2008:306, n.1671; *bkz.* Bağa Kağan, Mohe. Liu Mau-tsai 1958, I:102.
B1/h.161	Chumi	Ch'u-mi	Çu-mi	處密	处密	
B1/h.161, B1/h.182	Chumukun	Ch'u-mu-k'un	Ch'u-mu-k'un, Çu-mu-kön, Çu-mugon	處木昆	处木昆	
B2, s. 81; B2/h.43b	Chuyue	Ch'u-yüeh	Çu yu	處 月	处月	Chavannes 1903:367.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
	Çulu Bağa Hakan *bkz.* Chuluohou					
	Dadu Kağan *bkz.* Tardu	Ta-tu K'o-han	T'u-kiu Ta-tu kağan	達度可汗	达度可汗	
B2, s. 95; B2/h.33 dipnot	Dalachui	Ta-la-ch'ui	Ta-la-çuy	達剌垂	达剌垂	
B2, s. 95; B2/h.33 dipnot	Dalaguai	Ta-la-kuai	Da-si	達剌乖	达剌乖	Wittfogel 1949:634: Ta-la-kuai.
B2, s. 95	Damili	Ta-mi-li	Ta-mi-li	達密里	达密里	
B2, s. 106	Dashi	Ta-shih	Ta-şi, Ta-si (Tacik)	大食	———	
B1, s. 62; B1/h.159a	Datou *bkz.* Tardu	Ta-t'ou	Tulan	達頭	达头	
B1/h.162	Daxia	Ta-hsia	Ta-hsia	大夏	———	
B1/h.29b	Di *bkz.* Dili Dingling, Tiele	Ti	Tik (kuzey kavmi)	狄	———	
B1/h.29b	Di	Ti	Tik (Tibet kavmi)	氐	———	
B1/h.29b	Dili *bkz.* Dingling, Tiele			狄歷	狄历	
B4/h.615	*ding*			錠	锭	Gümüş para birimi.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1/h.29b	Dingling, *bkz.* Tiele	Ting-ling	Din-ling	丁零	---——---	
B2, s. 141	Dishe	Ti-she	Teş >Tiş	帝賒	帝赊	Chavannes Pelliot "Teş" diye yazıyorlar/Bugünkü *dishe* ise eski Çincede t- ile okunuyor. Chavannes 1913: 176-177, 176, n.3.
B1, s. 60	Doulun	Tou-lun	Tolun	豆崙	---——---	MS 485-492 yıllarında hüküm süren Avar hükümdarı.
B2, s. 103; B2/h.54 dipnot	Dulan *bkz.* Permurde	Tu-lan	Tu-lan Hakan	都藍	都蓝	Liu Mau-tsai 1958, I:103; Czegledy 1958:22; Marquart 1938:142-43.
	Doulu *bkz.* Tulu, Yipi Duolu	Tu-lu	Dulu/Tulu	都陸	都陆	
B1, s. 76; B1/h.72, h.161, h.163, B2/h.43b, B2/h.43c, B3/h.163	Dunhuang	Tun-huang	Eski Shazhou	敦煌	---——	
B1/h.29b	Duochen	Tuoch'en	Tok-sin	鐸辰	铎辰	De Groot 1921:24.
B1/h.51, B1/h.128	*Fengshen yanyi*	Feng-shan Yen-i	Fen-shen-yen	封神演 義	封神演义	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 61	Fufuluo	Fu-fu-lo	Fu-fu-la	副伏羅	副伏罗	
B3, s. 185	*fuma*	Fu-ma	foma	駙馬	驸马	
B2, s. 97; B2/h.42 dipnot	Gai	Kai	Giy	祴	————	
B1/h.161, B3/h.265	Ganzhou	Kan-chou	Kan-chou	甘州	————	
B2, s. 80	Gao Xianzhi	Kao Hsien-chih	Kao-Siyen-Çe	高仙芝	————	
B1/h.161 ve dipnotu	Gaochang	Kao-ch'ang	Gaoçang	高昌	————	
B1, s. 60, s. 61, s. 62; B1/h.29b, B1/h.151 dipnot, B1/h.172, B3/h.153	Gaoche	Kao-ch'e	Kao-che, Ko-kü, Kao-ku	高車	高车	
B1/h. 161	Geshu	Ko-shu	*Ko-shu*	哥舒	————	Qošu için *bkz.*Beckwith 1987:210.
B1/h.161	Geshu chuban	Ko-shu ch'u-pan	*Ko-shu ch'u-pan*	哥舒處半	哥舒处半	Qošu Chuban *erkin* (Beckwith 1987:210).
B3, s. 166	Guangxi	Kuanghsi	Kuangsi	廣西	广西	
B3, s. 199	Guazhou	Kua-chou		瓜州	————	
B2/h.6	Gucheng	Ku-ch'eng	Güçin (Beşbalık'ın doğusunda)	古城	————	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
	Gudulu *bkz.* Kutluğ Kağan	Ku-tu-lu		骨咄祿	骨咄禄	[Eltäriş] Kutluğ Kağan.
B4/h.171a	*guowang*	Kuo-wang		國王	国王	
B3, s. 166, s. 204	Hainan	Hai-nan	Haynan	海南	------	
B3, s. 166	Hangzhou fu	Hang-chou fu	Heng-çen-fu; Khansa	杭州府	-------	
B2/h.43b	Hei Dada	Hei Ta-ta	Xida dan	黑韃靼	黑鞑靼	
B2, s. 95	Hezhu	Ho-chu	Ho-çu	合主	------	
B1, s. 60	Hua	Hua	Hua (Eftalitlerin adı)	滑	------	H.W. Bailey 1937:892.
B3/h.164	Huanghe	Huang-ho	Sarı Irmak Huan-hi	黃河	------	
B1/h.37 dipnot	Huben	Hu-pen >Hu-fan	Hu-fan	虎賁	虎贲	Wang-pu-son, Erkes 1954:12. Erkes Hu-fan okumuşsa da, *Cihai* (II:2745) ikinci imini *ben* olarak vermektedir. Bir de bugünkü telaffuzla *fen* okunuşu vardır, ancak her ikisinin de eski okunuşlarında -u- sesi görülmektedir. Pulleyblank1991:32,94

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 5B	Huhanye	Hu-han-ye	Huhan-ye	呼韓邪	呼韩邪	
B1/h.29b, B1/h.161, B1/h.172	Huihe	Huei-ho	Huey-hu, Huihu, Huayhu, Hogut	回紇	回纥	
B1/h.161	Huluwu	Hu-lu-wu	*Hu-lu-wu*	胡祿屋	胡禄屋	
B2, s. 95	Humusi	Hu-mu-sse	Hu-mu-sze	忽母思	------	
B2/h.17 ve dipnot	Huseluo	Hu-se-lo	Hu-sê-lo	斛瑟羅	斛瑟罗	Hosrov veya Büri Şad.
	İpi Tulu *bkz.* Yipi Tulu					
B1, s. 62; B1/h.159a	İstemi *bkz.* Shedianmi					
B1, s. 62; B1/h.159a	İşbara *bkz.* Shaboluo					
B2/h.6 dipnot	Jimusa		İmisar	濟木薩	济木萨	Togan, İ. vd. 2006 s.76, n.44.
B3, s. 170; B3/h.59	*jin*	*chin*	t'sin, ts-in	斤	------	3,775 gramlık ağırlık birimi.
B3, s. 221	Jin	Chin	Kin, King	金	------	Cürçen sülalesi.
B1/h.127 ve dipnot	Jin	Chin	Tsin	晉	晋	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 44	*jinglu*	Ching-lu	"King-luk"kılıç	徑路	径路	F. Hirth referansı sayfasız olarak Kao Ch'ü-hsün 1959-60:223, n.4'te verilmiştir. Ayrıca Kao makalesi bu kılıçlar hakkındadır.
B2/h.17	Jinsuo	Chin-so	Kin-so	金娑	-------	Chavannes 1903:338.
B2, s. 95	Jiuerbi	Ch'iu-erh-pi	Kiu-rh-pi	糾而畢	纠而毕	Wittfogel 1949:634.
B2/h.42 dipnot	*ju*	chü	Gay (Giy) ile ilgili haşiye dipnotunda	鞠	------	
B1/h.76	Juandu	Chüan-tu	Kün-tu	捐毒	------	Hulsewé 1979:139, n.358.
B1/h.76	Jumi	Chü-mi	Kiu-mi	俱蜜	-------	
B1/h.76	Jumituo	Chü-mi-t'o	Kiu-mi-to	拘謎陀	拘迷陀	E. Chavannes 1903:164.
B1/h.72	Kangguo	K'ang-guo	K'ang-çu ve K'ang-kuo	康國	康国	Eberhard 1942.
B4, s. 294	Kangju	K'ang-chü	Kang-yu	康居	------	
B1/h.72	Kangzhou	K'ang-zhou		康州	------	Chavannes 1903: 132-147.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B3/h.265	Kedun cheng *bkz.* Katun Sını	Ko-tun-ch'eng	Ko-tun-ch'eng	可敦城	————	Minorsky/Mervezi 1942:73; Wittfogel 1949:67, n.37.
B1/h.172	Kesa	K'o-sa	Ko-sa	可薩	可萨	Chavannes 1903:256, n.3. Ayrıca *bkz.* Hosa.
B3, s. 224, s. 230, B4, s. 345	Katun-Sını (Qmrsi) *bkz.* Kedun cheng		Khatun-Sını; Khatun-Sin; Qatunsını			
	Kidan *bkz.* Qidan					
B3, s. 220; B1/h.107	Kunbak	K'un-mi	Kun-bi	昆彌	昆弥	Hulsewé 1979:143, n.377.
B2, s. 104	Kusahe	K'u-sa-ho	Ko-su-ho (Husrev Perviz)	庫薩和	库萨和	Chavannes 1903:342, 171.
	Kutluğ Kağan *bkz.* Gudulu					
B3, s. 205	Liao	Liao	Kidanlar (Kıta) *bkz.* Qidan	遼	辽	
B1, s. 82	Li Keyong	Li K'o-yung	Li-ko-yong	李克用	————	
B1, s. 82	Lingzhou	Ling-chou	Ling-çeau	靈州	灵州	
B1/h.29b	Liuhu	Liu-hu	Liu-hu	留呼	————	De Groot 1921:24.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1/h.149	Loulan	Lou-lan	Lou-lan	樓蘭	楼兰	
B3, s. 189	Mahamu	Ma-ha-mu	Ma-ha-mou (Muhammed veya Mahmud)	馬哈木	马哈木	Grousset 1939:581-588.
B4/h.471a	*Maijing*	Mai-ching		脈經	脉经	
B2, s. 95	Mierji *bkz.* Merkit	Mi-erh-chi	Mi-rh-ki	密爾紀	密儿纪	
B4/h.471a	*Mojing*	Mo-ching		脈經	脉经	
	Mohe *bkz.* Bağa Kağan, Chuluohou	Mo-ho	Baga	莫何	------	
B1/h. 32, h.132	Mu (*Gong*)	Mu	Mou, Mu (MÖ 659-620)	穆公	-------	
B2, s. 141; B2/h.132 dipnot	Mushe	Mu-she	Mu-şo (Mujak)	慕阇	-------	Chavannes Pelliot 1913:176-177.
B2, s. 95	Nila	Ni-la	Ni-la	尼剌	------	
B1/h.161, B2/h.17 dipnot	Nushibi	Nu-shih-pi	Nu-shih-pi	弩失畢	弩失毕	
B3/h.208a	Nüzhen *bkz.* Ruzhen			女真	-------	
B2/h.43b	Peng Daya	P'eng Ta-ya	Pun-da ya	彭大雅	-------	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
	Pugu *bkz.* Bugu	P'u-ku	Bugu	僕骨	仆骨	
B2, s. 87	Pusuwan	Pu-suwan	Pu-su-van	普速完	———-	
	Qidan *bkz.* Kidan	Ch'i-tan	Kidan	契丹	———-	
B3, s. 207; B3/h.195	Qijiangna	Ch'i-chiang-na	Ki-kan<Ki-Kiang-na	稽疆那	———-	Li Xianlin 2000, II: 949.
B1/h.132	Qin	Ch'in	Tsin	秦	———-	
B3, s. 220	Qincha	Ch'in-ch'a	Kin-ça	欽察	钦察	
B3/h.164	Qinghai *bkz.* Kökenor			青海	———-	
B5/h.39	Qiyante	Ch'i-yen-t'e	Chiyen-to	乞顏特	乞颜特	Eberhard 1944:568; Haenisch 1941: 10; Haenisch 1962:9; l.de Racheviltz 1972:24.
B5/h.39 dipnot	Qiyati	Ch'i-ya-t'i		乞牙惕	———-	Eberhard 1944:568; *Xin Yuanshi* 1989:15.
B1/h.29b	Quan Rong	Ch'üan-Jung	Kien Jong	犬戎		De Groot 1929:21.
B3, s. 166; B3/h.83	Quanzhou	Ch'üan-chou,	Tsüançeu-fu	泉州	———-	Zaytun
B1/h.175	Rehai	Je-hai	Ja-hai	熱海	热海	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 23, B1, s. 51; B1/h.29b, B1/h.127, B1/h.132	Rong	Jung	Jong	戎	———-	
	Ruzhen *bkz.* Nüzhen	Ju-chen	Cu-cen, Çürçit	女真	———	Cürçen
B1, s. 64	Sai	Sai	Se	塞	———	Hulsewé 1979:104, n.210; Z.V.Togan 1927:67.
B2, s. 82; B1/h.29b, B1/h.132	Shaanxi	Shen-hsi	Şan'si	陕西	陕西	
B1, 62; B1/h.159a	Shaboluo	Sha-po-lo	Şapulyo (İşbara)	沙缽羅	沙钵罗	*bkz.* İşbara
B1/29b	shan rong	shan jung	Dağ Jongları	山戎	————	
B1, s. 24, B1/h.40 dipnot	Shang	Shang	Şang	商	———	
B1, s. 24	Shangdi	Shang-ti	Sandi (Şangdi)	上帝	上帝	
B1, 58; B1/h.146	Shanyu (chanyu)	shan-yü	Şen-hu yahut Şen-yu	單于	单于	Pulleyblank 1991:70; artık *chanyu* okunuyor. *Bkz.* İ. Togan vd. 2006, 5153:5.
B2, s. 81	Shatuo	Sha-t'o	Sha-to	沙陀	———-	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B3, s. 198; B1/h.161, B2/h.43b, B3/h.163	Shazhou	Sha-chou	Saçu, Sancu, Şancu	沙州	---———	Minorsky 1937: 231-233.
	Shedianmi *bkz*. İstemi	Shih-tien-mi	İstemi	室點密	室点密	
B2, s. 104	Sheli	She-li		施利	---——---	
B1/h.161	Shesheti	She-she-t'i	*She-she-t'i*, *She-she-t'i*	攝舍提	---——---	
B2, s. 103	Shibi	Shih-pi	Şibi	始畢	始毕	
B1/h.29b, B1/h.[37a] dipnot	*Shiji*	Shih-chi	Şi-ki	史記	史记	
B2, s. 94-95, s. 98-100, s. 207; B2/h.43b	Shiwei	Shih-wei	Şivi (Şivey)	室 韋	室韦	
B1, s. 60	Shelun	She-lun		社崙	---———	Avar hükümdarı (394-410).
B1/h.161	Shunishi	Shu-ni-shih	*Shu-ni-shih*	鼠尼施	---——---	
B1/h.145	Sima Qian	Ssu-Ma Ch'ien	*Se-Ma-ts'ien*	司馬遷	司马迁	
B2, s. 96, B3, s. 179, s. 186	Song	Sung	Sung	宋	---———	
B1/29b	Souman	Sou-man	Suban	叟瞞	叟瞒	De Groot 1929:24.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1/h.184 dipnot	Sulu	Su-lu		蘇祿	苏禄	Ebu Muzahim Türgiş hakanı.
B1, s. 52; B1/h.76	Suo	So	Su	索	------	F. Hirth 1899a:42.
B1/h.76	Suoju	So-chü	So-kü	莎車	莎车	Genel olarak ikinci im *che* okunur *bkz.* Hulsewé 1979:139, n.361; *ju* okunuşu için *bkz.* Pulleyblank 1991:162.
B4, s. 294	Sute	Su-t'e	Su-de	粟特	-----	Sogdiana
B3, s. 199, B4, s. 409, s. 442; B3/h.163, B3/h.164, B3/h.265	Suzhou	Su-chou	Sucau	肅州	肃州	
B2, s. 87	Tabuyan	T'a-pu-yen	Ta-pu-yen	塔不煙	塔不烟	Wittfogel 1949:643.
B3, s. 186, s. 189, B5, s. 489; B3/h.107, B3/110	*taizi*		Tayzı, Tayzi	太子	------	*Bkz.* Tayzı Oğlan
B2, s. 95	Tanggu	Tang-ku	Tang-gu (=Tangut)	唐古	------	
B1/h.175, B2/h.17	*Tangshu*	*T'ang-shu*		唐書	唐书	
B1, s. 62; B1/h.159a	Tardu *bkz.* Datou					

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 62; B1/h.159a	Taspar/Tatpar *bkz*. Tuobo					
B4, 294; B4/h.76b dipnot	Tejumeng	*T'e-chü-meng*	Tö-ke-meng	特拘夢	特拘梦	Hirth 1899 b:263; Du You 1988, V:5273 ve okunuş için Pulleyblank 1991:163.
B2, s. 83, s. 113; B2/h.17	Temangle	T'e-mang-le	Te-meng-le (Temenle)	特魔勒	特庞勒	*Xin Tangshu* [215b:6069]'da ancak bir kere geçen ve yabğu unvanını taşıyan bu şahsın adı Z.V. Togan'ın Y. Biçurin'e (I, 1854/1950:300) uyarak okuduğu gibi Temangle şeklinde de okunabilir. Chavannes ise Tepangle (T'e-p'ang-le) okunuşunu tercih etmiştir (1903:86).
B1, s. 27	*tian*	T'ien	t'ien	天	———	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B2, s. 95; B1/h.172 ve dipnot	Tiele	T'ieh-le	Ti-le	鐵勒	铁勒	Tarih yazımında yanlışlıkla Töles olarak bilinirler. Hamilton'un (1962) Dili, Dingling ve Tiele'lerin adlarının Türkçe *tägräg* (yuvarlak) okunabileceği görüşü Pulleyblank tarafından kabul görmüştür (1983: 448 ve 454-456). Boodberg ise (1951:356) burada Moğolca da araba anlamında olan "tergen" görmektedir.
	Tong yehu *Bkz.* Tung Yabğu	T'ung yeh-hu	Tung Yabgu	统葉護	统叶护	Chavannes 1903:370.
B1, s. 44, B2, s. 96, B3, s. 147; B1/h.72, B1/h.108, B1/h.161, B2/h.17	Tujue	Tu-kiu	Göktürk	突厥	------	
	Tumen *bkz.* Bumin	T'u-men	Bumin (yahut Bumun) Kağan	土門	土门	*Bkz.* Yili Kehan.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 73, B2, s. 79; B1/h.161, B1/h.182, B2/h.17 dipnot	Tulu *bkz.* Duolu, Yipi Duolu	T'u-lu	Du-lu	咄陸	咄陆	Buradaki ilk imin bugünkü okunuşu duo'dur. Tang devri okunuşunun *tu* olması için *bkz.* İ.Togan vd. 2006:5172, 16 ve 397.
B1, s. 62, s. 70, B2, s. 103-104, B3, s. 157-58, s. 214; B1/h.159a	Tung Yabğu *bkz.* Tong yehu		Tung Yabgu, Tüng Yabgu			
B1, s. 60, B2, s. 87, B3, s. 186, s. 205; B2/h.23a, B3/h.184a	Tuoba		Topa	拓拔	---——---	
	Tuobo *bkz.* Taspar/Tatpar	T'o-po	Topu	佗鉢	佗钵	Kağanlık süresi (576-581).
B4/h.327a	Tuoketuo *bkz.* Tokto	T'o-k'e-t'o	Toqto	托克托	---——---	Tan Qixiang 1987, VIII: 57-58.
B4, s. 388; B4/h.471a	Wang Shuhe	Wang Shu-ho	Van-Şu-Hu	王叔和	---——	
B2, s. 137; B2/h.116, h.117 dipnot	Wang Yande	Wang Yen-te	Vangyen-te, Van-yen-di	王延德	---——---	
B2, s. 95	Wangjila	Wang-chi-la	Van-gi-la	王紀剌	王纪剌	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 25, s. 44	Wei nehri		Wei	渭河	----------	
B1, s. 28, s. 44, B3, s. 205; B1/h.29b, B1/h.72, B3/h.184a	Wei sülalesi	Wei	Wei	魏	----------	
B1/h.161	Wensu	Wen-su	Ven-su	温宿	----------	
B4, s. 436	*wolutuo bkz.* ortak	*wo-lu-t'o*	Wo-eul-to	斡魯脫	斡魯脱	
B2, s. 95	Wuguli	Wu-ku-li	Vu-ku-li	烏古里	乌古里	
B2, s. 97; B2/h.42 dipnot	Wuluohun *bkz.* Ulu-Hun	Wu-lo-hun	Ulu-Hun	烏羅渾	乌罗浑	*Xin Tangshu* 217a:6146.
B2/h.43b ve dipnot	Wusun	Wu-sun	*Usun* (Wu-sun)	烏孫	乌孙	
B2/h.42, B5/h.39	Xi	Hsi	Ghey (ɣɛj)	奚	----------	Eberhard 1944:568 *Ghay*.
B3, s. 205	Xia	Hsia	Hia	夏	----------	
B1, s. 59	Xianbei	Hsien-pi	Siyenpi	鮮卑	鲜卑	
B2, s. 95	Xidi	Hsi-te	Hi-ti	奚的	----------	Wittfogel 1949:634.
B2, s. 103	xielifa	hsieh-lifa	se-li-fa	頡利發	颉利发	
B1, s. 28, s. 53	Xihai	Hsi-hai	Sihai	西海	----------	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B2, s. 97, s. 99, s. 100; B2/h.43b	*Xin Yuanshi*	*Hsin Yüan-shih*	Şin Yuan-şi	新元史	----------	
B2/h.17 dipnot	*xing*	*hsing*		姓		*bkz.* **oğ* Peter Golden 1972:46-47, n.10.
B1, s. 58; B1/h.29b, B1/h.161	Xiongnu	Hsiung-nu	Hiung-nu *bkz.* Hun	匈奴	----------	
B1/h.29b	Xique	Hsi-ch'üeh	Kio-kü'e Tik Beyi	卻缺		de Groot 1921:23.
B1/h.132	Xirong	Hsi-jung	garbi Jung	西戎	----------	
B1/h.76	Xiuxun	Hsiu-hsün	Hiu-sün" ile "lar (*bkz.*)	休循	----------	Franke, 1904:48-51; Hulsewé1979:138, n.355.
B1/h.161 ve dipnot	Xizhou	Hsi-chou	Si-tsou	西州	----------	
B1, s. 51; B1/h.127	Xu	Hsü	Sü	徐	----------	
B1, s. 51; B1/h. 127, h.132	Xu Rong	Hsü Jung		徐戎		De Groot 1921:19.
B1, s. 31, s. 70, s. 72, B1, s. 138, B3, s. 207; B1/h.171, B2/h.66, B3/195 dipnot	Xuanzang	Hsüan Tsang	Hiuen-Tshan, Hiuentshang	玄奘	----------	
B3/h.164 ve dipnot	Xun Hua	Hsün-hua		循化	----------	

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B3/h.164 dipnot	Xun Hua Ting	Hsün-hua t'ing		循化廳	循化厅	
B2, s. 103; B2/h.54 dipnot	Yang Qin	Yang Ch'in	Jang-khin	楊欽	杨钦	*LMT* 1958, I:96 ve *Songshi* 51:1332.
B1, s. 16, s. 25	Yangshao	Yang-shao	Yang-shao	楊少	杨少	
B2/h.17	Yanqi	Yen-ch'i	Karaşar, Karaşehir	焉耆	----------	Hulsewé 1979:177 n.588.
B4, s. 310	Yao Shu	Yao Shu	Pao-şo (Tuli oğullarının hocası)	姚樞	姚枢	De Guignes tercümesi 1923, V:215 Morris Rossabi 1988:280.
B2/h.17	*yehu*	yeh-hu	yabgu> yabğu	葉護	叶护	
B4, s. 310	Yelü Chucai	Yeh-lü Ch'u-ts'ai	Yelü Chucai	耶律楚才	----------	
B2, s. 87, s. 104	Yelü Dashi	Yeh-lü Ta-shih	Ye-lu-ta-Şi	耶律大石	----------	
B2, s. 95	Yexi	Yeh-hsi	Ye-si	也喜	----------	18 kabileden.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
	Yili Kehan *bkz.* Bumin (Tumen) Kağan	I-li K'o-han		伊利可汗	———	
B2, s. 87	Yilie	İ-lie	Yi-lie	夷列	———	
B1, s. 62; B1/159b	Yipi Duolu	İ-pi Tu-lu	İpi Tulu	乙毘咄陸	乙毗咄陆	Chavannes 1903:331.
B1/h.132	Youyu	Yu-yü	Yu-u	由餘	由余	De Groot 1921:21.
B2, s. 95, B3, s. 156; B1/h.145, B2/h.116, B5/h.14	*Yuanchao mishi*	Yüan-ch'ao mi-shih	Yuan-çao-bişi	元朝秘史	———	
B1/h.162	Yuezhi [Rouzhi] *bkz*. Yüeçi	Yüeh-chih	*Yüeçi* [Yüeh-chih Yuezhi]	月氏	———	
B1, s. 16	Yunnan	Yün-nan		雲南	云南	
B1, s. 68, s. 72; B1/h.142	Zhang Qian	Chang Ch'ien	Cang Kiang	張騫	张骞	
B3, s. 205; B3/h.184a	Zhao	Chao	Çao	趙	赵	MÖ 4.-3. yüzyıl Shanxi'de.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B2, s. 96, B3, s. 184; B2/h.8a, B2/h.37 dipnot, B2/h.43b	Zhao Hong	Chao Hung	Chiao-Gun, Çiao-Hong	趙 珙	赵珙	Olbricht&Pinks 1980:viii, n.4 ve oradan adın ikinci iminin özel isimlerde *hong* okunması için *bkz.* Pelliot 1929:166, n.
B2/h.66	Zhejie	Che-chieh	Tchie-kie	赭羯	------	Xuanzang, Li Xianlin 2000, I:88. Samuel Beal 1968: 323 "Chih-kia".
	Zhenhai *bkz.* Çınkay	Chen-hai (Ch'ingkai)	Çıngay	鎮海	镇海	İslami kaynaklarda (örneğin Boyle indeks s. 737) Chinqai olarak geçer.
B2, s. 87	Zhilugu	Chih-lu-ku	Çe-lu-ku	直魯古	直鲁古	
B1, s. 58	Zhizhi	Chih-chih	Çiçi	致支	------	Hulsewé 1979:126n.302.

Levent Şahverdi Arşivi

Metinde geçtiği yer	Pinyin trans.	Wade-giles trans.	Z.V. Togan Metninde	Geleneksel	Modern	Referans
B1, s. 23-25, s. 27, s. 29, s. 32, s. 40, s. 43-47, s. 49, s. 63-64, s. 67, s. 151, s. 205; B1/h.29b, B1/h.31a, B1/h.32, B1/h.33, B1/h.36, B1/h.[37a], B1/h.48, B1/h.51, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.121, B1/h.122, B1/h.127 dipnot, B1/h.133, B3/h.184a, B4/h.626b	Zhou	Chou	Çu, Tsu	周	----------	
B1/h. 51	Zhou Wang			周王	----—---	
B2, s. 95	Zubu	Tsu-pu	Tsu-pu	阻卜	----——	

Not: Modern yazım ile klasik yazım arasında fark olmadığı zaman ilgili sütun boş bırakılmıştır. Bu tabloların hazırlanmasında yardımlarından dolayı Luo Xin (Pekin Ü.) ve Chen Hao (Shanghai Ü.) teşekkür ederim. İ.T.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

DİZİN

'Anûc [Anu'khimar] 207
A'şâ B1/h.105
a'şer/'aşerî 235
Abaka Han 148, 177, 304, 309, 314-16, 326-27, 332, 341, 344, 347-48, 355, 359, 361-63, 367-68, 387, 398, 433-34, 458, B4/h.199a, B4/h.318
Abaris 50, 60
Abarius B1/h.72
Abarlar *bkz.* Avarlar
  Avrupa'da 103, 202, 214, 216, B1/h.151
  Ön Asya'da 286
Abay B5/h.164, B5/h.165
Abdal Murad (Murad Abdal) 486, 522, B5/h.227
Abdal Musa (Musa Abdal) 486, 522, 546, B5/h.227
Abdal(lar) *bkz.* Eftalit
Abdullah b. Tahir 197
Abdullah Kaşani 164, 338, 348, 386-87, 442, B4/h.207, B4/h.211
Abdurrahman Baba 368-69, 373, 398
Abdurrahman Rumi 525
Abdurrahman Tebrizi 344
Abdülhay Musavvir [Abdülhay/Abdulhay] 125, 383-84, B2/h.96a, B4/h.456a
Abdülkadir el-Bağdadi 110
Abdüllatif b. Yusuf el-Bağdadi [Abdal-lâtif bin Yusuf al-Bağdadî] 506
Abdüllatif el-Makdisi [Şeyh Abdullâtif al-Makdisi] 531
Abdüllatif Mirza 544, 547
Abdülmelik 75
Abdülvahid b. Süleyman el-Sivasi [Abdul-vahid bn. Süleyman al-Sivasi] 523
Abdürrazzak Semerkandi 131, 179, 322, B2/h.109, B3/h.91, B5/h.262
Abdürrezzak Bahşı [Abdurrazak, Abdur-razzak] 535
Abdürrezzak İbnülfuvati [Abdurrezzak İbn al-Fuvati] 314
Abdürrezzak Kâşani [Abdurrazzak] 524
Abhaz [Apkhaz] 36
Abşeron [Abşerun] 519
Abuşka Noyan 335-39, 341, 393, 398, B4/h.83, B4/h.228
Acaristan B4/h.310
Acarlar 355
Acarlu *bkz.* Ağaçerili
Acay Bey (Acu Şükürçi) 329, 332, 338, 377, 460-61, B5/h.63
Acu Şükürçi *bkz.* Acay Bey
Açık (oğlan) B5/h.163
Açina [Açina] (Asena) *bkz.* Hakanlılar
  (Çincesi için *bkz.* Ashina)
  Açina adı 97
  Açina tipi 75
  Göktürklerde 75, 82, 84, 87, 99, B2/h.17
  Naymanlarda 87
Açinaoğulları [Açina-oğulları] 81, 155, 418, 480
Adağı(lar) *bkz.* Dahae
Adana 243, 338, B3/h.348
Aday Kazak-(ur.)-38
Adaylar *bkz.* Adağı
Adudeddin İci 530
Aferinkend 116, B2/h.82
Aflugan *bkz.* Paflagonya
Afrasyab *bkz.* Semerkand
Afrasyab *bkz.* Tunga Alp Er
  İran rivayetleri 52, 69, 149, B1/h.76, B1/h.128, B1/h.142
  kurtuluş bayramı 231, B3/h.284b
  oğlunun tarihi 149, B1/h.142
  Ön Asya'da 29, 232, B1/h.145
Afşın [Afşın, Afşin] 241-42
Afşın Haydar 241-42
Afşin 266
Afşin(ler) 107, 240
agaçı 292
Aga–Uğuz *bkz.* Basarabya Gagavuzları
Agıran (ur.) B1/h.105

Levent Şahverdi Arşivi

Agni B1/h.162
Agra [Agra, Agreh] 178, 210
Agrippaylar 39
aguri *bkz.* ağız
Ağa/Aka [Aga/ Aga / aka /Ağa] 315, 393, 415, B4/h.485
Ağaçeriler [Agaçeriler] 34, 157, 204, 234-35, 244, 300, 355, 380, B3/h.308
Ağaçerili (Acarlu) 355
ağalar (agalar) 416, 479
Ağa-Uluğ [Aga-Uluğ] 374
ağız 26
Ağrıböri/Agdiburi (Ağrı) [Ağrıböri, Agdiburi (Ağrı)] 238
Ahameniş(ler) [Ahamen/Ahamenidler] 35, 48, 52, 55-56, 61, 65, 171, B1/h.76, B1/h.124, B3/h.53a
Batı Türkistan'ı istilaları 55, B1/h.76
Dârâ'nın Sakaları mağlup etmesi 52, B3/h.53a
Kuroş'un Masaget Tomiris ile savaşı 56
Ahça [Akhça] 479, B2/h.83
Ahengeran [Taşkent yakınlarında nehir] *bkz.* İlak [Ahengerân]
Ahıska 355
Ahilik 288, 369, 486, 534
Alihiliğe dair eserler 534
Ahlat 238, 273, 453
Ahmed Arslan Han 136
Ahmed b. Ali b. Beyğçur Ebu Bekr b. el-İhşad [Ahmed ibn Ali ibn Beyğçur Ebu Bekr ibn ül-İhşad] B2/h.17
Ahmed b. Ali-Yezid el-Sarayi 538
Ahmed b. Cebbarberdi 498
Ahmed b. Macit [Ahmed bn Macid] B3/h.83
Ahmed *bkz.* Ahmed Tegüder
Ahmed Calayır [Celâyir] (Sultan Ahmed Calayır) 322, 384, 487-88, 490, 512, 541, B4/h.457
Ahmed el-Tini [Ahmed el-Tınî] 38, B1/h.89
Ahmed el-Utrari B4/h.416
Ahmed Han 91, 316, 341, 364, 368, 498-501, 508-509, 537, B5/h.191
Ahmed Han b. Küçük Muhammed Han 500, 517
Ahmed Hoca Sarayi 538
Ahmed Kutbeddin Acemi 525
Ahmed Lakuşi [Ahmed Lâkuşi] 344, 465, B4/h.233, B4/h.254
Ahmed Paşa 540
Ahmed Tegüder [Ahmed Teküdâr, Takudar] (Nikola) 315-16, 329, 332, 340, 361, 363, 368, B4/h.135 dipnot, B4/h.166
Ahmed Yesevi 365, 373, 451, B4/h.23a
Ahmedi 311, 317, 319, 321-22, 540, B5/h.115
Ahmed-i Da'i [Ahmed Daî] 538-40
Ahsiten (sülale) B5/h.225
Ahsiten II 519
ahşad/ahşid [akhşid/akhşad] 245
Ahşid(ler) 107, 241, 245, B2/h.17
Ahşidoğulları 245
ahtaçı (aktaçı) 155, 324, 327, B4/h.177
Ainos *bkz.* Enez
Airyana-Vaeja 30
Ajietian [A-kie-t'ien] B3/h.16
Ak Edil (Belaya) [Ak-Edil] 221
Ak Göl [Ak-göl] 351
Ak Han (Harezm emiri) [Ak-han] 273
Ak Han 283
Ak Hun *bkz.* Eftalit [Ak-Hun]
Ak Orda [Akorda] *bkz.* Altın Orda
Ak Tatar [Ak-Tatar] *bkz.* Çağan Tatar
Akar [Aqar] B2/h.81
Akbuğa Nayman [Akbuga Nayman] 515
Akbuğa Noyan (Calayır) 334, 348
akça 175, 292, 425-27, 478-79, 533, B4/h.404, B4/h.641, B4/h.654, B5/h.120
Ak–Hoca [Ak-Hoca şehri] 350
Akinak B1/h.165
Akka 216
Akkaş [Aqqaş] B2/h.81
Akkerman *bkz.* Basarabya
Akkoyunlular 10, 147, 154, 329, 349, 354, 356, 376, 392, 394, 407, 412, 414-15, 426, 440, 493, 511, 513-20, 534-36, B4/h.277, B4/h.557, B4/h.595, B4/h.632, B5/h.210
Akkuş 352
Akman 451
Akmola B5/h.234
Akrad (Kürtler) 234, B1/h.83
Ak-Rus 503
Aksaray (Keş'te) 123, 178-79

Levent Şahverdi Arşivi

Aksaray 283, 298, 330, 332, 340, 459, B4/h.102, B4/h.416, B4/h.654
Aksarayi *bkz.* Kerimeddin Aksarayi
Aksıkent [Aksı-kent] *bkz.* Fergane
Aksu 525-26, B1/h.161, B5/h.235
Aksu nehri 84
Aksungur 284
Aksunguroğulları 280
aktaçı *bkz.* ahtacı
Aktağ [Ektağ] 102, B3/h.16
Aktav 466, B5/h.86a
Aktav Tatar 462, 466
Aktav–Kaylı 224
alaçık [alaçuk] 50, 303
Aladağ 317, 360, B4/h.141
  hanların yayla yeri 317
Alâeddin Ertene 321
Alâeddin Keykubad I 280, 285, 288, 293, 307, 454-56, 462-63, B4/h.56
Alâeddin Keykubad II 325, 346, 363, 371, B4/h.161
Alâeddin Keykubad III 337, 345-46, 380, 463-65, 480, B4/h.259b dipnot, B5/h.81, B5/h.84
Alâeddin Mehmed Harezmşah [Horezmşâh Alâeddin] 136
Alâeddin Muhammed (âlim) 449
Alâeddin Muhammed (Buhara ulemasından) 528
Alâeddin Muhammed 86
Alâeddin Muhammed Halaci / Alâeddin Halaci [Khalacî] 209, 442
Alâeddin Tekiş 86
alafa *bkz.* alapa
Alagöz 374, B4/h.310
Alagözlü (y) 356
Alan Goa 185, 391, 535
Alan İskitleri 223
Alanar dağları 238
Alanâyt (Alanlar) B1/h.103
Alanlar (Alan–As, Lan) 35, 46-47, 50-51, 197, 238, 295, 370, 466, 472, B1/h.103, B1/h.125, B1/h.161, B1/h.162, B3/h. [217b], B5/h.91
  -ın Türkleşmesi 35, 472, B1/h.125
Alaiye 285, 302, 459
alapa (yani ulufe) (alafa) 412, B4/h.595, B5/h.201
Alasak 442
Alatağ 238
Alatır B5/h.176
al-Atrak al-Baraniyin 262, B4/h.23a
Alâüddevle Mirza 537, B5/h.262
Alayuntlu 460-61
albani el-asıl [albani al-asıl] 247
albatu 408, 416, B4/h.547
  (şu şekillerde de geçer: alpavut, alpagut)
al-Bereni *bkz.* Berendi
alcdade/cdâde 139
Alçın B1/h.105
Aleksandr Nevski Pskov [Aleksander Nevski] (Pliskav) 502, 507
Aleksios Komnenos [Aleksis Komnen] 219, B4/h.641 dipnot
alemdar B4/h.177
Aleviler [Alevîler] 108-10, G/h.7
  isyanları 109
Alevilik 110
Alf (=Alp) Toğan oğlu Etrek (Atrk b. Alqtğân) 252, B4/h.6 dipnot
alfabeler-yazı meselesi 47, 127, 215, 535, 541, B1/h.172, B2/h.17 dipnot, B3/h.163 dipnot, B4/h.114a
  Aryanilerin getirdikleri Fenike kökenli alfabe 47
  El-Biruni'nin sözleri 127
  Göktürk yazısı 138
  Hazarlarda yazı 140, 237
  Uygur yazısı 535, B4/h.114a
Alınak Noyan 326, 328, 332, 336, 338, 340, 342, 364, 374, B1/h.165, B4/h.166
  (şu şekillerde de geçer: Alinak, Alıncak)
Alıncak *bkz.* Alınak Noyan
Ali (Turguteli Beyi) 448
Ali Ahmed Karamanlı B4/h.428
Ali b. Ebibekr Harevi [Ali b. Abibakr al-Haravî] 449
Ali b. İlyas Ali 551
Ali b. Me'mun 261-62
Ali b. Muhammed el-Kaşgari 151
Ali b. Muhammed el-Maverdi 294
Ali Bahşı 377
Ali Beğ 339
Ali Bek B5/h.177
Ali Bey 464
Ali Ekber Hıtaî 201, B3/h.172

Levent Şahverdi Arşivi

Ali el-Barani [Ali al-Barani, al-Bereni] 262
Ali Han (Oğuz Yabğusu) 261-62, B4/h.23a
Ali Kuşçu *bkz.* Kadızade Ali Kuşçu
Ali Padişah 324
Ali Paşa (Saruhanoğlu) 447
Ali Sultan 89
Ali Şeyh Rükneddin Ahmed 523
Ali Şir Nevai [Ali Şîr Nevaî] (Alişir) 119, 121-24, 179-80, 185, 382, 416, 487, 536-37, 541-42, 547, B2/h.39, B2/h.93, B3/h.93, B3/h.96, B3/h.106, B4/h.428, B4/h.450
Ali Tegin 259-61
Ali Teginoğulları 260
Ali Üstü Bahadır 436
Ali Üstü Bahadır 436
Ali, Hz. 108, 373
Alinak *bkz.* Alınak Noyan
Alisorus 462
Alişah 385, 438
Alişir *bkz.* Ali Şir Nevai
Alişiroğulları 462
al-Madîq al-şarqî 126
Almalık (ş.) 89, 400, 412
Alp Arız (Afrasyab oğlu) 149
Alp Arslan 266-72, 275-76, 279, 281, 286, 297, B4/h.38
Alp Er Tunga/Tunga Alp/Tünge Alp *bkz.* Tunga Alp Er
alp kutluğ bek yavlak [alp kutlug bek yavlak] 304
alp kutluğ uluğ humayun çabbuğa [alp kutlug uluğ humayun çabbuğa] 304
alpagut *bkz.* albatu
alpavut *bkz.* albatu
Alpbamsı destanı B1/h.73
Alptegin [Alptekin] 258
Alp-Toğan 252, 254
Alqtğân 252, B4/h.1a
Altan Han (Tayzı Oğlan) 186, 189, 489, B3/h.107, B3/h.110
Altan Han [Altan Qan] 189, B2/h.81
Altay 17-18, 21-22, 26, 30, 37-38, 43, 46, 48, 50, 52, 61, 63-64, 93-94, 102, 120, 138, 190, 221, 233, 421, 442, G/h.4, B1/h.12, B1/h.48, B1/h.90, B2/h.91, B4/h.626b
Altay Tatarı 94
Altay Türkleri 3, G/h.2, B2/h.119
Altay-Tiyanşan 34, 441
Altın Orda [Altınorda/Altın-Orda, Altınordu] (Ak Orda) 9, 89, 115, 159, 228, 316, 322, 344-45, 363, 366, 369-70, 374, 398, 401, 426, 437, 444, 469, 471, 481-82, 489, 495, 497-501, 503-509, 516-17, 519-20, 523-24, 526-27, 536-39, 544, B2/h.17 dipnot, B2/h.71, B3/h.55, B4/h.56, B4/h.259b dipnot, B4/h.595, B4/h.624, B5/h.203
Altıntag [Altındağ] 94, B2/h.43b
al-tuccâr al-madanîyûn 437
Altuntaş 259, 261
Amar *bkz.* Yamar
Amard B1/h.165
Amarisp B1/h.165
Amasra 499
Amasya 284-85, 328, 331, 334-35, 377, 488, B4/h.102, B4/h.233, B4/h.416, B5/h.103
Ambrogio Contarini 516, B5/h.217
âmil 331, B4/h.422
Amirgioi B1/h.76
Amuderya /Amu Derya [Amu Derya/Amuderya] 22, B1/h.24, B1/h.77, B1/h.85, B1/h.162, B1/h.165
Amyrutzes 529
Ana Darhan Hatun [Ana darkhan khatun] B1/h.160
Anadolu 10, 48, 51, 56, 86, 150, 159, 192, 230-31, 235-37, 241-43, 265, 267-76, 279-82, 287-93, 295-98, 302-309, 311, 315, 318-21, 323-24, 326-49, 351-57, 359, 362, 364-70, 372-74, 376-83, 392-94, 398-401, 406, 413, 416, 424-28, 431-33, 435, 441, 443-44, 447-48, 451-53, 455, 457-59, 461, 463-66, 468-69, 475-76, 483-84, 487-88, 490-92, 511-12, 514-15, 517, 520, 524-26, 534, 539-40, 545, B1/h.73, B3/h.57 dipnot, B3/h.250, B4/h.32, B4/h.53a, B4/h.56, B4/h.61, B4/h.115, B4/h.165, B4/h.177, B4/h.199a, B4/h.227, B4/h.233, B4/h.326, B4/h.398b, B4/h.488, B4/h.636, B4/h.646, B5/h.103, B5/h.210, B5/h.234, B5/h.278a
-da ilk Türkler 21, 236, 242, 271
İlhanlı idaresi 323-46
İran unsuru ve Fars medeniyeti 297, 305, 399-401, 539
nüfus kalabalığı 286, 357, 443-44

Levent Şahverdi Arşivi

Rum ahali ve Ermeniler 287-92, 357, B4/h.61, B4/h.69
Selçukları 51, 279-80, 287, 311, 340, 346, 425, B4/h.32
-ya İlhanlıların getirdiği Türk ve Moğol urukları 351
yerli Hıristiyan ahalinin Türkleşmesi meselesi 357
Anagui [Onaboy] 60
Anar *bkz.* Yamar
Anaria(lar) 230, 232-33
Anariak 58, B1/h.165
anayurt/anavatan 7, 15, 18-19, 21, 28, 30, 48, 55, 63, 79, 124, 149
Altay dağları 18, 102, 442
Tiyanşan dağları asıl vatanı 63, 149
Anchaibus 370
Andhoy [Andkhuy Andkhoy] 116, B2/h.83
Andronikos 363, 459, 471
Anende 165, 189-90, B3/h.108, B3/h.114
Angara nehri 94
Anıt 459
Ani 241, 263, 427, B4/h.636
Ankara 236, 273, 328, 336, 345, 377, 427, 449, 454, 461-62, 487, 496, B4/h.636, B4/h.637, B5/h.18, B5/h.81, B5/h.85
ansır (40,95 gr.) 170, 174, B3/h.76
Antalya [Antaliye] 281-83, 330, 338, 345, 354, 427, 447, 459, 465, B4/h.416
Antiokheia [Antiochie] 56
Antiokhus I [Antioch] 56
antroplojik manipülasyon (çocukların başlarını uzatma) 17, 21, 37
Harezmlilerde 37
Anûc 207
Anuşirevan [Enüşirvan] 102, 223, 237
Anuşirevan I. Husrev [Nevşirvan , Nuşirvan] 102, 223, 236-38
Apar(lar) *bkz.* Avarlar, Ibır
Aparitai 60
Aparn (Parn) *bkz.* Berendi
Apasiak 68
Apolyont [Apolyon] 491
ar al-Turkmâniye 258
Aral-Hazar Oğuzları [Aral-Hazar Oğuzları] 258, 293
Arap (Samağar N. oğlu) 335-37, 341
Arapgerli 516
Aras 178, 233-34, 237, 242, 260, 276-77, 427, 438, B3/h.87
Ardahan B4/h.310
Ardanos B4/h.310
Ardun 441
Argımpay İskitleri 64
Argımpay/Argimpay [Argımpay, Argim-pay=Argın bay, Arginpay, Argippae, Argippay] 39-40, 43, 64, 74, 118, 154, 423, B1/h.93, B1/h.115, B3/h.30
arğamak (at cinsi) [argamak] 304
Arğın [Argın] 43, 234, 509
Arğın Türkmeni [Argın] 43, B1/h.106
Arğın-Bay [Argın-Bay] 43
Arğu 43, 115, 183, 234, 258, B1/h.106, B3/h.273, B4/h.76a
Arğulu [Argulu] 43, 364
Arğun Ağa 348
Arğun Aka 364, 375, 380, 399, B4/h.258, B4/h.270
Arğun Han (İlhanlı) [Argun] 167, 177, 234, 309, 316-17, 332, 336, 340-41, 367, 384, 387, 398-99, 409, 434-35, 440, 458-59, 546, B3/h.86, B5/h.269
Arık Böke [Arık Boğa] (Böke Büdrüc)189, 200, B2/h.26c, B3/h.108a, B3/h.167 dipnot
ârızî bitikçi [arıd bitikçi] 411
Aria 68, B1/h.165
Arif Çelebi 341, 365-66
Aristeas 40, 49, B1/h.92, B1/h.93
Arka 29, 159
Arlat (ur.) 115, 210, 321
arpa 321, 328, 374, B5/h.120 dipnot
Arpad sülalesi 83, 216
Hazarların Kabar kolundan 83
arpalık (tonluk) 412-13, 419, B4/h.536
Arran 232, 236, 238, 242, 244, 266, 268, 270, 274-77, 314, 361, 368, 399, 434, 517-19
Arsak 67-68, 232, 238, B1/h.165
bunlarla beraber zikredilen kavimler 68
menşei 67, B1/h.165
Arsakit B1/h.172
Arsi B1/h.162
Arsit B1/h.165
Ärski B1/h.161 dipnot
Ärski Nizuk B1/h.161 dipnot

Levent Şahverdi Arşivi

Arslan b. Selçük 261
Arslan Cazib 259-60
Arslan Han 137
Arslan Han Karlıg [Karluk] 412
Arslan Hoca Tarhan 121
Arslan İbn Buyunçur 105
Arslan Yabğu [Arslan Yabgu] 256, 265-66, 269, 273, 279
Arswn B1/h.162
Artuk (Reşideddin'in torunu) 398
Artukoğulları 280, 304
Artvin B4/h.310
Aryaniler 16-18, 22, 24, 26, 36, 38, 43, 45-50, 63-66, 70, 101, 170, 205, 272, 286, 294, B1/h.4, B1/h.6, B1/h.22, B1/h.23, B1/h.29a, B1/h.29b, B1/h.77, B1/h.119, B1/h.122, B1/h.123, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.165, B1/h.172
Türkistan'ı istilası 45-48, B1/h.161
As *bkz.* Alan
asaba 411
Asartegin B4/h.23a
Asgil *bkz.* Çigil
ashâb savâ'im 234, B3/h.346
Ashina [A-şi-na] 97, B2/h.17 dipnot
Asım Efendi (Mütercim) 173
Asileddin 398
Askalan 230
asker iktası *bkz.* ikta
askerliğin Türklerde uruğdan fazla ehemmiyeti 240
As-kişi 74, B1/h.161
Astaban B1/h.165
Astarhan [Astrahan] 82, 413, 500-501, 509, 527, 537, B1/h.161, B5/h.191
astronomi 27, 131, 389
Babil astronomisi 27
Babil astronomisinin Çin'e gelişi 27
Asvan [Asuan] B1/h.124
Asvan-Syene [Asuan-Syene] B2/h.124
Asya-yi Rusî 3
Aşık Paşa 539
Aşıkpaşazade 489, 531, 546, B4/h.565, B5/h.41, B5/h.76a, B5/h.83, B5/h.127, B5/h.219, B5/h.271
Aşıkpaşazade Ahmed Derviş 534
Aşlun Hatun B4/h.189
at 20-22, 33, 37, 59, 69, 303, 324, 348, 409, 427, B1/h.115, B1/h.145, B3/h.8, B3/h.330, B4/h.107
at ve "yılkıcılık" 20-22, 33, 37, 45, 59, 69, 149, 155, 161, 240, 262, 303-304, 312, 324, 348, 354, 409, 427, 439, 492, 546, B1/h.22
Arap atları 240, 378
Elam ve Hurrilerde 21-22
göl ve dağ aygırı, argımak 240
ilahlaşmış atlar B3/h.8
İlhanlılarda, "topçak", atlar 304
İndo-Cermenlerde 20
Huttal 22, 33, B1/h.22
Selçuklularda at terbiyesi 22, 303
Atabek [Atabeğ] 352
Atabek İldegiz (İldeniz) 276-77, 280
Atayi 540
atlı göçebe 21, 37, 384
çiftçi milletleri teşkilatlandırmadaki roller 37-38
çiftçileri idare altına almaları 37-38
Atrk b. Alqtğân *bkz.* Alf (=Alp) Toğan oğlu Etrek
Atsız (Harezmşah) 136, 391
Atsız 86
Attasi B1/h.165
Attila 59, 157-58, 201, 213, 227, 234, 239, B3/h.326
Avadh/Avadhin *bkz.* Uti
avâmil 432-33, B4/h.665
Avarlar 34-35, 43, 50, 59-61, 103, 202, 214-16, 227, 233, 236, 286, B1/h.29b, B1/h.72, B1/h.105, B1/h.108, B1/h.151, B1/h.157, B3/h.208a
(şu şekillerde de geçer: Abar, Apar, Ibır, İbir, Cucen, Cücen, Rouran, Ruzhen, Varkhuniler)
Avcı Kaya 329, 337
Avesta 53, B1/h.137, B1/h.142
Avrupa-yi Rusî 3, 15
Avşar(lar) 300
Avvaz (Uvvuz) 233
Axijie [Asi-ge] 74, B1/h.161
Axijie nishu [A-hsi-chieh ni-shu] B1/h.161
Axilan Dagan [A-si-lan ta-kan] B2/h.17
ayağcılar 378
Ayaz 224, 285

Levent Şahverdi Arşivi

Aybek (Memlûk hük.) 245
Aybek 360
Aybek Baba 368, 373
Aydın 466, 468, 472
Aydınoğlu 447, 471, 482
Aydınoğulları 482, 487
Aykur Alp *bkz.* İgud Alp
Aymaklar 5
Ayn Zarba B3/h.448
Ayşe Hatun 367
Aytoldı 118
Az Budun 74
Az(lar) 74
Azak 50, 226, 471, 527, B1/h.164, B3/h.266, B5/h.179, B5/h.239, B5/h.239
Azak Denizi 51, 152, B1/h.96
azaplar 370, 521
Azerbaycan 29-30, 49, 52, 54, 82, 86, 94, 104, 106, 117, 122, 140, 150-51, 178, 192, 223, 229, 231-39, 241-44, 260, 263, 265-68, 271, 274-76, 278, 280, 286, 305, 307, 311, 315, 320-23, 328, 347, 349-53, 355, 357, 359, 361, 369-71, 373, 377, 379-83, 388, 392-93, 399-400, 404-405, 425-29, 434, 440-41, 443, 470, 486, 490, 504, 511-15, 518, 520, 534, 536, 539-40, 445-46, G/h.2, G/h.6, B1/h.72, B1/h.165, B3/h.318, B3/h.354, B4/h.66, B4/h.428
yurada yerleşen Türkler 238, 404, G/h.2
Azgışoğlu (İbn Azgiş) 240
Azgiş (Ezgiş) 74, 102, 108, 217, 240, B1/h.161, B1/h.187, B2/h.50
Azıgart dağı *bkz.* Izıgart
Azian 74
Azik-göl [Azıq-göl] B1/175

Baba Halil 373
Baba İlyas 534
Baba İshak 285
Baba Nakkaş Musavvir 548
Baba Oğul 443
Baba Sultan köyü 470
Babadağı (Dobruca'da) 483
Babadağı (Orta Asya'da) 371
Babek 140, 233
Babil 27, 31, B1/h.23
Baburname 209, B1/h.76, B2/h.43b, B2/h.115, B3/h.97 dipnot
Babür 209-11, B2/h.17, B3/h.207
Babür Mirza 91, 99, 180, 209, 258, B2/h.115
Babüriler devleti 208-209
Bacervan 237
Bacılar 534
Baciyan-ı Rum *bkz.* Bahşıyan-ı Rum
Badak Oğlan B5/h.163
Badakul B5/h.162
Badgis 116
Bağa Kağan B2/h.52a
Bağdad 109, 113, 116, 126, 177, 224, 240, 244, 252, 254, 269, 271, 281, 306, 312, 321-22, 330, 344, 352, 375, 384, 432-34, 436, 512, B2/h.17, B3/h.77, B4/h.23a, B4/h.640, B5/h.158
Bağdad halifesi 80, 113, 140, 224, 241, 267, 303
Bağdad Hatun 394
Bağın 407
Bağlan 441
bahadır 337-38, 479
Bahadır Sultan 537
Bahaeddin Balaban 209
Bahaeddin Cuveyni 184, 313, 360
Bahaeddin Ömer 544, B5/h.269
Bahaeddin Veled 298, B3/h.17
Bahşıyan-ı Rum B5/h.254
bakhşı 467, B5/h.254
Baktria (ülke) *bkz.* Baktriya
Baktriya 56-57, 65-66, 220-21, B1/h.165, B1/h.172
(şu şekillerde de geçer: Baktria, Belh= Baktria)
Baktriyalılar [Baktralılar] 35, 47, B1/h.165
bal 21, 388, B1/h.162
Balaban (Cenevizli) 448
Balasagan 237
Balasagun (Burana) 29, 72, 85, 87, 107, 110, 123, 234, 294, B1/h.89, B2/h.17
Balcuna [Belcivane] 364
Balcunagölü 274
Balgasın 230
Balgasun (ş) B3/h.303
Balıkesir 447, B5/h.4
baliş 168-70, 174, 428, B3/h.43, B3/h.46a, B3/h.58, B4/h.615
baliş karzı 428

Levent Şahverdi Arşivi

Balkan (Hazar) 202
Balkan Tatarları 462, 466
Balkanlar (Avrupa) 4, 214-15, 228, 372, 466, 471, 475, 484, 487, 491, 495, 532, B2/h.30, B5/h.86b
Balkarlar 4
Balkaş *bkz.* Etrak Göl [Belhaş, Balhaş]
Balkhan 116, 259-60, 263, 451
Balkhan Oğuzları 262
Balkhan Türkmenleri (Irak Türkmenleri) 259-63, 265-67
balmak [balmaq] 26
Baltu 335-37, 342, 356, 465, 472, B4/h.208
isyanı 335-37, 356, 465, 472
oğulları 342
Baraba Türkleri 3, G/h.2
Baraç 237
Barak 89, 546, B4/h.390, B5/h.163
Barak Baba 372-73, 468-70
Barak Han 304, 485, 496-97
Barak Suvar 373
Barak-fakih 469
Barakiler 401
Baran *bkz.* Berendi
barangar [bırangar] 60, 323, 375, B1/h.151 *bkz.* sağ-kol
Baranlı 262
Barçın 524
Barçınlığ Kent (Kök-Kesene) [Barçınlığkent; (s.), Barçınlıg-Kent] 123, 524
Barçuk [Barçuq] B1/h.96, B1/h.161, B1/h.180
Barğucin Tegüm [Burkuçı-Tükum] 156, B3/h.21a
Barımbay 339, 374, B4/h.398b dipnot
Barkhan [Barhan] 43
Barköl/Bars Köl 81, 442
Barku *bkz.* Yakut
Barkuk 246, B5/h.158
Barlas(lar) 35, 90, 115, 210, 422
Barlı/Borlı 225, B3/h.267
barsçı *bkz.* segban
Barsğan (kabile adı) 41-42, 73, 119, 208, 231, B1/h.95, B1/h.155, B1/h.161
Barsğan [Barshan] 41, B3/h.285
Barsğan Türkleri 40, 208
Barsilik B4/h.311
Barskhan (şahıs adı) [Barskhan, Barshan] 41, B1/h.95
Barsu/Borocoğlu B1/h.67
Barsula *bkz.* Borocoğlu
Barula 51, 472, B4/h.165
Basaigan [Pa-sai-kan] B1/h.161
Basaraba 228
Basarabya 4, 228, 496, 509, G/h.2
(şu şekillerde de geçer: Akkerman, Bucak)
Basarabya Gagavuzları 228
(şu şekillerde de geçer: Aga–Uğuz, Kaka–Uz)
baskak 331, 340, 381, 503, B4/h.185, B4/h.536
Basmıl/Basmil 154, 196, 198, 200, 274, B5/h.39
Basmış 338
Bastam Çakir 512
Bastam/Bistam 514
Başğurd Bahadır 338
Başkurdistan 107
Başkurt (Bacgırd) 197
Başkurt(lar) [Başkırt] 4, 34, 45, 154, 183, 197, 200, 216, 221-25, 349, 381, 411-12, G/h.2, B1/h.67, B1/h.114, B3/h.20, B3/h.242, B3/h.242, B4/h.23b, B4/h.199a, B4/h.515, B4/h.568, B5/h.176
-Bozkırları 222
Yağsun Yasu = Başkurt B3/h.242
Başkurt Saraka 349
Başlık 374
başmak [başmaq] 26
başmaklık 412
Baştemür 497, B5/h.167, B5/h.177
Baştemür Oğlan 496
Baştemüroğulları 496, 498-99, 506, 527
Batı Göktürkleri 29, 70, 74, 79, 96, 419, B1/h.161, B2/h.43b, B3/h.3a
Batı Hunları 59, 181, 213, 227, 491
Batıniler 310
batman 170, 479, B3/h.59, B3/h.76
Batu Han 89, 136, 201, 325-26, 371, 390, B4/h.161
Batuoğulları 89
Baursuk 469
bavurçı [bavurcı] 155, B3/h.22
Bavurd [Bâvurd] 243
bay/beğ/bek/bey 43, 480, B1/h.107, B1/h.173, B2/h.115, B3/h.330, B4/h.157a dipnot, B4/h.597
Osmanlılarda bu lakap 480
Bay şehri 43, B1/h.72
Bayan Kağan 214
Bayan Noyan 345, B4/h.258a

Levent Şahverdi Arşivi

Bayancar [Bayancar, Bayıncar] 337, 462-63, 465, B4/h.260, B5/h.84
Bayancar Tatar *bkz.* Bayancar
Bayandır 221, 514, 516, B5/h.15
Bayankuli 178
Bayantu Kaan 442
Bayat/Bayaut/Beyat 95, 300, 515-16, B2/h.34, B2/h.43b, B3/h.164
Baybars 216, 245-46, 327, 356, 369, B3/h.357, B4/h.375
Bayburlu B2/h.17
Bayburt 514, B5/h.18
Bayburtlu 517, B3/h.14
Baycar 327, 367
Baycu Noyan 309, 325-26, 328, 332, 340, 348, 360, 427, 463, B4/h.641, B5/h.20
Bayçuroğulları 107, B2/h.64
Baydu (Nurin Aka oğlu) 338-39
Baydu Han 309, 317-18, 340
bayeri elleri 405
Bayetmiş oğlu Muhammed Bik 324, B4/h.157a
Bayezid *bkz.* Yıldırım Bayezid
Bayezid II 495, 509, 518, 529-30, 537, 540, 542, 548, B4/h.457, B5/h.120
Bayğılav 324, B4/h.157a dipnot
Bayındır Han 150
Bayırkular [Bayırqu] B1/h.161, B1/h.172
Bayıtmış/Bayetmiş 324, 349
Baykal gölü (Koso-göl) 18, 30, 152
Baylakan 237
Bayoli B1/h.77
Bayrak B5/h.121
Bayram Hoca 512
Bayramlu 516
bayrı kulları 405
Baysun B1/h.73
Baysungur/Baysungur Mirza [Baysunkur] 96-97, 124, 132, 180, 453, 531
Baytemür 337, 453, B4/h.215
Becnak 57
Beçen 516
Bedehşan [Bedahşan, Badahşan] 50, 83, 116, 200, B3/h.192
Bedreddin 'Ayni 295, 373, 430, 526, B5/h.154
Begçor el-Türki [Begçur al-Turki] B2/h.17
beğ *bkz.* bay
Beğdeli/Beğdili (Kürtlerde: Bedilli) 86, 154, 182, 300
beğlerbeği 512, B4/h.56, B4/h.172, B4/h.177, B4/h.233, B5/h.183
Behram 61
Behram Çubin 102-103, B2/h.52a, B2/h.52b dipnot, B2/h.54 dipnot
Behzat 124-25
  menşei 124
Beishi [Beişu] B1/h.29b
bek *bkz.* bay
Bekeç Arslan Tegin 200, B3/h.167
Beklemiş 450
Bektaşi 401
Bektekin dihkanı [Bektekin] 415
Belasegân 234
Belencer 82, 139, 237, B2/h.50
Belgüvüt 116, B2/h.81
Belh=Baktria [Balkh] *bkz.* Baktriya
Belucistan 66, 159, 207
Bena'i 536
Bençul 197
Bengal valiliği [Bingale] 208-209
Beni Ahşid 240
Beni Bacur (Bayçur) 240
Ben-i İsrail 391
Beni Tulun 240
Benna'i B5/ h.191
Benu Bu'ayth 242
beqa Sümer ağırlık birimi B3/h.56
Berberiler 248
Berdibek [Berdi Beğ] 503, 544
Berendi 67-68, 85, 262, 512, B4/h.23a, B4/h.23b, B4/h.44
  (şu şekillerde de geçer: al-Bereni, Aparn, Baran, Parn)
Bergama 447
Bering Boğazı 126
Berke Han 89, 341, 364, 366, 369-70, 399, 412, 436, B2/h.71B4/h.239a, B4/h.258
Berkentay 441
Bervan 277
Berzend 242
Bessus 79
Beşbalık [Peh-ting] 61, 72, 81, 89, 136-37, 159, 165, 197, 231, 274, 400, B1/h.162, B2/h.6
Beşbek 450
Beşgur (Başgur, Beşoğur) 203
bey *bkz.* bay
Beyaz Deniz 507

Levent Şahverdi Arşivi

Beyazıt (yer adı) B1/h.24, B1/h.26 dipnot, B1/h.181, B2/h.105, B3/h.284b
beygo (yabğu) kutluğ bek 304
beylerbeyi 91, 323-25, 327, 441, 449, 475, 499-500, 515, 543, 546
Beyzavi [Baydavi] 223
bezman/bezmen (kantar terazisi) 174
bırangar *bkz.* barangar
Bi [Pe] B3/h.26a
Biçuroğulları 125
bidat B4/h.63a
Biga 462, 466
Bigude [Pi-ku-te] 95
Bila-suvar 238
Bilecik B5/h.248
Bilge Bunçur Hakan [Bilga Bunçur Hakan] 113
bilge büke [bilga büka] 304
Bilge Büke 184
Bilge Nuçur [Bilga Nuç-çur] B2/h.17, B2/h.75
Bilge Nuçur/Bilgä Nuçur/Bilgä Nuçur/Bilgençur (Bilge Nuçur) Kağan, Bilge Nuc-cur 84
bilge tegini kılıçları [bilgatakini] 45
bin oklu çadır 385
Birgi 447
Bissur 68
Bisuut 59
Bisütun dağı 351, 385, B4/h.287a
bitikçi (demeçi) 313, 329, 331-33, 343, 349, 398, 411, 417, B4/h.172
Bitinya 318, 336, 454, 468-69, 471, 480, 485, B5/h.91
Bizans 35, 73, 82, 84, 102-105, 119, 133, 140, 156, 163, 167, 196-97, 214-15, 217, 219-20, 222, 227-28, 236-37, 245, 260, 266-68, 270-71, 281-84, 286, 288-94, 298, 300, 318, 326, 335-36, 344, 346, 356-57, 362-63, 370, 372, 385, 389-91, 409, 425, 428, 444, 450, 454, 456, 458-60, 462, 466-72, 476-77, 482-85, 495, 531-32, 549-50, B1/h.76, B3/h.53a, B3/h.273, B4/h.56, B4/h.641, B5/h.19, B5/h.82, B5/h.91, B5/h.105, B5/h.134, B5/h.248, B5/h.249
kızları İlhanlılarda 467-68
kızları Osmanlılarda 532-33
Rumlarının medeni tesiri meselesi 288
-Selçuk münasebeti 268, 281, 288
Bizar/Bizal B1/h.165
Boccacio 530
Boçukur/Buçukur 337, 463, 465
Boğdan [Bogdan] 483
Boğdı Yarguçı [Bugdı] 333
boğul [bogul] 404, 416, 532, B4/h.515
Bolad Çingsang [Polat Çingsang Pulat Cinsung] *bkz.* Chengxiang
Bolu 449, 457, 464, 476, B5/h.76b
Boniface (Bonifatius) IX (1350-1404) 484, 506
Boniface (L. Bonifatius) VIII (1230-1303) 390
Bonyak 226
Borçalı *bkz.* Borocoğlu
Azerbaycan'da 237
Hazarlarda 237
Macarlarda 218
Mısır'da 237, 246
Van'da 232-33
Borçoğlu *bkz.* Borocoğlu
Borçol (bence; Boroç oğlu) 218
Boris 216
Borocoğlu 225, 232, 237, 246, 356, B1/h.67, B4/h.311
Boroc-oğlu *bkz.* Borocoğlu
Boroçlar *bkz.* Borocoğlu
(şu şekillerde de geçer: Barsula, Borçalı, Boroc-oğlu, Boroçlar, Borçoğlu, el-Bursul, el-Burşaliye)
Borohoro [Borokhoro] B3/h.153
Borsuk *bkz.* Emir Borsuk
Borsuk kum 29
Borsusk/Boruç 59
boyar 405
Boyer (Bayar) 228
boz ahtaçı 324, B4/h.177
bozkır Türkleri 43
Bozkurt oğulları *bkz.* Hakanlılar
Bozok 271
Bozuk nehri B5/h.179
Bozunçur B4/h.288
Bögü Kağan/Bögü Hakan (Uygur) 81, 137
Böke Büdrüc *bkz.* Arık Böke
Bökey Orda [Bökey-Orda] B1/h.77
bölük 331, 409-10, 451, 473, 477, 479
Börçegin<Börü Tegin [Börçeğin] 90, 96-99, 407, B2/h.38, B2/h.43b, B2/h.43c
Böri Tegin/Börü Tegin *bkz.* Börçegin [Böri Tegin/Börütekin]
böri-tegin 96

Levent Şahverdi Arşivi

Börküyarık 279
Böyrük 413
Bu'ayth 242
Bucak *bkz.* Basarabya
Buçukur/Boçukur 337, 463, 465
Buda 23, 66, 188, 231, 281, 384, B3/h.86, B5/h.277
Budapeşte 219
Budizm 67, 81, 110, 112, 117, 132, 137, 181, 186, 189, 215, 231, 316-18, 359-60, 364, 377, 535, B1/h.26, B3/h.111a, B4/h.317
Budizm-Şamanizm münasebetleri 67, B1/h.26,
Bugu *bkz.* Pugu B1/h.172
Buğa (Büyük) [Buga] 242, 244
Buğa (Türkmen reisi) [Buga] 266-67, B3/h.341, B3/h.348
Buğdan 228
Buğday Bey 328, 374
buğra han [bughra khan] B2/h.17
Buğra Han 70, 109, B1/h.145
Buhara 3-4, 39, 70, 72, 75, 79, 85, 116-17, 121, 123, 130, 150, 169, 178, 231, 242, 259-62, 273, 394, 426, 485, 528, B1/h.67, B1/h.72, B1/h.73, B1/h.192, B2/h.39, B2/h.111, B3/h.79, B3/h.285, B3/h.345, B4/h.104
Buhara Osruşana 70
Bukhar-khudat paraları 242
Bukharlılar G/h.2
bulargu 367, B4/h.191 dipnot, B4/h.223a
Bularğuy Gazi [Bularguy Gazi] 338-39, B4/h.223a, B4/h.224 dipnot
Bulgan Hatun 434
Bulgar (Edil Bulgarları) 83, 169, 174, 182, 215, 236-37, 271, 502, B1/h.67, B1/h.76, B1/h.115, B1/h.140, B3/h.44, B3/h.76, B3/h.99, B3/h.153, B3/h.275, B3/h.294, B3/h.321, B5/h.84, B5/h.137, B5/h.176, B5/h.179
Azerbaycan'da 237-38
Bağdat'tan gelen elçi (920'ler) 109
bunlara giden sefaret 252
cedleri olarak Kimmerler 49
Edil Bulgarları 83, 169, 174, 182, 215, 236-37, 271, 502
muhaceretleri 232-33
Tuna Bulgarları 214-16
Bulgar dağı 448
Bulgarin B1/h.105
Bulgaristan 484, G/8
Bulgay 453
Bumin 62
Bunturki 355
Buralğı Bey 333, 338, B4/h.223a
Buralğuy 339
Burana *bkz.* Balasagun
Burcan B3/h.321
Burdur 447
Burhaneddin Haydar 525
Bursa 303, 447-48, 462, 466-67, 469-70, 472, 475-78, 483, 485-86, 492, 522, 524-28, 532-33, 538, 548-51, B1/h.162, B4/h.102, B4/h.106, B5/h.120, B5/h.248, B5/h.278a
Buruhkuru dağları B1/h.161
Burula 334
Buruşak (yahut Buruşask) 36, B1/h.80
Bus 226
Buscarello de Ghizolfi [Buscarello di Chezalfi] 387
Bust 207
buyruk 75, 293
Buzağu Baba 373, B4/h.369
Buzan (Çağatay Hanı) 89
Buzancar B2/h.27
Buzançur B4/h.288
Buzencer [Buzencar, Buzencer,] 351, B4/h.288
bükevül (aşçı) 155, B3/h.22
Büttem Dağı B2/h.43b
Büyük Buğa *bkz.* Buğa
Büyük Şarl 214
Büyük Şeyh Hasan 321-22

CabğuCabir b. Hayyan B2/h.43b
Caca/Cacek 460, B5/h.20, B5/h.41
Cacaoğlu Cebrail bey 449
Cafer 339, 377
Cagrık [Cagrıq] B1/h.180
Cagruk [Çagruq] B1/h.180
Cakü [Câkü, Caku] (Emir Cakü) 448-49, 464, B5/h.11
Calayır [Calayır/Calayir] 115, 119, 156, 309, 321-22, 326, 328-29, 332-35, 348-49, 352, 367, 374, 376, 383, 405, 412, 414-15, 422, 461, 463, 478, 511-12, 541,

Levent Şahverdi Arşivi

551, B1/h.162, B2/h.96a, B4/h.171a, B4/h.188, B4/h.357 dipnot, B4/h.428, B4/h.456a, B4/h.457, B4/h.595
Ahmet Calayır'ın sonu 487-88
müşterek dile hizmet etmeleri 541
sanattaki roller 383-84, B2/h.96a, B4/h.456a, B4/h.457
Calayır İne Bek 335
Cami'i Karamati'l-avliya B4/h.385
Camuka B3/h.22
Can Gerey B5/h.177
Candar Yemen Bey *bkz.* Emir Şemseddin Yemen Candar
Candarlı ailesi 468
Candarlı Süleyman Paşa (Kastamonu hakimi) 346, 448, 476, B5/h.55
Candaroğulları 460-62, 471
Canibek Han [Cani-Bek/Canıbek] 85, 136, 322, 500, 519, 527, 536, 538, 543, B5/h.239
Canik (Kavya) 448, 450
Cannibalis (yani insan yiyen) B1/h.103
Cansa (Cinse, Cinteh) 496, B5/h.166, B5/h.166
Capar (Cafer) 440-41
Carag B1/h.178
Caraih B1/h.180
Carlo Lomellino 498
Caruk [Çaruq, Caruq] B1/h.96, B1/h.161, B1/h.180
Cavğut Kuru [Cavgut Kuru] B2/h.43c
Cavlaklar *bkz.* Cevâlik
Caygazı 374, B5/h.398a dipnot
Cazığ [Cazıg] 275-76
cdâde/alcdade 139
Cebe 150, 453
cebe 479
cebe-arzı 479
cebeci 479
Celal Hemid [Celâl Hamid] 515
Celaleddin Devaddar [Celâleddin Devaddar] 400
Celaleddin H. Mengüberti 454
Celaleddin Harezmşah *bkz.* Harezmşah Celaleddin
Celaleddin Hoteni [Celâleddin Khutanî] 314
Celaleddin Rumi *bkz.* Mevlana Celaleddin Rumi [Celâleddin Rumî]
Celalüddevle [Celal üd-Devle] B4/h.66
Cem Sultan 540, B5/h.249
Cemal Bulgari 349, B4/h.275
Cemal Karşi 201, B1/h.183, B2/h.17, B2/h.30, B3/h.171, B4/h.536
Cemaleddin Ahmed Harezmi 525
Cemaleddin Aksarayi 527
Cemaleddin el-Hafız *bkz.* Dolacı b. Cemaleddin el-Hafız
Cemudar 334
Cend 253, 255, 260-61, 281, B4/h.23a
Cenestan 238
Ceneviz 171, 176, 387, 498, B3/h.57
Cenevizliler 176, 282, 387, 438, 447-48, 450, 492, 498-99, 504, 508
Cenkşi 89
cerge 329, 417, B4/h.612
Cermen (Germen) 20-21, 29, 51, 83, 100, 140, 163, 181, 213, 226, 390, B1/h.77, B1/h.93, B4/h.626b
Cevâlik (Cavlaklar, ibahiyye) 400
Ceyhani B1/h.161, B3/h.153
Chachile [Ça-çı-la] 95
Chalkokondyles *bkz.* Halkokondiles
Changchun [Çang-Çung] 177, 184, 412, B4/h.518
chao [çao] 168, 174, B3/h.41
Charles VI. 120
Charles Vignier 388
Chengxiang [Tugacı Cing-sang Cing-sang] (Pulad Çingsang) 390, 424, 519, B4/h.402
Cheshi [Kiu-che, Kiu-shi, Kü-sze, Chü-shih, Cu-şi, Che-shi, Çi-şi] B1/h.162 dipnot
Chigu [Tche-hu veya Tche-ko] B1/h.155
Christedulos 550
Chuluohou [Çulu Baga Hakan] B2/h.52a
Chumi [Çu-mi] B1/h.161
Chumukun [Ch'u-mu-k'un, Çu-mu-kön, Çumugon] B1/h.161, B1/h.182
Chuyue [Çu yu] 81, B2/h.43b
Cıgragır [aynen] B1/h.96
Cıgragun [aynen] B1/h.96
Cıgrık [aynen] B1/h.96
Cığatu 351
Cılkı-biy *bkz.* Çigil-biy
cırğalan [cırgalan] 378
Cihan Gerey [Cihangerey] 497, B5/h.179
Cihangir (Akkoyunlu) 516, 535-36

Levent Şahverdi Arşivi

Cihanşah (Kamereddin oğlu) 92
Cihanşah (Kara Yusufoğlu) 513-14, B5/h.166
Cihanşah Türkmen 378
Cim (Emba) B1/h.77
Cimboylık [Cimboylıq] B1/h.77
Cinga-Kent 241
Cinse (b. Tölek-Temür) *bkz.* Cansa
Cinse oğulları 497
Cinteh *bkz.* Cansa
Cizak/Cızak 276
Cizakh *bkz.* Duzzakh (Aras Kür boyunda yer)
cizye 289, 291, 325, 327, 344, 357, 385, 413, 435, 468
Clavijo [Klaviço] 185, 354-55, 497, 504, B2/h.116, B3/h.107, B5/h.195
Cngan *bkz.* Çınkay
Coçi/Coçı *bkz.* Cöçi
Coğış [Cogış, Cagış] B5/h.15, B5/h.129
Cok b. Yeltegin Ahşid [Çuk b. Yeltekin] 245
Cok Kara Beçkem b. Kara Arslan [Çok, Çuk, Cok] 208
Coman *bkz.* Koman
Comar *bkz.* Komar
Cöçi Han 88-89, B5/h.162, B5/h.163, B5/h.164, B5/h.165
Cöçi Kasar [Coçu Kasar, Coçu Kısar] 321
Cöçi Ulusu (Toğmak) 89, 92, 120, 136, 159, 178, 322, 326, 349, 369, 371, 373, 384, 392-93, 396, 405, 408, 411-13, 415-19, 436-37, 443, 450, 466, 485, 495-509, B2/h.26b, B4/h.531, B5/h.178, B5/h.201
-nun iç hali 88-89
-nun Mısır'la münasebeti 393
-ve ilk Osmanlılar 412, 416
Cöçioğulları B5/h.176
Cömük *bkz.* Cumuk
Crassus 68
Cucen *bkz.* Cücen
Cuğrak *bkz.* Çığrak
Cuki Mirza [Cûki] 97
Cukrak [Cuqraq] B1/h.96
Cumuk/Çumuk/Cümük/Çümük/Cömük/Çömük/Çümükyan/Çumak [Cumaq] 73, 173, B1/h.181, B1/h.182, B1/h.183, B2/h.43b, B2/h.43d, B2/h.111
Cumukur B4/h.197
Cumul 102, B2/h.43d, B2/h.50
cûngar 323 *bkz.* cuvangar (sol-kol)
Cungarya 23, 27, 58, 60-61, 87-88, 114, 200, 230, 384, 409, 442, G/h.2
Cunkurdak Noyan 442
Curuk [Curuq] B1/h.96
cuvangar 60, 375, b1/h.151, b4/h.177
Cuvanşir 349
Cuveyni 138, 166, 322, 347-48, 373, 385, 430, 436, 439, 453, B1/h.76, B2/h.47, B3/h.18, B3/h.84
Cuveyniler 184, 360, 375
Cücen (Cucen) *bkz.* Avarlar, Ruzhen [Cu-cen, Çürçit]
cüldük (cüldev) 406, B4/h.523
Cüneyd [Güng 125, 383, B2/h.96a, B4/h.456a
Cürcan/Gürgan/Gürgen [Cürcân] 46-47, 56, 79, 107, 117, 126, 240, 254, 258, 454
Cürcaniye 127, 527, B1/h.123, B5/h.239
Cüşkeb [Cuşkâb, Cuskab] 333, B4/h.197, B4/h.197 dipnot
Cynocephali (köpekbaşlılar) b1/h.103

Çadhgal b1/h.72
çadır 38, 50, 73, 105, 139-40, 161, 197, 200, 211, 254-55, 301-302, 304, 319, 347, 385-86, 409, 451, 466, 473, 479, 485, B2/h.128
Hazarlarda 139-40, B2/h.128
İlhanlılarda 386
Çağan Müren [Çığan Moran] 351
Çağan Naur [Çıgan Naur] 351
Çağan Tatar [Çıgan Tatar, Çıgan-Tatar] 94, 100, 182, 329, 361, B2/h.31a, B2/h.43b, B4/h.327a
(şu şekillerde de geçer: Ak Tatar, Önggütler)
Çağanyan 116, 141, 258, B1/h.72
Çağatay Han [Çengiz Han'ın oğlu] [Çagatay] 88, 440, B4/h.615 dipnot
Çağatay Noyan 328, B2/h.27, B4/h.194
Çağatay Ulusu 89-90, 189, 373, 384, 393-94, 408-409, 416, 418, 437, 440-42, 488, 496, 538, 544, B1/h.160, B4/h.531, B4/h.611, B4/h.613
-da halk tabakaları 210, B4/h.613
-da nüfus çokluğu 136, 440
Çağataylılar 89, 134, 210, 304, 411, 441-42, 490, 504, 515, G/h.5, B1/h.49 dipnot, B2/h.49a, B5/h.156
Çağatayoğulları 89, 440

Levent Şahverdi Arşivi

Çağrı/Çağrı Tegin/Çağrı Beğ/Çağrı Bey [Çağrı, Çagrı] (Davut) 199, 255, 259-60, 262, 266, 268, 274, 279-80, B3/h.158, B4/h.7
Çakırlı 516
Çakmak 246
Çaldır Atabekleri 355
Çalık 512
Çalış 325
Çanakkale 466, 472, 482
Çandarlı Ali Paşa 479
Çandarlı Kadı Halil 479, B5/h.115
Çandarlılar 492-93, 524
Çangar B1/h.73
Çankırı 273
Çapar 90, 441
Çarık [Çarıq] B1/h.161
Çarın ırmağı 151
çarik 1.608 kiloluk ağırlık B3/h.59, B4/h.640
Çatkal [Çatqal, Çadghal dağları] B1/h.72, B3/h.145
Çavdar Noyan 328, 336, 374
Çavdar Tatarı 336, 449, 463, B5/h.84
Çavlı Beğ 255
Çavlı *bkz.* Emir Çavul 282
Çay 283
çek *bkz.* sak
Çeke Us B1/h.160
Çekoslovakya 213
Çelebi Mehmed 475, 478, 492, B4/h.530, B5/h.144
Çembuk 103
Çemişkezek 515
Çengi Tura 413
Çengiz 17, 22, 35, 51, 82, 86-90, 95-100, 114, 118-19, 136, 146-50, 156-58, 165-66, 168, 182-83, 188, 191, 267, 274, 299, 310, 320-21, 364-65, 391-93, 407, 412, 414, 418, 431, 435, 439-41, 452-53, 487, 528, 545-46, B1/h.6, B1/h.23, B1/h.145, B1/h.160, B2/h.17, B2/h.25a, B2/h.26a, B2/h.27, B2/h.33a, B2/h.38, B2/h.43b, B2/h.43c, B2/h.47, B2/h.47a, B2/h.49, B2/h.116, B3/h.22, B3/h.24, B3/h.25, B4/h.32, B4/h.151, B4/h.168a, B4/h.172, B4/h.189, B4/h.288, B4/h.519, B4/h.615, B5/h.39, B5/h.176
menşei 96
ve Kutadgu Bilig 18-19
Yasa'sı 146, 188, 407
Çengizliler 119, 133, 225, 304, 318, 321, 345, 366, 489, 502, 504, 506, 528, 537, 546, B3/h.24a, B3/h.86, B5/h.177
Çengizoğulları 134, 183, 186-90, 384, 490, 495, 503, 545
Çepni(ler) 369, 468, 516
çeri 479, B5/h.103
çerig [çeriğ] 409-11
çerig yurdu 339, 396, 403, 408-12, 442
Çernevıy Tatarları [Çernovoy] G/h.2
Çertan (Çotran) 218
çete 284, 479
Çığrak [Çagraq, Cuqraq] 41, 60, 72, 173, 183, 222, B1/h.76, B1/h.96, B1/h.154, B2/h.43b
(şu şekillerde de geçer: Cuğrak, Çigrek)
Çınkay (Cngan) B4/h.189
Çınkay Noyan B4/h.189
Çıntemür [Çin Temür/Çıntemür/Çıngtemür] 360, 364, 375, 380, 399
Çıta (Şarki Türkistan) 91, B2/h.30
Çıtağ B2/h.30
Çıtaklar 4
Çiçest *bkz.* Urmiye Gölü
çifte krallık 24, 40, 422, 424
ayr. bkz. devlet teşkilatı
Çigil/Çiğil 30, 34-35, 41, 51, 54, 63, 83-84, 115, 119, 156, 182-83, 218, 274, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.95, B1/h.140, B1/h.161, B2/h.17, B2/h.66, B3/h.22, B3/h.68, B3/h.164, B4/h.514
(şu şekillerde de geçer: Asgil, İçgil)
Çin'de Sarı Yugurlar 198-200, 203-204, 220, 225, 345, B3/h.164
-Macaristan'da 218
Semerkand'da 119, B2/h.66
Çigil-biy 236
(şu şekillerde de geçer: Cılkı-biy, Zigi-bi)
Çigrek *bkz.* Çığrak
Çimkent (Çömukkent) 73, B1/h.181, B1/h.183
Çini Hatun 469
Çiniyançkent B1/h.162
Çoban (Kastamonu Beyi) *bkz.* Hüsameddin Bey
Çoban *bkz.* Emir Çoban
Çoban Noyan B2/h.114
Çobanköprüsü 438

Levent Şahverdi Arşivi

Çobanlılar 320, 476, 519
Çobanoğulları 322, 452, 457, 459, 462, 476, 511
Çoluk Kağan *bkz.*Tuhezhen
çora 416, B2/h.17 dipnot, B4/h.607
Çormakan [Çormagun, Çormagan Noyan, Cormagun Noyan, Cormagon, Çormağun] 328, 348, 360, 377, B4/h.165, B4/h.168b, B4/h.199a
Çortan 225
Çortanlı 273
Çoruh 328, 355, 515, B4/h.398b
Çömük *bkz.* Cumuk
Çömükkent *bkz.* Çimkent
Çte/Cta B2/h.30
Çu nehri 28-29, 38-39, 41-43, 47, 49, 65, 74, 76, 83, 87, 107, 115, 150, 178, 197, 258, 272-73, 294, 496, B1/h.48, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.89, B1/h.106, B2/h.111, B3/h.87
Çu'lar *bkz.* Zhou'lar
Çud *bkz.* Çut
Çul (eski Çur, Sûl, Araplarda Sul) 64, 107, 300, B3/h.324
Çulu Bağa Hakan [Çulu Baga Hakan] (Şabe) 102, B2/h.52a *bkz.* Chuluohou
Çumuk *bkz.* Şato
Çumul/Çümül/Çömül [Ch'u-mi Çu-mi] 94, B1/h.161, B2/h.43c, B2/h.43d
çupan 26
Çuras 115, 189-90, 422, B3/h.111a
Çut (Çud) 44, B1/h.112
Çuvaş(lar) 4, 34, 182, 215, GB2, B1/h.70
çügün 45, B1/h.112
Çümük *bkz.* Şato

Dadan B1/h.65
Dağıstan 31, 82, 232-33, 274, B1/h.151, B2/h.43d, B2/h.50
Dağıstan'da Türkler 31
Dahae ('ler) (Dae) 59, 67-68, 220, 262, B1/h.165
(şu şekillerde de geçer: Adağı, Aday)
Dakiki 30, B1/h.76
Daklâyî B1/h.103
Dalaguai [Ta-la-çuy] 95, B2/h.33 dipnot
Dalan Navur (Salyan) 351
Dalay 330, 405-406, B1/h.178
Damili [Ta-mi-li] 95
Danişmend (Karluk) 364, B4/h.32
Danişmend Gazi 274
Danişmend vilayeti 328-29, 333-35, 368, 464-65, B4/h.32
Danişmend-i Buhari 274, B4/h.32
Danişmendoğlu İzzeddin Muhammed B5/h.126
Danişmendoğulları 280, 282, 288
dank (Harezm miskali alt birimi, altıda biri) 170, 425-26, 433, 479, B5/h.120
Dante 530
Dârâ [Dârâ] 35, 51-52, 56, B3/h.53
Dargan Ata (y.) 380
Dargman (Targüman) B1/h.124
Darhan B1/h.160
darik 170-71
Darmetâyî B1/h.103
daruğalık 412-13, 426, 436
darülhuffaz [Darül-huffaz] 385
Darüşşifa 299, B4/h.416
Daryal 276, B3/h.250
Dasa B1/h.165
Dashi [Ta-şi] (Ta-shih) 106
Daşkent *bkz.* Taşkent
Davançın 159
Davit II 277
Davud (Kutlu Temür oğlu) 442-43
Davud b. Muhammed Kayseri 523-24
Davut *bkz.* Çağrı Bey
Daxia [Ta-hsia] B1/h.162
defin âdetleri ve merasim 22, 49, 67, 226, B2/h.111, B4/h.318
Göktürk ve Kübeçilerde 49
Hazarlarda B2/h.111
Sogd B2/h.111
suda defin 22
Türklerde 22
Dehhani (şair) 380, 539
Dehhan-i Şir (boğaz) *bkz.* Düldül Atlagan
Deh-i Kâhûd [Dah-i Kâhûd] 350
Dehistan (128, B1/h.165
Delhi [Dehli] 208-10, 442, B3/h.192
Deli-Darhan B1/h.160
Demavend [Demâvend] 317
Demetrios [Demetrius] 56-57
demir 23, 29-30, 36, 38, 43-45, 47, 64, 75, 134, 149, 418, 422-23, 507, B1/h.33, B1/h.66, B1/h.109, B1/h.112, B1/h.114, B1/h.115, B1/h.160, B3/h.83, B4/h.5

Levent Şahverdi Arşivi

Çin'de 44, B1/h.33
demirci hakanlar 422
demirci tarhanlar 75, 418, 423, B1/h.160
demircilik 37-46, 225, B1/h.108, B1/h.114, B1/h.160,
Derbend 75
mukaddes demirci 75
Talka Demir Kapısı 45
Termiz Demirkapısı 31
Demir Kâhya [Kâhya] 498
Demirhan 447, B5/h.4
Demirkapı 149-50, B1/h.103
Dengiz 227
Denizli (Ladıkıye) 273, 284, 290, 447, 459, 461, 476, B4/h.56,
Denkâyî B1/h.103
Deraverd 351
Derbek (Derbik) 46, 59, 67, 541,B1/h.85, B1/h.118, B1/h.165
Derbend 41, 75, 149-50, 222-23, 232, 236, 238, 274, 276, 371, 519, B1/h.72, B1/h.77, B1/h.115, B1/h.131, B1/h.178, B4/h.38, B4/h.161
Derbik *bkz.* Derbek
Derviş Han B5/h.166
Derviş Muhammed 124
Derya-i Kimak 30, B1/h.54
Despina (Tespina) 62-63
destanlar 18, 28-29, 40, 45, 51-53, 58, 90, 96, 133, 145-50, 152-53, 156-57, 200, 203, 208, 221-23, 226, 231, 233, 235, 239, 243, 246, 254, 276, 305, 393, 404, 501, 512, B1/h.51, B1/h.72, B1/h.73, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.128, B1/h.130, B1/h.142, B1/h.145, B1/h.146, B2/h.17, B3/h.7, B3/h.265, B3/h.326, B4/h.113, B4/h.288
Çengizlilerin destani tarihleri 157-58, 239
Mete'nin destanı 58, 156, B1/h.145
Oğuz destanının menşei 29, B1/h.51, B1/h.72, B3/h.7
Deşt-i Kıpçak [Deşti Kıpçak] 89, 121, 369, 450, 452-53, 489, B4/h.161
Devin 260
devlet teşkilatı 75, 83, 118, 133-34, 153-54, 176, 397, 403, 420-21, 476, 478, 518-19, 545, B1/h.188
4'lü ve 24'lü teşkilat 156
Argimpaylarda 75, 118, 154
çifte krallık 24, 40, 422, 424
devletçilik ideali ve ideolojisi 118
devletin kuvvetli bir kültüre dayanması gerekliliği 112
din devlet ayrılığı 135
hakan, kağan Avarlarda 60
hakanlar beyler münavebesi 422
İlhanlılarda 133, 397, 403, 476-78, 519
Merkeziyetsizlik 424
Moğolların Göktürk hakanlarına ait riyayetleri benimsemeleri 176
Osmanlılarda şad ve hatun (Soğdça) 48, 245
ülüşle bağlanışı 133
Devletabad 350
Devletberdi B5/h.177
Devletşah Semerkandi 322, 511, B4/h.456
Deylem 244, B4/h.158
Deylemiler 102, 110, 235, B2/h.99
Dhiqâr 104
dışoğlan 479
ḍıya-i khâṣṣa 406
Di (kuzey kavmi) *bkz.* Tikler
Dicle 177-78, 266-67, 353, 433-35, 514
Diger (Acaristan'da) B4/h.310
dihkan [dehkan] 134, 237, 407, 415, B2/h.111
dil 24-25, 33-34, 36, 40, 59, 66, 71, 114-15, 117, 120-21, 127, 139, 165, 183, 187, 189, 209, 211, 215-16, 224, 226, 237, 244, 290-91, 296, 373, 375-76, 378, 380, 396, 480, 532-33, 535, 539-40, 542, 545, 547, B1/h.24, B1/h.29a, B1/h.[37a], B1/h.70, B1/h.76, B1/h.80, B1/h.22 dipnot, B1/h.123, B1/h.137, B1/h.144, B1/h.151, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.165, B1/h.172, B1/h.176, B2/h.31a, B2/h.99, B3/h.24a, B3/h.321, B4/h.148, B4/h.150, B4/h.224 dipnot, B4/h.400, B5/h.39, B5/h.401
Farslaşan Türkler 300, B3/h.192
Farslaştırma siyaseti 117
Harezmce 85, 115, 128, B1/h.172
i. Farsçadan farklı bir dil olarak 85
Kaşgari til denilen Hakani-Uygur dili 121

Levent Şahverdi Arşivi

Moğol dili 26-27, 71, 93-95, 120, 187, 373-74, 398, B1/h.22 dipnot, B5/h.401
i. Moğollaşma 115
Sümerce ve Türkçe ilişkileri 21-22, 72
şehirlerde Türkleşme (Moğollar devrinde) 85, 116, 189
Prototürk 26, 28
Proto-türkmongol 26
Tacikleşme 117
Türk dili 22, 25, 33-34, 71-72, 93, 121-23, 216, 353, 378, 381, 531, 533, 536, 544-45, 547, 552, B1/h.159, B4/h.1b, B4/h.10a
i. Türkleşme 117
Türk dil hk. Ali Şir Nevai'nin sözleri 122-23, 382, 547
Türk dili ve Kore dili münasebeti 25-27, 34
Dilküşa sarayı 185
Dilşad Hatun 394
Dimeşk [Dimaşq] *bkz.* Şam
Dimitri Donskoy 503
dinar 175, 247, 373, 411, 413, 419, 425-29, 432-34, 438, 457, 468, 478, B3/h.80, B4/h.587, B4/h.628, B4/h.662, B4/h.697, B5/h.119
dinden ayrılma 133
ding (gümüş para birimi) B4/h.615 dipnot
Dingling [Din-ling] B1/h.29b
dinler 24-25, 31, 40, 67, 70, 89, 105-106, 110-12, 127, 129-30, 133, 135, 137-38, 142, 152-53, 161, 181, 183, 215, 217, 226, 290-91, 295, 298, 300, 307, 314, 361, 359, 366-67, 377, 392, 400, 412, 465, 473, 483, 486, 491, 502, 526, 537, B1/h.22, B1/h.23, B1/h.29a dipnot, B1/h.33, B2/h.105, B2/h.111, B4/h.151, B4/h.327a, B5/h.279a
Anadolu'da ve Rumeli'de 298, 372
Budizm-Şamanizm münasebetleri 67
din ve devlet münasebeti 135
dinde müsamaha 70, 137, 162, 361, 546
El-Biruni'nin sözleri 127, B2/h.105
Hıristiyanlık 70, 83, 110, 112, 117, 137, 181, 214, 216, 226, 228, 290, 300, 355, 359-60, 362, 364, 366, 370, 372, 483, 502, 529, 532, B1/h.102, B2/h.99, B4/h.56
İslamiyet 7, 42, 67, 73, 80, 83-85, 89, 105-17, 130, 132-35, 137-38, 142, 154, 164-66, 190, 238, 240, 242, 252, 254, 256, 281, 300, 307, 317-18, 320, 345, 353, 360-69, 373, 379, 385, 392, 396, 400, 415, 483, 529, 532, 545-46, B1/h.144, B1/h.183, B2/h.20, B2/h.65, B2/h.71 dipnot, B2/h.111, B4/h.151
Moğollarda ve Uygurlarda 81, 142, 181
Musevilik 82, 110, 138-40
i. Hazarların Museviliği 82, 108, 138-40, 182, 253
Şamanizm 23, 67, 110, 215, 359, 377, 483, B1/h.26
ve Türkler 25, 67, 181, 295, 300
Diogenos (Romanos) 266-67, 272
dirhem/direm (İlhanlılarda 2,304 gram gümüşü) 169, 171, 425-27, 478-79, B3/h.44, B3/h.55, B3/h.57, B4/h.640, B4/h.641, B4/h.654, B5/h.120
dirlik 319, 412, 414-15, 522
Dishe [Teş>Tiş] 141
divan beği B4/h.177
divan-ı amm 304
divan-ı has [divan-i khas] 304, 406
divan-ı hasilat [divanı khalisat] 405
Divdâd b. Davdaşt 241
Divriği 280
Diyarbakır 237, 266, 295, 307, 327-29, 331-32, 334, 338-39, 345, 349, 377, 379, 429, 435, 512, 514-16, 518, B4/h.157a dipnot, B4/h.203, B4/h.422
Dizakhlu *bkz.* Duzzakh
Dneper *bkz.* Özi
Dobruca 4, 215, 369, 371-72, 469, 509, B5/h.86a
Doğu Anadolu 230, 268, 304, 354-56, 392-93, 426, 490, 511-12, 514, 520, 545
Doğu Avrupa [Doğuavrupa] 16, 28, 48-51, 58-59, 63-65, 72, 82, 88, 101, 135, 142, 149-50, 153, 159, 167, 176-77, 181, 183, 196-97, 202-204, 213, 216-20, 223-24, 226-27, 234, 239, 244, 293, 404, 437, 454, 504, B1/h.3, B1/h.112, B1/h.151, B1/h.172, B4/h.626b
Doğu Türkistan [Doğutürkistan] 16, 18, 29, 42-43, 66, 88-90, 92, 107-108, 115, 117, 121, 136, 159, 166, 169-70, 183, 189,

Levent Şahverdi Arşivi

192, 194, 198, 206, 224, 293, 314, 331, 377, 442, 525, G/h.2, B1/h.6, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.96, B1/h.123, B1/h.159, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B1/h.187, B1/h.190, B3/h.59, B3/h.153, B4/h.104
Dokuz Temür 463
Dokuzoğuz [Tokuzoğuz, Dokuzoguz] *bkz.* Tokuzoğuz
Dolacı b. Cemaleddin el-Hafız/Cemaleddin el-Hafız [Dolacı b. Cemâleddin el-Hâfiz] 523
Dolgan (ur.) 3, 421
Domaniç B5/h.76b
Don (Ten) 197, 215, 498, 503, 508, B1/h.162, B5/h.179
Dorylaeum [Darileum] B5/h.19 *bkz.* Eskişehir
Doulun [Tolun] (Tou-lun) 60
Döger 516
Döngen 5, 190, 206, G/h.4, B3/h.186
Dörben [Dürben] 94, 349, 374
Dört Tuhri [Dört Tukhri] B1/h.162
dörtlü teşkilat 118, 330, 479, B3/h.23, B4/h.172
dqaq B4/h.5
Dravid 36, B1/h.23, B1/h.29a
Dribhika B1/h.165
Dropik B1/h.165
Duğlat 90, 92, 115, 132, 515, B5/h.235
Dukak [Duqqaq] 252-54, B4/h.5
Duladay İdeçi [Doluday İleçi] 333, B4/h.194
Duladay Yarguçı [Toladay, Tuladay, Duladay, Doluday ve sonra da Tuladay okumuş (1970:240)] 328, 333, 337, B4/h.194
Dulan Hakan [Tu-lan] (Yer Tegin, Permude) 103, B2/h.54 dipnot
Dulgadırlı 517
Dulu *bkz.* Tulu [Tu-lu, Du-lu]
Dunhuang [Shazhou] 76, B1/h.72, B1/h.161, B2/h.43b, B2/h.43c, B3/h.163
Duochen [Tok-sin] B1/h.29b
duqaq B4/h.5
Durkharlu 516
Durut (Durgut) *bkz.* Turgut
Durutay Noyan 332
Duva Han 89, 440-42, 485
Duzzakh (Cizakh, Dizakhlu) 276
Düldül Atlagan (Dehhan-i Şir) 261, 380
Dürlegin [Dürleğin] 99
Düzbel (Myriokephaloi) 282, 284
Düzce 464, B5/h.76b

Ebabekir Mirza 92, 512
Ebiverd 117, 52/h.7
Ebu el-Mahâmid Muhammed (Hafız) [Ebu'l-Mahamid Muhammed, Ebûl-mahâmid Muhammed] 413
Ebu Hamid el-Endelüsi 75, B1/h.115, B1/h.189
Ebu Hanife 528
Ebu Mansur el-Belhi [. Abu Mansur al-Balkhî] 30
Ebu Muhammed el-Battal B5/h.19
Ebu Said [Ebu-Sa'îd] 187, 309, 320-21, 338-39, 342, 357, 362, 375, 377, 382-83, 385, 394, 413, 423-24, 428, 433-34, 437, 440, 444, 447, 452, 457, 476, 513, 523, 543-44, B4/h.156, B4/h.269, B4/h.404, B4/h.636, B4/h.637
Ebu Said Mirza 91, 514, 516, 536
Ebu Sehl 126
Ebu Süleym el-Türki [Abu Sülaym al-Turkı] 243, B3/h.348
Ebû Şucâ 167
Ebu Tahir Süleyman el-Cennabi 108
Ebu Talib [Abu Talib] 105
Ebu Yakup el-Huttali [abu Ya'kub al-Khuttalî] B1/h.22, B3/h.331
Ebu Yusuf Yakup el-Mansur [Ebu-Yusuf Ya'kup al-Mansur] 247
Ebu Bekir el-Suli [Abu-Bekr al Suli] 125, 240, 241, B2/h.96b, B3/h.337, B3/h.351
Ebabekir Mirza 92, 512 Ebu Bekir el-Kaffal el-Şâşî 125
Ebussuud Efendi [Ebussuûd] 528
Ebülabbas Abdullah [Ebu'l-Abbas Abdullah] 242
Ebülabbas Me'mun [Ebül 'Abbas Me'mun] B2/h.105
Ebülberekat el-Bağdadi [Ebûl-Berekât ûl-Bağdadî] 527
Ebülfazl el-Beyhaki [Ebûl-Fadl el-Beyhakî] 127, 251, 261-62
Ebülferec 310
Ebülfeth el-Busti [Abu al-Fath al-Bustî] 208
Ebülfida 476, 482, B1/h.96, B1/h.179, B4/h.30, B4/h.124
Ebülgazi Han [Hive Hanı, 17. yy] 270, 305, B1/h.73, B1/h.96, B2/h.28, B4/h.523, B5/h.39, B5/h.165

Levent Şahverdi Arşivi

Ebülhasan Ali el-Beyhaki 262
Ebülhasan el-Kelimâtî [Abu-l Hasan al-Kalimâtî] 70
Ebülhayır Han [Ebul-Hayır] 413, 496
Ebülsavar [Abu al-Savar] 263
Ebülvefa [Ebûl-Vefa] 126
Edebalı *bkz.* Şeyh Edebali
edebiyat 83, 114, 117-22, 125, 128-30, 138, 163-64, 210, 224, 287, 299, 303, 305-307, 310, 336, 373, 375, 379-80, 403, 458, 518, 533-39, 542, 545, B1/h.29b dipnot, B1/h.162, B2/h.52a, B4/h.115, B4/h.662
Acem ve İslam eserlerinin sağladığı çerçeve 122, B2/h.52a
Çağatay edebi dili 119-20, 209, 535, 537, B3/h.93
i. Ali Şir Nevai 119, 121-24, 179-80, 185, 382, 416, 487, 536-37, 542, 547, B2/h.39, B2/h.93, B3/h.93, B3/h.96, B3/h.106, B4/h.428, B4/h.450
ii. menşei 119-20
Tevrat: Türkçe nüshaları 139
Edil [Volga] (Volga) 23, 26, 29, 53, 58, 67, 82, 107, 109, 139-40, 150, 178, 182, 192, 213, 215, 219-20, 222, 224, 230, 232-33, 236-37, 325, 495-96, 501, 504, 509, B1/h.14, B1/h.54, B1/h.194, B3/h.242, B3/h.257, B4/h.515
Edil-Kaylı 224
Edüge [Edüge/Edüğe] 90, 496-97, 500, 504-506, 508, 515, 527-28
Edügeoğulları 509
Edward III B4/h.696
Eflak [Eflâk] 228
Eflaki [Eflâkî] 291, 298, 341, 365, 526, B3/h.17, B4/h.213, B4/h.352, B4/h.352 dipnot, B4/h.396, B4/h.490
Eflani [Eflânî] *bkz.* Paflagonya
Eftalit(ler) 60-61, 66, 75, 85, 102, 105, 234, 239, 286, B1/h.72, B1/h.142, B1/h.156, B1/h.157, B1/h.187, B2/h.52a, B3/h.273, B4/h.277
(şu şekillerde de geçer: Abdal, Ak Hun, Haytal, Heptal, Hua, Sveta Huna)
Egil 407
Eğridür 447, 476, B5/h.81
Eher 265
Ekberşah 269
ekin 340, 388, 512, 533, B3/h.78b
Ekinci b. Koçkar [Ekinci bin Qoçqar] 199
Ektağ *bkz.* Aktağ
el-Bikiye [al-Bîkiye] 240
El-Biruni [El-Birunî, El Birunî] 23, 30, 41-42, 57, 97, 110-12, 125-30, 132, 141, 148, 182, 195, 199-200, 203-204, 222, 231, 258, 261, 272, 295, 310, 386, 390, 393, B1/h.24, B1/h.26, B1/h.76, B1/h.77, B1/h.90, B1/h.91, B1/h.95, B1/h.96a, B1/h.120, B1/h.122, B1/h.130, B1/h.138, B1/h.144, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B1/h.175, B1/h.190, B2/h.38, B2/h.43b, B2/h.72, B2/h.97, B2/h.98, B2/h.99, B2/h.104, B2/h.105, B3/h.8, B3/h.57, B3/h.99, B3/h.131, B3/h.154, B3/h.155, B3/h.246, B4/h.487, B5/h.39, B5/h.225
İranlılara münasebeti 30, 41-42, B1/h.122, B2/h.99
İslâmiyetin intişarı hakkında fikri 110-11
Türkçesi 128, B2/h.105
Yunan medeniyetine bakışı 111, B2/h.99
Elbistan 235
el-Bursul *bkz.* Bolocoğlu
el-Burşaliye *bkz.* Bolocoğlu
Elcezire 511
Elcigidey Noyan [İlçigiday, İlgiday] 347, 360, 441
elçiler 36, 73, 96, 102, 109, 126, 132, 141, 185, 221, 252, 254, 256, 304, 311, 360, 363, 368-69, 387, 393, 398, 451, 468, 482, 492, 497, 499, 516-17, B1/h.72, B1/h.132, B1/h.161, B2/h.8a, B2/h.43b, B4/h.118, B4/h.641
Timuriler devrinde 185, 499-500, 535
el-Darari [Xidadan] *bkz.* Kara Tatar
Elegez dağı 355
Elibay (Rus kaynaklarında Libey) 497, B5/h.176
Elikhanlar *bkz.* Karahanlılar
elimga B4/h.114
Elimolu B1/h.76
El-Ka'im bi-Emrillah [Kaim bi-Amrilâh] 267
el-Muktedir (Muktedir) 107-108, 110
el-Muktefi 107

Levent Şahverdi Arşivi

el-Suli [el-Sûlî] 240
el-Türkişi (Semerkand) 240
Elvent Beğ 518
Emderâthâ B1/h.103
Emenek *bkz.* Şırın Emenek
Emevi [Emevî] 73, 79, 82, 108, 239, B2/h.89 dipnot, B3/h.329
Emir Arık 344
Emir Borsuk 281
Emir Buğday 324
Emir Cakü *bkz.* Cakü
Emir Celal el-Islam [Celâl ül islam] B3/h.105
Emir Çeçek 324
Emir Çoban (Çoban) 321, 336-37, 339, 342, 377, 399, 407, 424, 438, 448, 452, 476, B1/h.161 dipnot, B5/h.55
Emir Ertene 342-43, B4/h.222
Emir Hasan Noyin [Hasan Niyani] 323
Emir Hırmancı 335
Emir Hudadad Duğlat 132, B5/h.235
Emir Husrev-i Dihlevi 210
Emir İrencin *bkz.* İrencin Noyan
Emir İsen Kutluğ *bkz.* İsen Kutluğ
Emir Karasungur B4/h.56
Emir Kazağan/Emir Kazgan [Emir Kazagan] 90-91, 185, B3/h.104
Emir Kutluğşah (Mangıt) *bkz.* Kutluğşah
Emir Mahmud 458-60, 462, B5/h.57, B5/h.68
Emir Mulay *bkz.* Mulay Bularğı
Emir Mulay-i Şadi 324
Emir Sevinç 324
Emir Seyfeddin Nüküz 121, 515
Emir Sutay *bkz.* Sutay Noyan
Emir Süleyman 475
Emir-Rabat 170
Emir Şemseddin Yemen Candar 460-62, 467, B5/h.20, B5/h.62
(şu şekillerde de geçer: Candar Yemen Bey, Emir Yemen, Yemen)
Emir Yahya b. İbrahim b. Yuğruş Bilge el-Melik el-Hotenî [Emir Yahya bn. İbrahim bn. Yugruş Bilga el-Malik el-Khutanî] B4/h.421
Emir Yemen *bkz.* Emir Şemseddin Yemen Candar
Emir-i Ülke [Emir-i Ülka] 123, 330, 500, 527
(şu şekillerde de geçer: Ökek, Ükek)
emirülümera 463
Emre Köyü 470
Enbar 433
Endican [III/O] [Endicân] B3/h.59, B4/h.522
Endiriye 371
Endülüs 108, 139, 295, 311
Enez [Aynos] (Ainos) 370, B5/h.105
Engiyanu 314
Engürek Noyan 326
Enice 215
Ercasp B1/h.142
Erciş 354
Erdebil 351, 369, 435, 438, 517
Ereğli 459, 462-63, 467, B5/h.50
Ergani 453
Ergenekon 99, B1/h.131, B2/h.43c
Erger B3/h.164
Erk *bkz.* Karaşehir
Ermenek 447, 459, B5/h.51
Ermeniler 54, 103, 138, 232, 234, 238-39, 260, 269, 283, 287-92, 296-97, 302, 313, 338-39, 352, 354-55, 361-63, B1/h.23, B1/h.77, B1/h.78, B2/h.52a, B3/h.281, B4/h.61, B4/h.66, B4/h.69, B4/h.159, B4/h.233, B4/h.304, B4/h.317 ve Türkler 287-92
Ermeni Hatun 363
Ermeniye [Ermeniye, Armaniye] 242, 357, 429, 519
Ermeniye Denizi (yani Karadeniz) 199
Ersigni 267
Ertene 267
Ertene Bey, Beg 322, 339, 377
Ertene/Ertena kardeşler 338-39
Erteneli 339
Erteneoğulları [Ertene-oğullar/Ertene-oğulları] 309, 346, 349, 487, 534, B4/h.230, B4/h.249
menşei 377
Ertoğan B4/h.232
Ertuğrul [E???] 454-56, 458, 472, 534, B5/h.44
Erzincan 280, 339-40, 345, 413, 427, 433, 454, 464-65, 487-89, 512-13, 515-16, B1/h.76, B4/h.161, B5/h.81
Erzurum 271, 280, 283, 330, 338, 341, 345, 354, 382, 426-27, 438, 465, 512, 515, B1/h.76, B4/h.398b, B4/h.632
Esedi Tusi [Asadî Tûsî] 30, 203
Esfendiyar Beğ 407

Levent Şahverdi Arşivi

Esferayin 380
Esireddin Ebheri [Ebherî] 530
Eski Kırım *bkz.* Sulhat
eski medeniyetlerin oluşması 37, 132
Anau kültürü 16-17, 36, 39
Çin medeniyeti 24, B1/h.[37a] dipnot
Eberhard'ın kenar kavimler teorisi 25
eski devirlerde Türklerin diğer kavimlerle karışmaları 37, B1/h.6, B4/h.56
eski Ön Asya kültürü ve Uzakdoğu'ya nakli 28, B1/h.122
milletleri kendinden türemiş göstermekle ilgili rivayetler 32
Mohenjo Daro kültürü 16, 22, 36, B1/h.22
Noin-ula 38, B1/h.123
Pazırık 38
Eskişehir (Sultanöyüğü) 336, 346, 448-49, 464, B5/h.9, B5/h.15, B5/h.19
Eskişehir *bkz.* Dorylaeum
Esruşene (Uratepe) 55, 70, 107, 240-41, B2/h.43b
Eşben Hatun 328
Eşek Toklı (İşek Toklı) 461, 333
Eşgil B1/h.140
Eşrefoğlu [Eşref-oğlu] 333, 448, 459, 461
Eşrefoğulları 450, 452, 459
Etil (Hazar şehri) 32, 41,
Etil (şehir adı) 82, 108, 139-40
Etrak Göl (Balkaş) 159, 194, B3/h.128
Etrek 252, 254
Etrek b. Katğan / Etrek b. Katağan [Qatgan// Qatagan] 254-55
Etrüsk 20
Eukratides 57
Euthydemos [Ephedemos] 56
evbaş 357, 473
Evliyata *bkz.* Talas [Evliyaata]
Evrenos Bey 480, 483
Eyüdeçi 324
Eyva *bkz.* Yiva
Eyyubi 245, 247
Eyyübiler B3/h.355, B3/h.356
Ezekhil (Khazkiya) B1/h.131
Ezekhil (Khazkiya) rivayetinde Gog Magog B3/h.281
Ezgiş *bkz.* Azgiş
Kafkasya'da 102, 217
Türkistan'da 108
Fadlûn 263
Fahreddin Ali (Tebrizli) B4/h.254
Fahreddin Ali *bkz.* Hoca Fahreddin Ali
Fahreddin Müstevfi 344, 399
Fahreddin Razi 261, B4/h.19
Fahrettin Mübarekşah Guri [Gurî] 209
Fakih Mevlanazade Ahmed [Fâkih Mevlânâzâde Ahmed] 527
Fakih Seyid Ahmed 527
Fakih-i Harezmi 524
Fars 10, 42, 76, 80, 85, 116-17, 161, 164-65, 203, 207, 209-11, 243-44, 271, 297, 299-300, 304-305, 314-15, 330, 355, 375-76, 399, 424, 514, 518, 523, 532, 358-42, 545, B1/h.83, B2/h.99, B4/h.76a, B4/h.156 dipnot, B4/h.534, B4/h.553
Faṣl el-Khitâb 116
Fatımiler 267, B2/h.17
Fatih Sultan Mehmed 311, 451, 475, 478, 481, 492-93, 498-501, 508, 516-18, 525-35, 537, 540, 542, 546-47, 550, 552, B5/h.15, B5/h.117, B5/h.120, B5/h.253, B5/h.272a
felsefe ve riyaziyata rağbeti 525-26, 529-31
karakteri 492-93, 529-31
medreseleri 529-31
Fatma (S. Veled'in hanımı) B4/h.61
Fazıl b. Yahya el-Bermeki [Fadl b. Yahya al-Barmakî] 82
Fazlullah b. Ruzbehan İsfahani [Fadlullah bn. Ruzbehan İsfahânî] 518
Fengshen yanyi [Fen-shen-yen] B1/h.51, B1/h.128
Fenike 47
feodalizm *bkz.* ülüş
Ferâve (Kızılarvat) 259
Ferezdak [Ferezdaq] B2/h.89
Fergana 170
Fergane [Fergane] (Aksıkent) 3, 33, 51, 68-70, 74, 83-84, 107, 117-18, 240, 242, 245, 276, B1/h.73, B1/h.76, B1/h.129, B2/h.17, B2/h.43b, B2/h.88, B2/h.11, B3/h.76, B4/h.23a, B5/h.159
Ferhad Han Karamanlu 378, B4/h.428
Ferhad u Şirin/Ferhat ve Şirin 122
Feriburz III 519

Levent Şahverdi Arşivi

Ferruh Yesar (Şirvanşah) 517, 519
Ferruhşad II 519
Feth b. Hakan b. Gartuç 125, B2/h.96b
Fethullah Şirvani 525
Feyruz (Sasani) 61
Fırat [Frat] 68, 177, 353, 394, 434-35, 514, B3/h.250
Filistin 104, 230, 232, 444
Fin 18, 25, 29, 44, 46, 71, 112, 203, 207, 222, 404, 501-502, B1/h.29a, B4/h.515
Finlandiya 18, 25
Fin-Ugur 23, 36, 45, 53, 203, 216
Firuz (Çin'deki Moğol kaanının amcası) 188
Flontropinus 471
Fokhri (Tohri) 57, B1/h.162
Fran b. Afrak B2/h.17
Franrasya *bkz.* Tunga Alp Er
Fransa 120, 213, 316, 360, 387, 437-38, 491-92, B4/h.696
Frederick Barbarossa I [Fredrik Barbaros] 284
Frederik II 390
Frenk 297, 360, 363, 389-91, 471, 489, 491, 505, 507-508, 546, 549, B4/h.56
Frigya [Firikya] 284
Fuad b. İsmail b. İbrahim b. Muhammed Ali [Fuad bn İsmail bn İbrahim bn Muhammet Ali] 247
Fufuluo [Fu-fu-la] 61
fuma "damad" *bkz.* küregen [foma]
Funduk 244, 271, B3/h.348
funt (phunt) 170, 174, B3/h.55
Fusus 523-24
fütuhatçılık 146, 149, 152-53

Gagavuz 4, 228, G/h.2, G/h.8, B3/h.275, B4/h.56
Gai [Giy] 97, B2/h.42 dipnot
Galaktofagae 58
Galenus 133, 152
galle 427, B4/h.613, B4/h.636
Gansu [Kan-su] 4, 57, 81, 97-98, B1/h.161, B1/h.172, B2/h.43b, B3/h.164
Ganzhou [Kan-chou] B1/h.161, B3/h.265
Gao Xianzhi [Kao-Siyen-Çe] 80
Gaochang [Gaoçang] B1/h.161 ve dipnotu *bkz.* Hoço
Gaoche 60, 61, 62, B1/h.29b, B1/h.151 dipnot, B1/h.172, B3/h.153 *bkz.* Kanglı [Kao-che, Ko-kü, Kao-ku]
Garcistan 207
Gavhore (yer ve kanal) [Gavkhore] 261-62
Gazan (Calayır Beyi) 333
Gazan Han 164, 177, 190, 318-21, 330, 333-35, 337-38, 340, 346, 348-49, 351, 356-57, 361, 363, 365-67, 372-73, 375-76, 379, 383-88, 390-92, 399, 408-409, 423-26, 428, 431-32, 434-35, 439-40, 451, 460-61, 463-65, 467-69, 472, 515, 519, 543-45, B3/h.114, B4/h.107, B4/h.148, B4/h.177, B4/h.216, B4/h.346 dipnot, B4/h.416, B4/h.421, B4/h.457, B4/h.482, B4/h.550a, 4B/h.562 dipnot, B4/h.637, B4/h.630, B4/h.647, B5/h.20, B5/h.81, B5/h.82, B5/h.120, B5/h.201 iktisadi tedbirleri 356
Gazan nehri 434
Gazi Çelebi 346, 348
Gaziler 524
Gazne (ş.) 56, 111, 125-26, 207, 258, 393, 443, B4/h.536
Gazneli Mahmud [10. yüzyıl hükümdarı] *bkz.* Mahmud Gaznevi
Gazneliler 84, 86, 123, 127, 133-35, 210, 222, 227, 257-60, 265-67, 391, 407, 529, B1/h.6, B3/h.202, B4/h.536
Gazneviler 9, 206-208
Gazzali 526, 528
Gebr-i efrenci 546
Gedik Ahmed Paşa 499
Gelibolu 481, 483, 522, 532, 534
Gence 223, 229, 232-33, 237, 242-43, 519
Gence Türkmenleri 276
Georg Terter 482
Georgios Chrysokokkes (veya Khrysokokkes) [Georgias Khrysokokkos] 389
Gera B3/h.61
Geray 459-60, B361
Gerdıman 229
Gerdizi 41-42, 113, 137, 173, 419, B1/h.99, B1/h.162, B1/h.190, B2/h.116, B3/h.48
Gerede 448, 476
Germiyan (ili) 476, 487, 538-41, B5/h.23, B5/h.120

Levent Şahverdi Arşivi

Germiyan (oğulları) 447, 450, 473, 477, B5/h.56
Germiyanoğlu Yakup Bey B5/h.81
Germiyanoğulları 301, 336, 447, 450, 458, 461-64, 468, 471, 473, 476-77, 533-34, B5/h.81, B5/h.84
Gersaşf (Efridun I. B. Feriburz'un oğlu) B5/h.225
Geshu [Ko-shu] B1/h.161
Geshu chuban [Ko-shu ch'u-pan] B1/h.161
Gevherşad [Şahruh'un hanımı] 123, 179, 514
Geyhatu 309, 317-18, 330, 332-34, 337, 345, 348, 366-67, 374-75, 409, 451, 458-62, B4/h.400, B4/h.654
Geyikli Baba 470, 486, 522, 546
Geyne 59
Ghay B5/h.39
Ghey [Ghey<ʏɛj] 97, B2/h.38 dipnot
ghulât-ı şî'a 107
Gıyaseddin İbrahim B5/h.54
Gıyaseddin Keyhusrev I 280, 298, B4/h.56
Gıyaseddin Keyhusrev II 280, 325, 363, B4/h.56
Gıyaseddin Keyhusrev III 326-27, 332, 345, 449
Gıyaseddin Mes'ud *bkz.* Mes'ud II
Giosafat Barbaro [Geosefo Barbaro] 516
gitrifi (para birimi) [gitrifi, 'itrifi] 175, B3/h.78c dipnot
Gıyaseddin (Delük Kıyas) 497
Gıyaseddin Balaban 209
Gıyaseddin Cemşid 130-31
Gıyaseddin Nakkaş 132 *bkz.* Nakkaş Gıyaseddin
Gilan 353, 373, 469
Goethe [18-19. yüzyıl Alman şairi] 121
Gog (Gogar, Gogu) 229, B3/h.281
Gog Magog (Yecüc Mecüc) B1/h.103, B1/h.131, B3/h.281
Gogaren 229, 231, 233, 237
Gogu *bkz.* Gog
Gotarzis (Guderz) B1/h.128
göçebe hayat 39, 41, 43, 68, 71, 133, 272, 301, 315, 385, 416, 420, B1/h.76, B1/h.165, B3/h.138, B4/h.171a, B4/h.613, B4/h.626b, B4/h.636
  göçebelerin vefasızlığı 272, 300
  göçebelik, hâkimiyet vasıtası 160, 315
  Kümidh'ler (Kümiçiler) 34-35, 37, 39, 59, B1/h.76
  mal mülk toplamaktan kaçınma 50
  yarı göçebelik/yarı oturak yarı göçebe hayat 39, 41, 43, 71, 160, B4/h.171a
Göçebe İlçi 333, B4/h.194, B4/h.196
  (şu şekillerde de geçer: İleçi, İdeçi)
göçler 68, 146-47, 165, 196, 198, 201, 224, 232, 257, 261, 272, 275, 441, 396, 411, 441, 443, 453, B1/h.29b, B5/h.179
  Aryani fatihlerin Farsça konuşan bir İskender olarak görülmeleri 47
  Eftalitlerin Yüeçi ülkesini ele geçirmeleri 61
  i. Sasani Behram ile muharebeleri 61
  ii. Sasani Feyruz'u tahta çıkarmaları 61
  iii. payitahtları 61
  göçler sonucu karışma 452
  Harezmlilerin Gürgan'dan Horasan'a göçleri 56
  Kırgızların Uygurlar ülkesine yerleşme sebebi 113
  Karluk ve Oğuzların Maveraünnehir'e inmeleri 113, B2/h.17
  Orta Asya kavimlerinin Uzakdoğu'ya hicreti MÖ 14-13. asırlar 27, 286
  i. Şu göçü 29, 64
  ii. Çu'ların Çin'e yerleşmeleri 29
  Soğdlar, Alanlar ve Baktrialıların Orta Asya'ya göçleri 47
  Şu'ların geri dönüşü 49
  i. Aryanilerin yerli (Türk) kadınlarla evlenmeleri 47
  ii. Harezmli ve Alanların Masaget camiasına dahil olmaları 35, 48
  iii. Soğdların Saka camiasına dahil olmaları 35
  Yüeçilerin batıya göçü 61, 201
Göde Ahmed 518
Gök Orda [Gökorda Gök-orda] 89
Gökalp 455
Göktaş (k.) 266
Göktürk devleti 15, 55, 72, 75, 79-80, 101, 165, 167, 181, 214, B1/h.190
  Arap hâkimiyeti münasebeti 55
  Bizans münasebeti 167, 214
  Bizans-Göktürk ordularının Sasanileri yenmesi 104
  Bu olayın Araplarca tefsir edilişi 101

Levent Şahverdi Arşivi

kurulma amili 72, 101
merkezleri 80
Sasani münasebeti 75, 103
Göktürkler 8, 29, 31, 35, 40, 45, 49, 53, 60-62, 69-76, 80, 82, 94, 96, 99, 102-105, 133-34, 137, 141-42, 145, 147, 151, 156-58, 160, 181-82, 196, 201, 205, 214, 217, 258, 407, B1/h.29b, B1/h.66, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.93, B1/h.108, B1/h.109, B1/h.123, B1/h.127, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B1/h.182, B1/h.184, B1/h.190, B2/h.17, B2/h.38, B2/h.43b, B3/h.3a, B3/h.7, B3/h.16, B3/h.184a, B4/h.536
Sasanilerle münasebetleri 75
güneşe tapmak 67
görünüş [görûnûş] 91
Göynük 448-49, 464
Gregorios Chioniades [Georgios Chioniades] 389
Grek *bkz.* Yunan
Greko-Baktria 56-57, 66, 168, B1/h.172
Greko-Budist sanatı 67
Guangxi [Kuangsi] 166
Guazhou (Khaçu) 199, B3/h.163, B3/h.265
Gucheng [Güçin (Beşbalık'ın doğusunda] B2/h.6
Guillaum (Hollanda generali) 390
Gulam Sa'di B5/h.262
Gumik [Gumîq] B4/h.38
Guncalı 283
guowang B4/h.171a
gur ağırlık birimi B3/h.56, B3/h.57
Gur dağları 203
Gur kavmi *bkz.* Ogur
Gur vilayeti 150, 157, 203, 207
Gurek 106
Gur-i Emir veya Gur-i Mir ["Emir'in Türbesi" adıyla Timur türbesi] 124, 551, B5/h.278a, B5/h.279a
Gurksar (Kurdbaşlı) 146
Guss 258
Gutenberg 530
Guz *bkz.* Oğuz
Gülistan müzesi 124
Gündüzalp 455
Gürgan (Herkanya) *bkz.* Cürcan
Gürgen *bkz.* Cürcan
Gürgenç 86
Güstasefi 353
Güyük Han 376, B2/h.48, B4/h.416, B4/h. 704 dipnot
Güyük Kaan 88, 325, 360, 376
Gyarmat 218
Ğarmîdô (ur.) B1/h.103

H. Amasyalı Hüsameddin 334-35, 341
Habeş 'Amid 364
Habeşistan 111, B1/h.144
Habibi 536
Hacı Ali Tebrizi 551
Hacı Bektaş 373
Hacı Elbeği 481
Hacı Gerey 497-99, B5/h.177, B5/h.178, B5/h.179, B5/h.183, B5/h.253
Hacı İvaz 549-50, B5/h.278
Hacı Mehmed Kıssahan 505
Hacı Muhammed Başkurt B5/h.176
Hacı Muhammed Nakkaş 124
Hacı Paşa 477, 480, B5/h.115
Hacılu 516
Hacızade Mustafa B5/h.246 dipnot
Hacin B4/h.66
Haçlı seferleri 216, 283-84, 287, 289, 301, 339, 484, 506, B4/h.98
Hafız Ebru 322, 338, 363, 373-74, 383, 439, 442, 491, B2/h.71, B2/h.81, B2/h.85, B2/h.116, B3/h.12, B4/h.152, B4/h.166, B4/h.223, B4/h.245, B4/h.250b, B4/h.275, B4/h.336, B4/h.392, B4/h.395, B4/h.398a, B4/h.398b, B4/h.484, B4/h.488, B4/h.501, B4/h.502, B4/h.557, B4/h.579, B4/h.591, B4/h.700, B4/h.708
Hafız Ebu el-Mahâmid Muhammed 413
Hafız Şirazi [Hâfız Şîrazî] 400, 546
Hafızüddin Bezzaz [Hâfızüddin Bezzâz] 528
Hainan [Haynan] 166, 204
hakan [Khaqan] 32, 40, 51, 60, 62, 73, 84, 88, 140, 182, 235, 253, 255, 394, 481, 502, B1/h.29b, B1/h.99, B1/h.125, B1/h.161, B1/h.184, B2/h.17 dipnot, B2/h.52a, B2/h.70, B2/h.130, B3/h.44
hakan beh 253, B4/h.4
Hakani 17, 25, 71, 102, 113, 121, 130, 227, 378, 381, 419, B1/h.161, B2/h.5, B2/h.17

Levent Şahverdi Arşivi

Hakan-i Yugur [Khaqan-i Yugur] 30
hakanların dayanağı 32, 51, 54, 60, 62
oturak ahali 73
Göktürklerde Tölüs ve Tarduş 80
Uygurlarda Tokuzoğuzlar 80-82, 88, 197
Hakanlılar 43, 75, 80, 82-84, 87, 97, 99, 113, 154, 217, B2/h.5, B2/h.17, B2/h.22
(şu şekillerde de geçer: Açina, Bozkurt oğulları)
- Hakanların adaletleri 141
cülus merasimi 104, 325
hurafeler 132, 154
Hakaslar G/h.2
hâkim tabaka 35, 49, 57, 64, 138, 192, 305, 404
Halac/Halaç [Khalaç, Khalac] (Kalaç) 57, 204-207, 210, 234-35, 243, 258-59, 272, 300, 437, 443, B1/h.103, B1/h.106, B1/h.161, B2/h.105, B3/h.184, B3/h.189, B3/h.346
Afganistan'da 205-206, 243
Horasan'da 234
İran'da ve hilafet ordusunda 157, 243
Halaci/Hilci *bkz.* Halac-zayi
Halac-zayi (Halac oğlu) [Khalac-zâyi] 206, 208, 442
Halep (ş.) 266, 273, 280, 312, 343, 360, B4/h.31a, B4/h.118, B4/h.324, B4/h.326
halıcılık 303-304
Halife Mehdi 257, B3/h.146
halifenin Türk ordusu 244
Halil (Orhan Gazi'nin oğlu) 481, B5/h.248
Halil Ece 372
Halil Han 90
Halil Mirza 121, 124
Halkokondiles (Chalkokondyles) 495, B4/h.296, B5/h.161
Hallaç b. Mansur/Hallac-ı Mansur 108
Hamdullah Kazvini 184, 348, 352-53, 379, 382, 428, 438, 457, B3/h.101, B3/h.308, B4/h.158, B4/h.161, B4/h.223, B4/h.644, B4/h.647, B4/h.662, B4/h.697
Hamdullah Müstevfi 343
Hamid [Beyliği, oğlu] 487
Hamidoğlu [Hamid-oğlu] 451, 476, 487
Hamidoğlu Dündar 447
Hamsa-Zancan-İcrûd mıntıkası 350
Hamun gölü 30, 207
Hamza İsfahani 80
Hanbalık [khanbalık] *bkz.* Pekin
Hanefi 111, 319, B4/h.151
hanekâh [khânaqâh] 130, 179, 373, 524, B4/h.416
Hangzhou fu [Heng-çen-fu; Khansa] (Khansa) 166
Haraççıoğlu Kütüphanesi (Bursa'da) 524
Harappa 16, 22, B1/h.23 dipnot
Harezm [Khorezm/Horezm] 35, 37, 46-47, 56, 63, 85, 108, 115, 120, 122, 126-28, 170, 173-75, 199, 220-21, 245, 258-62, 269, 273, 349, 393, 425, 450, 504, 524, B1/h.24, B1/h.83, B1/h.96, B1/h.122, B1/h.124, B1/h.172, B2/h.79, B2/h.105, B2/h.111, B3/h.43, B3/h.55, B3/h.56, B3/h.57, B3/h.76, B3/h.80, B3/h.157, B3/h.173 dipnot, B4/h.61, B5/h.120, B5/h.239
Anadolu ve 272-73, 301, 331, 524
dilleri 115, 120, B2/h.79
Harezm Türkleri Azerbaycan'da 278, 425
medeniyetlerinin kıdemi ve Türkler üzerinde tesiri 117
Mısır'da 524, B1/h.124
Müslüman Harezmlilerde Emevi ananesi 108
ölçüleri 170, 174-75, B3/h.55
takvimleri 47, 393, B1/h.122
Harezmşah Celaleddin (Celaleddin Harezmşah) 86, 159, 301, 454
Harezmşahlar [Horezmşahlar] 85-88, 115-16, 123, 127, 136, 162, 182, 221-22, 272, 278-79, 331, 344, 380, 391, 406-407, 453-54, 529, B1/h.123, B1/h.70, B2/h.98, B4/h.438, B4/h.536
hargâhteraş 254-55
Hargird medresesi 551, B5/h.279a
Haris b. Şeddad [Hāris bn Şeddād] B1/h.56
haritacılık 166, 387
1232 sene haritası 167
Harput 329, 515
Harran *bkz.* Karrhae
Harun (Altuntaş Oğlu) 259, 261
Harun Buğra, Harun Buğra Ebu Ali Hasan Han [Bugra] 85, 118, 136, B4/h.7
Harunürreşid [al-Raşid] 243, B3/h.348
Hasan (Celalüddevle) B4/h.66
Hasan (Karluk) 364

Levent Şahverdi Arşivi

Hasan (Musa Yabğu'nun oğlu) 269
Hasan Ali (Karakoyunlu) 514
Hasan b. Abdülmümin el-Hoyi [Abdülmü'min al-Khoyi, Khuyi] 458, 477, B5/h.68
Hasan b. Ali b. el-Huseyin el-Beyhaki [Hasan b. Ali b. el-Husayn al-Bayhaki] B4/h.156
Hasan b. Yusuf b. Mutahhar el-Hilli 546
Hasan Beğ 334
Hasan Bulgari 349
Hasan el-Guri B4/h.587
Hatiroğlu 327
Haydar (Kongrat Beyi) 497, 499
Haydar Mirza Duğlat [Haydar-Mirza Duğlat] 92, B1/h.76, B1/h.160, B3/h.53, B4/h.523, B4/h.597, B4/h.613
Hayrabad (Meşhed ile Afgan hududu arasında) [Hayrabâd] 115
Haytal *bkz.* Eftalit
Haytum 138
Ḥayy b. Yaqẓān [Hayy b.Yaqzan] B5/h.236
Hazan 33
Hazaneci 324
Hazar Denizi 28, 31, 46, 51, 53, 58, 65, 67, 107, 149-51, 230, 232, 238, 251, 258, 260, B1/h.14, B1/h.123, B1/h.147, B1/h.165, B3/h.321
  'ne fatih Türklerinin nazarı 53, 65, 149-51, 238
Hazarlar 32, 34, 40, 45, 69, 75-76, 82-83, 94, 102, 104, 107-109, 133-34, 136, 138-41, 156-57, 182, 197, 216-17, 219, 222-23, 227-28, 233, 236-38, 242-43, 253, 255, 276, 290, 424, B1/h.24, B1/h.70, B1/h.77, B1/h.93, B1/h.115, B1/h.161, B1/h.165, B1/h.188, B1/h.193, B2/h.9 dipnot, B2/h.13, B2/h.50, B2/h.70, B2/h.111, B2/h.121, B2/h.128, B2/h.129, B2/h.131, B3/h.22, B3/h.44, B3/h.153, B3/h.341, B4/h.38
  Azerbaycan'da 31, 104, 236, 238
  Bizans'ta Musevilik 82, 138-40
  hakanları Açina'dan 75, 82, 217, B3/h.22
  Kabar kolu 83, 156, 216, 219
  medeniyetleri 41, 141
  -son 276
  ve İslamiyet 82-83, 136-42, B2/h.70
Hemedan 331, 350-51, G/h.6, B4/h.185, B4/h.288 dipnot
Heni 408
Heptal *bkz.* Eftalit
Heraklius 103, 227
Herat 10, 117, 121, 123-24, 165, 177, 179-80, 185, 300, 514, 525-26, 530, 535-37, 550-51, B5/h.262, B5/h.269, B5/h.279a
  büyük ticareti 467-68
  camileri 123, 551, B5/h.279a
  Türkleşmesi ve Tacikleşmesi 117
Heratlı Abdurrahman Cami 526
Herkan 68
Heştad-rudh 234
Hetum II [Haytun] 338
Hezare [Hezâre] 5, 207, 211, 532
  Farslaşmaları 532
Hezhu [Ho-çu] 95
Hıdır Beğe [Beğ] B4/h.536
Hıristiyan Türkler 271, 355
Hıristiyanlık 70, 83, 110, 112, 117, 137, 181, 214, 216, 226, 228, 290, 300, 355, 359-60, 362, 364, 366, 370, 372, 483, 502, 529, 532, B1/h.102, B2/h.99, B4/h.56
Hıtay Bahadır 515
Hıtay *bkz.* Karahıtay
Hızır Bök 526
Hızır Hoca [Hızır-hoca] 89, 91, B5/h.156
Hilci [Khilci] 206
hile 159, B3/h.26b
Hilmend 207, 258, 299
Himalaya 193
Himyar 239
Hind 33, 36, 46, 53-54, 61, 67-70, 128-29, 149-50, 159, 161, 163, 166, 171, 177, 191-92, 207, 209, 313, 348, 385-86, 390-91, 489-90, 522, B1/h.2, B1/h.4, B1/h.24, B1/h.26, B176, B1/h.144, B1/h.162, B2/h.29, B2/h.105, B3/h.8, B3/h.57, B3/h.82, B3/h.83, B3/h.273
Hindistan 10, 15-16, 21-23, 29, 31, 35-37, 45-46, 56, 61-62, 65-67, 70, 72, 99, 111, 126-27, 129, 160, 170-71, 178, 181, 187, 201-203, 205-206, 208-10, 231, 244, 246, 248, 261, 263, 267, 269, 385, 435, 437, 442, 489-90, 549, B1/h.23, B1/h.29a, B1/h.72, B1/h.76,

Levent Şahverdi Arşivi

B1/h.162, B1/h.172, B1/h.187, B3/h.188, B3/h.192, B3/h.197
'da Turanlılar 205-11
Hindukuş 36, 57, B1/h.144, B2/h.81
Hinduşah Nahçıvani 376, B4/h.554
Hisam Katip 538
Hisn-i Keyfa 280
Hişam (Emevi Halifesi) [Hîşam] 73
Hitay *bkz.* Katay
Hive [Hiva] 3, 154, B3/h.76
Hiyun B1/h.142
Hnkay B4/h.189
Hoca Abdüllatif [Abdüllâtif] 324
Hoca Bedreddin Horasanlı 298
Hoca Celaleddin [Celâleddin, Celal] 397, 435, B4/h.255, B4/h.501
Hoca Fahreddin Ali 298, 327, 367
Hoca Feruz 515
Hoca Giyaseddin 397-98, 523
Hoca Hasan Buhari 131
Hoca Necmeddin Cuveyni 476
Hoca Noyan 326, 334, 340, B4/h.165
Hoca Reşideddin 324
Hoca Taceddin Alişah Tebrizi [Tebrizî] 324
Hoca Ubeydullah Ahrar 531
Hocahacılu 516
Hocazade 526, B5/h.246 dipnot
Hocazade Mustafa 530
Hocend [Khocand] 117
Hocendi [Hücendi] 382, 538-39
Hoço [Koço] (Turfan) 42, 54, 61, 76, 81, 136, 197, G/h.4, B1/h.161 dipnot, B2/h.6
Hollanda 390
Honaz [Hunas] B4/h.56
Horasan (Talkan) 9, 17, 32, 34, 37, 45, 56, 66, 70, 72, 80, 92, 102, 104-105, 108-109, 116-17, 122-23, 127, 150, 165-66, 169, 177, 196-97, 199, 221, 233-34, 238-39, 243, 251, 257, 259-61, 263, 265-66, 268-69, 273, 280, 295-98, 300, 302, 313, 321, 323-24, 328, 337-38, 343-44, 349, 360-61, 364, 367, 369-70, 375-76, 379-80, 393, 399-400, 433-34, 440-44, 453-54, 469, 471, 473, 485, 511, 516, 524-25, 531, 536, 539, 541-42, 547, 551, B1/h.7, B1/h.90, B1/h.115, B1/h.142, B2/h.97, B3/h.158, B3/h.348, B4/h.177, B4/h.253, B5/h.37, B5/h.39, B5/h.269
Horasanlı Ebu Müslim 130
horigi 416, B4/h.607
Hoten [Khoten] 57, 61, 66, 85, 97, 122, 170, 331, 345, 377-78, B1/h.6, B1/h.76, B1/h.162, B1/h.172, B2/h.43b, B3/h.59, B4/h.422
Hoteni [Khutanî] 314, B4/h.421
Hoy [Khoy] 351, 458, 486
Hoyin Tatar *bkz.* Hoyin Tatar (Orman Tatarları)
Hoyin Tatar (Orman Tatarları) [Küen-Tatar ve Küyin Tatar] 326, 334, B4/h.157a dipnot, B4/h.166a
Hromayik B1/h.137
Htğlan B1/h.144
Hua *bkz.* Eftalit
Huanghe [Sarı Irmak Huan-hi] B3/h.164
huben [Hu-fan] B1/h.37 dipnot
hudavendigâr 477
Huhanye [Huhan-ye] 58
Huihe *bkz.* B1/h.29b, B1/h.161, B1/h.172 *bkz.*Uygur [Huey-hu, Huihu, Huayhu, Hogut]
hukuk 137, 280, 330, 357, 403, 430, 437, 488, 542, 545, B4/h.151
akidesi 359, 359 dipnot*
-da arazi hukuku 403, 405, 406-426
Hülegü kelimesi 393
Hülegü'nün mektubu 148, 312
İskitler, Hunlar ve Moğollarda "yasa ve yosun" işbirliği 392
Moğollar devrinde buna merbutiyeti 392
Ölceytü ve Özbek hanların beylerinin sözleri 392
Ulug Bek ve töre 132
Uzun Hasan kanunları 519
yasa ve şeriat 134-35, 392, 478, 523, 528, 542-43, 545
yasa ve töre 132, 543-44
yasada din hürriyeti 70
Yasak-ı Osmani 547
Hulan Müren [Hulen-Muran] 350
Huluwu [Hu-lu-wu] B1/h.161
Humar Hatun 170
Humar Tekin 273
Humar-çur 241

Levent Şahverdi Arşivi

Humusi [Hu-mu-sze] 95
Hun 57-60, 65, 68, 146-48, 156, 165, 167, 181, 201, 205, 220, 226-27, 239, B1/h.29b, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.142, B1/h.161, B1/h.165, B2/h.42, B3/h.26a, B3/h.151a, B3/h.153, B3/h.225, B3/h.262, B3/h.265, B3/h.273, B5/h.39
(şu şekillerde de geçer: Kun, Phun, Thun, Thuni, Xiongnu)
Mete'nin Hazar'a kadar yerleri fethi 58, B1/h.147
bu camiayı teşkil eden uruklar 226, 380
Avrupa'da 49, 59, 65, 201, 234
Kür havzasında 236
Mete-Oğuz Han münasebeti 58, 239
yabğu şanyü münasebeti 58
Hun-gari 217
hurc 479
Hurri (Ön Asya kavmi) [Khuri] 21-22, 204, 286, B4/h.305
hurufiler 401
Huseluo B2/h.17 ve dipnot *bkz.* Husrov [Hu-sê-lo, Huse-lo]
Husrev III 104
Husrev Dihlevi [Husrev Dihlevî] 121, 210
Husrev Perviz [Husrev-Pervîz] 103-104
Husrov (Huseluo) B2/h.17
Huttelan (şimdiki)Külab ve Belcivan) [Khuttelan] 116, 240, B1/h.72
Hüdavend Hatun [Khudavand Hatun] 367
Hüdavendigar *bkz.* Khudavendikâr
hüdâvendigârzade-i [khudavandikarzade-i] B5/h.68
Hülecü 332-33, 336, 375, 459, 465, B4/h. 408 dipnot
Hülegü Han [Hülâgü Han, Kara Hülegü] 148, 169, 177, 188, 191, 296, 309-16, 321, 325-28, 333, 338, 341, 347-49, 359-61, 363-64, 368-69, 375-76, 385-86, 393, 398-400, 427-28, 433, 436, 451-52, 534, 546, 548, B4/h.408 dipnot
Hümnayî B1/h.103
hünkâr [Hünkâr] 477, 550
Hürmüz IV. [Hurmuzd] 102
Hüsameddin Bayancar el-Rumi [Hüsameddin Bayıncar al-Rumi] B4/h.189
Hüsameddin Baycar [Hüsâmeddin Bayçar] 367
Hüsameddin Bey (Çoban, Kastamonu emiri) 450, 453, 455-58
hüsamüddevle [husam al-davla] 262
Hüseyin (Emir) 91, 179
Hüseyin Aga 365
Hüseyin Baykara 91, 124, 136, 180, 536-37, 542, B2/h.114, B3/h.96, B5/h.177, B5/h.269
Hüseyin Calayır [Calayır] 322
Hyperbori 58
Huttal [Khuttal] 22, 33, 57, 107, 303, B1/h.22
Hunlar (Xiongnu) 8, 22, 40, 44, 49, 51, 55, 57-58, 60, 65, 71, 74, 105, 145-46, 154, 156, 158, 162, 201, 203, 213, 216, 223, 227, 233-34, 236, 356, 380, 404, 491, B1/h.6, B1/h.29b, B1/h.72, B1/h.93, B1/h.103, B1/h.133, B1/h.142, B1/h.160, B1/h.161, B3/h.273, B4/h.626b, B5/h.39

Ibır (İbir) *bkz.* Avarlar
Iğrac [Igrac] B1/h.76
Iğrakh [Igrakh] B1/h.76
Iğraq [Igraq] B1/h.76
II. Mehmed *bkz.* Fatih Sultan Mehmed
Ilak 300
ılgar 479
Ilgarmış 324
Ilgın 283, 459
Indır-Tarığı 222
Irak 4, 104, 127, 177, 257, 260, 263, 265, 279, 307, 314-15, 317, 322, 367, 399-400, 424, 433, 471, 490, 512-14, 534, 536, G/h.7
Irak Türkmenleri *bkz.* Balkhan Türkmenleri
Irak-ı Acem [Irak-Acem] 117, 350, 352-53, 399, 404, 433, G/h.6
Irak-ı Arap 177, 300, 330, 352-54, 433-34
Irakoğulları 125
Irıs (yahut Urus) Han B5/h.163
Irtış 73, 88, 95, 173, 196-97, 200, 221-22, 257, 442, 508, B1/h.29b, B3/h.242, B3/h.247
Isıgart/Azıgart (şimdiki Işıgart) [Izık-art] 28, 59, B1/h.48, B1/h.159
Isıkgöl [Isıq-göl] 28, 30, 40-42, 53, 60-61, 69, 71-73, 151, 197, 208, B1/h.95, B1/h.155, B1/h.161, B1/h.175

Levent Şahverdi Arşivi

ıspayı *bkz.* sipahi
Işıgart *bkz.* Isıgart

ibahiyye *bkz.* cevâlik
İbak (İbrahim, Şıbanlı) 508, B5/h.191
İbir *bkz.* Ibır
İbn Arabşah 159, 180, 488, 528, B3/h.25, B3/h.76, B5/h.151 dipnot
İbn Azgiş *bkz.* Azgışoğlu
İbn Battuta 166, 188, 204, 290, 295, 303, 342, 354, 369-70, 448-49, 452, 464, 471, 483, 486, 492, 501, 515, 524, 531, 534, B2/h.116, B3/h.85, B3/h.266, B4/h.101, B4/h.102, B4/h.103, B4/h.326b, B4/h.337, B5/h.2, B5/h.3, B5/h.4, B5/h.5, B5/h.6, B5/h.60
İbn Cubeyr 247
İbn el-Kalbi [İbn al-Qalbi] B1/h.67
İbn Haldun [Khaldun İbn-Khaldun] 91, 120, 183, 253, 485, B2/h.28, B2/h.91, B2/h.100, B4/h.520, B4/h.573
İbn Havkal [İbn Havqal] 75, 139, 182, 244, 255
İbn Hişam 239, B1/h.60, B1/h.103, B1/h.124
İbn Kayığlığ (Kayığlı) [İbn Qayıglıg (yüzyıl İslâm kumandanı)] 240, B5/h.41
İbn Muhanna 368, 381
İbn Rüşd 526
İbn Sina 118
İbn Tiktaka [Tıqtaka] 130, 253, 314
İbn Tufeyl [İbn Tufayl, ibn Tufeyl] 526, B5/h.236
İbn Türk el-Huttali [Khuttalî] 125, B2/h.96b
İbn Yemak *bkz.* Yemakoğlu
İbni Sa'id el-Mağribî 273
İbnülfakih 31, 42, 73-74, 149, B1/h.62, B1/h.95, B1/h.99, B1/h.103, B1/h.115, B1/h.144, B1/h.184, B1/h.185, B1/h.186, B1/h.187, B1/h.190, B3/h.8, B3/h.345
İbrahim (Orhan Bey oğlu) 481
İbrahim 459
İbrahim b. Süleyman (Candaroğlu) B5/h.55
İbrahim b. Yuğruş Bilge el-Melik el-Hoteni [Yugruş] B4/h.421
İbrahim Bey 460
İbrahim el-Sîli [el-Sülî] 125
İbrahim İnal 269
İbrahim Peygamber 31-33
İbrahim Sultan 189
İbrahim Şeyh Sarayi [Sarayî] 538
İbrahim Tamğaç Han b. Elik Nasr [Tamgaç] 85, 136
İbrahimoğuları 32
İci Tutkavul 333
İcil Noyan (Samağar oğlu) 339
İcrud nehri 350
İcrud vilayeti 350
İçgil *bkz.* Çigil
içki (Enderun) B5/ h.269
İçkili Hasan 496-97
İçkili Hasanoğulları 498
içoğlan 479
içtimai teşkilat 93, 288, 407, 421, B4/h.601, B4/h.626b
  askeri aristokrasi 134
  göçebelerde aristokrat uruğlar meselesi 224, 404, 405, B2/h.111, B3/h.22
  ihtiyarları öldürmek âdeti 67
  kadınların mevkii 135
  Sogd ve Harezmde tabakalar 46, 237
  ufak millî teşekküller ve onların büyük step devleti kurulduğu çağlarda mukadderatı 172
  ziraat aristokrasisi 134
ideçı [İdeçi, idaçı, idaçi] 324
İdeçi *bkz.* Göçebe İlçi
İdhâb 247
idrâr 412-13, 415, B4/h.587
İdrisi 190, B1/h.95, B1/h.108, B1/h.114, B1/h.187, B2/h.5
İftiharüddin Melik Said 379
İgrek 60, B1/h.76
İgrek ve Çigrek (İğrak ve Çığrak) 60, B1/h.154, B2/h.43b
İgud Alp (Aykur Alp) B5/h.76b
İkbal Noyan [İkbal] 333-35
iklim (Orta Asya'da) 131, 193-95
ikta (asker iktası) 243, 259, 277, 292, 301, 330, 357, 396, 406-12, 432, 472, 478-79, B4/h.56, B4/h.177, B4/h.418, B4/h.522, B4/h.533, B4/h.534, B4/h.568, B4/h.613, B5/h.76a, B5/h.120, B5/h.132
ikta-ı istiğlal [iqta' istighlal] 413
ikta-i temlik [iqta-i temlik"] 406
iktisadi 72, 103, 114, 119, 155, 160, 163, 165, 167-80, 225, 282, 319, 352,

Levent Şahverdi Arşivi

356-57, 384, 414, 417, 420-22, 425, 429, 431-32, 436, 438-39, 450, 486, 502, 507, B3/h.22, B3/h.65, B3/h.117, B3/h.266, B4/h.148, B4/h.601, B4/h.626b, B4/h.696
ayr. bkz. iskân ve imar, kanallar, mali sistem, nüfus, ölçüler, ticaret, vergiler, ziraat
bunun Avrupa şehirleri ile, keza Asya ve Avrupa ticaret sermayelerinin mukayesesi 160, 502, B4/h.696
iktisadiyatta "step güvenliği"nin ehemmiyeti 72, 167-80, B3/h.117
İlak 41, B1/h.161
-İran'da 431
Moğollar çağında Asya'da şehirlerin olağanüstü büyümesi 438
İl Arslan 86
İlak (Ahengeran) 41, 300
İlak (Çatkal dağları) [ilaq] 41, B3/h.145
İlak Türkleri B1/h.95
İlaklar 42, B1/h.161
İlbarmış oğlu Bayğılav 324
İlbars 408
İlbasmış 349, 450, B4/h.271, B5/h.24
İlbeği 118
ildeçi *bkz.* ildüçi
İldeniz (Atabek) *bkz.* Atabek İldegiz
ildüçi [ildevçi] (ildeçi) 338, B4/h.217a
İldüzgin B5/h.210
İleçi *bkz.* Göçebe İlçi
İlek Han *bkz.* Karahanlılar [Khan] B1/156
İlhani(ler) 9, 96, 98, 164, 187, 318, 387, 400-401, 420, 441, 550, B4/h.288, B4/h.641
İlhanlılar 120, 131, 133-34, 136, 147, 158, 164, 167-68, 177-78, 190, 234, 246, 292, 295, 301, 306, 309, 314-17, 321-23, 327-29, 331, 335-37, 342-45, 348-57, 359-401, 403-44, 448-52, 455-65, 467-69, 471-72, 476-79, 481-82, 484, 487-90, 515, 518-19, 521-24, 530, 534, 545-46, 550-51, B2/h.27, B2/h.71, B2/h.114, B4/h.46, B4/h.157, B4/h.157a dipnot, B4/h.165, B4/h.173, B4/h.177, B4/h.233, B4/h.267, B4/h.416, B4/h.519, B4/h.591, B4/h.668, B5/h.65, B5/h.73, B5/h.117, B5/h.120, B5/h.178, B5/h.201, B5/h.210
İli nehri 29-30, 39, 41, 72, 74, 89, 150, 442, B2/h.27
İli vilayeti 4, G/h.4
İlik Mazi [İlik] 281
ilim 17, 29, 41, 48, 110, 125-30, 132, 137, 147, 149, 162, 164, 209, 246, 281, 298, 306, 310-11, 314, 319, 321, 343, 386-90, 394, 479, 486, 492, 521, 524-25, 527, 529-31, 544, 547, 552
Ali Kuşçu Çin'de 132
El-Biruni 23, 30, 41-42, 57, 97, 110-12, 125-30, 132, 141, 148, 182, 195, 199-200, 203-204, 222, 231, 258, 261, 272, 295, 310, 386, 390, 393
İslam devrinde 125, 246
rasathaneler 131, 310, 386, 390, 544
Uluğ Bek ve tedrisat 91, 96, 98, 125, 130-32, 136, 141, 185, 189, 393, 438, 487, 497, 514, 525, 531, 543-45, 547
ilim ve fikir 521, 529
ayr. bkz. sanat
Cöçi Ulusu'nda 521
gazi ve azaplar 370
İlhanlılarda 164, 246, 386-90
İlk Osmanlılarda 321, 486, 521
İstanbul'da Fatih devrinde 525, 547
Karahanlılarda ve Harezm'de 125-28, 524
medreseler 117, 123, 130, 179-80, 281, 285, 302, 318, 320, 330, 338, 376, 523-25, 530, 533, 544, 549, 551
Osmanlılarda, Fatih'in medreseleri 525, 530
Selçuklularda 281, 298, 306, 527
tasavvuf 108, 110, 122, 130, 134, 307, 523, 531, 539
Temürlülerde 394, 525, 527, 530-31, 544
Türk dervişleri 486
Türklerde dünyevi ilimlere rağbet 547
Uygurlarda 17
İlkan B5/h.210
İl-Kutluğ (Geyhatu evladı) 374
İlmalsın Yabğu [İlmalsın Yabgu] 419
İlnasar B4/h.157a dipnot
ilteber *bkz.* xielifa
İltutmuş 209
İltüzmüş 374
İlügey Noyan [İlkay Noyan] 326, 332
İlyalık (y.) 451

Levent Şahverdi Arşivi

İlyas (Türkmen reisi) 451
İlyas Hoca [İlyas-hoca] 89
İmad Mevlevi [İmad Mevlevî] 538
İmadeddin İsfahani 407, B4/h.537
İmam Ziyaüddin 391
inak 324, B4/h.177
İnallu 515-16, G/h.6
inanç 132, 147, 151, 359, 469, 532, 547
inanç atabek 304
inanç bilge 304
inanç bilge tercüman bek 304
İnanç Melik 253
inanç uluğ müşrif bek [inanç ulug müşrif bek] 304
İnançoğlu [İnanç-oğlu] 447
inçü (has mülk) (devlet emlaki, inci) 84, 316, 330-34, 339, 344, 403, 405-406, 408, 410, 413, 415, 418-19, 423, 428, B4/h.179 dipnot, B4/h.519
inçü divanı 330, 405, 433
İndo İran 63
İndo-Aryan 48, 66
İndo-Germen 20-21, 226, B1/h.14, B1/h.162
İndo-Skit 57, 206, B1/h.144
İndus [Hindistan'da] 68
İne Bek Calayır 333-35, 461
İnegöl 448, 467, B5/h.76b
İngiliz 18, 136, 178, 187, 284, 362, B1/h.29a, B1/h.161, B4/h.696
İngiltere 387, 491, B2/h.43b, B4/h.696
İnnocentus IV [İnnocent IV] 360
intişar 15, 67, 70, 81, 106, 110-12, 145, 165-66, 189, 193, 195, 201-202, 205, 210, 216, 226, 237, 251, 253, 362, 396, 420, 541, B1/h.60, B1/h.98, B2/h.111, B3/h.8, B3/h.90, B3/h.131, B3/h.185, B3/h.207, B4/h.113, B4/h.626b, B5/h.1
İoannis Komnenos [Jean Komnen] 228
İpek Yolu 167
İpi Tulu Hakan 62
İpsala 482
İran 3-5, 8-10, 17, 28-33, 35, 37-43, 45-53, 55-58, 61, 63-70, 72, 74-76, 79-80, 82, 85, 88, 91, 94, 98-108, 110-15, 117-18, 121, 128, 133, 135-36, 141-42, 145-46, 149-53, 157, 159, 161, 163-64, 166, 168, 173-74, 176-81, 184-85, 187-88, 191-92, 196, 198, 200, 203, 206-208, 210, 214, 221, 224-25, 227, 230-31, 235-37, 239, 241, 243-44, 246, 260-61, 267-70, 273-74, 276, 279, 281, 283, 286, 289, 294-300, 304, 307, 309-10, 313, 315, 317, 322, 331, 343, 347-51, 353-54, 360-61, 367, 375, 377, 384-85, 389, 391-94, 397, 399-400, 404, 412-13, 420-21, 423-24, 430-31, 435, 437, 452, 480, 504, 511, 514, 518-19, 531, 538-39, 541-42, 544-46, 550, G/h.6, B1/h.5, B1/h.6, B1/h.51, B1/h.76, B1/h.77, B1/h.83, B1/h.102, B1/h.112, B1/h.115, B1/h.122, B1/h.128, B1/h.130, B1/h.137, B1/h.142, B1/h.144, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.165, B2/h.52a, B2/h.99, B2/h.105, B2/h.111, B3/h.8, B3/h.82, B3/h.83, B3/h.86, B3/h.192, B4/h.113, B4/h.172, B4/h.311, B4/h.416, B4/h.480 dipnot, B4/h.626b, B4/h.637, B4/h.640, B5/h.225
ayr. bkz. Harezm, Sute ve Tacik
- medeni tesiri 70
- medeniyeti 75, 294-95, 298-99
- muhacirleri 106
Farsçanın tesiri 123
-lı unsurun Türkistan'a gelmesi 76
İran Azerbaycanı Türkleri 4, G/h.6
İrencin Noyan (Kirayit) 324, 338-39, 342, 344, 362-63, 366, 397-98, 439, B4/h.223
İsaakios Argyros [İsak Argyros] 389
İsakça (y.) (Sakçı) 371-72, 482
İsen (Yasavul'un oğlu) 324
İsen Buka Han [İsen-Buka İsen Buga Han İsenbuka] 91, 393, 441-43, 485
İsen Kutluğ Noyan (Uygur) [İsen Kutlug Noyan] 324, 377
İsen Temür 207, 334
İsfahan [ısfahan] 76, 103, 263, 268, 298, 301, 315, 331, 357, 399, B1/h.192
İsficab B1/h.89, B2/h.17
İshak Ata B4/h.23a
İshaklı 283
iskân ve imar 66, 72, 116-17, 136-37, 177-78, 186, 191, 194, 236, 242-44, 266, 273-76, 285, 311, 318-19, 337, 350-51, 353, 355, 379, 388, 410, 416, 426, 432, 434-35, 444, 458, 484-85, 513, 519

Levent Şahverdi Arşivi

ayr. bkz. kanallar, ziraat
Akkoyunlularda- 514-17, 519
bunlarda yollar ve köprüler inşası 177, 191, 388, 438, 548
İlhanlarda 177-78, 379, 384-85, 426, 433-34, 438, 478
Karahanlılarda 136
Karakoyunlularda 511-14
Moğol inşa ve imarında plânlılık var mıdır? 177-78, 191-92
Osmanlılarda 548-50
Rum Selçuklarında 283, 285, 298, 302-303
Şenb-i Gazan, Rab'-i Reşidi, Mugan ve Erdebil'de imar, inşa işleri 150, 178, 234, 238, 242, 244, 351-53, 384-85, 390, 434-35, 438, 441, 468, 514, 517, 524, 530
İskandinavya 83, 140
İskender (Makedonyalı İskender) 31, 37-38, 42, 47, 50, 56, 61, 68, 122, 133, 171, 206, 233, 272, 355, 391, 454, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.124, B1/h.131, B1/h.162 dipnot, B3/h.83, B3/h.188
Türkistan'da 50, 68, B1/h.76, B1/h.103 ve Ali Şir Nevai 122
İskender Mirza 513-14
İskit/İskitler (Sakait) 22, 39-40, 49-51, 60, 64, 67-68, 71, 140, 147, 152, 156-57, 181, 223, 356, 529, B1/h.6, B1/h.124, B1/h.162, B1/h.165, B4/h.305
-de Türkçe sözler 22
İslam-İran kültürü 392
İslamiyet 7, 42, 67, 73, 80, 83-85, 89, 105-17, 130, 132-35, 137-38, 142, 154, 164-66, 190, 238, 240, 242, 252, 254, 256, 281, 300, 307, 317-18, 320, 345, 353, 360-69, 373, 379, 385, 392, 396, 400, 415, 483, 529, 532, 545-46, B1/h.144, B1/h.183, B2/h.20, B2/h.65, B2/h.71 dipnot, B2/h.111, B4/h.151
batıda Karluk, Oğuzlar, Tuhsiler tarafından kabulü 107
Bulgarlar tarafından kabulü 83
gelişmelerin Türkler üzerindeki etkisi 67, 80, 106-17
Hazarlara tabi Oğuzlar tarafından kabulü 107
-in cihan dini olmasında Türklerin rolü 67, 107
-in Türkler arasında intişarı 106-17
intişar kanalları 106-17, 189
İslam çağı yükseliş devri umumi vasfı 101-42
İslamiyet ve coğrafya ilmi 165
İslamiyet ve seyahat imkânı 247, 290, 483
İslamiyetin, Müslüman olan gayri Türklerle ittifaka yardımcı olması 190
İslamlaşmada medeni ülkeler kültür ve iktisadiyatının rolü 114
Karahanlılar tarafından kabulü 109, 114
Müslüman Türk hükümdarlarına üç batında tesiri 396
Orta Asya'da "Müslüman-Türk medeni hayatı"nın meydana gelmesi 142, 181
Türkler arasında intişar sebepleri 15, 110
İsmail Ata B4/h.23a
İsmail b. Ahmed 80
İsmail el-Farabi 125
İspanya 111, 179, 247
İspanyalı Yahudi 139
İsrail 253
İstahr [Istakhır] 75, B1/h.192,
İstahri 75, 116, 243, B1/h.188, B2/h.43b, B3/h.145, B3/h.322, B3/h.346, B4/h.534 dipnot
İstanbul 103, 131, 139, 145, 215, 241, 267, 288, 290, 305, 363, 382, 389, 422, 459, 470, 476, 478, 491, 493, 498-501, 518, 521, 525-28, 530, 535-38, 546-50, B1/h.119, B1/h.170, B2/h.90, B3/h.101, B3/h.[217b], B3/h.346 dipnot, B4/h.662, B5/h.10, B5/h.50, B5/h.103, B5/h.120
İstemi 62, B1/h.159a *bkz.* Shedianmi
İsveç 501
İsveçli 37, 502
İşan Mengli 368-69
İşbara *bkz.* Shaboluo
İşek Toklı *bkz.* Eşek Toklı
İtalya 491-92, 530, B3/h.56
İt-Barak 222
İustinianos II 82
İustinianus I 214
İustinianus II [Justinyan II] 82, 215
İvaiye Oğuzları/el-İvaiya 243, 267
İvan Kalita 502-503, B5/h.201

Levent Şahverdi Arşivi

İyas 339
İygud Alp 533, B5/h.76b dipnot
İzmir 482
İzmit 466-67
İznik 270, 281, 283, 296, 301, 346, 449, 475, 478, 486, 523-25, 549-50
İzzeddin Ali b. Muhammed Reyli 298
İzzeddin b. Yakub Kıpçak [Ya'kub] 277
İzzeddin Balaban 209
İzzeddin Keykavus I (Keykavus I) 280, 282-83, 285, 295, 298-99
İzzeddin Keykavus II (Sultan Keykavus) 325-26, 344-45, 361, 366, 370-72, 412, 428, 470, B4/h.56, B4/h.161, B4/h.641, B5/h.105

Jagello 503
Jalançak 218
Java [Cava] 126, 166, 186, 435, B3/h.83
İslâmlaşması 166
korsanları B3/h.83
Jimusa [İmisar] B2/h.6 dipnot
Jin (265-420) [Tsin] B1/h.127 ve dipnot
Jin (Cürçen sülalesi) [Kin, King] 221
jin [t'sin, ts-in] 170, B3/h.59
jinglu ["King-luk"kılıç] 44
Jinsuo [Kin-so] B2/h.17
Jiuerbi [Kiu-rh-pi] 95
Johan *bkz.* Yelü Dashi
ju B2/h.42 dipnot
Juandu [Kün-tu] B1/h.76
Jumi [Kiu-mi] B1/h.76
Jumituo [Kiu-mi-to] B1/h.76

kaan *bkz.* kağan
kaanlık *bkz.* kağanlık
Kaba 120
Kabala (ş) 236
Kabar 83, 156, 216, 218-19
Kabardılar 4
Kabardin 90
Kâbil 56-57, 116, 178, 443, 489, B1/h.128, B1/h.137, B1/h.144, B2/h.38, B2/h.85,
Kabilşah Han 538
Kacar [Kaçar] 10, 235, 315, 516-17, 519
menşei 235
Kaçı Tatarları G/h.2
Kaçu 241
kadak, 40,95 gr'a yakın Kazan ağırlık ölçüsü 168, 170, 174, B3/h.76
Kadan 332
kadı 154-55, 398, 437, 523-24, 543
Kadı Burhneddin 339, 346, 382, 394, 427, 479, 515, 531, 539, 551, B4/h.231
'de İlhanlı ananesi 394, 427
Kadı Gaffari B5/h.225
Kadı Muhsin 538
Kadı Vahideddin Fuşenci [Vahideddin Fuşencî] 98, 412
kadıyülkudat 393, 398, B4/h.416, B4/h.488
Kadıyülkudât Hasan el-Guri [Kadılkudat Hasan al-Ghuri] B4/h.587
Kadızade-i Rumi / Kadızade Ali Kuşçu [Kadızâde-i Rumî / Kadı-zade Ali Kuşçu] 525-26
Kadis (Eftalitlerden) 103
Kadusi B1/h.165
Kafçagay [Qafçagay] B2/h.81
Kafdağı 125, 132
Kafkas Azerbaycanı Türkleri 4
Kafkaslar 234, 238, 380, B1/h.144, B3/h.323a dipnot
Kafkasya 3-4, 8, 31, 36, 46, 48-49, 72, 82, 104, 106, 139, 149-50, 157, 183, 197, 213, 215, 217-18, 229, 232, 234-38, 268, 274-77, 369, 471, 519, B1/h.72, B1/h.131, B1/h.162,
Kafşıt 275-76
Kaginon (yer) B4/h.296
kağalğay (han naibi) 155
kağan (kaan) 26, 60, 88, 154, 157, 176-77, 184, 186, 188, 215-16, 274, 326, 364, 378, 384, 393, 409, 436, 440-42, B1/h.184 dipnot, B2/h.17 dipnot, B3/h.85, B4/h.326b
kağanlık (kaanlık) 88, 90, 176, 186, 188, 409, B4/h.267
Büyük Moğol İmparatorluğu'nda 176
kağanların yalnız kendi ülkesinin hanı olmaları 88
Kağazkunan [Kağaz-kunân] 350
kâğıt para [kâğıt para] 167-68, 171-72, 174, B3/h.41, B3/h.67, B3/h.117, B4/h.615 dipnot
kağıtlaş 155
Kağızman 238

Levent Şahverdi Arşivi

Kahtan 276
Kaka-Uz *bkz.* Basarabya Gagavuzları
Kakım (Hazar Hakanı) 223
Kalaç *bkz.* Halac/Halaç
kalan B4/h.636
Kalavun [Kılavun] 246, 316, 328, 332, B4/h.189
Kalavunoğulları 246
Kalgan 233
Kalincer (y.) 261
Kalka B3/h.164
Kalküta [Kalkuta] 138, B1/h.72, B3/h.25
Kalmuklar 10, 190, 201, B3/h.111a, B3/h.113
Kam [Qam] 67, 221, B1/h.29b, B1/h.160, B1/h.163, B1/h.184,
Kamak 222
Kamardin 90
Kamereddin Duğlat 90, 92, 515
Kamul [Kumul bugünkü Hami] B1/h.161, B2/h.43b, B2/h.43c, B2/h.111, B3/h.22,
kanallar 116, 137, 177-78, 189, 194, 242, 261, 302, 353, 431, 433-35, B1/h.23, B2/h.81, B2/h.97, B3/h.85, B4/h.102, B4/h.460, B4/h.668
Çin'de İmparator kanalları 177
Irak, Azerbaycan ve Anadolu'da İlhanlı kanalları 433-35, B4/h.668
Temür'ün kanalları 116, 177-78, 189, B2/h.81
Kang *bkz.* Kanglı
Kangaroğlu 221, 225, B3/h.233
Kangdı [Qangdı] 262
Kangguo [K'ang-çu ve K'ang-kuo] B1/h.72
Kangju [Kang-yu] 294
Kanglı [Qanglı Kanklı] 34, 37, 59-62, 65, 74, 95, 182, 203-204, 220-24, 226, 235, 245, 262, 278, 294, 352, B1/h.72, B3/h.176, B3/h.232, B3/h.237, B4/h.23a
(şu şekillerde de geçer: Gaoche, Kang, Keng, Kenger)
Kanglı Hoca [Qanglı-Khoca] 221, B1/h.72, B3/h.234
Kanglı-Kıpçak 162, 450, B3/h.234
Kangzhou B1/h.72
Kânigül 150
Kanişka 66
Kansuh el-Guri (Kansu el-Gavri) 246
Kantakuzinus B5/h.248
Kap (Tokat yakınında) 326
Kara 97
Kara Ali Beğ 533
Kara Arslan 200
Kara Balgasun 18, 74
Kara Boğdan 508
Kara Börkli [Kara-Börkli] 225
Kara Buğra [Kara Buğra] 241
Kara Goytun [Qara goytun] B1/h.105
Kara Hun [Kara-Hun] B3/h.273
Kara Hülegü [Kara-Hülegü] 89, 364
Kara Mehmed 512
Kara Muhammed 324
Kara Muhammed Kurmış 512
Kara Osman (Akkoyunlu) 394
Kara Osman *bkz.* Osman Gazi
Kara Süder 377
Kara Sülek B1/h.72
Kara Tatar [Kara-Tatar] (el-Dadari) 97-100, 189, 207, 333, 335-36, 374, 439, B2/h.43b, B2/h.43c, B5/h.84
Kara Tekin 266, 273
Kara Temirtaş 515
Kara Yusuf 487-88, 490, 512-13, 515, 518
Karabacek, J.V. 549, B1/h.170, B5/h.354, B5/h.272
Karabağ (Sisecan) 233, 236, 513-14, 517, 519
Karaç Bahadır 500
Karaçar 90, 235, B2/h.27
Karaçay 4, 183, G/h.2
Karaçık Dağı B3/h.247, B5/h.27
Karaçın (Bisuut) 328
karaçi 418
karaçori 45, B1/h.115 dipnot
Karadeniz-Ereğlisi 463, B5/h.73
Karagas 26
Karahaniler 54, 70, 87, 266
Karahanlılar [10-13.yüzyıl Türk sülâlesi] (Elikhanlar) 62, 67, 80, 83-85, 87-88, 104, 107, 109, 113-16, 118-19, 123, 133-36, 151, 156, 169-70, 172, 175, 181-82, 198, 200, 202, 253, 255, 258-60, 273-74, 281, 293-94, 302, 305, 379-80, 385, 407, 412, 419, B1/h.72, B1/h.115 dipnot, B1/h.145, B2/h.17, B2/h.20, B2/h.21, B2/h.105, B3/h.167, B4/h.7, B4/h.104, B4/h.435, B4/h.536

Levent Şahverdi Arşivi

bu devirde Maveraünnehir 80, 84-85
-da baskak ve payza 331, B4/h.536
inçüleri 84, 419
Karahıtaylar 82, 86-87, 94-95, 97, 114, 126, 182, 198-99, 204-205, 257, 337, 463, 509, B1/h.72, B3/h.23, B4/h.185, B4/h.536
menşei 83, B2/h.17
muhtelif şehirlerde hüküm sürme 84
payitaht meselesi 84-85, 88, 116
-tuğla binaları 302, B4/h.104
Karahıtay [Kara-Hıtay] 82, 86-87, 94-95, 97, 114, 126, 182, 198-99, 204-205, 257, 337, 463, 509, B1/h.72, B3/h.23, B4/h.185, B4/h.536
(şu şekillerde de geçer: Hıtay, Kıta, Kıtay, Kidan, Liao)
Karahisar (Kara-sar) 448, B5/h.9
Karahoca [Karakhoca] B2/h.6
Karait Türkleri *bkz.* Karayimler
Karakalpak 154, G/h.2, G/h.5
Karakırgızlar B4/h.23b
karakol 479
Karakoyunlular 10, 154, 262, 304, 329, 349, 354, 356, 376, 392, 406, 412, 415, 440, 511-13, 515-19, 534-36, B5/h.210
Karakurum 88, 123, 186, 188, 193, 226, 310, 325, 345, 362, 371, 437, B4/h.161
Karakyat=Kara-kaylar [Qaraqyat=Qara-qaylar] *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat
Karaman B4/h.402 dipnot, B5/h.18, B5/h.51, B5/h.81
Karaman-Ereğlisi 463
Karamanoğlu 333, 378, 447, 449, 456, 459, 463-64, 476, 487, B4/h.56, B5/h.84
Karamanoğulları 301, 426, 450-51, 463-64, 540, B4/h.428, B4/h.632
ananeperestlikleri 301, 378, 451
-da Türkçe 540
isimlerinin "kahraman" şeklinde yazılması B4/h.402 dipnot
menşeler 426
Karamanlu 378, 517, B4/h.428
Karanbük 476, B5/h.109
Karancuk Noyan 335, 338
Karanogaylar (Nogayların bir grubu) 4Karaoğlan 517
Karapapahlar 4, G/h.2
Kara-sar *bkz.* Kara Hisar
Karaşehir (Erk) 83, 113, 197, B1/h.161, B1/h.162, B2/h.17
Karaşit 245
Karatağ B1/h.161
Karatalar Türkmenleri 374
Karatav dağları 76, 276
Karatay (ur.) 421
Karat-ay [Qarat-ay] B1/h.76
Karatay el-Hazinedari 216
Karategin [Karateğin] 39, 266, B1/h.72, B1/h.91
Karavuloğulları 379
karavuna 479
Karay [Qaray] 413, B1/h.76
Kara-yıt [Qara-yıt] B1/h.76
Karayimler *bkz.* Karait Türkleri 4, 139, G/h.2, B3 /h.547
Karayülük Osman 513, 515-16
Karesi [Karasi, Karası] 346, 372, 469, 475
Karesioğulları [Karası-oğulları] 447
Kargamış B1/h.65
Karkın B5/h.15
Karluk/Harluh/Halluh/Khallukhi [Kharlukh] 30, 45, 60, 83, 107, 113, 115-16, 154, 157, 197, 204, 207, 210, 235, 240, 243, 258, 272, 274, 364, 377, 412, 419, 422, G/h.5, B1/h.24, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.106, B1/h.187, B2/h.17, B2/h.66, B2/h.74, B2/h.82, B2/h.105, B3/h.69, B3/h.184, B3/h.192, B3/h.345, B4/h.32, B5/h.15
Karpatlar (dğ) 202
Karrhae (Harran) 68
Kars (ş.) 150, 232, 263, 271, 427, B2/h.128, B4/h.633
Karsa (oyun) 470
Karşı (eski Nesef) 89
Karşi (ş. beylik.) *bkz.* Nahşeb
Kartas (Kartasius) 56
Kas (Kaş) B1/h.144, B1/h.162
Kasan B1/h.140, B1/h.143
Kasım (ş.) 416, 508
Kasım Ali 124
Kasım b. Mahmud [Kasım b. Mahmud] 500
Kasım Sultan (Astarkhan hanı) 537
Kaspiler 35-37, 43, 67, B1/h.78, B1/h.80
Buruşak ile münasebetler 36, B1/h.80
Kafkas ırkına mensup bir kavim 35

Levent Şahverdi Arşivi

Mohenjo Daro kültürleri ile münasebetler 36
Kastamonu (ş.) 273, 318, 331, 346, 387, 398, 448-50, 453, 456-60, 462, 468, 476
Kastamonu beyleri 459, 461, 473
Kastamonu Beyliği 450, 476, 487
Kastamonu vilayeti 236, 460, B4/h.232, B5/h.54, B5/h.55, B5/h.57
Kâşan 174-75, 385, B1/h.143, B2/h.17, B3/h.79, B4/h.158,
Kaşani *bkz.* Abdullah Kaşani
Kaşar B1/h.144
Kaşgar (Ordukent) 29-30, 41-42, 51, 57, 70, 72, 83-85, 110, 115, 119, 132, 195, 221, 408, 426, B1/h.51, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.144, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.180, B1/h.187, B2/h.17, B2/h.105, B3/h.59, B3/h.76, B3/h.153, B4/h.536, B4/h.595, B4/h.597
Kaşgar "Kaş hükümdarı" 118
Kaşgarlı Mahmud *bkz.* Mahmud Kaşgari
Kaşgarlılar 4, 377-78, G/h.2, B2/h.43b
Kaşka Ahtaçı [Qaşqa Axtaçı] 324
Kât 85-86, 126-27
Katagan B1/h.105
Katagan vilayeti B1/h. 161
Katakın 94
Katalan-Turkopullar 472
Katalonyalı 466
Katay (Hitay) 333
Katğan (Oğuz sübaşısı) [Qatgan / Qatagan] B4/h.1a
katğan (uruk) [Qatagan] B4/h.7a
Katğan 252, B4/h.5 dipnot
Kathaioi B1/h.83
Kâtip Çelebi 119, 141, B2/h.39, B5/h.16, B5/h.146
Katun-Sını [Qatunsını>Katunsını] (Qmrsi) 224, 230, 345
Katvan (yer, şimdiki Bidene) 87
Kavad 102
Kavala 247
Kavalalı Mehmed Ali Paşa 247
Kavalalılar 246
Kavbar 351
kavçın B4/h.613
Kavkebâyî B1/h.103
Kavurd Beğ 279
Kavus (Şirvanşahlerdan) [Kâvüs] 519, B1/h.51
Kavya (Canik) Beyi 448
Kavya 450
Kay, Kıy, Kıyat meselesi 453-56, B1/h.42, B2/h.39
Kay/Kayı/Kayat/Kıyat (uruk) [Qay] 35, 65, 90, 95-98, 115, 154, 196, 198-200, 207, 224, 301, 318, 329, 338, 349, 373, 447, 452-73, 476, B2/h.39, B2/h.43b, B3/h.195 dipnot, B3/h.329, B5/h.15, B5/h.39, B5/h.41
(şu şekillerde de geçer: Karakyat=Kara-kaylar, Kaykan, Ki-kan, Qiji-angna, Ürenkay=Beyaz Kay)
Kay Kalesi (Kay-Gorod), ["Kay'ların Qay'ların şehri"] B3/h.261
Kay Sarı B5/h.41
Kayanoğlu 442
Kayat *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat
Kaydar Han 150-51
Kaydar Peygamber 151
Kaydu 90, 136, 441, 443, B5/h.210
Kaygusuz 546
Kayı *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat
Kayıg (ur.) 453
Kayığlığ *bkz.* İbn Kayığlığ [Kayıglıg oğlu *bkz.* İbn Kayıg]
Kayın (yerleşim) 243
Kaykan (Ki-kan) *bkz.* Kay
Kayseri 41, 282-83, 289-90, 327-29, 332, 337, 342, 346, 354, 376-78, 523, 534, B2/h.99, B4/h.398b
Kaytak *bkz.* Khaydak
Kaytbay 246
Kaz 59
Kazak-Kırgızları 27, 43157, 195, 421
Kazaklar 38, 154, 183, 228, 230, 272, 306, 356, 381, 416, G/h.1a, G/h.4, G/h.5, B1/h.76, B3/h.24a, B3/h.165, B4/h.23b, B4/h.311, B5/h.234
Kür havzasında 356
"Kazak", "yasaklı" karşılığı B4/h.613
Kazakistan 58-59, 89, 107, 159, 195, 518, B1/h.29b, B1/h.95, B1/h.98, B1/h.76, B4/h.7 dipnot,
Kazan 170, 224, 381, 426, 446, 497-98, 508-509, 537, B3/h.76, B3/h.263,
Kazan Bahadır 441

Levent Şahverdi Arşivi

Kazan Han Halil 89-90
Kazan Hanlığı 497
Kazan Tatarı 93
Kazan Türkleri 4, 94, 224, 381, G/h.2, B1/h.66
Kazançı Bahadır 515
Kazanlılar 93-94, 224
Kazekünün 504
Kazıgurt dağları 29, 511
Kazkın B1/h.105
Kazvin 29, 234-35, 239, 242, 274, 350, 379, G/h.5
Kebek 89, 442, 485
kebtevül 155
Kedun cheng [Ko-tun-ch'eng] B3/h.265 *bkz.* Katun Sını
Kefe 371, 453, 498-99, 504, 508
Kem *bkz.* Yenisey
Kemah 280, 515
Kemaklar 173
Kemaleddin Abdürrezzak (Kâşanlı) *bkz.* Abdürrezzak Kâşani [Kemâleddin Abdurrazzak]
Kemari 29
Kemerköy B5/h.179
Kemerköy Çerkesleri B5/h.179
Kencek (yer.) B1/h.187
Kencekler B1/h.72, B1/h.187
Kencine 60, B1/h.72, B1/h.187
Kenco B1/h.67
Keng *bkz.* Kanglı
Keng Deh B1/h.72
Keng Diz 152, B1/h.72
Kenger [Qangar] *bkz.* Kanglı
Kengeras 74
Kent Türkleri (Sart) 3, 183, G/h.2
Kepek/Kebek 89, 442-43, 485
Ker 218
kerakü 254
Keraküçi Hoca 252, 254-56
Keraküçi Hocaoğulları 256
Kerbela (ş.) [Kerbelâ] 400, 434
Kerderiler 335, 524, 539, B5/h.230
kerege 254
Kerimeddin Aksarayi (Aksarayi) 296-98, 311-14, 316, 318-20, 322, 327, 340-43, 345-46, 385, 393, 428, 432-33, 439, 455, 459, 464, B3/h.5, B4/h.61, B4/h.93, B4/h.195a, B4/h.216, B4/h.250a, B4/h.641, B4/h.654, B4/h.665
Kerimeddin Mahmud 298
Kerki 258
Kerman 518
Kermencük 471
Kert B3/h.192
Kerülen [Moğolistan'da nehir] [Kerulen, Kerulin Kerülan] 88, 100, 156, B3/h.22
Kesa (Çerkes kabilesi) 246,
Kesa [Ko-sa] B1/h.172
Kesal B4/h.311
Kestel [Kestil] 469
Keszi 218
Keş (Yeşil–Şehir) 91, 123, 178-79, 261, 413, 488, 504, B1/h.95, B2/h.43b, B2/h.111
Keşişdağı (Uludağ) 273, 468-69, 485
Keşmir 163, B1/h.144
Keş-Nahşeb 443
Keyhusrev *bkz.* Kiyaksares 52, 230, 231
Keykavus b. İskender [Keykâvus bn İskender] 454, B5/h.42
Keykavus I *bkz.* İzzeddin Keykavus I
Keykavusoğulları 333
Keykubad Şirvanşah meliki 519
Keykubad (Şirvanşah) 519
Khaçu *bkz.* Guazhou
khadak (para yerine geçen ipekli kumaş) 168
Khalkedon (Kadıköy) [Kadıköy] 103
Khalkha Moğolları 168
Khalkhal (kale) 233, 235, 244, B3/h.308
Khansa *bkz.* Hangzhou fu
Khara Buğra 241
Kharçınoğlu Dargman B1/h.124
Kharhan 104-105
Khartes 220
Khaydak (Kaytak) 238
Khaylendurk (Ermeni kaynağında Hunlar) 234
Khazarik B4/h.311
Khırkhız B2/h.43b
Khız 238
Khızan 237-38
Khmâr [Khimar] 207
khobı (kopı) 406-408, 415, 417-18, B4/h.531
Khomar B1/h.165
Khoton 3
Khudavendikâr 464, 477

Levent Şahverdi Arşivi

Khulan Türkleri 4
Khunan (356, B4/h.312
Khutlancin/Kutlançin [Qutlançin] B1/h.76
Khutoğlan Hakan [KHTĞLAN] 57, 419
Khuvalis [Khavalis, Huvalis] 216, B3/h.211
Khuvare 255
Khuzistan 300
'da Avşarlar 300
Kıbrıs 56, 550
kılıç 40, 44-46, 123, 139, 253, 267, 275, 289, 312-13, 340, 376, 418, 522, 543, B1/h.115, B2/h.128, B4/h.23b, B5/h.217a
bilge tegini, karaçori 45, B1/h.115 dipnot
Hazar ve Kübeçi 45, B1/h.115, B2/h.128
-ları Çin'de "Kingirlik" kılıçları 44
Kılıç Arslan (Melik) *bkz.* Rükneddin Kılıç Arslan IV
Kılıç Arslan I 280, 282-84, 296
Kılıç Arslan II 280, 282, 284, 293, 298, B4/h.56
Kınglı [Qınglı] B1/h.72
Kınıklar 154, 251, 270, B5/h.15
Kınnesrin 468
Kıpçak (Calayır Beyi) 333
Kıpçak bozkırı 88-89, 174
Kıpçak-Avank manastırı 355
Kıpçaklar 3, 58, 65, 88-89, 94, 121, 139, 154, 157, 162, 174, 178, 182-83, 199, 202-204, 209-10, 216-17, 219-28, 235, 237, 239-40, 245-46, 273, 275-78, 288, 322, 333, 338, 348-49, 355, 369, 379-82, 400, 413, 423, 442, 449-50, 452-53, 470, 473, 480-83, 489, 509, 512, 514-15, 538, G/h.2, G/h.5, B1/h.29b, B1/h.76, B2/h.6 dipnot, B3/h.192, B3/h.206, B3/h.224, B3/h.225, B3/h.234, B3/h.265, B3/h.266, B3/h.278, B4/h.23a, B4/h.38, B4/h.47, B4/h.157a dipnot, B4/h.161, B4/h.288, B4/h.305, B5/h.15, B5/h.24, B5/h.39, B5/h.103, B5/h.126, B5/h.137
(şu şekillerde de geçer: Kumanlar, Qincha)
Edil'in batısında 222
Eskişehir taraflarında 449
Gürcistan'da ve Azerbaycan'da 276-77, 288
Hindistan'da 210, 246, B3/h.192
medeni- 223-28
-Mısır'da 228, B3/h.206
sarışınlıkları 220, 225-26
Selçuklarla beraber Amuderya'da 221-22
Tebriz Kıpçakçası B4/h.46
-ve Alp Arslan 275
Kırgızlar 3, 27, 36, 43, 45, 61, 81, 113, 154, 157, 172-73, 195-97, 199, 221, 226, 306, 421, 423, G/h.2, G/h.4, G/h.5, B1/h.29b, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.114, B1/h.151, B1/h.162, B1/h.172, B2/h.43b, B3/h.22, B3/h.59, B3/h.69, B3/h.142, B3/h.145, B3/h.153, B3/h.164, B3/h.165
Kırım 4, 10, 51, 72, 76, 94, 139, 170-71, 176, 199, 213, 225, 282, 369-72, 412, 426, 437, 450, 452, 458, 492, 496-501, 503-505, 508-509, 527-28, 534, 537, B1/h.77, B4/h.161, B4/h.305, B4/h.535, B4/h.696, B5/h.168, B5/h.179, B5/h.183, B5/h.239
Kırım Hanları 10, 51, 496, 508-509, B1/h.161, B5/h.177
Kırım Hanlığı 497
Kırım Türkleri 213, G/h.2
Kır-Kaylı 224
Kırşehir 331, 334, 336, 375, 449, 539, B5/h.41
kırtas (Selçuklu devri paralarından) 167, 174-75
Kıta (Kidan) *bkz.* Karahıtay
Kıta-Oğuzları 257
Kıtay *bkz.* Karahıtay
Kıyat *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat
Kıyatay Buralğı Bey 333, B4/h.223a
Kıymaz 283
Kızıl Arslan Tamğaç 136, 277
Kızıl Bey 267
Kızıl Buğa Bahadır [Kızıl Buga Bahadır] 453
Kızıl Irmağı 394
Kızıl Özen *bkz.* Kızılırmak
Kızıl Tikler B1/h.29a
Kızılarvat *bkz.* Ferâve
Kızılbey Camii 345, B5/h.81
Kızılırmak (Safid-Rûd, Kızıl Özen) 318, 326, 350
Kızıllar G/h.2 *bkz.* Khunan
Kiçi Borlı 225
Kiçikköz Musa el-Turkmâni B5/h.44
Kidan *bkz.* Karahıtay
Kidarit B3/h.273

Levent Şahverdi Arşivi

Kiev [Kiyef] *bkz.* Mingkerman
Ki-kan *bkz.* Kay
Kikkuli B1/h.22
Kilikya 289-90, 329, 337-39, 428
Kimak [Kimâk] (Yemaklar) 59, 95, 154, 197, 203-204, 220-26, 514, B2/h.32, B3/h.153, B3/h.242
Irtış'ta 197, 221, B3/h.242
Kafkasya'da 224
Sogdiana'da 56-57
Yemaklar Bağdad'da 224
Kimak Denizi (Koso-göl, yahut Baykal) [Kimâk] 152
Kimari 49
Kimekler 52
Kimmerler 49, 229, 271
Kineges 115
Kingan 18
Kingüt B2/h.43b
Kinşü 375, B4/h.408 dipnot
Kirayit 156, 182, 319, 326, 328, 332, 336, 338, 339, 340, 348, 360, 351, 362, 364, 374, 398, 404, 449, B4/h.223, B5/h.84
kirbas B4/h.613
kiregeçi 254-55
Kirey 421
Kir khaye-i Rumî B4/h.56
Kirman 279, 302, 367, 399
Kisraniler 519, B5/h.225
Kiş B1/h.23, B1/h.144
kişikçi 155
Kitâbülfahri 253
Kitbuğa Noyan [Kitbuga Noyan] 334
Kiütemür B5/h.165
Kiyaksares *bkz.* Keyusrev 52, 230-31
knaz 499, 501-502, 504-505
Koca Efendi (Mahmud b. Muhammed) 524-25
Koçkar 151
Koçkarbaşı (Koçungarbaşı) 30, 52, 85, 150-51
Kokculuklar 3
kol 156, 323, 479, 495-96, B1/h.151 dipnot, B2/h.43b, B4/h.23a, B4/h.157a dipnot, B4/h.172, B4/h.199a, B5/h.86a, B5/h.162a
Kolaria B1/h.29a
Kolh [Kolx] B1/h.165
Kolkhis [Kolchi] 355
Koman (Coman) 59, 220
Komandılar G/h.2
Komar (Comar) 59
Kommagene, Kommageneliler 291
Komul 442, G/h.4
Kon 30, B1/h.165
Konak (kişi) 238
Konçak (Otrak'ın oğlu) (Künçek) 226, 442
Konçu B1/h.76
Kondam 218
Kongır [Qongır] *bkz.* Kongrat
Kongurat [Qangurat] B2/h.43b
Kongıt 349
Kongrat [Qongrat] 35, 95, 115, 156, 349, 363, 373-74, 497-98, 538, B1/h.73, B2/h.43b, B3/h.164,
(şu şekillerde de geçer: Kongır, Wangjila)
Kongur 95, 464, B2/h.33a
Kongur-Öleng 350
Kongurtay 327, 332, 334, 340
Konkutlu 442
Konstantin (Bulgar kralı) 370
Konstantin V 82
Konya 282-85, 288-89, 291, 295, 298, 301, 303, 326, 328-29, 331, 333, 336-37, 366, 369, 376-78, 449, 456, 459, 464, 478, 522, 526, B4/h.46, B4/h.102, B4/h.416
Konya Ereğlisi 284
kopçur 406, 409-10, 413, 426-27, 478, B4/h.636, B4/h.637
Kopernik 530
kopı (malikane) *bkz.* khobı
Kopulik (Kabilliler) B1/h.137
Kor ili (ur.) B5/h.129
Korbar [Qorbar] B1/h.161
Kore 25-27, 34
Koso-göl *bkz.* Baykal gölü
Kosova 484
Koşık (ur.) B5/h.129
Koş-Koyun 375
koy [qoy] B2/h.105
Koyaş yaylası 151
Koyballar G/h.2
Koyrıçak b. Irıs B5/h.163, B5/h.203
koyun hakkı 426, 478
Kozak 411
Kozan B4/h.56

Levent Şahverdi Arşivi

Köhürkey Noyan (Körkey Noyan) [Kûrgey, Körgey, Kürkey (Kühürkey)] 332, 451
Kökenor [Kukenor, Kukunor] 94, 345, B2/h.43b
Köketay 459
Köketey Noyan [Kökte Noyan] 159
Kök-Kesene *bkz.* Barçınlığ Kent
Köngeke (Agathiya) 502
Köpek 516
Körbuğa Bahadır, Noyan 338
Körespe 441
Körkey Noyan *bkz.* Köhürkey Noyan
Körküz 349, 364, 375, 380, 399
Köroğlu B1/h.165, B2/h.128
Köse Peygamber 341-42
Kösedağ B4/h.56
Kösemihaloğulları B5/h.89
Köstendil 482
Köy-Bulduk 350
Kritovulos [Kritobulos] 552, B5/h.279
Ksanti 68
Kserkes [Kserks] 35
Kubad 514
Kubadiye 302
Kuban 50, B3/h.310
Kubasar 277
Kubilay Kaan 88, 90, 136, 148, 166, 172, 174, 177, 186-89, 309-10, 345, 435, 440, B3/h.85, B3/h.86, B4/h.696
Kubrat 156, 215
Kudaa 247
Kudame B1/h.95, B1/h.103
Kuduz (Memlûk) 245
Kudüs 283
Kuhistan 234, 243, 300, 399
Kuksimpaksis (Küçüm-Bakhşı) 467, 469, B5/h.89, B5/h.91
kul 405, 416
Kul Biye Tepe [Qul Biye Tepe] B2/h.81
Kulca [Kulça] 89
Kultak (Samagar'ın zevcesi) 341
Kultka 426, B4/h.595
kuluş B4/h.595
Kum 29, 260, 376-77, 385
Kumadh *bkz.* Kümidh
Kumandı 262
Kumani [Qumani] B3/h.250
Kumania 222
Kumanlar *bkz.* Kıpçaklar
"kuman" sözü 223
Anadolu'da Kumanlar 183, 227-28
Codex Comanicus 183
Uran (Oran) 59, 222, 483
Kumanlı 262
Kumar *bkz.* Kümidh
Kumarlıoğlu B1/h.73
Kumidh-Balık (Kent) 613
Kumir *bkz.* Kümidh
Kumuklar 4, 183, 223
Kun *bkz.* Hun
dilleri 224, 227
Kun=Kuman=Kıpçak=Kimak birliği=Ugur 220-23
kunalka 426
Kunannıng Karağaç [Qunannıng Qaragaç] B5/h.179
Kunbak [Kun-bi] 220, B1/h.107
Kundagaçın [Qundagaçın] B1/h.105
Kunduz 61, 441
Kunlun (Karanlık Dağlar) 149, 194
Kur Buka B4/h.218
kuraklık *bkz.* iklim
Kurama G/h.2
Kurbet İnakı [Qurbet İnaqı] 324
Kurdbaşlı 146
kurgan 415
Kurh-Rûd 350
Kurmışı (Alınak oğlu) 338, 340, 342, B4/h.219
Kurmışı (Karaçın oğlu) [Qurmuşı Kurmısı, Kurmuşı] 328
Kurmışı Küregen 332
Kurmışı Noyan (Kirayit) 328, 332, 362
Kuroş [Kiros veya Kyrus, II. Keyhusrev] 52, 55-56, B1/h.76, B1/h.142
kurt 148, 274, 298, 431, 535, B3/h.7
Kurulas 349
Kurum (kral) 215
Kusahe [Ko-su-ho (Husrev Perviz)] 104
Kustaşp 150
kuş 131, 314, 388
kuşa "eşraf" B1/h.162
Kuşan 57, 61, 66, 68, 201, B1/h.93a, B1/h.128, B1/h.144, B1/h.162, B1/h.163, B3/h.8
(şu şekillerde de geçer: Küsen, Küşen, Küşan)
kuşbeği 255, 269
Kuşçı 324, B4/h.157a dipnot

Levent Şahverdi Arşivi

kuşçı 478, B4/h.157a dipnot
Kutadgu Bilig 118-20, 184, 294, 535, B1/h.129, B2/h.88, B3/h.103, B3/h.108a
Barthold'un fikirleri 118
çömlek parçası üzerindeki pasaj 119
Kutalmış *bkz.* Kutlamış
Kutalmışoğulları *bkz.* Kutlamışoğulları
Kutbeddin *bkz.* Kutbeddin Şirazi
Kutbeddin (Kirman meliki) 367
Kutbeddin Aybek 209
Kutbeddin Haydar [Kutbüddin] 379
Kutbeddin İzniki 524
Kutbeddin Osman 367
Kutbeddin Şirazi [Kutbüddin] 368, 387, 398, 458
İlhanların hizmetinde 458
Kuteybe b. Müslim [Kutaybe bin Müslim] 79, 146, B1/h.172, B2/h.105
Kuti Hatun B4/h.587
Kutlamış 266, 269-70, 279-81, 306
Kutlamışoğulları 281
Kutlançin [Qutlançin] B1/h.76
Kutlu Arslan 277
Kutlu Bey 515
Kutlu Temür [Kutlutemür] 442
Kutluğ (Geyhatu evladı) 374
Kutluğ Han 419
Kutluğ Kağan 62
Kutluğ-Meydan [Kutlug-Meydan] 375
Kutluğ-Balığ [Kutlug-Balık] 375
Kutluğşah (Emir) Kutlukşah Mangıt/Kutluğşah Noyan/Kutlukşah [Qutlukşa Mangıt/Qutluğşa Noyan/, Emir Qutluğşah /Qutlukşah] 323, 335-38, 348, 392, 423, B2/h.114, B4/h.151
kut-oğul [Qutoğul QVT AVĞVL] 58
Kutrigur 203
Kutuktu 463-64, B5/h.76a
Kutup 538
Kutuy Hatun 368
Kuysun [Quysun] B1/h.105
Kübeçiler 45, 75, B1/h.115
Kücat (ur.) 37, 183, 222, 300, B1/h.83
Küça 40, 43, 57, 66, 72, 195, 197, 377, B1/h.93a, B1/h.161, B1/h.162
Küçük Asya (Ön Asya) 7, 9, 15-16, 19, 21-22, 24-26, 28-29, 31, 33, 37, 46-49, 51, 54-55, 63-64, 67-68, 70-71, 76, 101-103, 105-107, 111-12, 114, 119-20, 141-42, 145, 150, 157, 159, 162, 164, 167, 177, 179, 183, 187-89, 193, 102, 228-48, 251, 265, 268, 272-74, 280-90, 292-93, 295, 299, 303, 305, 307, 309-23, 347, 354, 357, 359-401, 407, 423, 425, 435-40, 442, 444, 449-51, 453-54, 471, 485, 529, 534, 540, 543, 550-52, B1/h.2, B1/h.22, B1/h.23, B1/h.28, B1/h.72, B1/h.73, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.112, B1/h.119, B1/h.122, B1/h.131, B1/h.142, B1/h.145, B1/h.162, B1/h.172, B2/h.30, B4/h.115, B4/h.258a, B4/h.305
Küçük Muhammed Han 413, 497, 499, 508
Küçük Şeyh Hasan 321-22
küçük yanal 252
Küçük-Yanal 252
Küçüm-Bakhşı *bkz.* Kuksimpaksis
Küdherkin (Oğuzların reisi) 252, B2/h.70
Kühek (Semerkad'ın kuzeyinde) 130, 132
Kühüday Noyan 364
Külab (y.) 240
külgüne (tuvalet takımı) 156
kültürel nüfuz (siyasi hegemonya anlamında değil) 47, 69, 76, 80, 84-85, 87, 91, 106, 134, 165, 181, 189, 195, 221, 226, 252, 304, 346, 470, 472, 544
Aryaniler Orta Asya'da 16-17
Samanilerde 80
Kümiçi *bkz.* Kümidh
Kümiçkend 116, B1/h.72
Kümidh 34-35, 37, 39, 59, B1/h.72, B1/h.73, B1/h.76, B191
(şu şekillerde de geçer: Kumadh, Kumar, Kumir, Kümiçi)
Kün Yabğu 58
Künçe (yahut Künçek) Oğlan 496, B5/h.164
Künçek (Kayanoğlu) 442
Künçek *bkz.* Konçak
Küne-Ürgenç<Köhne Ürgenç 86
Kür-Aras orta ve yukarılarında Türkler 233, 276-77, B4/h.48
ayr. bkz. Ak Hun, Borçalı, Khunan, Saka, Uti
Gence'de Türkmenler 276
Kürabör [Kürâbör] B1/h.161
küregen [küregân] (fuma) 132, 185, 340, 345, 480, B2/h.110a dipnot
Kürin (kafkas kavmi) 233

Levent Şahverdi Arşivi

Kürleüt 413
Kürsol B1/h.29b
Kürtler 86, 218, 234, 243, 263, 267, 269, 283, 299-300, 352, 354, B1/h.83
Kürtleşmek 245, 268, 300
Kürtekin el-Deylemi [Kürtekin al-Daylamî] 244
Küsen/Küşan/Küşen *bkz.* Kuşan
dört Küşen ulus 57
Küstasek 150
Küstaşefi 150
Kütahya 336, 447, 449, 526, 533, B4/h.446, B5/h.99 dipnot
kütelci 416, B4/h.607

Laçın 210
Ladıkıye *bkz.* Denizli
Ladik [Lazık] 290
Ladoga 507
Lahor 178, 267
Lama'ân (nahiye) [Langan] 207, B3/h.192
Lan *bkz.* Alanlar
Larende (Karaman) B4/h.416
Lazar B5/h.248
Lehistan 4, 503, 507
Lehistan Tatarları 4
Leyla b. Numan 109
Lezgi B4/h.38
Liao *bkz.* Karahıtay [Kidanlar (Kıta)]
Liburnion 228
Likeyong [Li-ko-yong] 82
Lingzhou [Ling-çeau] 82
Litvanya 316, 489, 497-98, 503-507, 509, 532
Liuhu [Liu-hu] B1/h.29b
Lobnor 94-95, 97, 194, B1/h.149, B2/h.43b, B3/h.128
Lokman [Lukman] B4/h.1b
Lombardiya 283-84
lombordes 437
lonca 534, B2/h.111
Louis IX 360, 390
Loulan (=Dardan) [Lou-lan] B1/h.149
Lulya B5/h.8
Lur Atabeyleri 437
Luristan'da Beğdelli 300

Macaristan 197, 213-14, 216-17, 219, 225, 228, 275, 370, 390, 490, 508, B3/h.211, B4/h.568
Macarlar 18-19, 23, 35, 51, 53, 71-72, 83, 197, 202-203, 207, 214, 216-19, 226, 228, 239, 284, 303, 471, 484, 552, B1/h.76, B3/h.212, B4/h.38, B4/h.403a, B5/h.126, B5/h.203
"Macar" sözü 217-19
Madan B1/h.65
Madara 215
Madras B1/h.72
Maduva (Madyes) 230-32
Madyan B1/h.65
Madyes *bkz.* Maduva
Maeotis *bkz.* Azak Denizi
Mağrip 466, 472
Mahabharata [Muhabbarata] 45
Mahamu [Ma-ha-mou (Muhammed veya Mahmud)] 189
Mahan 39, 70, 79, 117, 123, 179, 198, 243, 269, 453, B1/h.90, B1/h.123, B1/h.165, B2/h.83, B3/h.92, B3/h.345, B4/h.104, B5/h.37
(şu şekillerde de geçer: Merv, Yeni-Merv)
Mahmud (Kastamonu) B5/h.57, B5/h.68
Mahmud (Sultan) *bkz.* Gazneli Mahmud
Mahmud Abad 351
Mahmud b. Abdullah el-Gülistani el-Sarayi 538
Mahmud b. Arslan el-Harezmi [al-Khorezmi] 125
Mahmud b. Ebibekir [Mahmud b. Abibekr] 523
Mahmud b. Melikşah 279
Mahmud Gazan 309, 351, B4/h.416
Mahmud Gaznevi (Gazneli/Gaznevi Mahmud) 111, 208-209, 125-27, 224, 259-61, 263, 285, 508, B2/h.71, B3/h.204
Mahmud Han (Çıta Hanı) 91
Mahmud Han (Kazan Hanı) 497
Mahmud Han (Kırım Hanı) 499
Mahmud Han (Temür'ün Hanı) 91, 99, B2/h.29
Mahmud Hoca Tarhan Kongrat 538
Mahmud Kaşgari (Kaşgarlı Mahmud) 17, 24, 30, 33, 38, 40, 43, 47, 74, 119-20, 125, 134, 137-38, 148-48, 151, 153, 173-74, 182, 184, 200, 202, 221-22, 224-25, 227, 230-31, 236, 252, 254, 272, 294, 305-306, 412, 414, B1/h.49, B1/h.89, B1/h.95, B1/h.103, B1/h.105, B1/h.106, B1/h.115, B1/h.129, B1/h.155, B1/h.161, B1/h.180, B1/h.187, B2/h.5, B2/h.43b, B2/h.89, B2/h.119, B3/h.17,

Levent Şahverdi Arşivi

B3/h.19b, B3/h.68, B3/h.72, B3/h.73, B3/h.77, B3/h.78a, B3/h.128, B3/h.167, B3/h.248, B3/h.266, B4/h.5, B4/h.76a, B4/h.114, B4/h.590, B5/h.39
eserleri 17, 119, 137, 153, 182, 184, 224
Mahmud Müzehhib 124
Mahmud Yalavaç 364
Mahmud Zemahşeri 120, 125, 225, 391, B2/h.90, B2/h.105, B3/h.266, B4/h.480
Mukaddimetüldeb 120, B2/h.90
Maijing B4/h.471a
maişet 414-15
makam 187, 417, 443, B4/h.327a, B4/h.562 dipnot
Makedonya 56, 65, 68, 484, 495, B4/h.56
Makedonyalı İskender *bkz.* İskender
Makikh (Süryani patriği) 361
Malatya 280, 282, 295, 329, 407, 487-88, 515, B1/h.76, B4/h.227, B4/h.416, B4/h.522, B4/h.541
Malay 126, 166, 435, B3/h.59 dipnot
Malazgirt 219, 266-67, 272-73, 281, 284
mal-i mukannen 432
mal-i mukarrer 413
mali sistem 168, 478, 545, B3/h.44, B4/h.613, B4/h.629, B4/h.636, B4/h.696, B5/h.120
ayr. bkz. vergiler
agı (akça) 175, 292, 425-27, 478-79, 533, B4/h.404, B4/h.641, B4/h.654, B5/h.120
baliş 168-70, 174, 428, B3/h.43, B3/h.46a, B3/h.58, B4/h.615
baliş karzı 428
çek 167, 173, 437
dinar 175, 247, 373, 411, 413, 419, 425-29, 432-34, 438, 457, 468, 478, B3/h.80, B4/h.587, B4/h.628, B4/h.662, B4/h.697, B5/h.119
ekin 340, 388, 512, 533, B3/h.78b,
gramlık Gazan ve Osmanlı "akça"ları 478-79, B5/h.120
kâğıt para 167-68, 171-72, 174, B3/h.41, B3/h.67, B3/h.117, B4/h.615 dipnot
kırtas 167, 174-75
kadak 168, 170, 174, B3/76
müseyyebî, gitrifi, tazça, yarmak, gümüş-bakır 169, 175, B3/h.44, B3/h.49
para 163, 167-69, 171-76, 215, 292, 414, 426-27, 430, 433, 479, B3/h.41, B3/h.43, B3/h.55, B3/h.61, B3/h.67, B3/h.78b, B3/h.80, B3/h.117, B4/h.615 dipnot, B4/h.636, B4/h.641 dipnot, B5/h.119
kanun, vücuh, mukarrerat tabirleri 429
mal-i mukannen 432
vucûh-i dirhem 478
satır ve *sum* 169-71
sun altun, poliçe 173, B2/h.73
tiyin 169, B3/h.44
tümen hesabı 428
yastığın menşei 168
yastık 428, B3/h.43
yastuk 168-69, 171, 174, 176, B3/h.41, B3/h.46a
malik al-turkmân 258
malikâne 84, 236, 247, 405-406, 408, 414-15, 417-18, 488, B4/h.535
Mamak [Mamaq] B5/h.183
Mamık (kişi) 238
Mamıtık B5/h.163
Mamikonyan (Ermeni sülalesi) 238
Manas destanı 153
Mancısın B4/h.425
Mançu 18, 93, 205
Mançurya 16, 18, 61, 86, 114
Mangışlak 260, 275
Mangıt (Moğolcası Mangğut) 115, 156, 348, 373-74, 413, 422, 504, 508
manglay [mangalay] 442
Manihaizm 42, 70, 81, 104, 108, 110, 112-14, 137-38, 141, 182
Manisa 447, 449, 466, B5/h.17
Mankan 441
Mansur (Kutlamış oğlu) 281
Mansuroğlu 509
Manuel Komnenos I [Manuel Komnen] 282, 284
Manuel Mavrozum B4/h.56
Manyak (Peçenek) 228
Manyas gölü 491
Mar Denha (Süryani patriği) 361
Marco Polo [Marko Polo] 166-67, 304, 341, 353-55, 357, B2/h.116, B4/h.696
Mardin 280, 364, 378, 514-15
Margiana B1/h.165
Marğilan [Margilan] B5/h.159

Levent Şahverdi Arşivi

Maria (Andronikos II'nin kızı) 363
Marinos 165
Markos (Önggüt) 361, B4/h.327a
Markwart von Sulzbach 506
Marmara 450, 475, 482, 538, 552
Marmara (Bergama) 447
Martin Luther [Marten Luther] 530
Maruki B1/h.165
Maryanda 444
Masagetler 35, 48, 56, 67, 232, B1/h.77
maskan Qıfçaq va'l-Guz B1/h.247
Maskar B1/h.77
Mastero Paolo 548
Maşrık 47, 63, 313, B1/h.120
maşrık ve mağrib [meşrik ve magrib] 108, 386
Matien *bkz.* Müyten
Maverdi *bkz.* Ali b. Muhammed el-Maverdi 'nin eserinde Türk teşkilâtı izleri 294, 304
Mavr (İslam memleketleri) 129
Mazenderan 360, 399, 443, 546
Me'mun (Abbasi) 529
Me'mun b. Me'mun 127
Me'muniler 85, 125
Me'munoğulları [Me'muni-oğulları] 86, B2/h.98
Mecdeddin Adnan B3/h.151a
Medine 105, 319
medreseler 117, 123, 130, 179-80, 281, 285, 302, 318, 320, 330, 338, 376, 523-25, 530, 533, 544, 549, 551, B3/h.96, B4/h.51, B4/h.416, B5/h.279a
Medya 52, 64, 229-31, B1/h.76, B1/h.131, B1/h.142
Megyer 218
Mehene 117
Mehmed 377, B5/h.225
Mehmed Beğim 481
Mehmed Bey (Türkmen) 451
Mehmed Çelebi (Erteneoğlu) 339, 346
Mehmed Emin Han (Sayın Han) 537
Mehmed Şıbani Han (Şaybak Han) 92, 501, 518
Mekece 476,-523, B5/h.113
Meksikalılar 27
Melihi 525
Melik Bahadır 337, 399
Melik el-Adil Nureddin Zengi 167
Melik el-Nasır 312
Melik el-Zahir Kalavun [Melik-üz-Zahir Kılavun'] 332
Melik Eşref (Çobanlı) 322, 519, B5/h.225
Melik İshak (Aydınlı) 466, 472
Melik Konstantin B4/h.56
Melik Mansur (Kölemen) 460
Melik R. Kılıç Arslan Keyümers 459-60
Melik Temür 189
Melikşah (Baltu oğlu) 342
Melikşah (Selçuklu sultanı) 85, 175, 266, 268-70, 273-75, 279-82, 294, 306
Melikşah (Uygur) 377
Melikşah Selçuki 311
Meliküssevahil 325
memâlik-i has ["memalik-i khas"] 406
Memlûklar (Mısır-Hindistan) 120, 163, 237, 240, 245-46, 311, 327-28, 332, 334, 337, 339, 361, 367-69, 391, 398, 400, 406, 437, 450, 463-65, 478, 482, 487, 490, 505, 512, 515-16, 522, 524, 538, B3/h.116b, B4/h.23b, B4/h.601, B5/h.126
men 411, B3/h.57, B3/h.76, B4/h.640
Menbic 273
Menderes havzası 273, 438, 444, 471, 482, B4/h.56
Mengen, O. 8, 19, 162, B1/h.15
Mengli Gerey 498-501, 508-509, 537, B5/h.253, B5/h.263
Mengü Temür (Hülegü oğlu) 321, 361
Mengüçek Beğ 304
Mengüçekoğulları 280
Menkeçur (beğ) [Menkecur ve Menkeçur] 242
Menkeçur (yerleşim) [Menkıçur] 242
Menkeçur kanalı 242
Menküp (ş.) 498-99
Menteşe beyleri 461
Menteşeoğlu 447
Menteşeoğulları 459, 482, 487
Merağa [Marağa, Maraga] 232, 310-11, 351, 353, 385-86, 389-90, 434, 504, B4/h.461b dipnot
Merend [Merend/Mirend] 242, 385, 399
Merkit [Mi-rh-ki] (Mierji) 95, 182, 407, B2/h.26a
Meruçak 207
Merv *bkz.* Mahan
Merzifon 284

Levent Şahverdi Arşivi

Mes'ud (Sultan Mahmud oğlu) 125, 259, 263, B1/h.115 dipnot, B4/h.259b, B4/h.260
Mes'ud b. Ahmed 540
Mesâ'il Melikşâhiyya fi kavâ'id el-Şer'iye ([al-Masâ'il Malikshâhiyya fi qavâ'id al-Shar'iyya] 294
Mesembria 370
Meşhed 30-31, 74, 123, 149, 178, 180, 385, 551
Meşhed-i Seyyid-i Ebul Vefa 434
Metan 286
Mete (Oğuz Han) 58, 99, 147, 149-50, 156-58, 203, 222-23, 233, 238-39, 243, 261, 299, 305, B1/h.145, B1/h.147, B3/h.326
metod meseleleri kabilelerin tetkikine dair klasik eserlerden istifadenin 23, 121, 354, 529
-u coğrafi isimler toplamada 58, 213, 224, 274, 276
Mevlana Celaleddin Rumi [Mevlâna Celâleddin Rumî] 288, 290, 297-99, 301, 307, 328, 346, 354, 365-66, 369, 381, 394-96, 398, 439, 532, 539, B4/h.46, B4/h.61, B4/h.490
Kıpçakların dilinden alınan sözler 277, 381
Türklere ait şiirleri 277, 301, 365, 532
- ve Rumluk 288
- ve Tatarlar 365-66
- ve Türk şeyhleri 305-306, 369
Mevlana İsameddin [Mevlâna Isâmeddin] 528
Mevlana Lütfi [Mevlâna Lutfi] 530
Mevleviler 336, 341-42, 362, 366, 538
Meymene 374
Meyyafarkin [Meyyafarkîn] 282
Mezduran 30
Mısır 10, 20, 56, 99, 103, 116, 120, 163, 166, 179, 228, 237, 244-47, 267, 287, 304, 307, 315-16, 318, 322, 327, 332, 334, 336-39, 343, 356-57, 361, 365, 368-71, 374, 385, 390, 393, 398, 400, 404, 406, 437, 443, 450-51, 463-64, 473, 477, 479, 482, 484, 487, 490, 512, 516, 522, 524, 526, 528, 538-39, 546, 548-49, 551, B1/h.23, B1/h.119, B1/h.124, B2/h.17, B2/h.91, B3/h.206, B3/h.354, B3/h.356, B4/h.189, B4/h.219, B4/h.229, B4/h.601, B5/h.76a, B5/h.126, B5/h.158
Mısır Hoca (Muhammed Eyüdeçi oğlu) 324
Michelangelo 548
Mierji *bkz.* Merkit
Mihail Komnenos Paleologos VIII [Michael Comnenos Paleolog VIII] 288, 362, 370
Mihail Paleologos IX 466
Mihran-Rûd 384
Mikail (Patrik) 148
Mikail (Selçuklu) 253
Mil 237
Milas [Milâs] 447, 524
min nasl ibn-i ḍabbat bâsil 148
min qabâ'ilihim al-aẓîma al-Guzîya B1/h.153
Mina ağırlık birimi B3/h.56, B3/h.59 dipnot
Ming (Min) şehri B1/h.76
Ming Bulak (Bin Pınar) [Ming-Bulak] 103
Ming İgetmiş 377
Ming sülalesi 179, 185-86
mingbaşı [minğbaşı] 410
Mingkerman (Kiev) [Mingkerman, Ming-Kerman] 220, 498, 504, 509
Mingtemür B5/h.162, B5/h.176
Minuse (Minusinsk) 38, 44, 46, B4/h.626b
minyatür 17, 122, 124, 132, 138, 141, 180, 185, 320, 383, 386, 541, 548, B1/h.6, B2/h.116, B4/h.156
minyatür ustaları, musavvir 383, 548
Miranşah 488, 505, 512
Mirim Çelebi 525, 530
Mirza Bidil [Mirza Bîdil] 210
Mişerler 4, G/h.2, B1/h.67
Mişkin 351
Mitan B1/h.22
Mitanniler B1/h.22, B4/h.305
Miyankal (eski Soğd-ı Kelân) [Miyankâl(eski Sogd-ı Kelân] 116
Moğolistan 18, 23, 25, 38-39, 59-60, 52, 65, 69, 80-81, 86, 88, 91, 94-96, 98-99, 102, 113-14, 138, 154, 182, 184, 186-87, 189, 196-97, 199-200, 202-203, 220, 224, 230, 257, 268, 310, 325, 345, 350, 362, 384, 407, 418, 489-90, B1/h.29b, B1/h.123, B2/h.31a, B2/h.43b, B4/h.327a dipnot, B5/h.74, B5/h.156
Moğoliye (şehir) 350
Moğollar 8-10, 17-18, 26-27, 49, 59, 67, 69, 71, 80-81, 83, 85-86, 88-90, 93-100, 112, 114-18, 120, 123, 125, 132-36,

Levent Şahverdi Arşivi

138, 146-47, 151-52, 156-92, 204-11, 220-21, 224, 228, 234-35, 244, 251, 258, 272-73, 279-80, 291, 294, 297, 299-300, 309-10, 313-15, 319, 323-32, 336, 338-39, 341-57, 359-68, 371, 373-74, 376-81, 385-86, 388, 391-400, 403-404, 406-407, 411, 414-21, 423-24, 426-28, 430-31, 433, 435-40, 444, 448-53, 457, 459-60, 462, 464-65, 473, 479, 489, 506, 509, 511-12, 515, 519, 532, 535, 540, 542, 544-45, G/h.4, B1/h.76, B1/h.162, B2/h.25a, B2/h.25b, B2/h.49a, B2/h.83, B3/h.43, B3/h.55, B3/h.57 dipnot, B3/h.80, B3/h.83, B3/h.85, B3/h.111a, B3/h.116b, B3/h.117, B3/h.224, B4/h.48, B4/h.196, B4/h.199a, B4/h.288 dipnot, B4/h.482, B4/h.536, B4/h.626b, B5/h.84, B5/h.162a
adı 99-100
ananelere sadakat 146-48, B2/h.25b
Çin'de hâkimiyetlerinin sükutunun sebepleri 186-87, B3/h.117
Hindistan'da 177
İslamiyete meyletmeleri 115
Moğolca, Uygur yazısıyla 120, 187, 379, 545
murabba yazıyla 167, 187
Orta ve Ön Asya'da çoğalmaları 112-14 - Türk münasebeti 93-100, B4/h.626b
Türkleşmeleri 85, 116-17, 182, 189
ziraatla iştigal edenlerinin köylerde yerleşmeleri 350
Moğulistan (Doğu Çağatay ülkesi) 490
Moğullar (Doğu Çağataylılar) B1/h.49, B2/h.50
Mohe *bkz.* Bağa Kağan [Baga]
Mohenjo Daro 16, 22, 36, 171, B1/h.23, B3/h.57, B3/h.59
Mojing B4/h.471a
Mokşı B5/h.176
Moldavya 495, 506
Molla Fenari [Mollafenârî] 526, 531, B5/h.235
Molla Gürani 528
Molla Husrev 525
Molla Yügan B5/h.144
Mongol tipi B1/h.23
mongoloyit 96-97, B1/h.6, B1/h.23, B1/h.93, B1/h.112
Moskova 4, 10, 501-504, 506-508, 517, B4/h.696
Moskova knyazlığı 499, 504, 506, B5/h.201
Moyunçur 81, B1/h.99, B2/h.17, B4/h.288
Moyun-Kum 260
Mozambik 126
Möge (uluğ noyan) [Muka] 348
Möngke Temür Hülegü oğlu [Münke-Temür] 89, 98, 309-10, 325-26, 347, 360, 362, 364, 379, 412, 439, B1/h.107b
Möngke [Mengü /Münke Kaan] 88, B4/h.157a dipnot, B4/h.161, B4/h.191 dipnot, B4/h.519
Möyten B1/h.105
Mu (MÖ 659-620) [Mou, Mu] B1/h.32, B1/h.132
Mu'add Arapları 102
Mu'tasım 240, 242, 245, 303, B1/h.17
muafiyet (tarhanlık) 478-79, B4/h.416
Muaviye b. Süfyan 105, 239
Mudurnu 448, 458, 461, 463-64
Muğ Tepe [Mug Tepe] B1/h.123, B1/h.172
Muğal [Mugal] 378
Muğan 150, 178, 234, 238, 242, 244, 351-53, 385, 434, 441, 514, 517, 540
Muğla [Mugla] 377, 459, B4/h.426
Muhammad Şehristan 125
Muhammed (Harezmşah) 87, 98, 391, B2/h.34
Muhammed (Melikşah I oğlu) 279
Muhammed (Şirvanşah) [Mehmed] B5/h.225
Muhammed Avfi 138, 198, 268, B1/h.94
Muhammed b. Ahmed b. Irak 127
Muhammed b. Ali Şebangaraî 342, B4/h.222, B4/h.232
Muhammed b. el-Khati [Muhammed İbn el-Xati] 400
Muhammed b. Halid 242
Muhammed b. Mahmud el-Mütetabbib [Muhammet bn Mahmud al-Mütatabbib] 523
Muhammed b. Melikşah 279
Muhammed b. Musa el-Harezmi [el-Horezmi] 529
Muhammed b. Sellâm el-Cumahî B1/h.76
Muhammed b. Sûl [Muhammed bn Sûl] 242
Muhammed Bahşı 378
Muhammed Bek 535

Levent Şahverdi Arşivi

Muhammed Bik (Bayetmişoğlu) 324, B4/h.157a dipnot
Muhammed Buğra Han 85
Muhammed Emin 508-509
Muhammed Eyüdeçi 324
Muhammed Gerey 499, 509
Muhammed Han (Hülegi nesli) 321, 481
Muhammed İbn Ömer 378
Muhammed İkbal 191
Muhammed Mecnun 550
Muhammed Pervane [Muhammed Pervâne] 343, 465
Muhammed Peygamber 98, 103-105, 131, 147, 214, 341, 364, 394, 470, B4/h.397
Muhammed Sultan Mirza 525, B5/h.156
Muhammed Şükürçi [Muhammed Şukurçu] 366
Muhlis Paşa (Muhlis-i Rumi) 463-64, 480, 522-23, 534, 539, B5/h.76a, B5/h.127
Muhyiddin b. Arabi [Muhyiddin ibn Arabî] 284-86, 295-96
Muhyiddin el-Mağribi [Muhyiddin el-Mağribî / Muhyiddin el-Magribî] 311
Muineddin Pervane [Muineddin Pervâne] 297-98, 325-28, 340, 343, 345, 365, 367, 399, 465, B4/h.56, B4/h.257, B4/h.531
mukasa ve mustağrak [muqasa ve mustagraq] 408
Muktedir *bkz.* el-Muktedir
Mulay Bularğı [Mulay Bulargı] (Emir Mulay) 324, 332, 334, B4/h.157a dipnot, B4/h.169, B4/h.192, B4/h.203, B4/h.223a
mulk-i merdum [mülk-i merdüm] 408
Muncısın B4/h.426
murabahacılar 437
Murad Abdal *bkz.* Abdal Murad
Murad I (şu şekillerde de geçer: Murad Bey, Murad Gazi)
Murad II 475, 492, 513, 525, 527-28, 540, B5/h.44, B5/h.248
Murad Remzi 27
Murğab [Murgap] B2/h.81
Murtaza Sultan 508
Mus'ab b. Zübeyr [Mus'ab bn Zubeyr] B1/h.76
Musa Abdal *bkz.* Abdal Musa
Musa Han 309, 321, B5/h.76a
Musa Küregen 365
Musa Peygamber 443
Musa Yabğu [Musa Yabgu] 261, 266, 268-69, 274, B4/h.26
Museviler *bkz.* Yahudiler
Musevilik 82, 110, 138-40
Mushe [Mu-şo (Mujak)] 141, B2/h.132 dipnot
Mustafa b. Yusuf (Kadı Darîr) 382
Mustağillat [Mustaghillat] B4/h.583
Musul 266, 280, 282, 295, 512, 515, G/h.7
Musullu 516-17
Muş 238, B1/h.76
Mutadid 303
Mutavvia 268, 297, 372
Muzaffer Yavlak, Muzafferiddin Yavlak Arslan b. Alp Yürek [Muzafferüddin] 387, 458-60, 462
Mübarek el-Türki 239, 242, 379
Mübarek Zengi 303, B4/h.106
Mücireddin Muhammed Emirşah 343, 459, B4/h.173
Mücireddin Tahir b. Ömer el-Harezmi [Mücireddin Tahir b. Ömer al-Khorezmi] 344
müçilka 410
Mühennaoğulları [Muhennâ Oğulları] 397
Mühezzibeddin Ali el-Kâşi (M. Pervane babası) [Muhazzibeddin Ali al-Kâşi] 325, B4/h.159
Mükran 267
Mükrimin Halil Bey 515, B4/h.1b, B4/h.18, B4/h.39, B4/h.488, B5/h.9, B5/h.44, B5/h.74, B5/h. 247
müsellem 481
müseyyebî (para birimi) 169, 175, B3/h.44, B3/h.49
müstevfi [Müstevfî] 330-31, 343-44, 432, B4/h.174
müşirülmemalik [Müşir ül-Memalik] B4/h.174
Mütenebbi (Arap şairi) 381
Mütevekkil 240
Müyten (Matien) 59
Myriokephaloi *bkz.* Düzbel

na'l-parası 428
Nâbiğat el-Dhubyâni [Nâbighat al-Dhubyâni] 105
Nabukadnezar 31
Nadirşah Afşar 546
Nagy-Szent-Miklós [Nagy Saint Mıkloş] 139
Nağatu 351
Nahçıvan [Nahçivan] 277, 352, 360, 426, 438, B4/h.416

Levent Şahverdi Arşivi

Nahçıvan devin 260
Nahr Anbar 433
Nahr Gazani 434
Nahr-i Gazan-i 'Ulyâ [Nehr Gazan-i 'Ulya] 434
Nahr-i Gazan-i Sufla [nehr Gazan-i süfla] 434
Nahşeb (Karşi) 261, 443, 504
naib 91, 121, 136, 154-55, 231, 253-54, 315, 330-31, 339, 342, 344, 433, 448-49, 452, B4/h.173, B4/h.174, B4/h.624
nakkaş 41, 124
Nakkaş Ali Paşa *bkz.* Ali b. İlyas Ali
Nakkaş Cüneyd-i Bağdadi 384
Nakkaş Gıyaseddin (Gıyaseddin Nakkaş) 124
Nakkaş Halil 124
Nakşibendi 531
Nallıhan 470
Nasır b. Ahmed 80
Nasır Husrev 221, 273, 280
Nasoğlu 266
Nasreddin 460
Nasreddin Berke [Nasıreddin Berke] 246
Nasreddin Muhammed (Memlûk) [Nasıreddin Muhammed] 246
Nasreddin Tusi [Nasıreddin Tusî] 118, 310, 381, 386, 398, 407, 414, 542, B4/h.466, B4/h.487, B4/h.655
'nin âsarı 386
ve oğlu Asileddin İlhanlı camiasında 398
naturalizm ve kahramanlar kültü 24, B1/h.33
Navâdir-i Tabrîzî B3/h.178
Nayman 356, B1/h.129, B4/h.223, B4/h.310
Naymanlar (Sekiz) 87, 114, 154, 182, 200, 348, 355, 360, 362, 404, 413, 440, 515, B1/h.76
Nazar Ali Bey B4/h.428
Necmeddin (II Mes'ud veziri) [Necmüddin] 459
Necmeddin Daya 430
Necmeddin Tabesi 393, 398, 443
Nendene 126
Nesa 117, 380
Nesimi 382, 539-41
Neva [Newa] 507
Nevai *bkz.* Ali Şir Nevai
Nevruz Noyan 364
Nevruzi 50
nfaq B4/h.5
Nif (Nimphy) 447, 459, B5/h.1 dipnot
Nigetie B4/h.296
Niğbolu 484, 487
Niğde 284, 327, 331, 367, 377-78, B4/h.103, B4/h.421, B4/h.632, B5/h.33
Nihavend [Nihâvend] 79
Nijni–Novgorod 497
Nik (y.) 260
Nikiforos Gregoras [Nicephorus Gregoras] 356
Nikola *bkz.* Ahmed Tegüder
Nikruz (Nurin Noyan'ın oğlu) 324
Niksar 328
Nil 19-20, B1/h.124
Nila [Ni-la] 95
Nilüfer B5/h.248
Niş 484
Nişabur [Nişâbur] 109, 243, 399
nizam 417
Nizameddin Yahya 338, 432-33
Nizami [Nizamî] 121, 124, 223, 278, 538, 540-41, 544, B4/h.47
Nizamülmülk 258, 269, 275, 294, B4/h.97, B4/h.550a
Nizamülmülk Yahya 399
Nogay Han (Şehzade) 136, 363, 369-72, 412, 466-67, 469, 472, 482-83, 495
-ın bazı askerleri Bizans hizmetinde 472
-ın ve Türk dervişlerinin Tuna ve Balkanlar'da faaliyeti 371, 466, 469, 472, 482
Nogaybekler G/h.2
Nogaylar 4, 94, 183, 230, 381, 501, G/h.2, B1/h.77, B3/h.212, B4/h.573, B5/h.86a, B5/h.86b, B5/h.91
Noin-ula [Nouin-Ola, Noin-ula] 38, B1/h.123
Noktacıoğlu 518
Nomokan [Numagan] B5/h.165
Normanlar 83, 283
noter 292, 523, B4/h.70
Novgorod 501, 507, B4/h.696
nöker 155, 411, 416, 479, B4/h.157a dipnot, B4/h.563
Nugerde 197
Nuh (Samani) B2/h.17
Nuhiy (Numey) (Samağar kızı) 341
nuqra-i tamgâçî 169
Nurdevlet [Nurdevled] 499-501, 508
Nureddin (Karaman beyi) 377
Nureddin Hasan 343

Levent Şahverdi Arşivi

Nurin Aka [Nurin Ağa] 338-39
Nurin Noyan 324
Nursultan Bike 501
Nusal Noyan 326
Nushibi [Nu-shih-pi] B1/h.161, B2/h.17 dipnot
Nuşecan B1/h.95
Nuşirvan (Çoçı ulusundan) 322
nuvisendegan [nuvisendeğan] 343
Nübye [Nubie] 20
nüfus 4-5, 15, 68, 86, 113, 136, 195-96, 198, 201-202, 219, 236, 262, 265, 268, 285-86, 331, 347-48, 354, 357, 426-27, 439-40, G/h.2, G/h.4, G/h.6, G/h.8, B1/h.77 dipnot, B3/h.138, B4/h.696
Çengiz ve beyleri neslinin çoğalması 90, 96-98
-çoğalması 357, 439-40, 195-96, 439-40, 443-44, 448
-çokluğuna karşı step'in hassaslığı 68
İlhanlılar ve Çağataylar çağında 136, 440
Osmanlıların zuhurunda Ucta 471, 472
nüfus hareketleri ile ilgili nazariyeler 4-5, 195-96
Aryanilerin Orta Asya'da hâkim mevkide bulunmalarına dair 272
Nüküz [Nukuz] 115
Nüzhen B3/h.208a *bkz.* Ruzhen
Nyek 218

Ogur [Ogur, Ugur] *bkz.* Uygur
Oğulbek 450
Oğulçak Kadır Han [Ogulçaq Qadır Khan] B2/h.17
Oğulçak Tabğaç Han 84, 113, B2/h.17
Oğurbay (Abuşka Noyan oğlu) 339
Oğurça [Ogurça] 67, B1/h.165
Oğuş [Oguş] B1/h.24
Oğuz Han 58, 99, 147, 149-50, 156, 203, 222-23, 233, 238-39, 243, 299, 305, B1/h.72, B1/h.145
Oğuzlar [Oguz] 32, 58-59, 65-66, 69, 71, 80, 83, 86, 94-97, 107, 109, 113, 119, 126, 128, 134, 145-47, 149-50, 154, 156-57, 162, 172-73, 182, 196-99, 202-204, 207, 210, 219-28, 233-34, 238-40, 243-44, 247-48, 251-62, 265, 267-68, 270-74, 290, 293-96, 299, 302-303, 305-306, 315, 367, 379-82, 393, 396, 404, 406, 419, 422-23, 450-51, 453-54, 460, 480, 512, 514, 533, 536, 542, B1/h.6, B1/h.24, B1/h.51, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.77, B1/h.103, B1/h.172, B2/h.70, B2/h.111, B3/h.151a, B3/h.153, B3/h.161, B3/h.192, B3/h.275, B4/h.76a, B5/h.24
(şu şekillerde de geçer: Guz, Uz)
ayr. bkz. Türkmenler
- Türkmen farkı 272
garp seferlerine ait parçalar 197, 222
-ın MÖ Azerbaycan'a geldikleri rivayeti 58
Irtış'ta 257
Moğollara alışmaları 95
Oğuzname 99, 204, 208, 222, 245, 254-56, 261, 270, 305, 378-79, 451, 535, B1/h.161, B3/h.176, B3/h.183, B3/h.200, B3/h.294, B4/h.5, B4/h.23a, B4/h.61, B5/h.26 dipnot, B5/h.212
Oikhardis [Oykhardis] 61
ok 156, 3255, 12, B1/h.66, B1/h.115 dipnot, B1/h.115, B1/h.172, B4/h.168b
Okhuş B1/h.24
Okta B4/h.225
Olcaytu kelimesi B4/h.150
Olgerd 503
Omur Tekin [Tekin] 273
On Ok kabileleri [Onok] 29, 41, B1/h.29b, B1/h.161, B1/h.184 dipnot, B2/h.17 dipnot
On Uygur *bkz.* Onogur
Onaboy Kağan 60-61
ongun 96
Onogur 65, 203, 351, 404
On-Oğuz 204, 215, 217
Onon 100, 156, B3/h.22
Oragına hatun [Orqına, Orogına, Oragına] 89, B1/h.72, B2/h.26c
Oran (kavim) *bkz.* Uran
Orda Ecen [Orda-için Orda-icin] 89
Ordos 82, 361, B3/h.151a, B4/h.327a
Ordu-i Azam B5/h.239
Ordukent *bkz.* Kaşgar
Orev (Kıpçak şairi) 226
Orhan 457

Levent Şahverdi Arşivi

Orhan Gazi (Bey) 447-48, 455, 470, 472-73, 475-82, 484-86, 491-92, 521-24, 532, 534, 540, 549, B5/h.74, B5/h.91, B5/h.119, B5/h.125, B5/h.144, B5/h.248
Orhun [Orkhun] 30-31, 42, 60, 62, 71, 76, 81, 88, 94, 136, 149, 151, 196, 231, 419-20, B1/h.76, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B2/h.43b, B3/h.153, B5/h.74
Orkapı 505
Orta Asya [Ortaasya] 3-4, 7-10, 15-19, 21-22, 24, 27-28, 30, 32-36, 39, 41, 43-51, 55, 59, 64, 66-71, 74, 76, 80-81, 86-87, 101, 107, 111-12, 121, 129-30, 133, 141-42, 145, 149, 152, 154, 160-63, 165-66, 171, 174-76, 181, 183-84, 191, 193-95, 201, 214, 223, 231, 234, 238-40, 253, 285-86, 292-93, 304, 310, 386, 388, 390, 404, 421, 440-41, 503, 552, B1/h.6, B1/h.23, B1/h.51, B1/h.76, B1/h.95, B1/h.102, B1/h.112, B1/h.122, B1/h.124, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B2/h.1, B2/h.17, B3/h.30, B3/h.138, B4/h.104, B4/h.316 dipnot, B4/h.626b
Orta Asya Türkleri 3-4, 22, 27, 30, 87, 121, 141, 174, 176, B1/h.23
Orta Tiyanşan [Ortatiyanşan] 30, 39-40, 49, 53, 60-62, 64-65, 75, 83, 88, 102, 107, 113, 151, 182, 196-97, 220, 274, B1/h.29b, B1/h.76, B1/h.159, B2/h.66, B5/h.39
ortak (ticaret şirketleri) 168, 171-73, 175-76, 435-39, B3/h.60, B3/h.68, B3/h.117
Ortak-Kürtak 29
Osman Abbas Kıpçak 515
Osman Gazi/Bey (Kara Osman) 147, 453-55, 458, 461-65, 467-68, 471-73, 476, 479-80, 522-23, 533-34, 549, B5/h.41, B5/h.76b, B5/h.81, B5/h.82, B5/h.210
Osman Tebrizi [Tebrîzî] 344, B4/h.254
Osmaniye 435
Osmanlı Kayları 452-53
Osmanlı mimarlığı 550
Osmanlı sanatı 548
Osmanoğulları [Osman-Oğulları] 372, 490, 525-27
Osmanlılar 4, 91, 147, 198, 201, 227, 245-47, 251, 311, 314-15, 318, 320-21, 335, 337, 346, 361, 378, 406, 408, 411-12, 414, 416, 424, 426, 444, 448, 450-53, 455-56, 462-66, 473, 475-93, 495-509, 513-16, 518, 520-52, B3/h.53a, B4/h.70, B5/h.39, B5/h.73, B5/h.76b, B5/h.84, B5/h.120, B5/h.126, B5/h.132, B5/h.151 dipnot, B5/h.223, B5/h.234, B5/h.277
ilk teşkilatı, fermanları 406, 475-78
Rumeli'ne geçmeleri 444, 481-87
-larda "bek" ve "sultan" 476-77
-da milli tarih anlayışı 533
-ın Temürlülerle münasebeti 525-26
- Cöçi Ulusu 495-509
-ın Bizanslılarla ve Slavlarla münasebetleri 484
Balkanlar'daki iktaları 483-85
-da yazı Türkçesi B4/h.61
Osetler B1/h.162
otar 407
otçegin [Otçeğin] 96
Otçi Noyan [Utçi] 440, B4/h.704 dipnot
Otçigin Noyan *bkz.* Temüge Otçigin
otgarları 407, B4/h.535
Otlukbeli 517, 535
Otrak (Kıpçak Hanı) 226, 277
Otrar 91, 497, B4/h.23b
Otrigur (Otuzoğuz) 203
ot-tegin 96

Ögedey Kaan/Han [Ögeday, Ogedey] 88, 90, 98, 168, 188, 345, 347, 440-41, B2/h.26c
Ögedey Ulusu [Ogedey] 440-41
Ögedeyliler 441, 443
Ögedeyoğulları 89-90, 440
ögüz (nehir) 470, B1/h.24
Ökek *bkz.* Emir-i Ülke
Öksüzler 500, B5/h.191
Ölcey Temür [Ulcay Temür Olcay Temür] 88, B3/h.107
Ölceytü Han [ulcaytu- Olcaytu] 96, 111, 178, 186, 309, 318-21, 323-24, 335, 338, 349, 351, 357, 361, 363, 366, 372-74, 385-86, 389, 392-94, 397-98, 419, 423-24, 433-35, 440-41, 443, 468-70, 519, 523, 543, 546, B2/h.25a, B2/h.71, B2/h.114, B4/h.150, B4/h.151, B4/h.156 dipnot, B4/h.157a dipnot, B4/h.288 dipnot, B4/h.637, B5/h.201

Levent Şahverdi Arşivi

Ölceytü-Buynuk (y) [Olcaytu-Buynuk] 350
ölçüler 168, 170-71, 174-77, 388, 479, B3/h.43, B3/h.50, B3/h.55, B3/h.56, B3/h.57, B3/h.59, B3/h.76, B3/h.80, B4/h.640, B5/h.120
ayr. bkz. mali sistem
4,548 gramlık Harezm miskali 170-71, B3/h.55, B3/h.57, B5/h.120
bunun aslı 170-71
bunun 3,411 gramlık dirhemi 170, B3/h.55
bu miskalden 4,608'li İlhanlı miskali 425-26
3,78'li mace 170
4,095'li Semerkand miskali ve 3,072'li dirhemi 170-71, B3/h.59, B3/h.76
Kadak-funt 168, 170, 174, B3/h.76
16,38 kiloluk "pud" (Pot) = Semerkand "seng-i kelân"ı 174
4,26'lı miskal ve Sümer "darik"i 17-71, B3/h.55
Mohenjo Daro ölçüleri 171
79,8 kiloluk "tağar" 427, 434
bu ölçünün Gazan zamanındaki teferruatı 408
Harezm ölçüleri 170, B5/h.120
Osmanlı ölçüleri 478-79
Ömer (Halife) 147, 342, 357
Ömer Hayyam 281
Ömer Mirza (Miranşah) 512
Ön Asya *bkz.* Küçük Asya
Önggüt [Ungut, Ongut] *bkz.* Çağan Tatar
Öngüz (ur) B2/h.43c
Örengtemür B5/h.163, B5/h.164
Ötügen Yış [Ötügen-Yış] 149, 151-52
Özbek Han 89, 136, 363, 392, 443, 469, 482, 501-503, 543, B4/h.484, B4/h.624
'ın Balkanlar'da faaliyeti 482
Özbekler 3, 89, 117, 154, 157, 183, 374, 414, 548, G/h.2, G/h.4, G/h.5, B1/h.22, B1/h.77, B1/h.96, B2/h.26b, B2/h.71, B3/h.24a, B5/h.201
Araplar kabilesi G/h.2
Özer (Akkoyunlu uruğu) 516
Özgend 123, 412
Özi (Dneper) [Ozu] 197, 471, 489, 498, 503, 505-506, 508, B5/h.179

Padar oymağı 351
Paflagonya 318, 356, 459-62, 471-72, B5/h.20
(şu şekillerde de geçer: Aflagun, Eflani)
Paflagonya'da da İlhanlı sipahileri 459-60
Paikuli 234
Palas-kent B1/h.76
Paleoasyatik 94
Pamir 28, 34, 36, 39, 65-66, 83, 149, 221, B1/h.76, B1/h.187, B2/h.43b
Pamfilya 356
pamuk 137, 165, 388, B3/h.83, B4/h.366
Çin'de 137, B3/h.83
Papa 98, 360, 387, 390, 484, 506, B2/h.48
para (sikke birimi) para 163, 167-69, 171-76, 215, 292, 414, 426-27, 430, 433, 479, B3/h.41, B3/h.43, B3/h.55, B3/h.61, B3/h.67, B3/h.78b, B3/h.80, B3/h.117, B4/h.615 dipnot, B4/h.636, B4/h.641 dipnot, B5/h.119
Paralat 51
Parati 230
Pargın B1/h.76
Parn (Aparn) (ihtimal Baran) *bkz.* Berendi
Parth [Part] 56, 68
Paryazî B1/h.103
Pasiak *bkz.* Peçenekler
Pasianoi 57
Pasin(ler) 232, 438
paşa kelimesi 477, 480, 523, B5/h.126
Paşa Hatun 367
Paşkil sancağı 350
Patañjali 127, B2/h.100
Patkaye B1/h.103
payitaht 60-61, 73-74, 81, 84-86, 88-89, 103, 108, 116, 125, 128, 186, 188, 213, 232, 268, 270, 281, 500, 504, 527, B1/h.161, B2/h.17
Göktürklerde 60, 103
i. Ming Bulak 103
Karahanlılarda 84-85
Çağatay Hanlığı'nda 89
i. Almalık 89
ii. Salısaray 89
iii. Beşbalık 89
payza 331, B4/h.185, B4/h.536, B4/h.593
Pazırık 38
Peçenekler (Pasiak) 34, 59, 68, 74, 128, 139, 182, 196-97, 199, 202, 216, 219-22, 225, 227-28, 267, 271-72, 290, B1/h.72, B1/h.77, B1/h.103, B2/h.105, B3/h.157, B3/h.160, B3/h.[217b], B3/h.220

Levent Şahverdi Arşivi

Peçni (ur.) 197
Pekin [Beijing] (Hanbalık) 86, 88, 165-66, 177-78, 186-88, 345, 361, 371, 393, 409, 437, 441-42, B1/h.162, B3/h.85, B4/h.327a, B4/h.696
Pencap [Pencab] 56, 61
Pencikent B1/h.162 dipnot
Penckent 76, B1/h.162 dipnot
Peng Daya [Pun-da ya] B2/h.43b
Perm 76, B1/h.194
Permude *bkz.* Dulan Hakan
pervane [pervâne] 330, 376, B4/h.174, B4/h.415
Peterhof 507
Petersburg 4-5, B4/h.156 dipnot, B4/h.428, B5/h.179 dipnot
Peygamber (Hz. Muhammed S.A.) *bkz.* Muhammed Peygamber
Peykend 30, 39, 150, 231, B3/h.285
Philippe le Bel (Adil Filip) [Güzel Filip] 492
Phun *bkz.* Hun
phunt *bkz.* funt
Pierpont Morgan 388
Pir Ahmed köyü 435
Pir Ali köyü 435
Pir Budak Bey 513, 518
Pir Hüseyin Beğ B5/h.18
Pir Muhammed Mirza 490
Pirali Suldus [Sulduz] 512
Pir-Boldı 374
Pirnek 516
Pisilon (ihtimal Peçenek) B1/h.103
Pliskav *bkz.* Aleksander Nevski Pskov
Plutarkhos [Plutark] 156
Polat Temür Oğlan [Polat-Temür] 188
Polat Temüroğulları [Polat-Temür-oğulları] 379
Polovtsi *bkz.* Kıpçaklar
Porsuk çayı B5/h.99 dipnot
Portekizliler 177
Prokamis (yer adı) B3/h.30
Prothyes 230
Pskov (Pliskav)
Ptolemaios [Ptolemeus] 39, 58, 61, 111-12, 133, 165, 223, 230, 232, 237, 354, 529-30
pud (Rusça ağırlık ölçüsü) 174, B3/h.76
Pugu *bkz.* Bugu
Pulad Çingsang *bkz.*
Pulad şehri 45, 442, B1/h.115
Pur Hasan Esferayini [Esferayînî] *bkz.* Şeyh İzzeddin Pur Hasan
Pusuwan [Pu-su-van] 87

Qakhtaîn Arapları 102
Qidan *bkz.* Kidan
Qijiangna [Ki-kan<Ki-Kiang-na] 207, B3/h.195 *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat (uruk)
Qin (Çin sülalesi MÖ 255-209) [Tsin] B1/h.132
Qincha [Kin-ça] 220 *bkz.* Kıpçaklar
Qinghai B3/h.164 *bkz.* Kökenor
Qiyante [Chiyen-to] B5/h.39
Qiyati B5/h.39 dipnot
Qmrsi>Qtnsını>Qatunsını *bkz.* Katunsını
Quan Rong [Kien Jong] B1/h.29b
Quanzhou [Tsüançeu-fu] (Zeytun) 166, B3/h.83

Rabât-ı Melik 123
Rabât-i Nemek 262
Rabban Sauma [Rabban Çauma] 361, B4/h.327a
Rab'-i Reşidi [Rab'i Reşidî] 384, 390, 435, 468, 524, 530
Raguza [Ragoza] 548
Raiş (Himyer hük.) 239
Rakka B5/h.81
Ramiten 39
rasathaneler 131, 310, 386, 390, 544, B2/h.109
El-Biruni'nin Oğuzlar arasında rasadı 310
İlhanlıların Merağa –si 386, 390
Uluğ Bek'in –si 131
ratl ağırlık birimi B3/h.57, B3/h.76, B4/h.640
Ravalpindi 210
Razi Baba (şair) [Râzibaba] 379
Raziye Hatun 209
Rebi'a 515
Rehai [Ja-hai] B1/h.175
Resul Tegin 273
Reşid Bulgari 349
Reşid Havafi [Khavafi] 368, B4/h.368
Reşideddin 90, 94-97, 99-100, 164, 166, 238, 261, 299, 305, 310, 315, 322, 343-44, 346-48, 363-64, 368, 374-79, 384-90, 394, 397-98, 404, 411, 416, 430-32, 434-35, 439-41, 455, 459, 464, 468, 523, 536-37, 546, B1/h.50,

Levent Şahverdi Arşivi

B1/h.125, B2/h.26c, B2/h.27, B2/h.27, B2/h.43b, B2/h.47, B2/h.114, B3/h.21a, B3/h.85, B3/h.86, B4/h.23a, B4/h.95, B4/h.107 dipnot, B4/h.117, B4/h.166a, B4/h.181, B4/h.195a, B4/h.199a, B4/h.199a, B4/h.216, B4/h.223a, B4/h.224 dipnot, B4/h.250b, B4/h.255, B4/h.288, B4/h.289, B4/h.368, B4/h.421, B4/h.557, B4/h.640, B4/h.673, B4/h.675
As'ila va Ajviba 389, 536
bu eserin Altın Orda ve Osmanlı nüshası 537
Athar u ihya 388
Camiüttevarih 378, 383, 391, B2/h.27 dipnot, B3/h.22 dipnot, B4/h.288 dipnot, B4/h.408 dipnot, B5/h.179
coğrafyaya ait eseri 386
Düsturülmemleket 397
eserlerini Moğolca yazması 397
Feva'id-i Sultaniye 441, 546, B2/h.35
-nin ve ailesinin Türklüğü benimsemesi 397
Şu'ab-i Pencgâne 374, 537, B5/h.261b
Tansukname 169, B4/h.471a
Târih-i Âlem B1/h.50, B3/h.352
Reşideddin Gazan 408
Reşideddin Tabib *bkz.* Reşideddin
Rey *bkz.* Tahran
riba 436
Rig-Veda B1/h.165
Risale-i Felekiye 457, B5/h.112
rivayetler 23-24, 28-33, 37-42, 44-45, 47, 49-50, 52-54, 60, 63, 65, 69, 74-76, 80, 90, 96-97, 103-105, 146-51, 156, 163, 177, 195, 203, 222-23, 226, 230-31, 234-35, 237-39, 243, 252-54, 261, 269-70, 272, 274, 311, 346, 355, 362, 366, 370-72, 419, 435, 447-48, 451, 453-56, 458, 460, 462-67, 469, 473, 480, 482-83, 485, 511, 522-23, 534, 548, B1/h.29b, B1/h.31, B1/h.48, B1/h.51, B1/h.52, B1/h.54, B1/h.55, B1/h.60, B1/h.66, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.77, B1/h.85, B1/h.90, B1/h.103, B1/h.122, B1/h.124, B1/h.128, B1/h.129, B1/h.130, B1/h.131, B1/h.142, B1/h.160, B1/h.161, B1/h.165, B1/h.169, B1/h.184, B2/h.17, B2/h.31a, B2/h.128, B3/h.4, B3/h.326, B4/h.318, B5/h.73, B5/h.76b, B5/h.84
milletleri kendinden türemiş göstermekle ilgili rivayetler 32, 75, B2/h.17
Çin 23, 44, B1/h.31, B1/h.48, B1/h.66, B1/h.160
İran 30, 39, 52, 69, 103, 149, 239, B1/h.122, B1/h.130, B1/h.142
Yahudi rivayetleri 28, 31-32, B1/h.66, B1/h.77, B1/h.103, B1/h.124
i. Yahudilerin Kafkasya Azerbaycanı'na göçleri 139
ii. sonraki Hazar ülkesine göçleri 139
en eski Türk rivayetleri 28-33, 147
i. Göktürk-Çin versiyonu 28, B1/h.66
ii. Hazar-İran versiyonu 28, B1/h.77
Türk'ün dört oğlu 28, 42, B1/h.66
Çin tarafından gelen 10 ced 28
Türk-Oğuz mücadelesi ve yede-taşı 29
Oğuz destanı 29, 40, 58, 146-47, 149-50, 157, 203, 221-23, 233, 235, 239, 243, 254, 305, 404, 512, B1/h.51, B1/h.72, B3/h.7
i. yabğular devletinin merkezi Batı Türkistan 29
ii. "Arka" sahaları 29
iii. yaz karargâhı 29
iv. kış karagâhı 29
Şu ve Tunga Alp rivayetleri 29, B1/h.51
i. hakanların merkezi 29
Moğolların Göktürk hakanlarına ait rivayetleri benimsemeleri 96, B1/h.184
Rodos 444, 482, B5/h.249
Roger de Flor [Roje de Flor] 471-72
Roma 57, 238, 245, 390-91, 542
Roma şehri 387, B2/h.99
Romalılar 68, 100, 140, 164, 407, B1/h.162 dipnot, B2/h.99, B3/h.53a, B3/h.56, B4/h.533, B4/h.626b
Romanos Diogenes [Roman Diyojen] 266-67
Romanya 228, G/h.8
Rong [Jong] 23, 51, B1/h.29b, B1/h.127, B1/h.132
Rouran *bkz.* Avarlar
Rönesans 548
rub'-i dâire 131
Rubruck 138, 176, 184, 226, 352, B2/h.116, B3/h.81, B3/h.237, B3/h.266, B4/h.48, B4/h.295
Rukhaj (yer) [Rukkhac] 207, B3/h.194 dipnot

Levent Şahverdi Arşivi

Rum Abdalları 485-86, 522
Rum suresi 103
Rumeli 267, 271-72, 371-72, 444, 468-70, 475, 481-85, 495, 520, B3/h.24a, B5/h.146
Rumen [Romen] 228, 405
Rumlar 29, 103, 108, 111, 139, 161, 179, 226,279,285,287-92,296-97, 301-302, 307, 313, 326-35, 338-39, 341-42, 344, 354, 356-57, 362, 366-67, 373, 380, 382, 390, 394, 444, 452, 465, 468, 472, 475, 491, 499, 525, 529-30, 546-47, 549-50, B1/h.172, B3/h.[217b], B4/h.56, B4/h.61, B4/h.69, B4/h.161, B4/h.416, B4/h.641, B4/h.654, B5/h.105, B5/h.248
Rumlu 370, 517
Runbu 324
Ruslar 4, 18, 29, 33, 35, 38, 42, 83, 87, 122, 128, 136, 138, 170-71, 174, 192, 220, 225-26, 254, 282, 306, 313, 362, 372, 391, 403, 405, 411, 422, 438, 450, 489, 497-99, 501-503, 505-509, 517, 537, G/h.2, G/h.4, B1/h.76, B1/h.98, B2/h.43b, B2/h.82, B2/h.130, B3/h.55, B3/h.76, B3/h.92, B3/h.323a, B4/h.23b, B4/h.40, B4/h.626b, B5/h.176, B5/h.194, B5/h.201, B5/h.225
14.-15. asırlarda kalkınmaları 501-503
Rusya 3-5, 51, 170, 228, 416, 420, 496, 503-504, 507, G/h.2, B3/h.51, B3/h.116b, B3/h.138, B5/h.201
Ruyin Diz (Bakırkale, Peykend) 30, B3/h.285
Ruzhen [Cu-cen, Çürçit] *bkz.* Avarlar
Rükneddin Keyümers [Kiyümers] 458
Rükneddin Kılıç Arslan IV (Kılıç Arslan) 325-26, 340, 345, 366, 370, 458-62, B4/h.56, B4/h.161, B4/h.258a
Rükneddin Süleymanşah 298
Rüstem (İran Kahramanı) B1/h.128
Rüstem 324
Rüstem Bey (Akkoyunlu) 518
Ryazan [Ryazan] 504
Sa'di Şirazi 313
Saadetname 478
Sabalan dağları 238, 244
Sabirler 32, 34-35, 37, 41, 45, 59-60, 63, 75, 139, 204, 234-38, 271, 286, 355, B1/h.29b, B1/h.52, B1/h.72, B1/h.105, B1/h.115, B1/h.165, B1/h.172, B3/h.78b, B3/h.153, B3/h.293, B3/h.310, B4/h.305, B5/h.27
(şu şekillerde de geçer: Suar, Subar, Suvar, Sibir)
Azerbaycan ve Anadolu'da 234, 236
Ptolemaios'ta 59, B3/h.293
Uzakdoğu'da 63
Hindistan'da ve eski Ön Asya'da 35,37,63
Sabir zırhları B1/h.115
Sabir-khost [sabir-Khost] 237
Sabran 123, 221
Sâcoğlu Divdâd b. Davdaşt 241-42
Sâcoğulları (Beni el-Sâc) 241
Sâcoğulları 241
Sadeddin Kutluğ Hoca [Sadüddin Kutluğ-Hoca] 379
Sadeddin Teftazani 525
Sadedin Saveci B2/h.114
Sadıki Kitabdar (Tebrizli Nakkaş) [Sâdıkî Kitabdır] 124-25
Sadreddin Konevi [Sadreddin Kunevi] 295
Sadun Noyan 332
Safeviler 117, 271, 315, 517-19, B5/h.218b
başlangıcı 517
Safid-Rûd (Kızıl Özen) *bkz.* Kızıl Irmak
Safieddin Belhi B3/h.47
Safiyüddin Erdebili 352, 369
Sagarti *bkz.* Sakalar
Sagaylar 35, G/h.2, B1/h.76
Sâgırç [Sâgırç] 116
sağ-kol *bkz.* barangar
sağrak [suğrak] 378
Sahib Alâeddin (Saveli) 344, 398
sahib divan 313, 324, B4/h.177
Sahib Divan Hoca Bedreddin Horasanlı 298
Sahib Fahreddin/Sahib Fahreddin Ali b. el-Hüseyin 296, 326, B4/h.56
Sahib Mecbeddin Ebu Bekir 298
Sahib Mühezzibeddin Ali Kâşanlı 298
Sahib Şemseddin 298
sahilbeğileri 482, B5/h.134
Sahip Fahrettin Ali 366
Sahip Kıran 122-23
Sahip Şemseddin Baba Tuğraî [Sâhib Şemseddin Tugraî] 325, 428
Sai *bkz.* Sakalar

Levent Şahverdi Arşivi

Said b. el-Hasan el-Semerkandi [Said ibn al-Hasan al-Samarkandi] 73, B1/h.186
Said Han (Çıta) [Sa'îd] 92
sak (çek) 167, 172-73, 437
Sak ile Suk B1/h.66
Sakait 51, B1/h.125
Sakalar 31-32, 35, 48-52, 55-57, 60, 63-66, 71, 74, 79, 145, 150, 201, 229-33, 271, 286, 355, 419, B1/h.51, B1/h.72, B1/h.73, B1/h.76, B1/h.125, B1/h.127, B1/h.128, B1/h.131, B1/h.142, B1/h.159, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.165, B1/h.172, B1/h.180, B3/h.30,
(şu şekillerde de geçer: Sagarti, Sai, Suo)
- devleti 31, 49-52, B1/h.142, B1/h.162, B3/h.30
Saka-Türk münasebeti meseleleri 74, 145, 229, 231, 355, B1/h.76
Çin hududunda 49, 51, 64, B1/h.76
Azerbaycan ve Anadolu'da 48-52, 230-32, B1/h.131, B1/h.142, B1/h.162
Saka-Hoten-Brahmi vesikası B1/h.72, B1/h.76, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.180
Sakarya: -da Moğollar 449, 450
İlhanlı tımarlıları 464
bir Türk kavmi olarak 355, B1/h.76
yani Sagarti 35, B1/h.165
Saka, İksit 49-50, 64, 71
Saka, Şu münasebeti 64, B1/h.76
Saka hâkimiyetinin sona ermesi 31, 52
Sakalibe 111
Sakarau 57
Sakarauloi 57
Sakarya (Sangaria) 301, 318, 444, 449-50, 454, 457, 468-72, 476, 522, 540
Sakasen 229, 231, 233
Sakastan *bkz.* Sîstan
Sakçı *bkz.* İsakça
sakh 32
sakht keman B4/h.5
Saklab 29
Saksın 230
Salahaddin Safadî 343
Salahaddin Selçuki 300
Salahaddin Zerkub B4/h.61
Salatar B1/h.165
Salciyut 94
Salgur Atabeğleri 280
Salgur *bkz.* Salur
Salı Noyan B4/h.207
Salısaray 89
Saltrâyî B1/h.103
Saltuk Baba 469, B4/h.393
Saltukoğulları 280
Salur (Salgur) 4, 300, 356, B1/h.76, B1/h.164, B3/h.164, B4/h.259b,
Salur Kazan [Salur-Qazan] B4/h.259b
Salur Türkmenleri 339, 382
Salyan *bkz.* Dalan Navur
Samağar Noyan 327-28, 332-35, 341, 346, 355, 393, B4/h.169, B4/h.192
Samağaroğlu 335-37, 339
Samaniler 80, 84-85, 107-109, 113, 116, 197, 208, 254-56, 258, 424, B2/h.17, B3/h.49, B4/h.536
menşei 116
Samanoğulları 79-81, 169, 208
Samera [Samerra, Samera] 244
Samır 237
Samırkent 237
şamîm el-Türk 368
Samsa Çavuş 463-64
Samsun 297, 331, 346
sanat 8, 16, 38, 41, 44-45, 64, 67-69, 73, 123-25, 132, 137, 141, 148, 161-62, 165-66, 178-80, 210, 225, 281-82, 304, 320, 383-87, 436, 492, 518, 527, 531, 536-37, 545, 547-52, B1/h.23, B1/h.29b, B1/h.112, B1/h.144, B2/h.105, B3/h.79, B4/h.104
"son antik" sanatı 68
Uygur sanatı 125, 180, 548, B3/h.79
çinicilik: 69, 174, 385, 550-51, B4/h.278a
İlhanlılarda 385
Osmanlılarda 550
Selçuklularda Kâşan'da Uygur çinisi 385
Temürlülerde 132, 180, 551, B3/h.79
mimari: 179, 225, 290, 302-303, 383-86, 388, 547-52
İlhanlılarda 384
Osmanlılarda 547-50
Selçuklularda 302-303, 549, B4/h.104
Temürlülerde 547-48
minyatürler 17, 122, 124, 132, 138, 141, 180, 185, 320, 383, 386, 541, 548

Levent Şahverdi Arşivi

Sanesan (Masaget reisi) 232
Sangaria *bkz.* Sakarya
Sanku 204
Sansız Mirza 92
Saper B1/h.164
Saqman B4/h.6
Sarab 351
Saraka (emirlerden) 349
Sarati 230
Saray 123, 178, 325, 398, 413, 497-501, 508-509, 523, 526-28, 534, 536, B4/h.161, B4/h.696
Saraycık 119, 123, 413, 527, B8/h.239
Sarban 441
Sarcihan 350
Sarı (Sarılı) 224
Sarı Irmak [Saırmak, Sarı ırmak, Huan-hi] 25, 404, B1/h.29b, B3/h.85, B3/h.164, B4/h.327a dipnot
Sarı Köy 470, B5/h.99
Sarı Saltuk [Sarı Saltık] 369-73, 469-70, 482-83
Saltukname 371-72
Sarı Uygur 4, 225
Sarı Yugur [Yogur] *bkz.* Şarı
Şarıgur denizi 203
Salgur=Sarıgur, bugünkü Sarı Yugur Urukları 198-99
Sarıcı 377
Sarıça 338, 342, B5/h.164, B4/h.166
Sarıgur *bkz.* Şarı
Sarık (Türkmen uruğu) B3/h.165
Sarıkamış (Amuderya) 67, B1/h.164
Sarım Özbek 311, 368, B4/h.118
Sarıogur *bkz.* Şarı
Sarih (Urianghai uruğu) [sarıkh] B3/h.165
Sarmat B1/h.162
Sart şehri 471
Sartlar (Kent Türkleri) 3
Sart Kayı B5/h.41
Saruhan 487
Saruhan Bey 447, B5/h.3
Sasaniler 61, 70, 75, 79, 82, 102-105, 140, 142, 181, 214, 223, 227, 234, 236-38, 289, 294, 305, 391, B2/h.52a, B3/h.273, B3/h.321, B4/h.66
Kadıköy'de 103
Dhiqar'da Araplara yenilmeleri 104
Sasani takvimi 294
Satıbek Hatun 321
Satılmış (Nurdevletoğlu) 508
satır (külçe) 169, 171
satin B3/h.83
Satuk Buğra Han [Satık] 84, 109
Save 344, 398-99
Savir (Sabir) (kavim, şehir) 238, B1/h.52, B1/h.77, B1/h.115, B1/h.165, B3/h.293, B3/h.310
savrın 417, B4/h.611
Sayan 43, 46, 100, 177, B1/h.114
Sayın Han *bkz.* Mehmed Emin Han
Sayin Kala [Sayın-Kala] 350
sayin kümün, sayit [sayit] 416, B4/h.605
Sayin Yaylak [Sayın-Yaylak] 351
Saykutluğ (Emir Kutlugşah Mangıt'ın oğlu) 323
Sayram 29
scheck (*tschek*) 172
Sebir-oba 238
secizice B1/h.76
Seczi B1/h.76
segban (barsçı) 478, B5/h.117, B5/h.117
Sekicer (Eskişehir) 448
Sekiz *bkz.* Naymanlar
Sekiz-Oğuz 204
Sekkaki [Sekkâkî] 540-41
Selāman u Absāl B5/h.236
Selanik 247
Selçuk Hatun 366-67
Selçuk 252-53, 255
Selçuklular 22, 28, 51, 66, 68, 85-87, 104, 114, 116, 123, 127, 133-35, 162, 167, 174, 184, 188, 196, 198-201, 203, 219, 222, 227, 232, 235, 238, 244, 251-307, 311, 324-24, 326, 334-35, 337, 340, 342-46, 350-51, 353, 355-57, 361-63, 365-66, 369-70, 375-76, 379-80, 385, 391, 393, 396, 400, 406-407, 409, 412-13, 425, 427-28, 438, 448-49, 451, 454, 457-58, 461-62, 464, 477-80, 521, 527, 532-33, 541, 545, 548-51, B1/h.6, B1/h.22, B1/h.76, B1/h.123, B2/h.77, B3/h.53a, B3/h.79, B4/h.1b, B4/h.17, B4/h.50, B4/h.56, B4/h.69, B4/h.104, B4/h.109, B4/h.114, B4/h.174, B4/h.258, B4/h.311, B4/h.393, B4/h.416, B4/h.654, B5/h.20, B5/h.41, B5/h.65

Levent Şahverdi Arşivi

-ın aslı 251-56
yabgu ve inallar 269
-ve Oğuzlar 257-59, 271-74
-ın İslam âlemine getirdiği yeni nizam 280
-ın medeni rolü 285
-ın İranlığa uyması 299-300
bu tesirin eskiliği B4/h.311
-Karahanlı mukayesesi 293, B1/h.76
-ın Anadolu'da muvaffakiyetlerinin sırrı 285
Kırım'da 370-71, 458
Selçuk Hatun ve Gazan Han 164, 177, 190, 318-21, 330, 333-35, 337-38, 340, 346, 348-49, 351, 356-57, 361, 363, 365-67, 372-73, 375-76, 379, 383-88, 390-92, 399, 408-409, 423-26, 428, 431-32, 434-35, 439-40, 451, 460-61, 463-65, 467-69, 472, 515, 519, 543-45
Rumlarla karışmaları 289-90
-da Uygur kültürü ve yazısı 306, 344, 541, B4/h.109
prensinin terbiyesine ait vesika B1/h.22
Selçukoğulları 227, 255, 260, 293-94, 305
Selçük Sübaşı 252, 254
Selevkos [Selefkos, Selefkus-] 56, B1/h.122
Sellam Tercüman 30
Selman Saveci 394, 400
Semender (şimdiki Kızlar) 82, 139
Semerkand 29, 39, 56-57, 65, 79, 85, 87, 91, 106, 115, 117, 121, 123, 130-31, 134, 150, 165, 170, 174-75, 178-81, 185, 189, 191, 200, 203, 240-41, 374, 394, 413, 426, 443, 497, 525-26, 528, 530, 535, 537, 544, 547, 551, B1/h.6, B1/h.22, B1/h.52, B1/h.70, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.90, B1/h.123, B1/h.128, B1/h.170, B1/h.172, B2/h.43b, B2/h.66, B2/h.111, B3/h.55, B3/h.59, B3/h.76, B3/h.80, B3/h.176, B5/h.120, B5/h.235, B5/h.279a
(şu şekillerde de geçer: Afrasyab, Semizkend, Sogdiana)
Semizkend *bkz.* Semerkand
Sencar 512
Sencer (Sultan) 85, 179, 198, 270, 279, 281, 300, B1/h.123
Sencerî kabilesi 300
Senektay 338
seng-i kelan 174, B3/h.76
Sengi-Surah [Sengi-Surakh] 232
Septe Boğazı 120
Ser 58
Serahs [Serakhs] 30, 117
Serâvûd nehri 435
Serçem Kervansarayı 385
Serez/Seros (Türk telaffuzuna göre: Seres) B4/h.56
serhenk B3/h.200
Serir 223, B3/h.254
Servia (Türkçe: Serfice) B4/h.56
Sevare 238
Sevastas (emir adı) B4/h.56
sevdager [sevgağer] B4/h.597
Sevinç (Kıpçak) 377
Sevinç 226
Sevinç Bey (Türkmen) 451
Sevinç Noyan 323
Seyf Sarayi [Sarayî] 538-39
Seyfeddin Amidi 307
Seyfeddin Aybek 209
Seyfeddin Bahadır Bitikçi 399
Seyfeddin Baharzi [Seyfeddin Bakharzi] 178
Seyfeddin Barsbay 246
Seyfeddin Ebubekir 482
Seyfeddin Turumtay [Seyfüddin Turumtay] 325-26, 367, B4/h.161
Seyfullah Bek Çoras 408, B3/h.111a
Seyfüddin Kalavun 246
Seyid Ahmed (Kırımlı Fakih) 527
Seyid Ahmed Han *bkz.* Ahmed Han
Seyyid Büzürg 480
Seyyid Gazi B5/h.19
Seyyid Lokman rivayeti 252
Seyyid Muhammed Hayrani [Hayranî] 371
Seyyid Nizameddin B5/h.269
Seyyid Şerif Cürcani 524-25
Seyyit Bereke 91
Sezar 210
Shaanxi (Shen-hsi) [Şan'si] 82, B1/h.29b, B1/h.132
Shaboluo [Şapulyo (İşbara)] 62, B1/h.159a
Shakespeare 121
Shams al-Siyāq B4/h.656
shan rong [Dağ Jongları] B1/h.29b
Shang sülalesi [Şang] 24, B1/h.40 dipnot
Shangdi [Sandi (Şangdi)] 24

Levent Şahverdi Arşivi

Shanyu [şen-hu yahut Şen-yu] 58, B1/h.146
Shanzhou B3/h.152
Shatuo *bkz.* Şato
Shazhou [Saçu, Sancu, Şancu] *bkz.* Dunhuang
Shedianmi [İstemi] *bkz.* İstemi
Sheli [Şe-li (Şiruya)] 104
Shelun 60
Shesheti [She-she-t'i, She-she-t'i] B1/h.161
Shibi Hakan [Şibi] 103
Shiji [Şi-ki] B1/h.29b, B1/h.[37a] dipnot
Shiwei [Şivi (Şivey)] 94-95, 98-100, 207, B2/h.43b
Shunishi [Shu-ni-shih] B1/h.161
Sıcıvut 509
sıçkan >sıçan [sıçqan] B2/h.105
Sığnak [Sıgnak] 123, 276
sın (mezar, türbe) 229
Sırderya 22, 55-57, 65, 74, 76, 80, 89, 92, 107, 109, 121, 128, 159, 169-70, 178, 197, 220-22, 253, 255, 257-58, 260, 263, 265, 276, 281, 294-95, 379, 496, 501, 504, 511-12, B1/h.29b, B1/h.72, B1/h.126, B3/h.247, B4/h.23a, B5/h.27
Sırgur *bkz.* Şarı
Sırplar 284, 482, 484, 486, B5/h.105, B5/h.248
Sibir *bkz.* Subar
Sibir-don 238
Sibirya [Siberya] 3, 46, 89, 236, 413, 497, 508, G/h.2, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.112, B1/h.123, B1/h.160, B1/h.163, B5/h.176, B5/h.191
Sicâs 350
Sicilya 370
Sigil B1/h.76
Sikär-Tugara B1/h.161
Sikh [Sikha] 206
silavsun 323
Silistre 219
Sima Qian [Se-Ma-ts'ien] B1/h.145
Simre 285, 302, 346
Sinan Bey 548
Sinan Paşa 540-41, B5/h.115
Sinaneddin el-Fakih/Fakihi [Sinâneddin el-Fakîh] 480, 523
Sincar 280
Sind 16, 37, 46, 110, 267, 313, 442-43, 490
Sindbadname [Sendbad-name] 379
Sinop 273, 282, 346, 448, 450, 476
Sinsi Bahşı 377
sipahi (ıspayı) 410, 412, 460, 470, 472, B4/h.613
sir ağırlık ölçüsü B3/h.58
Sirakine B1/h.165
Sis 339
Sisecan *bkz.* Karabağ
Sîstan (Sakastan) [Siistan] 30, 66, 159, 201, 207, 263, 267, 269, 300, 431, B1/h.23, B1/h.76, B1/h.128, B4/h.416
Sivas 280, 282-83, 285, 290, 295, 299, 329, 341-42, 345-46, 354, 398, 427, 476, 487-88, 512, 515, B4/h.398b, B4/h.416
Sivir-don (ş) 238
Sivrihisar 342, B4/h.247
Siyasice 237
Siyavurd 239, B3/h.322
Siyavuş 231, B1/h.122, B3/h.285, B4/h.601
Skilur 156
Skilüt 51
Skolot 51
Skord B1/h.165
Skunkha [Skunkh] 56
Slavlar 29, 51, 64, 83, 112, 161, 181, 213, 215-16, 228, 293, 301, 404, 482-84, B1/h.5, B1/h.151, B4/h.56, B5/h.105
slujiliy B4/h.605
Sofya 484
Sogdiana *bkz.* Semerkand
Soğd/Soğdlu [Sogd] 33, 35, 42, 46-48, 63, 69, 74, 76, 106-107, 116, 133, 138, 161, 173, 175, 220-21, 237, 273, 294-95, 393, 407, 415, 458, B1/h.68, B1/h.72, B1/h.76, B1/h.115, B1/h.123, B1/h.137, B1/h.161, B1/h.172, B2/h.111, B3/h.80, B4/h.76b dipnot, B4/h.601
(şu şekillerde de geçer: Soğdak, Sute)
-ların Türkleşmesi 42, 74, 273
- medeniyetinin Türkler üzerinde tesiri 107, 173, 295
- yazısı 138, B1/h.172
dağınık Sogd kolonileri 76
medeniyetleri 42, 74, 76, B2/h.111
Soğd ve Türk medeniyet farkı 415, B4/h.601
Sute 294
Soğdak [Sogdak] *bkz.* Soğd
Soğdak el-Türki [Soğdak al-Türkî] 273
Soğunut [sogonut, suganut] 333-34, B4/h.199a

Levent Şahverdi Arşivi

Soklı-Kay 224, B3/h.260
sol-kol 323, 496 *bkz.* cûngar, cuvangar
Song [Sung] 96, 179, 186
Sorhağtani Hatun [Surgaktuna Hatun] 360
Sorhan Şıra [Sarhan Şırya] 407
Souman [Suban] B1/h.29b
Soyotlar [Soyutlar] G/h.2
Söğüt 454, 458, 467-68, 477
Söğüt Kayıları 461-62
Srgıt *bkz.* Şarı
Su 32, B1/h.65, B1/h.127
su kültü 22, B1/h.24
Suar *bkz.* Sabirler
Suban B1/h.29b
Subar *bkz.* Sabirler
Subdik (Soğdlılar) B1/h.137
Subın 223, B4/h.199a
Sudak *bkz.* Suğdak
Suğanut 348, B4/h.199a, B4/h.269a
Suğdak/Sudak [Sogdak] 282, 370, 412, 437, 450, 498, B3/h.41, B3/h.266
Suğdaklar (Kırım'da) 74, B5/h.696
Suğnak Tegin [Sugnak Tekin] 412
Suğunçak Aka/Suncak Noyan [Soğuncak Ağa, Suguncak Aka Soguncak Aga' *bkz.* Suncak Noyan/Suguncuk Noyan/ *bkz.* Soguncak/ Aga] 177, 315, 393, 433
Suğur 244
Suğurluk [Sugurluk] 350, 375, B4/h.406 dipnot
Suishu B2/h.52a, B2/h.52a
sukh ağırlık birimi B3/h.57
Sukh/Sakh 31-32
Sûl *bkz.* Çul
  Azerbaycan'da 238
  Çur 30
  halifeler hizmetinde 242
  Türkleri 117, 237-39
Sûl Türkleri 79, 117, 237-38
Suldus [Sulduz] (Tamğalık) 115, 315, 321, 329, 332, 337, 339, 342, 348, 351, 374, 399, 405, 407, 438, 546, B2/h.43b, B4/h.227, B4/h.250b, B4/h.522
Sulhat (Eski Kırım) 370-71, 412
Sultan Ahmed Calayır *bkz.* Ahmed Calayır
Sultan Halil (Şirvanşah) 513, 519
Sultan Han 283
Sultan İlik Mazi 281
Sultan Keykavus *bkz.* İzzeddin Keykavus II
Sultan Mes'ud (Gaznevi) 125, 263, 285, 297, 335, 337, 346, 458-59, 461-62, B1/h.115 dipnot, B4/h.259b, B4/h.260
Sultan Murad (Yakub Beğ'in oğlu) 518
Sultan Murad *bkz.* Murad I
Sultan Üveys Calayir [Celâyir] 322, 383-84, 512, 517, 541
Sultan Veled 289, 297, 341-42, 346, 366-67, 377, 393, 395-96, 461, B4/h.61
  Türk hayatından şiirleri 395-96
Sultan Yasavul 324
Sultanabad Camçamal 351, 385
Sultancuk 352
Sultaniye 116, 151, 178, 320, 350, 373, 384-85, 426, 434, 438, B4/h.460
Sultanneseb B5/h.177
Sultanöyüğü *bkz.* Eskişehir
Sultanşah (Baltu oğlu) 342
Sulu B1/h.184 dipnot
sum 169-70, 173-74, 176, B3/h.43, B3/h.46a, B3/h.52, B3/h.55
Sumatra B3/h.83
sumhâ-i nuqra-i tamğaçî 169
Suncak Noyan *bkz.* Suğunçak Aka
Sunishi [Shu-ni-shih] B1/h.161
Sunit 328-29, 332-33, 337, 348, 373, B4/h.168b, B4/h.194, B4/h.199a, B4/h.223a
Sunitay 453
Suo [Su] *bkz.* Sakalar
Suoju [So-kü] B1/h.76
Surgaktuna hatun B4/h.326a
Suriye 4, 86, 120, 167, 193, 230, 235, 244, 247, 266, 270, 282-84, 287, 300, 304, 307, 322, 329, 331, 334, 336, 338, 354, 357, 373, 400, 464-65, 469, 490-91, 505, 511, 515, 528, 546, 548, G/h.7, B1/h.59 dipnot, B1/h.65, B4/h.56, B4/h.219, B4/h.229, B4/h.326, B5/h.81
Surkâb (Tebriz yakınında) 349
Sus 16, 36, B1/h.22, B1/h.23, B3/h.53a
susun B4/h.595
Sutay Noyan [aynen] (Emir Sutay) 324, 336-39, 342, 515, B5/h.81
Sute [Su-de] *bkz.* Soğd
Suvar *bkz.* Sabirler
Suvın 223
suvsın 426
Suyab B2/h.17

Levent Şahverdi Arşivi

suyolları 127, 302, 435
kanallar 116, 137, 177-78, 189, 194, 242, 261, 302, 353, 431, 433-35
arıklar 71, 116
karızlar 137
suyurgal (<suyurğal) [süyürgal] 407, 412-14, 513, B4/h.535, B5/h.223
Suyurgatmış (<Suyurğatmış) (Buğday Noyan'ın oğlu) [Süyurgutmuş] 324
Suyurgatmış Han [Süyurgutmuş] 90-91
Suzak 76
Suzhou [Sucau] 199, 409, 442, B3/h.163, B3/h.164, B3/h.265
sübaşı 109, 252, 254-55, 268, 304, 462, 478, B4/h.416
sübe 417, B4/h.611
sübek 208
Sübekday/Sübüktay/Sübüktey (Uygur) 328, 332, 377
Sübektegin [Sübektekin] 208, 328, B3/h.198
Sübidey [Subidey] 150, 453
süer 411, B4/h.563
Süke 334-35
Sükkân-i Şam 488
Sülemiş 329, 335-37, 356, 433, 456, 462-65, 480, 522, 539, B5/h.76a, B5/h.81
sülenge 417
Süleyman (Kutlamış oğlu) 269-70, 280-83
Süleyman (Yıldırım'ın oğlu) *bkz.* Emir Süleyman
Süleyman Bey (Paşa) 467, 477-78, 534, B5/h.91
Süleyman el-Mihri [Süleyman al-Mihri] B3/h.83
Süleyman Han b. Yusufşah. 321-22
Süleyman Paşa/Bey (Orhan Gazi'nin oğlu) 480-81, 483, 524, 537, B5/h.91, B5/h.117, B5/h.248
Süleymanşah (Germiyanlı) 533, B5/h.41
Süleymanşah (Osman Gazi'nin atası) 453, B5/h.41
Sülmi B1/h.161
Sümerler 16, 21-22, 24, 27, 37, 72, 170-71, B1/h.15, B1/h.23, B3/h.55, B3/h.56, B3/h.59
Sünbüllüzade Ahmed Musavvir 548
Sünkhdatin *bkz.* Xun Hua
Sünnilik [Sünnîlik] 319, 522, 546
Sürmeli 504
Süryani 31, 126, 137, 148, 223, 361-62, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.124, B3/h.7, B3/h.163
Sütkent 128
Sventoslav 482
Sveta Huna *bkz.* Eftalit
Székely 218

Şaban (Guz emiri) 247
Şabe *bkz.* Çulu Bağa Hakan
Şaberan 29, 232, 237, B1/h.52
Şad B3/h.353, B5/h.126
Şadtekin 275
Şafii 111, 319, 320, B4/h.151
Şah Abbas B4/h.428
Şah Bek B5/h.6
Şah İsmail 92, 518, B5/h.218b
Şâhbahâr [Şah Behar] 207, B3/h.192
Şahin Bey 448
Şahmelik (Yenikent hâkimi) 261-63, B4/h.23a
Şahmelik Belgüvüt 515, B2/h.81
Şahmerdan b. Ebülhayr [Şahmerdan bn Ab'ul-hayr] B1/h.130
Şahneseb B5/h.177
Şahrud 350
Şahruh 91, 96, 135-36, 401, 513-15, 519, 525, 535, 544, B2/h.113, B4/h.631, B4/h.656, B5/h.177
Şahsevenler 234
Şahzinde 123, 178-79
Şakik-i Belhi [Şaqiq-i Balkhi] 40, B1/h.94
Şam (Dimeşk) 116, 318, 331, 367, 385, 391, 488, 515, B2/h.17, B4/h.421, B5/h.76a
Şamani akideler 7, 483, 533-34
- Tuna Bulgarlarında 216
- ve münevverler 540
- ve Türk şeyhleri 305, 444
bunun kıdemine dair El-Biruni'nin sözleri 23
kadın Bacılar 534
kam 26, 29, 40-41, 67, 69, 75, 154, 252, 368
Şaman (çramna) 73, 340, 469-70
Şamanizm 23, 67, 110, 215, 359, 377, 483, B1/h.26
Şamanlık 137, 320, 365, 483, B2/h.71
Şamhur (ş) [Şamkhur] 237, 343, B3/h.322, B3/h.341
Şamhur-çay 229
Şamlu 517
Şapulyo B1/159a
Şar Han 277

Levent Şahverdi Arşivi

Şarban 441
Şarı 198-200, 203, 225, B3/h.164, B4/h.259b
(şu şekillerde de geçer: Sarı Yugur, Sarıgur, Sarıogur, Sırgur, Srgıt, Şarıgul, Şarı–Yugur)
Şarı–Yugur *bkz.* Şarı
Şarigul (Merveziye göre kavim) 204
Şarigur (El-Biruni'ye göre kavim) 203
Şarigur Denizciği 203
Şarukan 226
Şato [Şato, Sha-to] 81-82, 94, 96-99, 154, 205, B1/h.182, B2/h.8 dipnot, B2/h.37, B2/h.43b, B2/h.43c, B2/h.43d, B3/h.184a, B5/h.39
(şu şekillerde de geçer: Çumuk, Çümük, Shatuo)
Şato-Tangut münasebetleri 98
Türkleri 82, 94, 96
Şavtegin (Şad Tegin) [Şavtekin (Şad Tekin)] 275
Şaybak Han *bkz.* Mehmed Şibani Han [Şeybani Han]
Şeddadoğulları 260, 263
Şehabeddin Muhammed Münşi 491
şehir Türkleri 43, 298, 390, 540
Şehname-i Türki 118
şehnameler 124, 184, 383, B1/h.54, B2/h.43b, B3/h.101, B3/h.196, B4/h.156 dipnot
Şehrisebz (Yeşil Şehir) [Şehri-sebiz] 91
Şehrizur 277
şekel ağırlık birimi B3/h.56
Şeki 233, 351
Şektur Noyan B4/h.225
Şelci 76, 259-60, B1/h.192, B4/h.536
Şemseddin Ahmed 526
Şemseddin Baba Tuğraî *bkz.* Sahip Şemseddin Baba Tuğraî
Şemseddin Cezeri [Cezerî] 525
Şemseddin Cuveyni 313, 327, 400, 451
Şemseddin Dimaşki 352, B1/h.89, B2/h.50, B3/h.192, B3/h.268
Şemseddin Fenari [Fenârî] 524
Şemseddin İltutmuş 209
Şemseddin Kaşani 184
Şemseddin Muhammed b. Müeyyid el-Tuğraî [Mueyyid al-Tugraî] 298
Şemseddin Muhammed Cuveyni 344
Şemseddin Muhammed el-Türkistani [Şemseddin Muhammed al-Türkistani] 317
Şemseddin Muhammed İsfahani 325
Şemseddin Yemen Candar 460
Şemseddin Zehebi 125, 252, 306, 430, B4/h.669
Şems-i Tebrizi 277
Şemsülmülk 85
Şenb-i Gazan [Şenbi-Gazan] 178, 319, 384, 435, 504, 530
Şerefeddin Kırımi 527
Şerefeddin Lala B4/h.61 dipnot
Şerefeddin Musafir 344
Şerefeddin Müstevfi 433
Şerefeddin Osman 432
Şerefeddin Tebrizi 344
Şerefeddin Yezdi 491, B2/h.116, B3/h.110
Şerefüzzaman Mervezi 152, 198-200, 204, 220, 268
bunun Türk uruğlarına dair verdiği malumatı, Avfi ve Şükrullahınkilerle karşılaştırma 198
şeriat 133-35, 158, 294, 310, 324, 327, 342, 392, 430, 436-37, 478-79, 483, 523, 525, 528, 542-47, B5/h.234
Şeyh Abdullah el-Bedevi 449
Şeyh Abdullah İlaki 525
Şeyh Abdüllatif el-Makdisi 531
Şeyh Ahmed b. Ali-Yezid el-Sarayi 538
Şeyh Ahmed Han 508-509
Şeyh Ali (Emir İrencin'in oğlu) 324, 338
Şeyh Ali (Şeyh Haydar'ın oğlu) 517-18
Şeyh Edebali 522
Şeyh Haydar 517-18
Şeyh İbrahim b. Sultan Muhammed 519, B5/h.225
Şeyh İbrahim II 519
Şeyh İzzeddin Pur Hasan (Pur Hasan Esferayini) 380, 539
Şeyh Mahmud 534
Şeyh Nureddin 515
Şeyh Sadeddin Hamevi 364
Şeyh Seyyid Muhammed Hayrani 371
Şeyh Şeref 380
Şeyh Vefa 531
Şeyhali Bahadır 515
Şeyhi 540-41
Şeyhi Erzurumi B4/h.61
Şeyyad Hamza 367
Şıban 508, 534, B5/h.176, B5/h.191
Şıban Han 89, 92
Şıban Özbekleri 92, 518
Şıbanoğulları 496-97

Levent Şahverdi Arşivi

Şıbırğan [Şıbırgan] 116, B2/h.83
şıgavul 378
Şırın 497-98, 509, B1/h.161
Şırın Emenek (Emenek) 499, 500-501
Şigrek B1/h.76
Şihabeddin Mervarid B5/h.269
Şihabeddin Suhreverdi Maktul 305
Şiiler 211, 373, 469, 546
Şiilik 10, 110, 211, 319-21, 517-18, 522, 528, 546
Şiktur/Şektur B4/h.225, B5/h.210
Şir Han Sunkur 209
Şiraz 116, 122, 385, 398, 432, B4/h.697
Şire oğul 442
Şiruya [Şe-li] (Husrev Perviz'in yerine) 104
Şirvan 233, 236, 244, 274, 276-77, 489, 513, 518-20 , B4/h.38
Şirvanşahlar 513, 517, 519-20
Şiveyler B2/h.43b
Şorlar G/h.2
şu'ûbîye 148
Şu'lar *bkz.* Zhou'lar
Şûl *bkz.* Çul
Şumnu 215
Şu-Türk 65, 69, 204
Şücaeddin Reis Meliküssevahil [Şucaeddin Reis Meliküssavahil / Melik al-Savahil] 325, B4/h.161
Şükrullah 198, 378, B3/h.151a
Şükürçi 317, B5/h.63

Tabaseyn 243
Tabğaç (Çin) *bkz.* Tuoba
Tabğaç Han *bkz.* Oğulcak
Tabın (Tabyn) 59, B1/h.105
tabkur 426
tabu 24, B5/h.253
Tabuyan [Ta-pu-yen] 87
Taceddin (Sultanöyüğü) 449
Taceddin Bulgari 349, B4/h.275
Taceddin Kerderi 524
Taceddin Mu'tez [Taceddin Mu'taz] 326, 343-44
Taceddin Mümin Kazvini [Tacüddin] 379
Ta-shih *bkz.* Dashi
Tacik (İranlı) 17, 50, 106, 114-17, 135, 153, 161, 184-85, 269, 296-98, 301, 327, 338, 341, 343, 346, 350, 352, 360, 367, 391, 395, 399, 459, 532, 540, G/h.4, B1/h.76, B1/h.129, B1/h.161, B3/h.105, B4/h.482
(şu şekillerde de geçer: Tat, Tay)
Anadolu'da-, Tat ve Mugal 540
Buhara, Semerkand ve Hocend –leri 117
- dili 17, 106
Emir Kazağan'ın, Ali Şir'in, *Kutadgu*'nun -lere ait sözleri 184-85
sözü 106
Tacüddin Hüseyin 377
Tadasın B4/h.426
Tafkas B2/h.17
tağar [tagar] 329, 408, 410, 427, 432, 434, B4/h.595, B4/h.612, B4/h.640
Taharten [Taharten, Tahraten] 339, 488-89
Tahdîdu nihâyât-i'l-amâkin (*Taḥdîd Nihāyat al-Amākin*) 111, B2/h.72a
Tahiriler [Tahirîler] 107
Tahran (Rey) 103, 124, 263, 266, 268-70, 315, 317, 376, B5/h.35 dipnot
Taht-i Süleyman 350
Tahtili 496, 499
Taka (Teke boyu) B1/h.165
Tak-i Hisar [Taq-i Hisar] 116, B2/h.82
Taklamakan 194
takvim 27, 34, 47, 215, 294, 386, 393, B1/h.69, B1/h.122, B3/h.323a, B4/h.7 dipnot, B4/h.40, B4/h.75, B4/h.647
Amerika'da 27
Gazan Han'ın takvimi 387-88, B4/h.647
Harezm takvimi 47, B1/h.122
Harezm Türklerinde, bazı Oğuzlarda müçel -inin kullanılmaması 393
ilk Selçuklarda 294
müçel takvimi 215, 393
Süreyya yıldızı takvimi 27
Takvim-i Celali 294, B4/h.74
Tuna Bulgarlarında müçel 215
Talas [Evliyaata] (Evliyata) 38, 41-43, 65, 74, 80, 83, 85, 103, 106, 115, 123, 222, 258-60, 272, 274, 442, B1/h.72, B1/h.89, B1/h.183, B2/h.111
Talka Demirkapısı 30, 45
Talka geçidi 367
Talkan *bkz.* Horasan
tamaçi [timaçi] B4/h.548
Taman yarımadası 225, 282
Tamara 277, B5/h.225

Levent Şahverdi Arşivi

Tamarus B1/h.165
tamga 325, 327, 394, 413-14, 426-28, 432, 438, 478-79, 528, B4/h.595, B4/h.630, B4/h.636, B4/h.637, B4/h.696, B4/h.697
Tamğaç b. Elik Nasır [Tamgaç] 85
Tamğaç İbrahim Han [Tamgaç] 136, B4/h.536
Tamğalık *bkz.* Suldus
Tamim b. Bahr el-Mutavvii 42, 73-74, B1/h.99, B1/h.101, B1/h.161, B1/h.185, B1/h.186a
Tanais B1/h.6
Tanggu [Tang-gu (=Tangut)] *bkz.* Tangut
Tangshu B1/h.175, B2/h.17
Tangut (Tanggu) 88, 95, 98, 189, 199, 224, 377, 404, B2/h.43b, B3/h.173 dipnot, B3/h.265, B4/h.219, B5/h.63
Tannu Tuva B3/h.86
Tansukname 169, B4/h.471a
Tapduk Emre 470
Taqrîr-i manâsib (*Taqrīr al-manāṣib*) B4/h.416, B5/h.65
Tarançı 4, G/h.2
Taraz B1/h.95, B2/h.17
Tarbagatay 60, G/h.4
Tardu 62, B1/h.159a *bkz.* Datou
Tarduş 81, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172
Targutae 51
tarhanlar [Tarkhan] 26, 48, 64, 75, 133-34, 233-34, 252, 282, 407-408, 414-18, 423, 478-79, B1/h.160, B1/h.161, B2/h.111, B4/h.416, B4/h.593, B4/h.595, B4/h.597
askeri ve tüccar 134, 252
demirci -lar 75, 134, B1/h.160
kurganlarda yaşayan 415
tarhanlık imtiyazları 414, 478-79, B4/h.597
Yakutlarda B1/h.160
Tarımtaz 338
Tarih-i Yasa 121
Tā'rīkh al-bāb wa'l-abwāb 223, 275-76, B1/h.115, B3/h.256, B4/h.38, B5/h.225
Tarmaşirin 89, 437
Tarsus 234, 271, 273, B3/h.348
Taruz 274, 302
Taryan 218
tasavvuf 108, 110, 122, 130, 134, 307, 523, 531, 539
Taspar/Topu [Tuobu] 62, B1/h.159a
Tastimür B5/h.167
Taş Kale 39, B1/h.91
Taşkent (Daşkent) 29, 42, 56, 72, 84, 99, 108, 111, 208, 276, 408, B1/h.72, B1/h.91, B1/h.115, B1/h.183, B2/h.17
Taştemür Bey (Taştemür Hıtay) 333, 337, B4/h.175, B5/h.167
Tat *bkz.* Tacik
Tatarlar 4, 8, 93-100, 171, 176, 182, 189, 205, 207, 224, 326, 328-29, 332-37, 339, 342, 348, 352, 354-57, 362, 364-66, 371-74, 381-82, 393-94, 430, 439, 448-49, 451-52, 454-56, 462-63, 465-67, 472-73, 479, 483, 485, 495-96, 501-503, 506, 508-509, 529, 532, G/h.2, B1/h.67, B1/h.161, B2/h.17, B2/h.31a, B2/h.32, B2/h.43b, B2/h.43c, B2/h.52, B3/h.196, B4/h.23b, B4/h.157a dipnot, B4/h.166a, B4/h.194, B4/h.207, B4/h.231, B4/h.398b, B4/h.402, B4/h.547, B5/h.84, B5/h.86a,
Aktav Tatarları 462, 466, B5/h.86a
Anadolu Tatarlarının dili 374
dilleri 94-95, B4/h.402
Litva Tatarları 506
Tavâlisi 166
Tavlısın B4/h.426
Tavrizi 353
Tavrlar 51
Tay *bkz.* Tacik
tayanğu 87
Taybuğa [Taybuga] 450
Taycu Noyan [Taycı] 332, 334-35
Tayırten b. Ömer Şeyh B4/h.232
Tayzı Oğlan [Tayzıoğlan Tayzı Oğlan ve Tayzi Oğlan] 186, 189, 489, B3/h.107, B3/110 *bkz.* Altan Han
tazça (para birimi) 169, 175, B3/h.44, B3/h.80
Tebriz 122, 124-25, 178, 232, 235, 238, 277, 316-17, 319-20, 322, 330, 344-45, 349, 351, 353, 357, 360, 362, 366, 369, 378, 381, 384-85, 387, 389-90, 394, 399, 411, 526-27, 433-36, 438, 440, 459, 463, 465, 468, 479, 500, 504, 512-14, 516-18, 524-26, 530, 534-35, 550-51, B4/h.627, B4/h.640, B4/h.644, B4/h.696, B5/h.84, B5/h.277
bütçesi 438
tegin [teğin, tekin] 45, 48, 96-97, B1/h.115 dipnot

Levent Şahverdi Arşivi

Tegit Kuru [Tegit Quri] B2/h.43c
Tegüder Ahmed *bkz.* Ahmed Tegüder [Tekûdar Ahmed]
Tejumeng [Tö-ke-meng] 294, B4/h.76b dipnot
Teke (Antalya) 447
Teke (Türkmen) 487, B1/h.165
Tekelü 517
Tekene 498, B5/h.183
Tekes havzası 83
Tekeş 136
Tekin (Tekinabad) B1/h.76
Tekinçur 241
Tekirdağı 482
Telengütler G/h.2
Temangle [Te-meng-le (Temenle)] 83, 113, B2/h.17
Temenle 83, 113, B2/h.17
Temir Kapıg [Temir Kapug] 31
Temirtaş Noyan 448
Temüçin [Temuçin] *bkz.* Çengiz
Temüge Otçigin B4/h.704 dipnot
Temür 10, 35, 90-91, 96, 99-100, 115-25, 130, 132-36, 149-51, 156-59, 177-78, 180, 183, 185-86, 189-90, 235, 309, 316-17, 322, 329, 339, 351-52, 354, 367, 373, 383-84, 394, 405, 408, 412-13, 437-39, 449, 451, 487-92, 496-99, 501, 503-505, 511-13, 515, 519, 525, 527-28, 533-35, 540-41, 543, 545-46, 550-51, B1/h.6, B1/h.181, B2/h.26d, B2/h.27, B2/h.29, B2/h.81, B2/h.91, B2/h.92, B2/h.110a, B3/h.12, B3/h.25, B3/h.26b, B3/h.55, B3/h.87, B3/h.105, B3/h.128, B4/h.294, B4/h.398b, B4/h.611, B4/h.613, B4/h.693, B5/h.35 dipnot, B5/h.62, B5/h.86a, B5/h.151 dipnot, B5/h.156, B5/h.203, B5/h.248, B2/h.269
  Börçeginler ve Barlaslar 35, 90
  Frenklere dair yazısı 489
  fütuhatta gayesi 152-53
  inşaatı ve imarı 178, 180, 513, B3/h.87
  nesebi 89, B2/h.27
  onun, Ulug Bek'in ve Ali Şir'in Türklük gayesi 123, 132
  Temür devrinde Maveraünnehir 116
  Tüzükât -ın sahteliği
  Uygurca şeceresi 535
  Uygurca yazı ve Türkçe 120-21, 535
Temür Bek Oğlan B5/h.165
Temür Bek/Bey 90-92, 120, 178, 189, 496, 500-501, 508-509, 511, 543, B5/h.190
Temür Hoca B5/h.163
Temür Kaan (Kubilay'ın oğlu) 186, B3/h.85
Temür Kutluğ [İlsen Kutlug Noyan] 374, 471, 489, 496-97, 499, 504-506, 508-509, 527, B4/h.595, B5/h.165, B5/h.203
Temür Kutluğoğulları 498-99
Temürbay (Abuşka oğlu) 339
Temürlüler 116-17, 121, 124-25, 133-34, 136, 141, 179-80, 185, 258, 269, 304, 351, 408, 414-15, 426, 428-29, 452, 487, 492, 496, 513-14, 516, 518-19, 525-26, 528, 530-31, 534-37, 540, 544, 547-48, B2/h.38, B3/h.76, B3/h.101, B4/h.591, B4/h.631, B4/h.645, B5/h.647, B5/h.37, B5/h.151 dipnot, B5/h.162a
Temüroğulları 92, 379, 496, 525
Temürtaş b. Çoban *bkz.* Temürtaş Noyan
Temürtaş Bek 357
Temürtaş Bey 321
Temürtaş Noyan [Timurtaş] (Temürtaş b. Çoban) 332, 339, 342, 399, 438, 452, 449, 455, 475-76, 539, B4/h.229, B4/h.247, B4/h.248
Temürtaş Paşa 533
Ten *bkz.* Don
Tenibek 538
tenkis 429, B4/h.654
tepter 412
Terbel Kağan 215
Tercüman 50, B1/h.124
Terek ırmağı 369
Termiz 56, 90-91, 260, 443, 480, 485
Termiz Demirkapısı 31
tertib-i bölükat B4/h.553
Tesalya [Tsalya] B4/h.56
Tespina *bkz.* Despina
Teş Bey 141
tevfir (zam) 419, 429, B4/h.654
tgan [tgan] B4/h.5
Thaubelâyî B1/h.103
thema 289, 409
Theodora (Bilum) Hatun B5/h.248
Therkâyê (Türk) B1/h.103
thughûr 270
Thun *bkz.* Hun
Thuni *bkz.* Hun

Levent Şahverdi Arşivi

Tırnova 483-84
tian [t'ien] 27
Tibet 57, 66, 81, 187, 194, 317, B1/h.29b, B1/h.144, B2/h.43b, BB2/h.43c
ticaret 47-48, 58, 66-70, 72-74, 76, 101, 137, 153, 165-69, 171-73, 175-77, 192, 225, 236, 282-83, 290, 294, 316, 319, 333, 340, 354, 426-27, 435-38, 450, 467-68, 492, 501-502, 507-508, 519, 543, 552, B1/h.115, B1/h.149, B1/h.162, B1/h.182, B2/h.43b, B2/h.111, B3/h.53a, B3/h.68, B3/h.78b, B3/h.82, B3/h.83, B3/h.117, B3/h.266, B4/h.76b dipnot, B4/h.637, B4/h.696
Baltık Hansa tüccarları ve Rusya 501-502
büyük step kervanları 172
deniz yolu 163, 177, 370, 435, 467, 521, 526, B3/h.82, B3/h.117, B3/h.161, B5/h.190
eski İran tüccarları 74
Fergane-Kaşgar, Hoten yolu 70
Karahanlar ve Uygurlarda ortaklar 172, 436
Moğollar devrinde Doğu ve Batı cihan ticaret kapitalinin mukayesesi 171-72, 282
Moğollar devrinde kara yolları 177
ortak teşkilatının Mısır ve Hind'e tesiri 437
ortaklar 168, 171-73, 175-76, 435-39, B3/h.60, B3/h.68, B3/h.117
ortakların hukuk ve faaliyetleri 172, 435-39
Selçuklularda 167
Uygur, Cumuk, Çığrak, Soğd, Harezm ve Bulgar tüccarları 173, B3/h.68, B3/h.117
Yahudilerin ortaklara iştiraki 437
Tiele [Ti-le] 95, B1/h.172 ve dipnot
Tikler (Di) 23, 47, 51, B1/h.29b, B1/h.30, B1/h.31a, B1/h.122, B1/h.127, B2/h.108, B2/h.111
Tik, Çu ve Harezm takvimi 47, B1/h.122
Tilkü (uruk) 300
Tipterler 4, G/h.2
Tirah (Tirek) 219
Tisa nehri 214
Tiyanşan (Tanrı) dağları 18-19, 28, 30, 34, 39-41, 44, 46-47, 49, 51-53, 60-65, 72, 74-75, 81, 83, 87-88, 100, 102, 107, 113-14, 147, 149, 151, 159, 172, 177, 182-83, 196-97, 199, 203, 217, 220, 230, 274, 409, 440-41, B1/h.29b, B1/h.66, B1/h.76, B1/h.92, B1/h.109, B1/h.114, B1/h.159, B1/h.162, B2/h.17, B2/h.66, B3/h.59, B3/h.142, B3/h.153, B4/h.626b, B5/h.39
iki tarafı kışlak, üstü yaylak olmasının Türk hâkimiyeti bakımından ehemmiyeti 151
tiyin (para olarak kullanılan sincap derisi) 169, B3/h.44
tiyül 412-14
Tmutarakan [Tamutrakan'da (=Tamam, Tarhan)] 282
Tobol Türkleri 3, B4/h.547
Tobul G/h.2, B1/h.181
Togşı *bkz.* Tuhsiler
Toğaçar [Tagaçar, tugaççar, Togacar] 333-35, 339, 348, 356, B4/h.195a, B4/h.199a, B4/h.269a
Toğaçi Çingsang [Chengxiang] [Tugacı Cinsang] 441-42
Toğan Temür [Togan-Temür] 88, 187-88
Toğancık [Togancık] 448
Toğluk Hoca [Togluk Hoca] 538
Toğmak [Togmak] *bkz.* Cöçi Ulusu
Toğortak [togortak] 228
Toğrulca (Toğrul) [Togrulca Togrul, Tgril] 460-61, B4/h.1b, B4/h.219
Toğu Bitikçi (Noyan) 332
Toğu Noyan [Togu] 367
Tohar [Tokhar] *bkz.* Tuharlu uruğu
Toharistan 57, 106, 116, 141, B1/h.76, B1/h.161, B1/h.162, B3/h.192
Toharoi [Tokharoi] 57, B1/h.162
Tohraut [Tokhraut] B1/h.162
Tohri [Toxri] *bkz.* Fokhri
Tokat 326, 328, 333-34, 354, 367, 372, 388, 513, 530, 535, B4/h.157a dipnot, B4/h.390
Tokay Temür (Abuşka oğlu) [Togay Temür] 339
Tokay Temür (Cöçi Kasar neslinden) [Tugay Temür] 321
Tokay Temür (Cöçi'nin 13. oğlu) 89
Tokay Temüroğulları 496
Tokha 57
dili ve şiveleri 57
Tokkul Hoca 496

Levent Şahverdi Arşivi

Tok-sin *bkz.* Duochen
Toksurmuş İlçi/Elçi 252, 254
Toktağu Han/Tokta Han 89, 372, 466, 469, 482, 527
Toktamış 159, 316, 489, 496-98, 503-506, 508, 515, 532, B4/h.644, B5/h.86a, B5/h.203
Toktamışoğulları 497-98
Tokto 361, B4/h.327a
Tokuz Ersen B1/h.161
Tokuz Hatun 338, 360-61
Tokuzoğuz [Tokuz-Oğuz] (Dokuzoğuz) 60, 62, 65, 71, 73-74, 80-84, 88, 108, 113, 138, 169, 196-97, 204, 240, 245, 258, 422, B1/h.26, B1/h.99, B1/h.161, B1/h.172, B2/h.17, B3/h.153
Göktürk münasebeti 80, B1/h.172
tonluk 412-13, 419
Tolun *bkz.* Doulun
Toluy *bkz.* Tuluy
Tomirus 56
Ton 24, B1/h.37 dipnot
Tong yehu *bkz.* Tung Yabğu [Tüng Yabgu, Tung Yabgu]
Tonkin Körfezi 204
tonlıg 412
tonluk *bkz.* arpalık
Tonyukuk 62, 137
Toornoy B1/h.159
topçak (at cinsi) [topçak/tupçak] 304
Topu *bkz.* Taspar
Tork 54, 219-20, B4/h.304
Toroslar 290, 303
Tortum B4/h.310
Tölek Temür 496
Tölüs [Tölüs] 80
töre (türe) 132, 153-158, 176, 392, 395, 417-18, 479, 543-44, B1/h.17 dipnot, B1/h.22, B1/h.24a
Töre Bek 511
Trabzon 389, 470, 499, 515, 529, B5/h.103
Trakya 227-28, 370, 482
Tripolye B1/h.3
Tubaygua B4/h.23a
Tudan Noyan 332
tudun/tudhun 75, 103, 140, 293, 502, B1/h.95, B2/h.130, B5/h.194
Tugara B1/h.161, B1/h.162
Tuguç 245, B1/h.17
Tuguç b. Çuk Yeltegin b. Furan b. Furi b. [Hakan Tuguç bn Çuq Yeltegin bn Furan bn Furi bn Khagan] B1/h.17
tuğağ [tugag] B4/h.5
tuğağçı [tugagçı] B4/h.5
tuğan 254
tuğanci 478
Tuğluk Temür [Toğluk Temür] 89, 91
Tuğluklular 210
tuğraî [tugraî] 428
Tuğrul (Acayoğlu) 329, 332, 377
Tuğrul b. Arslan 277
Tuğrul Bey/Beğ Selçuki Tuğrul Beğ Muhammed [Toğrul Beğ', Togrul] 252-53, 255, 256 ,259-62, 265-69, 273-74, 279-81, 286, B4/h.1b, B4/h.7, B4/h.26, B4/h.169
Tuğrul [Tugrul] B4/h.219
Tuğrul Tegin Megüçek Beği [Tugrul Bey (Tekin)] 304
Tuğrulşah Bey (Batı uç emiri) [Tugrulşah] 459, B5/h.51
Tuğşad [Tuk-Şad] 242, B3/h.339
Tuhal [Tukhal] B1/h.95
Tuharlu uruğu [Tukharlu] (Tohar) 33, 42, 57, 66, B1/h.24, B1/h.161, B1/h.162
Tuhezhen (Çoluk Kağan) 60
Tuhri [Tukhrı] B1/h.162
Tuhsiler [Tukhsı / Tukhsi] (Çigillerle beraber) 107, 115, 183, 208, B1/h.29b, B1/h.140, B2/h.66, B3/h.68, B3/h.164
Çu'da 115, B2/h.66
Semerkand'da 116
Sarı Yugurlarda 198-200, 203-204, 220, 225, 345
Edil Bulgarlarında 83, 182, B1/h.140
bir de eski Tiklerde 51
Tujue [Göktürk] 44, 96, 147, B1/h.72, B1/h.108, B1/h.161, B2/h.17
Tujue Dadu Kağan [T'u-kiu Ta-tu kağan] B1/h.72
Tukay (Baycu'nun oğlu) 332
Tuli Han *bkz.* Tuluy
Tulini 245
Tulioğulları 310, 440
Tulu [Tu-lu, Du-lu] (Dulu) 73, 79, B1/h.161, B1/h.182, B2/h.17 dipnot
Tulunoğulları 245, B3/h.354

Levent Şahverdi Arşivi

Tuluy (Toluy) 88, 98, 188, 309-10, B3/h.107b
(şu şekillerde de geçer: Tuli Han, Tüli Han)
Tumen [Bumin (yahut Bumun) Kağan] *bkz.* Bumin
Tuna (Hoca Noyan'ın oğlu) B4/h.165
Tuna nehri 49, 64, 103, 200, 213-16, 219, 371-72, 466, 469, 472, 482-84, 489, 495, 503, B1/h.162, B4/h.38, B5/h.86a, B5/h.137, B5/h.262
Tung Yabğu [Tung Yabgu, Tüng Yabgu] 62, 70, 103-104, 157-58, 214, B1/h.159a
Tunga Alp Er 29-30, 52, 69, 119, 149-52, 184, 231-32, 239, B1/h.6, B1/h.51, B1/h.52, B1/h.76, B1/h.90, B1/h.95, B1/h.128, B1/h.129, B1/h.132, B1/h.142, B1/h.145, B3/h.8, B3/h.284b, B3/h.289, B3/h.326, B4/h.601
(şu şekillerde de geçer: Alp Er Tunga/Tunga Alp/Tünge Alp, Afrasyab, Franrasya)
Tünga Alp, ölümü ve materni 231
- Mahmud Kaşgari'de ve *Kutadgu Bilig*'de 149, 184, B1/h.129
Tunga Tegin [Tunga Tekin] 231, B3/h.289
tunkatar (gece nöbetçisi) 155
Tuoba [Topa] (Tabğaç) 60, 87, 186, 205, B2/h.23a, B3/h.184a
Tuobo [Topa] *bkz.* Taspar/Tatpar
Tuoketuo [Toqto] B4/h.327a *bkz.* Tokto
Tur 53
Tur Ali Bey 514-15
tura B1/h.65 dipnot
Tura Şibanları B5/h.191
Turabek Hatun B5/h.239
Turabek Hatun Hnekahı B5/h.239
Turağay (Uluğ Bek) [turağay] 91, 96, 98, 125, 130-32, 136, 141, 185, 189, 393, 438, 487, 497, 514, 525, 531, 543-45, 547, B4/h.204
Turağay Küregen 334
Turan 30, 35, 52, 118, 145, 205-11, B1/h.51, B1/h.130, B1/h.137, B3/h.187
sözü 52-54
Turaniler 213-28, B4/h.640
Turatu Küregen [Turatu Köregan] B4/h.165
Turfan *bkz.* Hoço
turgavul (gündüz nöbetçisi) 155
Turgut, Turgutlar ,225, 448-49, 453, 456, 464, 480, B5/h.9, B5/h.15, B5/h.18
(şu şekillerde de geçer: Durut, Durgut)
Turguteli 448
Turgutoğlu [Turgut-oğlu] 448-49
Turğay Oğlan 321
Turk B1/h.137
turkmânu balâdi Ganca 276
Turkomanie *bkz.* Türkmen İli
Turkopullar 291, 466, 472
Turkuvan 304
Tursun Bey [Beğ] 481, 547
Tursun Fakih 523
Turud Derviş B5/h.15
Turud Faqi (yani Fakih) B5/h.15
Turukku 54
Turum B1/h.76
Turuska 54
Turuşka 53, 66, B1/h.76
Turut B5/h.15
Tus 361, 441
Tusamış Divanı [Yusamış divanı] 324
Tusmet miski 95, B2/h.31b, B2/h.43b
tutuk 75
Tutuş 270, 282
tuvaçı 121, 155, 329, 428, B4/h.645
Tuyuhunlar B4/h.288
Tügel (İsen Kutlug'un oğlu) 324
Tügel Hanım B5/h.156
Tüklük Bahşı 326, 344, 376-77
Tülek 300
Tüli Han *bkz.* Tuluy
tümen (ağırlık ölçüsü) 175, 419, 425, 427-29
Tümen (Mete'nin babası) 58
tümen 233, 315, 323, 325, 327-30, 332-39, 341, 347-49, 351, 400, 409-10, 418, 423-24, 440-44, 461, 463, 465, 504, B1/h.68, B4/h.5, B4/h.66, B4/h.157a dipnot, B4/h.177, B4/h.587, B4/h.613, B4/h.644, B4/h.695, B4/h.697
Tümen (uruk adı) B3/h.164
Tümen Türkleri G/h.2
Tümene Han 439
Tüng Yabğu *bkz.* Tung Yabğu [Tung /Tüng Yabgu]
Tüng'ler (Nutal) B1/h.161, B3/h.24b
Tünge Alp *bkz.* Tunga Alp Er
tüngür 469
tünkür (tünkül) 479
türe *bkz.* töre

Levent Şahverdi Arşivi

Türgiş [Turgiş] (Türkiş) 83-84, 102, 107, 113, 217, 241, B1/h.29b, B1/h.108, B1/h.161, B1/h.184 dipnot, B2/h.17, B2/h.50, B3/h.164, B4/h.536
Semerkand'da 241
Kafkasya'da 54, 217
Türi (Çini Hatun'un oğlu) 469
Türk çadırı 50, 105, 254
Türk Muzaffer Ali Nakkaş 124
Türk tarihini öğrenme 15, 396, 552
taşa yazılan tarih 533
Türkan Hatun (Harezmşahlardan) B2/h.34
Türkân Hatun (Karahanlı prensesi) 175, 274
Türkân Müren [Türkân-Moran] 350
Türkçe 5, 11, 17, 20-22, 24-27, 30, 33-34, 36, 44-45, 50-51, 58, 71-72, 95, 98-99, 105-106, 114-16, 119-23, 128, 132, 137-39, 162, 166-68, 170, 182, 186, 204, 206-207, 209-11, 215, 217, 219, 224, 226-27, 229, 233, 235-37, 241, 244, 246, 274, 292, 299, 305-306, 329, 333, 350, 353, 368, 372, 374-76, 378-84, 392, 397-98, 403-404, 406, 414, 416, 428, 436, 480, 486, 500, 502, 504, 522, 532-33, 535-36, 538-42, 544, 547
-LİR Türkçe 25-26, 34, 36, 51, 72, 204, 215, 226, 235-36, B1/h.70, B1/h.175
-ŞAZ Türkçe 25-26, 36, 72, 227, 235-36, B1/h.[37a]
Türk-Çin münasebeti 24
Türkiş (Türkişi) *bkz.* Türgiş
Türkler
- tarihine dair esas fikirler 10, 141-42
- tarihlerinin vasfı 153
"24 Türk" B1/h.161
"Saka-Hoten-Brahmi vesikası" nda- B1/h.72, B1/h.76, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.180
"Tik" = Türk ve "Turcae" = Türk 23, B1/h.31
As ve Alanların MÖ'ki devirlerde Türkleşmesi 35, 50-51
divan edebiyatı 538-42
Ermeni rivayetlerinde "Tork" 54
eski Türk yazısı 44
Gürcü rivayetlerinde "Buntürk" 54
hakani edebi dili 71, 183
toplamaktan kaçınmak 50
-lerde çömlekçilik, nakkaşlık, marangozluk, demircilik 37, 41, 43, 45, B1/h.29b, B1/h.108, B1/h.114, B1/h.160
-lerde milli duygu 183-86
-lerde vatan sevgisi 146
Ptolemaios'teki "Askatag" = "Azıgart tag" 59
Ptolemaios'teki "Toorn"un "Tork" olması ihtimali B4/h.304
Temürlü-Osmanlı edebi dillerinin müşterek hususları 537
Tiyanşan sahasında ızık-azık şekillerinin kıdemi 71-72
Türk dili, eskiliği 17, 22, 25, 33-34, 36, 71-72, 93, 122-23, 216, 353, 374, 378, 381, 531, 533, 536, 544-45, 547, 552, B1/h.159, B1/h.176, B2/h.24a, B4/h.1b
Türk kelimesi 23, 53, 98, 153, B1/h.192
Türkçe ilim dili 547, 552
Türklerde harita 209
Türkmen Dağları 273
Türkmen İli (Turkomanie) 354
Türkmenistan 16, 37, 46, 128, 354, 380, 453, 527
Türkmenler 3, 9, 16, 37-38, 42, 65, 122, 128, 198-200, 204, 220, 224, 234, 245, 253-54, 258-60, 262-63, 265-70, 272-77, 280, 283, 294-95, 297-98, 300-301, 303-306, 335, 339, 346, 349, 352, 354-57, 369, 372, 374, 380-82, 393, 444, 448-53, 460, 465-66, 469, 486, 511-13, 515-17, 536, G/h.1b, G/h.2, G/h.5, G/h.6, G/h.7, B1/h.76, B1/h.85, B1/h.103, B1/h.106, B1/h.124, B1/h.161, B1/h.165, B2/h.83, B2/h.102, B3/h.20, B3/h.76, B3/h.153, B3/h.154, B3/h.165, B3/h.184, B4/h.23b, B4/h.76b dipnot, B4/h.97, B5/h.84, B5/h.126
ayr. bkz. Oğuzlar
Tejumeng 294, B4/h.76b dipnot
Türkmenlerin kafatası 37
Tercüman 50
Türk'ün dört kabilesi 28, 33, 41, 155, 157, 197, B1/h.66
tüşimel [tuşimel/tüşimal] 366, 415-17, B4/h.603
Tüye Moyun (boğaz) 261
Tüye-Tartar (eski adı Hayrabad) 115, B2/h.81
tüyün 40, B1/h.93
Twgr (Tuhrı) B1/h.162

Levent Şahverdi Arşivi

Ubeydullah b. Kays [Ubeydullah bn Qays] B1/h.76
ubn 436
Ubruk 283
Ubsa gölü 3
Uc 297, 301, 306, 335-37, 346-48, 451-52, 454-57, 459, 461, 464-66, 469, 473, 489, 521, 540, 545, B3/h.153, B4/h.56
Uc beyleri 334, 447, 452, 455, 457, 459, 461, 466-67, 471, 476-77, B5/h.81
Uc Türkleri 297, 301, 318, 335, 346, 451, 468, 471, 482
Ucan yaylası 238, 317, 322
Ucat 448, 450, 457, 461, 489
ucavur 410
Uçenoy B1/h.77
Uç-Turfan B1/h.161
udel 403, 422
Udh/Uadhın/Udhin *bkz.* Uti
Udin (Kafkas kavmi) 233
uğruk 479
Uğurlu Bey 448
Uğurlu Muhammed 516, 518
Ukrayna 73, 198-200, 219-20, 228, 498, 503, 505, B1/h.3, B1/h.183, B4/h.23a
Ukusbi 4
Uladu Noyan B4/h.207
ulağ [ulag] B3/h.116b, B4/h.595, B4/h.646
ulağçı B5/h.117
Ulaş 218
Ulkunut 334, B4/h.165
Ulm 213
Ulu Borlı 225
Ulu-Balugur *bkz.* Bulgar
Uluborlu (yahut Ulbarlu)/Ulubarlı 209, 246, B3/h.205a
Uludağ *bkz.* Keşişdağı
ulufe 410, 412
uluğ [ulug] 98, 304, 330, 398, 426, 428, B4/h.109
Ulu-Hun 97
Uluğ Bek *bkz.* Turağay [Uluğ-Bek]
ve ulema 438, 544
ve yasa 544-45
Uluğ Ev yaylası [Ulug-ev] 151
uluğ inanç [ulug inanç] 304
Uluğ Muhammed Han 497
uluğ noyan [ulıg noyan] 343, 348, B4/h.171a
Uluğ noyanlık 348
Uluğ Türk [Ulug Türk] 40, 65
Uluğ Yurt [ulug yurt] 88, 155, 186, 189, 489-91
uluğbek [Uluğ-bek] 91, B3/h.87
Uluğ-Çin 300
uluğ-mal (dalay) 426, 428
Uluğ-Tav 533
Ulus Beği/ulusbeyi 322, 335, 343, 377, 543, B4/h.171a
Ulutav 121, B2/h.91
Umur Bey (Osmanlı) 481, 533
kitabesi 481
Umur Bey (Aydın oğlu) 514, B5/h.56
Umurbey 476
Ural (kavim) 20, 23, 203, B1/h.29a
Ural (Yayık) nehri 23, 59, 119, 199
Ural-Altay 19-21, 23, 26, 28, 52, 57, 64, 93, B1/h.12, B1/h.29a, B1/h.123, B1/h.162
Ural(lar) 18, 43, 53, 59, 251, 507, B1/h.92, B1/h.112
Uran (Oran) 59, 222, 483, B3/h.252, B4/h.305
Uran urukları 222, B1/h.165
Urania mabedi 230
Urankhay/Urianghay/Urianghıt/Urankhıt/Uriankhıt/Urenkhay/Ürünkay/Ürenkhay/Ürenkay/Ürünkay 3, 156, 463, B2/h.43b, B3/h.22, B3/h.165
Uratepe *bkz.* Esruşene
Urbay Hatun 370
Urfa 220, 282, 288, 296, 514, B4/h.81
Urianghay *bkz.* Urankhay vs.
Urmiye (Çiçest) gölü 232, 304, 351, B4/h.107
Uruğtu b. İlügey Calayır [Urktu b. İlkay Calayır] 332-33
uruk (boy) 41-43, 59, 99, 116, 154-56, 175, 182-83, 197, 204, 208-11, 216, 218, 222-26, 234-35, 243, 262, 272, 274, 300-301, 319, 326, 328-29, 334, 348-52, 356-57, 360, 364, 373-74, 380, 404, 407, 409, 411, 413, 415, 417-24, 439, 441-43, 448-49, 453-54, 456-63, 465, 472, 485, 496, 498, 504, 508-509, 512, 516, 520
Uruktu Noyan 328
Uryat Calayır kabilesi 333
Usun (Uşun, Uysun) 43, 60-61, 98, 220, B1/h.29b, B1/h.76, B1/h.107, B1/h.155, B1/h.165, B2/h.43b
-ları İrani telakki edenler B1/h.165

Levent Şahverdi Arşivi

Uşun *bkz.* Usun
Uşun Hoca [Uşun-Khoja] B1/h.76
Uti 356
Uti 229, 232-34, 355
(şu şekillerde de geçer: Udh/Uadhın/ Udhin, Avadh/Avadhin)
utrukû el-turka mâ tarakûkum 98
Uygud (ihtimal Uygur) 464, B5/h.76b dipnot
Uygur 17, 30, 33-34, 38, 42, 54, 57, 59-62, 65-67, 69, 71, 76, 80-82, 94-96, 98, 102, 113-14, 115, 117-18, 120-21, 125-26, 136-42, 154, 157, 165-66, 169, 172-75, 180, 182-83, 186-87, 190, 197-98, 202-205, 215-17, 220-27, 231, 235, 241, 273-74, 293-94, 305, 310, 314-15, 321, 326, 329, 332-33, 337-39, 342, 344, 348-49, 351, 361-62, 364, 374-83, 385, 392-93, 404, 413, 415, 436, 449, 464, 471, 533-37, 541, 545-46, 548, G/h.2, G/h.4, B1/h.29b, B1/h.72, B1/h.129, B1/h.151 dipnot, B1/h.159, B1/h.160, B1/h.161, B1/h.162, B1/h.172, B1/h.183, B2/h.17, B2/h.39, B2/h.43b, B2/h.116, B2/h.119, B2/h.120, B3/h.7, B3/h.69, B3/h.79, B3/h.112, B3/h.153, B3/h.176, B3/h.179, B3/h.192, B3/h.266, B3/h.309, B4/h.109, B4/h.114a, B4/h.222, B4/h.288, B4/h.327a, B4/h.402, B4/h.426, B5/h.20, B5/h.21, B5/h.63, B5/h.76b
(şu şekillerde de geçer: Gur, Huihe, Ogur, Yugur, Yugurzadegan, Yura)
- ın medeniyeti 379
Beş Uygur, On Uygur 65, 204, 235, 351, 404, B3/h.309
çinicileri 385
Domaniç'te- B5/h.76b
-ın (Topa = Hogut) Siyanpilerle münasebeti, B1/h.151 dipnot
-ın Tiklerle münasebeti B1/h.29b
Kazvin'de 379
khudhkhur şekli 202-203, B3/h.174
kültürü Anadolu'da 379
-ların dili 378
Osmanlılarda Uygurca 534-35, 542
Oykhard 59, B1/h.159
sanatkâr B5/h.277
Uyrat 95, 115, 156, 189-90, 329, 334, 348, 351, 356, 364, 374, 380, 422, 440, B3/h.112, B4/h.400, B5/h.76b
yazısı 76, 187, 305, 375-79, 533, 535, 541, 545
yazısının ehemmiyeti 375, 533
Uyguristan 81, 114, 117, 165, 231, 409, 442, B1/h.161, B2/h.111, B3/h.59,
Uylat B5/h.76b
Uymavut [Uymavut, Uymaut] B2/h.17
Uyrat 95, 115, 156, 189-90, 329, 334, 348, 351, 356, 364, 374, 380, 422, 440, B3/h.112, B4/h.400, B5/h.76b
Uyrat Arğun Aka 380, B4/h.270
Uysun *bkz.* Usun
Uz *bkz.* Oğuzlar
Uzakdoğu 15-18, 21, 23, 26, 28, 34, 44, 55, 58, 63-64, 67-70, 72, 86, 93, 102, 135, 164-67, 173, 177, 179-80, 189, 200, 224, 230, 238, 286, 303, 310, 319, 359, 363, 384, 386, 393, 404, 409, 435-37, 441, 453-54, 543, 552, B1/h.29b, B1/h.33, B1/h.122, B3/h.85, B3/h.225, B5/h.39
Uzun Hasan 493, 514, 516-19, 536

Übeyd 239
Üç-kapu 284
Üçkara Bahadır 515
Üç Qargu B5/h.239
Üç-Oğuz 204, B3/h.153
Üçok 271
Ükek *bkz.* Emir-i Ülke
Ülke Emiri/Emir-i Ülke/Ülke-beği 330, 344, B4/h.171a, B4/h.253
ülüş (feodalizm, feodalite) 133-34, 142, 280, 282, 288, 293, 396-97, 403-24, 441, 451, 488-89, 502, 543-45, B2/h.110c, B4/h.514, B4/h.531, B4/h.536, B4/h.615 dipnot
ayr. bkz. devlet teşkilatı
Göktürklerde 75
Karahanlılarda 134
Moğollar zamanında 133, 403, 414, 417-18, 424, 451, 545, B4/h.536
Selçuklularda 280, 288, 293
Türk tarihinde ehemmiyeti ve manası 282, 293, 424
Ümitburnu (Yarasun) 126
Ürenkay=Beyaz Kay [Ürenqay=Beyaz qay] *bkz.* Kay/Kayı/Kayat/Kıyat
Ürgenç [Örgenç, Urgenç] 86, 123, 262, B1/h.96, B3/h.57, B4/h.696

Levent Şahverdi Arşivi

Ürüktemür 189-90
Üsen B1/h.76
Üstaclu 517, 519
Üstüvan 379
Üstyurd 281
ütük 418
Üvek b. Baycu 335-36
Üvek Noyan 328, 332-33
Üveys Calayır *bkz.* Sultan Üveys Calayır

Vahab b. Münebbih [Vahb ibn Münabbih] 31, 50, B1/h.60B1/h.124, B3/h.327
vahid-i kıyasisi 169, 175-76
Vahsudan 263
Van 232-33, 236, 260, 271, 317, B4/h.23b, B4/h.141
Vanandlar/Vanandar 232
Varasan (ş) 237
Varathan (ş) 242
Vardar 495
Varkhuniler *bkz.* Avarlar
Varna 370-71
Varsaklar 463, 517, B5/h.84
Varukh (Ferğane yakınında) 200
Varvaliz (yahut Valvalic) 61, B1/h.157
Vaspuragkan [Vaspurakan] 236, 260
Vathik (Abbasi) 240
Vedik Aryaniler 22, 26, 36, 45-46, B1/h.22, B1/h.23, B1/h.119, B1/h.172
Venedik 492, 500, 516-17
Veramin 385
vergiler 74, 132, 134, 162, 191, 195, 222, 258, 291, 313, 317-18, 325-27, 330, 343, 376, 396, 405-11, 413-15, 426-31, 450-51, 457, 461, 468, 471, 476, 478-79, 503, 506, 544, B3/h.44, B4/h.547, B4/h.613, B4/h.629, B4/h.633, B4/h.636, B4/h.637, B4/h.641, B4/h.645, B4/h.654, B4/h.696
uluğ-mal, dalay vergileri 426, 428
vergilere ait Ankara kitabesi 427, B4/h.636
vesikaya dayanan ilk haberler 18
Çin kaynakları 23-24, 51, 58, 60, 64, 74, 82, 137, 148, 189, 196, 220, 241
çömlekler 16, 119
Orta Asya hakkında Yunan tarihçileri 35, 48-49, 59
Vezir Ziyaaddin 291
Veziristan [Vezîristan] 207
vezirlik 324, 344, 377, 546
Vitold *bkz.* Witold
Viyana 18-20, 396, 491, 535, B1/h.29b, B1/h.119, B3/h.86
Vladimir 503
Vogul 216, B4/h.515
Vokhuş B1/h.24
Volga *bkz.* Edil
Volkhov 507
Vorskla nehri 506 (Porsuklu)
votçina 411
Vsivolod 277
Vustâniye (el-) [al-Vustâniye] 476

Wang Shuhe [Van-Şu-Hu] 388, B4/h.471a
Wang Yande [Vangyen-te, Van-yen-di] 137, B2/h.116, B2/h.117 dipnot
Wangjila [Van-gi-la] 95 *bkz.* Kongrat
Wei nehri 25, 44
Wei sülalesi 28, 44, 205, B1/h.29b, B1/h.72, B3/h.184a
Welotaye B1/h.103
Wensu [Ven-su] B1/h.161
Witold (Vitold) 497, 503, 505-506
wolutuo [Wo-eul-to] 436
Wuguli [Vu-ku-li] 95
Wuluohun [Ulu Han] 97, B2/h.42 dipnot *bkz.* Ulu-Hun
Wusun [*Usun* (Wu-sun)] B2/h.43b ve dipnot

Xi [Ghey] B2/h.42, B5/h.39
Xia sülalesi [Hia] 205
Xianbei 59
Xidi [Hi-ti] 95
xielifa [se-li-fa] (ilteber) 103
Xihai 28, 53
Xin Yuanshi [Şin Yuan-şi] 97, 99-100, B2/h.43b
xing B2/h.17 dipnot
Xiongnu [Hiung-nu] 58, B1/h.29b, B1/h.161 *bkz.* Hun
Xique [Kio-k'üe Tik Beyi] B1/h.29b
Xirong [garbi Jung] B1/h.132
Xiuxun [Hiu-sün" ile "lar (*bkz.*)] B1/h.76
Xizhou [Si-tsou] B1/h.161 ve dipnot
Xu [Sü] 51, B1/h.127
Xu Rong 51, B1/h.127, B1/h.132,

Levent Şahverdi Arşivi

Xuanzang [Hiuen-Tshan, Hiuentshang] 31, 70, 72, 137, 207, B1/h.171, B2/h.66, B3/h.195 dipnot
Xun Hua (Sünkhdatin) B3/h.164 ve dipnot
Xyon Turk B1/h.137

Yabakular/Yabağu [Yabaku, Yabagu] 113, 200, 218, B2/h.74, B5/h.15, B5/h.39, B5/h.129
- la savaşlar 200
- Macaristan'da 218
Yabalaha III 361, B4/h.327a
Yabanlu Pazar 329
yabğu [yabgu] 29, 40, 48, 65, 113, 146, 148, 239, 252-53, 255-56, 261, 266, 268-70, 273, 304, 419, B1/h.146, B2/h.17, B2/h.43c, B4/h.4
Yabğu (Hazar Padişahı) [yabgu] 58, 253-54, B1/h.159a, B4/h.4
yabğu-i kelan [yabgu-i kelan] 269
Yâbutkär B1/h.161
Yadigar Muhammed Mirza [Yâdigâr Muhammed Mirza] 514, 516
Yafenç 29, B1/h.49
Yafeth = Apet B1/h.64
Yafes/Yafeth 32, 41, B1/h.77
Yafesoğulları 391
Yağlakar [Yağlaqar] B1/h.161
Yağlan (uruk adı) B3/h.164
Yağlı (ur.) B5/h.129
Yağlı Bey Barın 515
Yağmalar 83, 113, 182-83, 197, B2/h.17, B3/h.68, B4/h.38
Yağmaut B2/h.17
yağmur 32
yede taşı 29, 32-33, 41, 148, 419
Yağmur Bey 263, 267
Yağsun Yasu *bkz.* Başkurt [Yagsun yasu]
yahşı sübaşı [yakhşı sübaşı] 304
Yahşi Bey 447, B5/h.4
Yahudiler (Museviler) 28, 31-33, 82, 108, 110-12, 129, 138-40, 182, 230, 253, 316, 397, 430, 435, 437, 527, B1/h.66, B1/h.77, B1/h.103, B1/h.124
rivayetleri 28, 31-32, B1/h.66, B1/h.77, B1/h.103, B1/h.124, B1/h.131, B3/h.281
Yakınşark 160, 384
Ya'kub Mirza B5/h.261a
Yakub b. Hizam el-Huttali [Ya'kub bn Hizâm al-Khuttalî] 303
Yakub Beğ (Uzun Hasan'ın oğlu) 518, 536
Yakub Beğ 517-18

Yakub Bek 516-17
Yakub Bey Sülemiş Germiyanlı kitabesi B5/h.81
Yakub Ece 372, 481, 483
Yakub el-Kindi 529
Yakubi 80, 104, B2/h.43b
Yakut 262, B1/h.72, B1/h.184, B1/h.185, B2/h.66
Yakut Hamevi 116, 128, 430, B1/h.101, B2/h.53, B2/h.98
Yakut Müstasim 548
Yakutı (Ya utu) 266
Yakutlar (Barku) 166
Yakutlar 3, 33-35, 63, 94, 421, G/h.2, B1/h.70, B1/h.76, B1/h.112, B1/h.160
Yalavaçoğulları 364
Yalguz-Yığaç (Ağaç) 29, 150, B1/h.50 dipnot
Yalpagut B1/h.161
yam 390, 428, 438, B3/h.116b, B4/h.595, B4/h.646
Yaman-su 222
Yamar 59, 230
(şu şekilde de geçer: Anar, Amar)
yambıtu B4/h.605
yam-parası 428
Yanal 241
Yanal Tegin 267
Yanallılar 262
Yang Qin [Jang-khin] 103, B2/h.54 dipnot
Yangshao [Yang-shao] 16, 25
Yanqi [Karaşar, Karaşehir] B2/h.17
Yao Shu [Pao-şo (Tuli oğullarının hocası)] 310
Yapanlu 329, B4/h.171
Yarasun *bkz.* Ümitburnu
Yarbalık [Yarbalıg] 408
yarguçı 115, 329, 341, 437, 543, B4/h.172, B4/h.173
Yarkent 66, 115, 195, B1/h.76, B2/h.43b
Yarmototrophi 58
Yas (Yaş) 483
Yas *bkz.* As 483
Yasa 392, 407, 542-44, B4/h.134 dipnot
Yasağlığ [Yasaglıg / yasağlıg] 416
Yasak 315, 453
yasak tartmak 416
yasaklı 396, 411, 416, 484, B4/h.606

Levent Şahverdi Arşivi

yasama sözü B4/h.636
yasavul 324, B4/h.157a dipnot
Yasavur 443, 485
Yası *bkz.* Yese
Yassı Çemen 454
Yastak B1/h.65
yastuk 168-69, 171, 174, 176
Yatak Türkler 272
Yavgu şehri [Yavgu] 60, B1/h.155
Yavuz Selim 246
Yayık *bkz.* Ural
Yazar 116, 237-38, 275, 380, B1/h.65, B2/h.83, B3/h.324
Yazıcıoğlu Ali 146-47, 270-71, 299, 455, 460, 462, 472, 533, 535, 540, B4/h.56, B4/h.95, B4/h.427, B5/h.64 dipnot
Yazıcıoğulları Ahmed 540
Yazıcıoğulları Mehmed 540
Yecüc ve Mecüc 416, B3/h.281
yede taşı 29, 32-33, 41, 148, 419
Yedecilik B3/h.8
Yedisu 29, 83-84, 91, 99, 113, 117, 198, 200, 295, 419, B2/h.17 dipnot, B2/h.86, B2/h.111, B3/h.154, B5/h.156
yehu [yabgu> yabğu] B2/h.17
Yelü Chucai [Yelü Chucai] 310
Yelü Dashi [Ye-lu-ta-Şi] (Johan) 87, 104
Yemak [Yemak, Yemek] *bkz.* Kimak
Yemak el-türki [Yemak al-Türkî] 241
Yemakoğlu (İbn Yemak) 240
Yeman B5/h.62
Yemar (şimdiki Emil) 200
Yemen/Yemen Bey [Yemen Beğ] *bkz.* Emir Şemseddin Yemen Candar 460-62, 467
Yemerkan yani Yemekan B3/h.192
Yemgan/Yemegân 221, B3/h.230
Yene 218
Yene uruğu 218
Yeni Saray B5/h.239
yeniçeri 424, 477, 481
Yenikend 261
Yenikent 255, 262, B4/h.23a
Yeni-Merv *bkz.* Mahan
Yenisey (Kem) 44, 61, 81, 84, 94, 113, 177, 196, B1/h.112, B1/h.114, B2/h.17 dipnot, B4/h.626b
Yenisey Kırgızları 172, 196, 226, B1/h.72, B3/h.69, B3/h.142
Yenişehir 462, 466-67
Yenkend (y.) B3/h.285
Yer Tegin *bkz.* Dulan Hakan
Yese (Yası) 123
Yesevi *bkz.* Ahmed Yesevi
Yeşil-Şehir *bkz.* Şehrisebz
Yet şehri B1/h.124
Yexi [Ye-si] 95
Yezdigerd 79
Yezid b. Mezyed el-Şeybani 519
Yezid b. Usayd el-Sulami 82
Yığan Tegin Muhammed Buğra Han 259
Yıldırım Bayezid 339, 451, 453, 475, 479, 484, 486-92, 504-505, 515, 524, 531-32, 540, 548, 550, B4/h.56, B5/h.86a, B5/h.151 dipnot, B5/h.158, B5/h.248
Yıldız yaylaları (Yulduz) 83, 113, 151, 159, B3/h.16
Yilie [Yi-lie] 87
Yipi Duolu [İpi Tulu] 62, B1/159b
Yiva (Eyva) 243, 300
yoğ (matem töreni) [yug] 231, B3/h.289
yoğçı 444
Yorgo Brankoviç B5/h.248
Yosbak B1/h.65
Yosubak 31-32, B1/h.64 dipnot, B1/h.65
Youyu [Yu-u] B1/h.132
Yörgüç Paşa 514
Yörük 147, 416, 484-85
Yuanchao mishi [Yuan-çao-bişi] 95, 156, B1/h.145, B2/h.116
Yuda devleti 31
Yuezhi [Rouzhi] *bkz.* Yüeçi
Yugur *bkz.* Uygur
Yuguroğulları 203
Yugurzadegan *bkz.* Yugur, Uygur
yuğruş [yugruş, yoğruş] 40, 155, 253, 377
Yuhanna [Yohanna] 505
Yukagir 94
Yulduz yaylası *bkz.* Yıldız yaylaları
Yunan (Grek) 8, 34-35, 48-53, 56-60, 64-65, 79, 111-12, 119, 126, 130, 133, 156, 164-65, 170-71, 173, 176, 181, 209, 292, 355, 394, 398, 492, 526, 530, 547, B1/h.23, B1/h.72, B1/h.77, B1/h.124, B1/h.150, B2/h.72, B2/h.99, B3/h.56
ve Latin müelliflerinin kayıtları 58-59, B1/h.150
Yunanistan 111, 171, G/h.8
Yunnan vilayeti (Çin) 16

Levent Şahverdi Arşivi

Yunus (Hamidoğlu) B5/h.99
Yunus (Selçuklu) 253
Yunus Emre 470, 480, 522
Yunus Han (Çağatay) 91, 525, B5/h.235
Yunusoğlu Hızır [Yunus-oğlu] 447
Yura *bkz.* Uygur
Yuri 502
Yurkae 53, B1/h.31, B1/h.139
yurt/yurd 146, 370, 403, 409-11, 417, 440
yurt-i çeriğ/çerig yurt 339, 409-11, 442
Yusuf b. Harun (Hazar Hakanı) 139, 233
Yusuf Beğ (Uzun Hasan'ın oğlu) 518
Yusuf Has Hacib 118, 184
Yusuf Kadır Han 85, 136, 260
Yusuf Yabgu (Selçuklu) 261, 266, 268-69
Yuşı Hoca B1/h.72
yut 201, 443
yuyıt 428
Yüeçi [Yüeh-chih, Yu-e-çi, Yüeh-çih] (Yu-ezhi) 57-58, 60-61, 66, 201, B1/h.162
Yügan (Molla) B5/h.144
Yürektav-Kay [Yurektav-Kay] 224
Yüz Yığaç 350

Zabulca B1/h.76
Zagros 54
zağarcı 479
Zahireddin İli Pervane 299
Zambran 32, B1/h.65
Zamek Sw. Jana (kale adı) 505
Zamiran 31-32
Zariasp B1/h.165
zcnde B4/h.56
Zenc (Afrika) 111
Zencan 353, G/h.6
Zencir Sarayı 504
Zengi oğlu Nureddin Mahmud 284
Zerdüştlük 69-70, 76, 107-108, 110, 231, B1/h.142
Zerefşan 29-30, 107, 116, B2/h.111
Zerenc 207, B1/h.76
Zerine-Rûd 351
Zeyneddin el-Havâfi 531
Zeyneddin Kazvini 504
Zeyni tarikati 531, 534
Zeytun *bkz.* Quanzhou
Zguya(ka) B1/h.162
Zhang Qian [Cang Kiang] 68, 72, B1/h.149
Zhao Hong [Chiao-Gun, Çiao-Hong] 96, 184, B2/h.8a, B2/h.37 dipnot, B2/h.43d
Zhao sülalesi [Çao] 205, B3/h.184a
Zhejie [Tchie-kie] B2/h.66
Zhenhai [Çıngay] *bkz.* Çınkay
Zhilugu [Çe-lu-ku] 87
Zhizhi [Çiçi] 58
Zhou'lar [Tsu (soyadı mı?)] 23-25, 27, 29, 32, 40, 43-47, 49, 63-64, 67, 151, 205, B1/h.29b, B1/h.31a, B1/h.32, B1/h.33, B1/h.36, B1/h.[37a], B1/h.48, B1/h.51, B1/h.76, B1/h.103, B1/h.121, B1/h.122, B1/h.127 dipnot, B1/h.133, B3/h.184a, B4/h.626b
(şu şekillerde de geçer: Çu'lar, Şu'lar)
Çin'e gelmeleri 23-24, 63, B1/h.40 dipnot
dinleri 40, B1/h.33
hicretleri 24
menşei 24-25, 44, B1/h.32, B1/h.36, B1/h.37
Zhou Wang B1/h.51
zibil (gübre) 388
Zigi-bi *bkz.* Çigil-biy
Zikhne (yer) B4/h.56
zikr-i cehr 369
Zile 64, 230
ziraat 17, 19, 21, 37, 39, 42, 69, 133-34, 136-37, 139, 147, 159, 217, 272, 289, 319, 333, 350, 353, 387-88, 393, 404, 414, 431-34, 485, B2/h.111 dipnot, B3/h.138, B4/h. 626b, B5/h.156, B5/h.201
Çengiz'in yasasında arazi hukukuna dair kayıtlar 407
göçebelik öncesi toprağı takdis 67
Hunlarda ayrı ailelerin toprak ve meraları 200
İlhanlarda arazi imarı tedbirleri ve "Divan-i imâret" 433
ilk Osmanlılarda "zaviyeler"in ziraat sahasında Rumeli'ne getirdiği yenilikler 485
İndo-Cermen ve Altaylılar münasebeti 21, B1/h.14
İskitlerde semadan gelen ziraat aleti 147
Zirek el-Türki 242
Ziyad b. Salih 80
Ziyaeddin köprüsü 178
Ziyaulmelik Nahçıvani 438
Zubu 95
Zülfikâr Han Karamanlu B4/h.428

Levent Şahverdi Arşivi

SÖZLÜKÇE

Bu sözlükçe, eserde geçen eski sözcükleri ve bunların sadece eserde kullanıldıkları bağlamlardaki karşılıklarını içerir. Yabancı dillere ait ve özgün imlasıyla yazılmış sözcükler *italik* belirtilmiştir.

aborigen: yerli, otokton ahali
adavet: düşmanlık
akide: inanç
akidece: inanç bakımından
akim kalmak: yarıda kalmak, sonuca ulaşmamak
akt: belge
ameli: uygulamalı
ameliyat: operasyonlar
amil: 1. etken 2. vergi tahsildarı
ananat: ananeler, gelenekler
anasır: unsurlar
anmak: kastetmek
ari: yoksun
art animalier: hayvan figürlü sanat eserleri
arz: 1. boylam 2. yerküre
asabiyet: 1. bağlılık duygusu 2. toplumsal ve kültürel bağlılık duygusu, yurtseverlik
asar: eserler
asarıatika: eski eserler, arkeoloji
Asya-yi Rusî: Asya Rusyası
avdet: dönme, dönüş
Avrupa-yi Rusî: Avrupa Rusyası
Ayintap: Gaziantep
azade: arınmış, serbest kalmış
azimet: gitme, gidiş

badema: bundan böyle
bahşı: bilgin
bakım: açı
bakiye: kalıntı, artık
bakiyetüssüyuf: kılıç artıkları, kılıçtan kurtulanlar
baskak: genellikle vali konumunda olan idareci
bed: kötü.
behremend: nasibini almış, nasiplenmiş
bel etmek: yutmak
bela-i asumani: gökten inen bela
bell: savaş çağrısı, savaş izni
beynelmilel: uluslararası
bidayet: başlangıç
bilmecburiye: mecburen
bitaraf: tarafsız
Bitinya: Batı Karadeniz ve Güneydoğu Marmara bölgesi
bizzarura: mecburen
brakisefal: ön alt ekseni kısa olan kafa biçimi
bunç: hüzünlü, kederli
bürhân-kati': reddedilemeyecek surette doğruluğu ispat edilmiş gerçek
büsürman: önceden gelen

cari: geçerli
cem: çoğul
cem edatı: çoğul eki
cem etmek: toplamak
cem sigası: çoğul hali
cenubigarb: güneybatı
cereyan: akıntı, akım
cerge: 1. düzen, mertebe, hiyerarşi düzeni 2. kurultay
cerh etmek: çürütmek
cevahir: cevherler, madenler
Cevâlik: heterodoks dervişlerden Cavlaklar
cevelan: dolaşım
cevr ü cefa: eziyet ve çile
cezri: köklü
cibayet: salma
cihanşümul: evrensel
cirm-i semavi: gök cismi
cizyegüzar: cizye öder

Levent Şahverdi Arşivi

Con Ahmetçilik: olmayacak şeylerle uğraşmak
cumudiye: buzul
cürüm: suç
cürümü sadır olmak: suçu görülmek
cüz-i tam: askeri birlik
cycle: tekrarlanan dairesel hareket
çi-motiv: çintemani

darülhuffaz: hafızlar evi
dehalet etmek: 1. sığınmak, koruması altına girmek 2. dahil olmak, katılmak
deklinasyon: ismin halleri, isim çekimi
delir: kahraman
derç etmek: kayda geçmek
dermeyan etmek: ileri sürmek
dilmaç: tercüman

ecram-i semaviye: gök cisimleri
edviye: devalar, tedavi, terapi
edyan: dinler
efazıl: büyükler ve ileri gelenler
efkâr teatisi: fikir alış verişi
ehemmiyet: önem
Ehlisalip: Haçlı(lar)
ekalliyet: azınlık
elkap: lakaplar
ellerarası: boylar arası
Elsine-i Şarkiye: Doğu Dilleri
elyevm: bugün, günümüzde
emaret: emirlik, kumandanlık
emval: mallar
ensap: soy
eşhas: şahıslar, kişiler
etvar: tavırlar
Evkaf Müzesi: günümüzde Türk ve İslam Eserleri Müzesi.
evsaf: nitelikler

faik: üstün
faikiyet: üstünlük
fârik: dikkat çeken, ayırt edici
fer'iyat: dallar, şubeler
fevk: üst, üzeri
fevkalbeşer: insanüstü
fevkattabii: doğaüstü
feyizbahş: feyz veren
fiefs fiscaux héréditaires: (yak.) miras yoluyla devrolunan timarlar
filhakika: hakikaten, gerçekten
funt: *pound*.

galle: mahsul geliri
gark olmak: boğulmak
gasıb: gasp eden, zorla ele geçiren
gazave: savaş
gebr-i efrenci: frenk kâfiri
glossar: lugatçe
guttural: damaksıl, gırtlaksıl

hacib: vezir
hafriyat: kazı, kazılar
hafz: düşme
halita: karışım, alaşım
halkiyat: folklor, halkbilim
hami: koruyucu, destekçi
hamil: taşıyıcı
hanekah: zaviye
hanis: yalan yere yemin etmiş
hasm-i can: can düşmanı
hayme: çadır
hazar: barış
hazim: zafer kazanan, yenen
hemrah: yoldaş
hemşire: kız kardeş
hendesi: geometrik
hercümerç: kargaşa, karışıklık
heyet-i mecmua: hepsi birden, toptan, tamamı
heyet: gökbilim
heyetşinas: gökbilimci, astronom
hirfet: 1. el zanaatları 2. zanaatkârlık, esnaflık
hufre: çığır, nehir yatağı
hulul: 1. sızma, nüfuz etme 2. yerleşme
hulul etmek: 1. geçmek, aktarılmak 2. gelmek, içine girmek
huşunet: haşinlik, sertlik
hükema: bilginler
hülasaten: özetle

ıstılah: terim
ıtlak: kullanma, söyleme

iaşe: doyurma, gıda maddesi temin etme
ibate: barındırma
icbar: zorlama
iclas: tahta geçme

Levent Şahverdi Arşivi

içtihat: yeni görüşler
içtimai: toplumsal
içtimai teşkilat: toplumsal yapı
idiom: deyim
iğfal: aldatılma, gafil düşürülme
iğva: 1. yanlış yola sevketme 2. yoldan çıkarma
ihraç: çıkarma
ihtilat: 1. karışma 2. sosyal ilişkiler
ihtiram: saygı, hürmet gösterme
ihtisar: kısaltma
ihtiyar: seçim, tercih
ihtiyari: isteğe bağlı
ikbal: iyi talih, baht açıklığı
ikmal: bütünleme, eksiklerini giderme
ikta-ı istiğlal: ipotek
iktifa: yetinme
iktiza: gerek, gereği
ilâhare, ilh.: ve benzerleri
iltihak: katılma
iltisak: kavuşma
iltizam: taraf tutma
imtisal: örnek alma
in'am: ihsan
indirect rüsum: dolaylı vergiler
inhilal: çözülme, dağılma, parçalanma
inhiraf: sapma, bozma
inhitat: duraklama, gerileme, düşüş
inhizam: hezimet, yenilgi
in'ikad etmek: toplanmak
inkıraz: yıkılma, çöküş
inkıyat: boyun eğme
inkisam: bölünme, bölümlere ayrılma
inkişaf: gelişme
insicam: bağdaşım
insicamsızlık: uyumsuzluk, bağdaşmazlık
intaç etmek: sonucunu doğurmak, sonucunu vermek
intiba: iz, izlenim
intihap: seçme, seçim
intikat: eleştiri, eleştirel yaklaşım
intişar: 1. yayılma 2. yayımlanma 3. yayın
intişar etmek: yayılmak
irat: gelir
irca: indirgeme
irsi: miras sistemiyle, babadan oğula geçen
irşadat: irşatlar, yol göstermeler
irşat: doğru yol gösterme
irtidad: başka dine girme
irtifa kutbu: gökküre için kullanılan koordinat sistemindeki enlem
irtifa tayini: enlem belirlenmesi
irtihal: geçiş
is'af: yerine getirme
iska: sulama
iskat: düşürülmüş, yıkılmış; (devlete) son verilmiş
ismihas: özel isim
isnat: iftira, kara çalma
istiare: ödünçleme
istidat: yetkinlik
istidlal: 1. kanıtlara dayanarak sonuç çıkarma 2. anlaşılma, sonucuna varılma
istihkâr: aşağılama, hor görme
istihlaf etmek: kendisine halef tayin etmek
istihraç: 1. anlamını çıkarma, sonucuna varma 2. çıkarsama, çıkarsama yolu ile anlama 3. sonuç çıkarma, sonuç verme
istihsal: 1. çıkarılma, üretilme 2. tahsilat
istikbal etmek: karşılamak
istiklal: bağımsızlık
istimal: kullanım
istinatgâh: dayanak
istinsah: elle yazarak çoğaltma, kopyalama
istintaç: sonuca varma, sonuç çıkarma
istirdat: geri alma
istismar maddesi: sömürülecek kaynak
istitradi: elde bulunan
istitrat: söz arasında, antrparantez, yeri gelmişken bahsediverilmiş
iştira: satın alma
itap: azarlama
itikâf: çekilme
itila: yükselme
itiraf: kabul
itiyat: alışkanlık
itizar: özür
itlak: 1. genelleme 2. yakıştırma
itlak olunmak: düşünülmek, telakki edilmek
ittihaz etmek: saymak, tutmak, almak
izam: abartma, büyütme
izhar: gösterme

jour: gün

kaale almak: söylemek, sözünü etmek
kablettarih: tarih öncesi

Levent Şahverdi Arşivi

kablî fikir: önyargı
kadh etmek: sövüp saymak
kadıyülkudat: başkadı
kaid: lider
kalbi: güvenilmez, düzmece
kâmilen: tamamen
kanep: kendir, kınnap
karabet: yakınlık
kargış: beddua
karz: ödünç
kasr: merkez, kalp
katiyet: kesinlik
kemal bulmak: olgunluğa ulaşmak
kemâlet: yetkinlik, olgunluk
kendistabıl: emir-i ahur, saray ahırlarının başı
keramik: seramik
kesafet: yoğunluk
kesp etmek: kazanmak
keyfiyet: durum
khavariç: harici
kıraat: okunuş, okuma
kısm-ı azam: büyük bir kısmı
Kilikya: Doğu Akdeniz bölgesi
kiyaset: akıllıca davranış
kompelatör: eleştirel bilgin
konglomera: küme, yığışım
konsonant: ünsüz
Kumania: Kumanlar ülkesi
Kutb-ı Şimali: Kuzey kutbu
kutr: çap
kül: bütün
külli: bütünsel
külliyat: bütünü, geneli
küncüt: susam

ladini: dini olmayan, din dışı
lisaniyatçı: dilbilimci

maada: -den başka, dışında
mâdeniyat: madenler, madencilik, metalurji
madih: meth edici
mağşuş: başka ve daha değersiz metallerle karışık
mahkûm: başkasının hükmü/egemenliği altında yaşayan
mahsuldar: ürün veren
mahsus: özel, özgü
makbuliyete geçmek: kabul görmek
mamulat: eserler, insan elinden çıkmış nesneler
mansap: devlet görevi, makam
mansıbdar: devlet görevlisi
mansıp: unvan, mevki
manuel: başvuru kitabı
marginal zone: ara yer, kenar bölge
marşrut: güzergâh, seyahat yolu
maruf: bilinen, tanınmış
maslahat: iş, kamu yararı
masun: 1. yoksun 2. korunmuş
mazrub: darbedilmiş, basılmış
mebde: 1. başlangıç, kaynak, köken, asıl 2. öncesi
meccani: bedelsiz, ücretsiz
meclubiyet: tutkunluk, hayranlık
medfun: defnedilmiş
mefahir: övünç, övünülecek şeyler
mefhare: övünç kaynağı
mefhum: kavram
meftuniyet: tutkunluk
mehaz: kaynak
menfi: olumsuz
menşe: köken
menus: alışılmış, ünsiyetli
merbut: bağlı
merbutiyet: bağlılık
merhalename: belli güzergâhlardaki konak yerlerini listeleyen yazılı eser
meriyet: yürürlük
mersum: vergilendirilebilecek
mervi: anlatılan, rivayet edilmiş
meskukat: sikkeler
meslek: ekol
meşbu: dolu
meşğuf: deli divane olmak
meşkük: şüpheli
metbu: 1. tâbi, vasal 2. teba, uyruk olmuş
metfen: mezar
metin: sağlam, dayanıklı
mevad: 1. maddeler 2. konular
meyl-i külli: bir gökcisminin yörüngesinden sapmasına ilişkin bir gökbilimi terimi
mezosefal: düz ve uzun kafa biçimi olan dolikosefal ile ön alt ekseni kısa olan kafa biçimi brakisefal arasında bir fizyolojik antropoloji kategorisi.
mikyas: ölçü, ölçek

Levent Şahverdi Arşivi

milk: özel mülk, birinin tasarrufu altına verilen yer
minister: nazır, vezir
ministerlik: bakanlık
misak: anlaşma
muaheze: paylama, kınama
muahhar: sonraki, gelecekteki
muahharen: sonradan, gelecekte
muallim: öğretmen
muasır: çağdaş, aynı çağa ait
mucip olmak: gerektirmek
mudil: girift, karmaşık
mufassal: ayrıntılı
mufassalan: ayrıntılı biçimde
muhadenet: karşılıklı dostluk
muhaffef: hafifletilmiş, basitleştirilmiş
muhafız: müzede yazma eserlerden sorumlu şahıs
muharip: savaşçı
muharref: değiştirilmiş, bozulmuş
muharremat: haram olan şeyler
muharrir: yazar
muhasamat: iki taraf arasındaki düşmanlık
muhavere: karşılıklı konuşma
muhip: dost
muhtar: özerk
mukabele etmek: karşılaştırmak
mukabeleibilmisil: aynı şekilde karşılık vererek
mukadderat: yazgı
mukaddime: önsöz, giriş bölümü
mukalled: bir menşurla tayin olmuş
mukarrep: yakın, yakın olan
mukayyet: kayıtlı
mukni: ikna edici
mumaileyh: adı geçen
munkalip olmak: dönüşmek, biçim değiştirmek
munkariz olmak: yok olmak, yıkılmak, tükenmek
munsap: 1. akarsu kolu 2. dökülen, kavuşan
murabahacı: tefeci
murabba: dörtgen, kare
murakabe: denetim
musaddak: tasdik edilmiş, onaylanmış
musahabe: sohbetler
musannif: derleyen
musarrah: sarih, açık
mustağillat: zahire
mutaarrız: yayılmacı
mutabaat: tâbi olma, takip etme
mutasavver: hayal edilen
mutavassıt: 1. ara 2. ortalama
mutavvia: itaat edenler, bağlı bulunanlar
mutazarrır: zarar görmüş
mutekit: inançlı
muti etmek: boyun eğdirmek
muti ve munkad: itaatkâr
muvafık: uyumlu, uygun
muvakkat: geçici
muvasala: ulaşım
muvazene: denge
muvazi: koşut, paralel
muvazzaf: görevli
muvazzaf vazifedar: atanmış görevli
mübrem: kaçınılmaz
mücadil: çatışmacı.
mücavir: komşu, yakınlarda bulunan
mücehhez: donanımlı
müdahane: pohpohlama
müdara etmek: dostluk gösterir gibi yapmak
müellif: yazar, eser sahibi
müennes: dil biliminde dişil
müessir: etkili, etkide bulunan
müessis: kurucu
müfrit: aşırı, fanatik
mükâtebe: mektuplaşma, yazışma
mükerrem: saygı duyulan, şerefli
mükerreren: bir daha, tekrar tekrar
mülahaza: görüş
mülhak: katılmış
mümaşat: iyi geçinmeye çalışma
mümessil: temsilci
münaferet: karşılıklı hoşlanmama
münavebe: 1. nöbetleşe değişim 2. nöbetleşme, değişim
münazaa: karşılıklı kavga, düşmanlık
münbit: verimli
müncer olmak: 1. sonucunu doğurmak, sonuçlanmak 2. yol açmak
münderecat: içerik, içindekiler
mündericç: içerilmiş
mündericç bulunmak: içinde yer almak
müneccim: astrolog
münhasır: sınırlı, kısıtlı
münkalip: değişmiş, dönüşmüş
münkariz: sönmüş, yıkılmış
müntesip: intisab eden, katılan, yakınlık kuran

Levent Şahverdi Arşivi

mürevviç: revaçlandıran
müsademe: çatışma
müsavat: eşitlik
müsavi: eşit
müsellah: silahlı
müspet: olumlu
müstağni: ilgisiz davranan
müstakbel: gelecekteki
müstakilen: bağımsız olarak
müstamel: kullanılmış, kullanılan
müstamere: koloni, sömürge
müstamereci: kolonizatör
müstamire: kolonizatör
müstefit etmek: yararlandırmak
müstenit: dayanan
müstevfi: maliyeden sorumlu memur
müstevli: istilacı
müşabehet: benzerlik
mütaarrız: zorlu, güçlü, atak
mütabaat etmek: uymak, boyun eğmek
müteaddit: birçok, çok sayıda
mütearife: aksiyom
mütecanis: 1. bağdaşık, homojen 2. uyumlu
mütegallibe: galip gelip güç kullanan, zorba, zorba takımı
mütekâmil: gelişkin
mütemmim: bütünleyici, tamamlayıcı
mütenasip: uygun, uyumlu biçimde
müteradif: eş anlamlı
müteveccihat: gelirler
müttaki: itikat sahibi, inançlı
müttehit: birleşmiş, birleşik
müverrih: tarihçi
müzekker: dil biliminde eril

naht: kesme, parçalama
nakıs: eksik
narteks: kilisenin giriş bölümü
nasp etmek: atamak
naşir: yayıncı
nazar: bakışlar
nazari: kuramsal
nazırlık: bakanlık
nebatat: bitkibilim
nebati: bitkisel
nehiy: yasak
nesabname: soy kütüğü
nesep: soy
nesil benesil: kuşaktan kuşağa
neşet etmek: 1. çıkmak, başlamak 2. doğmak
neşide: şiir, terennüm edilen şiir
neşr: yayılma
nısf: yarı, yarım
nispet etmek: ilintilendirmek
niza: çekişme, mücadele, kavga
nizalı: kavgalı, ihtilaflı
nomad: göçebe
numune: örnek
nücum: astroloji

oğrı: hakaretamiz bir ifade şekli
once: ounce.
orden: tarikat
ornament: süsleme
otonomlu: özerk
oturak: yerleşik

öntarih: tarih öncesi

Paflagonya: Batı Karadeniz'de, Kızılırmak ve Sakarya nehirleri arasındaki bölge
palatal: damaksıl
palatal-guttural: damaksıl-gırtlaksıl
Pamfilya: Akdeniz bölgesinin orta kesimi
pişkar: yardımcı
prejuge, prejuje: önyargı
proses: süreç

rabıta: bağlantı
rakaket: konuşma zorluğu
reel: gerçek
rekz etmek: dikmek, yere saplamak
ricat: 1. geri çekilme 2. ayrılma
riyazi ilimler: matematik, geometri vb. bilimler
riyaziyat: matematik
romanslaşmak: Latin dilleri özellikleri kazanmak
rub, rubu: çeyrek
rub'-i dâire: çeyrek daire şeklinde bir astronomi aleti
Rus-Normanlar: yerli Slav halklara adlarını vermiş olan İskandinavyalı Ruslar
rustak: kenar bölge
rükn: 1. bir şeyin en güçlü ve sağlam yönü 2. dayanak

sadır olmak: işlenmek, meydana gelmek
safha: aşama

Levent Şahverdi Arşivi

sahhar: sihirli
sahife: sayfa
saik: sebep
sâit: ünlü harf
sakıf: camilerde son cemaat bölümünün dışındaki, özellikle hava kötü olduğunda kullanılan ek bölüm
salben: asılarak
saman: zenginlik
sarahat: açıklık
sarf: dilbilgisi
satvet: sindirici ve zorlu güç
seb etmek: küfür etmek
sebkat: geçme
sekene: sakinler
selbetmek: ortadan kaldırmak
senevi: yıllık
serdetmek: ileri sürmek
sevkülceyş: strateji, asker sevk ve idaresi
sıhri: hısımlık; evlilik yoluyla yakınlık
sıklet: ağırlık
sipehbed: kumandan
siret: ahlak, kişilik, davranış
siyakat: özel bir yazı sistemiyle birlikte kullanılan bir muhasebe sistemi
Slav-Cyril harfleri: Kiril alfabesi
soğrılma: su kaynağıyla beslenme
suffiks: sonek
suitefehhüm: yanlış anlama
sukut: düşme, düşüşe geçme
sükkân: sakinler
sükût: sessizlik

şa'ire: bir çeşit arpa ölçüsü
şahna: vali, başkan
şakirt: talebe
Şaman-preter: ileri gelen din görevlileri
şayi: yaygın
şeci: yiğit
şedit: sert, şiddet kullanan
şehamet: cesaret
şekavet: eşkıyalık, haydutluk
şeniyet: gerçeklik
şerait: şartlar
şerh: açıklama
şevket: yücelik, heybet
şiar: ideal, ülkü, düstur
şikar: av
şimaligarb: kuzeybatı
şuubiye: Müslüman olmayanlar
şümullü: kapsamlı

taaddi: baskı, zulüm, baskıcı tavır
taalluk: ilinti, ilgi
taammüm etmek: yaygınlaşmak, yayılmak
taayün etmek: açığa çıkmak, ayan beyan olmak
taazzuv: uzuvlanma, oluşum
tab': baskı
tab'an: doğal olarak, yaradılış gereği
tababet: tıp bilimleri
tabiye: strateji, taktik
tagallüp: galip gelme
tahaddüs etmek: vuku bulmak, ortaya çıkmak
tahakkuk: gerçekleştirme, hayata geçirme
tahakküm eden: hükmeden
taharriyat: araştırmalar
tahavvül: değişiklik, değişim, dönüşüm
tahdit: sınırlandırma
tahniye: övme
taht-ı idaresi: idaresi altında
takarrüp: yakınlaşma, yaklaşma
taksim etmek: bölmek
takt'lı: duyarlı
tamim: 1. genelleme 2. genelleştirme, geçerli kabul etme
tan etmek: eleştirmek, ayıplamak
tanassur: Hıristiyanlaşma, Hıristiyanlığı kabul etme
tard etmek: uzaklaştırmak
tarh etmek: 1. koymak 2. düzenlemek
tarik: yol
tasallut: musallat olma, saldırma
tasmim: tasarlama
tasrih etmek: açıkça belirtmek, açıklamak
tavassut: aracılık
tavsif etmek: betimlemek, niteliklerini sıralamak
tavzif: görevlendirme
tayin zammı: bir konuda doğru ya da yanlış fikir beyanı
tayyetmek: çıkarmak
tazim: saygı; saygı göstererek
tazyik: baskı, zorlama
te'bid: ebedileştirme
teahhür: gecikme
tebarüz: göz önüne serme
tebarüz etmek: açıklamak, göz önüne sermek

Levent Şahverdi Arşivi

tebarüz ettirmek: açık olarak göstermek
tebcil etmek: yüceltmek, şereflendirmek
tebeddül etmek: değişmek, başkalaşmak
tebellür etmek: berraklaşmak
tebşir: müjdeleme
tecziye: cezalandırma
tedip: yola getirme, haddini bildirme
tediyat: ödemeler
tediye: ödeme
tedricen: aşama aşama, kademeli olarak
tedrici: yavaş yavaş, kademeli olarak
teessüs etmek: kurulmak
teeyyüt: teyit, doğrulanma
tefessüh: yozlaşma
tegalüp: üstünlük sağlama yarışı
tegin: prens
tehalük: can atma
tehevvür: öfkelenme
tekaddüm: önce gelme, başlangıcı olma
tekâlif: vergi, vergiler
tekâmül: evrim, olgunlaşma, gelişme
tekâmül etmek: gelişmek, olgunlaşmak, evrimleşmek
telakki: anlayış, algı
telakki etmek: algılamak, kabul etmek, görüşünde olmak
telin: lanetleme
telkip: lakaplandırma, unvanıyla anma
temayül: ilgi, tercih
temayüz: öne çıkma, seçkinleşme
temdin: bayındırlaştırma, güzelleştirme
temessül: asimile olma, benzeşme
temeyyüz etmek: kendini göstermek, sivrilmek
temlik: 1. sahiplik 2. mülk edindirme
temsil etmek: asimile etmek
tenasül: 1. çoluk çocuk sahibi olma 2. soyundan gelenler, yeni kuşaklar
tenasüp: oran ve uyum
tenevvü: çeşitlilik
tenkil: 1.sindirme, bastırma 2. ortadan kaldırma
tenkis: azaltma
tensik: düzenleme
teracümüahval: biyografi(ler)
terakki: ilerleme, gelişme, kalkınma
tereddi: yozlaşma
teressüp: tortu, kalıcı, dibe çöken esas unsur
terettüp: 1. gerektirme 2. rütbelenme, vazife alma
terfik etmek: beraberinde yollamak, eşliğine vermek
tergip: isteklendirme, stimüle etme
termerküz: toplama, bir arada tutma
tersim etmek: resimlemek
tesallüp: karışmış, karma
tesalüp: katmanlaşma
teshir: ele geçirme, zapt etme
tesir: çabuklaştırma
tesit: kutlama
tesmiye: adıyla anma, ad verme, adlandırma
tetabuk etmek: rastlamak, uygun gelmek
tetkikat: araştırmalar
tetkikçi: araştırmacı
tevafuk: uyum
tevaif-i müluk: melikler, emirler, beyler taifeleri
tevâlût: nüfus artışı, doğurganlaşma
tevarüs: miras kalma
tevazzuh: açıklama, açıklığa kavuşturma
tevbih: serzeniş
tevfir: artırma, çoğalma
tevsi: 1. genişletme 2. genişleme, yayılma 3. toprak larına katma, bir yere doğru uzanma
tevsi etmek: kapsamını genişletmek, yaymak
tezayüt: ziyadeleşme, artma, artış
thema: Bizans toprak düzenine ait idari birim
titulatur: unvan
tribal hayat: boy, kabile hayatı
tribalizm: kabilecilik
tul: 1. enlem, meridyen 2. uzunluk, boy
tul ve arz: enlem ve boylam

ulum: bilimler
umde: ilke, prensip
umumi harp: I. Dünya Savaşı
uzun kulak haberleri: kulaktan dolma haberler

ülfet: tanışıklık, kaynaşma
ümera: emirler, komutanlar

vahdet: birlik
vahid-i kıyasi: birim, ölçü birimi
vasal: (birinin) hâkimiyetini tanımış olan
vasati: ortalama
vathan: put
vav-ı atıf: "ve" bağlacı
vazı: düzenleme

Levent Şahverdi Arşivi

vazıh: açık
vazıhan: açıkça
vekayi: olaylar
verst: 1,06 km'lik Rus uzunluk ölçüsü
vesaik: vesikalar, belgeler
vesait: araçlar
vokal: ünlü
vuzuh: açıklık

yede taşı: iktidar yolu açan tılsımlı taş
yosun: töre

zahip olmak: (bir) fikre kapılmak, fikrinde olmak
zahir olmak: (birisiyle beraber) tezahür etmek, (birisiyle) bir görünmek
zarf: kap, kılıf
zayiat: kayıplar
zemm: yerme
zevat: kişiler
zimamdar: devleti idare eden, yönetici, önder
zira: arşın
zulmet: karanlık
zürra: tarımcı

Levent Şahverdi Arşivi

Henüz 21 yaşındayken "genç tarihçi" lakabıyla ün salan Zeki Velidi Togan, ilk kitabı *Türk-Tatar Tarihi*'yle birlikte bütüncül bir Türk tarihi yazımının gerekliliğini vurgular. Kazan'da Kasımiye Medresesi'nde verdiği dersleri bir araya getirdiği bu ilk kitabının ardından, 1928 yılında ses getiren *Türk Tarihi Dersleri*'ni yayımlar. İstanbul Üniversitesi'nde verdiği dersleri bir araya getirdiği bu kitabı büyük tarihçilerimizden Fuad Köprülü ve Halil İnalcık ayrı bir önem vererek ele alırlar. Fuad Köprülü, "Bu eserle artık Türk milleti ilim sahasında taklitten kurtulup rüşd ve tahkik yoluna girmiştir; Garp âlimlerine bile tasdik ettireceğimizden eminim" diyerek eserin orijinal ve evrensel nitelikte olduğunu söyler.

Halil İnalcık da (2002) aynı eserin, ilk baskısı 1946'da yapılan ve günümüzde artık klasikleşmiş olan *Umumi Türk Tarihine Giriş*'in ilk taslağını oluşturduğunu belirtir.

Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*'te Türklerin tarihini İslamiyet öncesi ve sonrası olarak iki dönemde ele alır. Eser, uzun bir zaman dilimi ve geniş bir coğrafya üzerinde bu iki dönemi birleştiren bir siyasi kültür üzerine kurgulanmıştır. Türklerin tarihini, yaşadıkları coğrafyaya bağlı olarak kronolojik dönemlerden oluşan bir çerçeve içinde, tarih boyunca karşı karşıya kaldıkları konular açısından değerlendirmektedir.

Ahmet Zeki Velidi Togan (1890-1970) Şimdiki Rusya Federasyonu Başkurdistan Cumhuriyeti topraklarında İşimbay kazasının Küzen köyünde doğdu. Arapçayı babasından, Farsçayı annesinden öğrendi. Bu arada Rusça öğrenmeye de başlamıştı. Dayısı Habib Neccar'ın medresesine giderek Arap edebiyatı dersleri aldı. Eğitimini Kazan'daki Kasımiye Medresesi'nde tamamladı. Mensubu bulunduğu Başkurt toplumunun meselelerine eğilirken diğer yandan Türk tarihiyle ilgilendi. 1923'te İran'a geçti. Meşhed'deki kütüphanede o zamana kadar ortaya çıkmamış olan İbn Fadlan'ın Seyahatname'sini buldu. Türkiye Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in resmî daveti üzerine 1925'te İstanbul'a geldi, ardından Ankara'ya geçti. 3 Haziran 1925'te Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldu. Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti üyeliğine tayin edildi. 1927'de İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde Türk tarihi muallimliğine getirildi. 1935'te İbn Fadlan hakkındaki doktorasını tamamladı ve Almanya'da Bonn Üniversitesi'nde çalıştı. 1938'de Göttingen Üniversitesi'ne geçti. 1939'da Türkiye'ye dönüp yeniden İstanbul Üniversitesi'nde göreve başladı ve 1970 yılında vefatına dek çalışmalarına burada devam etti.

9 786052 957318

Umumi Türk Tarihine Giriş I. Baskı (1946) DVD Ekiyle

THG 0853575 NSZ

Levent Şahverdi Arşivi